

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yadigâr DOĞAN

ANTİK VERİLER IŞIĞINDA MILYAS VE KABALIA BÖLGELERİNİN TARİHİ
COĞRAFYASI, İDARİ, SOSYOKÜLTÜREL VE DİNİ YAPISI

Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yadigâr DOĞAN

ANTİK VERİLER IŞIĞINDA MILYAS VE KABALIA BÖLGELERİNİN TARİHİ
COĞRAFYASI, İDARİ, SOSYOKÜLTÜREL VE DİNİ YAPISI

Danışman

Doç. Dr. Burak TAKMER

Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yadigar Doğan'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Emre ERTEN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Burak TAKMER (İmza)

Üye : Prof. Dr. Mustafa ADAK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Gökhan TIRYAKI (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sevgi SARIKAYA (İmza)

Tez Başlığı: Antik Veriler Işığında Milyas ve Kabalia Bölgelerinin Tarihi Coğrafyası, İdari, Sosyo-kültürel ve Dini Yapısı

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 18.07.2019

Mezuniyet Tarihi: 22/08/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Antik Veriler Işığında Milyas ve Kabalia Bölgelerinin Tarihi Coğrafyası, İdari, Sosyokültürel ve Dini Yapısı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Yadigâr DOĞAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Yadigâr DOĞAN
Öğrenci Numarası	20128603303
Enstitü Ana Bilim Dalı	Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri
Programı	Doktora
Programın Türü	() Tezli Yüksek Lisans (X) Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Burak TAKMER
Tez Başlığı	“Antik Veriler Işığında Milyas ve Kabalia Bölgelerinin Tarihi Coğrafyası, İdari, Sosyokültürel ve Dini Yapısı”
Turnitin Ödev Numarası	1156202390

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 295 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 30/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %2

alıntılar dahil %11

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

(imzası)
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ TARİH

1.1. Prehistorik Dönemlerde Elmalı Ovası ve Kabalia.....	1
1.2. İÖ 2. Binyılda Elmalı Ovası ve Kabalia.....	6
1.3. Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Elmalı Ovası ve Kabalia	8
1.4. Roma Yönetimi Altında Elmalı Ovası ve Kabalia	28

İKİNCİ BÖLÜM

MILYAS BÖLGESİ

2.1. Milyas Bölgesi Araştırma Tarihçesi	46
2.1.1. 19. Yüzyıl Gezginlerinde Elmalı Bölgesi	46
2.1.2. Yüzey Araştırmaları ve Kazılar.....	48
2.2. Antik Kaynaklarda Milyas Bölgesi ve Arkeolojik – Epigrafik Verilerin Değerlendirilmesi ile Bölgenin Teritoryumu	49
2.3. Yerleşimler	54
2.3.1. Erken Dönem (Prehistorik) Yerleşimleri	54
2.3.2. Demir Çağı Mezar Anıtları	56
2.3.2.1. Bayındır	56
2.3.2.2. Karaburun II.....	57
2.3.2.3. Kızılbil	59
2.3.3. Klasik Dönem’de Yerleşim Gören Alanlar.....	61
2.3.3.1. Armutlu.....	61
2.3.3.2. İslamlar / Aytaş.....	62
2.3.3.3. Kızılcıca.....	65
2.3.4. Hellenistik ve Roma Dönemi Yerleşimleri.....	65
2.3.4.1. Akarassos.....	65
2.3.4.2. Eskihisar	68
2.3.4.3. Gümüşyaka	69

2.3.4.4. Khoma.....	69
2.3.4.5. Komba.....	72
2.3.4.6. Kodopa.....	75
2.3.4.7. Macun Asarı.....	76
2.3.4.8. Ördek Beleni.....	78
2.3.4.9. Phileta.....	78
2.3.4.10. Podalia.....	80
2.3.4.11. Serkiz Alanı.....	82
2.3.4.12. Soklai.....	83
2.3.4.13. Terpis.....	85
2.3.4.14. Terponella.....	85
2.3.4.15. Yakaçiftlik.....	86
2.3.4.16. Zümrütova.....	87
2.3.5. Lokalizasyon Tartışmaları.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KABALIA BÖLGESİ

3.1. Kabalia Bölgesi Araştırma Tarihçesi.....	90
3.1.1. 19. Yüzyıl Gezginlerinde Kabalia Bölgesi.....	90
3.1.2. Yüzey Araştırmaları ve Kazılar.....	92
3.2. Antik Kaynaklarda Kabalia Bölgesi.....	94
3.3. Yerleşimler.....	96
3.3.1. Balboura.....	96
3.3.1.1. Kentin Kuruluşuna Dair En Erken Veriler.....	96
3.3.1.2. Kent Çevresinden Elde Edilen Veriler ve Teritoryum Değerlendirmesi	101
3.3.2. Boubon.....	105
3.3.2.1. Kentin Kuruluşuna Dair En Erken Veriler.....	105
3.3.2.2. Kent Çevresinden Elde Edilen Veriler ve Teritoryum Değerlendirmesi	106
3.3.3. Oinoanda.....	110
3.3.3.1. Oinoanda Yakınındaki Termessoslular (Τερμησσοίς οἱ πρὸς Οἰνοάνδοις) /	
Oinoandalılar (Οἰνοανδείς).....	110
3.3.3.2. Kentin Kuruluşuna Dair En Erken Veriler.....	118
3.3.3.3. Kent Çevresinden Elde Edilen Veriler ile Yerleşimler ve Teritoryum	
Değerlendirmesi.....	122
3.4. Kabalia Kentleri İdari ve Sosyal Yapısı.....	128

3.4.1. “Demostheneia Yazıtı” Örneğinde Kabalia Kentleri Kent Memuriyetlerinin Değerlendirilmesi.....	128
3.4.2. Kabalia Kentleri Eşraf Aileleri, Kent İçi Faaliyetleri ve Diğer Kentler ile Sosyal İlişkileri	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MILYAS VE KABALIA BÖLGELERİNDE TAPINIM GÖREN KÜLTLER

4.1. Hellen <i>Pantheon</i> 'una Ait Kültler.....	150
4.2. Yerel Kültler.....	157

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

5.1. Etnik Köken ve Kültürel Kimlik	165
5.2. Romalılaşma ve Lykialılaşma(?) Üzerine Değerlendirmeler	170
5.3. Arkeolojik ve Epigrafik Veriler Işığında Kültürel İlişkilerin Değerlendirilmesi.....	173

ALTINCI BÖLÜM

EKONOMİ VE TİCARET

6.1. Ekonomi ve Ticaret	181
-------------------------------	-----

YEDİNCİ BÖLÜM

ULAŞIM SİSTEMİ

7.1. Roma Dönemi Ulaşım Sistemi ve Yol Ağları	191
SONUÇ	199
KAYNAKÇA.....	204
EK 1-YAZIT KATALOĞU	250
EK 2-ŞAHIS İNDEKSİ	269
ÖZGEÇMİŞ	276

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Prehistorik Dönemlerde Milyas (Elmalı Ovası) ve Kabalia	2
Şekil 1.2 Lukka Ülkesi Yerleşimleri	7
Şekil 2.1 <i>Dodekatheoi</i> Kabartması	73
Şekil 2.2 Karagöl Güneyindeki Yerleşimler	87
Şekil 3.1 Balboura Kenti Tahmini Sınırları.....	104
Şekil 3.2 Boubon Kenti Tahmini Sınırları.....	109
Şekil 3.3 Oinoanda Kenti Tahmini Sınırları.....	128
Şekil 6.1 Oinoanda Kent Baskısı.....	184

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	Bakınız
ca.	<i>Circa</i> (yaklaşık olarak)
dn.	Dipnot
ed.	Editör
<i>et al.</i>	<i>et alii</i> (ve diğerleri)
İÖ	İsa'dan önce
İS	İsa'dan sonra
km	Kilometre
krş.	Karşılaştır
no.	Numara
s.	Sayfa
str.	Satır
suppl.	Supplementum
s.v.	<i>Sub voce</i> (maddesi altında)
vol.	<i>Volumen</i>
yak.	Yaklaşık
yuk.	Yukarıda

ÖZET

Milyaslılar'ın teritoryumu Elmalı Ovası'ndan Bozova/Zivint boyunca kuzeye Kestel Havzası'na kadar uzanmaktadır (ancak Milyas Bölgesi'nin Romalılar tarafından Lykia'ya verilmiş olan güney kısmı çalışmanın konusunu oluşturmaktadır). Milyas Bölgesi'nin batısında ise Kabalia halkının ikamet ettiği Kabalia (Kabalis) Bölgesi uzanmaktadır. Kabalia Bölgesi, Seki Ovası'ndan Karaçulha ve Küçükklü havzalarını da kapsayacak şekilde Söğüt Gölü havzasına kadar uzanmaktadır. Lykia Bölgesi'nin kuzeyinde bulunan, ayrıca Asia, Karia, Phrygia, Pisidia ve Pamphylia sınırları üzerinde konumlanan Milyas ve Kabalia dağlık bölgeleri farklı kültürlerin kaynaşma noktası olarak hem sosyal hem de idari tarih açısından büyük önem taşımaktadır.

Herodotos (İστορίαι, 3.90), Pers İmparatorluğu hakimiyetindeki Batı Anadolu halklarını sıralarken, Milyaslılar'ı birinci *nomos*'ta, Kabaliahlar'ı ise ikinci *nomos*'ta listelemiştir. Kserkses'in Hellas Seferi'ne katılan halkları listelediği bir diğer anlatısında da ilk olarak “onlar Maionialılardır ve Lasonialı olarak çağrılırlar” şeklinde betimlemiş olduğu Kabaliahlar'dan, hemen sonrasında ise kısa kargılar taşıdıkları ve elbiselerini broşla tutturdıkları şeklinde tanıttığı Milyaslılar'dan bahsetmektedir (7.77). Söz konusu dağlık bölgeler her ne kadar modern araştırmacılar tarafından “Kuzey Lykia” olarak adlandırılırsalar dahi, Herodotos'un pasajlarından da görüldüğü üzere Milyas ve Kabalia bölgeleri Lykialılar'dan ve aynı zamanda benzerlik göstermiş oldukları Phrygialılar'dan ve Pisidialılar'dan hem politik hem kültürel olarak ayrılmaktadırlar. Bu durum her iki dağlık bölgenin Lykia eyaletinin bir parçası olduğu İS 43 yılına kadar devam etmektedir.

Söz konusu tez çalışması Milyas (Elmalı Ovası) ve Kabalia (Balboura, Boubon ve Oinoanda kentleri) bölgelerinden ele geçen epigrafik malzemeleri temel almaktadır. Epigrafik malzemelerin yanı sıra edebi literatür, arkeolojik ve numismatik veriler de çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma her iki bölgenin siyasi tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle dağlık bölgelerin Lykia Birliği ile politik ilişkileri ve teritoryal sorunları değerlendirilmektedir. Siyasi tarihin yanı sıra bölgelerden ele geçen yazıtlardan ele geçen bilgiler doğrultusunda bölgelerin dini, idari ve sosyo-ekonomik yapıları da ele alınmaktadır.

Keywords: Milyas, Elmalı Ovası, Kabalia, Kuzey Lykia.

SUMMARY
HISTORICAL GEOGRAPHY, ADMINISTRATION, SOCIOCULTURAL
STRUCTURE OF MILYAS AND KABALIA IN THE LIGHT OF ANCIENT
EVIDENCES

The territory of the Milyans (Milyeis/Milyadeis) extends from the Elmalı plain to the Kestel basin (as the southern part of the Milyas district was assigned to Lycia by Romans, especially this part/ Elmalı basin is the subject of this study) to the north through the Bozova/Zivint. To the west of Milyas lays the region called Kabalia (or Kabalis) inhabited by the Kabalians. This region extends from the Seki plain to the Lake of Söğüt basin, including the valleys of the Karaçulha Çay and Küçüklu Çay. The districts of Milyas and Kabalia situated on the northern Lycia, occupy a significant position in political and cultural history as these two highland districts lay between the regions of Caria, Lycia, Pamphylia, Pisidia and Phrygia.

Herodotos lists Milyans in the first *nomos* and Kabalians in the second *nomos* among the peoples of Western Anatolia belonging to the Persian Empire in the last quarter of the sixth century (Ἱστορίαι, 3.90). He also mentions the people of these two highland regions recruited in Xerxes' army in 480 BC (7.77). Although these regions are described as "Northern Lycia" by modern scholars, as seen in Herodotos' passages, the people of these highland areas, i. e. Milyas and Kabalia, distinct from Lycians, and also from Phrygians, Pisidians and from each other politically and culturally. This situation continued until the regions became a part of the new province of Lycia in AD 43.

This study is based upon the epigraphical evidence from the regions of Milyas (Elmalı Ovası) and Kabalia (consisted of the cities of Balboura, Boubon, Oinoanda) and is focused upon the political history of the regions in the context of the political relations and territorial disputes with the Lycian Confederacy. Also, the religious, administrative and socio-economic history of the regions are also discussed employing the information deduced from inscriptions. Epigraphical materials from the cities located in the region of Kabalia outnumber those of Milyas, so provide much more historical information in comparison to inscriptions from the basin of Elmalı. Apart from the inscriptions, literary sources and numismatic data are included in the study, so all the materials, which contain significant information on the political history and the historical geography, are assessed.

Keywords: Milyas, Elmalı Plain, Kabalia, Northern Lycia.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının ortaya çıkmasını sağlayan, öğrenim hayatım boyunca bilimsel anlamda hayranlık duyduğum ve örnek aldığım sevgili ve değerli danışmanım Doç. Dr. Burak Takmer'e bu süreç içerisinde sunmuş olduğu tüm yardımlar için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitesi üyeleri arasında yer alan değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Adak'a (Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü) görüş ve önerileriyle tezimin şekillenmesini sağladığı için; bu komitede bulunan diğer hocam Dr. Öğr. Üyesi S. Gökhan Tiryaki'ye değerli bilgileriyle eksikliğini hissettiğim arkeoloji alanında büyük katkılar sağladığı ve görüşleriyle ufkumu açtığı için çok teşekkür ederim. Ayrıca tez savunma jüri üyeleri arasında yer alan değerli hocalarım, Doç. Dr. Emre Erten'e ve Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Sarıkaya'ya katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez çalışması Koç Üniversitesi Suna & İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) tarafından bir proje bursu ile desteklenmiştir. Hem maddi desteklerinden hem de zengin kütüphanesi ile çalışma alanı yaratmasından dolayı bu kuruma teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca hem maddi hem manevi desteğiyle öğrenim hayatımda her zaman yanımda olan ve her daim akademi dünyasındaki çalışmalarımın olanak ve destek sağlayan Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin'e; özellikle arazi çalışmalarına beni dâhil ederek bu çalışmayı oluşturan bölgeleri tanımamda büyük katkısı olan Doç. Dr. Fatih Onur'a ve 2004 yılından itibaren bir arkadaş ve bir meslektaş olarak hiçbir zaman yardımını esirgemeyen Dr. Hüseyin Uzunoğlu'na teşekkürü borç bilirim. Yoğun çalışma döneminde manevi olarak her daim yanımda bulunmalarının yanı sıra hem bilimsel hem de teknik konularda yardımcı olarak bu zorlu süreçte beni destekleyen arkadaşlarım ve meslektaşlarım Selda Yeni ve Fatma Avcu'ya; tezimin her sayfasını titizlikle okuyarak kontrol eden Dr. Çisem Çağ'a değerli vakitlerini bana ayırdıkları için çok teşekkür ederim.

Son olarak beni büyüten ve yetiştiren rahmetli babaannem ve dedem Afiyet ve Bahattin Doğan'a; her daim arkamda olduklarını hissettiren halam ve eniştem Hatice ve Yaşar Bozkurt'a ve amcam Mustafa Doğan'a; beraber büyüdüğüm Çiğdem Öztürk Şahin, Demet Özkan Şerefli ve Aslıhan Yayıcı Ayrıl'a minnettarlığımı sunmak isterim.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, modern araştırmacılar tarafından çoğu zaman Kuzey Lykia olarak adlandırılan Elmalı Ovası'nı kapsayan Milyas Bölgesi ve Seki Ovası'nı kapsayan Kabalia Bölgesi'ni içermektedir. Ancak her ne kadar modern araştırmacılar tarafından bu şekilde adlandırıl- sa da her iki bölgeyi de, en azından Roma tarafından Lykia'ya dâhil edildikleri tarihe kadar, Lykia olarak adlandırmak doğru olmayacaktır. Yine aynı şekilde hem Milyas hem de Kabalia bölgeleri kültürel benzerlikler göstermiş oldukları Pisidia Bölgesi'nden de ayrı tutulmalıdır. Roma yönetiminden önce Pisidia'nın sınırlarına bakıldığında Strabon'un tanımlaması kabul edilebilir niteliktedir. (Strabon 12.7.2). Yine Ptolemaios (5.5.8) tarafından Pisidia olarak adlandırılan bölge de Strabon'un aktardığı ile uyumluluk göstermektedir. Dolayısıyla Kabalia ve Milyas kabaca Pisidia'nın batısını, Lykia'nın ise kuzeyini kapsamaktadır. “Kabalia Dağlık Alanı” olarak adlandırılan bölge Seki Ovası'ndan Söğüt Göl havzasına kadar olan alanı kapsamaktadır.

Antik literatüre bakıldığında Milyaslılar ve Kabalialılar, Batı Anadolu'da listelenmiş halklar arasında, ancak hem Lykialılar hem Phrygialılar hem de kültürel benzerlikler içinde oldukları Pisidialılar ile ilişkilendirilmeden farklı halklar olarak yer almaktadırlar. Her iki bölge halkından da ilk olarak Herodotos'un *Ἱστορίαι* eserinde ve aynı pasajlar içerisinde ardarda bahsedilmektedir. Herodotos (3.90), İÖ 522 yılında Dareios'un yapmış olduğu düzenleme ile Pers İmparatorluğu'nun 20 *nomos*'a/satraplığa ayrılmış olduğunu aktardıktan sonra, *nomos*'ları/satraplıkları sıralamaktadır. Bu sıralamada Milyas Bölgesi Lykia, Aiolis, Ionia, Karia ve Pamphylia ile birlikte 400 *talanta* gümüş vergi ödemekle yükümlü olan birinci *nomos*'ta/satraplıkta yer alırken, hemen ardından gelen ve 500 *talanta* ödemekle yükümlü olan ikinci *nomos*'ta/satraplıkta ise Kabalia Bölgesi Mysia, Lydia, Lasonia ve Hytenneia ile birlikte yer almaktadır. Kserkses'in Hellas Seferi'ne katılan halkları listelediği bir diğer anlatısında da ilk olarak “onlar Maionialılardır ve Lasonialı olarak çağrılırlar” şeklinde betimlemiş olduğu Kabalialılar'dan (Καβηλέες δὲ οἱ Μηίονες, Λασόνιοι δὲ καλεούμενοι), hemen sonrasında ise kısa kargılar taşıdıkları ve elbiselerini broşla tutturdıkları şeklinde tanıttığı Milyaslılar'dan (Μιλύαι δὲ αἰχμάς τε βραχέας εἶχον καὶ εἴματα ἐνεπεπορπέατο) bahsetmektedir (Hdt. 7.77). Herodotos'un iki aktarımı değerlendirildiğinde Kabalia ve Milyas halklarının komşu halklar olduğu görülmektedir. Ayrıca Herodotos'un her iki anlatıda da Milyaslılar ve Kabalialılar'ı açık bir şekilde Lykialılar'dan ve Phrygialılar'dan ayrı tutmuş olması yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere bu iki dağlık bölge halkının coğrafi açıdan ilişkili olsa dahi kültürel açıdan farklı

halklar olduğu düşüncesini desteklemektedir. Bu durum Klasik Dönem ile sınırlı kalmamış Hellenistik Dönem boyunca da devam etmiştir. İÖ 46 yılına gelindiğinde ise Roma ile yapılmış olan “*Foedus Antlaşması*” ile birlikte Milyas Bölgesi’nin büyük kısmı Lykia Bölgesi’ne dâhil edilmiş, daha sonrasında ise İS 43 yılında Lykia’nın eyalet olması ile birlikte ise hem Milyas Bölgesi hem de Kabalia Bölgesi Lykia Eyaleti’nin bir parçası haline gelmiş ve bu tarihten itibaren siyasi olarak Lykia Bölgesi ile hareket etmişlerdir.

Söz konusu doktora çalışması büyük ölçüde yukarıda kısaca bahsedilmiş olan Milyas ve Kabalia bölgelerinden ele geçen epigrafik materyalin sunmuş olduğu bilgilere dayanmaktadır. Kabalia Bölgesi kentleri epigrafik verileri ile Milyas Bölgesi’ndekiler karşılaştırıldığında, Kabalia Bölgesi yazıtlarının nicelik bakımından oldukça fazla olduğu tespit edilebilmektedir. Elmalı Ovası’nın yüzyıllar içindeki topografik değişikliklerinden dolayı yerleşimlerinin uzun süreli varlıklarını koruyamamış olması ovanın epigrafik geleneğine de yansımıştır. Elmalı Ovası’nın aksine Seki Ovası’nı kapsayan Kabalia Bölgesi’ni oluşturan 3 kentten (Balbura, Boubon, Oinoanda) ise oldukça fazla yazılı taş ele geçmiştir. Dolayısıyla nitelik bakımından da zengin olan bölge yazıtları çalışmanın özellikle idari yönetim ve akkültürasyon ile ilişkili kısımlarında Kabalia Bölgesi’nin daha yoğun bir şekilde değerlendirilmeye alınmasına yol açmıştır. Epigrafinin yanı sıra hem yerleşimlerin dönemsel olarak sürekliliğini takip edebilmek hem de bölgelerin kültürel bağlantılarını saptayabilmek amacıyla epigrafinin ayrılmaz bir parçası olan arkeoloji biliminin sağlamış olduğu verilere de sık sık değinilmiş, bu iki disiplin bir arada ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yine aynı şekilde klasik filoloji de çalışmaya dâhil edilen alanlardan biridir. Pek çok antik yazarın yanı sıra özellikle Herodotos ‘un *Ἱστορίαι* ve Strabon’un *Γεωγραφικά* adlı eserlerine birçok kez başvurulmuştur.

Bu tez çalışması, toplamda yedi ana bölümden oluşmaktadır. “Siyasi Tarih” adlı Birinci Bölüm’ün ilk iki alt başlığında bölgelerin prehistorik/erken dönem verilerine kısa bir şekilde değinilerek Lykia’nın güney ve kuzeyde kültürel olarak farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonraki iki alt başlıkta ise Klasik Dönem’de Lykia Bölgesi’nin idari ve siyasi durumunun genel bir çerçevesi çizilerek Milyas Bölgesi bu çerçeve içerisinde değerlendirilmiş; Büyük İskender sonrası dönemde ise özellikle Kabalia Bölgesi kentlerinin oluşum süreci üzerinde durulmuş ve söz konusu oluşum dönemin siyasi çatışmaları bağlamında ele alınmıştır. İÖ 2. yüzyıl başları itibariyle Roma’nın Anadolu’da hegemon bir güç olarak yükselmesi ile birlikte söz konusu dağlık bölgelerin hem Roma hem de bu süreç içinde kurulmuş olan Lykia Birliği ile ilişkileri özellikle epigrafik belgeler doğrultusunda izlenmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölüm, “Milyas Bölgesi” hakkında genel bir bilgilendirme yapmayı amaçlamaktadır. Milyas Bölgesi’nin Lykia’ya ait olan kısmını oluşturan Elmalı Ovası’na dair bir araştırma tarihçesi verilmiş; antik edebi literatürün verdiği bilgiler, epigrafik ve arkeolojik materyaller ile desteklenerek Milyas Bölgesi’nin tahmini teritoryumu ortaya konmuştur. Ovarda yer alan yerleşimler kronolojik olarak listelenmiş, şimdiye kadar yerleşimlerden ele geçen tüm veriler başlıklar altında verilmiştir. Lokalizasyonu kesin olarak belirlenmiş antik yerleşimlerin politik statüleri tartışılmış, belirlenmemiş yerleşimlerin ise lokalizasyonuna dair yapılan tartışmalar aktararak konuya ilişkin görüşler ve öneriler bildirilmiştir.

Üçüncü Bölüm ise “Kabalia Bölgesi” hakkında genel bir bilgilendirme yapmayı amaçlamaktadır. İlk olarak bölgenin konumlanmış olduğu Seki Ovası’na 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında yapılmış olan gezilere değinilmiş, bölgede gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmaları ve kazılara kısaca değinilmiştir. Pisidialılar’ın kolonizasyon hareketleri ile birlikte İÖ 3. yüzyılın sonları-İÖ 2. yüzyılın başlarında kurulmuş olan Kabalia kentleri Balboursa, Boubon ve Oinoanda’nın ele geçen en erken verileri değerlendirilerek kentlerin kuruluşuna dair bilgiler ve görüşler sunulmuş; kent çevrelerinden ele geçen epigrafik ve arkeolojik veriler göz önünde bulundurularak kentlerin tahmini bir teritoryumu belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde Milyas Bölgesi kapsamında değerlendirilmeyen idari ve sosyal yapı da ele alınmıştır. Zira her üç kentteki Roma Dönemi epigrafik malzemenin zenginliği sayesinde kentleri idari yönetimi ve sosyal tabakası hakkında bilgi edinmek mümkün olduğundan, epigrafik malzemelerin sunmuş olduğu bilgiler ışığında bölge kentlerinde görülen idari kurumlar ve memuriyetler belirlenmiş; kentin seçkin tabakasını oluşturan ailelere dair bilgiler derlenmiştir.

Dördüncü Bölüm, bölgede tapınım gören hem Yunan kökenli tanrı ve tanrıçalara hem de bölgeye özgü yerel tapınımlar hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Özellikle Kabalia Bölgesi’nde sıklıkla belgelenmiş olan Kakasbos, Dioskouroi ve *Dodekatheoi* kültleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Çalışmanın bir diğer alanını oluşturan Beşinci Bölüm, başlığından da anlaşılacağı üzere “Sosyo-Kültürel Yapı” üzerinedir. İlk olarak burada yaşayan halkların kendilerini nasıl gördükleri, hangi dili kullandıkları ve diğer bölgelerden hangi özellikleri ile ayrıldıkları saptanmaya çalışılarak bölgelerin etnik kökenine dair izlenimler elde edilmiştir. Bu bölgelerin hangi bölgeler ile kültürel bağlamda etkileşim içine girdikleri epigrafik ve arkeolojik materyaller aracılığı ile yorumlanmıştır; özellikle ayrıca onomastik bir çalışma eklenerek kentlerin özellikle Pisidia ve Lykia bölgeleri ile bağlantıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Epigrafik verileri oldukça fazla olan Kabalia Bölgesi’nin Milyas Bölgesi’nden ayrı bir şekilde dönemin siyasi gücü Roma ile olan ilişkileri ve özellikle Lykia Eyaleti’ne dâhil olduktan sonraki Romalılaş-

ma durumu kentlerdeki eşraf tabaka üzerinden ele alınmıştır; aynı zamanda eyaletleşme süreci ve sonrasındaki Romalılaşma sürecinde kent halklarının Lykia Bölgesi'ne ait olma ve etnik kökenlerine sadık kalma sorunsalı da irdelenmiştir.

“Ekonomi ve Ticaret” başlıklı Altıncı Bölüm’de bölgede yetişen ürünler, bunların ticareti ve hayvancılık gibi konular üzerinde durulurken; Yedinci Bölüm her iki bölgeninde ulaşım yollarına ayrılmıştır. Özellikle “Stadiasmus Patarensis” çerçevesinde ele alınacak bu bölümde belgelenen yollar ve olası güzergâhlar ele alınmıştır.

Sonuç kısmında ise tüm bölümlerin genel bir değerlendirilmesi yapılmış, Lykia Bölgesi'nin kuzeyini oluşturan Milyas ve Kabalia bölgelerinin Roma yönetimi ve öncesinde gerçekleşen siyasi olayların ve değişimlerin çerçevesinde ne şekilde yer aldıkları konusundaki değerlendirmeler ve görüşler belirtilmiştir. Söz konusu dağlık bölgelerin kültür bakımından kökenini oluşturan Pisidia bölgesi ve sürekli birlikte anılmış olduğu Lykia Bölgesi ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ TARİH

1.1. Prehistorik Dönemlerde Elmalı Ovası ve Kabalia

Lykia coğrafyasında Erken Tunç Çağı'nın sonundan 8. yüzyıla kadar herhangi bir kaydedeğer buluntuya rastlanmaması, M. Mellink gibi bilim adamlarınca araştırma durumuna ve tarih öncesi buluntuların araştırılmasına yönelik ilgisizliğe bağlanmıştır.¹ Ancak bu iddianın haklı olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Zira daha 20. yüzyılın başlarında A. M. Woodward ve H. A. Ormerod Lykia yarımadasında Prehistorik ve Erken Demir Çağı kolonizasyonlarını incelemiştir.² 1950'li yıllarda da F. J. Tritsch ve A. Dönmez³ ile J. Mellaart'ın⁴ Bronz ve Eken Demir çağlarına ait yerleşim kalıntıları, özellikle de keramik buluntuları üzerine araştırmaları, Lykia kıyı şeridinde sınırlı olmasına rağmen dağlık kuzey kesimlerde, özellikle de Elmalı Ovası'nda kısmen başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Bununla birlikte, bu araştırmalarda da Lukka Ülkesi veya Lukka Halkı'ndan bahseden Hitit belgelerinin kaleme alındığı zaman aralığına dair herhangi bir veriye ulaşılammıştır. Karataş, Bağbaşı ve Lykia'daki en geniş Erken Bronz Çağı yerleşiminin yer aldığı Hacimusalar'daki (bk.Şekil 1.1) kazılarda Kalkolitik'ten Orta Bronz Çağı'na (İÖ 4.-2. binyıl) kadar Elmalı Ovası'nda yerleşim faaliyetleri gün yüzüne çıkarılmış, buna karşın Lukka'ya dair metinlerin zaman aralığını da kapsayan İÖ 1800-700 arasındaki zaman dilimine ait herhangi bir veriye ulaşılammıştır.⁵ Buna rağmen söz konusu bölgede yürütülen yüzey araştırmalarında en azından İÖ 4. binyıldan 6. yüzyıla kadar kesintisiz bir yerleşim sürekliliğine dair kanıtlar ileri sürülmeye çalışılmaktadır.

Kabalia'daki Seki Platosu'nda yer alan Eceler Höyük'te yürütülen araştırmalarda Kalkolitik ve Erken Bronz çağlarına (İÖ 6./5.-3. binyıllar arasına) tarihlenen el formlu kapların yanında Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemlerine ait keramikler bulunmuştur. Dolayısıyla bu buluntularda da İÖ 2. binyıla ait bir boşluk söz konusudur.⁶ Seki Yaylası'nın kuzey ucunda, Oinoanda'nın yaklaşık 10 km kuzeydoğusunda yer alan Çaltılar Höyük'te yürütülen araştırmalarda Geç Kalkolitik'ten 6. yüzyıla kadar kesintisiz bir yerleşimin varlığı iddia edilmekte; hatta İÖ 2. binyıl yazılı kaynaklarında anılan *Wiyawanda*'nın Çaltılar Höyük'e loka-

¹ Krş. Kolb 2018, 45-46.

² Woodward – Ormerod 1909-1910, 89-105.

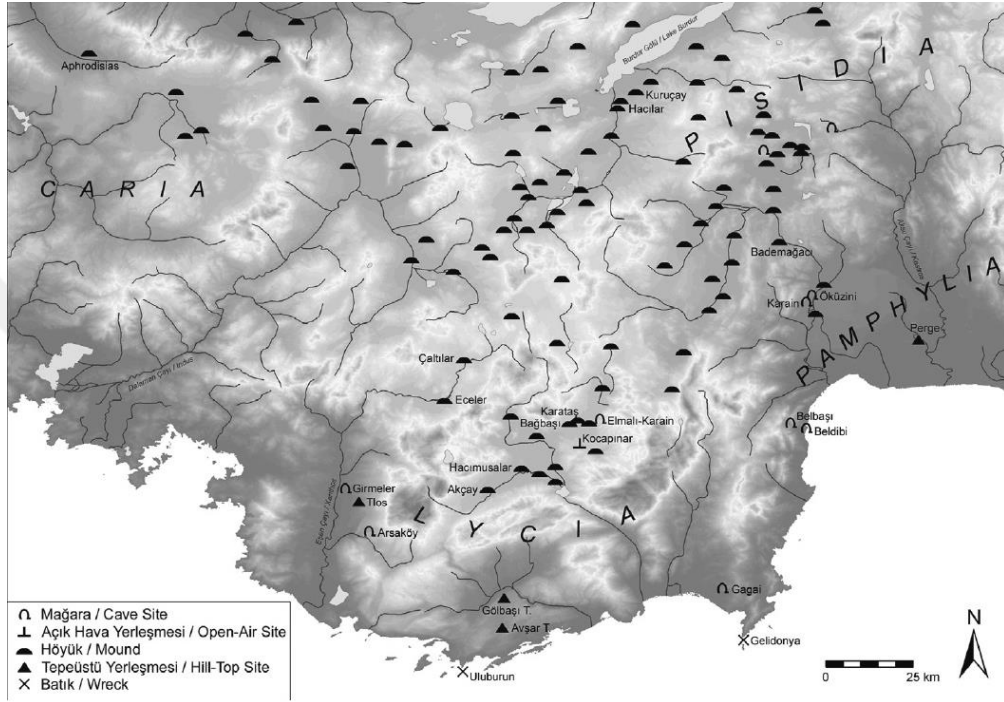
³ Tritsch – Dönmez 1953, 448-449.

⁴ Mellaart 1954, 175-240.

⁵ Mellink 1964-1975; Eslick 1992; Warner 1994; Özgen – Baughan 2016.

⁶ Aksoy – Köse 2005; krş. Aksoy 2015, 21-32; krş. Kolb 2018, 45.

lize edilemeyeceği sorgulanmaktadır.⁷ Bununla birlikte, Erken Bronz Çağı'nın üçüncü evresine ait sadece iki keramik fragmanı⁸; Geç Bronz Çağı'na dair ise bu çağın 700 yıllık bir zaman aralığı içinde tarihlendirilebilecek tekil bir keramik kırığı buluntusu, burada Geç Bronz Çağı yerleşimine dair ikna edici bir kanıt oluşturmamaktadır, Her halükârda bu küçük keramik fragmanına atfedilen önem İÖ 2. binyıl yazılı kaynaklarında Lukka Halkları'ndan ve bunların yerleşimlerinden bahsediliyor olmasından kaynaklanmış gözükmektedir.⁹

Şekil 1.1 Prehistorik Dönemlerde Milyas (Elmalı Ovası) ve Kabalia (Kolb 2018, Abb. 6)

Bu şekilde ileri sürülen kanıtlar, Lykia'da Geç Tunç ve Erken Demir Çağı arkeolojik verilerine dair tartışmaları şekillendiren ve F. Kolb tarafından da eleştirilen yönetsel sorunlar taşımaktadır. Zira F. Kolb, bilimsel temellerle değil de belli bir amaç ile yürütülen sorgulamaların, arkeolojik bulguları yazılı kaynaklara uyarlama ve İÖ 15.-12. yüzyıllar arasında Hitit kaynaklarında belgelenen Lukka Halkı'na ait yerleşimleri bulma eğilimine yol açtığı, dolayısıyla da keramik kırıklarının tarihlenmesinde de buna bağlı olarak hareket edildiği şeklinde değerlendirmektedir.¹⁰ Her durumda, Teke Yarımadası'nın kuzeyindeki buluntular,

⁷ Momigliano et al. 2011a, 159-163; Momigliano et al. 2011b, 61-121; krş. Hodos 2015, 87-118. Kuzey yaylalarında tarih öncesi bulgular için bk. Coulton 1993a, 79-85; Coulton 2012, 43-53. Kıbrıs bölgesindeki tarih öncesi bulgular için bk. Dökü – Baytak 2015, 208-217.

⁸ Coulton 2012, 47.

⁹ Bk. Kolb 2018, 46.

¹⁰ Kolb 2018, 46.

Ksanthos Vadisi'nde ve genel olarak Lykia kıyı şeridinde İÖ 2. binyılda yerleşim faaliyetlerine dair güçlü kanıtlar sunmamaktadır.

Kuzeydeki dağlık bölgelerde bulunan keramikler Beycesultan ve diğer iç Anadolu buluntu yerlerinin keramikleriyle karşılaştırılabilir. Söz konusu keramikler, sınırlı sayıda olmakla birlikte Lykia kıyı şeridinde de gözlemlenmektedir. Buna karşın Kalkolitik ve Erken Tunç çağlarında Lykia Yarımadası'nın kuzeyde ve güneyde iki farklı kültürel bölgeye ayrıştığını söylemek mümkün değildir. Lykia kıyı şeridindeki prehistorik buluntular keramik parçaları ve birkaç taş aletle sınırlıdır, bunların da çoğu tekil örneklerden oluşmaktadır.¹¹ Dolayısıyla sadece bu buluntular prehistorik bir yerleşimin varlığı yönünde kanıt teşkil etmez. İÖ yaklaşık 1800 ile 8. yüzyıl arasındaki kalıntı eksikliği sadece Hitit belgelerinden değil, aynı zamanda İÖ 1400 ile 13. yüzyılın ikinci yarısında Lukka halklarının Doğu Akdeniz'deki korsan faaliyetlerini belgeleyen Kıbrıs ve Ugarit krallarına ait yazışmalardan elde edilen verilerle de çelişmektedir.¹² Dolayısıyla bu metinlerde anılan Lukka halklarının kıyı şeridinde kalıcı yerleşimlere sahip olmadıkları açıktır. Uluburun ve Gelidonya açıklarındaki iki Geç Tunç Çağı batığının keşfi¹³ de bu dönemde Lykia kıyılarında daimî yerleşimlerin varlığını belgelemekte yetersiz kalmaktadır. İÖ 1300 dolaylarında Uluburun açıklarında batan gemi yaklaşık on ton bakır, bir ton kalay külçe, 200 cam külçe, 150 amphora reçine ve Antep fıstığı, bolca Miken ve Kıbrıs keramiği ile fildişi ve devekuşu yumurtası gibi egzotik ürünlerden oluşan oldukça zengin bir kargo taşımaktaydı. Bu kargo, geminin Levant'tan denize açıldığını ve Ege Denizi'ne gideceğini göstermektedir. İÖ 1200 dolaylarında Gelidonya Burnu açıklarında batan bir diğer gemi ise bir ton bakır külçe, küçük miktarlarda kalay ve kurşun, gemide çalışan bir demircinin el aletleri olmak üzere çok daha küçük bir kargoya sahipti. Uluburun'da batan geminin kargosunun Lykia hedefli olduğunu düşünmek mümkün değilken, Gelidonya batığının kargosu için bu olasılık çok daha yüksek gözükmektedir. Her halükârda Lukka halklarının silah üretimi için metala ihtiyaç duydukları açıktır. Dahası söz konusu batıklarda ele geçen silahlar ticari amaçla değil, bu dönemde korsan faaliyetleri ile bütün Doğu Akdeniz'e yayılan Lukka halklarının saldırısına karşı savunma amacıyla taşınmış olmalıdır. Sonuç olarak Lykia kıyıları bu dönemde ticari bir cazibe merkezi olmamış gözükmektedir.¹⁴ Lykia sahillerindeki iki adet Erken Demir Çağı batığı bu durumun Arkaik Dönem'in başlarına kadar devam ettiği-

¹¹ Bu tür taş aletler Limyra (Marksteiner 2012, 199-210), Ksanthos (Courtils et al. 2005, 454) ve Tlos'ta (Korkut 2012, 459) bulunmuştur.

¹² De Vos 2015, 62; Gander 2010, 47-56.

¹³ Pulak 1988, 1-37; Pulak 1995, 43-58; Bass 1967.

¹⁴ Batıklara ait yüklerin tarihsel değendirmesi için bk. Kolb 2004, 584; krş. Kolb 2018, 50-51.

ni göstermektedir.¹⁵ Bunlardan Kekova Adası'nın batı ucundaki batık İÖ 7. yüzyıla, Muğla ile Gökova arasındaki Kepçe Burnu açıklarındaki batık ise yaklaşık 600 dolaylarına tarihlenmektedir. Her iki teknenin kargoları arasında Doğu Akdeniz menşeli amphoralar yer alırken, Kekova batığı ayrıca İÖ 7. yüzyıl üretimi Güney Ege ve Korinthos amphoraları da taşımaktaydı. Bu amphora tipleri Girit'teki Komnos limanında, Miletos'ta, Rhodos'ta, Karadeniz ve Batı Akdeniz limanlarında ele geçmiş, ama bugüne kadar Lykia'da hiç bulunmamıştır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz ile Ege limanları arasında yük taşıyan gemilerin en azından İÖ 6. yüzyılın başına kadar Lykia limanlarına uğramadıkları anlaşılmaktadır.¹⁶ Lykia'daki Erken Demir Çağı yerleşimlerine dair bulgular da bu veriyle uyumludur. Kabalia Bölgesi'ndeki Çaltılar Höyük'te İÖ 11./10. ve 9./8. yüzyıllara tarihlenen keramik kalıntıları bulunmuştur ve bunlar tüm Lykia'da Erken Demir Çağı'na ait ender buluntulardır.¹⁷ Lykia ve Karia sınırında yer alan Kaunos'ta da İÖ 10. yüzyıla tarihlendirilen, Rhodos tipi protogeometrik bir amphora bulunmuştur. Bu tekil buluntunun dışında Kaunos'ta İÖ 700'den önceye ait ne başka bir keramik buluntusuna ne de yerleşim kalıntısına rastlanmıştır¹⁸

Lykia kıyı şeridinde benzer keramikler İÖ 700'den daha önceye tarihlendirilmemektedir. Rhodiapolis,¹⁹ Limyra²⁰ ve Arykanda'daki²¹ kazılarda da en erken keramik buluntuları İÖ 7./6. yüzyıla tarihli Geç Geometrik Dönem fragmanlarıdır. Benzer bir durum Kyaneai ve çevresi²² ile Ksanthos²³ ve Letoon'da²⁴ bulunan Geometrik Dönem keramik örnekleri için de geçerlidir. Kuzey Lykia'da Batı Anadolu bağlantılarına işaret eden, kırmızı üzerine siyah boyalı, iki renkli ve diğer bölgesel özellikli kaplar,²⁵ Limyra, Antiphellos, Pinara ve Ksanthos'ta İÖ 7. ve 6. yüzyıllarına ait stratigrafik kontekste bulunmuşlardır.²⁶

Bütün bu veriler ışığında Lykia'da Erken Demir Çağı'nda İÖ 700'den daha önceye ait yerleşim faaliyetlerini belgeleyen keramik bulgularının söz konusu olmadığı açıktır. İÖ 7. yüzyıla kadar Lykia'nın kuzeyindeki dağlık bölge ile güneydeki kıyı şeridi arasında kültürel bir farklılık da tespit edilememektedir. Aynı zamanda sosyal tabakalaşmaya da işaret eden

¹⁵ Greene et al. 2011, 60-68.

¹⁶ Krş. Kolb 2018, 51-52.

¹⁷ Momigliano et al. 2010, 119-123; Momigliano et al. 2011a, 159-163; krş. Kolb 2018, 52.

¹⁸ Schmaltz 2003, 37-42; Schmaltz 2009, 202-205. Bulba 2009, 11-27.

¹⁹ Çevik et al. 2009, 315 ve fig. 8-9.

²⁰ Gebauer 2007, 47-72.

²¹ Bayburtluoğlu 2008, 7 ve fig. 3.

²² Rückert 2003, 13-19; Rückert 2008, 1-18.

²³ Courtils 2010, 46-49; Yener-Marksteiner 2007, 77-113.

²⁴ Le Roy 1998, 38-41.

²⁵ Corsten et al. 2010, 68-81.

mimari bulgular da bu tarihten önceye gitmemektedir. En erken yapı kalıntıları tümülüs, oda mezar, podyumlu mezar ve teras mezar şeklinde sınıflandırılabilir. ²⁷ Tümülüslere hem kuzey hem de güney Lykia'da rastlanmaktadır. Bununla birlikte her iki bölgenin tümüsleri arasında mimari farklılıklar göze çarpmaktadır. Lykia'nın kuzeyini oluşturan Milyas ve Kabalia'daki tümülüsler üçgen alınlıklı çatıları ve toprak dolguya sahip olmalarıyla Phrygia ve Lydia etkileri taşırlarken; Lykia'daki örnekler ise tonozlu kubbeye sahip taş tümülüslerdir ve bu yönleriyle Karia'daki, özellikle de Bodrum Yarımadası'ndaki tümülüslere benzemektedirler. Tümülüslerin yanı sıra oda, podyum ve teras mezarlar da Lykia ve Karia arasında kültürel ilişkiye işaret etmektedir. Böylece İÖ 6. yüzyılla birlikte Lykia ve kuzeyindeki söz konusu bölgeler arasında kültürel bir farklılığın ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenebilmektedir. Bu farklılaşma İÖ 6. yüzyılın ilerleyen evrelerinde oraya özgü bir mezar yapısı olarak Lykia'da ortaya çıkan dikme mezarlarla daha da güçlenecektir. Mezarlar dışında yapılardan oluşan yerleşim izleri en erken Ksanthos akropolisi üzerinde tespit edilebilmektedir. Bu evreyi İÖ 6. yüzyılda Patara, Limyra ve Avşar Tepesi'ndeki yapılaşma evreleri takip eder. Bu durum Lykia Yarımadası'nda yaşam biçiminin yüksek bir kültür düzeyine bu sırada evrilmeye başladığını göstermektedir. ²⁸

Bu durumda Lukka halklarından bahsedilen Hitit metnelerinin yazılmış olduğu Geç Tunç Çağı ile Lykia Yarımadası'nda en erken kültür formlarının ortaya çıktığı Erken Demir Çağı arasında veri eksikliği sorunu ise hala çözümsüz kalmaya devam etmektedir. ²⁹ Söz konusu maddi kalıntı eksikliği ancak Lykia'da bu sırada küçük çaplı tarımsal üretimin yanında esas itibarıyla hayvancılığa dayanan basit bir üretim biçimi göz önüne alınırsa anlaşılabilir olmaktadır. Yalburt Yazıtı'nın *Dalawa/Tlos* yerleşiminde sığır ve koyun yetiştiriciliğinden bahsediyor olması bu açıdan anlam kazanmaktadır. Her halükârda verimli arazilerin son derece sınırlı olduğu Lykia gibi dağlık bir coğrafyada keçi yetiştiriciliğinin baskın rol oynadığı düşünülebilir. Bu durumda Erken Demir Çağı Lykia'sında taş yapıları büyük yerleşimler yerine, ahşap kulübelere oluşan ve birkaç yüz kişiyi geçmeyen bir nüfusu barındıran köy benzeri yerleşimler olduğunu düşünmek gerekir. Bölgede Geç Tunç ve Erken Demir çağlarına ait çanak çömleğin tespit edilememesi, Erken Tunç Çağı keramiğinden kolayca ayırt edilemeyen el yapımı kapların üretiminin devam etmiş olmasıyla açıklanabilir. Üstelik göçebe ve/veya yarı

²⁶ Becks 2016, 34; Coulton 1993a, 79-85.

²⁷ Mezar yapıları için bk. Hülden 2004, 1-13; Hülden 2006a, 263-279; Hülden 2006b; Hülden 2011, 495-514.

²⁸ Krş. Kolb 2018, 53-54.

²⁹ Bk. Becks 2016, 34.

göçebe toplulukların kendi keramik üretimine sahip olmadıkları, bunun yerine ahşap kaplar kullandıkları da bilinen bir olgudur.³⁰

Sonuç olarak Lykia Yarımadası'nda hayvancılığa dayalı ve büyük yerleşimlerin kurulmasını gerektirmeyen bu ilkel yaşam tarzı İÖ 700 dolaylarına kadar devam etmiş gözük-mektedir. Bu andan itibaren esas itibarıyla kuzeydeki yaylalarda, kısmen de güneydeki sahil kesiminde başta Phrygia ve Lydia olmak üzere Yunan etkisi de yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Lykia Yarımadası'na Yunan ve Akdeniz kültürlerinin taşınmasında, İÖ 700 do- laylarında sadece Lykia ile Pamphylia arasındaki sınır bölgesinde yerleşebilmiş olan Rodoslu- lar'ın önemli bir rol oynamış olmaları muhtemeldir. Bu andan itibaren Ege Dünyası'ndan, Küçük Asya sahillerinden ve Kıbrıs'tan mal ithalatının yanı sıra kalıcı yerleşimlerin temeli olan taş mimari de başlamıştır. Böylece Klasik Dönem'in özgün Lykia kültürünün de temelle- ri atılmıştır.

1.2. İÖ 2. Binyılda Elmalı Ovası ve Kabalia

Hem tekil hem de çoğul olarak “Lukka Ülkesi”nin veya “Lukka Ülkeleri” ibareleriyle birlikte “Lukki/Lukka Ülkesi Halkı” veya “Lukka Halkı”nın anıldığı İÖ 2. binyıla ait yazılı belgeler Güney ve Güney Batı Anadolu'daki bir yerleşim yerini işaret etmektedir. Ancak, Lukka ve Lykia'nın özdeşliği veya Homeros'tan itibaren Lykialılar olarak bilinen halkın Luk- ka Halkı'nın tamamını mı yoksa sadece bir kısmını mı oluşturduğu tartışmalıdır. Zira bu ko- nuda bilgi veren kaynakların yorumlanması ve zamandizinsel olarak düzenlenmesi zordur.³¹

Lukka'ya dair en erken veri Babylos'ta Obelisk Tapınağı olarak bilinen kutsal alana adanmış olan ve İÖ 2. binyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen bir dikilitaş üzerinde yer alan bir yazıttır. Yazıtta söz konusu dikilitaşın “Lukka Ülkesi”nden *Kuk(k)un(n)is* adında biri tarafın- dan adandığı dile getirilmektedir.³² Amarna-Arşivi'nde bir belgede³³ ise Lukka Halkı denizci ve korsan bir halk olarak tanımlanmaktadır. Belgeye göre *Alaşiya* (Kıbrıs) kralı, Mısır firavnu- nun (olasılıkla Amenhotep III) Kıbrıs üzerinden Mısır topraklarına baskın yapıldığı suçlaması karşısında kendisini “Lukki Ülkesi'nden insanların her yıl adalarını istila ederek kasabalarını yağmaladıklarını” iddia ederek savunmaktadır.

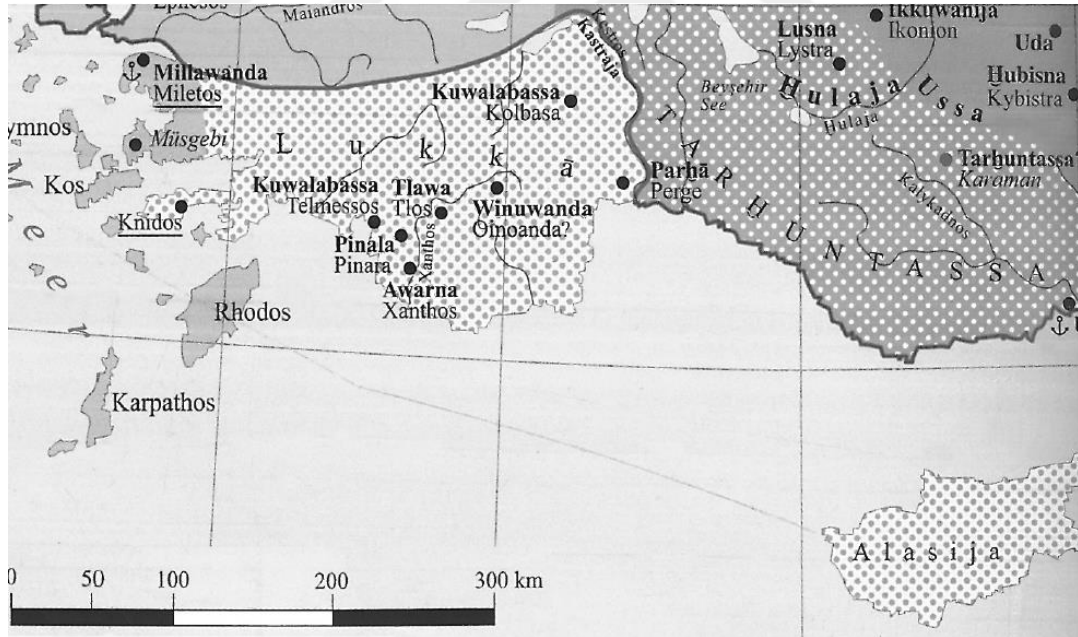
³⁰ Stark 2002, 376; krş. Kolb 2018, 54.

³¹ Konunun genel bir özeti için bk. Kolb 2018, 25-44.

³² De Vos 2015, 55-56.

³³ Knudtson 1915, no. 3; krş. De Vos 2015, 62.

İÖ 15. yüzyılın sonu veya 14. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen³⁴ ve bir Hitit kralının (büyük olasılıkla *Arnuwanda I.*) *Madduwatta* adında bir vasal kralı suçladığı bir başka belgede³⁵ *Dalawa* Bölgesi'nden bahsedilmektedir. Belgede daha sonraları Kabalia olarak bilinecek bölgenin vasalı *Madduwatta*'nın egemenlik sahasında bulunan *Dalawa*'nın *Ahhiya*'lı *Attarissiya* tarafından ele geçirilmesi üzerine *Madduwatta*'nın Hitit kralından yardım istediği bildirilmektedir. Bunun üzerine Hitit kralı tarafından yardıma daha sonraları Milyas olarak bilinecek bölgenin vasalı *Kisnapili* gönderilmiştir. Böylece her iki taraftan kuşatılan düşman birlikleri *Dalawa*'dan *Hinduwa* (Lykçe *Khākbi/Khāzbi*, Yunanca *Kandyba*)³⁶ istikametine doğru kaçmışlardır. Her halükârda bu çivi yazılı belgede geçen *Dalawa* yer adı, Lykçe *Tlawa/Tlawi*, Yunanca *Tlos* yer adlandırmasıyla dilbilimsel açıdan birebir örtüşmektedir³⁷. *Tlawa/Tlawi/Tlos* Klasik Dönem'de *Ksanthos Vadisi*'nin *Ksanthos*'la birlikte en önemli yerleşimiyken, *Dalawa* da İÖ 1400 dolaylarında *Madduwatta* ve Hitit Kralı arasındaki tartışmada önemli bir rol oynamıştır. Bu veri aynı zamanda *Stadiasmus Patarensis*'te *Elmalı Ovası*'nı *Ksanthos Vadisi*'ne bağlayan güzergâhın (GZR 6-7: *Ksanthos – Neisa – Khoma*) İÖ 1400 dolaylarında da kullanımda olduğunu belgelemesi açısından önemlidir.³⁸

Şekil 1.2 Lukka Ülkesi Yerleşimleri (Kolb 2018, 28 Abb. 4)

³⁴ CTH 147; Gander 2010, 79-80. Tarihlemeye ilişkin ise bk. Schürr 2010, 9.

³⁵ Beckmann 1999, 153 vd., no. 27.

³⁶ Metinde geçen yer adlarının lokalizasyonu için bk. Schürr 2010, 7-10.

³⁷ Garstang – Gurney 1958, 79; Bryce 1974, 399; Houwink ten Cate 1970, 64 dn. 38; Del Monte – Tischler 1978, 389.

³⁸ Krş. Takmer – Oktan 2013, 65.

1.3. Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Elmalı Ovası ve Kabalia

Lykia'nın Demir Çağı tarihi İÖ 8./7. yüzyılda keramik buluntuları ve mezarlarla başlamaktadır. Mezarlar, özellikle de anıtsal tümülüsler, yönetici bir kesimin ortaya çıktığını gösteren sosyal tabakalaşmaya da işaret etmektedir. Bu gelişme Batı ve Orta Lykia'da en geç İÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gözükmeye başlayan ve taşımış oldukları kabartmalar ile dynast ailelerinin varlığını belgeleyen dikme mezarlar aracılığıyla daha da güçlenmiştir. Tarihin bu noktasından itibaren Geç Arkaik-Erken Klasik Dönem Lykia'sının politik ve sosyal tarihi hakkında başta Ksanthos'taki Yazıtlı Dikme ve *Erbina* Epigramı olmak üzere yazıtlar, sikkeler, yerleşim kalıntıları ve kabartmalar gibi bölgenin kendi bilgi kaynaklarından bilgi elde edilebilmektedir. Bunların dışında başta Yunan edebi kaynakları olmak üzere Lykia'nın dışından bilgi kaynakları da söz konusudur.

Tarihsel geleneği başlatan Herodotos tarafından aktarılan dolaylı bir veride Lykia sahilinde Dorlar tarafından kurulan Phaselis'ten gelen denizciler, Mısır Firavunu Amasis'in (İÖ 570–526) teşvikiyle Nil deltasının batısında Naukratis yakınındaki Emporion'un ve bunun kült merkezi Hellenion'un kurulması sürecinde yer almışlardır.³⁹ Arkeolojik bulgular Hellenler'in bu bölgede yaklaşık İÖ 625 dolaylarında varlıklarını belgelemektedir. Lykialılar bu sürece katılmamış gözükseler bile, bazı Lykialılar'ın ticari sebeplerle bu sırada Mısır'da bulunmuş olmaları olası bir durumdur. Mısır tanrısı Min'in heykelinin arka yüzüne, yukarıdan aşağıya doğru iki satır halinde kazınmış Lykçe bir yazıt,⁴⁰ (her ne kadar orijinalliğine dair şüpheler bulunsa da⁴¹) bu yönde bir kanıt sunabilir niteliktedir. Herodotos, Amasis ile Lykia arasındaki bağlantılara ışık tutacak bir başka olaydan daha bahsetmektedir. Amasis'in paralı askeri olan Halikarnassos kökenli Phanes, firavunla arasının açılması ile birlikte (İÖ 526), Mısır'a sefer hazırlığında olan Pers kralı Kambyses ile bağlantı kurabilmek için gemiyle Mısır'dan kaçır. Phanes'in Mısır hakkında fazlasıyla bilgi sahibi olmasından endişelenen Amasis onu yakalaması için en güvendiği adamını hızlı bir gemiyle peşinden gönderir. Amasis'in adamı Phanes'i Lykia'da ele geçirse dahi Phanes gardiyanlarını sarhoş ederek Persia'ya kaçmayı başarır.⁴² Phanes'in Persia'ya daha kolay ulaşabileceği Phoinike ve Syria sahilleri yerine Lykia'ya peşindeki Amasis'in adamından kurtulmak için mi yoksa burada yapacağı bir aktarmayla kendi memleketi Halikarnassos'a gitmek için mi kaçtığı; dahası Lykia'da Amasis ile

³⁹ Hdt. 2.178.

⁴⁰ Michaelidis 1948, 621-623 (= Neumann 1979, no. 301): *apññātama · χumetijeh · tideim[i · (χumetija oğlu Apññātama).*

⁴¹ Neumann 1979, 12-13; krş. Keen 1998, 85; Kolb 2018, 114.

⁴² Hdt. 3.4.

yakın ilişkileri bulunan Phaselis'te mi ele geçirildiği soruları yanıtızsız kalmaktadır. Yine de bu olayın gerçekleştiği İÖ 526 yılında Lykia birkaç yıldır Pers egemenliği altındadır ve Phanes Amasis'in adamı tarafından Phaselis'te ele geçirildiyse, Phaselisliler'in bir şekilde ondan kurtulmaya çalışmış olmaları şaşırtıcı olmayacaktır.⁴³

Strabon, Kabalia'nın daha önce Lydialılar tarafından ele geçirildiğini aktarırken,⁴⁴ Herodotos ise Lykialılar'ın komşuları Karia ve Pamphyliyalılar'ın aksine İÖ 7./6. yüzyılda Lydia Krallığı tarafından ele geçirilemediğini vurgulamaktadır.⁴⁵ Lykia'nın Pers Krallığı tarafından işgali ise Lydia Krallığı'nın ve başkenti Sardeis'in düşmesinin doğal bir sonucu olmuş gözükmektedir. Zira Lykia'nın alınışı, vaktiyle Lydia Krallığı'na bağlı olan Karia'nın ele geçirilişinin ardından gerçekleşmiş⁴⁶ ve bu süreçte Harpagos komutasındaki Pers işgal kuvvetlerine tek ciddi direnişi sadece Pedasalılar göstermiştir.⁴⁷ Lykia'nın Persler tarafından söz konusu işgali yakın zamana kadar İÖ 547/546 yılına tarihlendirilmekteydi. Ancak Nabonidos Kroniği üzerine yapılan son çalışmalar olayın İÖ 547 ile 530 yılları arasına tarihlenmesi gerektiğini göstermektedir.⁴⁸ Pedasa'daki direnişin kırılmasının ardından Harpagos ordusuyla büyük ihtimalle Lykia'nın kuzeyine girmiş ve burada herhangi bir direnişle karşılaşmadan Ksanthos Vadisi'ni takip ederek Ksanthos Ovası'na ulaşmış olmalıdır.⁴⁹

Her halükârda İÖ 547 ve 538 yılları arasında Güneybatı Anadolu kentlerine karşı başarılı seferler düzenleyen Harpagos, Ionia kentlerine boyun eğdirdikten sonra Karia'ya yönelerek bölgeyi ele geçirmiş, daha sonra da Lykia'ya ilerlemiştir.⁵⁰ Lykialılar ise Ksanthos Ovası'nda küçük bir birlikle karşı koysalar da yenilerek kente çekilmişler; bunun ardından Lykialı erkekler kadınlarını, çocuklarını, hazinelerini ve kölelerini kaleye doldurup ateşe vermişler ve kendileri de savaşarak ölmüşlerdir. Herodotos'a göre kendi zamanında Lykialılar olarak bilinen Ksanthoslular'dan, bu yıkım sırasında kentte bulunmayan (ἐκδημέουσι) 80 aile dışında

⁴³ Krş. Kolb 2018, 115.

⁴⁴ Strab. 13.4.17: Λυδῶν ... τῶν κατασχόντων τὴν Καβαλίδα.

⁴⁵ Hdt. 1.28: κατεστραμμένων σχεδὸν πάντων τῶν ἐντὸς Ἰαλίου ποταμοῦ οἰκημένων: πλὴν γὰρ Κιλικίων καὶ Λυκίων.

⁴⁶ Hdt. 1.171: Ἄρπαγος δὲ καταστρεψάμενος Ἰωνίην ἐποιέετο στρατηγὴν ἐπὶ Κάρρας καὶ Καυνίου καὶ Λυκίου.

⁴⁷ Hdt. 1.176: Πηδασέες μὲν νυν χρόνῳ ἐξαιρέθησαν.

⁴⁸ Marek 2010, 155; krş. Kolb 2018, 116.

⁴⁹ O. Akşit (1967, 112) ise sefer güzergâhının Kaunos-Telmessos hattını takip ettiğini düşünürken; O Treuber (1887, 91, dn. 2) Harpagos'un Karia'dan deniz yoluyla Ksanthos Nehri'nin ağzına ulaşmış olabileceği ihtimali üzerinde de durmaktadır. Bununla birlikte Harpagos komutasındaki Pers işgal güçlerinin bu tür deniz muharebelerinde deneyimsiz olmaları, bu ihtimalin zayıf olduğunu düşündürmektedir; krş. Keen 1998, 73 ve Sarıkaya 2018, 117.

⁵⁰ Bryce 1980, 377; Treuber 1887, 90-94; Keen 1998, 222-224. Lykia'nın işgali, Sardeis ve Babylon kuşatmaları (İÖ 547-538) arasında bir tarihte olmalıdır.

tümü göçmendir (ἐπιλυδεις).⁵¹ Büyük ihtimalle burada yaz aylarının sıcak ve kurak geçtiği kıyı yerleşimlerden kuzeydeki serin yaylara sonbahar ortalarına kadar göç eden ve ekonomileri temelde hayvancılığa dayanan aileler söz konusu olmalıdır. Eğer bu çıkarım doğru kabul edilirse Harpagos'un seferini yaz aylarına tarihlemek de mümkün olacaktır. Herodotos'un Harpagos komutasındaki Lykia seferini anlatırken başlangıçta sadece Lykialılar'a değinmesi, buna karşın Likyalı birliklerin yenilgisinden sonra ise bu sefer sadece Ksanthoslular'ın başına gelenleri ve çaresizlik içinde yürüttükleri son mücadeleyi aktarması ve ardından Lykia'nın geri kalanı hakkında hiçbir bilgi vermeden Kaunos'un fethine geçmesi dikkat çekicidir. Bu durumda en azından Herodotos'un nezdinde Ksanthos'un Lykia'nın merkezi olduğu açıktır. Söz konusu seferin sonuçlarına dair elimizde kesin bilgiler olmasa da bu gelişmenin ardından tüm Lykia, Pers otoritesine girmiştir.⁵² Milyas Bölgesi de her ne kadar Harpagos'un işgal ettiği bölgeler arasında adı anılmasa da Herodotos'un Dareios'un imparatorluk genelinde yaptığı *nomos* (eyalet) ve *phoros* (haraç/vergi) düzenlemesine ilişkin anlatısından üzere Pers İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir. İÖ 522 yılında Pers tahtına geçen Dareios İÖ 516/515 yılında yeni bir düzenlemeyle imparatorluğu 20 *nomos*'a ayırmıştır.⁵³ Milyas Bölgesi de İonia, Asya Magnesyası, Aiolis, Karia, Lykia ve Pamphylia ile birlikte 400 *talanta* gümüş vergi ödemekle yükümlü olan birinci *nomos*'a dâhil edilmiştir; Kabalia Bölgesi ise Lykia'nın dâhil olduğu birinci *nomos*'a değil, Lydialılar, Mysialılar, Lasonialılar ve Hytenneis ile birlikte 500 *talanta* ödemekle yükümlü olan ikinci *nomos*'a bağlanmıştır.⁵⁴ Strabon, bu konuda iç kesimde yaşayan halkların vergiyi aynı, buna karşın kıyı bölgelerdekilerin ise gümüş olarak ödedikleri

⁵¹ Hdt. 1.176.

⁵² P. W. Foss, Pers işgali ile birlikte Hacımusalar Höyüğü'ndeki keramik verilerinin ortadan kaybolmasına dikkat çekerek bu durumun Pers işgali ile ilişkilendirilebileceğini, Perslerin Khoma gibi tahkim edilmiş bir yerleşimin iskân edilmiş bir şekilde kalmasını istememelerinden kaynaklanmış olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Khoma'daki nüfusun merkezi konumundan ve yol ağlarından dolayı Elmalı (Akarassos) yerleşimine iskân edilmesini sağlayarak burayı bir yönetim merkezi haline getirmiş olabilecekleri önerisini getirmiştir, bk. Foss 2006, 7. S. E. Lockwood (2011, 189-190) ise Khoma'nın terk edilmesinin Pers etkisi ile gerçekleşmiş olması fikrine katılmakla birlikte bir yerleşimin 15 km'den daha az uzaklıkta olan başka bir yerleşim için terkedilmeye zorlanmayacağı görüşündedir. Kendisi, Hacımusalar nüfusunun Harpagos işgali ile birlikte boşalan Ksanthos'a yerleştirilmiş olabileceğini, Yazıtlı Dikme'de yer alan 3 dilli yazıttaki Lykçe B/Milya(s)ca-Milyas Dili kısmının ise bu durumla ilişkili olabileceğini düşünmektedir, bk. Lockwood 2011, 189-190. Ayrıca G. D. Toteva da aynı şekilde Hacımusalar yerleşiminin İÖ 550'den itibaren herhangi bir yıkım tabakası olmadan yavaş yavaş terkedildiğini ve bu durumun Ksanthos'taki olaylar ile ilişkili olduğunu belirtmiştir, bk. Toteva 2007, 109.

⁵³ Dareios'un tahta geçmesinin ardından *nomos* düzenlenmesi eyalet düzenlemesinden ziyade imparatorlukta yaşanan ekonomik sıkıntıları düzenlemek amacıyla yaptığı bir *phoros* (haraç/vergi) düzenlemesi olarak kabul edilmelidir; konu hakkında detaylı bilgi için bk. Sarıkaya 2018, 452 vd.

ek bilgisini vermektedir.⁵⁵ Kabalia Bölgesi Lykia'dan sadece bu idari önlemlerle değil, aşağıda da irdeleneceği üzere kültürel gelişim açısından da farklılaşmaktadır. Herodotos'un aktardığı vergi listelerinde Kabalia'nın doğu komşusu Milyas, Lykia ile aynı *nomos*'ta, ama ondan ayrı bir şekilde anılmaktadır, yine de Herodotos Kserkses'in ordusundaki Milyaslılar'dan bazıları'nın Lykia yayları kuşandıklarını da vurgulamaktadır.⁵⁶ Arrianus ise büyük ihtimalle burada sadece Elmalı Ovası'nı kastettiği Milyas'ın Büyük Kral tarafından yapılan düzenlemeyle vergisini Lykia'ya ödediğini söyleyerek Milyas'ın Pers egemenliğinden itibaren idari olarak da Lykia'ya ait olduğu şeklinde bir izlenim vermektedir.⁵⁷ Yine de bu dönemde Milyas Bölgesi'nin Pisidia ve Lykia Milyası olarak ayrılmış olma ihtimali biraz düşündürücüdür ve dolayısıyla da bu bölgenin de tıpkı Kabalia Bölgesi gibi Lykia'yla siyasi ilişkisi muğlak kalmaktadır.

Herodotos'un verdiği bilgiler doğrultusunda bakıldığında Pers merkezi yönetimi, vergi bölgelerini (*nomoi*) etnik-dilsel kıstaslara göre değil coğrafi kıstaslara göre belirlemiş gözükmektedir.⁵⁸ Lydia, Ionia, Hellespontos Phrygia'sı, Karia, Kilikia ve Kappadokia'nın aksine Lykia, Pamphyliya ve Kuzey Anadolu için İÖ 4. yüzyıldan önce hiçbir satrapın askeri birliklerin komutanı olarak belirtilmemiş olması⁵⁹ da dikkat çekicidir. Sabit bir satrapın idaresi olmaksızın, bağımsız veya yarı özerk halklar genellikle göçebe ya da dağ kabileleriydi. Anadolu'da Pontos, Lykaonia, Pisidia ve muhtemelen Lykia bu gruba girmekteydi.⁶⁰ Lykia'nın Pers idari sistemine görece daha gevşek bir şekilde tabi olduğu yönünde bir başka veri de krallığa ait hiçbir yazıtta Lykialılar'ın tebaa kılınan halklar arasında anılmamasıdır.⁶¹ Bununla birlikte,

⁵⁴ Hdt. 3.90; B. Jacobs (1993, 63) Pers idari terminolojisindeki *nomos* ve satraplık ifadelerinin özdeş, dolayısıyla Herodotos'un anlatımının hatalı olduğunu düşünmektedir; iki kavram arasındaki fark ve Herodotos'un verdiği listeye dair sorunlar için krş. Klinkott 2005, 86-109.

⁵⁵ Strab. 15.3.21: πρᾶττεσθαι δ' ἐκ μὲν τῆς παραλίᾳς ἀργύριον, ἐκ δὲ τῆς μεσογαίας ἃ φέρει ἐκάστη χώρα, ὥστε καὶ χρώματα καὶ φάρμακα καὶ τρίχα ἢ ἐρέαν ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον καὶ θρέμματα ὁμοίως.

⁵⁶ Hdt. 7.77: Μιλύαι ... εἶχον δὲ αὐτῶν τόξα μετεξέτεροι Λύκια.

⁵⁷ Arrian. *Anab.* 1.24.5: ἐς τὴν Μιλύαδα καλουμένην χώραν ἐσβάλλει, ἢ ἐστι μὲν τῆς μεγάλης Φρυγίας, ξυνετέλει δὲ ἐς τὴν Λυκίαν τότε, οὕτως ἐκ βασιλέως μεγάλου τεταγμένον.

⁵⁸ Yine de bu durum her *nomos* için geçerli değildir, zira "*satraplıkları belirlerken kimi zaman komşu olanları birleştirdiği gibi, kimi zaman da sınır komşusunu atlayıp daha uzakta kalan bir ulusu şu ya da bu hakla ekledi*", bk. Sarıkaya 2018, 452. Milyas Bölgesi'nin dâhil olduğu ilk *nomos*'a (Ionia, Asya Magnesyası, Aiolis, Karia, Lykia, Milyas ve Pamphyliya), merkez halk olan İonialılar'la Magnesia ve Aiolialılar'ın akrabayken Karia, Lykia, Milyas ve Pamphyliyalılar'ın ise İonialılarla yakınlık ilişkisi bulunmamaktadır. Diğer taraftan Kabalia Bölgesi'nin dâhil olduğu ikinci *nomos*'ta yer alan halklar ise (Mysia, Lydia, Lasonia, Kabalia ve Hytennia) yerli Lydialılardır, bk. Sarıkaya 2018, 457-458.

⁵⁹ Liste için bk. Klinkott 2005, 288, tablo 11.

⁶⁰ Klinkott 2005, 478-480; Lykia'nın hiçbir Pers'in idaresi altında olmadığına dair bk. Isokr. *pan.* 161: Λυκίας δ' οὐδεὶς πώποτε Περσῶν ἐκράτησεν.

⁶¹ Krş. Kolb 2018, 118.

Dareios'un hükümdarlığına tarihlenen Persepolis Tahkimat Tabletleri'nde (İÖ 509-494) kendilerine verdikleri isimle “*Turmir(la/liya)*”⁶² şeklinde anılan Lykialı işçiler olasılıkla köleleştirilen savaş esirleriydiler.⁶³ Nippur'da ele geçen ve İÖ 422 yılına tarihli Yeni Babilce çivi yazılı tabletlerde ise Lykialılar'dan bu sefer “*ta-armi-la-a*” formunda bahsedilmektedir.⁶⁴ Söz konusu tablette *Minna* oğlu *Tilipa* arazisini kiraya vermektedir. Nippur'da bu sırada *Uraštaja* (Armenialılar) ve *Milidâja* arasında bir koloni yerleşimi daha bilinmektedir.⁶⁵ Burada *Milidâja* ile Milyaslular'ın kastedilmiş olma ihtimali yüksektir.⁶⁶

2000'li yıllarda yürütülen yüzey araştırmaları, İÖ 5.-4. yüzyılda örneğin Aşağı Grani-kos Vadisi,⁶⁷ Hellespontos Phrygia'sı⁶⁸ ve yerleşim yoğunluğunda %70 oranında bir artışın kaydedildiği Kaikos Vadisi⁶⁹ gibi Batı Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kırsal yerleşim sayısında önemli bir artışa işaret etmektedir. Bu gelişim başta askeri ve stratejik gerekçelere ve bu bölgelerde konuşlandırılacak askeri birliklerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik arazi tahsisatına bağlanmaktadır.⁷⁰ M. Miller'in de vurguladığı gibi kırsaldaki mezarlar yerel nüfusa işaret etmekte ve bu nedenle Pers kökenli aristokratlarla birlikte yerel elitlerin de bu toprak tahsisatlarından pay aldıklarını belgelemektedir.⁷¹ Ksenophon, Kyros'un ele geçirdiği pek çok kentte dostlarına evler ve hizmetçiler bahsettiğini ve kendi zamanında dahi bu mülklerin ilk sahiplerinin varislerinin kraliyet sarayında ikamet etseler de bunların mülkiyetlerini ellerinde buldurmaya devam ettiklerini aktarmaktadır.⁷² Lykia'da ise Elmalı Ovası'nda bulunan Karaburun II mezarının ismi bilinmeyen ama Pers kökenli olması büyük olasılık taşıyan sahibi dışında bu yönde bir veri bulunmamaktadır.⁷³ Karaburun II mezarının kuzey duvarında bulunan savaş sahnesinde mezarın sahibini temsil eden ana figür, at üzerinde mızrakla saldırı halinde betimlenmiştir. Mezarın sahibi olan yerel bir beyi temsil eden bu figüre eşlik eden ve olasılıkla onun komutasındaki askerleri temsil eden diğer figürler ise Hellen giysileri taşıyan

⁶² Hallock 1969, 29; Schmitt 1982a, 373; Schmitt 2003, 294-295.

⁶³ Keen 1998, 86; Kolb 2018, 118.

⁶⁴ Clay 1912, 53; Eilers 1940, 208-210; Houwink ten Cate 1961, 4; Keen 1998, 86.

⁶⁵ Clay 1904, 107.

⁶⁶ Keen 1998, 86; Kolb 2018, 118.

⁶⁷ Rose et al. 2007, 65-150.

⁶⁸ Kaptan 2003, 189-202.

⁶⁹ Roosevelt 2009, 195.

⁷⁰ Kolb 2018, 119.

⁷¹ Miller 2011, 335-336.

⁷² Ksen. *Kyr.* 8,6,5: ἔδωκε πολλοῖς τῶν φίλων κατὰ πάσας τὰς καταστροφείσας πόλεις οἴκους καὶ ὑπηκόους· καὶ νῦν εἰσιν ἔτι τοῖς ἀπογόνοις τῶν τότε λαβόντων αἱ χώραι καταμένουσαι ἄλλαι ἐν ἄλλῃ γῆ· αὐτοὶ δὲ οἰκοῦσι παρὰ βασιλεῖ.

⁷³ Bk. aşağıda “Karaburun II”. Mezarın İÖ 470 yılına tarihlendirilmesine ilişkin ise bk. Mellink 1976b, 26.

düşmanları yenerken resmedilmişlerdir.⁷⁴ Mezarın batı duvarında betimlenen ana sahnede ise olasılıkla Pers kökenli mezar sahibi⁷⁵ bir Pers giysisi olan *kypassis* ve Pers tipi takılar ile betimlenmiştir.⁷⁶ Dolayısıyla bu iki sahne birlikte değerlendirilecek olursa, Herodotos'un Milyas Bölgesi'nin bir Pers Satraplığı altında olduğunu ve Milyaslılar'ın Hellas Seferi'ne katılmış olduklarını⁷⁷ aktardığı pasajlar da göz önünde bulundurularak savaş sahnesinin Kserkses'in Hellas Seferi ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Anadolu'yu işgal eden Persler, diğer bölgelerde olduğu gibi, Milyas Bölgesi'nin idaresini de yönetimi hâlihazırda ellerinde tutan yerel aristokratlara, toprak sahibi güçlü beylere bırakmışlar, onlar aracılığıyla bölgedeki hâkimiyetlerini devam ettirmişlerdir.⁷⁸

Bazı şahıs isimleri de Lykia'da Pers veya Med kökenli kişilerin varlığı yönünde kanıt olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte Pers ismi oldukları kabul veya tahmin edilen toplam 24 isimden yedisinin Pers kökeni şüphelidir, sekizi ise bölgede geçici bir süreliğine bulunan Pers idarecilerine aittir.⁷⁹ Bunlar arasında Pers satrapları Tissaphernes ile Autophradates de bulunmaktadır. Tissaphernes'in adı Lykia sikkeleri ile Ksanthos'taki Yazıtlı Dikme'de,⁸⁰ Autophradates'in ismi ise yine Ksanthos'taki *Pajawa* Lahdi ile Orta Lykia'daki Sebeda/Bayındır Limanı'daki bir mezar yazıtında⁸¹ geçmektedir. Lykçe yazıtlarda geçen *Arppakhu/Harpagos*⁸² ismi Pers işgal güçlerinin ünlü komutanı Harpagos'un bölgede aile bağları kurduğunu kanıtlamaya yetmemektedir. Bu ismin Ksanthos dynast ailesi mensupları tarafından taşınmasını, dynastlığın iktidarının perçinlenmesine duyulan minnettarlığın bir göstergesi olarak yorum-

⁷⁴ Mezarın kuzey duvarındaki savaş sahnesinde betimlenen silahlar, Kserkses Seferine katılan Milyaslılar'ın silahlarını ve kıyafetlerini anlattığı pasajla (Hdt. 7.77) örtüşmektedir. Mezar ve duvar betimlemeleri hakkında daha detaylı bilgiler için bk. Mellink 1971, 251-254; 1972, 263-268; 1973, 297-301; 1974, 355-358.

⁷⁵ J. J. Coulton (1993a, 81), Karaburun II mezarında görülen Pers elbisesi ve takılarının sadece Pers etkisine değil, Elmalı Ovası'na yerleştirilmiş bir Pers dynastına da işaret edebileceğini söylemektedir.

⁷⁶ Mellink 1971, 252, pl. 55; fig. 24-25; 1972, 265-266; pl. 58, fig. 16-18. Mezarın güney duvarında cenaze töreni, kuzey duvarında bir savaş sahnesi tasviri ve doğu duvarında ise yaşlı bir adam betimi bulunmaktadır.

⁷⁷ Herodotos'un kısa kargılar taşıyan ve elbiselerini broşla tutturan şeklinde tanımladığı Milyaslılar Hellas Seferi'ne Hystanes oğlu Badres komutası altında katılmışlardı, bk. Hdt. 7.77: Μιλύαι δὲ αἰχμιάς τε βραχέας εἶχον καὶ εἶματα ἐνεπεπορπέατο: εἶχον δὲ αὐτῶν τόξα μετεξέτεροι Λύκια, περὶ δὲ τῆσι κεφαλῆσι ἐκ διφθερέων πεποιημένας κυνέας. τούτων πάντων ἦρχε Βάδρης ὁ Ὑστάνεος.

⁷⁸ Roosevelt 2003, 343; Lockwood 2011, 195; Sarıkaya 2018, 451.

⁷⁹ Keen 1998, 61-62; Kolb 2018, 119-120.

⁸⁰ *Kizzaprñna/Zisaprñna* (= Tissaphernes): TL 44c, str. 1, 11-12, 14, 15; bk. Scmitt 1982a, 380-81; Scmitt, 1982b, 22-23 no. 14, 28, 32; Bryce 1986, 160.

⁸¹ *Wataprddate* (= Autophradates): TL 61 str. 2; Scmitt 1982a, 382; Scmitt 1982b, 26-27, no. 26; Bryce 1986, 160.

⁸² TL 44a, str. 1-2, 30; TL 44c, str. 57-58, TL 77, str. 2b; Neumann 1979, no. 310, str. 4; Scmitt 1982a, 377-378; Scmitt, 1982b, 17-18, no. 2.

lamak daha mantıklı gözükmektedir. Bununla birlikte *Mizrppata/ Mithrapata*,⁸³ Med kökenli olduğu özellikle vurgulanan *Artuṃpara*⁸⁴ ve olasılıkla *Erbina/ Arbinas*⁸⁵ gibi bu dynastlığın üyelerince taşınan diğer Pers isimleri aile üzerindeki Pers etkisinin açık göstergeleridir.⁸⁶

Örneğin Limyra *Heroon*'unda söz konusu olduğu gibi Lykia mezar anıtlarında tasvir edilen Pers giyimli savaşçılar da Pers işgal kuvvetlerinin veya Pers yerleşimcilerin varlığı yönünde kanıt olarak kullanılabilir. Bununla birlikte Pers kıyafetli bu savaşçıların müttefik veya paralı asker olma ihtimalleri de yüksektir. Dolayısıyla bu veri de Akhaemenid Dönemi Lykia'sında askeri koloni tarzında Pers yerleşimleri yönünde kesin bir kanıt sunmamaktadır. Son olarak İÖ 181 yılında Eumenes II tarafından Telmessos'taki valisine gönderilen bir mektupta⁸⁷ adı geçen ve Telmessos teritoryumunda bulunması gereken *Kardakon Kome* adlı kırsal yerleşim, Akhaemenid Dönemi'nde bölgede kurulan bir askeri koloni olarak değerlendirilmiştir.⁸⁸ Ancak bu tür askeri koloni kuruluşları özellikle Hellenistik Dönem'de yaygınlık kazandıklarından, söz konusu koloninin Antiokhos zamanında kurulmuş olması çok daha yüksek bir olasılıktır.⁸⁹ Sonuç olarak, Hellenistik Dönem'den önce Lykia'da herhangi bir Pers garnizonunun, Pers askeri kolonisinin, bölgede sürekli ikamet halinde olan bir Pers görevlisinin ve Büyük Kral'a ait herhangi bir mülkün varlığına dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Dahası Lykia'da tapınak arazileri ve tapınak-devletler de bilinmemektedir.⁹⁰

J. Zahle, dikme mezar sahibi Likya dynastlarının, yeni bir üst elit tabaka olarak daha önceki seçkinlerin arasından Pers müdahalesiyle iktidara geldiklerini iddia etmektedir.⁹¹ Buna karşın A. G. Keen ise dynastik idare sisteminin Pers hâkimiyetinden önce de var olduğunu ve Persler'in Lykia'daki politik yapıda önemli bir değişim yapmadıklarını düşünmektedir.⁹² Yine de yerel beylerin birkaç yerleşim üzerinde hâkimiyet kurmuş gözüktükleri bir politik yapı en erken İÖ 6. yüzyıldan itibaren takip edilebilmektedir. Her hâlükârda Ksanthos, Pers yönetimi

⁸³ TL 44b, str. 16; TL 64, str. 2; Neumann 1979, no. 315, str. 2; Mørkholm – Neumann 1978, 138-139; Schmitt 1982a, 381-382; Schmitt, 1982b, 23-24 no. 17-18.

⁸⁴ TL 11, str. 3; TL 29, str. 7 (*Artuṃpara medese*); TL 40c, str. 2-3; Mørkholm – Neumann 1978, 231, 302; Schmitt 1982b, 378; Schmitt, 1982b, 18-19, no. 4-6.

⁸⁵ TL 44a, str. 25; TL 44d, str. 53; Neumann 1979, no. 311, str. 1 (Arbinas I ve II); Schmitt 1982b, 378-379; Schmitt 1982a, 20-21, no. 10, 24, no. 20.

⁸⁶ Krş. Bryce 1986, 161; Keen 1998, 62; Kolb 2018, 120.

⁸⁷ Segre 1938, 190-207; Wörrle 1979, 83-111.

⁸⁸ Launey 1949, 486, dn. 4; Bar-Kochva 1976, 216-217, dn. 27; Keen 1998, 64-65.

⁸⁹ Wörrle 1979, 87; Schweyer 1993, 40-41; Zimmermann 1993, 118, dn. 41; Schuler 1998, 52, 73, 103, 149, dn. 63, 192, 261, 293, dn. 50; Tietz 2003, 346-352; Savalli-Lestrade 2001, 90; Gygas 2001, 202-205; Kolb 2018, 120.

⁹⁰ Tuplin 1987, 114; Marek 2015, 14; Kolb 2018, 120.

⁹¹ Zahle 1991, 153.

⁹² Keen 1998, 79.

tarafından idari merkez olarak onanmış ve desteklenmiştir. Her ne kadar Ksanthos dynastları İÖ yaklaşık 500'den önce ismen bilinmiyor olsalar da başta dikme mezarlar olmak üzere arkeolojik veriler yerleşimlerin idaresinde bulunan şahıslar için daha erken bir tarihlenmeyi mümkün kılabilmiştir.

Diodoros, Lykialılar'ın Kserkses'in donanma inşa programında yer aldıklarını ve onun Hellas seferine 40 *trieres* ile katıldıklarını aktarmaktadır.⁹³ Bu konuda Herodotos ise Lykialılar'ın Hellas seferine Kossikas oğlu Kybernis komutasında 50 gemiyle katıldıkları bilgisini vermektedir.⁹⁴ Bir *trieres*'te yaklaşık 200 kişi bulunduğu göre, Lykialılar bu sefere 40-50 gemi ve 8.000-10.000 askerle katılmış olmalıdırlar.⁹⁵ Kossikas isminin Lykçe *Kheziga*, *Khaziga* veya *Kharika*'nın Yunancalaştırılmış formu olması mümkünken, Kybernis ise sikkeler ve Ksanthos'taki Yazıtlı Dikme üzerinde belgelenen dynast ismi *Kuprlli* ile özdeşleştirilmeye çalışılmaktadır.⁹⁶ Bununla birlikte bu pek mümkün gözükmemektedir. Zira KVB lejantlı sikkeler *Kuprlli*'nin sikkelerinden daha erken ve onun baskılarından farklıdır.⁹⁷ Ayrıca Rhodiapolis'te bulunan ve İÖ 4.-3. yüzyıla tarihlenen bir mezar yazıtında mezar sahibinin ismi, *Kuprlli*'nin Yunanca formunun Κοπρριλίς veya Κοπρילוσ olması gerektiğini düşündürmektedir.⁹⁸ Kybernis'in Lykçe aslının ise *Kuprñni* veya benzeri bir forma sahip olması daha uygundur.⁹⁹ Yine de Herodotos'un verdiği bilgi Ksanthos dynastlarının Geç Arkaik-Erken Klasik Dönem'de Pers himayesi altında ve Lykia'da başat konumda olduklarını belgelemektedir. Pers idaresi Ksanthos dynastlarını Lykia'dan alınacak vergilerin toplanması ve Büyük Kral'a gönderilmesinden sorumlu tutmuş olmalıdır. Zira Lykialılar'ın birkaç yıl sonra Attika-Delos Birliği katkı payı listelerinde Λύκιοι καὶ συντελεῖς (Lykialılar ve bağlaşıkları) olarak geçecek olmaları Pers idaresi tarafından kurulan vergi toplama düzeninin Attika-Delos Birliği tarafından da devam ettirildiğini düşündürmektedir. Lykia'da İÖ 6. yüzyılın son çeyreğinde başlamış gözükken sikke basımının Perslere vergilerini gümüş olarak ödeme yükümlüğünün bir sonucu olma ihtimali zayıftır. Zira Lykia'da sikke basımı, altın ve gümüş sikke baskısının İÖ 500 dolaylarında başladığı Pers Krallığı'ndan daha önce ortaya çıkmıştır. Bunun dışında Lykia

⁹³ Diod. 11.2.1; 11.3.7.

⁹⁴ Hdt. 7.92; 7.98.

⁹⁵ Herodotos Lykia gemilerinin Salamis'teki savaşta oynadıkları rolden bahsetmezken, Diodoros (11.19.1) onların Kilikalılar ve Pamphyialılarla aynı hatta çarpıştıklarını aktarır.

⁹⁶ Bryce 1982, 331.

⁹⁷ Krş. Keen 1998, 87-90; Kolb 2018, 121.

⁹⁸ TAM II.3, no. 922, str. 1-2: Κοπρριλ[ιος/ου] Κορυδαλλέως; Houwink ten Cate 1961, 6, dn. 7; Neumann 1996, 147.

⁹⁹ Houwink ten Cate 1961, 6, dn. 7; Neumann 1996, 147; Schürr 2007, 32.

sikkelerinin biçim, yazı ve motifleri Pers sikkeleri ile değil, dönemin Yunan gümüş baskıları ile daha çok benzerlik göstermektedir. Lykia’da sikke baskısının Perslere ödenecek vergiyle bağlantılı olabileceği tezine karşı bir başka kanıt da vergi tutarı olarak *talanton* biriminin belirtilmiş olmasıdır. Zira bu tutarın sikke baskısı olarak değil, gümüş külçeler şeklinde ödemesi daha mantıklı olacaktır.¹⁰⁰

İÖ 5. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde, Eurymedon Muharebesi ile birlikte Persler Akdeniz kıyılarından çekilmek zorunda kalmışlardır. Seferleri düzenleyen Atinalı komutan Kimon muharebeden kısa bir süre önce (İÖ 470’lerin sonu-460’ların başı) Lykia’ya gelerek bölge kentlerini Atina tarafına çekmiş; Lykia bunun ardından Attika-Delos Deniz Birliği üyesi olmuştur.¹⁰¹ Atina Vergi Listeleri’ndeki kayıtlar, Milyas Bölgesi’nin de bu dönemde Lykia Bölgesi gibi Atina etkisi altına girmiş olduğunu açıkça göstermektedir. Listelerde sadece bir kez görünmesine rağmen¹⁰², bu veri Milyas Bölgesi’nin Lykia’dan politik olarak ayrı bir bölge olduğunu belgelemektedir.¹⁰³

Bu döneme ilişkin önemli verilerden biri de 1984 yılında Elmalı’nın kuzeydoğusunda, Bayındır ve Karataş arasında bulunan ve Elmalı Hazinesi olarak da bilinen *Dekadrakhmai* Hazinesi’dir. İÖ 460’lara tarihlenen hazine 1000 kadarı Lykia baskısı olmak üzere yaklaşık 1900 sikkeden oluşmaktadır.¹⁰⁴ Lykia baskılarından 300 adedinin büyük olasılıkla definenin sahibi olan *Jañ* (*Jña – Ñaj*)¹⁰⁵ tarafından basıldığı görülmektedir. A. G. Keen tarafından bu dynastın, definedeki 100’ü aşkın *Kuprlli* baskısından dolayı, Ksanthos Dynastlığı ile ilişkili olduğu önerisi getirilmiştir.¹⁰⁶ Ayrıca yine A. G. Keen tarafından definedeki Yunan baskılarının Lykia’ya Ksanthos aracılığı ile girmiş ve hatta bu paranın Ksanthos Dynastlığı’na kendi teritoryumlarını Pers İmparatorluğu’na zarar verecek şekilde genişletmeleri amacıyla verilmiş olabileceği önerisi de getirilmiştir. Dolayısıyla bu hazine *Kuprlli* tarafından Ksanthos Dynast-

¹⁰⁰ Kolb 2018, 122.

¹⁰¹ Diod. 11.60; Plut. *Kimon* 12.3; krş. Bryce 1983, 34-35; Childs 1981, 56. Bazı araştırmacılar ise Karia ve Lykia’nın Deniz Birliği’ne girişinin Eurymedon Zaferi’nden sonra olması gerektiği görüşündedirler, bk. Be-
loch 1916, 159-160; detaylı bilgi için bk. Keen 1998, 103-107.

¹⁰² İÖ 425/4, bk. Keen 1998, 119; Hellenkemper – Hild 2004, 97.

¹⁰³ Keen 1998, 122; Lockwood 2011, 196.

¹⁰⁴ *Dekadrakhmai* Hazinesi hakkında bk. Fried 1987; Kagan 1987; Spier 1987; Acar – Kaylan 1988; Keen 1998, 107-111.

¹⁰⁵ O. Mørholm (1964, 69) tarafından lejant *Jña* olarak okunmuştur, ancak daha sonra *ñaj* olarak düzeltilmiştir, bk. Mørholm – Neumann 1978, 11 (M103) ve 34. Ancak H. C. Melchert, sesli bir harften önce *ñ* harfinin gelmesinin imkânsız olacağını belirterek lejantın *Jañ* şeklinde okunması yönünde bir öneri getirmiştir; detaylı bilgi için bk. Melchert 2004, 96.

¹⁰⁶ Ancak aynı hazinede bulunan Limyra kentine ait baskıların fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda dynastın hâkimiyet alanının Orta – Doğu Lykia olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır, aynı zamanda dynastın kendi baskılarının da ağır standartta olması bu düşüncüyü desteklemektedir, bk. Doğan 2012, 38.

lığı'nın hâkimiyet alanının Elmalı Ovası'na doğru genişletme girişiminin finans kaynağı olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁷ S. E. Lockwood ise A. G. Keen'in bu tezinin desteklenmesinin zor olacağını belirterek¹⁰⁸, *Jañ*'in Elmalı Ovası'nın yerel bir dynasti olabileceğini, bu paranın da kendisine A. G. Keen'in bahsetmiş olduğu aynı sebepten, Pers İmparatorluğu'na karşı teritoryumunu genişletmesi için ya da basit bir şekilde Atinalılar ile olan müttefikliğini devam ettirmesi için verilmiş olabileceği önerisini getirmektedir.¹⁰⁹ Yine de her iki hipotez de hem literatür bilgisi yetersizliği hem de arkeolojik veri eksikliği nedeniyle belirsiz kalmaktadır.

Lykia Bölgesi'nin kıyı şeridi ve kıyıya yakın yerleşimlerinin aksine, kuzeydeki dağ yerleşimlerine dair hem Klasik hem de Hellenistik Dönem verileri oldukça yetersizdir. İÖ 5. yüzyılın ortalarından 4. yüzyılın ortalarına kadar bölgeden elde edilen arkeolojik, numismatik ve epigrafik veriler, nicelik ve nitelik bakımından kıyı Lykia ile karşılaştırıldığında, dağlık bölgenin Lykia kültür alanının dışında kalmış olduğunu göstermektedir. Ancak kıyıya geçit veren daha güney kesimlerde ve Elmalı Ovası'nda tespit edilen Lykia tipi kaya mezarları, Kızılca'da belgelenen Lykçe bir yazıt, ayrıca bölgede bulunan ve içerisinde Lykia dynastlarına ait baskılar da bulunan sikke defineleri bölgenin politik anlamda Lykia ile etkileşim içinde olduğunu, ancak yine de Lykia kültür alanının bu yüzyıllarda dağlık alana sadece ovanın güneyine kadar ilerlemiş olduğunu göstermektedir.¹¹⁰

İÖ 5. yüzyılın sonları ve İÖ 4. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde ise hala yerel dynastlar tarafından yönetilen Lykia Bölgesi'nde siyasi çekişmeler ve karışıklıklar söz konusu olmuş, Milyas Bölgesi de bu durumdan etkilenmiştir ve büyük olasılıkla duruma müdahil olmuştur. Asıl yönetim merkezi Kanthos Dynastlığı olmak üzere Batı ve Orta-Doğu Lykia ola-

¹⁰⁷ Keen 1998, 111.

¹⁰⁸ Lockwood 2011, 198-199. J. J. Coulton ise definedeki sikkelerin paralı askerlerin ödemesi olabileceğini belirtmektedir, bk. Coulton 1993a, 82.

¹⁰⁹ Lockwood 2011, 199-200. S. E. Lockwood, bu şekilde Lykia baskılarının da Elmalı Ovası'nda nasıl bulunmuş olabileceğine dair de fikir yürütmektedir; Lykialılar'dan vergi almaları dolayısıyla Lykia baskılarına erişimi olan Atinalılar'ın yukarıda bahsi geçen sebeplerden ötürü Milyaslılar'a komşularının parası ile ödeme yapmış olabileceğini belirtmektedir.

¹¹⁰ M. J. Mellink, Finike ve Patara-Ovagelmiş sakinlerinin günümüzde dahi yaz aylarını Elmalı yaylasında geçirdikleri örneğine dayanarak, Antik Dönem'de de ova ve kıyı kesimi arasındaki bu etkileşimin yaylacılık-sezonluk göç dolayısıyla gerçekleşmiş olabileceğini belirtmektedir, bk. Mellink 1976b, 21; ayrıca bk. Coulton 1993a, 82-83. J. J. Coulton (2012, 58, ayrıca bk. 115), Balbura ve teritoryumunda yapmış olduğu yüzey araştırması sırasında belgelenen mezarların kimlere ait olduğuna ve bu şahısların nerede yaşadıklarına ilişkin sorulara cevap ararken Lykia tipi mezarlara da değinmiştir. Herodotos'un (1.176) Harpagos'un işgali sırasında 80 ailenin kentte bulunmayışı ile ilgili pasajını da dikkate alarak (ayrıca bk. Bean 1978, 50) bu mezarların Lykia kıyı kentlerinden gelen ve bu bölgeyi yayla olarak kullanan kişilere ait olabileceği üzerinde durmuş, ancak haklı bir şekilde bu durumun mümkün olmayacağı kanaatine varmıştır. Zira İÖ 1. yüzyıla kadar Kabalialılar Lykialılardan ayrıydı, Seki Ovası ise Kabalia Bölgesi'ne aitti. Dolayısıyla buradaki çobanlar da Kabalialılardı ve büyük olasılıkla da Gölhisar Ovası'nda ya da Seki bölgesinde yerleşmiş durumdaydılar.

rak dynastlar tarafından yönetilen Lykia’da *Kuprlli*’den sonra Yazıtlı Dikme’de bahsedilen ve sikkelerden de bilinen *Kheriga* Ksanthos Dynastlığı’nın yönetimini almıştır.¹¹¹ Ancak *Kheriga*’dan sonra Ksanthos Dynastlığı’nda *Kheriga*’nın kardeşi *Kherēi* ve oğlu *Erbina* arasındaki çekişmeler ortaya çıkmıştır.¹¹² Bu durum Ksanthos Dynastlığı’nın zayıflamasına, bunun sonucunda da Orta-Doğu Lykia dynastlarının güçlenmesine neden olmuştur.

Lykia’nın bu dönemdeki karışık politik durumuna ve de Lykia ve Milyas Bölgesi arasındaki ilişkilere dair Avlan Gölü yakınlarında bulunan ve Podalia Hazinesi olarak adlandırılan define ışık tutmaktadır.¹¹³ İÖ 375-370 yıllarına tarihlenen definede 244 adet *Trbbēnimi*, 100 kadar ise *Perikle* ve *Mithrapata* baskısı bulunmaktadır.¹¹⁴ *Mizrpata/Mithrapata* baskılarının ağır standartta olması dynastın hâkimiyet alanının aslında Orta-Doğu Lykia olduğunu göstermektedir.¹¹⁵ Defineden baskıları çıkan *Trbbēnimi* ise büyük olasılıkla Ksanthos Dynastlığı’nın zayıflamasıyla Doğu Lykia’da avantaj sağlayıp, pozisyonunu güçlendirmiş olmalıdır. Ancak *Perikle*’nin bu dönemde diğer otoritelerin önüne geçtiği ve doğuda tam olarak hâkimiyet kurduğu ve batıyı da etkisi altına almak istediği görülmektedir. Limyra’daki bir yazıtta “*Perikle Artuñpara*’yı ve *Artuñpara*’nın ordusunu yendiği zaman” ifadesi geçmektedir.¹¹⁶

¹¹¹ Yazıtlı Dikme’de bahsi geçen *Kheriga* olasılıkla *Kuprlli*’nin torunu olmalıdır, bk. Bryce 1980, 377; Bryce 1982, 331-333; krş. Keen 1998, 221. Yazıtlı Dikme’de Atina tarafından gönderilmiş olan Melesandros ve ordusu ile yapılan çatışmalar ve sonucunda ordunun yenilerek Melesandros’un da öldürülmüş olduğu aktarılmaktadır, bk. Childs 1981, 63-66; Bryce 1986, 107-109; Keen 1998, 129-135; Gygax 2001, 76-77, dn. 42. Yazıtlı Dikme’de yer alan Lykçe B olarak adlandırılan dialekt eğer ki Milyas Bölgesi’ne aitse bu durumda Ksanthos Dynastlığı ve Milyas Bölgesi ilişkisinin ne olduğu ve bu ilişkinin ne zaman başladığı soruları ortaya çıkmaktadır. Yazıtta bahsi geçen Melesandros ile yapılan savaş ile ilişkilendirildiğinde Milyas Bölgesi ile bir müttefiklik ya da Milyaslılar’ın paralı asker olarak kullanılmış olabileceği fikri akla gelmektedir. Yine de hem Lykçe B’nin Milyaca olduğu fikri hiçbir veri ile desteklenemediğinden hem de Yazıtlı Dikme’nin çözülebilen kısımlarından anlaşıldığı kadarı ile Milyas ile ilişkilendirilmesi zor olduğundan bu fikir de zayıf kalmaktadır.

¹¹² *Erbina*’nın Ksanthos, Telmessos ve Pinara kentlerini yağmalamış olduğu *symmakhos*’un bir şiirinden bilinmektedir (SEG 39, 1414); aynı zamanda kendisi tarafından Artemis’e sunduğu adakta da bu üç kentten bahsedilmektedir (SEG 28, 1245). Bununla birlikte *Kherēi* baskıları *Kheriga* sikkelerini kronolojik olarak takip etmektedir. Dolayısıyla *Kheriga*’dan sonra yönetimin başına kardeşi *Kherēi* geçmiş, ancak oğlu *Erbina* tarafından kendisine karşı bir ayaklanma başlatılarak ve yönetimindeki kentler zorla ele geçirilerek yönetim ele geçirilmiş olmalıdır; konuya ilişkin bk. Bryce 1986, 110-11; Zimmermann 1992a, 34-36; Keen 1998, 144-147; Doğan 2012, 13-14.

¹¹³ Definenin Podalia’da bulunması ve Elmalı Ovası ile ilişkisi büyük olasılıkla askeri nedenlerden kaynaklanmaktadır; A.G. Keen, definenin bir aciliyet halinde gömülmüş olduğunu ve hatta Mithrapata tarafından gömülmüş olabileceğini belirtmektedir, bk. Keen 1998, 161-163.

¹¹⁴ Podalia Definesi hakkında bk. Mørkholm – Olçay 1971.

¹¹⁵ Lykia sikkelerinde görülen ağır ve hafif standartların bölgesel farklılığı göstermesine ilişkin bk. Mørkholm 1964. *Mithrapata*’nın adının *ēñē khñtawata* (yönetimi altındayken) ifadesi ile birlikte Seyret (Neumann 1979, N315, str. 2) ve Isında (TL, no. 64, str. 2) mezar yazıtlarında belgelenmesi dynastın asıl hâkimiyet alanının Orta Lykia olduğuna dair veri olarak değerlendirilebilir.

¹¹⁶ TL, no. 104.

Bu veri *Perikle*'nin olasılıkla Sardeis satrapı Autophradates tarafından gönderilen *Artum̃para*'ya¹¹⁷ karşı bir zafer kazandığını açık bir şekilde göstermektedir. *Perikle*'nin Milyas Bölgesi ile ilişkisi ise Elmalı Ovası'ndan ele geçen ve Klasik Dönem tarihli tek epigrafik belge olan Kızılca'dan bir mezar yazıtı aracılığı ile bilinmektedir. Mezar yazıtında “*ēnē periklehe khñtawata*” formu geçmektedir.¹¹⁸ “*Perikle* yönetimi altındayken” anlamına gelen bu ifade Doğu Lykia'da yükselen ve Batı Lykia'yı da etkisi altına alan¹¹⁹ Limyra dynastı *Perikle*'nin hâkimiyet alanını Elmalı Ovası'nın içlerine kadar genişletmiş olduğunun göstergesidir.¹²⁰

Perikle'nin Elmalı Ovası'na girişinin izleri ovadaki arkeolojik veriler ile de takip edilebilmektedir. Güneyde Afşar Kalesi, güneydoğuda Podalia ve doğuda Asarlık Tepesi'nde belgelenmiş olan ve İÖ 4. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiş olan tahkimat duvarları¹²¹ da Lykia'daki politik çatışmaların Elmalı Ovası'na yansımaları şeklinde değerlendirilmektedir.¹²² Ayrıca S. E. Lockwood (2011, 210) ovanın güneybatısında herhangi bir tahkimat bulunmamasını, Milyas ve Ksanthos Dynastlığı arasında bir sorun olmadığı şeklinde değerlendirmektedir.¹²³ Elmalı Ovası'na ilerleyen *Perikle*'nin de Doğu Lykia merkezli bir dynast olması S. E. Lockwood'un bu görüşünü desteklemektedir. Aytaş'ta tamamlanmamış 2 adet mezar, *Perikle*'yi destekleyen yerel destekçiler/beyler tarafından yapımına başlanmış, ancak *Perikle*'nin yenilmesi ile yarım bırakılmış mezarlar olabilecekleri şeklinde yorumlanmaktadır.¹²⁴ Yine aynı şekilde 4. yüzyılın ilk yarısı ile birlikte ovanın güneyinde (Armutlu, Podalia, Kızılca,

¹¹⁷ Childs 1981, 73-76; Bryce 1986, 162; Keen 1998, 151 vd.

¹¹⁸ Neumann 1979, N314a, str. 7-8.

¹¹⁹ *Perikle*'nin Batı Lykia'ya kadar gelmeden önce Orta Lykia'daki *Mithrapata*'ya karşı da zafer kazanmış olması gerektiği ileri sürülmüştür, bk. Childs 1981, 76; Keen 1998, 163. Ancak numismatik verilere bakıldığında *Perikle* ve *Mithrapata*'nın ortak motifsel semboller kullandıklarını görülmektedir, bu durum iki dynast arasında bir çatışmadan ziyade bir iş birliği olduğu şeklinde değerlendirilebilir, bk. Doğan 2012, 16 ve 53.

¹²⁰ Coulton 1993a, 82; Roosevelt 2012, 912-913. P. W. Foss, bölgedeki ana geçişlerin tahkim edilmesinin (Gilevge, Podalia, Afşar Kalesi, Kuzuköy yakınlarındaki Çatal Tepe ve Söğle yakınındaki Asarlık Tepesi) İÖ 4. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleştiğini belirtmektedir, ancak ovanın bu şekilde kıydan korunmasına yönelik bir durumun *Perikle*'nin varlığı ya da ovaya gelişi ile ilişkisinin açık olmadığını da eklemektedir, bk. Foss 2006, 8.

¹²¹ Foss 2008, 8. Asarlık Tepesi tahkimatının Geç Klasik-Hellenistik dönemlere tarihlendirilmesine ilişkin bk. Adak – Şahin 2004a, 76.

¹²² S. E. Lockwood (2011, 207-210), bu tahkimatlı yerleşimlerin bölgeyi saldırılardan korumak ve dağ geçişlerinin kontrolünü sağlamak dışında, Milyas Bölgesi'ndeki yerel beylerin ikamet ettikleri yerler olabileceklerini belirtmektedir. Böylece, beylerin ovayı, dolayısıyla da sahip oldukları ekilebilir arazileri kontrol etmiş olduklarını söylemektedir. Definenin Podali'da bulunuşunun sebebini de bununla ilişkilendirerek, olasılıkla Podalia'da ikamet eden bir bey tarafından gömülmüş olabileceğini de eklemektedir.

¹²³ Ayrıca Aytaş İÖ erken 4. yüzyıl mezar örneğinin Lykia, özellikle Ksanthos örnekleriyle benzerliğini temel alarak yerel beyler ve Ksanthos arasındaki ilişkilerin güçlü olduğunu da düşünmektedir, bk. Lockwood 2011, 213.

¹²⁴ Lockwood 2011, 211-212.

Eskihisar, Aytaş Mevki) Lykia tipi mezar yapılarının görülmesi de olasılıkla Ksanthos Dynastlığı ile olan ilişkilerin ve daha sonrasında *Perikle*'nin gelişinin etkisi ile ilişkili olmalıdır.¹²⁵

Siyasi ilişkilerin yanı sıra kültürel ilişkilere bakıldığında batıda Karia sınırı ile Daidala arasında kalan kesim ile doğuda Gelidonya Burnu ve Phaselis'in etkinlik sahası arasında kalan bölge için söz konusu olduğu gibi, kuzeyde de Milyas'ın Elmalı Ovası'nı kapsayan kısmı ve ancak Geç Hellenistik Dönem'de Lykia'ya dâhil edilen güney Kabalia bölgeleri siyasi açıdan Lykia ile ilişkili olsalar da bu iki bölgede de Lykia kültürüne dair yeterince güçlü iz bulunmamaktadır.¹²⁶ Elmalı Ovası'nda İÖ 6. yüzyıla tarihlenen Kızılbil ve Karaburun mezarları bölgede önemli şahsiyetlerin, hatta Karaburun II mezarında resmedilen Pers giysi ve teçhizatları Milyas'da Pers aristokratlarının varlığına işaret etmektedir. Bu önemli şahsiyetlerin mezarları büyük bir kent değil, özel mülklerinin yakınında yer almaktadır. Bununla birlikte aşağıdaki veriler mezar sahibi bu aristokratların daha örgütlü siyasi bir topluluğun sosyal ve politik yaşamının içinde yer aldıklarını belgelemektedir. Örneğin Lykia'daki en büyük höyük olan Hacimusalar Höyüğü, Orta Bronz Çağı ile İÖ 7. yüzyıl arasında iskân görmemiş olmakla birlikte, höyüğün alt tabakalarından gelen Phrygia ve geometrik çanak çömlek kırıkları,¹²⁷ Bayındır tümülüsleri ile çağdaş bir Arkaik Dönem yerleşiminin varlığına işaret etmektedir. Armutlu Köyü'nde de kaya mezarları, lahit fragmanları ve bir tapınağa ait olabilecek platform ve mimari parçalar bulunmuştur.¹²⁸ Bunlar arasında Klasik Dönem'e doğrudan tarihlenebilecek olanlar sadece kaya mezarlarıdır. Bununla birlikte Armutlu'nun 1 km kadar güneybatısında yükselen ve yamacında kaya mezarları bulunan 1246 m rakıma sahip tepenin üstünde 140×160 m ebatlarında tahkimatlı bir kale yerleşimi yer almaktadır.¹²⁹ Tepenin yamacındaki kaya mezarları Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem yerleşim evresine işaret etmektedir. Yerleşimi çevreleyen tahkimat duvarı alt sıralarda bazıları bosajlı kyklopik bloklardan oluşmaktadır. Bu durum, geç dönem duvarının daha erken, olasılıkla da Klasik Dönem tahkimatının üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Bu müstahkem yerleşimin Khoma'daki Arkaik Dönem yerleşiminin geçici olarak terk edilmesinin ardından olasılıkla Limyra Beyi *Perikle*'nin Elmalı

¹²⁵ Bölgeye Lykia Bölgesi'nden bir grup yerleştirilmiş olabileceği olasılığına ilişkin ayrıca bk. Lockwood 2011, 214-217.

¹²⁶ Kuzey Lykia için genel olarak bk. Coulton 1993a, 79-85. Coulton 2012; krş. Kolb 2015, 216-217, 220; Kolb 2018, 497-504.

¹²⁷ Özgen – Baughan 2016. 318-335.

¹²⁸ Hoskyn 1842, 154.

Ovası'ndaki fetih faaliyetleri esnasında stratejik açıdan daha elverişli olan bu yeni konumda kurulmuş olduğu düşünülebilir.¹³⁰

İslamlar civarında üçgen çatılı ve iki katlı bir kaya mezarı ile bu mezarın sağ üst tarafına işlenmiş kabartmalar Lykia kültürünün etkisine işaret etmekte ve J. Zahle tarafından Lykia kabartmalarının en kuzey örneğini olarak değerlendirilmektedir. *Kline* üzerinde, sol elinde kadeh tutan bir erkek ile *kline*'nin yanında oturan iki kadın figürünün bulunduğu kabartma tipik bir Lykia aile sahnesini yansıtmaktadır. Sol taraftaki kadın *kline* üzerindeki erkeğe sağ elini uzatmaktayken, bu kadının önünde ise çıplak bir erkek çoğu ile iki kız çocuğu durmaktadır. Erkeğin kısa saçlı, üçgen alınlıklı çatı ve kabartmanın sade biçimi mezarın Erken Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebileceğine işaret etmektedir.¹³¹ Yine İslamlar'da kısmen gömülü olan, ama görünür üç yüzünde kabartmalar taşıyan ve olasılıkla bir lahite ait olabilecek bir blok bulunmaktadır.¹³² Bloğun uzun yüzlerinden birinde *khiton* ve *himation* giymiş, sol yanında miğferi bulunan ve sağ elini bir *tropaion*'a doğru uzatan bir erkek betimlenmiştir. Bu figürün solunda ise bir süvari, biri kaçmakta olan diğeri ise devrilen atının yanına düşen iki düşmanın üzerine dörtnala at sürmektedir. Bloğun dar kenarlarından birinde domuz, diğeri ise ayı avı sahnesi betimlenmiştir. Kabartmalarda betimlenen zafer ve av sahneleri İÖ 4. yüzyıl tarihli diğer Lykia kabartmaları ile örtüşmektedir. Yalnızdam'da bulunan ve bugün Antalya Müzesi'nde korunan kabartmalı bir stelde ise yine *khiton* ve *himation* giymiş, uzun saçlı bir erkek betimlenmiştir. Sol eliyle uzun bir asa tutmakta, sağ elini ise dua eder gibi kaldırmaktadır. Bu figürün yanında, ondan belirgin şekilde daha kısa olmakla birlikte aynı giyime sahip olan ve elinde *oinokhoe* tutan bir başka erkek durmaktadır. Dolayısıyla kabartma büyük olasılıkla bir sunu sahnesini betimlemektedir. Stelin arka yüzüne ise Pers *tiara*'sı giymiş bir süvari tarafından öldürülen miğferli bir piyade resmedilmiştir. İÖ 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen kabartma ya Milyas'ın *Perikle* tarafından fethedilmesiyle veya *Perikle* ile *Artuñpara* arasındaki çatışmalarla ilgili gözükmektedir.¹³³

¹²⁹ Hoskyn 1842, 154-155; Spratt – Forbes 1847 (I), 290; Benndorf 1882, 232-233; Ritter 1859, 820-821, 824-825; Petersen – von Luschan 1889, 161; Bean 1968, 159-160; Harrison 1984, 76; Bean 1986, 161; Çevik 1996, 66; Harrison 2001, 54; Hellenkemper – Hild 2004, 453-454, s.v. Armutlu.

¹³⁰ Krş. Kolb 2018, 499.

¹³¹ Zahle 1979, 273 ve 343-344; Bruns-Özgan 1987, 249-250; Borchhardt 1996/1997, 1-23; Hoff 2017, 120-121; Kolb 2018, 500-501.

¹³² Zahle 1979, 344-345; Bruns-Özgan 1987, 288; Borchhardt 1996/1997, 5-6; Hoff 2017, 140-141; Kolb 2018, 501.

¹³³ Kabartma, J. Borchhardt ve A. Pekridou-Gorecki (2012, 242-243 ve lev. 8, 5) tarafından İÖ 390-380 yılları, J. Zahle tarafından ise (1979, 320, no. 70) İÖ 370-360 arasına tarihlenmiştir; krş. Hoff 2017, 131-132; Bruns-Özgan 1987, 114-115 ve lev. 20, 1-2; Kolb 2018, 501.

Bu izole kaya mezarları kalıcı yerleşimlerden ziyade Lykialı zengin arazi sahiplerinin kuzey yaylalarındaki çiftliklerine veya büyük sürü sahiplerinin yayla otlaklarına işaret ediyor olmalıdır; varlıklarını da büyük olasılıkla bu zengin kişilerin yayla ikametleri sırasında ölümlerine borçlu olmalıdır. Herodotos'a göre Ksanthos'un Harpagos tarafından fethi sırasında kentte bulunmayan 80 aile¹³⁴ büyük ihtimalle bu sırada kuzeydeki yaylalarda ikamet etmiş olabilirler. Her halükârda bu bölgedeki Lykia tipi kaya mezarları varlıklı bireyler etrafında kümelenen küçük topluluklara işaret etmektedir. Bölgede *synoikismos* yoluyla *polis* formunda güç odaklarının ortaya çıkması Hellenistik Dönem'le birlikte başlamıştır.

Benzer bir durum Kabalia Bölgesi için de geçerlidir. Bölgedeki güç merkezleri – Oinoanda, Balboursa ve Boubon – Pisidialılar'ın göç hareketleriyle en erken Hellenistik Dönem'de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu merkezlerin yakın civarlarında da Hellenistik öncesi yerleşime dair son derece sınırlı veri bulunmaktadır. Bununla birlikte, Boubon'un akropolisinde ele geçen Hellenistik Dönem öncesi keramik kırıkları yayılım alanlarına bakıldığında yerleşimin bu sırada hâlihazırda geniş bir alana yayıldığına işaret etmektedir.¹³⁵ Akropolisi çevreleyen daha erken tahkimata ait izler ve sadece temelleri takip edilebilen, 9×9 m ebatlarında L biçimli yapı Klasik Dönem'e ait küçük bir *dynast* yerleşimine işaret edebilir. Akropolise ait kaya kütesinde yer alan ve kötü korunmuş olan bir kaya mezarı düşük düzeyli bir *dynast* aile mezarı olarak yorumlanabilir. Bu durumda bu tür izole ve küçük çaplı *dynast* yerleşimleri bölgeyi fethinin ardından *Perikle*'nin teşvik etmiş olabileceği¹³⁶ yerel ölçekli güç merkezlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.¹³⁷

Balboursa civarında yürütülen yüzey araştırmalarında Çaltılar Höyüğü'nün terk edildiği İÖ 500 civarları ile Balboursa'nın kurulduğu İÖ 200 civarları arasına tarihlendirilebilecek keramik buluntusu ele geçmemiştir. Bölgede bu zaman aralığında yerleşime işaret edebilecek tek veri Lykia'daki örnekleri andıran birkaç taş tümülüstü ve Lykia tipi kaya mezarlarından oluşan mezar yapılarıdır. Oinoanda civarında dört ve Balboursa civarında üç Lykia tipi kaya mezarı bölgede Lykia kültür öğelerinin, ama en erken İÖ 4. yüzyıldan itibaren, varlığını belgelemektedir. Benzer örnekler kuzeyde Gölhisar civarına kadar bulunabilmektedir. K. A. Gay ve T. Corsten bunları bölgenin *Perikle* tarafından fethedilmiş olabileceği şeklinde yorumla-

¹³⁴ Hdt. 1.176: “ὄγδῶκοντα ἰστίαι ... ἐκδημέουσι”.

¹³⁵ Hülden 2015, 197.

¹³⁶ Ancak burada söz konusu durum tıpkı J. J. Coulton'un (2012, 55) Balboursa ve civarı için önermiş olduğu şekilde *Perikle*'nin işgali ile ilişkili değil, bölgedeki yerel elit ile ilişkili olmalıdır.

¹³⁷ Kolb 2018, 501-502. Yakın civarda bulunan tapınak cepheli iki kaya mezarı en erken İÖ 4. yüzyılın sonlarına veya 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilebilmektedir; bk. Hülden 2008, 133-141.

maktadır.¹³⁸ J. J. Coulton ise burada Lykia kökenli şahıslardan ziyade bu mezarları itibar kazanmanın aracı olarak gören yerel elitlerin söz konusu olması gerektiğini düşünmektedir.¹³⁹ Balboursa teritoryumunda yürütülen yüzey araştırmalarında, Mendan Ovası'nın yukarı kesimlerinde, kayalık bir tepe üzerinde kaba, büyük ve dörtgene yakın bloklarla inşa edilmiş bir yapı kompleksi ile tepenin yamaçlarında bina kalıntılarının yanında Hellenistik ve daha sonraki dönemlere tarihlenen keramik kırıkları tespit edilmiştir. Keramik kırıklarından bazılarının İÖ 500 dolaylarına tarihlenmesinden ve binanın teknik özelliklerinden dolayı tahkimli tepe yerleşiminin Geç Arkaik Dönem'e tarihlenmesi ve bir dynastın ikametgâhı olarak yorumlanması mümkün gözükmektedir.¹⁴⁰

Kabalia'daki Lykia tipi kaya mezarları, ki Elmalı Ovası'ndakiler için de aynı şekilde düşünülebilir, oradaki arazi sahipleri ve yerel dynastlar arasında *Perikle*'nin en azından bölgenin güneyine kadar ilerleyişinin sebep olduğu bir durumun sonucu olarak değerlendirilebilir. Ancak *Perikle*'nin hâkimiyeti uzun sürmemiş, Lykia Bölgesi önce Sardeis satrapı Autophradates¹⁴¹, daha sonra ise Mausolos hâkimiyeti altında olan Karia egemenliğine geçmiştir. Bu sırada Milyas Bölgesi de büyük olasılıkla Karia egemenliğine girmiş olmalıdır.¹⁴² Bölgedeki Karia hâkimiyeti Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişine kadar devam etmiştir. İskender Granikos zaferinin ardından İÖ 334 yılının kışında Lykia'ya gelmiş, Telmessos kentini aldıktan sonra Ksanthos Vadisi'ne geçerek Pinara, Ksanthos, Patara ve 30 küçük kenti daha teslim

¹³⁸ Gay – Corsten 2006, 47-60.

¹³⁹ Coulton 2012, 55.

¹⁴⁰ Coulton 2012, 55 ve 90; 363-366; Coulton 1998. Keramik buluntuları genel olarak değerlendirildiğinde, özellikle Gölhisar civarında olmak üzere çok sayıda Hellenistik Dönem öncesi yerleşimi belgelemektedir ve görece az sayıda olmakla birlikte toprak üstü mezar yapıları yoğun bir tarımsal faaliyete dair iz vermektedir. Buna karşın Oinoanda ve Balboursa teritoryumlarında Hellenistik öncesi keramik bulunmayışı buralardaki kırsal nüfusun daha çok hayvancılıkla uğraştığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Zira sürekli göçerliğe dayanan hayvancılık, yolculuk esnasında kırılma riskini ortadan kaldırdığından ahşap veya metal kap kaçağı daha kullanışlı kılmaktadır; bk. Coulton 2012, 56-58.

¹⁴¹ Satrapın Lykia Bölgesi'ndeki varlığı yazıtlar aracılığı ile de bilinmektedir: TL, no. 40d str. 1; TL, no. 61; ayrıca bk. Bryce 1986, 111-112; Keen 1998, 171.

¹⁴² Lockwood 2011, 218-221. A. G. Keen (1998, 173), Stephanos Byzantinos'un bir pasajına (s.v. Σόλυμοι · οἱ vñ Πισίδαι Σολύμους καλουμένους παρελθὼν Μανσώλου...) atıfta bulunarak Mausolos'un yönetiminde Karia birliklerinin Milyas'ın doğu kısmına sefer düzenlediklerini belirtmektedir. Ayrıca ovanın kuzeydoğusunda bulunan ve Isinda'dan gelişi (dolayısıyla Pisidia'dan gelişi) kontrol eden tepe noktada kurulmuş olan Gilevki Kalesi stilistik açıdan Knidos'taki bir örnekle benzeşmekte ve bu nedenle İÖ geç 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Dolayısıyla kale bölge Mausolos yönetimi altındayken, kendisinin burada yapmış olduğu askeri bazı düzenlemeler ile de ilişkili olabilir; ayrıca kalenin yapımı Büyük İskender'in ovaya gelişi ile de ilişkili olabilir. Büyük İskender batıdan ilerlediği için kalenin kendisine karşı değil, ordusunun da yardımıyla yeni müttefiki olan ovanın Pisidialı düşmanlardan korunması amacı ile yapılmış olması da mümkündür. Her iki olasılık için de yeterli bir veri bulunmadığından kesin bir şey söylenmesi mümkün gözükmemektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Keen 1998, 174 ve Lockwood 2011, 220-222.

almıştır.¹⁴³ İskender'in daha sonra Milyas Bölgesi'ne ilerlemiş olduğu hem Arrianus'un hem de Strabon'un anlatılarından bilinmektedir. Arrianus İskender'in bu başarılarından sonra kışın en şiddetli olduğu aylarda Milyas Bölgesi'ne ilerlediğini aktarmaktadır.¹⁴⁴ Strabon ise İskender'in Milyas'a gelişiyle ilgili bir ekleme yaparak, Termessos kentinden bahsederken, İskender'in kente geçişi sağlamak adına Milyas'ı tahrip ettiğinden bahsetmektedir.¹⁴⁵ Khoma kentinden ele geçen Hellenistik Dönem mezar epigramı da Büyük İskender'in Milyas Bölgesi'nden geçişi ile ilişkilendirilebilir. Osabimis oğlu Osses'in dedesi Osses ve büyük dedesi Monassas için yazdırmış olduğu mezar epigramında Telamon oğlu Aias'a denk tutulan Osses ve Monassas'ın savaş naralarıyla öldükleri dile getirilmektedir (**IKh12**). Dolayısıyla epigramda anılan şahısların savaş kahramanlıkları, antik kaynaklarda da bahsi geçen İskender'in Milyas'tan geçişi ve bu geçiş sırasındaki askeri operasyonlarla, çatışmalarla ilişki olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁶

İskender'in ölümünden sonra ardıllarının arasındaki çatışmalar sırasında Milyas Bölgesi'nin politik durumu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak büyük olasılıkla Lykia Bölgesi ile ortak bir kaderi paylaşmış olmalıdır. Lykia Bölgesi, İskender'in İÖ 323'deki ölümünden sonra Pamphylia ve Phrygia Megale ile birlikte Antigonos Monophtalmos'un yönetiminde kalmıştır.¹⁴⁷ Ptolemaioslar'ın bölgeye ilgisinin artması ile birlikte İÖ 309 yılında Ptolemaios I Soter Phaselis, Ksanthos ve Kaunos'u ele geçirmiş ve böylece bölgede İÖ 197 yılına kadar sürecek olan Ptolemaios yönetimi başlamıştır.¹⁴⁸ Ptolemaios IV Philopator'un kötü yönetimi sonucunda bölgedeki Ptolemaios kontrolü zayıflayınca Antiokhos III oğulları Ardys ve Mithradates komutası altında bir ordu ve bir filo göndererek Kilikia, Lykia ve Karia bölgelerinin hâkimiyetini ele geçirmiştir.¹⁴⁹

Diğer taraftan Milyas Bölgesi'ndeki Seleukos hâkimiyeti uzun sürmemiş, Roma, Eumenes II ve Rhodos kuvvetleri ile birlikte Magnesia Savaşı ile (İÖ 190) Antiokhos III'ün Anadolu'daki hâkimiyetine son vermiştir. Apameia Barışı ile Antiokhos III'ün toprakları ka-

¹⁴³ Arrian. *Anab.* 1.24.

¹⁴⁴ Arrian. *Anab.* 1.24.5. Arrianus, ayrıca bölgenin aslında Büyük Phrygia Bölgesi'nde yer aldığını, fakat o sıralarda Büyük Kral'ın bir emri üzerine Lykia vergi bölgesine dâhil edilmiş olduğunu belirtmektedir, bk. Hellenkemper – Hild 2004, 98.

¹⁴⁵ Strab. 14.3.9-10.

¹⁴⁶ Şahin 2014, 225.

¹⁴⁷ 319 yılında Antigonos'un Alketas'a karşı yapmış olduğu seferle bağlantı içinde adı geçen Milyas (Diod. 18, 44-47) Pisidia Milyası'dır; konu hakkında ayrıca bk. Hall 1986, 145-146; Hellenkemper – Hild 2004, 98.

¹⁴⁸ Diod. 20.27.1-2, ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 98-99; Magie 1950, 523-524.

¹⁴⁹ Liv. 33.19.9-11; Treuber 1887, 150-151; Magie 1950, 523-524; Behrwald 2000, 80-83.

zanan taraflar arasında paylaşılmış, Karia ve Lykia Rhodos'a bırakılırken¹⁵⁰, Milyas Bölgesi ise Lykaonia, Lydia, Tralleis, Ephesos ve Telmessos ile birlikte Pergamon kralı Eumenes II'ye bırakılmıştır.¹⁵¹ Ancak pasajda geçen Milyas Bölgesi'nin hangi coğrafyayı tanımladığı konusunda belirsizlik söz konusudur. D. Magie (1950, 761, dn. 56.), antik kaynaklardaki Milyas Bölgesi'ne dair coğrafi verileri değerlendirerek Eumenes II'ye verilmiş olan Milyas'ın Pisidia Milyası olması gerektiğini söylemektedir. Yine aynı şekilde A. S. Hall (1986, 147), Milyas Bölgesi'nin kuzeyinin (Pisidia Bölgesi'nde kalan kısmının) Eumenes II'ye, Lykia Milyası'nın ise Lykia ile birlikte Rhodos kontrolüne verilmiş olabileceğini belirtmektedir. Polybios'un aktarımı dışında bölgede Pergamon hâkimiyetine ya da Rhodos hâkimiyetine dair herhangi bir epigrafik ya da arkeolojik veri bulunmamaktadır. Ayrıca S. E. Lockwood, Attaloslar'ın yeni elde ettikleri yerleşimlere surlar yaptırmış olduğunu, ancak ovada böyle bir yapının var olmadığını belirtmektedir.¹⁵² Fakat bu durum bölgenin Lykia ile birlikte Rhodos'a verilmesine dair bir veri olarak kabul edilemeyecek kadar yetersizdir. Ayrıca “*Foedus Antlaşması*” ile birlikte pek çok yerleşimin Lykia'ya verildiği görülmektedir, dolayısıyla bu dönemde daha sonradan “Lykia Milyası” olarak adlandırılacak bölgenin henüz Lykia'ya dâhil edilmediği; başka bir ifadeyle Milyas'ın tümünün Pergamon hâkimiyetine verilmiş olması gerektiği düşünülebilir.

Kabilia Bölgesi'ne dair ise Büyük İskender'in gelişi ve sonrasındaki gelişmeler ile ilişkili bir veri yoktur; ancak Büyük İskender'in bölgeye geldiği zaman bölgede etkili bir siyasi güç bulunmaması dolayısıyla bölge halklarının da Milyas halkı gibi Büyük İskender'in egemenliği altına girmiş olması muhtemeldir. Ölümünden hemen sonra meydana gelen karışıklıklar sırasında da yine aynı şekilde Milyas Bölgesi ile aynı durumu paylaşmış olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.¹⁵³ Yine de bölgeden ne Ptolemaios¹⁵⁴ ne de Seleukos hâkimiyetine dair kesin bir veri yoktur.

¹⁵⁰ Lykia'daki Rhodos hâkimiyetine ilişkin bk. Zimmermann 1993, 110-130; Wiemer 2002, 260-271; Adak 2007, 251-279.

¹⁵¹ Pol. 21.45.8-10; Liv. 37.56.4-6; ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 100.

¹⁵² Lockwood 2011, 224.

¹⁵³ J. J. Coulton (2012, 59 ve 61) 3. yüzyıl boyunca Asia Minor'ün iç kısımlarının, Kabalia ve Milyas da dâhil olmak üzere, Seleukoslar tarafından hâkimiyet altında tutulduğunu; Mısır merkezli Ptolemaioslar'ın ise Lykia'yı da içine alan kıyı bölgesini kontrol altında tuttuklarını belirtmektedir. Kabalia dağlık bölgesinin ise bu iki egemen güç arasında bir sınır hattı oluşturduğunu söylemektedir.

¹⁵⁴ R. H. J. Ashton, Catharine Lorber tarafından kendisine önerilen Oinoanda kentinin ön yüzde Zeus başı kulanılan gümüş baskılarındaki yine ön yüzde kullanılan lotus başlıklı asa motifinin Mısır etkisinin bir göstergesi olabileceği fikrini, aynı zamanda Zeus/Ammon başı ve yıldırım demeti üzerinde kartal tiplerinin Ptolemaios Hanedanlığı bakılarında en yaygın tipler olduğu bilgisini aktarmaktadır. R. H. J. Ashton, kentte Ptolemaioslar'a dair bir kontrolün olmasının şaşırtıcı olmamakla birlikte yine de bu öneriye şüphe ile yaklaşmış

Ancak şu önemlidir ki Büyük İskender'in ölümünden sonra ardılları arasındaki hâkimiyet kavgaları, Kabalia Bölgesi'nin en önemli kentlerinin de kurulduğu döneme rastlamaktadır. Dolayısıyla bu güçlerin bölgesel anlaşmazlıkları da kentlerin kuruluşunu tetikleyen yardımcı unsurlar olarak görülmelidir. Hellenistik Dönem kralları arasındaki çatışmalar sırasında Pisidialılar teritoryumlarını batıya doğru genişletmişlerdir. Bu genişletme esnasında Kabalia dağlık bölgesinde kentlerin de kurulmasını sağlayarak bu dağlık alanın kentleşmesini koşullamışlardır.¹⁵⁵ Her ne kadar Apameia Barışı'ndan (İÖ 188/187) önce Kabalia kentleri ve bu bölgede hâkimiyet kurmuş olan Seleukoslar ve Ptolemaioslar ile ilişkileri hakkında herhangi bir kesin veri bulunmasa da her iki kent de kuruluşunun tarihlenmesine yardımcı olabilecek Sidon kentinden belgelenen askerler Balbouralı Dioskurides ve Oinoandalı Saettas adına dikilmiş steller kentlerin siyasi durumuna ilişkin az da olsa ipucu vermektedir.¹⁵⁶ Her iki asker de büyük olasılıkla Ptolemaios için savaşmış olmalıdır.¹⁵⁷ Bu durumda adı geçen kentlerin Seleukos teritoryumunun sınırında bulunan Kabalia'daki kontrolü güçlendirmek amacı doğrultusunda krallığın teşviki ile kurulmuş olma ihtimali yüksektir.¹⁵⁸

ve Zeus'in kentte önemli bir tapınma sahip olduğunu, dolayısıyla Zeus başı, kartal ve yıldırım demeti gibi sikke tiplerinin baskılar için olağan seçimler olduğunu söylemiştir, bk. Ashton 2005, 70-71 ve ayrıca bk. 84.

¹⁵⁵ Coulton 1982, 128-131 ve Hall – Coulton 1990, 149-152. Bademağacı Höyük yakınlarındaki Ariassos kenti de büyük olasılıkla İÖ 190 yılında kurulmuş olmalıdır, bk. Mitchell 1989, 65. Yine aynı şekilde Milyas Bölgesi'nin Pisidia ve Lykia Milyası sınırında kalan kentlerden biri olan Isinda kenti de İÖ geç 3. yüzyılda kurulmuş olarak tahmin edilmektedir, bk. French 1994, 59. Sadece Lykia'nın kuzeyindeki bu dağlık bölgede değil, Karia'da da Kidrama ve Tabai kentlerine de müdahil olmuşlardır; Robert – Robert 1954, 72-79; 87-91; 135-136 ve 350-361.

¹⁵⁶ Stellerden biri Oinoanda yakınındaki Pisidialı Termessoslular'ın *politeuma*'sı tarafından Oinoanda yakınındaki Termessoslu Pisidialı Trokondas oğlu Saettas için dikilmiştir (Σαεττας Τροκονδου Τερμησισέων τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις | Πισιδῆς σύμμαχος. Τερμησισέων | τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις Πισιδῶν | τὸ πολεῖτευμα τὸν ἑαυτῶν πολεῖτην. | Χρηστὲ, χαίρε.), bk. Macridy 1904, 551, no. 2; Mendel 1912, 262-263, no. 103; Sayce 1914, 197, no. 4; Sekunda 1995, 26-27, no. 6; ayrıca bk. Rousset 2010, 197 ve Coulton 2012, 135; bir diğeri ise Eksaboos oğlu Pisidialı, Balbouralı Dioskourides için dikilmiştir (Διοσκουρίδη Ἐξαβόου Πισιδῆ | Βαρβουλεύ σύμμαχων | σημειοφόρε χρηστὲ | χαίρε | Κεραίας ὁ ἀδελφὸς ἔστησε.), bk. Mendel 1912, 259-261, no. 102; Sayce 1914, 197, no. 3; Sekunda 1995, 27-28, no. 7; ayrıca bk. Coulton 2012, 132.

¹⁵⁷ M. Launey (1949, 41), her iki yazıtta da yer alan *symmakhos* (σύμμαχος) ifadesinin önem taşıdığını, dolayısıyla burada bulunan söz konusu askerlerin bireysel paralı askerlerden ziyade kentleri tarafından gönderilen birliklere ait askerler olduklarını söylemektedir. D. Rousset (2010, 91) ise, *symmakhos* ifadesinin kent ile Seleukos ya da Ptolemaios Hanedanlığı arasındaki bir müttefiklik antlaşması gereği kent tarafından gönderilen bir birliğe işaret ettiğini belirtmektedir.

¹⁵⁸ J. J. Coulton (2012, 64) aynı zamanda bu kentlerin kuruluşunun Pisidia kentinin batıya doğru genişlemesinin bir parçası olduğunu, dolayısıyla diğer bir seçenek olarak da Pisidialılar'ın bu alandaki kontrol zayıflığından yararlanarak bu şekilde bir genişlemeye karar verdiğini de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir; ayrıca bk. Eilers – Milner 1995, 85.

Kibyris'te ise farklı bir durum söz konusudur.¹⁵⁹ Kibyra da kesinlikle İÖ 3. yüzyılda kurulmuş olmakla birlikte, Gölhisar Yarımadası'nda Arkaik-Klasik Dönem'e ait öncel bir yerleşim bulunmaktaydı. Henüz tahkimatı saptanmamış olan bu erken yerleşim Lykia değil, daha çok Lydia kültürü etkisi altında kalmış gözükmektedir. Söğüt civarında Hellenistik Dönem öncesi üç tümülüs ile Lykia tipi bir kaya mezarı bulunmaktadır. Yine Söğüt yakınlarında, yaklaşık 1800 m rakıma sahip bir tepede 0.74 hektarlık bir kale yerleşimi bulunmaktadır. Söğüt'ün yaklaşık 20 km kuzeyinde yer alan ve 2074 m rakıma sahip olan Büyük Yellik Tepesi'nde de bir başka kale yerleşimi daha bulunmaktadır. Yüksek rakımlarda kurulu bu yerleşimlerin ekonomisi temelde hayvancılığa dayanmış olmalıdır. Tahkimatlı yerleşimlerin temel işlevi ise daha ziyade kırsaldaki nüfusun ve hayvanların güvenliğini tesis etmektir. Başka bir ifadeyle askeri işlev muhtemelen daha önemsiz bir rol oynamaktaydı. Kibyris'te dönem dönem ortaya çıkan haydutluk sorunu bu tür tahkimatlı yerleşimlerin geniş bir zaman aralığında inşa edilmelerini açıklamaktadır. Yine de bunların Hellenistik Dönem öncesine kadar geri gidip gitmedikleri sorusu açık bırakılmalıdır.¹⁶⁰

Apameia Barışı ile ilişkili kaynaklarda Kabalia adı geçmemektedir, yukarıda da değinildiği üzere hemen güneyinde yer alan Lykia ve kuzeybatısında kalan Karia Rhodos'a, ancak hemen doğusunda yer alan Milyas Bölgesi ise Eumenes II'ye bırakılmıştır. Bölgede ne Rhodos ne de Attalos hâkimiyetinin varlığına dair kesin bir şey söylemek veri yetersizliği nedeniyle mümkün değildir. Bununla birlikte Oinoanda'nın sur duvarları ve sikke basımı bu konu hakkında en azından ipucu vermektedir. Dolayısıyla bu dağlık bölgenin de Milyas gibi Pergamon Krallığı'na bırakılmış olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır. Oinoanda kent surlarının Pergamon etkisi göstermesi kentin Eumenes II kontrolüne bırakılmış olduğu, dolayısıyla da bağlı bulunduğu coğrafik bölgenin de Eumenes II kontrolüne girmiş olduğu düşüncesini akla getirmektedir.¹⁶¹ Bunun dışında duvarların inşası ile dolayısıyla Attalos hâkimiyeti ile ilişkilendirilebilecek bir diğer veri dikkat çekmektedir. İÖ 2. yüzyılın başlarına tarihlenen gümüş sikke serisinin *didrachmai* biriminde basıldığı görülmektedir. R. H. J. Ashton tarafından Oinoanda kentinin çok rastlanmayan (dönem düşünüldüğünde çok da tercih edilmeyen)

¹⁵⁹ Hülten 2015, 195-214; Corsten 2005, 51-60. Gay – Corsten 2006, 47-60; Corsten et al. 2010, 67-81; Corsten – Hülten 2012.

¹⁶⁰ Bk. Kolb 2018, 503.

¹⁶¹ Bölgedeki Pergamon etkisine dair tek veri Oinoanda kent surlarının karakteristik olarak Pergamon etkisi gösteriyor oluşudur, bk. McNicoll 1997, 123 ve 152; ayrıca bk. Coulton 1982, 121. Ayrıca N. P. Milner (1998b, 116) tarafından "Yukarı Agora (Upper Agora)" olarak adlandırılan alan Assos Agorası ile karşılaştırılmış ve Assos stoalarına benzerlik göstermiş olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. J. J. Coulton (1976, 69-71

bir ölçü olan *didrachmai* biriminde gümüş sikke basmış olması *kistophoroi* baskıları ile ilişkilendirilmiştir.¹⁶² Pergamon Krallığı tarafından bastırılan *kistophoroi* ile değiş-tokuşta kolaylık sağlanması amacıyla bastırılmış olabileceği düşünülen Oinoanda'nın erken dönem gümüş baskıları büyük olasılıkla Hellenistik sur duvarının inşasında ödeme için kullanılmış olmalıdır.¹⁶³ Yine de Oinoanda ve diğer Kabalia kentleri Balboursa ve Boubon için kesin bir Attalos hâkimiyetinden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

1.4. Roma Yönetimi Altında Elmalı Ovası ve Kabalia

Apameia Barışı ile büyük olasılıkla Pergamon Krallığı'nın hâkimiyetine verilmesinden sonra, İÖ 46 yılında Lykia Birliği ve Roma arasında yapılan “*Foedus Antlaşması*”na kadar Milyas Bölgesi'nin siyasi tarihi hakkında herhangi bir kesin bilgi bulunmamaktadır.

Lykia, İÖ 168/7 yılında, Roma ile yürütmüş oldukları diplomasinin sonucunda, *Senatus* tarafından Rhodos hâkimiyetinden alınmış, bu tarihten itibaren de bölgede Lykia Birliği etkin olmuştur. Elmalı Ovası kentlerinin bu tarihlerdeki (İÖ 2.-erken 1. yüzyıl) siyasi konumu ve Lykia Birliği ile ilişkisi belirsizdir. Ancak İÖ. 2. yüzyılda Birlik sikkesi basan kentler göz önüne alındığında¹⁶⁴ kuzeye doğru genişlemediği görülmektedir. Dolayısıyla bu yüzyılda Elmalı Ovası'nın bu oluşumun bir parçası olmadığını söylemek mümkündür. İÖ 127 yılında Asia Eyaleti oluşturulduktan sonra bölgenin yeni eyaletin bir parçası haline gelmiş olabileceğine dair ise herhangi bir veri yoktur.

Aynı yüzyıllarda Kabalia Bölgesi'nin siyasi tarihi de veriler göz önüne alındığında çok aydınlık değildir.¹⁶⁵ Kesin tarihi belli olmamakla birlikte İÖ 2. yüzyılda Kabalia kentleri Bal-

ve 218-219) tarafından değerlendirilen stoaların Pergamon etkisi gösterdiği, zira Eumenes II'nin Pergamon'daki mimari düzenlemesine dayanarak inşa edildikleri belirtilmektedir.

¹⁶² Ashton 2005, 73. R. Ashton tarafından söz konusu gümüş sikkelerin Apameia Barışı'ndan hemen sonra basılmış olduğu düşünülmektedir, ancak Fr. de Callataÿ tarihlendirmeyi 1 yüzyıl sonrasına çekerek bu baskıların Murena'nın bölgeye geliş süreci ile ilişkilendirmektedir, konu hakkında detaylı bilgi aşağıda “Oinoanda” kent başlığı altındaki “Kentin Kuruluşuna Dair En Erken Veriler” başlığı altında verilecektir.

¹⁶³ R. H. J. Ashton (2005, 73-74) büyük olasılıkla bahsi geçen duvarların Attalos hâkimiyetinden sonra inşa edilmiş olacağını belirtmekle birlikte, kentte bu hâkimiyete dair yeterli veri olmadığını da eklemektedir.

¹⁶⁴ H. A. Troxell (1982, 39) tarafından 20 kent (Antiphellos, Aperlai, Arykanda, Gagai, Kadyanda, Kandyba, Ksanthos, Kyaneai, Limyra, Myra, Olympos, Patara, Phaselis, Phellos, Pinara, Rhoadiapolis, Sidyma, Telmessos, Tlos, Trebendai) listelenmektedir. Rhodos'tan belgelenen Orthagoras Yazıtı ise bu listeye Araxa kentini de eklemektedir, bk. Bean 1948, 46-56, no. 11; Moretti 1950; Larsen 1956; SEG 37, 1218; 43, 965; 49, 189. Neisa kenti ise tekil bir örnek ile bu listeye eklenmektedir. İÖ 2. yüzyıl tarihli önyüzünde sağa bakan Zeus (Apollon?), arka yüzünde ise sola bakan Artemis ve ΝΙΣΕ(ων) lejantı bulunan sikke için bk. SNG von Aulock 10, no. 4373; ayrıca bk. Behrwald 2000, 175 dn. 70; Takmer – Oktan 2013, 52 dn. 8.

¹⁶⁵ İÖ 2. yüzyılın 2. çeyreğinde Galatlar tarafından Asia Minor kentlerine düzenlenen saldırılar sonucunda kentlerde büyük karmaşıklıklar yaşanmıştır; bu saldırılardan birisi de Ksanthos Vadisi'nde bulunan Tlos kentine düzenlenmiştir. Bir veri bulunmamasına rağmen J. J. Coulton (2012, 59) bu saldırı sırasında akıncıların

boura, Boubon ve Oinoanda kentlerinin Termessos'un yanı sıra bölgenin egemen güçlerinden biri olan Kibyra ile *Tetrapolis* kurmuş oldukları Strabon'un aktarmış olduklarından bilinmektedir.¹⁶⁶ Strabon'un aktardıklarından Oinoanda, Balboursa ve Boubon'un 1 oy hakkı varken, *Tetrapolis*'in en güçlü üyesi olan Kibyra'nın 2 oy hakkı olduğu görülmektedir.

Tetrapolis'in ne zaman kurulduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte Boubon'dan ele geçen bir yazıt araştırmacılar tarafından bu bağlamda değerlendirilmiştir:

 [-----]Σ[. .]Ο[-----]
 2 [---- πρὸς Οἰνοά[νδοις -----]
 [---- εὐσε]βουῦντες τοῖς κ[αιροῖς βοιηθήσομεν, ἄγω]-
 4 [νιζόμενοι καὶ] λόγῳ καὶ ἔργοις καὶ ὄπλ[οις, σπουδῆς καὶ]
 [φιλοτιμίας μ]ηθὲν ἐλλίποντες κατὰ δύν[αμιν τὴν ἡμῶν]
 6 [αὐτῶν, διατηρ]οῦντες καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους [τούς κοι]-
 [νοὺς σωτήρας] καὶ εὐεργέτας εὐνοϊάν τε καὶ συνμα[χίαν],
 8 [μηθὲν ὑπεναντ]ίον πράσσοντες τοῖς ἐκείνων δόγμ[ασιν]".
 [ὁμοῦνται δ' αἱ διαλ]λασσ[ό]μεναι τρεῖς πόλεις δι' ἐντόμ[ων]
 10 [νεοκαύτων -- ca. 7 -- τούς ὄρκου]ς τὸν ὑπογεγ[ραμμένον]
 [τρόπον κτλ.]

Çeviri: “Oinoa[nda yakınında]ki [Termessoslular....] dindarca davranarak, hem sözüümüz hem icraatlarımız hem de silahlarımızla mücadele ederek, gücümüzün yettiği kadar hiçbir çabadan ve hiçbir onur sever durumdan kaçınmayarak, evrensel koruyucu/kurtarıcı ve velinimet olan Romalılar'a karşı iyi niyetimizi ve ittifakımızı koruyarak ve onların kararlarının aleyhinde davranmayarak (tüm) zorlu/tehlikeli durumlarda yardıma koşacağız. Uzlaşmayı imzalayan 3 kent ise taze kızartılmış kurbanlar aracılığıyla aşağıda yazılı olduğu şekliyle yemin edeceklerdir...”

Boubon kentinden ele geçen fragman halindeki yazıtta Roma'ya bağlılık yemini edildiği görülmekte; yazıtın son kısımlarında ise bu anlaşmada uzlaşarak yemin eden üç kentten bahsedilmektedir.¹⁶⁷ Yazıtın 2. satırında çok az sayıda okunabilen harfler N. P. Milner tara-

muhtemelen Kabalia üzerinden kente geçmiş olabileceklerini belirtmektedir. Galatlar'ın Tlos kentine saldırısına ilişkin bk. Steph. Byz., s.v. “Αγρία”; ayrıca bk. Mitchell 1993, 17-18.

¹⁶⁶ Strab. 13.4.17.

¹⁶⁷ Yazıt ilk olarak H. A. Ekinci tarafından 1993 yılı Boubon kurtarma kazısı sırasında, tiyatronun yaklaşık 40 m. güneyindeki kamu binasına ait kalıntıların içinde ortaya çıkarılmış, daha sonra pek çok kez yorumlanmış-

findan [- - - - - πρὸς]ç Oivoá[νδοις - - - - -] olarak tamamlanmış; haklı bir şekilde bahsedilen ifadeyi Boubon kentinin komşusu olan “Oinoanda yakınındaki Termessoslular – oi Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνόανδοις” olarak yorumlamıştır.¹⁶⁸ Yazıtın ilk satırlarında geçen ifadelerle bakıldığında Roma ile daha önceden yapılmış bir ittifaka atıfta bulunulduğu düşünülen ifadeler (özellikle συμμαχία) söz konusu olduğundan anlaşmayı yapan ve dolayısıyla onu korumaya yemin eden kentin Kibyra olduğu¹⁶⁹; 9. satırda geçen ve “uzlaşma” anlamına gelen “αἱ διαλ]λασ[σό]μεναι” ifadesi ile ilişkili kentlerin ise büyük olasılıkla Strabon’un pasajında bahsi geçen *Tetrapolis*’in üye kentleri Oinoanda, Boubon ve Balboursa olması gerektiği ve bu 3 kentin antlaşmaya eklenmiş olduğu önerileri getirilmiştir.¹⁷⁰

Kabalia kentlerinin bu dönemdeki siyasi durumuna ilişkin bir değerlendirme yaparken Kibyra kentinin de aynı dönemde bölgedeki siyasi durumunu ve Kabalia kentleri üzerindeki siyasi politikasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere Apameia Barışı sonucunda Karia ile birlikte Lykia Bölgesi de Rhodos hâkimiyetine verilmişti. Lykia Bölgesi’nin hemen kuzeyinde yer alan ve antlaşma ile büyük olasılıkla Attalos II hâkimiyetine verilmiş olan Kibyra kenti ise söz konusu hâkimiyet boyunca Rhodos ile yakın ilişkiler kurmuş olmalıdır.¹⁷¹ Ancak İÖ 167 yılında Roma’nın Rhodos ile ilişkilerinin kötüleşmesi ile birlikte Kibyra kenti de Rhodos ile ilişkilerini sonlandırmış, hatta Roma karşıtı Rhodos’lu Polyaratos’un kaçıışı esnasında yapmış olduğu sığınma isteğini de geri çevirerek Roma’nın güvenini kazanmaya çalışmıştır.¹⁷² Kibyra kentinden ele geçen ve Roma ile bir “*Foedus* Antlaşması” içeren yazılı belge olasılıkla kentin Roma ile olan ilişkilerini güçlen-

tır, bk. Ekinci 1995, 336; AE 1995, no. 1536; Milner 2007; Horsley 2007, 231-232, no. 334; Kokkinia 2008, 28-29, no. 1; Rousset 2010, 133-135.

¹⁶⁸ Milner 2007, 157-158. D. Rousset (2010, 134) tarafından da bu tamamlama kabul edilmiştir. Aynı satıra Horsley (2007, 232) tarafından ise “[τὸν]ç Oivoá[νδοις]” önerisi getirilmiştir.

¹⁶⁹ İÖ 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen yazıt için bk. IKibyra, no. 1; ayrıca Sherwin-White 1984, 51. D. Rousset (2010, 135), συμμαχία ifadesinin daha önceden yapılmış bir antlaşmaya işaret etmeyebileceğini, öyle olsa dahi Kibyra ile ilişkilendirmenin zor olabileceğini, Balboursa, Boubon ya da Oinoanda kentlerinden birisi de olabileceğini belirtmektedir.

¹⁷⁰ Milner 2007, 158. D. Rousset (2010, 135) tarafından ise antlaşmanın 9. satırında sadece 3 kentin uzlaşmaya varmış olduğunu (αἱ διαλ]λασ[σό]μεναι τρεῖς πόλεις), dolayısıyla antlaşmanın *Tetrapolis* ile ilişkili olmayabileceğini ifade etmektedir.

¹⁷¹ Milner 2007, 161-162. Kibyra tiranı Pankrates’in oğullarının Rhodos’ta Polyaratos’un evinde yetiştirilmiş olmaları çocukların Rhodos’a politik nedenlerle gönderilmiş olabileceğine dair veri sunmaktadır; bk. Pol. 30.9.14; ayrıca bk. Walbank 1979, 430.

¹⁷² Pol. 30.9.12-19. Ayrıca bk. Magie 1950, 1122-1123, dn. 30; Gruen 1984, 732-733; Errington 1987, 108-109.

dirmeye çalıştığı bu döneme ait olmalıdır.¹⁷³ Roma desteğini almış olmanın etkisi ve gücü ile birlikte¹⁷⁴, antlaşmanın hemen sonrasında ve olasılıkla Roma kontrolünde politik bir yayılma ile teritoryumunu genişletmiş ve Balboursa, Boubon ve Oinoanda ile birlikte bir “Birlik” – “*Tetrapolis*” kurmuş olmalıdır. Dolayısıyla Boubon kentinde belgelenen ve *Tetrapolis*’in kuruluşu ile ilişkilendirilen Roma antlaşma yazıtı da bu bağlamda değerlendirilmekte ve İÖ 167 yılının hemen sonrasına tarihlendirilmektedir.¹⁷⁵

Tetrapolis oluşumunun ne zaman meydana gelmiş olduğu sorusunun yanı sıra dönemin siyasal yapısı içerisindeki durumu da belirsizdir. Yukarıda da değinildiği üzere eğer bu bölge Apameia Barışı ile Pergamon Krallığı’na bırakıldıysa ve *Tetrapolis* İÖ 133’ten önce kurulduysa Pergamon yönetiminin bu oluşuma dair tepkisinin ne olduğu belirsizdir.¹⁷⁶ A. Wilhelm, Pergamon Krallığı yönetiminin bölgedeki varlığını kabul ederek, *Tetrapolis*’in bu hâkimiyetin bitiminden sonra kurulmuş olması gerektiğini önermektedir.¹⁷⁷ Bu bağlamda Araksa kentinin Demetrios oğlu Orthagoras’ı onurlandırmasını kaydeden yazıt kesin bilgi vermese dahi İÖ 2. yüzyıl başlarında bölgede meydana gelen siyasi olaylara, Rhodos ile ilişkilere, Pergamon hâkimiyetine ve *Tetrapolis* oluşumunun başlangıcına dair fikir vermektedir.

Tarihlenmesine ilişkin pek çok farklı görüşün bulunduğu¹⁷⁸ yazıtta Orthagoras’ın onurlandırılmasına sebep olan eylemler sıralanırken ilk olarak Araksalılar’ın Moagetes ve Boubonlular’a karşı yürütmüş oldukları savaşta elde etmiş olduğu başarılar yer almaktadır:

¹⁷³ IKibyra, no. 1. Yazıtın tarihlendirilmesine ilişkin ise bk. Derow 1991, 270, dn. 27; ayrıca bk. Badian 1958, 295; Errington 1987, 109. Yazıtın İÖ 155 yılı civarındaki olaylar ile ilişkilendirilmesine ilişkin bk. Sherwin-White 1984, 51; ayrıca bk. Gruen 1984, 731-733.

¹⁷⁴ N. P. Milner (2007, 162) Strabon’un (13.4.17) Kibyra kentinin “iyi yasaları sayesinde güçlenmiş (ἡξιθήθη δὲ διὰ τῆν εὐνομίαν)” olması ile ilişkili pasajında “εὐνομία” olarak aktarmış olduğu politik ve askeri düzenlemelerin Roma’nın onayı ile gerçekleşmiş olabileceğini belirtmektedir.

¹⁷⁵ Milner 2007, 163. Horsley (2007, 231-232, no. 334) tarihsel bağlamı dışında harf karakterlerine göre İÖ 1. yüzyılın 2. yarısı-İS erken 1. yüzyıl tarih aralığını önermektedir.

¹⁷⁶ İÖ 2. yüzyılın ortalarında Pisidia Milyası’na ait Olbasa kentine Pergamon Krallığı’ndan gelen mektupta (İÖ 159/158, bk. Kearsley 1994, 48-50) yer alan “Πισιδικὸν πόλεμον” ifadesi bölgedeki siyasal durumun karışık olduğunu açıkça göstermektedir. İÖ 160’larda Amblada’nın (Welles 1934, 237-239, no. 54) ve İÖ 156’dan kıs bir süre önce de Selge’nin ayaklanarak Pergamon Krallığı’ndan ayrılmış olduğu bilinmektedir; konuya ilişkin bk. Kearsley 1994, 52 ve Coulton 2012, 61. Söz konusu “Pisidia Savaşı”nın (Πισιδικὸν πόλεμον) Kabalia Bölgesi’nde de etkili olmuş mudur bilinmemektedir, bu konuya dair bölgeden hiçbir veri yoktur. Ama aşağıda değinilecek olan bölgeye ilişkin erken dönem yazıtlarda Pergamon’un bölgedeki varlığına dair yorumlanabilecek herhangi bir işaretin olmayışı da göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁷⁷ Wilhelm 1912, 6.

¹⁷⁸ İlk edisyonu G. E. Bean (1948, 46-56, no. 11) tarafından yayımlanan yazıtın tarihlendirilmesi yazıtın içeriğindeki olayların anlaşılması bakımından önem taşımaktadır, dolayısıyla burada detaylı bir şekilde ele alınacaktır. A. H. M. Jones (1937, 100-101) İÖ 189’dan kısa bir süre sonrayı işaret ederken, J. A. O. Larsen (1956, 153-159) da İÖ 2. yüzyıldaki tarihi olayları da değerlendirerek, yazıtta Moagetes’in bahsinin geçmesinin ve Romalı elçilerin sadece *praenomina* kullanmış olmasının yazıtı tarihlendirmek için yeterli olmayacağını

str. 8-29: “... πολέμου τε γὰρ ἡμεῖν ἐνστάντος | πρὸς Μοαγέτη[ν] καὶ Βουβωνεῖς,
αἰρεθεῖς ἡγεμῶν ὑπὸ | τοῦ δήμου διετέλει πρωταγωνιστῶν, πάντα κίνδυνον | καὶ πᾶσαν
κακοπαθίαν ὑπομίνας· ἀποσταλεῖς | τε πρεσβευτῆς δις κατὰ Μοαγέτου καὶ Βουβωνέω[ν] | πρὸς
Κιβυράτα[ς ὑ]πὲρ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον, πάντα | τὰ συμφέροντα τῷ δήμῳ συνκα[τ]εσκεύασεν·
| λυθέντος τε τοῦ πρὸς | Μοαγέτην πολέμου, καὶ πάλιν | τοῦ Μοαγέτου ἐπαποστείλαντος
κλωπείαν | καὶ ἀπαγαγόντος ἱκανοὺς τῶν πολιτῶν, ἀπ[ο]σταλεῖς | ὑπὸ τοῦ δήμου πρεσβευτῆς
πρὸς τὸ κοι[ν]ὸν | καὶ ἐμφανίσας τὰ κατὰ μέρος, εἰρέθη ὑπὸ τοῦ | [κ]οινοῦ πρεσβευτῆς πρὸς
Κιβυράτας καὶ κατὰ Μοαγέτου | καὶ πρὸς αὐτὸν Μοαγέτην ὑπὲρ τῶν κεκλωπευμένων | καὶ
ὑπὲρ ὧν ἦν ἀνομημάτων ἐπιτετελεσμένος | καθ’ ἡμῶν, πάντα κίνδυνον καὶ κακοπαθίαν |
ὑπομένων ἐπρέσβευσεν ἀξίως τοῦ τε ἡμετέρου | δήμου καὶ τοῦ ἀποστείλαντος ἔθνους, καθόλου
| τε τοῖς τυράννοις ἀντιβλέπων οὐδένα καιρὸν | παραλέλοιπεν, καὶ διὰ ταῦτα ἐμ πολλοῖς
κινδύνο[ις] | καὶ ἐπιβουλαῖς γέγονεν διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς πα[τρί]δος | ἀγῶνας·...”

Çeviri: “Zira Moagetes ve Boubonlular’a karşı savaş başlattığımızda, demos tarafın-
dan hegemon olarak seçilince en ön saflarda yer alarak tüm tehlike ve zorluğa göğüs gerip
mücadele etmiş; Boubonlular’a ve Moagetes’e karşı yürütülen savaşa ilişkin meseleler hak-
kında Kibyralılar’a iki kez elçi olarak gönderilince halk için yararlı sonuçlar elde etmiş;
Moagetes’le yürütülen savaşın sona ermesine rağmen Moagetes yağma için tekrar saldırıp
vatandaşlarımızdan yeterince sayıda kişiyi esir aldığında halk meclisi tarafından Lykia Birli-
ği’ne elçi olarak gönderilince, her hususu etraflıca anlattıktan sonra Birlik tarafından hem
Moagetes’in aleyhinde Kibyralılar’a hem de yağmaladıkları ve kentimize karşı yaptığı yasa

cağını, ancak *Thea Rhomē* için düzenlenmiş olan festivalleri değerlendirmenin daha kabul edilebilir bir tarih vereceğini düşünmektedir. Lykia’da Roma kültürünün Magnesia Savaşı’nın hemen ardından kurulduğunu ve yazıtta bahsi geçen festivallerin olasılıkla İÖ 189 ve 185 yıllarında düzenlenmiş olduğunu, dolayısıyla da İÖ 185 yılının hemen ardından (İÖ 180?) dikilmiş olabileceğini belirtmiştir; ayrıca bk. Larsen 1968, 244-245. A. N. Sherwin White (1984, 49-51), yazıtta bahsi geçen Moagetes’in Kibyra tiranı olmadığını, Boubon ken-
tinin askeri komutanlarından biri olması gerektiğini, ayrıca yazıtta geçen Roma görevlileri Appius ve Pub-
lius’un Polybios’un da bahsetmiş olduğu Publius Lentulus ve Appius Claudius olduğunu belirterek Rhodos
hâkimiyetinin sonlanmış olduğu İÖ 167 yılından sonraki bir tarihi önermektedir ve yazıttaki olayların 165-
140 yılları arasında meydana gelmiş olabileceğini söylemektedir. M. Errington (1987, 114-118), A. N.
Sherwin-White’in yazıttaki Moagetes’in Boubon ile ilişkili olduğu fikrine katılmakta, ancak Publius Lentu-
lus yerine Publius Cornelius Scipio Aemilianus’u önermektedir ve tarihlendirmenin İÖ 167’den sonra olma-
sı gerektiğini belirtmektedir. M. Zimmermann (1993, 125-129) da aynı şekilde M. Errington’ın İÖ 167 yı-
lından sonraki bir tarihi kabul etmektedir, ancak metin içerisinde detaylı şekilde ele alınacak olan yazıt içeri-
sindeki olayların bir kısmının İÖ 189/188 ve İÖ 167 yılları arasında gerçekleşmiş olması gerektiğini öne
sürmektedir. A. Bresson (1999, 114-116, 118 ve 130, dn. 82) ve D. Rousset (2010, 133) İÖ 167’den sonraki
bir tarihlendirmeyi kabul etmektedirler; ancak A. Bresson harf karakterlerine dayanarak yazıtın daha geç İÖ

ihlalleri hakkında bizzat Moagetes'e elçi olarak gönderilince her tehlike ve zorluğa göğüs gererek hem halkımız hem de (onu) gönderen Birlik'in elçiliğini layıkıyla yapmış; genel olarak tiranlara karşı durmak için hiçbir fırsatı kaçırmamış ve bunlardan dolayı vatani uğruna giriştiği mücadeleler nedeniyle sayısız tehlike ve komploya maruz kalmış; ...”.

Yazıtta Araksalıların Boubonlular ve Moagetes'e¹⁷⁹ ilişkin meselelerini görüşmek üzere Kibyra kentine elçi göndermiş oldukları aktarılmış; ancak bu iki kent arasındaki ilişkiye dair herhangi bir şey belirtilmemiştir. Fakat Orthagoras'ın Boubon kenti ve büyük olasılıkla Boubon kenti ile ilişkili olan Moagetes ile yapılan savaş ile ilişkin kent tarafından iki kez, daha sonra Lykia Birliği tarafından bir kez Kibyralılara elçi olarak gönderilmiş olması Boubon kentinin Kibyra kentine tabi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yazıttaki bu durum *Tetrapolis*'in bu sırada varlığına dair kesin bir veri sunmamaktadır.¹⁸⁰ Yine de belki ilk olarak Kibyra ve Boubon kentlerinin bir müttefiklik antlaşması yapmış olduğu, daha sonra ise diğer Kabalia kentleri Balboursa ve Oinoanda'yı da dâhil ederek *Tetrapolis*'i kurmuş oldukları düşünülebilir.

Yazıtta bahsi geçen Kibyralılar, Boubonlular ve Araksalıları arasındaki bu çatışmaların yukarıda da değinilen Rhodos ve Kibyra arasındaki yakın ilişkilere ve Rhodos'un Kibyra aracılığı ile Lykia Birliği'nin kuzey kentlerine zarar verme girişimlerine işaret ettiği düşünülebilir. Kibyra tiranlarının Rhodos ile kurmuş oldukları kişisel ilişkiler olasılıkla İÖ 180'li yıllarda Rhodos'un Kibyra ve Kibyra ile birlikte hareket eden (siyasi bir birliktelik ya da askeri bir müttefiklik içinde) Boubon aracılığı ile Araksa gibi Ksanthos Vadisi'nin kuzeyinde bulunan yerleşimleri askeri girişimleriyle rahatsız ederek Lykia Birliği'ne zarar vermesini sağlamış olmalıdır.¹⁸¹ Kabalia kentlerinden Balboursa ve Oinoanda'nın da bu dönemde tıpkı Boubon

130-120 yıllarına tarihlendirmektedir. Yazıtın detaylı değerlendirmesi için ayrıca bk. Bean 1948, 51-56; Zimmermann 1993, 125-129; Behrwald 2000, 91, dn. 300; Rousset 2010, 129-133.

¹⁷⁹ Edebi literatüre bakıldığında 3 farklı Moagetes bilinmektedir. Bunlardan ilki Polybios (21.34) ve Livius (38, 14) tarafından aktarılan İÖ 189 yılında Manlius Vulso'nun görüştüğü Kibyra tiranı Moagetes, diğeri Strabon (13.4.17) tarafından aktarılan İÖ 82 yılında Murena'nın kentten kovmuş olduğu Kibyra tiranı Moagetes ve son olarak Diodoros (33.5a) tarafından anlatılan Boubon ile ilişkili tiran Moagetes'tir. Yazıtta bahsedilen Moagetes'in bahsi geçen 3 tirandan biri mi yoksa farklı bir Moagetes mi olduğu belirsizdir, bk. Larsen 1956, 153.

¹⁸⁰ Yazıtta bahsedilen durumda Boubon'un federal bir oluşumun ya da merkezi bir yönetimin üyesi olduğuna dair herhangi bir ipucu yoktur; aynı zamanda Kibyra'nın olaya müdahil olarak Lykia Birliği'ne saldırması da bir federasyon eylemi gibi görünmemektedir, bk. Larsen 1956, 153-154.

¹⁸¹ M. Zimmermann (1993, 126-128) tarafından detaylı bir şekilde ele alınan Rhodos ve Lykia ilişkileri bağlamında incelenmiş olan yazıttaki ifadelerin çoğu Rhodos'u işaret etmektedir. Yazıtta Orthagoras'ın gerçekleştirmiş olduğu eylemlerden biri de Eudemos ve Lysanias'a karşı mücadele etmek olarak kaydedilmektedir: str. 36-45: ... Λυσσανίου τε καὶ | Εὐδήμου καταλαβόμενων τὴν Ξανθίων πόλιν | καὶ σφαγὰς ποιησαμένων καὶ ἐπὶ τυραννίδα ἐπαναστ[άν]των, | ἀποτέλειος ὦν καὶ ἀποσταλεῖς ἐπὶ τῶν νεανίσκω[v] | συνεστράτευσεν μετὰ

kenti gibi Kibyra ile birlikte, dolayısıyla da Rhodos etkisi altında hareket etmiş olması muhtemeldir.

Orthagoras Yazıtı'nın ilerleyen satırlarında ise Orthagoras bu defa "Lykialılar ve Termessoslular arasında savaş çıkınca, *ephippos*¹⁸² unvanıyla masrafları kendi karşılayarak sefere çıkmış ve Termessoslular'ın toprağında ordugâh kurarak her daim ön safta çarpışmış"¹⁸³ olmakla övülmektedir. Yazıtta bahsi geçen Lykia ve Termessos arasındaki savaşın sebebi belirtilmemektedir. Ancak M. Zimmermann'ın (1993, 125-129) da önerdiği üzere eğer yazıtta geçen olayların bir kısmının İÖ 189/188 ve İÖ 167 yılları arasında gerçekleşmiş olduğu kabul edilirse, olasılıkla İÖ 3. yüzyılın sonlarında – İÖ 2. yüzyılın başlarında Kabalia kentleri Oinoanda ve Balboursa'nın birer *polis* olarak şekillenmesini sağlayan Termessos, Lykia Bölgesi'nin kuzey sınırlarındaki askerî harekâtları ile Lykia Birliği'ni rahatsız etmiş olmalıdır. Yazıtta geçen söz konusu savaş da bununla ilişkili olmalıdır.

Λυκίων κατὰ τῆς τῶν τυρ[άν]ων | ἀναίρέσεως· Εὐδήμου τε καταλαβομένου τῆ[ν] | Τλωέων πόλιν καὶ σφαγὰς ποησαμένου καὶ ἐπὶ τυραννίδα | ἐπαναστάντος, συνεστράτευσεν μετὰ Λυκίων | καὶ συνηγωνίσαστο ἐπ'άνδρωσ μέχρι τῆς παραλήψεως· | τῆς Τλωέων πόλεως καὶ καθαιρέσεως τῆς τυραννίδος· Çeviri: "...*Lysanias ve Eudemos Ksanthos'luların kentini ele geçirip katliam yaparak zorla tiranlık kurmaya kalkıştıklarında, tiranların bertaraf edilmeleri için gençlerden kurulu birliğin başında apoteleios olarak Lykialılarla birlikte sefere katılmış; yine (bu) Eudemos Tloslular'ın kentini ele geçirip katliam yaparak zorla tiranlık kurmaya kalkıştığında, Lykialılar ile birlikte sefere çıkmış ve Tlos kenti ele geçirilinceye ve tiranlık devrilinceye kadar yiğitçe mücadele etmiş.*" M. Zimmermann (1993, 127), burada bahsi geçen Eudemos'un Livius (XXXVII, 15.6-16.1; 22.5-23.3; 24.12 ve 29.6) tarafından aktarılan İÖ 200-167 yıllarında Antiochos III'e verilen mücadelede Termessos kentinden hareketle görev alan Rhodos ile eşleştirmektedir ve yazıtta ilişkili satırlarda geçen tiranlık ifadesi ile Rhodos'un kastedildiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra yazıtın ilerleyen satırlarında (54-57) bahsedilen "*Orloandalılar'ın özgürlüklerine kavuşarak Lykia Birliği sympoliteiasına alınmaları*" mevzusunda da yine burada bahsedilen özgürlüğün yerel bir dynastlıktan ziyade Rhodos hâkimiyetinden kurtulması ile ilişkili olabileceğini de belirtmektedir, bk. Zimmermann 1993, 128. Yazıtta Rhodos'un anılmaması ise Rhodos'un Araksa kenti olan politik ve ekonomik bağlantıları ile ilişkilendirilmiştir, bk. Zimmermann 1993, 128. İÖ 181/180 yıllarına tarihlenmiş olan Araksa kentinin Rhodos'lu Aiskhinas'ı onurlandırmış oldukları yazıttaki ifadelerden Rhodos ve Araksa arasındaki yakın ilişkileri görmek mümkündür; yazıtta "Philinos'un oğlu, Alkiphron'un evlatlığı, Rhodos'lu Aiskhinas'ın Araksa vatandaşlarından elçi olarak ya da kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Rhodos'a gidenlere iyi niyetini açıkça ortaya koyarak hiçbir hususu ihmal etmeden yardımcı olduğu" (ἐπειδὴ Αἰσχίνας[ς] | Φιλίνου κατὰ δὲ ὕθεσίαν Ἀλκιφρονος Ῥόδιος τ[οῖς] | ἀφικνουμένοις τῶν πολιτῶν εἰς Ῥόδον κατ[ὰ] | πρεσβ[είαν τε] καὶ καθ' ἰδίαν χρεῖαν πᾶσιν ε[ὔ]χρησ[τος δια]τελεῖ σπουδῆς κ[αὶ] προθυμίας) | οὐθὲν ἐ[ν]λε[ί]πων, φανερὰν πο[ι]ῶν τὴν αὐ[τοῦ] εὐ[νο]ίαν ἢ ἔχων διατελεῖ ε[ἰς] π[άν]τα[ς] Ἀραξ[ε]ίς'), bundan dolayı da Araksa kenti Aiskhinas'ın "övlümesine, hem kendisine hem de soyunun sonraki kuşaklarına vatandaşlık, kentte mal ve mülk edinme hakkı verilmesine, ayrıca altın bir çelenkle taçlandırılmasına" (δεδοσθαι δὲ αὐτῶι καὶ πολι[τε]ίαν καὶ ἔγκτησιν καὶ αὐτῶι καὶ ἐκγόνο[ις] | καὶ στεφανῶσαι χρυσ[ῶι σ]τεφάνωι) karar vermiştir, yazıt için bk. Maiuri 1925-1926, 313-315 no. 1; ayrıca bk. Bresson 1999, 114-115.

¹⁸² "ἔφιππος" burada askeri bir terim olarak kullanılmış gözükmektedir, büyük olasılıkla satırlarda bahsi geçen savaşta "atlı" olarak katılmış olmalıdır, ayrıca bk. Larsen 1956, 152 ve 168 dn. 8.

Bu bağlamda yine bölge ile ilişkili aynı dönemden Oinoanda ve Tlos arasında çıkan anlaşmazlık üzerine Lykia Birliği ile yapılmış olan antlaşma dikkat çekmektedir. Antlaşmada¹⁸⁴ olasılıkla Tlos ve Oinoanda sınırında kalan Masa Dağı üzerine alınan kararda “Masa Dağı’nın Tloslular’ın olmasına ancak inşaat ve ekip biçme hakları olmaksızın otlak ve kereste kullanım hakkının Oinoanda yakınındaki Termessoslular’a verilmesine”¹⁸⁵ karar verilmiştir. Dolayısıyla ısınma amaçlı odun teminin dışında hem ticaret için hem de marangozluk ile ilişkili işlerde (mobilya vb.) kullanmak için bahsi geçen Masa Dağı’nın ormanlık alanlarından kereste sağlama hakkı (ξύλισμός)¹⁸⁶ ile birlikte Oinoanda yakınındaki Termessoslular’a ekonomik bir hak da tanınmıştır; ancak ekonomik hakların yanı sıra teritoryal bir anlaşmazlık da olduğu “Masa Dağı’nın Tloslular’ın olması (ὁ δὲ Μασα ὄρος ἔστω Τλωέων)” ile ilişkili karar ile açık bir şekilde görülebilmektedir. Dolayısıyla hemen hemen aynı tarihlerde gerçekleşmiş oldukları öngörülen Araksa ve Boubon arasındaki sorunlar ve Tlos ve Oinoanda yakınındaki Termessoslular arasındaki anlaşmazlıklar, kuzeyde konumlanan ve Kibyra ve Termessos gibi dönemin büyük politik güçleri ile siyasi tutumları şekillenen Kabalia kentlerinin Lykialılar’a karşı teritoryal anlamda saldırgan bir tutum sergilediklerini göstermektedir.

Araksa ve Boubon arasında meydana gelen anlaşmazlıkta Kibyra’nın müdahalesi akla *Tetrapolis* oluşumunu getirmektedir; zira Strabon’un¹⁸⁷ da aktardığı üzere bu oluşumun merkez kentinin, olasılıkla askeri bakımdan en güçlü olması dolayısı ile, Kibyra olduğu görülmektedir. Dolayısıyla da Araksalılar tarafından sorunun görüşülmesi amacıyla *Tetrapolis*’in merkezi konumundaki Kibyra’ya elçi gönderilmesi *Tetrapolis*’in varlığına dair kanıt olarak değerlendirilebilir. Ancak Tlos ve Oinoanda yakınındaki Termessoslular arasındaki anlaşmazlığın karara bağlandığı yazıtta *Tetrapolis* ifadesine ya da bu oluşumun varlığına işaret edilecek herhangi başka bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bu durum, *Tetrapolis*’in yazıtın yazılmış olduğu dönemde henüz kurulmamış olduğunu mu yoksa anlaşmazlığın sadece üye kentlerden

¹⁸³ Bean 1948, 46-56, no. 11, str. 46-49: ἐνστάντος τε Λυκίοις πολέμου πρὸς Τερμησσεῖς | ἔφιππος ὢν συνεστράτευσεν δωρεὰν καὶ συνεστρατ[ο]πέδευσεν | μετὰ Λυκίων ἐν τῇ Τερμησσεῶν χώραι καὶ | πρωταγωνιστῶν διετέλει·

¹⁸⁴ İÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlenen yazıt aşağıda daha detaylı yer alacaktır, yazıt için bk. Rousset 2010, 5-13.

¹⁸⁵ Rousset 2010, 6, str. 27-31: Τὸ δὲ Μασα ὄρος ἔστω Τλωέων, τὴν δὲ ἐπι|νέμησιν καὶ ξύλισμὸν αὐτοῦ ἐχέτωσαν Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνοάνδοις εἰς τὸν ἀεὶ χρό|νον, οὐκ ἐξουσίαν ἔχοντες οὔτε ἐποικοδο|μήσαι οὔτε φυτεῦσαι οὔτε σπεῖραι.

¹⁸⁶ “ὁ ξύλισμός” sözlük anlamı bakımından “ağaç kesme ve taşıma, tahta/odun sağlama, kereste, doğramacılık, marangozluk” gibi anlamlara “ἡ ξυλεία” ile eş tutulmaktadır, bk. LSJ, s.v. “ἡ ξυλεία: felling and carrying of wood, supply of wood, timber, wood-work”. Ancak yazıttaki kullanımına dair daha detaylı bilgi için bk. Le Roy 1996, 971-972 ve 974-975; özellikle Rousset 2010, 49-50.

¹⁸⁷ Strab. 13.4.17.

biri ile ilişkili olması dolayısı ile *Tetrapolis*'in müdahalesi olmadığını mı göstermektedir belirsizdir. Fakat bu ikinci fikir kabul edildiğinde ise Araksa ve Boubon arasındaki anlaşmazlıkta Kibyra'nın müdahalesi muğlak kalmaktadır. Konuyla ilişkili bu sorular bizi söz konusu olayların gerçekleşmiş olduğu tarihten çok kısa bir süre sonra dikilmiş başka bir yazıtta götürmektedir. Her ne kadar siyasi tarihe ilişkin veriler az dahi olsa da Kabalia kentlerinin Roma ile ilişkini kentler bağlamında izleyebildiğimiz söz konusu yazıt *Tetrapolis*'in işlevine dair de ipucu vermektedir. İÖ 1. yüzyılın başlarında (İÖ 90'lı yıllar) Oinoandalılar'ın *demos*'unun (ὁ δῆμος) Quintus Mucius'u onurlandırdıkları bir yazıtta şahsın babası *ca.* 94/93 yılı *Asia proconsul*'u Quintus Mucius Scaevola¹⁸⁸'dan *patronus* ve *euergetēs* (hayırhah) (πάτρωνος καὶ εὐεργέτου τῆς πόλεως[ς]) olarak bahsedilmiş olduğu görülmektedir (IOi2).¹⁸⁹ Bu durum ilk başta Oinoanda kentinin Asia Eyaleti'nin bir parçası olduğunu akla getirirse de bunu destekleyebilecek herhangi bir veri bulunmamaktadır. Eyaletten bağımsız bir kent olarak Oinoanda, kentte gelişen olumsuz bir durum vesilesiyle de *proconsul*'den kentin *patronus*'u olmasını talep etmiş olabilir.¹⁹⁰ Kentin Roma tarafından gönderilmiş olan bir *proconsul* ile bu şekildeki direkt bağlantısı ve yazıtta *Tetrapolis*'in varlığına hiç değinilmemiş olması, *Tetrapolis*'in işlevinin ne olduğuna dair de fikir vermektedir. Strabon'un da belirtmiş olduğu üzere Kibyra'nın 2 oy hakkı olması askeri gücü ile ilişkili olmalıdır, dolayısıyla *Tetrapolis*'in de idari bir işlevden ziyade askeri bir fonksiyonda olduğu düşünülebilir.¹⁹¹ Bu şekilde kentin Roma ile antlaşma sağlarken *Tetrapolis*'in duruma müdahil olmaması üye kentlerin bağımsız bir dış politika izlemeyebildiği şeklinde değerlendirilebilir.

İÖ 1. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Lykia Bölgesi'nin kuzeyinde, Kabalia Bölgesi'nde Roma tarafından bazı politik düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Birinci Mithra-

¹⁸⁸ Yazıtta geçen şahısların kimliklendirilmesi ve prosopografik değerlendirmeler için bk. Eilers – Milner 1995, 76-84. Quintus Mucius Scaevola hakkında daha detaylı bilgi için bk. Badian 1956, 104-123; Drew-Bear 1972, 46-461; Marshall 1976, 117-130; Eilers 2002, 234, no 90 ve 253, no. 131.

¹⁸⁹ Büyük olasılıkla Quintus Mucius Scaevola *Asia proconsul*'u (valisi) iken kentin isteği üzerine kentin *patronus*'u olmuş olmalıdır; *Asia Minor*'den benzer bir durum yazıt ile kanıtlanmaktadır, Aphrodisias'tan elçiler Q. Oppius'a giderek kentleri için *patronia* (πατρωνία) istemişlerdir, bk. Reynolds 1982, 16-20, no. 3. *Proconsul*'ün görevi sırasında oğlu da eyalette kendisine eşlik etmiş, dolayısıyla kent bu şekilde akrabasını onurlandırmak suretiyle yöneticinin kendisini de hoşnut etmek istemiş olmalıdır. C. F. Eilers ve N. P. Milner (1995, 80) tarafından bu tür yakın akraba onurlandırmalarının genellikle yöneticinin kendisi ile birlikte olduğunu, dolayısıyla Oinoanda'daki yazıtın yanında bulunan heykel kaidesinin *Asia proconsul*'u Quintus Mucius Scaevola'nın bizzat kendisi için dikilmiş bir heykelle ilişkili olabileceğini belirtmektedir.

¹⁹⁰ Quintus Mucius Scaevola, *publicanus*'ların yeni düzenlemelerle yapmış oldukları talanları engellemesi ve iyi yönetimi ile onurlandırılmış bir vali olarak Oinoanda kenti tarafından da böyle bir durum için çağrılmış ve bu şekilde kent ve *proconsul* arasında bir *clientela* ilişkisi başlamış olabilir, bk. Eilers – Milner 1995, 89.

¹⁹¹ Eilers – Milner 1995, 86; ayrıca bk. Vitale 2012, 552.

dates Savaşı ile birlikte Lykia ve Roma arasındaki ilişkilerin iyi yönde ilerlemesi Kabalia Bölgesi kentlerinin Lykia Birliği'ne katılmasına sebep olmuştur. Birinci Mithradates Savaşı sırasında pek çok Asia Minor kenti Pontos Kralı Mithradates VI.'nın yanında yer alırken Lykialılar Roma'nın yanında yer almışlardır.¹⁹² Ve böylece Sulla'nın komutanı Murena tarafından İÖ 82 yılında *Tetrapolis* dağıtılarak Kıbyra Asia eyaletine bağlanmış¹⁹³, diğer üç kent Balboursa, Boubon ve Oinoanda ise Roma'ya karşı göstermiş olduğu bu sadakatten dolayı Lykia'ya bırakılmıştır;¹⁹⁴ böylece bu üç Kabalia kenti Birlik'e dâhil olurken Birlik de kuzeye doğru genişlemiştir.¹⁹⁵

Ancak kentlerin Birlik üyesi mi oldukları yoksa sadece Birlik denetiminde mi kaldıkları açık değildir. Strabon'a göre Balboursa ve Boubon kentlerinin Lykialılar'a bırakılmıştır. Ancak Birlik sikkelerine bakıldığında, L. A. Troxell her iki kentin de hiç Birlik sikkesi basmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla Birlik üyesi olmadıklarını, sadece Lykia Birliği'ne bağlı/tabii kentler olabileceklerini eklemektedir.¹⁹⁶ Buna karşılık S. Jameson, Boubon baskılarının ΔY lejantı taşımamasına rağmen baskılarında Birlik tiplerini kullandığını, dolayısıyla Boubon'un Birlik üyesi olabileceğini önermektedir.¹⁹⁷ Her halükarda söz konusu kentler bu tarihte Lykia Birliği'ne bağlanmış olsalar bile, daha sonra tekrar Lykia'dan ayrılarak bölgenin eyalet haline getirildiği tarihe kadar bağımsız olarak kalmış olabilirler. M. Matzke, Oinoanda

¹⁹² App. *Mith.* 94/21.27; Magie 1950, 526-527; Sherwin-White 1984,152; Marek 1995, 9-21; Schuler 2007a, 61-62.

¹⁹³ Behrwald 2000, 113. Kıbyra'nın Asia'ya bağlanması, Roma'nın Asia ve Kilikia eyalet teritoryumlarını yakınlaştırmak/komşu haline getirmek ve Asia Eyaleti'ni kıyıya bağlayan stratejik önemdeki yolların kontrolünü garanti altına almak istemesi ile ilişkilendirilmektedir, bk. Magie 1950, 242 Eilers – Milner 1995, 87-88.

¹⁹⁴ J. J. Coulton (2012, 78) bu durumun Roma'nın Kabalia ile ilişkisini gösterdiğini ancak aynı zamanda bu ilişkinin sınırlı olduğunu, kentlerin Lykia'ya bağlılık durumunun uzun sürmediğini belirtmektedir. İÖ 46 yılında Lykia ve Roma arasındaki "Foedus Antlaşması"na atıfta bulunarak Lykia'nın kuzey sınırının Elmalı Ovası'nın kuzey kısmını kapsayacak şekilde, büyük olasılıkla sadece Araksa ve Kadyanda'nın kuzeyini, Oinoanda, Boubon ve Balboursa hariç, kapsayacak şekilde yeniden düzenlendiğini söylemektedir.

¹⁹⁵ Strab. 13.4.17: "ἐπὶ Μοαγέτου δ' ἡ τυραννὶς τέλος ἔσχε, καταλύσαντος αὐτὴν Μουρηναῖ καὶ Λυκίοις προσορίσαντος τὰ Βάλβουρα καὶ τὴν Βουβῶνα"; Strabon'un pasajında Oinoanda adı geçmemektedir, ancak büyük olasılıkla bu kent de diğer kentler gibi Lykia'ya bağlanmış olmalıdır; bk. Magie 1950, 516; Jones 1971, 106, 404-405, dn. 17; Syme 1995, 183-185; Jameson 1980, 841-842; Eilers – Milner 1995, 88; Matzke 1997, 258; Erkelenz 1998, 81; Behrwald 2000, 113-114 ve 126, dn. 422; Tietz 2003, 145, dn. 140; Şahin – Adak 2007, 166; Rousset 2010, 102; Coulton 2012, 78; Şahin 2014, 63, dn. 54 ve 198.

¹⁹⁶ Troxell 1982, 109: "They cannot have been League members, but must have been in the position of manated territories.". R. Behrwald (2000, 114) ise "mandates territories" ifadesinin verilerle desteklenmediğini belirterek bu fikre şüphe ile yaklaşmaktadır.

¹⁹⁷ Jameson 1980, 838; ayrıca ΔY lejantının birçok durumda kentin etnik olarak Lykialı olduğu belirtmek amacıyla kullanıldığını, Boubon kentinin İÖ 1. yüzyılda Lykia'ya bağlanmış olduğu düşünüldüğünde bu lejantın görülmemesinin şartırtıcı olmadığını belirtmektedir.

kentine ait bazı otonom bronz baskıların *Tetrapolis* dağıtıldıktan sonraki süreçte basılmış olduğunu söylemektedir.¹⁹⁸ Ayrıca bunun yanı sıra Balboursa, Boubon ve Oinoanda kentlerinin İS erken 1. yüzyıl sikkeleri bu bağlamda dikkat çekicidir. Kentler Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olmamalarına rağmen imparator portreli sikkeler basmışlardır. Balboursa kentinin Augustus ve Caligula¹⁹⁹, Boubon kentinin Augustus²⁰⁰, Oinoanda kentinin ise Tiberius Dönemi'nde basmış oldukları bu sikkeler Birlik tipi sikkeler değildir. Ayrıca üzerinde Lykia Birliği'ne dair herhangi bir lejant olmaksızın basılan bu sikkeler kentlerin Birlik'ten bağımsız olduğunu ve ayrıca kentlerin Roma'ya karşı artan yakınlığını göstermektedir.

Bu bağlamda özellikle Boubon kentinin 2 baskısı ve M. Vitale'nin baskılar hakkındaki değerlendirmeleri büyük önem taşımaktadır. Kentten belgelenen yukarıda da bahsi geçen Augustus Dönemi baskısı üzerinde arka yüzde BOYBONEQN EN (*ny* harfi retrograd) lejantı okunmaktadır.²⁰¹ Buradaki *epsilon* ve *ny* harfleri bir tarih olarak (55. yıl) düşünülmüş ve bir *era*'ya, olasılıkla da Sulla *era*'sına işaret ettiği şeklinde değerlendirilmiştir.²⁰² M. Vitale ise baskıyı Kibyra baskıları ile karşılaştırmaktadır ve Kibyra'nın aynı dönemde, aynı değerlerde ve ölçülerde basmış olduğu sikkeler üzerindeki yerel bir *era*'ya işaret eden numaralara dikkat çekmektedir.²⁰³ Erken *Principatus* Dönemi'ndeki baskıların arka yüzünde KIBYPATQN lejantının yanı sıra 100 sayısına işaret eden "P (*rho*)" harfi de yer almaktadır. Her iki kentin ortak bir *era* kullanmış olabileceği olasılığı üzerinde duran M. Vitale, bu baskılardan ön yüzde Livia başı taşıyan baskıyı²⁰⁴ temel alarak İÖ 86-71 yılları arasında bir *era*'nın söz konusu olduğunu, bu durumda eğer Boubon kentinin Augustus baskısındaki EN kısaltmasının da 55 sayısına işaret ettiği düşünülecek olursa bu *era*'nın başlangıcının İÖ 82/81 yıllarından önce

¹⁹⁸ Matzke 1997, 258; ayrıca bk. Behrwald 2000, 114.

¹⁹⁹ Kentin imparator başlı sikkelerini 4 tipe görmek mümkündür; Tip 1: ÖY: Sağa dönük Augustus başı, ΣΕΒΑΣΤΟΣ lejantı, AY: Ayakta cepheden Herakles, ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ lejantı (Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 3354); Tip 2: ÖY: Sağa dönük Caligula başı, ΓΑΙΟC CΕΒΑCΤΟC lejantı, AY: İki yıldız arasında şua taçlı Augustus başı, ΒΑΛ[...] lejantı (Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 3355); Tip 3: ÖY: Sağa dönük Caligula başı, ΓΑΙΟC CΕΒΑCΤΟC lejantı, AY: Ayakta cepheden Herakles, ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ lejantı (Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 3356); Tip 4: ÖY: Sağa dönük Caligula başı, ΓΑΙΟC CΕΒΑC lejantı, AY: Ayakta cepheden Hermes, elinde kerykeion, ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ lejantı (Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 3357).

²⁰⁰ ÖY: Sağa dönük Augustus başı, ΣΕΒΑΣΤΟΣ lejantı, AY: Elinde mızrak bulunan ayakta cepheden bir figür (Artemis?), BOYBONEQN EN (*ny* harfi retrograd), (Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 3353).

²⁰¹ Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 3353.

²⁰² Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 3353; Jones 1971, 105; Kokkinia 2008, 160.

²⁰³ Baskılar için bk. Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 2885, 2886, 2887.

²⁰⁴ Burnett et al. 1992 [= RPC I], no. 2886: ÖY: Livia başı, sağa, ΣΕΒΑΣΤΗ, AY: Oturmuş halde Zeus, sola, kartal ve asa, KIBYPATQN ve P lejantı.

olamayacağını belirtmektedir.²⁰⁵ İki kent baskıları üzerindeki bu tarih belirteçlerinin ortak bir era'nın varlığı olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen M. Vitale, bu era'nın Sulla ile ilişkili olmasından ziyade Murena ile ilişkili olması gerektiğini savunmaktadır. Zira Strabon'un pasajından da (13.4.17) bilindiği üzere Murena Moagetes tarafından yönetilen tiranlığı yıkarak *Tetrapolis*'i dağıtmıştır ve Balboursa ve Boubon'u (ve olasılıkla Oinoanda'yı da) Lykia'ya bağlarken Kibyra'yı Asia Eyaleti sınırlarına dâhil etmiştir. M. Vitale, bu durumun *Tetrapolis*'i oluşturan tüm kentler için bir dönüm noktası olduğunu, dolayısıyla da Murena'nın İÖ 82 yılında gerçekleştirmiş olduğu bu düzenlemenin bir era'nın başlangıcı sayılabileceğini belirtmektedir.²⁰⁶ Bu durumda Boubon kentinden diğer bir baskı bu dönemde kentin Lykia Birliği ile ilişkisine dair doğrudan bağlantılı hale gelmektedir. Ön yüzünde Artemis başı bulunan baskının arka yüzünde yay ve sadak betimlerinin yanı sıra BOY lejantı ve I ya da K olarak okunabilen belli belirsiz bir harf daha vardır.²⁰⁷ Tıpkı diğer Boubon sikkesindeki gibi I (10) ya da K (20) harflerinin tarihe işaret ettiğini söyleyen M. Vitale, bu durumda İÖ 72/71 ya da İÖ 62/61 tarihlerine denk gelen bu baskının kentin Lykia Birliği dâhilinde olmadığını gösterdiğini belirtmektedir.²⁰⁸ Kentlerin durumu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmasa dahi aşağıda Brutus'un bölgeye gelişi ile ilişkili olarak tekrar değinileceği üzere Pisidia kolonileri olan bu üç kentin Lykia'ya dâhil oluşunun kentler tarafından hoş karşılanmamış olma olasılığı çok yüksektir ve muhtemelen de kısa bir süre içinde Lykia Birliği'nden ayrılmış olmalarıdır.

İÖ 1. yüzyılın ilk yarısındaki siyasi duruma ilişkin bir diğer ve önemli veri ise Cicero'dan gelmektedir. Cicero, İÖ 80/79 yıllarında Kilikia eyalet valisi olan Dolabella'nın *quaestor*'u Verres'in *commune Milyadum*²⁰⁹, Lykia, Pamphylia, Pisidia ve tüm Phrygia'dan tahıl ve bazı diğer isteklerde bulunduğunu, ancak daha sonra bunları almayı reddederek para istediğini

²⁰⁵ Vitale 2012, 556-557.

²⁰⁶ Vitale 2012, 557vd.; Murena'nın bölgeye gelişi ve öncesindeki süreç ile ilişkili ise özellikle 559-562.

²⁰⁷ Vitale 2012, 555, Abb. 2.

²⁰⁸ Vitale 2012, 557-558 ve 563. M. Vitale, Oinoanda ve Balboursa'dan böyle bir era'ya dair veri olmadığını söylemektedir, ancak Oinoanda kentinin ön yüzde Zeus başı, arka yüzde yıldırım demeti üzerinde kartal ve OINOAN, OINOANΔE ve OINOANΔEΩN lejantı taşıyan gümüş baskıların ön yüzünde basılmış olduğu yılları belirtmesi amacı ile A, B ve Γ harfleri bulunmaktadır. R. H. J. Ashton (2005, 72-74), Apameia Barışını era olarak alırken, Fr. de Callataÿ (2007, 203-211), sikkelerin basımının Sulla'nın komutanı Murena'nın bölgeye müdahalesi ile ilişkilendirmiş ve kentin gümüş baskılarını bu seferi finanse etmek amacı ile bastırması olabileceğini önermiştir. Bu yüzden M. Vitale'nin era önerisi bağlamında Oinoanda'nın bu baskılarını ve Fr. De Callataÿ'in tarihlendirmesini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

²⁰⁹ Hall 1986, 149: Κοινὸν Μιλυαδέων.

aktarmaktadır.²¹⁰ Elmalı Ovası'nın, ovadaki kentlerinin çoğunun İÖ 1. yüzyılın 2. yarısında Lykia'ya dâhil olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Lykia Milyası'nın) Milyas *Koinonu*/Birliği içerisinde olduğunu düşünmek doğru gözükmektedir.²¹¹ Bununla birlikte pasaj, Cicero'nun Lykia dışında bahsetmiş olduğu diğer bölgelerin Kilikia Eyaleti'ne dâhil olup olmadığı konusunda tartışmaya yol açmaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar tarafından Lykia Milyası'nı da kapsayan *commune Milyadum*'un özerk bir idari yapıya mı sahip olduğu yoksa Kilikia Eyaleti'ne mi dâhil olduğu konusu da bu bağlamda incelenmiştir. D. Magie, Kilikia Eyaleti'nin Pamphylia, Milyas ve Pisidia'nın güney kısımlarından oluştuğunu belirtse dahi, Cicero'nun Verres'e karşı suçlamaları abartmak adına teritoryumu abartmış olabileceğini de belirtmektedir.²¹² Yine aynı şekilde É. Will de Cicero'nun aktarmış olduklarından Pisidia, Pamphylia ve Milyas'ın yeni kurulan eyaletin merkezi olarak görüldüğünü, fakat yine de Verres'in yetki alanının dışına çıkmış olabileceğini ve de Cicero'nun suçlamayı büyütme amacıyla abartmış olabileceğini göz önünde bulundurarak dikkatli bir şekilde yorumlamak gerektiğini söylemektedir.²¹³ A. S. Hall ise, É. Will'in bu görüşünü aktararak, Milyas Bölgesi'nin Asia ve Pamphylia arasındaki iletişimi sağlaması açısından stratejik bir öneme sahip olduğu için yeni eyaletin bir parçası olmasının muhtemel olduğunu belirtmektedir.²¹⁴ A. H. M. Jones ise, Khoma kentinin Birlik sikkesi basmamış olduğunu, dolayısıyla Milyas'ın güneyinin Lykia Birliği üyesi olmadığını, Kilikia eyaletine bağlı olduğunu söylemektedir.²¹⁵ S. E. Lockwood ise A. H. M. Jones'un bu görüşüne karşılık eğer bir eyalet yönetimi altında ise Asia eyaletinin daha muhtemel olduğunu belirtmektedir.²¹⁶ Ancak kesin bir veri sağlanamadığından dolayı bu söylemlerin hepsi varsayımdan öteye geçememektedir.

²¹⁰ Cic. Verr. 2.1.38: “*Pro quaestore vero quo modo iste commune Milyadum vexarit, quo modo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando,...*”; ayrıca bk. Hall 1986, 148-149; Lockwood 2011, 226.

²¹¹ A. S. Hall (1986, 149, dn. 44) buradaki ifadenin, Lykia'ya bağlı olan güney Milyas kentlerinden ayrı olan Pisidia Milyası'nı ifade ediyor olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca 2 parçası (A-B) Kozluca'da belgelenen ve Burdur Müzesi'nde bulunan ve 3. parçası (C) Kozluca'dan Boğaziçi'ne getirilerek Osmanlı Dönemi köprüsünde yeniden kullanılmış olan bir yazıtta geçen Μυλάδεις ifadesinin ise her iki kısmı da (Pisidia ve Lykia Milyası) kapsıyor olabileceği fikrini öne sürmektedir.

²¹² Magie 1950, 285 ve 1165-1166, dn. 15.

²¹³ Will 1982, 489.

²¹⁴ Hall 1986, 149 dn. 46.

²¹⁵ Jones 1971, 404-405, dn. 17.

²¹⁶ Lockwood 2011, 227, dn. 677; ayrıca bk. Sherwin-White, 1976, 9-10.

İÖ 46 yılına gelindiğinde Roma ve Lykia Birliği arasında yapılan “*Foedus Antlaşması*” Elmalı Ovası kentlerinin siyasi durumunu açıkça göstermektedir.²¹⁷ Bu antlaşmanın ardından pek çok yerleşim kırsal yerleşimin yanı sıra ovada yer alan Khoma, Akarassos, Philetta, Terponella, Terpis, Kodoppa ve Mikron Oros’un Lykia’ya bağlanmış olduğu görülmektedir.²¹⁸

“αἱ πόλεις κῶμαι ὀχυρώματα φρούρια ἢτε χῶραι καὶ οἱ λιμένες οἱ ἐν τοῖς τῆς Λυκίας ὀρίοις ὑπάρχοντες, ὅσα τε μετὰ ταῦτα Λυκίοις δεδομένα τε καὶ ἀποκαθεσταμένα ἔστιν, Τελμησσοῦ Χῶμα Φάσηλις Σίλουα Σερρα Λίσσα, οἳ τε τόποι καὶ αἱ οἰκοδομαὶ ἢτε χῶραι καὶ οἱ λιμένες οἱ ἐν τοῖς τούτων τῶν πολειτειῶν ὄντες μετὰ Λυκίων ἔστωσαν, Ὀλινασσὸς Ὀξύλιθος Ἐρεμνα Ἀστραγάλου κῶμη Μομλανδα χωρία τε ἐν Ναυλισσῶι Κιλλαραὶ Μορμουρα Τυμηνα Μασα Ὀρος Μαρακανδα Ουαυτα Τετραπυργία Ἐλβησσὸς Ἀκαρασσοῦ Φιλεττα Τερπονέλλα Τερπις Κοδοππα Μεικρὸν Ὀρος Ἀκαρασσοῦ· οἳ τε τόποι καὶ αἱ τούτων οἰκοδομαὶ ἢτε χῶραι ὅσα τε ἐντὸς τούτων τῶν ὀρίων ἔστιν Λυκίων ἔστωσαν.”

“*Kentler, köyler, müstahkem kaleler, askeri karargâhlar, topraklar ve Lykia sınırları içinde yer alan limanlar ve daha sonradan Lykia’ya verilen ya da iade edilen ne kadar yer varsa, Telmessos, Khoma, Phaselis, Silva Serra, Lissa ve bu devletlerin sınırları içinde yer alan yerler (bölgeler), yapılar, topraklar ve limanlar Lykialılara ait olsun, Olinassos, Oksylithos, Eremna, Astragalou Kome, Momlanda ve Naulissos’ta ki mevkiiler, Killara, Mormura, Tymema, Masa Oros, Marakanda Ouauta, Tetrabyrgia, Elbessos, Akarassos, Philetta, Terponella, Terpis, Kodoppa, Mikron Oros Akarassos ve bunlar içinde yer alan yerler (bölgeler), yapılar, topraklar ve sınırları içinde yer alan ne kadar şey varsa, Lykialılar’a ait olsun.*”

Ovanın Khoma’dan sonraki en önemli kenti Podalia’nın ve ayrıca Soklai yerleşiminin antlaşmada yer almaması dikkat çekicidir. Podalia ve olasılıkla bu yüzyılda Podalia teritoryumunda kalan ya da bağımsız bir *demos* olan Soklai ya Augustus dönemindeki düzenlemeler ile ya da eyalet haline getirilirken yapılmış olan düzenlemeler ile Lykia’ya dâhil edilmiş olmalıdır. Böylece Lykia Bölgesi’nin İS 43 yılında eyalet haline getirilmeden önce kuzey sınırları da belirlenmiş olmaktadır.²¹⁹ Böyle bir düzenlemenin yapılmış olması, Lykia’nın kuzeyindeki bu bölgenin karışıklık içinde olduğu fikrini akla getirmektedir.²²⁰ Lykia Birliği ve

²¹⁷ Roma ile Lykia Birliği arasındaki söz konusu *Foedus*, teritoryal düzenlemelerin yanı sıra ticari kaçakçılık önlemleri, savaş esirleri ile ilgili düzenlemeler, cezai hukuk usullerine ilişkin kararları içermektedir, bk. Mitchell 2005.

²¹⁸ Mitchell 2005, 168-169, str. 52-61.

²¹⁹ Şahin 2014, 225.

²²⁰ Lykialılar’ın kuzey halkları ile İÖ 4. yüzyıldan itibaren bir çatışma içinde oldukları kaynaklar aracılığı ile bilinmektedir. Arrianus (*Anab.* 1.24) tarafından Büyük İskender’in Milyas’a ilerlediği sırada Phaselis’ten el-

bölgenin kuzeyini kontrol eden Pisidialı topluluklar arasında bir anlaşmazlık, bir çatışma durumu olduğu, bu anlaşma ile birlikte yerleşimlerin Lykia'ya bağlanarak bu sorunun çözüldüğü ve bu sınır çizgisi ile sorun çıkaran toplulukların arasına bir sınır hattı çizilmiş olduğu düşünülmektedir.²²¹ Ancak bölgedeki karışıklardan ziyade kentlerin Lykia'ya bağlanmasının nedeni olarak, tıpkı Mithradates ile olan çatışmalar sırasında Roma'nın yanında yer almasının bir ödülü olarak Kabalia kentlerinin Lykia'ya verilmesi gibi, o dönemde Pompeius ile olan iç savaş sırasındaki Caesar yanlısı tutumuna²²² karşılık bir ödül olarak verilmiş olabileceği de düşünülebilir.²²³ Ve böylece Milyas Bölgesi'nin güney kısmı İS 43 yılında Roma İmparatorluğu'nun eyaleti olarak düzenlenen Lykia Bölgesi'nin bir parçası haline gelmiştir.

Kabalia Bölgesi'ne gelindiğinde ise Cicero'nun İÖ 80/79 yıllarında Kilikia eyalet valisi olan Dolabella'nın *quaestor*'u Verres'in *commune Milyadum*, Lykia, Pamphylia, Pisidia ve tüm Phrygia'dan tahıl ve bazı diğer isteklerde bulunduğunu, ancak daha sonra bunları almayı reddederek para istediğini aktarmış olduğu²²⁴ pasajında yer almamaktadır. İÖ 84 yılında Lykia Bölgesi'ne dâhil edilmiş olduğundan bölgenin adı ayrı olarak pasajda görülmemektedir, ancak Verres'in tahıl istemiş olduğu yerlere bu bölge de dâhil olmuş olmalıdır.²²⁵

Ve yine Milyas Bölgesi ile ilişkili verilerden biri olarak kullanılan “*Foedus Antlaşması*” da Kabalia kentlerinin siyasi durumuna ilişkin değerlendirilebilir. Antlaşmaya bakıldığında 3 kentin de (Balboursa, Boubon, Oinoanda) Lykia'ya verilen yerler arasında anılmadıkları

çiler geldiği ve İskender'in Phaselis'e geçtiği aktarılmaktadır. Arrianus, bu anlatısında Pisidialılar'ın Phaselis'in tarım arazilerine yapmış oldukları baskınlardan da bahsetmektedir. Yukarıda da bahsi geçen Orthogoras Yazıtı'nda ise hem Araksa ve olasılıkla Pisidia kolonisi olan Boubon arasındaki savaştan hem de Lykialılar ve Termessoslular arasındaki savaştan bahsetmektedir. Letoon'dan belgelenen bir diğer yazıt ise Oinoanda ve Tlos kentleri arasında arazi kullanımına ilişkin sıkıntıların olduğunu açıkça göstermektedir (Rousset 2010). Dolayısıyla Roma'nın Lykia'da yapmış olduğu teritoryal düzenlemenin ana sebebi bölgesel karışıklıklar olmasa dahi, düzenlemeyi yaparken bu sıkıntıları göz önünde bulundurmuş olmalıdır.

²²¹ S. Mitchell (2005, 242) bu antlaşmanın aynı zamanda İÖ 80'li yıllarda Lykia kontrolüne verilmiş olan kuzey komşuların (Kabalia kentleri Oinoanda, Boubon ve Balboursa'yı kastediyor olmalı) bağımsızlıklarını tekrar ilan ettikleri şeklinde de değerlendirmektedir. Ancak bu düşünceyi destekleyecek herhangi bir veri öne sürmemektedir. Antlaşmada kentlerin adının geçmiyor oluşu, kentlerin hâlihazırda zaten Lykia'ya bağlı oluşuyla da ilişkili olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır, ayrıca bk. Lockwood 2011, 229. Fakat yukarıda da değinildiği üzere, söz konusu kentlerin Lykia Birliği'nin hâkimiyetinden hoşnut olmadıkları da açıktır, dolayısıyla bir süre sonra Lykia Birliği'nden ayrılmış ve İS 43 yılındaki Lykia Eyaleti düzenlemesine kadar da bağımsız kalmış oldukları düşüncesi makul görünmektedir.

²²² İlişkin bk. Cic. *Att.* 9.9.2; App. *B Civ.* 4.60; Magie 1950, 402-404; ayrıca bk. Behrwald 2000, 117, dn. 388.

²²³ Lockwood 2011, 229.

²²⁴ Cic. *Verr.* 2.1.38: “*Pro quaestore vero quo modo iste commune Milyadum vexarit, quo modo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando, ...*”; ayrıca bk. Hall 1986, 148-149; Lockwood 2011, 226.

²²⁵ J. J. Coulton (2012, 78) Kabalia Bölgesi'nin kısa bir süreliğine de olsa Kilikia Eyaletine dâhil edilmiş olabileceğini düşünmektedir.

görüldür. Bu durumun Kabalia kentlerinin zaten Lykia'ya bağlanmış olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak Lykia'ya bağlanmalarından kısa bir süre sonra ayrılmış olmaları ve Lykia eyalet haline getirilene kadar da Lykia Birliği'ne tabi olmadıkları fikri daha mümkün gözükmektedir. “*Foedus Antlaşması*” Milyas Bölgesi bağlamında değerlendirilirken, Pompeius'a karşı Caesar yanlısı tutumundan dolayı böyle bir düzenleme olabileceği düşüncesinin yanı sıra bölgedeki karışıklıklardan dolayı olabileceği olasılığı da ortaya atılmıştır. Söz konusu antlaşma Kabalia kentleri bağlamında yine bu iki olasılık göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde Lykia'ya verilen yerleşimlerden birkaçı dikkat çekmektedir. 58. satırda yer alan Masa Oros Hellenistik Dönem'de Tlos ile Oinoanda arasında kullanım hakkına dair tartışmalara yol açan bir yerleşim olarak ortaya çıkmaktadır.²²⁶ Diğer yandan yine aynı satırdaki Marakanda Ouauta ve Elbessos yerleşimleri de İS 125 yılı tarihli “Demostheneia Yazıtı”nda Oinoanda teritoryumunda yer alan *komē*'ler arasında sayılmaktadır.²²⁷ Dolayısıyla büyük olasılıkla Murena'nın düzenlemesinden hemen kısa bir süre sonra Kabalia kentlerinin Lykia'dan ayrılmış olmaları ve yerleşimler bağlamında değerlendirildiğinde özellikle Oinoanda kentinin bölgeye teritoryal sıkıntılar yaşatmış olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Kabalia kentlerinin İÖ 1. yüzyılın ortalarına doğru Lykia Birliği'nden ayrılmış olmalarına dair başka bir ipucu ise Caesar'ın öldürülmesi ile birlikte meydana gelen gelişmeler ve Brutus'un Lykia'ya gelişi ile ilişkilidir. Caesar'ın öldürülmesinden sonra meydana gelen iç savaşta, İÖ 44 yılı *consul*'u olarak seçilen Dolabella'nın Rhodoslular'dan, Lykialılar'dan, Pamphyliyalılar'dan ve Kilikialılar'dan gemi tedarik ettiği bilinirken²²⁸, Lykia ve Rhodos ise Cassius ve Brutus ile müttefik olmadıklarını belirterek yardım etmemişler, Dolabella için vermiş oldukları gemilerin ise nakliyat için temin ettiklerini söylemişlerdir (Ῥόδιοι δὲ καὶ Λύκιοι οὐτε Κασσίω οὐτε Βρούτῳ συμμαχήσειν ἔφασκον ἐς ἐμφύλια, ἐπεὶ καὶ Δολοβέλλα

²²⁶ Yazıt için bk. Rousset 2010. D. Rousset (2010, 141), Masa Oros'un “*Foedus Antlaşması*” dâhiline alınmasının nedeninin teritoryal olmaması durumunda, ekonomik durumla ilişkili olabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu durum şu şekilde değerlendirilebilir; Masa Oros daha öncesinde de olduğu gibi teritoryal bir değişikliği uğramadan, Lykialılar'da kalmış, ancak ekonomik olarak kullanımının şartları değiştirilmiş, otlak ve kereste kullanım hakkı da Oinoanda kentinden alınmıştır. Kısaca Masa Dağı, hem teritoryal hem de ekonomik olarak sadece Lykia'nın (Tlos'un) kullanımına bırakılmıştır.

²²⁷ Str. 75-76: Ελβησσός σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαις βοῦν α' (bağlı çiftlikleriyle Elbessos 1 boğa); str. 76-77: Ουαυτα Μαρακάν[δα σὺ]ν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαις βοῦν α' (bağlı çiftlikleriyle Ouauta Marakanda 1 boğa).

²²⁸ App. *B Civ.* 4.60: “...καὶ ναυτικὸν ἀγείρων ἐπὶ μισθῷ διὰ Λευκίου Φίγλου παρά τε Ῥοδίων καὶ Λυκίων καὶ Παμφύλων καὶ ἐκ Κιλικίας.”

δοῦναι ναῦς προπομπούς, καὶ οὐκ εἰδέναι συμμαχοῦσας.).²²⁹ Bunun üzerine İÖ 42 yılında Cassius, Rhodos üzerine ilerlerken, Brutus ise Lykia üzerine sefere çıkmış ve Ksanthos'a saldırı gerçekleştirmiştir.²³⁰ Ksanthos'a saldırısı sırasında Kabalia kentlerinden Oinoanda'nın duruma Brutus taraftarı olarak dâhil olması ise Brutus'un bu saldırısında başarılı olmasını sağlamıştır. Appianus, Oinoandalılar'ın Ksanthoslular'a karşı düşmanlıkları yüzünden Brutus ile müttefik olduklarını ve kayalıklardan tırmanmak suretiyle de Romalılar'a yol göstererek kente girmelerini sağladıklarını aktarmaktadır.²³¹ Bu aktarımdan Oinoanda kentinin Lykia Birliği içerisinde olmadığı açıkça görülmektedir.

Oinoanda kenti ile ilişkili bir başka veri ise Calpurnius Piso'nun "*legatus pro praetore*" olarak anılmakta olduğu; kurtarıcı ve hayırhah olarak anılmış olduğu yazıttır.²³² Kilikia'daki Hierapolis-Kastabala kentinden bir yazıtta da aynı kişi hayırhah ve patron olarak onurlandırılmaktadır.²³³ Kastabala, Piso'nun vali olduğu yıllarda Galatia Eyaleti dâhilindeydi, dolayısıyla bu iki yazıt Oinoanda'nın (ve tabii büyük olasılıkla Balboura ve Boubon'un da) aynı zamanlarda Pamphylia ve Pisidia'nın büyük kısmını içeren Galatia Eyaleti içerisinde olduğuna dair veri olarak düşünülmektedir.²³⁴ Plinius (*nat. hist.* 5.147) tarafından listelenmiş olan Galatia'nın 12 halkının sadece 4'ü bilinen kentler ile ilişkilidir; R. Syme ise bu bilinmeyenlerden 3 tanesini düzeltmiş ve Oeandes'i Oenoandes olarak okumuş ve böylece Oinoanda'yı Galatia içine yerleştirmiştir.²³⁵ Yine de N. P. Milner ve C. F. Eilers bir kentin kendisinin bağlı bulunmadığı bir eyaletin valisini onurlandırabileceğini vurgular ve aynı zamanda Calpurnius Piso'nun Kastabala yazıtı zamanında Galatia'nın değil de Syria'nın valisi olmuş olabileceğini de belirtirler.²³⁶ R. Syme'nin kendisinin de listenin rastgele olduğunu belirtmiş olması düzeltmesinin güvenli olmadığını göstermektedir.

Büyük olasılıkla yukarıda da üzerinde durulduğu üzere Murena'nın yapmış olduğu düzenleme uzun sürmemiş; Oinoanda ve diğer Kabalia kentleri Balboura ve Boubon Lykia Bir-

²²⁹ App. *B Civ.* 4.61. Olaylar hakkında detaylı bilgi için bk. Magie 1950, Behrwald 2000, 117-119; ayrıca bk. Mitchell 2005, 230.

²³⁰ Brutus ve Ksanthos kenti arasındaki savaş hakkında detaylı aktarımlar için bk. App. *B Civ.* 4.76-81; Plut. *Brutus*, 30-32; Cass. Dio 47.34.1-6.

²³¹ App. *B Civ.* 4.79: "Οἰνοανθεῖς δὲ γείτονας, διὰ τὴν ἐς τοὺς Ξανθίους ἔχθραν τῷ Βρούτῳ συμμαχοῦντες, διὰ τῶν κρημνῶν ἐπετροβάτουσαν ἄνω: καὶ αὐτοὺς ἰδόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐμμοῦνον ἐπιμόχθως."; ayrıca bk. Smith 1980, 74.

²³² **IOi4:** ὁ [δῆ]μος ὁ Τερμησέων τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις | ἐτίμη[σ]εν ταί[ς] μεγίσταις τεμαῖς Λεύκιον Καλπούρ[ν]ιον [Π]εῖ[σ]ωνα πρ[ε]σβευτήν [κ]αὶ ἀντιστράτηγον [τὸν] | σωτ[ῆ]ρα καὶ εὐεργέτ[η]ν τοῦ δήμου.

²³³ Keil – Wilhelm 1915, 51

²³⁴ Mitchell 1993, 78, dn. 81.

²³⁵ Syme 1995, 182 vd.

liği'nden ayrılmışlardır ve İS 43'te yapılan eyalet düzenlemesine kadar da Lykia'dan bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bölgenin eyalet olarak düzenlenmesinden kısa bir süre sonra, İS 46 yılında Claudius'un bölge içinde yürüttüğü yol yapım/ölçüm çalışmalarını aktaran Stadiasmus Patarensis'te Kabalia kentleri Balboura ve Oinoanda'nın yer alırken²³⁷ Boubon'un yer almadığı bilgisini burada eklemek yerinde olacaktır. S. şahin, Stadiasmus Patarensis'te yer almamasına rağmen Araksa'dan Boubon'a Dereköy üzerinden ve Boncuk Dağları arasından doğrudan bir ulaşımın mümkün olduğunu söylemektedir.²³⁸ Dolayısıyla burada kente güzergâh verilmemesinin nedeninin eyalet düzenlemesi ile ilişkili olduğu düşünölmekte, oluşum süresinde kentin eyalete dâhil edilmediği şeklinde yorumlanmaktadır.²³⁹ Bu durumda Boubon kentinin büyük olasılıkla Vespasianus'un İS 70 yılında yapmış olduğu yeni düzenleme ile birlikte eyalete dâhil edilmiş olduğu fikri akla gelmektedir. Ancak bu fikir de başka bir soru akla gelmektedir. Boubon kenti eyalete dâhil edildiği tarihe kadar bağımsız olarak mı varlığını sürdürmüştür; yoksa eyaletin ilk düzenlenmesi sırasında Asia Eyaleti sınırlarına mı dâhil edilmiştir. Bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün gözökmemektedir. Bu bağlamda F. Onur konuya ilişkin başka bir bakış açısı sunmaktadır. F. Onur, tıpkı Olympos ve Korykos adlandırmalarında olduğu gibi, Claudius Dönemi'nde Boubon'un Trimilinda olarak adlandırılmış olabileceği önerisini getirmektedir. Ancak dönemsel olarak böyle bir çift adlandırma ihtimali olasılığı hayli düşüktür; ayrıca kendisinin de belirttiği üzere “*Boubon'un diğer adının Trimilinda olabileceğine dair veri yoktur*”.²⁴⁰

²³⁶ Milner – Eilers 2006, 67.

²³⁷ şahin 2014, 212-219, GZR 25: ἀπό Τλω̄ εις Οινέανδα () διᾱ Πλατα[...] στάδια σ . . (Tlos'tan Oineanda'ya Plata... (teritoryumundan geçerek giden yol) 2 *stadia*); 197-199, GZR 21: ἀπό Ἀράξων εις Οινόανδα σ[τ]άδια ρνβ' (Araksa'dan Oinoanda'ya 152 *stadia*); 199-202, GZR 22: ἀπό Οινόάνδεων εις Βάλβουρα διᾱ τοῦ πεδίου στάδια ρξ' (Oinoanda'dan Balboura'ya ovadan 160 *stadia*) ve 202, GZR 23: διᾱ δὲ τῆς ὄρεινῆς στάδια ρκη' (dağdan 128 *stadia*).

²³⁸ şahin 2014, 197, dn. 322.

²³⁹ şahin 2014, 197 ve 203. J. J. Coulton herhangi bir güzergâh listelenmemiş olmasına rağmen Boubon'un da büyük olasılıkla yeni eyalet içinde yer aldığını söylemektedir, bk. Coulton 2012, 123 “*Presumably Boubon was also included in the new province. although no road there is listed*”.

²⁴⁰ Onur 2016a, 79-80; 2016b, 91-92

İKİNCİ BÖLÜM

MILYAS BÖLGESİ

2.1. Milyas Bölgesi Araştırma Tarihçesi

2.1.1. 19. Yüzyıl Gezginlerinde Elmalı Bölgesi

19. yüzyılın başlarından itibaren Eskiçağ verilerinin ışığında antik materyallerin verdiği bilgiler ışığında seyyahlar, özellikle Avrupalı seyyahlar, Asia Minor'ün pek çok bölgesine geziler düzenlemeye başlamışlardır. Ancak 19. yüzyılın ortalarına kadar Lykia'nın kıyı kesiminin aksine kuzey kısmı / dağlık, iç kesimi gezginler tarafından neredeyse hiç araştırılmamıştır.

Bölgenin kuzeyine ilk gezi Charles Fellows tarafından 1840 yılında yapılmıştır. 2 gün süren gezisinin ilk gününde Elmalı'yı ziyaret eden Fellows, bu kısa süreye rağmen Asia Minor'ün en büyük kenti diye tanımladığı Elmalı'nın nüfusu, coğrafyası, evleri, ekonomisi ve ticaret ürünleri hakkında detaylı bilgiler vermiştir.²⁴¹ Gezinin ikinci gününde Elmalı'dan ayrılarak kuzeybatıya ilerleyen Ch. Fellows, Eskihisar yakınındaki kalıntılardan bahseder. Antik kent Podalia olabileceğini belirttiği yerleşimde yazısız iki ya da üç kaya mezarı ve kaba işçilik gösteren Kyklopik duvar kalıntıları tespit eder. Ayrıca Kapıkaya'daki kabartmaları taslak çizimleri ile birlikte kaydeder.²⁴²

Elmalı Ovası 1841 yılının Ekim ayında Kraliyet Donanması'na bağlı İngiliz Deniz Kuvvetleri teğmeni olan Richard Hoskyn tarafından tekrar ziyaret edilmiştir. 1840 yılının sonlarında ve 1841 yılının başlarında Asia Minor'e gelen R. Hoskyn 1841 yılının başlarında Ksanthos Vadisi'ni gezmiş, daha sonra ise Ekim ayında tekrar bölgeye geldiğinde bu kez kuzey kısımlarına seyahat etmiştir. Hoskyn'in bu ikinci ziyaretinde kendisine su ve jeoloji alanlarında uzman Yüzbaşı Edward Forbes eşlik etmiştir.²⁴³ Armutlu'nun güneybatısında (Afşar Kalesi) birkaç kırık lahit, Armutlu'da ise birkaç kaya mezarı ve bir tapınağa ait olabileceğini düşündüğü bir platform kaydetmiştir. R. Hoskyn Armutlu yakınlarındaki mezarlıklarda da buradan taşınmış olabilecek antik kalıntılara rastladığını yazmıştır. Daha sonra Elmalı'ya geçmiş ve Kızılca'ya gelerek burada bulunduğu mezar ve antik kalıntıları kaydetmiştir.

²⁴¹ Fellows 1841, 227-232; 1852, 380-384.

²⁴² Fellows 1841, 233; 1852, 384-385.

²⁴³ Hoskyn 1842, 153-154.

1842 yılında bu defa T. A. B. Spratt ve E. Forbes Lykia'nın içlerine seyahat etmişlerdir.²⁴⁴ 4 günlük ziyaretlerinde ilk olarak Amelas antik kenti olduğunu düşündükleri Eskihi-sar'a gelerek "az sayıda mezar, ana kayaya açılmış lahitler ile bazı duvar kalıntıları" belgelemiştir. Oradan kuzeye doğru ilerlerlerken Seydiler yaylasından inen ve Güğü köyünden geçen, iki vadiden gelen sellerin birleştiği kavşağın aşağısındaki çayın üzerinde görünüşte Roma yapısı olan tek kemerli bir köprüye rastlamışlardır. Daha sonra Kapıkaya'ya gelerek birkaç lahit kaydetmişler ve bir yazıt kopyalamışlardır. Sonraki günlerde Armutlu'ya geçen gezginler "gerçek Lykia mezarlarının bulunduğu tek yer" olarak tanımladıkları ve antik Podalia kenti olabileceğini belirttikleri bu yerde duvar ve lahit kalıntıları bulunduğu bahsetmişlerdir.

1800'lü yılların sonlarına doğru E. Petersen ve F. von Luschan Milyas Bölgesi'ne (Elmalı Ovası'na) gelmişler ve daha önceki gezginlere nazaran hem daha fazla hem de daha detaylı arkeolojik ve epigrafik veri kaydetmişlerdir. Trysa üzerinden ovaya gelen Petersen ve von Luschan Gömbe yakınındaki kalıntıları kaydederek bu yerleşimi Komba olarak lokalize etmişler ve kentte yerel bir kült olan 12 tanrıya adanmış bir kabartma belgelemiştir.²⁴⁵ Yolculuklarına Yuva Yaylası istikametinde devam eden gezginler bu yolculukları sırasında pek çok lahit, yazıt ve mimari kalıntı kaydetmişlerdir. Daha sonra güneye doğru yönelen Petersen ve von Luschan yolları üzerinde bir höyüğe rastladıklarından bahsetmişler ve buradan da Armutlu ve sonrasında Avlan Gölü'ne geçmişlerdir. Avlan Gölü yakınındaki kalıntıları, ova sakinlerinin burayı Podamyia olarak adlandırdıkları söylemi üzerine antik kent Podalia olarak lokalize etmişlerdir.²⁴⁶ Sonrasında Söğle ve Serkiz Yaylası'nı da ziyaret ederek Gilevki Kalesi'ne ulaşmışlardır.²⁴⁷

1890 yılında bölgeye G. Perrot – C. Chipiez gelmişler, Ksanthos Vadisi arkeolojik kalıntıları üzerine daha detaylı bilgi veren araştırmacılar, Elmalı Ovası'nın özellikle iklim ve bitki örtüsü hakkında gözlemler yapmışlardır.²⁴⁸

Arthur M. Woodward ve H. A. Ormerod 1910 yılında Antalya'dan Denizli'ye doğru ilerlerken Elmalı Ovası'nı da ziyaret etmişlerdir. Yüzey araştırmaları sırasında pek çok arkeolojik kalıntı ve Korkuteli, Yelten, Bayat gibi yerleşimlerden yazıtlar kaydeden Woodward ve Ormerod Korkuteli'nden saparak girmiş oldukları Elmalı Ovası'nda 3 adet höyük kaydetmiş-

²⁴⁴ Spratt – Forbes 1847 (I), 280-291.

²⁴⁵ Petersen – von Luschan 1889, 156-157.

²⁴⁶ Petersen – von Luschan 1889, 161.

²⁴⁷ Gilevki Kalesi kalıntılarını kaydeden Petersen ve von Luschan ayrıca kalenin taslak şeklinde bir planını da çizmişlerdir, bk. Petersen – von Luschan 1889, 165.

lerdir. Bunlardan ikisinin Gilevği yakınında²⁴⁹, diğlerinin ise ovanın güney ucunda, Çataltepe yakınında olduğunu belirtmişlerdir.

2.1.2. Yüzey Araştırmaları ve Kazılar

1900'lerin ortalarında, 1951 ve 1952 yıllarında J. Mellaart, Anadolu'nun güneyinde prehistorik dönem yerleşimleri ve keramikler üzerine yoğunlaşan bir yüzey araştırması gerçekleştirmiş ve bu araştırma kapsamında Elmalı Ovası'nı da ziyaret ederek Kalkolitik, Erken Tunç ve Demir çağlarına ait yerleşimler kaydetmiştir.²⁵⁰

S. Hood ve J. Melleart'ın hemen ardından 1954 yılında bölgede diğ bir yüzey araştırması da M. J. Mellink tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁵¹ 1963-1974 yılları arasında bölgedeki ilk arkeolojik kazılar da yine kendisi tarafından Bağbaşı ve Karataş-Semayük'te gerçekleştirilmiştir.²⁵² Neolitik ve Kalkolitik dönemlere dair önemli veriler Bağbaşı yerleşiminde ele geçerken, megaron tipi evlerin kaydedildiği, küp mezarların elde edildiği Karataş-Semayük Höyüğü'nden ise Erken Tunç Çağı ve az sayıda Orta Tunç Çağı'na dair dikkate değer veriler elde edilmiştir.²⁵³ Erken dönem verileri Ch. Eslick tarafından "*Elmalı-Karataş I. The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı and other Sites*" ve J. L. Warner tarafından "*Elmalı-Karataş II. The Early Bronze Age Village of Karataş*" başlıklı çalışmalar altında toplanmış ve değerlendirilmiştir. Bu kazılar sırasında ortaya çıkarılan Kızılbel ve Karaburun tümülüsleri de Milyas Bölgesi'nin Klasik Dönem'deki durumunun anlaşılmasına yardımcı olabilecek veriler sunmaktadır.

G. E. Bean 1960'ların ortalarında Lykia'nın kuzeyinde geziler gerçekleştirmiş; bölgedeki arkeolojik kalıntıların yanı sıra pek çok epigrafik malzeme de kaydetmiştir. Bölge ile yazıtların pek çok kısmını "*Journeys in Northern Lycia 1965-1967*" çalışmasında; Khoma kenti ile ilişkili yazıtları ise R. M. Harrison ile birlikte "*Choma in Lycia*" adı altında yayımlamıştır.

²⁴⁸ Perrot – Chipez 1892, 334-335, fig. 245.

²⁴⁹ Woodward – Ormerod 1909-1910, 86-87.

²⁵⁰ J. Mellaart, "*Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey*" (AS 4, 1954, 175-240) ve "*Iron Age Pottery from Southern Anatolia*", (Belleten 19, 1955, 115-129) başlıklı raporları ile araştırma bulgularını yayımlamıştır.

²⁵¹ Yüzey araştırması sonuçları M. J. Mellink tarafından aynı yıl içinde yayımlanmıştır, bk. "*Report of the Committee on Research*", The American Philosophical Society Yearbook, 1954, 326 vd.

²⁵² M. J. Mellink tarafından "*Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia*"

²⁵³ "Erken Dönem (Prehistorik) Yerleşimleri" başlığı altında Bağbaşı ve Karataş-Semayük yerleşimlerine dair daha detaylı bilgiler aktarılacaktır.

Bayındır-Çağiltmeler mevkinde tespit edilen tümülüslerin kazısı 1986-1987 yıllarında Antalya Müzesi tarafından yürütülmüş, K. Dörtlük tarafından “*Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı*” başlığı ile yayımlanmıştır.²⁵⁴ Tümülüs C ve Tümülüs D olarak adlandırılan mezarlar, bölgedeki Phrygia etkisinin görülmesi açısından önem taşımaktadır. Bir diğer önemli kazı ise ovanın en önemli yerleşim alanlarından biri olan Hacimusalar Höyük kazısıdır. 1993 yılında Doç. Dr. İlknur Özgen tarafından başlatılmış olan kazı çalışmaları günümüzde de hala devam etmektedir.

1990 yılında B. İplikçioğlu başkanlığında başlatılmış olan epigrafik ve tarihi coğrafi yüzey araştırması Doğu ve Kuzeydoğu Lykia ve Güneybatı Pisidia bölgelerinde yürütülmüştür. Araştırmanın ilk yıllarında kaydedilen yazıtların bir kısmı A. V. Çelgin ve G. Çelgin ile birlikte yine B. İplikçioğlu tarafından yayımlanmıştır.²⁵⁵

B. İplikçioğlu tarafından yapılan yüzey araştırmalarından sonra bölgedeki çalışmalarda kısa bir süre durgunluk yaşanmıştır. 2015 yılında S. G. Tiryaki, M. J. Mellink tarafından kayıt altına alınmış olan Müğren Tümülüsü hakkında çalışma yapmış ve çalışmasında tümülüsün boyalı mezar odasının duvar, alınlık ve tavan resimlerini detaylı bir şekilde tanıtarak Elmalı Ovası araştırmalarına katkıda bulunmuştur.²⁵⁶

2.2. Antik Kaynaklarda Milyas Bölgesi ve Arkeolojik – Epigrafik Verilerin Değerlendirilmesi ile Bölgenin Teritoryumu

Milyas Bölgesi ve Milyaslılar hakkında bilgi veren en erken kaynak Herodotos’tur. Herodotos Milyas Bölgesi’nden (Μιλύαξ) ve Milyaslılar’dan (Μιλύαι – Μιλύεις) pek çok kez bahsetmektedir. Bunlardan ilki Giritliler’in Sarpedon liderliğinde Anadolu’ya gelişleri ile ilişkilidir. Herodotos, Sarpedon ve arkadaşlarının (yandaşlarının, taraftarlarının) sürgün edilmelerinden sonra, Asia’ya, Milyas’a geldiklerinden ve Lykialılar’ın oturmuş oldukları toprakların daha önceden Milyas olarak adlandırıldığından bahseder.²⁵⁷ Bölgeye dair diğer bir bahis de İÖ 522 yılında Pers tahtına geçen Dareios’un yeni bir düzenlemeyle imparatorluğu 20 satraplığa ayırmış olduğu pasajda geçmektedir. Bu satraplıklar arasında Milyas Bölgesi Lykia,

²⁵⁴ Dörtlük 1989, 171-174; ayrıca bk. K. Dörtlük, “*Bayındır: I Tesori Dei Frigi*”, *Archeo* 65, 1990, 41-47.

²⁵⁵ B. İplikçioğlu – A. V. Çelgin – G. Çelgin, “*Kuzey Likya’dan Yeni Yazıtlar*”, *AST* 9, 1992, 183-192 ve B. İplikçioğlu – A. V. Çelgin – G. Çelgin, “*Neue Inschriften aus Nord Lykien I*”, (*Osterreichische Akademie der Wissenschaften, Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse* 584), Viyana 1992. Yüzey araştırmasının raporlarına dair ise bk. İplikçioğlu 2002; 2003; 2011; İplikçioğlu et al. 2000.

²⁵⁶ S. G. Tiryaki, “*Milyas Araştırmalarına Katkılar: Müğren Tümülüsü Boyalı Mezar Odası / Contributions to Milyas Studies: The Painted Chamber Tomb of the Müğren Tumulus*”, *Cedrus* III, 2015, 31-50.

²⁵⁷ Hdt. 1.173.

Aiolis, Ionia, Karia ve Pamphylia ile birlikte 400 *talanta* gümüş vergi ödemekle yükümlü olan birinci satraplıkta yer almaktadır.²⁵⁸ Herodotos, Milyaslılar'ı Kserkses'in Hellas Seferi'ne katılan halklar arasında da saymaktadır. Milyaslılar'ın askeri malzemelerinin tanıtılmış olduğu pasajda Milyas Bölgesi halkının Badres komutası altında Yunanistan'a gönderildiği görülür.²⁵⁹

İÖ 334-333 yıllarında Büyük İskender'in Anadolu'daki ilerleyişi ile ilişkili Arrianus (1.24.5), Karia'dan Lykia'ya geçişin Telmessos üzerinden olduğunu, Telmessoslular'ın teslim olmasından sonra, İskender'in Ksanthos, Patara ve bunlardan daha küçük otuz küçük yerleşim daha ele geçirdiğini ve tüm bunları tamamladıktan sonra Milyas'a ilerlediğini aktarır. Milyas Bölgesi'ni tanıtırken bu bölgenin aslında Büyük Phrygia'nın bir parçası olduğunu, Büyük Kral'ın emri üzerine Lykia vergi bölgesi içerisinde olduğunu söyler. Arrianus, bölgenin coğrafi konumuna dair kesin bir bilgi vermiş olmasa dahi, Büyük Phrygia'nın bir parçası olarak aktarmış olması, Milyas Bölgesi'nin sınırlarının Burdur Gölü'nün kuzeyine kadar genişlediği yönünde ipucu vermektedir.²⁶⁰

Polybios *Historiai* adlı eserinde Milyas'tan iki kez bahsetmektedir. Bu bahislerden bölgenin teritoryumuna dair bilgi edinilmesini sağlayan pasaj, İÖ 218 yılında Pednelissos kentinin Selgeliler tarafından kuşatılınca Akhaios'tan yardım istemesi ile ilişkilidir²⁶¹. Pednelissos halkının yardım çağrısı üzerine, Seleukos Hanedanlığı'na karşı ayaklanarak kendi krallığını ilan eden Akhaios, bu konumdan avantaj sağlayabileceğini düşünerek komutanı Garsyeris'i duruma müdahale etmesi için bölgeye göndermiştir. Bunun üzerine Selgeliler "Klimaks (Κλίμαξ)" olarak adlandırılan geçişi tutarak Garsyeris'in ilerleyişini durdurarak avantaj elde

²⁵⁸ Hdt. 3.90.

²⁵⁹ Hdt. 7.77. Anlatımda Milyaslılar'ın kısa kargılar taşıdıkları ve elbiselerini broşla tutturdıkları (εἵματα ἐνεπεπορπέατο) belirtilir. W. W. How ve J. Wells (1912, 2, 158) bu giyim şeklinin dağlık alanlarda yaşayan kimselere uygun bir durum olduğunu söylerler.

²⁶⁰ 1.24.5: ταῦτα καταπράξαας ἐν ἀκμῇ ἤδη τοῦ χειμῶνος ἐς τὴν Μιλυάδα καλουμένην χώραν ἐσβάλλει, ἣ ἐστὶ μὲν τῆς μεγάλης Φρυγίας, ξυνετέλει δὲ ἐς τὴν Λυκίαν τότε, οὕτως ἐκ βασιλέως μεγάλου τεταγμένον. A. S. Hall (1986, 144, dn. 15), bu durumda Milyas'ın komşu olabileceğini ve dolayısıyla idari merkez Kelainai/Apameia'dan rahatlıkla idare edilebileceğini belirtmektedir. S. E. Lockwood (2011, 5) Arrianus'un aktarımından çıkarılan sonuçların (Pers Kralı tarafından dâhil edilinceye kadar Lykia'nın bir parçası olmaması, Lykia ve Büyük Phrygia arasında bulunması, Lykia'nın kuzeyindeki dağlık alanda ama kıyından gelecek Lykialılar'ı karşılayacak kadar Lykia'ya yakın ve Phaselis elçilerinin ulaşabileceği uzaklıkta) tümüne bakıldığında Lykia Bölgesi'ne yakın ve Ksanthos Vadisi'nden ve Phaselis'ten en çabuk ve en güvenli şekilde ulaşılacak bu coğrafyanın Elmalı Ovası'na tekabül ettiğini belirtmektedir. S. E. Lockwood'un çıkarımı doğru olarak gözükmektedir, ancak yine de A. S. Hall'ün de belirttiği üzere Büyük Phrygia'nın bir parçası olarak görülmesi, o bölgenin idari bir parçası olarak addedilmesi için bölgenin Elmalı Ovası ile sınırlı kalmayıp kuzeye doğru daha geniş bir teritoryuma sahip olması gerekmektedir.

etmesini engellemeye çalışmışlardır. Bunun ardından Garsyeris Milyas'a girmiştir; Kretopolis yakınlarında kamp kurmuş ve geçişin Selgeliler tarafından tutulduğunu duyunca da bir hile düşünmüştür.²⁶² Selgelilerin seferi iptal ettiğini düşünmelerini sağlamak amacıyla geri çekilmiş gibi yapmış ve Selgeliler'in bu oyuna gelip geri çekilmesi ile birlikte de Pednelissos'a yardım edebilmiştir. Burada geçen “ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μιλυάδα καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τὴν καλουμένην Κρητῶν πόλιν” ifadesi teritoryal çıkarım açısından önem taşımaktadır. Zira bu ifade Kretopolis'in²⁶³ bir Milyas kenti olduğu izlenimini vermektedir.²⁶⁴

Antik kaynaklardan Milyas Bölgesi'nin coğrafi konumuna dair bilgi eserinde pek çok kez Milyas Bölgesi'ne değinen Strabon'dan gelmektedir. İlk bahsinde Strabon (12.7.2) Artemidoros'un aktardıklarından alıntı yaparak, Pisidia kentlerini sıralar ve daha sonra ise bu kentlerden bazılarının tamamen dağlarda olduklarını, bazılarının ise dağın eteklerinden her iki tarafa, Pamphylia ve Milyas'a kadar uzandıklarını söyler. Strabon'un Kibyra kentinin kuruluşu ve gelişimi hakkında bilgi verdiği pasajda kentin komşularından biri olan Milyas'ın da coğrafi konumuna değinmesi ile bölgenin teritoryumuna dair daha geniş bir izlenim elde edilmektedir. Strabon (13.4.17), Milyas adı verilen bölgenin Termessos'un dar geçitlerinden ve Toroslar'ın içinden Isinda'ya geçit veren boğazdan başlayarak, Sagalassos ve Apameia'ya kadar uzandığını aktarmaktadır. Kendisinden önceki yazarlar ile kıyaslandığında Strabon'un sınırlandırmış olduğu bölge, Milyas Bölgesi'nin Pisidia içinde kalan kısmını, hatta Pisidia Milyası'nın da merkezi alanını kapsamaktadır.²⁶⁵

²⁶¹ Pol. 5.72.5. Milyas ile ilişki bir diğer bahsi ise Apameia Antlaşması'nın şartlarının aktarıldığı pasajda geçmektedir, bk. yuk. “Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Elmalı Ovası ve Kabalia”.

²⁶² 5.72.5: ὁ δὲ Γαρσύρηις, ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μιλυάδα καὶ καταστρατοπεδεύσας περὶ τὴν καλουμένην Κρητῶν πόλιν, ἐπεὶ συνήσθετο προκατεχομένων τῶν τόπων ἀδύνατον οὔσαν τὴν εἰς τοῦμπροσθεν πορείαν, ἐπινοεῖ τινα δόλον τοιοῦτον. Çeviri: “Garsyeris Milyas'a girdikten ve Kretelilerin kenti olarak adlandırılan (yerin) yakınında kamp kurduktan sonra, bu yerler (girişler) tutulduğu için ileriye doğru gidişin imkânsız olduğunu farketti (ve) böyle bir hile düşündü.”

²⁶³ Kretopolis'in Yüreğil'e lokalize edilmesine ilişkin bkl. Mitchell 1994, 129-135.

²⁶⁴ S. E. Lockwood, Polybios'un Kretopolis'in Milyas'ta olduğunu belirtmediğini, Garsyeris'in ordusunun Milyas'a akın ettiğini/daldığını (rush into) ve daha sonra Kretopolis'te kamp kurduğunu söylediğini beyan ederek, bu ifadenin Milyas'ın Pisidia'ya komşu bir teritoryum olduğunu söylemekten daha fazla bir detay vermediğini belirtir, bk. Lockwood 2011, 6-7. Ancak ifadede geçen *participium* haldeki ἐμβαλῶ fiilinin tercih edilmiş olması, ordunun “Milyas'ın içinden geçerek” değil “Milyas'a gelerek-dalarak-akın ederek” anlamını vermek istenmesi ile ilişkili olmalıdır.

²⁶⁵ S. E. Lockwood (2011, 9) Strabon'un pasajında Elmalı Bölgesi'ni Milyas dışında bırakmasının nedenini Elmalı'nın politik durumuyla ilişkilendirmektedir. Roma ile yapılan “Foedus Antlaşması” ile birlikte Elmalı Ovası'nda yer alan çoğu yerleşimin Lykia Bölgesi'ne bırakılmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda Lockwood'un bu çıkarımı doğru gözükmektedir; Strabon'un pasajlarının daha detaylı değerlendirilmesi için ayrıca bk. 10-12.

Plinius aktarımlarında Milyas Bölgesi'ne dair hem sınırlarının çizilmesine yardımcı olabilecek hem de bu konu hakkında bazı sorulara yol açabilecek bilgiler vermektedir. İlk aktarımında Plinius Lykaonia'yı tarif ederken, "Pamphylia'nın ötesinde Thrakia soyu²⁶⁶ olan Milyas'a gelirler ki onların kenti Arykanda'dır" der.²⁶⁷ A. S. Hall (1986, 150) Plinius'un yazdığı yüzyılda (İS 1. yüzyıl) Arykanda'nın uzun süredir Lykia Birliği üyesi olmasına rağmen, Ptolemaios tarafından Lykia Milyası olarak addedilen kentlere yakın bir lokalizasyonda yer almasını göz önünde bulundurarak, bu kentin Milyas Bölgesi içinde yer alabileceğini ve kent sakinlerinin kendilerini "Milyae" olarak adlandırmış olabileceklerini söylemektedir. İkinci aktarımı ise bölgenin kuzey sınırının nereye kadar genişlediğinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Plinius, "*Galatia, Pamphylia'daki Kabalia ve Baris civarındaki Milyas'a da temas etmektedir.*" Şeklinde aktarmaktadır.²⁶⁸ Bu aktarımdan Milyas Bölgesi'nin Burdur Gölü'nün kuzeydoğusunda yer alan Baris (Kılıç)²⁶⁹ civarına kadar, yani Lysis (Eren Çay-Bozçay) Vadisi'nin kuzey kısımlarına, Apameia kenti sınırlarına kadar genişlediği anlaşılmaktadır.

Milyas Bölgesi'nin, özellikle Elmalı Ovası'nı kapsayan Lykia'da kalan kısmı ile ilişkili en açık bilgi Ptolemaios'tan gelmektedir. Ptolemaios (5.3.7) Lykia kentlerini sıralarken, Milyas Bölgesi içinde 4 kenti sıralamaktadır: Podalia, Nysa, Khoma ve Kandyba (Μιλιάδος: Ποδαλαία, Νύσα, Χώμα, Κόνδυκα).²⁷⁰ Ptolemaios tarafından Elmalı Bölgesi'nin iki önemli kenti olan Podalia ve Khoma'nın listelenmesi şaşırtıcı değildir. Ancak Kandyba'nın Milyas Bölgesi içinde yer alması mümkün gözükmemektedir.²⁷¹

²⁶⁶ A. S. Hall (1986, 150) tarafından "*Milyae*" olarak bahsedilen Milyas'ın Thrakia kolonisi olmasının mümkün olamayacağını belirterek "... veniunt Thracum suboles <et> Milyae, quorum Arycanda oppidum" önerisini getirmektedir.

²⁶⁷ *Nat. hist.* 5.95: "... super Pamphyliam veniunt Thracum suboles Milyae. Quorum Arycanda oppidum." "Lykaonia'nın yanında (tarafında), Pamphylia'nın ötesinde Thrakia soyu olan Milyas'a gelirler, ki onların kenti Arykanda'dır."

²⁶⁸ *Nat. hist.* 5.147: "*attingit Galatia et Pamphyliae Cabaliam et Milyas qui circa Barim sunt, ...*".

²⁶⁹ Belke – Mersich 1990, 206, s.v. "Baris".

²⁷⁰ Ptolemaios (5.5.5), Pamphylia Bölgesi (Παμφυλίας θέσις) kentlerini listelerken Kabalia kentleri (Καβαλία δὲ πόλις) başlığı altında Μιλιάς'ı da saymaktadır. Ancak A. S. Hall (1986, 151) tarafından da belirtildiğinin aksine burada bahsi geçen Milyas (Μιλιάς), günümüz Melli yerleşimine lokalize edilen Pamphylia kentidir, bk. Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Milyas (2)".

²⁷¹ Krş. Jones 1971, 404-405, dn. 17. A. S. Hall ve J. J. Coulton (1990, 139-140 ve 140, dn. 126) tarafından Kadyanda ve Komba isimlerinin karıştırılmış olabileceği önerilmiştir, ancak Nysa ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. S. E. Lockwood ise (2011, 15 ve dn. 35), Ptolemaios'un yanlışlıkla kıyı kentlerinden Elmalı Ovası'na giden ana yol üzerindeki iki kenti de bu liste içine dâhil etmiş olabileceği önerisini getirmiştir.

Burdur'da ele geçen ve İÖ 5/4 yıllarına tarihlenen epigrafik bir veri Pisidia Milyası'nın, dolayısıyla Milyas Bölgesi'nin teritoryumuna dair fikir vermektedir. 3 blok/parça halinde yazıtın 2 bloğu (A-B) Burdur'un 30 km güneybatısında yer alan Kozluca köyünde bulunmuş, diğer parça ise (C) Boğaziçi'nde bir Osmanlı köprüsünde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.²⁷² *Thea Rhomē* ve Augustus için dikilmiş olan ithaf yazıtının Milyaslılar ve onların arasında yaşayan Romalı tüccarlar ve Thrakialılar tarafından dikildiği görülmektedir.²⁷³ Buradaki Milyaslılar (Μιλιάδεις) ifadesi, buluntu yeri olan Kozluca'nın doğusunda kalan bölgenin (Pisidia Milyası) sakinleri olmalıdır.²⁷⁴

Bir diğer epigrafik veri ise İS 46 yılında dikilmiş olan ve Lykia Eyaleti yol güzergâhlarını içeren Stadiasmus Patarensis yol anıtıdır.²⁷⁵ Bölge, anıtta yer alan Güzergâh 29'da “Khoma'dan Mylias Kodopa'sına 3[2] *stadia*” [ἀπὸ Χώματος εἰς Κ]όδοπα τῆς Μυλιάδος στάδια λβ'] şeklinde yer almaktadır.

Müğren'den ele geçen bir yazıtta Roma İmparatorluk Dönemi'nde Milyas Bölgesi'nin “Lykialılar'a ait olan” ve “Lykialılar'a ait olmayan” şeklinde ayrılmış olduğunu görmek mümkündür. Claudius Dönemi'nde görevli bir eyalet valisinin Likyalılar ve Termessoslular arasında arazi kullanımı ve kira bedelleri ile ilişkili ortaya çıkan anlaşmazlıkların düzenlenmesine dair yazıttaki “ἐν Μιλιάδι τῶν μὴ Λυκίων (Likyalılara ait olmayan Milyas'taki) ifadesi bunu açıkça göstermektedir.²⁷⁶ “Lykialılar'a ait olan Milyas / Μιλιάς τῶν Λυκίων” büyük olasılıkla Caesar ve Lykia arasında imzalanan *Foedus* antlaşması ve sonrasında Lykia'nın eyalet haline getirilmesi ile Lykia'ya dâhil edilen Milyas yerleşimlerini, yani Akarassos,

²⁷² Hall 1986, 137-140, no. 1 (= SEG 36, 1207): Ῥώμηι καὶ Ἀ[ὐτοκρ]άτ[ορι] Ῥαίσαρι θε[ο]ῦ [υἱ]ῶι Σεβασ[τ]ῶι | ἀρχιερεῖ, δημ[αρ]χικῆς ἐξουσίας ἐννε[α]καιδέκα[τ]ον, | ὑπάτωι δωδέ[κ]ατον, αὐτοκράτορι τεσσαρεσκαιδέκα[τ]ον | τῶι ἰδίωι σωτήρ[ι] Μιλιάδεις καὶ οἱ πραγματευόμενοι [π]α[ρ] αὐτοῖς Ῥωμαῖοι καὶ Ἑρῶκες οἱ κατοικοῦντες παρ' αὐ[τ]οῖς | καθιέρωσαν. Çeviri: “*Milyaslılar ve onların arasında yaşayan Romalı tüccarlar/iş adamları ve onların arasında yaşayan Thrakialılar, Rhomē için ve kendilerinin kurtarıcıları (olan) tanrının oğlu, Augustus, pontifex maximus, tribunicia yetkisini 19 kez elinde tutmuş, 12 kez consul ve 14 kez imparator olmuş İmparator Caesar için (bu altarı) adadılar.*”

²⁷³ Burada bahsi geçen Thrakialılar olasılıkla daha önceden Seleukoslar tarafından ana rotaları gözetlemek/korunmak amacıyla yerleştirilmiş olan askeri yerleşimcileri temsil etmektedir, detaylı bilgi için bk. Hall 1986, 153-154.

²⁷⁴ İÖ 46 yılında Milyas Bölgesi'nin güneyinde yer alan pek çok yerleşimin Lykia'ya verilmiş olması ve Pisidia'da kalan kısmının da olasılıkla Galatia Eyaleti sınırlarında kalmış olması söz konusu adağın Pisidia Milyaslıları tarafından dikilmiş olabileceğini akla getirmektedir. S. E. Lockwood (2011, 17), A. S. Hall tarafından yazıtın bulunduğu alanın Milyas'ın bir parçası olduğuna dair görüşünü reddetmektedir. Yazıtta *Milyadeis* ifadesinin geçmesinin, sakinlerin orada yaşıyor olması gerektiğine dair bir kanıt olarak değerlendirmekte ve kendisini *Milyae* olarak adlandıran halkın Milyas dışında bir kutsal alanda adak adayabileceği şeklinde değerlendirmektedir.

²⁷⁵ Şahin – Adak 2007; Şahin 2014.

²⁷⁶ Yazıt için bk. İplikçioğlu 2007, 81-83.

Khoma, Kodopa, Podalia ve Soklai yerleşimlerini kapsıyor olmalıdır. S. Şahin (2014, 222-223) söz konusu *Foedus* antlaşmasında Soklai yerleşiminin bulunmamasına dikkat çekerek Kodopa'nın hemen arkasından yazılı olan Μικρὸν Ὀρος Ἀκαρασσός (Küçük Akarassos Dağı) ifadesinin Nohutlu Dağı'na işaret ettiğini; zira Caesar'ın bu dağı bir sınır olarak alarak dağın kuzey kısmında kalan Soklai'ı Lykia'ya dâhil etmediğini belirtmektedir. Dolayısıyla Termessoslular ile Lykia Birliği arasında uzlaşmazlığa yol açan bölgenin yani Termessoslular'ın nezdinde Μιλλῶς τῶν μὴ Λυκίων olarak adlandırılan bölgenin büyük bir olasılıkla Nohutlu Dağı'nın kuzeyinde kalan sadece Müğren ile Gilevgi arasındaki küçük ovanın kuzey kısımlarından oluştuğu şeklinde değerlendirmektedir.

Şimdiye kadar bahsi geçen tüm antik edebi metinler ve epigrafik veriler birlikte değerlendirildiğinde Milyas'ın, güneyde Elmalı Ovası yerleşimlerini içine alan, kuzeyde ise Baris (Kılıç) dolaylarına kadar uzanan bir coğrafi alanı kapsadığı anlaşılmaktadır Elmalı Ovası'nın Milyas Bölgesi'nin merkezi kısmını oluşturduğunu düşünmek mümkündür, ancak hem antik kaynaklar hem de Kozluca'daki yazıt en azından Milyaslılar'ın kuzeye doğru genişlemiş olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla güney ve kuzey sınırlarını bu şekilde az çok belirlemek mümkün gözükmemektedir. Milyas Bölgesi'nin doğudaki sınırlarını kesin olarak belirlemek ise veri yetersizliğinden dolayı zor görünse de en azından bir Pisidia kalesi olan Kremna ve Sagalassos kentlerinin hizası doğru sınırı olarak alınabilir.

2.3. Yerleşimler

2.3.1. Erken Dönem (Prehistorik) Yerleşimleri

- Neolitik Dönem - Gökpınar, Akçay, Tekke²⁷⁷
 Kalkolitik Dönem²⁷⁸ - Akçay, Tekke Höyük (Erken)²⁷⁹
 - Bağbaşı²⁸⁰, Kızılbel²⁸¹, Gökpınar (Batı)²⁸² (Orta)

²⁷⁷ Üç yerleşimde Geç Neolitik Dönem'e tarihlenen çömlek örnekleri bilinmektedir, bk. Eslick 1992, 177. Gökpınar için bk. 62-63; Akçay Höyük keramik örnekleri için bk. 58-69; Avlan Gölü batısında yer alan Tekke Höyük keramik örnekleri için ise bk. 64. Hacımusalardan bir çömlek kırığı Neolitik olarak tanımlanmıştır, bk. Eslick 1992, 63.

²⁷⁸ Yaklaşık İÖ 5500-3000 tarihleri arasındaki Kalkolitik Dönem'de, Gölova civarındaki yerleşimlerin devam ettiği ve yeni yerleşimlerin oluştuğu, ayrıca Elmalı Ovası'nın güneyinde de yeni yerleşimlerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Ch. Eslick (1980, 10-14) keramik verilerine bakıldığında, Kalkolitik Dönemde Elmalı Ovası ve Ege Bölgesi (özellikle doğusu) üretim teknikleri açısından paralel bir gelişim gözlemlendiğini belirtmektedir.

²⁷⁹ Yerleşimlerden ele geçen çok az sayıda parça Erken Kalkolitik olarak değerlendirilmiştir, bk. Eslick 1992, 77.

²⁸⁰ Bağbaşı kazılarında ele geçen bir grup toprak kap, Ch. Eslick (1992, 51-52) tarafından Geç Kalkolitik Dönem örneklerinden daha erken bir döneme tarihlendirilmiştir, ayrıca bk. 78. Su kaynağına yakın bir yerleşim

- Ovanın Kuzeyi: Bağbaşı, Boztepe²⁸³, Karaburun²⁸⁴, Gökpinar (Battı)²⁸⁵, Maltepe²⁸⁶, Semayük Bekleme²⁸⁷; Ovanın Güneyi: Dinsiz, Tekke, Buralya, Yaka Çiftliği (Geç)²⁸⁸

Tunç Çağı

Erken Tunç (I-II-III)²⁸⁹

Erken Tunç I – Karataş I – II²⁹⁰

Erken Tunç II – Karataş III²⁹¹ – V²⁹²

olan Bağbaşı, Geç Kalkolitik Dönem'e dair en fazla veri sağlayan yerleşimdir. Hayvancılık ve tarıma dayalı bir ekonomisi bulunan yerleşimden keramik eserler dışında ele geçen taş eserler arasında yerel olmayan materyallerin (obsidyen bıçak ve diyorit taştan/yeşil taştan bir balta) ve Akdeniz tipi midye kabuğundan bir kolye bulunması Bağbaşı sakinlerinin diğer bölge sakinleri ile etkileşim içinde olduğunu göstermektedir, bk. Eslick 1988, 33 ve Eslick 1992, 88. Yerleşimdeki mimari buluntular için ise bk. Mellink 1969, 328-329.

²⁸¹ Mellink 1975, 353-355; Kızılbil Kalkolitik Dönem verilerinin bir kısmının Bağbaşı Orta Kalkolitik örnekleriyle benzerlik göstermesi ile ilişkili olarak bk. Eslick 1992, 56-57 ve 78; ayrıca Kızılbil örnekleri ile benzerlik gösteren bir keramik örneği Bayındır'da belgelenmiştir, bk. Eslick 1992, 61.

²⁸² Eslick 1992, 63; ayrıca Elmalı'nın 10 km batısında bulunan Arapkuyusu'ndan da benzer örnekler ele geçmiştir, bk. Eslick 1992, 65 ve 78; dolayısıyla Arapkuyusu da Orta Kalkolitik Dönem yerleşimleri arasında sayılabilir.

²⁸³ Mellink 1973, 296; Eslick 1992, 52-54.

²⁸⁴ Elmalı'nın 10 km kuzeydoğusunda yer alan Karaburun'da yer alan İÖ erken 5. yüzyıl tümülüsleri (Karaburun I ve II) sırasında ele geçen Geç Kalkolitik Dönem toprak kap örnekleri için bk. Mellink 1971, 250 (Karaburun I; ayrıca bk. Mellink 1975, 355; Bağbaşı ve Boztepe örnekleri ile kıyaslanmasına ilişkin bk. Eslick 1992, 54.

²⁸⁵ Eslick 1992, 63.

²⁸⁶ Eslick 1992, 65 ve 78-79.

²⁸⁷ Elmalı'nın 7 km kuzeydoğusunda yer alan Semayük Bekleme için bk. Eslick 1992, 64.

²⁸⁸ Geç Kalkolitik Dönem yerleşimlerinin kısa süreli varlık göstermiş olduğu gözlenmektedir. Tarıma dayalı olan bu yerleşimlerdeki değişikliğin sebebi iklim değişikliğinden kaynaklı bataklık oluşumu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Geç Kalkolitik Dönem verilerinin özellikle ovanın güneyindeki eksikliği, ovanın bu bölgesinde yer alan iki gölün su seviyesindeki dalgalanma ve bu dalgalanmanın yol açmış olduğu bataklık alanlar ile bağlantılı olmalıdır. Daha detaylı bilgi için bk. Eslick 1992, 87-88 ve İlseven 1999, 58. Buralia ve Dinsiz verileri için Eslick 1992, 61-62; Tekke ve Yaka Çiftliği için ise bk. Eslick 1992, 64-65.

²⁸⁹ 1963 ile 1974 yılları arasında Machteld J. Mellink tarafından kazılan Karataş-Semayük kazısı sonucu ortaya çıkan 6 ana evredeki Erken Tunç Dönem verileri 3 evreye ayrılarak değerlendirilmiştir; evreler ve Kronoloji için bk. Mellink 1966, 247-255; 1984, 103-105; Warner 1994, 7-10.

²⁹⁰ En erken iki evrenin (Karataş I-II) tanımlanmış olduğu Erken Tunç Çağı I, merkez yapı olarak tanımlanmış, dikdörtgen biçimli bir avlu ve destekli bir duvar ile çevrelenmiş tek bir yapının tespit edilmiş olduğu evredir. Karataş I evresinin sonunda yangın izleri tespit edilmiş ve bu evreyi takip eden Karataş II'de bu yangın dolayısıyla merkez yapının orijinal zemini bırakılmak suretiyle yeniden inşa edildiği gözlemlenmiştir. Ancak bu evrenin sonunda da bir yangın olduğu ve yapının tekrar tahribe uğradığı tespit edilmiştir; bk. Mellink 1965, 245-251; 1966, 247-249; 1974, 352, 353; ayrıca bk. 1984, 104. Karataş II periyoduna ait bir mezar yapısı (AQ367) bir lidere ya da üst sınıftan bir şahsa ait olması bakımından önem taşımaktadır. Gömünün bu şekilde diğerlerinden ayrı tutulup, özel bir konumda bulunması bir sosyal sınıf ayrımı olduğunu akla getirmektedir, bk. Mellink 1969, 324-326; Eslick 1988, 34-35. Keramik verileri için ise bk. Mellink 1964, 275; 1965, 249; 1966, 249-250; 1987, 21-22.

²⁹¹ J. Warner (1994, 169-171) tarafından Karataş III evresi Erken Tunç I periyodu içerisinde değerlendirilmektedir.

²⁹² Erken Tunç Çağı II'nin en erken evresi Karataş III ile birlikte höyükte apsidal yapı ve megaron tip evlerin ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır. Yerleşimin genişlemeye başladığı Karataş IV katmanında ise 3 megaron yapı bilinmektedir. Karataş V ise yerleşimin en genişlediği katmandır; höyüğün kuzeybatısına doğru bü-

Erken Tunç Çağı III – Karataş VI²⁹³Orta Tunç – Bağbaşı ve Karataş²⁹⁴Geç Tunç²⁹⁵**2.3.2. Demir Çağı Mezar Anıtları****2.3.2.1. Bayındır**

Elmalı ilçesinin 5-6 km kuzeybatısında bulunan Bayındır'ın Çağiltlemeller mevkisinde yapılan kurtarma kazıları sonucunda saptanmış olan 5 adet tümülüstün (A-E) en az tahrip olan C ve D tümülüsleri²⁹⁶ İÖ 8.-7. yüzyıllara tarihlenmektedir.²⁹⁷

Ortalama 36 x 38 m boyutlarında olan, merkezde 4.20 m yüksekliğindeki C Tümülüsü'nde, 1.50 x 0.83 m boyutlarında ve 0.30 m derinliğinde olan ve içinde gömü hediyelerinin de bulunduğu bir kremasyon çukuru bulunmaktadır.²⁹⁸ Ölü ile birlikte kremasyon çukuruna gömülmüş olan mezar/gömü eşyaları yüksek ateş nedeniyle zarar görmüştür.²⁹⁹ Ancak yine de pek çoğunun tespit edilebilmesi mümkün olmuştur. Tespit edilmiş olan mezar eşyaları arasın-

yük bir alanın yerleşim gördüğü bu evrede, güneye ve güneydoğuya doğru da ilk defa konutlar tespit edilmiştir. Erken Tunç II periyodunda belgelenen evlerin çoğu bu evreye aittir, daha detaylı bilgi için bk. Mellink 1966, 250-251 ve Warner 1979, 138-139. Belgelenmiş olan evlerin form ve yapı teknikleri için bk. Warner 1994, 135-157. Karataş IV ve V evrelerinde *pithos* ve küp gömü geleneği tespit edilmiştir. Ana mezarlığın höyüğün güneybatısında olduğu belirlenmiş, ancak höyüğün pek çok bölgesinin farklı periyotlarda mezar olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir, bk. Mellink 1967, 251-257. Küp gömü tipleri, gömünün nasıl düzenlenmiş olduğu ve gömü hediyeleri için bk. Mellink 1964, 273-274; 1968, 255-258; 1969, 321-324.

²⁹³ Yerleşimin en geç evresi olan Karataş VI yüzeye en yakın evre olması nedeniyle büyük oranda tahrip olmuştur. Ancak evreye ait olasılıkla önceki evrelere oranla daha gelişmiş bir yapı tekniği ile inşa edilmiş, taş temelli ve merkezde ocakları bulunan megaron tipi ev yapıları korunmuş bir şekilde kalmıştır, bk. Mellink 1989, 378. Bu evreye dair gömü tespit edilememiştir, bk. Warner 1994, 174.

²⁹⁴ Her iki yerleşimden de yetersiz de olsa mimari veriler elde edilmektedir; Karataş mimari kalıntıları yüzey evrelerde gözlemlenirken, Bağbaşı'ndan taş ve ahşap yapı kalıntıları elde edilmiştir; bk. Mellink 1984, 105; 1985, 287. Hem Karataş hem Bağbaşı yerleşimlerinde bu periodya ait gömü buluntuları vardır. Karataş'ta merkez höyük yamaçlarında küp gömüler bulunmuştur, *pithos* D için Mellink 1967, 257 ve *pithos* E için 1969, 30; Bağbaşı Orta Tunç Dönemi *pithos*'u için bk. Mellink 1985, 289.

²⁹⁵ Geç Tunç Dönemi'nde ova yerleşimlerinde veri eksikliği bulunmaktadır.

²⁹⁶ 100'ü aşkın tümülüsün tespit edilmiş olduğu Bayındır'da 5 adet tümülüs çalışma bölgesi olarak tespit edilmiş ve A'dan E'ye harflenerek isimlendirilmiştir. Bu 5 adet tümülüstün ise en az tahribata uğramış olan C Tümülüsü 1986 yılında kazılmış, elde edilen verilerin zenginliği doğrultusunda 1987 yılında D Tümülüsü de kazılarak ortaya çıkarılmıştır, bk. Dörtlük 1989, 171; ayrıca bk. Özgen – Öztürk 1996, 27.

²⁹⁷ Y. İlseven (1999, 79 ve dn. 314), Lydia unsurları göz önünde bulundurulduğunda tümülüslerin İÖ 8. yüzyıldan ziyade İÖ 7. yüzyıla tarihlenmesi gerektiğini belirtmektedir; ayrıca bk. Tiryaki 2016a, 55.

²⁹⁸ Dörtlük 1989, 171-172.

²⁹⁹ Çukurdan elde edilen buluntulara bakıldığında na toprağa kazılan kremasyon çukuruna ölü ile birlikte kurban edilen hayvanlar, hediyeler ve ölü ziyafetine ilişkin malzemelerin gömülmüş ve kuvvetli bir ateş ile yakılmış olduğu, sonrasında ise kil ve yığılma taş ile tümülüsün oluşturulduğu anlaşılmaktadır, bk. Dörtlük 1989, 172.

da demir bir tripod kalıntısı, ok ucu, mızrak ucu, hançer gibi silah kalıntıları, bronz bir kazana ait grifon protomları, altın küpe ve ördek şeklinde bir iğne topuzu sayılabilir.³⁰⁰

40 x 45 m boyutlarında, 5.10 m yüksekliğindeki Tümülüs D'de³⁰¹ açılan çukurda ise 3.25 x 4.50 m boyutlarında ahşap bir mezar odası keşfedilmiştir. Tabanı çakıl döşeli olan mezar odasında döşeme üzerinde bulunan 8 adet delik ahşap bir çatı ile örtülü olduğunu göstermektedir.³⁰² İki ucu demir konstrüksiyonlu ahşap *kline*'nin de yer aldığı mezar odasındaki kemik kalıntılarının bir kadına ait olduğu tespit edilmiştir.³⁰³ İskelet üzerinde ve yakınında gümüş bir kemer, 10 bronz *fibulae*, 9 gümüş *fibulae*, boğa protomlu 2 kap, gümüş eşyalar ve at gemleri, mezarın başka bir alanında ise 5 gümüş *omphalos*, gümüş kaplar ve bronz kâseler bulunmuştur.³⁰⁴

Ancak en dikkat çekici buluntu grubunu 3 tanesi fildişi ve 1 tanesi gümüş olmak üzere 4 adet heykelcik oluşturmaktadır.³⁰⁵ Eser grubundaki tek gümüş örnek, tek parça şeklinde kemerli bir elbise ve *polos* ile betimlenmiş bir heykelciktir (Antalya A); fildişi olan diğer üç parça ise yine gümüş örneğe benzer tek parça kemerli bir giysi ve *polos*, bunun yanı sıra her iki tarafını da elleriyle tutmuş olduğu bir kolye ile betimlenmiş bir figür (Antalya B); sağında bir kız çocuğunun elini tutan, sol omzunda çıplak bir bebek taşıyan tek parça elbise ve duvaklı bir *polos* taşıyan bir kadın figürü (Antalya C);³⁰⁶ sağ elinde bir kuş, sol elinde bir bebek taşıyan tek parça elbise ve duvak ile betimlenmiş bir kadın figürü (Antalya D) şeklinde sıralanabilir.

2.3.2.2. Karaburun II

Elmalı Ovası'nda Bayındır'ın 2.5 km doğusunda yer alan, Kalkolitik Dönem buluntularına da rastlanan Karaburun tepesinde 1970-1975 yılları arasında yapılan çalışmalar ile 4 adet tümülüs (I-IV) kaydedilmiş, daha sonraki yıllarda Elmalı Müze Müdürü Aziz Yener tarafından 2 adet tümülüs daha kayda geçirilmiştir. Bulunuş sıralarına göre numaralandırılmış

³⁰⁰ Buluntular hakkında daha detaylı bir liste için bk. Özgen – Özgen 1988, 32-49 ve 187-195; ayrıca bk. Dörtlük 1989, 172.

³⁰¹ Tümülüs D hakkında detaylı çalışma için bk. Börker-Klähn 2003, 69-105.

³⁰² Dörtlük 1989, 173-174.

³⁰³ Özgen – Öztürk 1996, 27; İlseven 1999, 78;

³⁰⁴ Mezar materyallerinin daha detaylı tanımlamaları için bk. Özgen – Özgen 1992, 32-49.

³⁰⁵ Dörtlük 1989, 173. Heykelcikler hakkında detaylı çalışma için bk. Işık 2000; Şare 2010.

³⁰⁶ Heykelcikler arasında en iyi korunmuş ve en dikkat çekici parça olan Antalya C'de betimlenmiş olan kadın figürün kimi temsil etmiş olduğu tartışmalıdır. F. Işık, heykelciğin çocukları Artemis ve Apollon ile birlikte Leto'yu temsil etmiş olduğunu belirtmektedir, bk. Işık 2000, 76-79 ve 80-83; ayrıca bk. Börker-Klähn 2003, 90-92. Bunun yanı sıra L. E. Roller (1999, 105) heykelciğin tanrıça Kybele'yi temsil ettiği yönünde bir fikir öne sürmüştür. T. Şare (2010, 67-71) tarafından ise Ephesos Artemis'i ile eşleştirilmek istenmiştir.

olan (I-IV) tümülüslerden detaylı bir şekilde çalışılmış olan, dolayısıyla en fazla veri elde edilmiş olan Karaburun II tümülüsü mezar odasındaki zengin duvar resimleri aracılığı ile Elmalı Ovası'ndaki yerel yönetime ve Pers etkisine dair önemli izler taşımaktadır.

Tümülüsün inşa aşamasına kısaca değinilecek olursa; beşik çatılı taş mezar odası inşa edilerek üzeri moloz taşla kapatılmış, sonrasında ise cenaze töreninin gerçekleştirilmesi için geçici bir *dromos* açılmıştır; törenin gerçekleşmesinin ardından geçici *dromos* ile mezar odası toprak moloz ve kil ile doldurmak suretiyle tümülüs yükseltilmiştir.³⁰⁷ Tümülüsün güney kıyısına ise olasılıkla anma törenlerinde kullanılması için sembolik bir kapı ile süslenmiş dışarıdan görünebilecek bir platform yerleştirilmiştir.³⁰⁸

Kireçtaşından bloklarla inşa edilmiş olan duvarların üzerinde tek bir frizde üç ayrı sahne resmedilmiştir. Odanın batı duvarında hayvan betimleri ile süslenmiş *kline*'nin³⁰⁹ hemen arkasında mezar sahibini temsil eden sakallı bir erkek figür *kline* üzerinde uzanır şekilde betimlenmiştir. *Kypassis* giymiş şekilde ve taç ile resmedilmiş olan erkek figürün hemen ayak ucunda ise iki adet hizmetçi bulunmaktadır.³¹⁰ Erkek figüre hemen arkasında kendisinden daha küçük ölçekte resmedilmiş, karısı olarak yorumlanan bir kadın figür eşlik etmektedir. Kısmen korunmuş olan figürün seçilebilen kısmından kırmızı bir *khiton* ve mavi bir *himation* giydiği anlaşılmaktadır.³¹¹ Güney duvarda ise bir *ekphora* (cenaze alayı) sahnesi resmedilmiştir. Soldan sağa incelenecek olursa alay sahnesi iki erkek figürünün eşlik ettiği arka arkaya iki at ile açılmaktadır. Bunların ardından sahnenin en ortasında yer alacak şekilde bir erkek figür iki atın çektiği sekiz ispitli tekerlekli bir araba üzerindeki tahtta oturur şekilde tasvir edilmiştir. Uzun kollu bir *kandys* giyen ve Pers tipi başlık takan bu figür olasılıkla mezarın sahibini temsil ediyor olmalıdır.³¹² Alay sahnesi yine ayakta iki erkek figürün/hizmetlinin eşlik ettiği bir atlı arabası ile sonlanmaktadır; iki atın çekmiş olduğu araba büyük kırmızı renkli bir *cista* taşımaktadır.³¹³

³⁰⁷ Mellink 1972, 263-264; Tiryaki 2016c, 396. Mezar odasını oluşturan kireçtaşı bloklardan inşa edilen duvarlar hakkında ayrıntılar için bk. Mellink 1971, 251; ayrıca günümüze büyük bir kısmı *in situ* halde kalmış olan dörtgen kireçtaşı bloklardan yapılmış taban hakkında detaylar için ise bk. Mellink 1972, 264-265.

³⁰⁸ Mellink 1975, 349-353; 1976c, 383-387. Teras bölümünde yapılan kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan İÖ 5. yüzyıl odaklı kasıtlı tahribatlar ise M. J. Mellink (1976c, 384) tarafından mezar sahibine yapılmış olabilecek bir *damnatio memoriae* olarak değerlendirilmiştir.

³⁰⁹ *Kline*'nin ön yüzünde kırmızı çerçeveli mavi arka plan üzerine soldan sağa horoz, tavuk, köpek ve keklük betimleri resmedilmiştir, detaylar için bk. Mellink 1971, 251 ve 254; Baughan 2013, 312-313.

³¹⁰ Mellink 1971, 252; Mellink 1972, 265-266.

³¹¹ Mellink 1971, 252.

³¹² Mellink 1973, 298-299. Frizin tam ortasında yer alan bu erkek figürün ölen şahsın akrabası, halefi ya da cenaze merasiminde görevli bir rahip olabileceği de düşünülmektedir, bk. Tiryaki 2016c, 400.

³¹³ Mellink 1973, 299.

Kuzey duvarda bir savaş sahnesi bulunmaktadır. Sahnenin merkezinde at üzerinde betimlenen mezar sahibi yere düşen bir askerin üzerinden geçerken ve mızrağı ile saldırırken görülür. Kendisine eşlik eden askerler ise Hellen kıyafetleri ile betimlenmiş askerlere saldırırken resmedilmişlerdir.³¹⁴ Doğu duvarında ise *khiton* ile resmedilmiş beyaz saçlı ve sakallı yaşlı bir adam betimi kısmen korunarak günümüze ulaşmıştır. Kapının hemen yanında konumlandırılmış olması mezarı korumak amacı ile yerleştirilmiş sembolik bir figür olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.³¹⁵

Ellili veya altmışlı yaşlarında ölmüş bir erkeğe³¹⁶ ait olan tümülüs mezarın stilistik ve ikonografik değerlendirilmesi ve siyasi tarihi ile ilişkisi göz önünde bulundurularak İÖ 5. yüzyılın ilk çeyreği olarak önerilmektedir.³¹⁷

2.3.2.3. Kızılbel

Elmalı'nın yaklaşık 5 km güneybatısında bulunan Kızılbel Tümülüsü, 1969 yılında kaçak kazılar aracılığı ile bulunmuş ve aynı yıl başlanmış olmak üzere 1975 yılına kadar M. J. Mellink tarafından kazısı yapılmıştır.³¹⁸

Yaklaşık 1.60-1.80 m derinliğinde, 4.50x4.20 genişliğinde bir çukur kazılarak, sert bir zemin oluşturulmuş ve zemin üzerine dikdörtgen planlı taş mezar odası oturtulmuştur. Mezar odası beşik çatıya sahiptir ve arazi taşlarıyla topraktan oluşturulmuş bir tümülüs ile örtülüdür.³¹⁹ Çokgen ve dörtgen şeklindeki kireç taşından oluşan taban plakaları aynı zamanda duvarları da taşımaktadır.³²⁰ Duvarlar teknik açıdan birbirinden farklı işçilik gösteren³²¹ ve birbirine bağlı olmayan dört yekpare bloktan oluşmaktadır.³²² Mezar odasında batı duvara dayalı kireçtaşı iki bloktan oluşan bir *kline* ve kuzey duvara dayalı taş bir masa bulunmaktadır.³²³ Mezar odasının tabanı, tavanı ve duvarlarına resimlerin işlenmiş olduğu görülmektedir.

³¹⁴ Savaş sahnesine ilişkin betimlemelerin daha detaylı anlatımı için bk. Mellink 1972, 267-268.

³¹⁵ Mellink 1971, 253.

³¹⁶ Mellink 1973, 304.

³¹⁷ Mellink 1971, 254.

³¹⁸ 1969-1975 yılları kazı raporları için bk. Mellink 1970, 251-253; 1971, 246-249; 1972, 261; 1973, 301-303; 1974, 359; 1975, 353-355; 1976a, 377-384.

³¹⁹ Mellink 1970, 251; 1998, 7.

³²⁰ İki farklı kireç taşının karıştırılması ile oluşturulmuş taban plakalar 3 aşamada yerleştirilmiştir. Mezarın tabanı hakkında detaylı bilgi için bk. Mellink 1976a, 377-379 ve 1998, 7-9.

³²¹ İkizkenar yamuk bloklardan oluşan güney ve batı duvarları aynı tipte bir yapı gösterirken, kuzey ve doğu duvarları dörtgen ve daha düzenli yapı tekniği ile birbirine benzemektedir. İki farklı işçilik, mezar yapımında iki farklı ustanın eş zamanlı olarak çalışmış olduğu şeklinde değerlendirilmektedir, bk. Mellink 1998, 12.

³²² Mellink 1998, 9-13.

³²³ Mellink 1998, 17-20.

Tavan ve taban süslemelerinin yanı sıra Kızılbil Tümülsü'nü önemli kılan duvar frizleri şu şekilde sıralanabilir:

Batı Duvarı³²⁴: 3 frizle bezenmiş olan duvardaki ilk sahnede bir geçit töreni tasvir edilirken, onu takip eden ayrılık temalı sahnede mezar sahibini temsil eden, zırh, miğfer ve mızrak ile silahlanmış savaşçı, iki atın çekmiş olduğu arabada betimlenmiştir. Savaşçının yüzünün dönük olduğu sol tarafta *khiton* giymiş bir kadın figürü, sağ tarafta ise önde sağ elini uğurlar şeklinde kaldırmış yaşlı bir adam ve arkasında iki kadından oluşan bir grup bulunmaktadır. Kadınlardan önde duranı elinde bir bebekle tasvir edilmiştir. Sahnenin üst kısmında, atların üzerinde yer alan kanatlı figür dikkat çekmektedir. Kısmen korunmuş olan ziyafet sahnesinde ise bir *kline* üzerinde uzanmış bir erkek figürü, sol tarafında ise güçlülük seçilebilen bir kadın figürü yer almaktadır. Sahne, *kline* önünde bir *mensa tripes*, altında sağa bakar ve oturur şekilde tasvir edilmiş bir köpek ile tamamlanmaktadır.

Kuzey Duvarı³²⁵: 5 frizin süslemiş olduğu kuzey duvarın ilk sahnesinde seyir halindeki bir tekne görülmektedir. 7 tanesinin kürekçi olduğu 14 kişiyi taşıyan teknede güneşlik altında oturan bir erkek figürü olasılıkla mezar sahibini temsil etmektedir. İkinci frizde kadın alayı ve çıplak ve mavi olarak resmedilmiş iki erkek figür yer almaktadır. Tahribata uğramış olan üçüncü frizden herhangi bir betim tespit edilemezken, onu takip eden dördüncü friz sağa doğru dönük yaşlı bir adam ile başlar. Yaşlı figürün bakmış olduğu sağ tarafta 2 at ve 3 erkek figürü gözükmektedir. Frizde ayrıca mezar sahibini temsil eden tahtta oturmuş bir erkek figür, önünde arkasında 4 askerin bulunmuş olduğu, ona doğru çömelmiş bir erkek figür de bulunmaktadır. Sola doğru hareket eden atlıların betimlenmiş olduğu beşinci friz ile sonlanır.

Doğu Duvarı³²⁶: 4 frizden oluşan doğu duvardaki ilk frizi spor yapan (ağırlık çalışan?) bir erkek figür ile birlikte 2 boksör ve 2 hizmetliden oluşan boks sahnesi; ikinci frizi geyik grubu ve avcıdan oluşan geyik avı sahnesi; üçüncü frizi ise bataklıkta bulunan bir tekne üzerinde bir kürekçi ve mızrak tutan bir avcı ile bir domuz betiminden oluşan domuz avı sahnesi oluşturmaktadır. Sol kısmında tahribat bulunan dördüncü frizde ise at arabası ve savaşçılardan oluşan bir geçit töreni tasvir edilmektedir.

Güney Duvarı³²⁷: İlk frizde sadece bir at betimine dair izler belirlenebilen güney duvarını süsleyen ikinci frizde sahne iki gorgo betimi ile başlamaktadır. Gorgoların ilkinin sadece kanatları korunmuş haldedir, ikincisi ise kanatları tamamen açık şekilde, kulakları büyük, ağzı

³²⁴ Mellink 1970, 252-253; 1971, 247-249; Mellink 1973, 302; Mellink 1998, 22-26; ayrıca 57-58.

³²⁵ Mellink 1971, 248; 1973, 301-302; Mellink 1998, 26-32.

³²⁶ Mellink 1998, 32-35.

³²⁷ Mellink 1971, 247; 1998, 35-39; ayrıca bk. 53 ve 54.

ise gülümser şekilde betimlenmiştir. Hemen yanında Khrysaor'un Medusa'nın kesilmiş başından doğuşu ve Pegasus tasvir edilmektedir. Bu frizi aslan avı sahnesinden oluşan üçüncü bir friz izlemektedir. Troilos Sahnesi olarak adlandırılan dördüncü frizde ise Akhilleus'in Troilos'a pusu kurması tasvir edilir.

Milyas Bölgesi'nin Pers hâkimiyetinde olduğu İÖ 6. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmiş olan mezar³²⁸, 50'li yaşlarında hayatını kaybetmiş yerel bir beye ait olmalıdır.³²⁹ Mezarın, mezar sahibinin gücünü vurgular şekilde Elmalı Ovası'nın farklı noktalarından görülebilecek bir konumda yaptırılmış olması, bu fikri desteklemektedir.

2.3.3. Klasik Dönem'de Yerleşim Gören Alanlar

2.3.3.1. Armutlu

Aedesa (Akçay) Vadisi'nde, kıyı Lykia'dan Susuz Dağı üzerinden Elmalı Ovası'na giden yol üzerinde tahkim edilmiş bir tepe yerleşimidir.³³⁰

Armutlu köyünde 4 adet Lykia tipi kaya mezarı ve 1 adet lahit tespit edilmiştir.³³¹ Köyün 3 km güneybatısında ise 200 m yükseklikte, neredeyse kare şeklinde (200 x 180 m)³³² Harçsız Kale³³³ ya da Afşar Kale olarak adlandırılan müstahkem bir kale yükselmektedir. Yerleşimden ele geçen en erken veriler Arkaik Dönem'e tarihlenmektedir.³³⁴ Ancak tahkimat duvarını oluşturan poligonal blokların daha geç bir döneme (Geç Klasik-Erken Hellenistik, İÖ 4. yüzyıl?) ait olduğu düşünülmektedir.³³⁵ Duvarı oluşturan *spolia* malzemelerden tahkimat duvarının Erken Bizans Dönemi'nde yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır.³³⁶ Yerleşimin giriş yapılabilecek üç tarafında da kapılar bulunmaktadır.³³⁷ Kent duvarları içinde pek çok ev yapısı bulunmaktadır. Çoğu tahrip olmuş yapıların işlenmemiş taştan inşa edildiği görülmektedir.³³⁸ Ayrıca Geç Roma Dönemi'ne ait keramik buluntuları da kent duvarları içinde tespit

³²⁸ Mellink 1976b, 26.

³²⁹ Mellink 1973, 303-305; 1998, 3-4.

³³⁰ Podalia ile ilişkilendirilmesine dair bk. Spratt – Forbes 1847 (I), 290 (Armootlee); Bean 1968, 159.

³³¹ Çevik 1996, 66; 72, res. 12 ve 13.

³³² Adak – Şahin 2004a, 76 ve Şahin 2014, 242.

³³³ İplikçioğlu et al. 1991-1994, 1-2 ve Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Armutlu".

³³⁴ Foss 2006, 13.

³³⁵ Foss 2006, 13 (İÖ 4. yüzyıl) ve Hellenkemper – Hild 2004, 453 (Geç Klasik – Hellenistik Dönem).

³³⁶ Hellenkemper – Hild 2004, 453. P. Foss, duvarda yeniden kullanılmış olan bir yazıttan, bu yenilenmenin İÖ 3. yüzyıldan daha önceki bir tarih olamayacağını belirtmektedir, bk. Foss 2006, 13.

³³⁷ Harrison 2001, 54 ve Foss 2006, 14. Yerleşimin güneydoğu kısmı doğal bir falez ile korunmaktadır; olasılıkla bu doğal falez gözetleyen kuleler inşa edilmiş olmalıdır ancak yoğun tahribattan dolayı herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır.

³³⁸ Kalın duvarlı ve ikizkenar şeklindeki yapıların bir ya da arka arkaya iki odası bulunmaktadır, ayrıca Lykia'daki Geç Roma – Erken Bizans örneklerine benzemektedirler; bk. Foss 2006, 14.

edilebilmektedir.³³⁹ Yerleşimin merkezinde apsisli bir odası bulunan üçgen yapı burada bir kilise ya da şapel bulunduğunu akla getirmektedir.³⁴⁰ Kent duvarları dışında pek çok sayıda lahit bulunmaktadır.³⁴¹ Bunlardan bazıları Kuzey Lykia’da belgelenen aslan bezemelidir, ancak çoğu bezemesiz Lykia tipi olarak inşa edilmiştir.³⁴²

2.3.3.2. İslamlar / Aytaş

İslamlar’ın yaklaşık 1 km kuzeybatısında bulunan Aytaş bir mezar kompleksi³⁴³ bulunması bakımından önem taşımaktadır. Mezar kompleksindeki anıt mezar (*mausoleum*)³⁴⁴ Elmalı Bölgesi’nde başka örneği bulunmamasından dolayı dikkat çekmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilmiş³⁴⁵ olan anıt mezar, tepe üzerine yerleştirilmiştir ve tepenin etrafına konumlandırılmış diğer mezar yapılarından izole şekildedir; ovayı açık bir şekilde göreceği şekilde konumlandırılmış olması aynı şekilde ovadan bakıldığında da açık bir şekilde görülmesini sağlamak amacıyla olmalıdır. Kireçtaşından kesme bloklardan oluşan yapının ayakta kalan kısmından dikdörtgen biçimde inşa edildiği anlaşılmaktadır.³⁴⁶ *Mausoleum*’un etrafında ise 2’si tamamlanmış 2’si ise yarım halde bırakılmış olmak üzere 4 adet Klasik Dönem³⁴⁷ Lykia tipi kaya mezarı tespit edilmiştir. *Mausoleum*’un 50 m doğusunda 1 adet tamamlanmış 1 adet ise yarım bırakılmış halde kaya mezarı bulunmaktadır; diğer yarım bırakılmış kaya mezarı ise *mausoleum*’un 50 m güneyindedir.³⁴⁸ *Mausoleum*’un 275 m güneybatısında bulunan tamamlanmış haldeki kaya mezarının hemen yakınında ise bir kaya kabartması bulunmaktadır. 7 adet figürün işlenmiş olduğu “ölü ziyafet sahnesi” betiminin yer aldığı ka-

³³⁹ Harrison 2001, 54.

³⁴⁰ Foss 2006, 15.

³⁴¹ Hellenkemper – Hild (2004, 453) tarafından 15 olarak kaydedilen lahitlerin sayısı P. Foss (2006, 13-14) tarafından 40 olarak verilmekte ve Roma İmparatorluk Dönemi’ne (İS 2.-3. yüzyıllar) tarihlendirilmektedir. Lahitler dışında yerleşimin kuzeybatı kısımlarında bulunan geniş, iki odalı yapıların hem Aytaş hem de tüm Lykia’da yaygın olan tapınak tipi mezar yapılarının kalıntıları olabileceğini de belirtmektedir.

³⁴² Ayrıca bk. Hoskyn 1842, 153-154 ve Petersen – von Luschan 1889, 161.

³⁴³ Aytaş Mevkii mezar yapıları S. E. Lockwood tarafından detaylı bir şekilde çalışılmış ve 2011 yılında “Aytaş Mevkii/İslamlar in the Elmalı basin, Turkey. A multi-period sepulchral site in Northern Lycia” başlığı ile doktora tezi haline getirilmiştir.

³⁴⁴ S. E. Lockwood, alandaki esere ait kalıntıların, çevredeki eserlerle birlikte değerlendirildiğinde kültürel bir kullanımdan ziyade bir mezar yapısı olduğunu söylemektedir, *heroon* ya da tapınak olarak değil *mausoleum* olarak tanımlanması önerisini dile getirmektedir, terminoloji hakkında bk. Lockwood 2011, 138-139.

³⁴⁵ İS 2. yüzyıl ortaları – 3. yüzyıl, bk. Lockwood 2011, 161-163.

³⁴⁶ Yapının daha detaylı ölçüleri ve rökonstrüksiyonu için bk. Lockwood 2011, 138-152.

³⁴⁷ S. E. Lockwood (2011, 60-62), Lykia Bölgesi’nde bulunan Lykia tipi kaya mezarları tarihlendirmelerini ve özellikle kabartması bulunan mezarın stilistik özelliklerini değerlendirerek İÖ 5. yüzyılın ortalarından 4. yüzyılın ortalarına kadar bir zaman aralığına tarihlemiştir.

³⁴⁸ Mezarlar hakkında daha detaylı bilgi için bk. Lockwood 2011, 36-44.

bartma olasılıkla bir aileyi temsil etmekte ve yakınında bulunan mezar ile bağlantılı olmalıdır.³⁴⁹ Aytaş'ta Lykia'ya özgü bir gömü yapısının bulunmuş olması, Elmalı Ovası'nın Lykia'ya yakın olan güney kısmının Lykia gömü kültüründen etkilenmiş olması açısından şaşırtıcı değildir. Ayrıca *Mausoleum*'un kuzeyinde ve batısında olmak üzere 2 adet *khamosoria* ve İÖ 4. yüzyıla ait 3 adet *tumuli* bulunmaktadır.³⁵⁰

Aytaş'ta ele geçen eserlerden bir diğeri ise toprağa gömülmüş halde tespit edilen lahit teknesidir.³⁵¹ Lahdin kapağı alanda bulunamamakla birlikte, teknenin üç tarafının da kabartma ile süslenmiş olduğu görülmektedir. Büyük olasılıkla toprağa gömülmüş olan tarafta da kabartma bulunmaktadır. Yan yüzlerden birinde ayakta, mızraklı bir adam ve domuzun bulunduğu bir domuz avı sahnesi betimlenmiştir. Diğer yan yüzde ise ayı avı sahnesi vardır. At üzerinde betimlenen avcı sola doğru, kendisine dönük olan ayıya karşı hareket halinde resmedilmiş ve iki figür arasına ise diğer figürlerden oldukça küçük bir av köpeği yerleştirilmiştir. Uzun olan yüzde ise savaş ve zafer sahnesi yer almaktadır. Sağdaki zafer (*tropaion*) sahnesinde olasılıkla bir kayanın üzerindeki üst üste bulunan iki kalkan üzerinde bir adam, yanında bir miğfer ve sağ eliyle önünde duran *tropaion*'a dokunur şekildedir. Soldaki savaş sahnesinde ise sola doğru şaha kalmış bir at üzerinde kısa *tunica* giymiş bir savaşçı, savaşçının önünde ise yerde uzanan (olasılıkla atından düşmüş şekilde betimlenmiş) bir düşman, bir kalkan ve yıpranmadan ve kırıklardan dolayı pozisyonu tam olarak belli olmamakla birlikte olasılıkla yere devrilmekte olan bir at betimlenmiştir.

Aytaş'tan aşağıda tekrar değinilecek olan bölgeye özgü olarak nitelendirilen ayakta duran aslan heykeli de ele geçmiştir. Gövdesinin ön kısmı ve baş kısmı korunmuş halde günümüze ulaşan heykel İS 3.-4. yüzyıllara tarihlenmektedir.³⁵²

Aytaş mevkisinden yazıtlı eserler de ele geçmiştir (**IMil3-5**). Bunlardan en önemlisi mevkiye adını veren³⁵³ kalkan betimlemesidir. Kalkanın hemen altına kazınan yazıtta ise Osaimis torunu Artimas oğlu Hermaios'un bu anıtı oğlu Artimas için yaptırmış olduğu kayıtlıdır.³⁵⁴ Genellikle savaş ile ilişkili kullanılan kalkan betiminin buradaki tercih edilme sebebi kesin olmamakla birlikte, Hermaios'un belki de savaşta kaybetmiş olduğu oğlunun anısına

³⁴⁹ Kabartma için bk. Lockwood 2011, 76-102.

³⁵⁰ *Khamosoria* ve *tumuli* hakkında detaylı bilgiler için bk. Lockwood 2011, 63-67 ve 164-177.

³⁵¹ Borchhardt 1996/1997, 5-6; Lockwood 2011, 102-122.

³⁵² Lockwood 2011, 133-136; ayrıca fig. 95-97.

³⁵³ Yerliler tarafından kaya kabartması "ay taşı" olarak adlandırılmış ve böylece mevki "Aytaş" adını almıştır.

³⁵⁴ **IMil5**: Ἐρμαῖος Ἀρτίμου Οσαῖμιος Ἀρτίμαν τὸν υἱὸν | φιλοστοργίας ἔνεκεν. Eserin tarihi belli olmamakla birlikte J. Borchhardt (2000, 4), Bununla birlikte S. E. Lockwood (2011, 130), Karia ve Rhodos'ta Hellenis-

yaptırması olabileceği düşünülebilir.³⁵⁵ Ancak yazıtta buna dair herhangi bir ifade bulunmaması dolayısıyla basit bir şekilde ölmüş olan şahsın korunması amacı ile de kalkan betimi tercih edilmiş olabilir.

Bir diğer yazılı eser ise ana kayaya oyulmuş bir niş içerisine kabartma şeklinde işlenerek yerleştirilmiş mezar stelidir. Yazıt stelin Trokondas oğlu Terbemis tarafından karısı Hermaios oğlu Kottes'n kızı Oa için yaptırılmış olduğunu kaydetmektedir.³⁵⁶ J. Borchhardt, yazıtta değinmeksizin ve herhangi bir veri sunmaksızın kabartmanın Klasik ya da Hellenistik Dönem tarihlendirmesini önermiştir.³⁵⁷ S. E. Lockwood ise, Tyriaion'daki benzer stel kabartmalarının Ch. Naour tarafından yazı stili ve yerel isimlerin çokluğu nedeniyle Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmesinden³⁵⁸ yola çıkarak söz konusu stel kabartmasının da İÖ 1. yüzyıl civarlarına tarihlendirilebileceğini söylemektedir.³⁵⁹ Stel üzerindeki yazıtın harf karakterlerine bakıldığında, *sigma* ve *epsilon* harflerinin *lunar* yapıda olmayışı S. E. Lockwood'un tarihlendirmesini desteklemektedir.

Yerleşimdeki son yazılı eser ise bir adak yazıtıdır. Yazıtta Molesis'in aynı tapınakta ve aynı sunakta tapınılan tanrılara adak adadığı (θεοῖς | συννάοις καὶ συμβώμοις | κατευχήν) kayıtlıdır (**IMi13**). “θεοὶ σύνναοι καὶ σύμβωμοι” ifadesi Mısır *pantheon*'u ile ilişkilidir ve Hellenistik Dönem'de Ptolemaioslar'ın Asia Minor'e ilgileri ve gelişleri ile birlikte Mısır tanrı ve tanrıçalarının Anadolu'da tapınımına dair örneklerle rastlanmaya başlanmıştır.³⁶⁰ Dolayısıyla Milyas Bölgesi'nde de bu şekilde bir tapınım görülmesi Ptolemaioslar'ın kısa bir süre de olsa

tik Dönem mezar örneklerinde kalkan betiminin sıklıkla kullanılmış olmasını temel alarak kalkan kabartmasının da Hellenistik Dönem'e tarihlenebileceğini belirtir.

³⁵⁵ İplikçioğlu et al. 1992a, 186; 1992b, 14; Lockwood 2011, 129. J. Borchhardt (1996/1997, 4) yazıtta değinmeksizin kalkan kabartmasının yerel bir lider tarafından güç ve hegemonya simgesi olarak yaptırılmış olabileceğini belirtir.

³⁵⁶ **IMi14**: Τερβημις Τροκονδου Οαν | [?]Κο]ττεους Ἑρμαίου | γυνά[κ]α. Θεῶ. Yazıtın sonunda yer alan “Θεῶ” ifadesi herhangi bir tanrıçanın adının anılmayışı bakımından dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra B. İplikçioğlu, A. V. Çelgin ve G. Çelgin (1992a, 192), yerel halk tarafından tanınmış bir tanrıça olduğun ve sondaki bu ifade ile birlikte mezarın söz konusu tanrıçanın korumasına emanet edildiğini söylemektedirler. Bununla birlikte Phrygia Bölgesi kentlerinden Dorylaion'da görülen örneklerde mezar yazıtı formunda yazılmış (μνήμηχ χάριν) yazıtların Zeus Bronton'a adak olarak sunulması (Διὶ Βροντῶντι εὐχήν) ile sonlandırıldığı görülmektedir, örnekler için bk. MAMA V, no. 19, 111, 134 ve 138; ayrıca bk. MAMA V, s. xxxiv-xxxviii.

³⁵⁷ Borchhardt 1996/1997, 4.

³⁵⁸ Tyriaion'da pek çok sayıda belgelenmiş olan stel formundaki kabartmaların sınıflandırılması ve tarihlendirilmesi için bk. Naour 1980, 79-80.

³⁵⁹ Lockwood 2011, 127.

³⁶⁰ Asia Minor'de bulunan örnekler için bk. IEphesos IV, no. 1231 (Ephesos); Marek 1993, 143, no. 24 (Pompeopolis); IPriene, no. 196 (Priene); Bosch 1967, 245, no. 184 ve 246, no. 185 (Ankara); ISide, no. 16 (Side). Asia Minor'de Mısır kültürlerinin tapınımına ilişkin genel olarak bk. Drexler 1889; Magie 1953; Dunand 1973; Ünlüoğlu 2005; Takács 2005; Podvin 2012; Podvin 2013.

bölgedeki hâkimiyeti ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca yazıtta Molesis'in dedesinin Εἰσιδιανός adını taşıyor olması, adağın sunulmuş olduğu tanrılar da göz önüne alındığında anlamlıdır.³⁶¹

2.3.3.3. Kızılca

Elmalı Ovası'nın güneyinde, Khoma'nın 3 km batısında konumlu Kızılca, Klasik Dönem'in en önemli kalıntılarına sahip yerleşimlerden biridir. Kızılca, Milyas Bölgesi sınırları içinde kalmasına rağmen Lykia etkisi göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Modern Kızılca köyüne ait bir tepede belgelenmiş olan 2 adet kaya mezarının³⁶² ahşap sivil mimariyi taklit eden Lykia'ya özgü klasik mezar geleneğinde oyulmuş olması dikkat çekicidir.³⁶³ Mezarlardan birisi yazıtsızken, diğeri ise 2 bölümden oluşan Lykçe bir mezar yazıtı taşımaktadır. Yazıtta “*ēnē periklehe khñtawata*”³⁶⁴ ifadesi görülmektedir. “*Perikle* yönetimi altındayken” anlamına gelen bu ifade mezarın belgelenmiş olduğu Kızılca çevresinin Limyra dynastı *Perikle*'nin hâkimiyetinde olduğunu göstermektedir.³⁶⁵ Hem bir tanesi Lykçe yazıt taşıyan söz konusu mezarların Lykia etkisi göstermesi hem de yazıtta geçen ifade Elmalı Ovası'nın güney kısmının Lykia kültür alanına dâhil olma olasılığını akla getirmektedir. Ancak bu veriler böyle bir çıkarım yapmak için yeterli değildir. Bu durum daha ziyade bölgenin Klasik Dönem'de bir süreliğine Lykia ile politik bir ilişki içine girmiş olması sonucunda kısa süreli bir etkileşim olarak değerlendirilmelidir.

2.3.4. Hellenistik ve Roma Dönemi Yerleşimleri

2.3.4.1. Akarassos

Stadiasmus Patarensis ile birlikte Elmalı³⁶⁶ ilçesine lokalizasyonu kesinleşen Akarassos yerleşimine dair günümüze hem arkeolojik hem de epigrafik olarak çok fazla veri ulaşmamıştır.³⁶⁷

³⁶¹ Bu yazıtla birlikte ilk defa belgelenmiş olan Εἰσιδιανός şahıs ismi Mısır tanrıçası Εἰσις ya da Ἴσις adının Latince “-ianus” soneki ile birleşimi sonucu oluşmuş olmalıdır, bk. İplikçioğlu et al. 1992a, 190-191.

³⁶² Bean 1971, 22-23, no. 38; 1986, 159-160; Hellenkemper – Hild 2004, s.v. “Kızılca”.

³⁶³ S. E. Lockwood (2011, 47 ve dn. 108) Lykia tipi kaya mezarı olarak tanımlanan Kızılca kaya mezarlarından doğuda bulunan ve yazıtlı olan mezarın Lykia tipi olarak değerlendirilebileceğini ancak N. Çevik tarafından Lykia tipi olduğu ancak daha basit bir formda inşa edilmiş olduğu şeklinde değerlendirilmiş olan batıdaki diğer mezarın Lykia tipi olmadığını savlamaktadır.

³⁶⁴ *ēnē periklehe khñtawata* formu içeren diğer yazıtlar için bk. TL, no. 132, str. 1 (Limyra), TL, no. 67, str. 2 (Teimiussa) ve TL, no. 83, str. 5 (Arneai).

³⁶⁵ Bk. yuk. “Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Elmalı Ovası ve Kabalia”.

³⁶⁶ 19. yüzyıl gezginlerinin de uğramış olduğu ilçe büyük olasılıkla Bizans Dönemi ve hatta belki daha öncesinde de olduğu gibi bu yüzyılda da bir ticaret alanıydı, bk. Spratt – Forbes 1847 (I), 286-288; ayrıca bk. Ritter 1859, 816-817; Seiff 1875, 501-502; Fellows 1852, 380-384; 1853, 287-289.

Antik edebi kaynaklarda yerleşimin geç dönem yazarları tarafından anıldığı görülür. Yerleşim, Kapiton tarafından bir Lykia kenti olarak aktarılmıştır.³⁶⁸ Yerleşimin anıldığı bir diğer edebi kaynak olan Sion’lu Nikolaos’un hayatını anlatan eserden ise Akarassos’un Kabilia’da yer aldığını içeren bir bilgi elde edilmektedir.³⁶⁹ *Notitiae episcopatum*’da Akarassos 12. yüzyıla kadar Lykia Eyaleti piskoposluğu olarak kaydedilmektedir.³⁷⁰

Kentte prehistorik bir höyük kaydedilmiş³⁷¹ olması yerleşimin hem ovadaki konumu hem de zengin su kaynaklarına sahip olması sebebiyle erken dönemlerden beri iskân edildiğinin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Yerleşimde bir restoranın girişinde devşirme olarak kullanılmış Roma Dönemi’nden iki adet silindir şeklinde mezar altarı bulunmaktadır. Yine Ömer Paşa Camii’nde kullanılmış olan sütunlar da Roma İmparatorluk Dönemi’ne aittir.³⁷² Kentten epigrafik veri olarak Kakasbos için dikilmiş bir adak yazıtı (IMil41) ve Marcus Aurelius ve Lucius Verus’a ithaf edilen bir altar bilinmektedir.³⁷³

Akarassos yerleşiminin ismine Stadiasmus Patarensis dışında diğer bir önemli epigrafik kaynaktan da rastlanır. Yukarıda da değinildiği üzere, Akarassos İÖ 46 yılında Roma ve Lykia Birliği arasında yapılmış olan “*Foedus Antlaşması*”nda Lykia’ya dâhil edilen yerleşimlerden birisidir.³⁷⁴ Antlaşma sıralamasında Akarassos, listelenen *polis*’ler (Τελμησσος Χῶμα Φάσηλις Σίλουα Σερρα Λίσσα / Telmessos, Khoma, Phaselis, Silva Serra, Lissa) arasına dâhil edilmemiş, antlaşma metninin bir sonraki maddesinde bulunan küçük yerleşimler arasında sıralanmıştır.³⁷⁵ İS 141 yılında meydana gelen depremden sonra Opramoas’ın bağış yapmış olduğu Lykia Birliği üye *polis*’leri arasında da Akarassos listelenmemiştir.³⁷⁶ Ptolemaios da

³⁶⁷ Hellenkemper – Hild 2004, s.v. Akarassos; Şahin 2014, 238-240.

³⁶⁸ FGrHist 733; Steph. Byz., s.v. Ἀκαρασός: πόλις Λυκίας, ὡς Καπίτων. τὸ ἐθνικὸν Ἀκαράσσιος καὶ Ἀκαρασσεύς. σύνηθεσ δὲ τοῖς τὴν χώραν οἰκοῦσιν. Ayrıca bk. Robert 1955, 207-208.

³⁶⁹ *Vita Nicolai Sionitae* 42: ἐγὼ γάρ εἰμι ἐν τῇ Καβαλειᾷ ἐν Ἀκαρασσῶ; ayrıca bk. Foss 1996, 322.

³⁷⁰ *Not. episc.* 1, 262; 2, 324; 3, 374; 4, 279; 7, 336; 9, 218; 10, 267; 13, 270; ayrıca bk.

³⁷¹ Kentin kuzeybatısında kalan höyük için bk. Pace 1921, 63; ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 426 ve Şahin 2014, 240.

³⁷² Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara ²1983, 629-636. Bunun dışında A. Ekiz tarafından (2001, 29) ilçedeki kalıntılar şu şekilde listelenmektedir: “İlçe içinde; Baltasığedik civarında antik yol, Yavsiyan’da sur, onun yanında Asar Tepesi, ikisi arasında yol kenarında insan elinden çıkmış büyük taşlar, Düdenbaşı üstünde kayalar tabanı oyulmuş suretiyle yapılmış mezarlar, Avşar-Manastır ve Teke Bağları, Adatepe, Beydeğirmeni ve Ayvasıl höyükleri.”.

³⁷³ Adak – Şahin 2004a, 75; S. Şahin tarafından aynı buluntu grubuna ait ölü ziyafeti sahneli bir mezar stelinin belediye binası önünde durduğu aktarılmaktadır, bk. Şahin 2014, 240.

³⁷⁴ Mitchell 2005, 169, str. 58-59: Elmalı Ovası’nda yer alan yerleşimler Akarassos, Phileta, Terponella, Terpis, Kodoppa ve Mikron Oros Akarassos şeklinde sıralanmaktadır: “Ἀκαρασός Φιλεττα Τερπονέλλα Τερπις Κοδοππα Μεικρόν Ὄρος Ἀκαρασός”; ayrıca bk. 221-222.

³⁷⁵ Mitchell 2005, 169, str. 54-55.

³⁷⁶ İlişkili yazıt için bk. Kokkinia 2000.

(5.3.7) Lykia kentlerini sıralarken, Milyas Bölgesi içinde 4 kenti sıralamaktadır: Podalia, Nysa, Khoma ve Kandyba (Μιλιάδος· Ποδαλαία, Νύσα, Χῶμα, Κόνδυκα); bu listede de yerleşimin adına rastlanmaz.

Her ne kadar Geç Antik Dönem’de Stephanos Byzantinos tarafından da aktarıldığı üzere bir *polis* olsa da (Ακαρασός· πόλις Λυκίας) Erken Roma ve İmparatorluk Dönemi’nde yerleşimin statüsüne dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Yukarıda da bahsi geçen yazıtlar ve Ptolemaios’un kent listesi bu konu bağlamında önem taşımaktadır. Zira “*Foedus Antlaşması*”nda *polis* statüsü taşımayan yerleşimin yaklaşık 1 yüzyıl sonrasında dikilen Stadiasmus Patarensis yol anıtında anılmış olması ve sonrasında Opramoas’ın bağış yaptığı kentler arasında yer almaması söz konusu yüzyıllarda yerleşimin politik statüsüne dair bilgi vermektedir. Özellikle Stadiasmus Patarensis bu hususta önemlidir, zira anıttaki yerleşimlerin statüleri tartışmalıdır, bu yüzden Akarassos ve anıtta yer alan diğer Milyas yerleşimlerinin statülerine dair fikir edinmek için bu tartışmalardan kısaca söz etmek gerekmektedir. W. Tietz, Stadiasmus Patarensis’te yer alan yolların başlangıç ve bitiş noktalarını oluşturan yerleşimlerin statülerinin *polis* olduğunu savlamaktadır.³⁷⁷ Chr. Schuler de yine aynı şekilde Akarassos ve Kodopa yerleşimlerine dair Stadiasmus Patarensis yol anıtını örnek göstererek burada bahsi geçen tüm yerleşimlerin *polis* statüsünde olduğunu belirtmektedir.³⁷⁸ S. Şahin ise yol anıtında adları geçen Kalabatia, Kosara ve Onobara örneklerini vererek³⁷⁹, bu yerleşimlerin büyük kentlerin teritoryumlarında kaldıklarını, dolayısıyla anıtta geçen tüm yerleşimlerin *polis* olarak kabul edilemeyeceğini öne sürmektedir.³⁸⁰ Son olarak bu konuda yazan F. Onur ise S. Şahin’in yaklaşımını haklı bulmakla birlikte “bu yerleşimlerin hepsinin de, her zaman net olarak tanımlayamadığımız belli bir otonom yapıya sahip olduğunu” düşünmektedir.³⁸¹

³⁷⁷ Tietz 2003, 276, dn. 207; 292.

³⁷⁸ Schuler 2007a: 77-78; ayrıca bk. 2010b, 81, dn. 79.

³⁷⁹ Söz konusu güzergâhlar şu şekildedir: GZR 3: ἀπὸ Σιδύμων εἰς? Καλαβαντίαν στάδια κδ' (Sidyma’dan [Kalabati]a’ya 24 *stadia*); GZR 43: ἀπὸ Κιτανάυρων εἰς Κό[σ]αρά Μυ[α]ρικῆς ? στάδια ..' (Kitanaura’dan Mn[arike]’nin Ko[s]ara’sına [*s*]tadia [.]); GZR 44: [ἀπ]ὸ Κοσά[ρ]ων εἰς Τ[υ]πάλλι[α] στάδια ..' (Kosara’dan T[y]palli[a]’ya *stadia* ..); GZR 47: ἀπὸ Τραβέννων εἰς Ὀνόβαρ[α] στάδια ..' (Trabenna’dan Onobara[a]’ya *stadia* ..); GZR 48: ἀπὸ Ὀνοβάρων ἐπὶ θάλασσα[ν] στάδια ..' (Onobara’dan denize [*stadia* ..]); GZR 49: [ἀπὸ Κοσάρων τ]ῆς Μναρικῆς εἰς Λύκ[ας] στάδια ..' (Mnarike’nin [Kosara’sından] Lyk[ai]’a *stadia* ..); GZR 52: ἀπὸ Κοσάρων [τ]ῆς Μναρικῆς εἰς Φασήλιδ[α] στάδια [..] (Mnarike’nin Kosara’sından Phaselis’e [*stadia*] [.]), bk. Şahin 2014, 44-47.

³⁸⁰ Şahin 2010a, 144, dn. 11. S. Şahin, Kalabatia’nın Sidyma kenti yönetiminde bir liman yerleşimi (2014, 139-140); Kosara’nın anıtta da belirtildiği üzere Mnara’ya bağlı bir yerleşim (2014, 296 vd.) ve Onobara’nın ise Trabenna’ya bağlı bir köy yerleşimi (2014, 319) olduğunu yazmaktadır.

³⁸¹ Onur 2016a, 106.

Tüm bu tartışmalara bakıldığında, özellikle Milyas Bölgesi yerleşimleri (politik statüleri kesin olarak belli olmayan Akarassos, Kodopa, Soklai) ve bu yerleşimlerden elde edilen veriler de göz önünde bulundurulduğunda Akarassos yerleşiminin kesin olarak *polis* statüsünde olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak F. Onur'un da bahsettiği üzere otonom bir yapıda oldukları, belki de söz konusu yıllarda bağımsız *demos* olarak politik varlıklarını sürdürmüş oldukları düşünülebilir.

2.3.4.2. Eskihisar

Elmalı'nın 12 km kuzeybatısında, Oinoanda'nın ise 20 km doğusunda yer alan Eskihisar³⁸² hakkında bilinenlerin çoğu 19. yüzyılda bölgeye gelen gezginlerin aktarımlarından bilinmektedir.³⁸³ T. A. B. Spratt ve E. Forbes, adının eski bir ören yeri olduğunu açıkça belirten yerleşimde çok fazla detay vermeden sadece duvar kalıntıları, az sayıda mezar ve kaya lahitle-ri bulunduğunu kaydetmişlerdir.³⁸⁴ Kaydettikleri daha sonra gelen gezginler ve araştırmacılar tarafından da tasdiklenmiş, yerleşimde dik bir tepede poligonal bloklardan oluşmuş ve olasılıkla Hellenistik Dönem'e (belki de daha eski) ait kale tahkimat duvarı; ayrıca 5 adet kaya lahdi (*khamosorion*) ve 2 adet Lykia tipi kaya mezarı bulunmaktadır.³⁸⁵ Eskihisar'ın doğusunda, 1 saatlik tırmanışla ulaşılan bir tepede, duvarlarında azizlerin betimlendiği freskler bulunan küçük bir mağara da tespit edilmiştir.³⁸⁶

Yerleşimden tek yazılı belge ise Eskihisar'dan Güğü'ye giden yol üzerinden gelmektedir. Kapıkaya olarak adlandırılan mekide Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir grup kaya kabartması ve bir yazıt kayıt altına alınmıştır.³⁸⁷ Philologos isimli bir şahsa ait olan mezar yazıtında şahsın baş avcı (*ἀρχικυνηγός*) olduğu görülür (**IMiI14**).³⁸⁸

Eskihisar her ne kadar Milyas Bölgesi yerleşimleri arasında listelense de yerleşimin Oinoanda teritoryumuna ait olma durumu da göz önünde bulundurulmalıdır. Zira, Elmalı Ovası'ndan Oinoanda'ya giden iki yol olduğu varsayılmaktadır. Bunlardan ilkinin Eskihisar,

³⁸² TK Elmalı IIç/33.

³⁸³ Hellenkemper – Hild 2004, 531, s.v. "Eskihisar".

³⁸⁴ Spratt – Forbes 1847 (I), 282.

³⁸⁵ Hellenkemper – Hild 2004, 531; Petersen – von Luschan 1889; ayrıca Ch. Fellows (1852, 384), Esky-Hissá olarak kaydettiği köyde bulunan antik kalıntılarla dolu yerleşimin Podalia olabileceğini söylemektedir.

³⁸⁶ Fresklerin Orta Bizans olarak tarihlendirilmiş olduğu mağaranın olasılıkla bir inziva yeri olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir, bk. Spratt – Forbes 1847 (I), 285; Hellenkemper – Hild 2004, 531.

³⁸⁷ Spratt – Forbes 1847 (I), 283-284; Fellows 1852, 384-385; Petersen – von Luschan 1889, 176 ve Bean 1971, 25.

Yapraklı ve Güğü Beli üzerinden Seki'ye geçtiği, diğerinin ise Yuva Yaylası üzerinden Seki'ye geçerek Oinoanda kentine ulaştığı düşünülmektedir.³⁸⁹ Bahsedilen güzergâh üzerinde bulunan yerleşimlere bakıldığında Güğü/Yapraklı (Orpenna) ve Yuva Roma İmparatorluk Dönemi'nde Oinoanda teritoryumunda yer almaktadırlar. Eskişehir yerleşiminin de, Elmalı Ovası'nda yer alsa dahi, Oinoanda'nın teritoryumunu genişletme politikası doğrultusunda kente dâhil edilmiş olması mümkündür.

2.3.4.3. Gümüşyaka

Elmalı'dan yaklaşık 13 km kuzeydoğuda kalan eski adı ile Direköyü³⁹⁰, şimdiki Gümüşyaka, Elmalı Ovası'nda yerleşim izleri taşıyan alanlardan birisidir. Gümüşyaka'nın hemen 3 km güneyinde yer alan Asartepe'nin güney yamacında silindirik biçimli mezar altarı tespit edilmiştir. Altarların buluntu yerinin kuzeyinde ise antik bir yerleşime dair kalıntılar bulunmuştur.³⁹¹ Bu mezar altarılarından iki adedi yazıtlı olup bunlardan ilkinin alt kısmı kırık olup fragman halindedir. Yazıtın korunmuş olan ilk satırlarında büyük olasılıkla mezarı yaptıran şahıslar olan Lucius Antonius Amadimos(?) ve Kodlapeimis(?) isimleri okunmaktadır (IMil6). Diğer ise Hermaios'un kendisini besleyenler/yetiştirenler olarak Orestes oğlu Mole-sis ve Aba için diktirmiş olduğu mezar yazıtıdır.³⁹²

Gümüşyaka'ya ilişkin antik yerleşim önerisi için bk. aşağıda "Terpis".

2.3.4.4. Khoma

Elmalı Ovası'nın erken dönemlerden beri en önemli yerleşimlerinden biri olan Khoma (Χῶμα-Höyük), Elmalı'nın 14 km güneybatısındaki Hacimusalar'a lokalize edilmektedir.³⁹³

Ptolemaios ve Hierokles tarafından Milyas kenti olarak anılmaktadır. Ptolemaios, Lykia Bölgesi içinde Milyas Bölgesi kentlerini sıralarken, bu kentler arasında Khoma'yı da saymaktadır.³⁹⁴ Aynı şekilde Hierokles de Milyas Bölgesi içinde Podalia ile birlikte Khoma'yı

³⁸⁸ Genellikle kölelere ya da azatlılara verilen Philologos adını taşıyan şahıs olasılıkla özel bir mülkte avcı olarak çalışıyor olmalıdır, mezarında yer alan betimlemelerde ise mesleğine atıfta bulunmak amacıyla domuz betimi tercih edilmiştir; betimleme için bk. Bean 1971, photograph no. 37.

³⁸⁹ Şahin 2014, 206.

³⁹⁰ TK Elmalı, Ilc/34.

³⁹¹ İplikçioğlu et al. 1992b, 22-23 ve Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Dire".

³⁹² IMil7. Yazıt, harf karakterleri (lunar *sigma* ve *epsilon*; yazıtın ilk 4 satırında lunar olan *sigma* ve *epsilon*, ilk 4 satıra göre daha büyük yazılmış olan son 3 satırda köşeli olarak kullanılmıştır) bakımından İS 2.-3. yüzyıla işaret etmektedir.

³⁹³ Bean – Harrison 1967, 40-44; Hellenkemper – Hild 2004, 506, s.v. "Choma".

³⁹⁴ Ptol. 5.3.7: Podalia, Nysa, Khoma ve Kandyba (Μιλιάδος: Ποδαλαία, Νύσα, Χῶμα, Κόνδυκα).

da vermektedir.³⁹⁵ Plinius (5.101) ise ovanın en önemli akarsuyu olan Aedesa (Akçay) Irmağı'nın aktığı Khoma kentini Lykia'nın 70 kenti arasına koymaktadır.

300x350 m büyüklüğünde ve 13 m yüksekliğindeki³⁹⁶ höyüğün Neolitik Dönem'de varlığı bir çömlek kırığı aracılığıyla belgelenmiştir.³⁹⁷ Höyük ve ona bağlı çevre yerleşimlerinde Erken Tunç Dönemi'ne dair veriler bulunurken Orta ve Geç Tunç Çağı'nda veri eksikliği görülmektedir. Elmalı Ovası'ndaki bu periyodlara ait veri eksikliği olasılıkla bölgede yer alan göllerin su seviyelerinin yükselmesi ile ilişkili olmalıdır.³⁹⁸ Höyükte yeniden hareketlenmenin İÖ 8.-7. yüzyıllarda olduğu gözlenmekle birlikte, Perslerin hâkimiyeti ile birlikte İÖ geç 6. yüzyıldan İÖ 4. yüzyılın ortalarına kadar yerleşim tekrar terkedilmiş gözükmektedir.³⁹⁹

İ. Özgen tarafından İÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmiş olan geç duvarlar yerleşimin Hellenistik Dönem'de de iskân edilmiş olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁰ Kentten ele geçen epigrafik malzemeler arasında bu döneme ait çok önemli bir mezar epigramı bulunmaktadır (**IKh12**).⁴⁰¹ Osabimis oğlu Osses'in diktirdiği stelde dedesi Osses ve büyük dedesi Monassas'ı Telamon oğlu Aias'a denk tutması ve savaş naralarıyla ölmüş olduklarını belirtmesi bu dönemde bölgede gelişen askeri durumlara işaret etmektedir. Dolayısıyla yazıttan çıkarım yapılan askeri çatışmalar Hellenistik Dönem'de antik kaynaklarda da bahsi geçen Büyük İskender'in bölgeden geçişiyle ilişkilendirilebilir.⁴⁰²

Aşağıda tekrar değinilecek olan İÖ 1. yüzyıl otonom baskılar kentin bu yüzyılın başlarında bağımsız olduğunu göstermektedir. Ancak İÖ 46 yılında Lykia Birliği ve Roma arasında

³⁹⁵ Hier. 638.8-9.

³⁹⁶ Gates 1996, 315; Hellenkemper – Hild 2004, 506, s.v. “Choma”; Çevik 1996, 61; Harrison 2001, 50. Höyük yüksekliğinin 10-12 m olmasına ilişkin bk. Özgen 2006, 540-541.

³⁹⁷ Eslick 1992, 63.

³⁹⁸ Foss 2006, 4 ve 11.

³⁹⁹ Foss 2006, 4,7 ve 11. Ancak İ. Özgen (2006, 541), yerleşimde tespit edilen duvarların altından ele geçen çanak çömleklerin analizi sonucu erken dönem duvarların İÖ 6.-5. yüzyıllara tarihlenebileceğini belirtmektedir. Ayrıca 1999 kazısında höyükte bulunan ön yüzde Attika miğferli Athena başı ve arka yüzde baykuş figürlü altın bir sikke İÖ 5. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Dolayısıyla P. Foss'un yukarıda da bahsi geçen yerleşimin terkedilmesine ilişkin önerisi bu veriler ile tekrar değerlendirilmelidir.

⁴⁰⁰ Özgen 2006, 541; Hellenistik Dönem boyunca yerleşim merkezi yoğun bir iskân görmüş; hatta Khoma'yı çevreleyen tüm höyüklerde de yerleşim görüldüğü tespit edilmiştir, bk. Foss 2006, 12.

⁴⁰¹ Çeviri: “*Kalkan ve mızrak ve kılıç ve de miğfer; bu cengâver betimlerini Osabimis oğlu Osses, dedesi Osses ve büyük dedesi Monassas için yaptırıp dikti, babayığit er kişilere bir onur nişanesi olsun diye bu mezar; onlar ki basiret ve ün sahibydiler, gerçekten mutlu ve yiğittiler, ön safta cenkte Telamon oğlu Aias'a denk idiler; işte bu iki saygın yaşlıyı barındırıyor bu mezar, savaş naralarıyla ölüp ebedi Hadesin evinde mutlular yanında yer bulan. Mousaios oğlu Pergeli Paion, taşçı ustalarının sanatında en iyisi, yaptı bu betimleri. Eğer herhangi bir kimse bu mezarla ilişkili bir şeye zarar verirse, tüm tanruların gözünde günahkâr olsun!*”; ayrıca bk. Barbantani 2014, 318-320.

⁴⁰² Büyük İskender'in bölgeye gelişine ilişkin bk. yuk. “Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Elmalı Ovası ve Kabalia”.

imzalanan “*Foedus Antlaşması*” ile birlikte Khoma da Lykia’ya dâhil edilmiştir.⁴⁰³ Ancak kentin Birlik tipi sikkesi bilinmemektedir. Lykia’nın İS 43 yılında eyalet haline getirilmesi ile birlikte Khoma’da Roma İmparatorluk hâkimiyeti altına girmiştir. Stadiasmus Patavensis’te yer alan güzergâhlar listesinde⁴⁰⁴ yer alan Khoma İS 141 yılındaki depremden sonra Opramoas’ın bağış yapmış olduğu Lykia Birliği kentleri arasında da bulunmaktadır. Opramoas kente *stoa* ve Sebasteion için 7000 *denarii* (τῆ Χωματέων εἰς στοᾶν [καὶ Σεβᾶ]στειῶν ₪ ζ’) bağışlamıştır.⁴⁰⁵

Khoma’dan belgelenen en önemli mimari kalıntı höyüğün ortasında tespit edilmiş olan İS 4.-11. yüzyılları arasındaki döneme tarihlenen üç evrelî kilise yapısıdır.⁴⁰⁶ İ. Özgen, kazılardan çıkarılan insan figürlü, bitkisel ve geometrik motifli duvar resimleri, mozaik tabanlar ve ayinle ilgili diğer buluntular ile değerlendirildiğinde Khoma’nın dini bir merkez olması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁰⁷ Geç dönem kayıtlarına bakıldığında, Khoma’nın 12. yüzyıla kadar piskoposluk merkezi listelerinde Myra *metropolis*’i altında listelenmiş olması İ. Özgen’in bu değerlendirmesini desteklemektedir.⁴⁰⁸

Kente dair numismatik veriler İÖ 1. yüzyılda otonom sikke basmış olduğunu belgelemektedir. Bu baskıların hepsinde ön yüz tipi olarak Zeus başı kullanılırken, arka tip olarak at üzerinde Kakasbos ve defne çelengi içinde Herakles gürzü tercih edilmiştir.⁴⁰⁹ “*Foedus Antlaşması*” ile birlikte Lykia’ya dâhil edilmesi⁴¹⁰, bahsedilen bu sikkelerin antlaşmanın yapılmış

⁴⁰³ Mitchell 2005, 169, str. 54.

⁴⁰⁴ Şahin 2014, GZR 7: ἀπὸ Νείσων εἰς Χῶμα στάδια ροβ’.

⁴⁰⁵ Kokkinia 2000, 71, XIXC, 4-5; ayrıca bk. Broughton 1938, 720; Jameson 1980, 842; Behrwald 2000, 176, dn. 74. Yazıtta Lykia Birliği kentleri arasında olduğu kesin olan Khoma kentinin Birlik tipinde basılmış herhangi bir sikkesi bilinmemektedir.

⁴⁰⁶ Özgen 2006, 541; Üç evre şu şekilde sıralanabilir: Üç konçlu bir şapel yapısı (1); üç konçlu bir kilise yapısı (2); kare içinde haç planlı küçük bir kilise (3). Kilisenin daha detaylı bir çalışması için bk. Çağatay Arıkan 2001, 22-87.

⁴⁰⁷ 2000 yılı kazı çalışmalarında höyükten ele geçen kireçtaşından bir heykelin kaidesinde Aurelius Diogenikastos’un onurlandırma yazıtı yer almaktadır (İS 2.-3.), yazıtta Khoma kilise törenlerinden de söz edilmektedir, bk. Özgen 2006, 541. Yazıt henüz yayımlanmamış olması dolayısıyla tarafımızdan yazıt kataloğuna eklenmemiş ve değerlendirilememiştir.

⁴⁰⁸ *Not. episc.* 1, 267; 2, 329; 3, 379; 4, 284; 7, 349; 9, 231; 10, 279; 13, 284.

⁴⁰⁹ Khoma baskılarını 2 tipe incelemek mümkündür; Tip 1: ÖY: sola dönük Zeus başı, AY: sağa ilerler şekilde at üzerinde Kakasbos, XΩ ya da XΩM lejantı, bk. BMC Lycia, 49, no. 1 (Lev. XI.1); SNG von Aulock 10, no. 4287 ve 4288; SNG von Aulock 18, no. 8485; SNG Tüb. 6, no. 4221 ve 4222. Tip 2: ÖY: sağa dönük Zeus başı, AY: defne çelengi içinde Herakles sopası, XΩ lejantı, bk. SNG von Aulock 10, 4289 ve 4290. A. T. Tek (2006, 777) bunlara bir üçüncü tip daha eklemektedir, Tip 3: ÖY: sola dönük Zeus başı, AY: sağa ilerler şekilde at üzerinde Kakasbos, XΩMATΩN lejantı.

⁴¹⁰ Bk. yuk. “Roma Yönetimi Altında Elmalı Ovası ve Kabalia”.

olduğu İÖ 46 tarihinden daha önceki bir zamana ait olduğunu göstermektedir.⁴¹¹ Kentin ayrıca Gordianus III döneminden de 2 baskısı bilinmektedir.⁴¹²

Şimdiye kadar Hacımusalar ve Sarılar’dan bilinen epigrafik bulgular arasında (**IKh1-14**) Osses ve Monassas’ın mezar epigramı dışında, Hacımusalar’dan ele geçen bir onurlandırma yazıtı Khomalılar’ın *boulē* ve *dēmos*’u (Χωματειῶν ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος) tarafından genç bir doktor olan Calestrius’un onurlandırılmış olduğunu ve *leitourgia*’dan muaf tutulmuş olduğunu kaydetmesi bakımından diğer mezar yazıtları ve fragmanlar arasında dikkat çekmektedir.⁴¹³ Ayrıca Trokondas oğlu Menophanes oğlu Trokondas’ın mezar yazıtı şahsın Khoma dışında Tlos vatandaşı olduğunu da bildirmesi (**IKh14**) ve Arteimas ile Tata’nın mezar yazıtı ise ceza formülasyonu (ὀφειλέσει προσ[τεί]μου Χ φ’ τῆ πόλει) taşıması bakımından (**IKh5**) önem taşımaktadır.

2.3.4.5. Komba

Antik kaynaklarda adına rastlanılan Komba (Κόμβα), İS 3. yüzyıla ait bir yazıttaki “Κομβέων ἡ β[ου]λή καὶ ὁ δῆμ[ος]”⁴¹⁴ ifadesi dolayısıyla Kragos’un doğu eteğinde bulunan Gömbe’ye 1.5 km uzaklıktaki yüksek kayalık bir sırtta lokalize edilmiştir.⁴¹⁵ Ayrıca yerleşimin antik ismi olan Komba günümüzde kullanılan Gömbe adı ile de hala varlığını sürdürmektedir.

Ptolemaios, Νύσα adı altında Neisa kentini Milyas Bölgesi kentleri arasında sıralarken⁴¹⁶, hemen kuzeyinde yer alan Komba yerleşimini Kragos Dağı çevresindeki *mesogeios polis*’lerden biri (πόλις δέ εἰσιν ἐν τῆ Λυκία μεσόγειοι περὶ μὲν τὸν Κράγον τὸ ὄρος;) olarak

⁴¹¹ İlk iki tipin kullanılmış olduğu baskılar ağırlık ve büyüklük bakımından birbirleriyle uyumludurlar ve İÖ 1. yüzyıl başlarına, Tip 3 ise İÖ 1. yüzyılın ortalarından az önceye tarihlendirilmektedir, bk. Tek 2006, 777.

⁴¹² Von Aulock, 1974, 60; ayrıca bk. 38-39.

⁴¹³ **IKh2**. E. Samama tarafından İS 2. yüzyıl(?) olarak tarihlendirilen yazıtta Calestrius’a *cognomen* olarak [Π]ρότ[ιμος] önerilmektedir, bk. Samama 2003, 396, dn. 42. Şahsın *cives Romani* hakkı olasılıkla Hadrianus’un tarafından *legatus Augusti provinciae Lyciae et Pamphyliae* olarak atanan T. Calestrius Tiro Iulius Maternus ile bağlantılı olmalıdır; vali için bk. Rémy 1989, 301, no. 247.

⁴¹⁴ Kombalılar’ın *boulē* ve *dēmos*’unun imparator Publius Licinius Cornelius Valerianus’u onurlandırma yazıtıdır; **IKom2**: Αὐτοκράτορ[α] | Καίσαρα Κορνήλ[ι]ον Οὐαλεριανόν | ἑ[π]ιφανέστατο[ν] | Καίσαρα Εὐσε[β]ῆ | Εὐτυχή Σεβαστ[όν] | Κομβέων ἡ β[ου]λή καὶ ὁ δῆμ[ος].

⁴¹⁵ Heberdey 1897a, 153 ve 157; Hellenkemper – Hild 2004, 651, s.v. “Komba”.

⁴¹⁶ Ptol. 5.3.7: Podalia, Nysa, Khoma ve Kandyba (Μιλυάδος: Ποδαλία, Νύσα, Χῶμα, Κόνδυκα). Ptolemaios, Milyas Bölgesi’ni güneyde Neisa ve Kandyba’ya kadar genişletmektedir. Ancak Kandyba’nın Klasik Dönem Lykçe adı ile sikke baskısı kentin Klasik Dönem’den beri bir Lykia kenti olduğunu açıkça göstermektedir, bk. Zgusta 1984, 223-224, § 428; Melchert 2004, 81, s.v. “Xākbī”; Hellenkemper – Hild 2004, 595-597, s.v. “Kandyba”; baskı için ise bk. Mørkholm – Zahle 1976, 56 ve Mørkholm – Neumann 1978, 7, 8, 10, 246. Dolayısıyla Milyas kültür alanı dışında kalan Kandyba ve Neisa bu çalışmaya dâhil edilmemişlerdir.

listelemektedir.⁴¹⁷ Hierokles de Komba'yı Lykia kentleri arasında sıralamaktadır.⁴¹⁸ Piskoposluk merkezi kayıtlarında kentin adı 12. yüzyıla kadar takip edilebilmektedir.⁴¹⁹ Bununla birlikte kent İS 787 yılında Nikaia Konsili'nde⁴²⁰ ve 879 yılında Konstantinopolis Konsili'nde yer almıştır.⁴²¹ Yerleşimde tespit edilen Erken Bizans Dönemi kilise kalıntıları ve bu kalıntılar arasındaki lento üzerinde Makedon isimli bir şahsı *episkopos* ve *patriarkhes* (Μακεδόνη ἐπισκόπων, πατριάρχῃ τῆς Λυκίας) olarak kaydeden yazıt yerleşimin geç dönemdeki varlığını destekleyen verilerdir.⁴²²

Şekil 2.1 *Dodekathēoi* Kabartması

Yerleşimden ele geçen en önemli buluntu grubu yazıtlı ve yazıtsız *Dōdekathēoi* (Oniki Tanrılar) kabartmalarından oluşmaktadır.⁴²³ Geç Roma Dönemi'ne tarihlenmiş⁴²⁴ olan eserlerin tümünün üzerinde iki friz bulunmakta ve üst frizde kabartma şeklinde 12 adet erkek figür kısa *tunica* giymiş ve ellerinde mızrak tutar halde betimlenmiştir. Alt frizde ise ortada bir figür ve figürün sağında altı ve solunda altı olmak üzere 12 adet köpek⁴²⁵ figürü yerleştirilmiştir. Üst frizde yer alan erkek figürlerinin ortasında (6'sı sağda, 6'sı solda kalacak şekilde) bir niş içerisine yerleştirilmiş ve olasılıkla tanrıça Artemis *Kynēgetis*'i temsil eden bir figür daha bulunmaktadır. Eserlerin çoğu 2 satırlık Eski Yunanca

⁴¹⁷ Ptol. 5.3.5.

⁴¹⁸ Hier. 684.12.

⁴¹⁹ *Not. episc.* 1, 278; 2, 341; 3, 391; 4, 296; 7, 348; 9, 230; 10, 279 ve 290; 13, 283.

⁴²⁰ Mansi XII, 998 B; XIII, 148 A. Ayrıca bk. Darrouzès 1975, 44 ve Fedalto 1988, 229-230.

⁴²¹ Mansi XVII, 377 A. Ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 651.

⁴²² **IKom19**; ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 651.

⁴²³ **IKom3-18**. TAM tarafından Komba başlığı altında listelenen yazıtlar arasında buluntu yerleri Burdur, Telmessos ve Rhodos olarak kaydedilmiş yazıtlar bulunmaktadır. N. E. Akyürek Şahin (2002, 109) tarafından bu eserlerin buluntu yerleri kuşkulu olarak belirtilmiştir. B. Freyer-Schauenburg da Telmessos eserinin buluntu yerinin Komba olması gerektiğini belirtmektedir, bk. Freyer-Schauenburg 1994, 5-6, S6 ve 46; ayrıca buluntu yerleri Phellos ve Sura olarak kaydedilmiş iki eserin daha Komba'dan taşınmış olabileceğini önermektedir. P. Frei (1990, 1774, X2.10.1) buluntu yeri Burdur olan eserin Komba'dan taşınmış olabileceğini söyler. Yine aynı şekilde Korkuteli'nde bulunmuş ve Elmalı Müzesi'nde sergilenen bir diğer *Dōdekathēoi* eseri hakkında N. E. Akyürek Şahin (2002, 109) buluntu yerinin şüpheli olabileceğini söyler, olasılıkla bu eser de Komba'dan Korkuteli'ne taşınmış olmalıdır; söz konusu yazıtlı rölyef için bk. Freyer-Schauenburg 1994, 20-21, C3.

⁴²⁴ İS 2. ile 4. yüzyıl arası, bk. Freyer-Schauenburg 1994, 69 vd.; özellikle 86.

⁴²⁵ Alt frizde işlenmiş olan hayvanların çakal, arslan, kurt, ayı vb. türde yırtıcı hayvanlar olabileceği düşünülmüştür ancak bu figürlerin köpek oldukları yönündeki görüş kabul görmüştür, bk. Freyer-Schauenburg 1994, 61-62.

yazıt taşımaktadır. Yazıtların ilk satırında “δῶδεκα θεοῖς κατ’ ἐπιταγήν (Oniki Tanrı’ya emir gereği)” ifadesi bulunmakta, ikinci satırda ise *nominativus* halde adağı sunan şahsın adı yer almaktadır.⁴²⁶ Sadece 2 yazıt diğerlerinden içerik olarak farklılık göstermektedir. Bunlardan ilkinde *Dōdekatheoi* (Oniki Tanrılar) dışında Hermes ve Artemis *Kynēgetis*’e de adak adanmıştır; aynı zamanda “onların/kendi babalarına” anlamına gelen “πατρὶ αὐτῶν” ifadesi göstermektedir ki kimliği henüz bilinmeyen bir başka tanrıya daha yapılmış bir adak söz konusudur (**IKom3**). Diğerinde ise yine *Dōdekatheoi* (Oniki Tanrılar) dışında bu defa Hermes olmaksızın Artemis *Kynēgetis*’e ve “onların/kendi babalarına (πατρὶ αὐτῶν)” adak sunulmuştur (**IKom13**). Yazıtlı eserlerin dışında sadece 6 adet figürün korunabildiği kırılmış bir eser parçası⁴²⁷ da bilinmektedir.⁴²⁸ Ayrıca “Yerel Kültler” başlığı altında daha detaylı ele alınacak olan Komba (Gömbe) kökenli olduğu düşünülen Artemis Kombike’ye kısaca değinmek gerekmektedir. Artemis Kombike şimdiye kadar Komba yazıtlarında ve de Milyas Bölgesi’nin diğer yerleşimlerinde belgelenmemiştir. Aynı şekilde Kabalia kentlerinde de tapınım görmemiş olan tanrıçanın Lykia’nın kıyı kentlerindeki yayılım gösterdiği adak yazıtları ile belgelenmesi ise dikkat çekicidir.

Komba ile ilişkili bir diğer önemli eser ise Gömbe’nin 3,5 km güneydoğusunda bulunan Kapaklı Köyü’nde Çayboğazı mevkinde tespit edilen miltaşdır (**IKom1**).⁴²⁹ Valerianus ve Gallienus döneminde (Αὐτοκράτορσιν Καίσαρσιν Πουβλίῳ Λικιννίῳ Οὐαλεριανῶ τὸ α’ καὶ Πουβλίῳ Λικιννίῳ Γαλλιηνῶ τὸ α’ εὐσεβέσιν εὐτυχέσιν Σεβαστοῖς) dikilmiş olan miltaşı S. Şahin tarafından Stadiasmus Patarensis’in Neisa – Khoma güzergâhı (GZR 7) bağlamında değerlendirilmiştir.⁴³⁰

Tüm bunların dışında Komba *ethnikon*’una Balboursa’da belgelenmiş olan İÖ 2. yüzyıla tarihli “Arazi Pay Listesi”nde de rastlanmaktadır. Listedeki pay sahiplerinden biri olan Masas’ın Kombalı (Μασαῶ Κομβεύς) olduğu görülmektedir (**IBI65**, str. A5).⁴³¹

⁴²⁶ **IKom4-11** ve **IKom4-18**.

⁴²⁷ Freyer-Schauenburg 1994, 26, V2.

⁴²⁸ Ayrıca G. E. Bean, 1952 yılında yapmış olduğu gezide iki adet gördüğünü rapor etmiş, 1958 yılında Antalya Müzesi eserlerini tanıtmış olduğu çalışmasında ise “son yıllarda 4 adet fragman gördüğünü” belirtmiştir; bk. Bean 1953, 11 ve 1958, 78.

⁴²⁹ S. Şahin (2014, 117), kendisi tarafından Kapaklı Köyü yakınındaki Baraj şantiye binası önünde görülerek arşivlenmiş olan miltaşının “büyük bir olasılıkla Sinekçi Beli dağ geçidinden gelen sel sularıyla Akçay (Aideda) yatağına sürüklenmiş” olduğunu söyler.

⁴³⁰ Şahin 2014, 152-155. Komba’nın Stadiasmus Patarensis’te yer almamasına dair ayrıca bk. Şahin 2014, 154-155.

⁴³¹ Hall – Coulton 1990, 139.

2.3.4.6. Kodopa

Yerleşime dair antik yazarlar herhangi bir bilgi vermezken, epigrafik belgelerde de adına çok az rastlanmaktadır. Bunlardan ilki Arykanda'dan ele geçen ve Zosimas isimli şahsın kendi *euergetes*'i Ge için yaptırmış olduğu mezar yazıtıdır. Yazıtta Ge'nin hem Arykandalı hem de Kodopalı (Κοδοπηνή) olarak kaydedilmiş olması dolayısıyla yerleşimin *ethnikon*'u tespit edilebilmiştir⁴³² Bir diğeri ise İÖ 46 yılında Lykia ve Roma arasında yapılan “*Foedus Antlaşması*”dır. Antlaşmada Lykia Bölgesi'ne bağlanan yerleşimler arasında Kodopa da sıralanmaktadır.⁴³³

Ancak yerleşimin lokalizasyonuna dair en önemli belge Stadiasmus Patarensis yol anıtıdır. Anıtta GZR 29'da yerleşimin adına rastlanmakta ve Khoma'dan bu yerleşime 3[2] *stadia* (yak. 6 km.) yol verilmektedir.⁴³⁴ Aynı zamanda yerleşimin Milyas Bölgesi'ne ait olduğu da (ἀπὸ Χώματος εἰς Κόδοπα τῆς Μυλιάδος) güzergâhta belirtilmektedir.⁴³⁵ S. Şahin, Karagöl ile Avlan gölü arasındaki bataklıktan dolayı ovayı ortadan geçebilmek mümkün olmadığından ovayı doğu istikametinde geçmek isteyen birisinin ya kuzeydoğu ya da güneydoğu istikametinde ilerlemesi gerektiğini belirtmektedir (Stadiasmus Patarensis yol anıtında da Kastabara'dan Khoma'ya gelen yolun Podalia ve Kodopa'ya gitmek üzere ikiye ayrıldığı görülmekte-

⁴³² I Arykanda 147. Κολοπηνή olarak okunmuş ve yayınlanmış *ethnikon*'un Κοδοπηνή olarak düzeltilmesine ilişkin bk. Mitchell 2005, 221. S. Mitchell ayrıca köle Zosimas tarafından mezar altarı dikilen şahsın hem Kodopalı hem de Plinius (Plin. *nat. hist.* 5.95) tarafından bir Milyas kenti olarak tanıtılan Arykandalı olmasına dikkat çekerek yazıtın bir bağlantıya işaret edebileceğini belirtmiştir.

⁴³³ Mitchell 2005, 169, str. 58-59: Elmalı Ovası'nda yer alan yerleşimler Akarassos, Phileta, Terponella, Terpis, Kodoppa ve Mikron Oros Akarassos şeklinde sıralanmaktadır: “Ακαρασσός Φιλεττα Τερπονέλλα Τερπις Κοδοππα Μεικρόν Ὀρος Ἀκαρασσός”.

⁴³⁴ Şahin 2014, 229 vd.; Şahin 2010a, 144, dn. 11.

⁴³⁵ S. Şahin, “Mylias tanımının bu bölgede sadece Kodopa bağlamında verildiği, yörenin örneğin Khoma ya da Podalia (GZR 27 ve GZR 28) gibi diğer yol istasyonları için verilmediği (hâlbuki Ptolemaios'a göre son zikredilen her iki kent de Milyas'ta bulunmaktaydı) göz önünde tutulursa aynı bölgede ya da civar coğrafyada Kodopa adını taşıyan antik yerleşimlerin bulunduğu sonucunu çıkarabiliriz” der ve Kilikia'da aynı adla anılan bir yerleşime gönderme yapar, bk. Şahin – Adak 2007, 150, dn. 255 ve 182; 2014, 223 ve 229-230. D. Rousset de S. Şahin'in bu fikrine katılma eğilimi göstermektedir, bk. Rousset 2013, 72. F. Onur ise (2016a, 97; 2016b, 101), bölgesel tanımlamalar ile birlikte verilen yerleşimlerden bahsederken S. Şahin'in aksine Stadiasmus Patarensis'te yer alan yolların yazıtta da belirtildiği üzere “tüm Lykia boyunca (καθ' ὅλην Λυκίαν)” inşa edildiğini, dolayısıyla Khoma ve Akarassos'a yol bağlantısı olan Kodopa'nın başka bir Kodopa ile karıştırılmayacağını belirtir ve yerleşimin Milyas ile birlikte verilme amacının yol ağının bu hatla birlikte Milyas Bölgesi'ne ulaştığını göstermek olduğunu ekler. Ancak bu düşünceye de şüphe ile yaklaşılmalıdır. Öncelikle S. Şahin'in de belirttiği üzere Khoma'dan Kodopa'ya verilen yolun (GZR 29) öncesinde yer alan Kastabara'dan Khoma'ya (GZR 27) ve Khoma'dan Podalia'ya (GZR 28) verilen yollar ile birlikte yol ağı Milyas Bölgesi'ne ulaşmaktaydı, dolayısıyla bölgenin en önemli *polis*'i Khoma'da bölgesel bir tanım verilmezken Kodopa'da neden böyle bir tanımlamaya ihtiyaç duyulduğu sorusu cevapsız kalmaktadır. Diğer taraftan eğer bu şekilde bir bölgesel tanımlamaya ihtiyaç duyuldu ve yapıldıysa, yol ağının Kabalia Bölgesi'ne ulaştığını gösteren bir ifadenin yazıtta neden yer almadığı da ayrı bir soru işareti oluşturmaktadır.

dir).⁴³⁶ Podalia'dan sonra ise Arneai ve Arykanda'ya yol bağlantısı verilmektedir. Bu veri Podalia'nın Khoma'nın güneyinde Kodopa'nın ise kuzeyinde aranması gerektiği yönünde fikir vermektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak S. Şahin – M. Adak tarafından Kodopa'nın küçük bir antik yerleşimin kalıntılarının bulunduğu Mursal köyünün batı kenarındaki Eren Tepe ya da Hellenistik bir surla çevrilmiş olan Çatal Tepe'ye yerleştirilebileceği önerileri getirilmiştir.⁴³⁷

Kodopa'nın statüsüne dair ise kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Chr. Schuler (2007a: 77-78), hem “*Foedus Antlaşması*”nda hem de Stadiasmus Patarensis'te geçen Akarassos ve Kodopa yerleşimlerini tartışırken, Stadiasmus Patarensis yol anıtında geçen yerleşimlerinin tümünün *polis* statüsünde olduğunu, dolayısıyla bu yerleşimlerin “*Foedus Antlaşması*” sırasında (İÖ 46) bağlı yerleşimler olduklarını, ancak bölgenin eyaletleştirildiği dönemde (İS 43) ise bağımsız olduklarını belirtmektedir. Arykanda'dan ele geçen mezar yazıtındaki *ethnikon*'un da bunu destekler niteliğinde olduğunu eklemektedir. Ancak yukarıda yol anıtında yer alan yerleşimlerin statülerine dair tartışmaların yer verilmiş olduğu “Akarassos” başlığında da söylenildiği üzere bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Her halükarda Kodopa'nın da tıpkı Akarassos ve aşağıda değinilecek olan Soklai gibi bağımsız *demos* statüsünde olduğu düşünülebilir.

2.3.4.7. Macun Asarı

Yerleşim Elmalı Dağı'nın batısında (Elmalı'nın 12 km kuzeybatısında) yer alan Macunlar köyünde Macun Asarı olarak adlandırılan kayalık bir tepe üzerinde yer almaktadır. Yerleşimi çevreleyen kaba taştan örülü harçsız duvarın kuzey ve güney kısımları korunmuş haldedir ve bazı kısımlarda 3 m'ye kadar yükselmektedir.⁴³⁸ Güney kısmında yazılı olmayan 3 adet kaya mezarının bulunduğu tepenin kuzeybatısına doğru kapakları yana uzanmış aslan motifleriyle süslenmiş iki lahit bulunmaktadır. Tepenin doğu kısmında ise Karia tipi bir mezar,

⁴³⁶ Şahin 2014, 230.

⁴³⁷ Adak – Şahin 2004a, 73-74; Şahin 2014, 30. P. Foss (2006, 18-21), arazi çalışmaları sırasında Khoma'nın doğusuna doğru bir hat ilerlediğini ve Yakaçiftlik yerleşiminin kuzeyine vardığını belirtir. Yerleşimdeki sınırlı sayıda keramik verisinin Kalkolitik-Erken Bronz Çağı, Geç Demir-Arkaik ve hatta Hellenistik ve Roma (İS 3.-4. yüzyıllar) dönem özellikleri gösterdiğini ve Kodopa yerleşimi için önerilebileceğini söyler; yerleşim için bk. aşağıda “Yakaçiftlik”. Ayrıca Kodopa için Yakaçiftlik Höyük yerleşiminin yarısı kadar büyüklükte olan Eymir Höyük yerleşimini de önermektedir. Elmalı'ya giden modern yol üzerindeki höyükte Bizans Dönemi görünen pek çok mimari *spolia* bulunduğunu da eklemektedir.

⁴³⁸ Bean 1971, 33; Hellenkemper – Hild 2004, s.v. “Macun”. Tepeyi çevreleyen sur duvarı için Geç Hellenistik Dönem tarihlendirilmesi önerilmektedir, bk. Mitchell 2005, 220.

sırtın daha aşağısında (Inçal Tepesi Mevki) ise pek çok sayıda kaya kabartması bulunmaktadır.⁴³⁹

G. E. Bean tarafından, yerleşimde herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmadığından dolayı, buranın sürekli bir yerleşim alanından ziyade geçici bir yayla yerleşimi olarak kullanılmış olabileceği ve yerleşimin Podalia kentine ait olabileceği belirtilmektedir.⁴⁴⁰ Ancak yerleşim mevkinde kiliseye ait bir mimari fragman⁴⁴¹, ayrıca tepenin yamacında Akpınar olarak adlandırılan mevkide de üzerinde haç betimlemesi bulunan başka bir fragman da ele geçmiştir.⁴⁴² Dolayısıyla aşağıda söz edilecek olan Erken Bizans Dönemi'ne ait ve içerisinde *anagnōstēs* ifadesi yer alan yazıt da göz önünde bulundurulduğunda yerleşimde Erken Bizans Dönemi'ne ait bir kilise varlığından söz edilebilir.

Tahkim edilmiş tepenin çevresinde çoğu mezar yazıtı olmak üzere az sayıda yazıt belgelenmiştir. Yukarıda bahsi geçen lahitlerden birinin üzerinde yarısı kırılmış halde bulunan mezar yazıtı mezarın bir aileye ait olduğunu göstermektedir. Ancak yazıtın büyük bir kısmının kırık olmasından dolayı hem şahıs isimleri hem de *ceza formula* kısmındaki yerleşim ismi okunamamaktadır (**IMil15**). Macun'un 3 km doğusunda yer alan Karapınar isimli diğer bir mevkide de aile mezar yazıtı içeren başka bir lahit bulunmaktadır. Yazıtta lahdi kendisi, karısı Elpis ve çocukları için yaptırmış olan şahsın adı okunamamaktadır (**IMil16**). Dioskouroi kabartmasında belgelenen bir yazıtta ise Arkesilaos'un Artemis'e adağı kaydedilmiştir.⁴⁴³ Yerleşimde bulunan en önemli yazıt ise Erken Bizans Dönemi'ne⁴⁴⁴ ait bir *topos* satışıyla ilişkilidir. Yazıtta *anagnōstēs* Georgios'un amcası Paulus'a bir mezar yeri (*topos*) sattığı, Morton(?) *khōrion*'undan (çiftlik) Kyriakos'un da bu satışa şahitlik ettiği kaydedilmektedir.⁴⁴⁵

Phileta'nın bu yerleşime lokalize edilmesine dair görüşler bulunmaktadır (bk. aşağıda "Phileta").⁴⁴⁶ Phileta yerleşimi Myra *metropolis*'i altında bir piskoposluk olarak 10. yüzyıldan

⁴³⁹ Bean 1971, 33-34.

⁴⁴⁰ Bean 1971, 34. G. E. Bean tarafından Podalia antik yerleşimi hatalı bir şekilde Söğle'ye lokalize edildiği için burada Podalia olarak bahsetmiş olduğu alan Söğle ve civarını kapsıyor olmalıdır.

⁴⁴¹ Kilisede koro ile cemaat arasında duran mimari bir öğeye (Chorschrankenpfeilers) ait olduğu kaydedilmektedir, bk. Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Macun".

⁴⁴² Bean 1971, 34, no. 61.

⁴⁴³ **IMil18**. Ayrıca fragman bir taş (mimari parça?) üzerinde tamamlanması zor birkaç harf ve haç betimi bulunmaktadır, bk. **IMil19**.

⁴⁴⁴ Yazıttaki numaralandırma sistemi Anastasios'un (481-518) para reformundan sonra olduğunu göstermektedir, dolayısıyla yazıt için *terminus post quem* oluşturmaktadır.

⁴⁴⁵ **IMil17**: † ἔδοξεν Γε|οργίου ἀναγνώ|τω δοῦνε τὸ τό|πον πατρίου Παύ|λου εἰς νο(μί|ματα) δῶ| ἐπὶ | μαρτούριος Κυρι|άκου χω(ριου) Μορτονος · | κὲ εἴ τις ΑΝΑΠ|ΕΙΤ|ΕΙΝΑ δώσει νο(μί|ματα) ἦ|.

⁴⁴⁶ G. E. Bean (1971, 33-34) tarafından Podalia teritoryumuna ait olabileceği önerisi getirilirken, Ch. Naour (1980, 8, dn. 23) tarafından ise Macun civarının Khoma teritoryumunun bir parçası olduğu belirtilmektedir

12. yüzyıla kadar listelenmiştir. Yukarıda bahsi geçen Erken Bizans Dönemi'ne ait olabilecek bir kiliseye ait mimari parça ve yine Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen yazıtta geçen *anagnōstēs* ifadesi de Phileta'nın Geç Dönem piskoposluğu olduğu yönündeki veri ile birleştirildiğinde bu lokalizasyon doğru gözükmektedir.

2.3.4.8. Ördek Beleni

Elmalı'nın 9 km batısında, Balıkçı Dağı'nda yer alan Ördek Beleni'nde (Ördek Boğazı, Ördek Beli) G. E. Bean tarafından bir grup (yaklaşık yarım düzine) lahit belgelenmiştir.⁴⁴⁷ Çoğu parçalanmış olan lahitlerden yazıtlı olan iki tanesi korunmuş haldedir. Roma İmparatorluk Dönemi yazıtlarından tamamen korunmuş olan Aurelius Pankalos ve ailesine aitken (IMil12), yıpranmış halde olan diğer mezar yazıtının okunabilir olan kısmından lahdin Hermaios ve oğlu Hermaios'a ait olduğu belirlenebilmektedir (IMil13).

H. Hellenkemper – F. Hild tarafından büyük olasılıkla G. E. Bean'in fragman halinde olan mezar yazıtının 3. ve 4. satırlarını X[ω]μα[τείτης]⁴⁴⁸ olarak tamamlaması esas alınarak Khoma *khora*'sında küçük bir köy olarak tanımlanmıştır.⁴⁴⁹ Ancak yazıtın bu satırları çok yıpranmış gözükmektedir. Ördek Beleni'nin konumu göz önünde bulundurulduğunda bu hususta kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Zira bahsedilen yerleşim aynı şekilde Akarassos kentine de aynı uzaklıktadır. Ayrıca Khoma ve Ördek Beleni arasında Kodopa da yer almaktadır. Kodopa'nın lokalizasyonu ve kent statüsünde olduğu düşüncesi kabul edilirse bu kentin sınırları da göz önüne alınmalıdır.

2.3.4.9. Phileta

Yerleşimin varlığına dair iki önemli epigrafik veri bilinmektedir. Bunlardan ilki Elmalı Ovası yerleşimlerinin siyasi durumuna ilişkin bilgi veren çalışma içerisinde sıkça bahsedilen İÖ 46 tarihli "*Foedus* Antlaşması"dır. Lykia Bölgesi'ne dâhil edilen Elmalı Ovası'ndaki yerleşimlerden biri olarak karşılaşılan Phileta, Akarassos ve Terponella arsında listelenmektedir.⁴⁵⁰ Yerleşimin Terponella yakınlarında olduğuna dair diğer bir veri ise Erken Bizans Dö-

"La topographie, notre seul élément d'appréciation ici, indique que cette vallée faisait partie du territoire de Chòma".

⁴⁴⁷ Bean 1971, 23-25; Hellenkemper – Hild 2004, 765.

⁴⁴⁸ Bean 1971, 24-25, no. 41, str. 3-4.

⁴⁴⁹ Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Ördek Beleni".

⁴⁵⁰ Mitchell 2005, 169, str. 58-59: "Ακαρασός Φιλεττα Τερπονέλλα Τερπις Κοδοππα Μεικρόν Ὄρος Ἀκαρασός".

nemi *horos* (sınır) yazıtıdır. Terponella (Bayındır) ve Phileta arasındaki sınırı gösteren taş Bayındır'ın 5 km kuzeybatısında bulunan Yarangediği'nde kaydedilmiştir.⁴⁵¹

Bizans Dönemi'nde de yerleşimin varlığını devam ettirmiş olduğu piskoposluk listeleri aracılığı ile bilinmektedir. Yerleşimin Myra *metropolis*'i altında bir piskoposluk olarak (ὁ Φιλήτων) 10. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar listelendiği görülmektedir.⁴⁵² 879 yılındaki Konstantinopolis Konsili'nde yer almış olan Phileta, konsil kayıtlarında Oinoanda ve Komba arasında sıralanmaktadır.⁴⁵³ Geç Dönem kaynaklarından Constantinus Porphyrogenitus'un eserinde ise Lykia kentlerinden bahsedilirken ilk olarak Lykia kıyı kenti Tlos zikredilmekte, bunu sırasıyla Oinoanda, Phileta ve Podalia kentleri takip etmektedir.⁴⁵⁴ G. Radet tarafından Gilevki Kalesi olabileceği şeklinde değerlendirilen⁴⁵⁵ bu pasaj, M. Harrison tarafından hem pasajda Oinoanda ve Podalia arasında listelenmesinden dolayı⁴⁵⁶ hem de yerleşimde Geç Roma ve Bizans keramik kalıntısına rastlanmadığından dolayı reddedilmiştir.⁴⁵⁷ S. Mitchell tarafından ise G. E. Bean tarafından belgelenmiş olan bir akropolis ve pek çok kalıntı sebebiyle Elmalı Dağı'nın kuzey yamacında uzanan Macun Asarı⁴⁵⁸ Phileta lokalizasyonu için önerilmektedir.⁴⁵⁹

İÖ 46 yılında “*Foedus Antlaşması*” ile birlikte Lykia Birliği'ne bırakılan Phileta'nın bölgeye dâhil edildiği bu süreçte bağımsız mı yoksa bir kent teritoryumunda yer alan bir *demo* mu olduğu belirsizdir. “*Foedus Antlaşması*” ile birlikte Lykia'ya dâhil edilen yerleşimlerden Marakanda Ouauta ve Elbessos'un yaklaşık iki yüzyıl sonrasında (İS 125) Oinoanda teritoryumunda oldukları “*Demostheneia Yazıtı*” ile bilinmektedir.⁴⁶⁰ Olasılıkla İÖ 2. yüzyılın başlarında kurulmuş olan Oinoanda kenti, Geç Hellenistik-Erken Roma dönemlerinde teritor-

⁴⁵¹ **IMilI**: “Ὁρος | Φιλιτέων | Τερποναιώων”. Yazıt hakkında ayrıca bk. Mitchell 2005, 219-220; Rousset 2010, 139-140.

⁴⁵² *Not. episc.* 7, 343 (Φιλότων); 9, 225 (Φιλίτων); 10, 274; 13, 278. Phaselis, 12. yüzyılda listelerde gözükmediğinden dolayı W. M. Ramsay tarafından Phileta ismi Phaselis isminin bir varyasyonu olarak düşünülerek bu kent ile özdeşleştirilmiştir, bk. Ramsay 1895, 19, dn. 2. 12. yüzyıl ile birlikte Türkler'in bölgeye gelişiyle Phileta'nın da Türkler tarafından alındığı kaynaklardan öğrenilmektedir, bk. Ion. Kinn. IV, 24 (Φιλητάν τε πόλιν ἔφωαν διήρπασαν); ayrıca bk. Hendy 1985, 114; Treadgold 1977, 644.

⁴⁵³ Mansi XVII, 377 A.

⁴⁵⁴ *Cons. Porph. de them.* XIV, str. 35-36 (=Pertusi 1952, 78-79): συνάπτει δὲ πρὸς τὴν Τλῶ καὶ Οἰνιάνδα εἶτα προσέρχεται Φίλητα καὶ αὐτὴν τὴν Ποδαλείαν.

⁴⁵⁵ Radet 1893, 188-189.

⁴⁵⁶ M. Harrison (2001, 51), listenin batıdan doğuya doğru olduğunu, dolayısıyla Gilevki lokalizasyonunun kabulü halinde Plinius tarafından ovada olduğu aktarılan Podalia'nın ovanın dışında kalacağını, bu nedenle de Phileta yerleşiminin ovanın merkezinde ya da Elmalı yakınında olması gerektiğini belirtmiştir.

⁴⁵⁷ Harrison 2001, 51.

⁴⁵⁸ Bk. yuk. “Macun Asarı”.

⁴⁵⁹ Mitchell 2005, 220.

yumunu genişletmek amacı ile doğuya yönelmiş ve Elbis Dağı civarındaki Elbessos ve Orpenna (Güğü/Yapraklı) yerleşimlerini teritoryumuna katmış olmalıdır.⁴⁶¹ Belki de bu alanda olduğu tahmin edilen Phileta'nın da (Macun?) bu dönemde Oinoanda teritoryumuna dâhil edilen yerleşimler arasında sayılabileceği düşüncesi akla gelmektedir. Ancak "Demostheneia Yazıtı"nda sayılan köyler arasında Phileta'nın adına rastlanmamış olması, Elbessos ve Marakanda Ouauta'nın Oinoanda tarafından tekrar alınmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu fikre şüphe düşürmektedir. Sonuç olarak Phileta bağımsız bir *demos* olarak varlığını sürdürmeye devam etmiş olabilir.⁴⁶²

2.3.4.10. Podalia

Antik Podalia yerleşimi günümüzde Elmalı'nın güneyinde bulunan Karamık köyünün doğusunda yer alan Buralye (Budalya) Harabeleri'ne yerleştirilmiştir.⁴⁶³

Avlan Gölü'nün kuzeybatısında iki zirvesi bulunan bu tepenin kuzey tarafında poligonal taşlardan yapılmış olan Hellenistik bir sur duvarı bilinmektedir.⁴⁶⁴ Adak – Şahin tarafından Buralye Harabeleri'nin sadece akropolis olarak kullanıldığı, yerleşimin ise akropolisin doğusunda bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁶⁵ Burada pek çok blok taş ve mimarı parçanın yanı sıra duvar kalıntıları da belirlenmiştir.⁴⁶⁶ Kuzeydoğu yamacına doğru iki adet kaya mezarı bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Bu kaya mezarlarından tamamlanmamış olan mezarın Lykia tipinde olması⁴⁶⁸

⁴⁶⁰ IOi130: str. 75-76.

⁴⁶¹ J. J. Coulton (2012, 80) büyük olasılıkla Oinoanda'nın ele geçirdiği yerleşimlerden biri olan Marakanda'nın da, haklı bir şekilde, bu alan içinde aranması gerektiğini belirtmektedir.

⁴⁶² Ovadaki *polis* statüsündeki iki büyük kentten (Khoma ve Podalia) biri ile iş birliği içinde hareket etmiş olabilir, bk. Coulton 2012, 81.

⁴⁶³ G. E. Bean tarafından Podalia hatalı bir şekilde Söğle'ye lokalize edilmiştir, bununla ilişkili olarak bk. Bean 1968, 157-163; 1971, 28-32; 1978, 153-156. Yerleşimin lokalizasyonuna ilişkin ise bk. Petersen – von Luschan 1889, 161-162; Harrison 2001, 50-51; Adak – Şahin 2004a, 70-71; Şahin 2014, 227-228; ayrıca bk. Cramer 1832, 265; Magie 1950, 517 ve 518.

⁴⁶⁴ Petersen – von Luschan 1889, 161; Bean 1986, 156-157; Coulton 1993a, 84. İç kısımdaki toprağa gömülmüş pek çok yapıyı koruyan tahkim edilmiş kale tam bir çember şeklinde bir sura sahiptir ve olasılıkla İÖ 4. yüzyıla ait olmalıdır; kuzeydeki eklenmiş parçalar ise Geç Antik Dönem'de tekrar inşa edildiğini göstermektedir. Sur ve ayrıca sur içerisinde yer alan gözetleme kuleleri ve mezarlık hakkında daha detaylı bilgi için bk. Foss 2006, 16-17.

⁴⁶⁵ Adak – Şahin 2004a, 71. P. Foss (2006, 17) ise bu görüşe karşı çıkarak Buralye'nin tahkim edilmiş tepesinin hem çok geniş hem de yapı ile dolu olduğunu (zarar görmüş, toprağa gömülmüş ve çalı çırpı ile örtülmüştür), dolayısıyla burasının sadece akropolis olarak kullanılmış olmadığını, yerleşimin merkezi olduğunu belirtmektedir. Bu yerleşimin zamanla (özellikle Bizans Dönemi boyunca) doğuya, sırta doğru ve kuzeydeki höyük kısmına doğru genişlediğini de eklemektedir.

⁴⁶⁶ Harrison 2001, 51; Adak – Şahin 2004a, 71 ve 80, fig. 2 ve 3.

⁴⁶⁷ Hellenkemper – Hild 2004, 816.

⁴⁶⁸ Lockwood 2011, 50; olasılıkla İÖ 4. yüzyıl'a aittir, bk. Foss 2006, 17.

ovanın güney yerleşimlerinden biri olarak Lykia etkisini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Antik literatüre bakıldığında Plinius⁴⁶⁹ tarafından Lykia kentleri arasında sayılan Podalia, Ptolemaios tarafından açık bir şekilde Neisa, Khoma ve Kandyba ile birlikte Milyas Bölgesi kenti olarak aktarılmıştır.⁴⁷⁰ Stephanos Byzantinos tarafından ise *ethnikon*'u Ποδαλεώτης olarak verilen kent Limyra yakınında (πόλις Λυκίας πλησίον Λιμύρων) olarak kaydedilmiştir.⁴⁷¹ Hierokles⁴⁷² de Lykia Eyaleti piskoposluk merkezlerini sıralarken Podalia'yı Arykanda ve Khoma arasında listelemiştir.⁴⁷³

Milyas Bölgesi kenti olan Podalia'nın Caesar ile yapılmış olan “*Foedus Antlaşması*”nda adının yer almamış olması kentin bölgeye daha sonra dâhil edilmiş olduğunu göstermektedir.⁴⁷⁴ İS 141 yılındaki depremden sonra *euergetes* Opramoas'tan yardım alan Lykia Birliği üyesi 31 kentten biri olarak karşılaşılan⁴⁷⁵ Podalia kentinin hem Hellenistik Dönem'de⁴⁷⁶ hem de İmparatorluk Dönemi'nde (Gordianus III) sikke bastığı, dolayısıyla her iki dönemde de *polis* statüsüne sahip olduğu bilinmektedir.⁴⁷⁷

Genel olarak yerleşimden elde edilen pişmiş toprak verileri, nicelik ve nitelik bakımından ovadaki diğer yerleşimler ile kıyaslandığında daha fazla ve daha kalitelidir. Ayrıca hem tepede hem de tepenin doğusunda, ovada toprağa gömülmüş şekilde yapıları da bulun-

⁴⁶⁹ Plin. *nat. hist.* 5.101.

⁴⁷⁰ Ptol. 5.3.7.

⁴⁷¹ Steph. Byz. s.v. “Ποδάλεια”.

⁴⁷² Hier. 683.8.

⁴⁷³ Geç Antik Dönem kaynaklarında da Podalia adına rastlanmaktadır. Constantinus Porphyrogenitus Lykia kentleri için iki liste vermiştir, bu listelerden biri kıyı kentlerinden bahsederken, diğeri Tlos, Oinoanda, Phileta ve Podalia'dan bahsetmektedir, bk. Cons. Porph. *de them.* XIV, str. 35-36(=Pertusi 1952, 78-79). 12. yüzyıla kadar ise Myra'nın yardımcı piskoposluğu olarak kaydedilmiştir, bk. *Not. episc.* 1, 252; 2, 314; 3, 364; 4, 269; 7, 330; 9, 212; 10, 260; 13, 264; ayrıca bk. Schultze 1926, 198.

⁴⁷⁴ S. Şahin (2014, 225) Augustus ya da Claudius dönemlerini işaret etmektedir. Büyük olasılıkla eyalet düzenlemesi sırasında Soklai ile birlikte bölgeye dâhil edilmiş olmalıdır.

⁴⁷⁵ TAM II.3, no. 905, XIX C.5 (=Kokkinia 2000, 71, XIX C.5); ayrıca bk. Broughton 1938, 780; Magie 1950, 1391; Jones 1971, 106; Jameson 1980, 842, d. 52; Behrwald 2000, 176, dn. 74; Reitzenstein 2011, 132, dn. 6.

⁴⁷⁶ Ön yüzde sağa bakan Artemis başı, arka yüzde boğa protomu bulunan sikkede ΠΟΔΑΛΑ lejantı okunmaktadır, bk. Svoronos 1903, 192, no. 122; Robert 1955, 211, dn. 4. Tek 2006, 778 “*Bu örneğin yanı sıra, yakınlarda Oxford Ashmolean Müzesi SNG cildi içerisinde yayınlanacak olan bir örnek (3.05 gr.; 1913 yılında Elmalı'dan satın alınmıştır) daha mevcuttur.*”.

⁴⁷⁷ Head 1911, 697 (lejant: ΠΟΔΑΛΙΩΤΩΝ); von Aulock 1974, 34 ve 50-51. Bu baskılar dışında von Aulock (1974, 34) Birlik tipinde basılmış ve ΠΟΔ lejantı taşıyan ancak kategorize edilmediğinden kente aitliği kesin olmayan bir sikkeden daha bahsetmektedir.

maktadır.⁴⁷⁸ Kuzeyde bulunan höyük ise, Podalia'nın daha erken dönemlerde de iskân edildiğini göstermektedir.⁴⁷⁹ Podalia, pek çok yolun kesiştiği stratejik bir noktada kurulmuş olan, Hellenistik ve İmparatorluk dönemlerinde Milyas Bölgesi'ndeki *polis* statüsünde bulunan büyük ve önemli iki kentten (elde edilen verilerin kesinliği düşünüldüğünde iki kent olarak ele alınmalıdır) biri olarak görünmektedir (bir diğeri için bk. yuk. "Khoma"). Ancak kentin hem Geç Hellenistik hem de Roma İmparatorluk Dönemi'nde sınırlarını kesin bir şekilde belirlemek mümkün gözükmemektedir.⁴⁸⁰

2.3.4.11. Serkiz Alanı

Söğle'nin 7 km güneydoğusunda bulunan alan günümüzde Söğle'nin yaylası olarak kullanılmaktadır. Bir vadide uzanan ovanın kuzey kısmında 70-80 m yüksekliğinde bir tepe yükselmektedir ve harçsız bir duvarla çevrilidir. Bu tepenin zirvesi ve güney yamacı ev olduğu düşünülen yapılara ait pek çok kalıntı barındırmaktadır, benzer kalıntılara ovada da rastlanmaktadır.⁴⁸¹ Bu durum, tepenin güney eteğinden ovaya doğru uzanan dağlık, küçük bir yerleşime işaret etmektedir.

Ayrıca ovanın batısında ise kemerli bir kapısı olan su deposu bulunmaktadır, blokların birinde *alpha* ve *omega* harflerinin bulunduğu bir haç betimine rastlanır.⁴⁸² Yerleşimi ziyaret eden Petersen ve von Luschan tarafından da kaydedilen bu yapıda⁴⁸³ bahsedilen blok taşın yanı sıra mezar yazıtı içeren bir taş daha kaydedilmiş, taş üzerinde de geç dönem bir haç bu-

⁴⁷⁸ Foss 2006, 17: Sırtın doğusunda aşağısında düzlükte bulunan yerleşim Geç Bizans Dönemi'ne ait gözükmemektedir; yerleşimin güney ucunda bir kilise inşa edilmiş olmalıdır.

⁴⁷⁹ Adak – Şahin 2004a, 71. P. Foss (2006, 17) kuzey sırtın alt kısmında yer alan höyüğün Demir Çağ, Arkaik ve Geç Klasik dönemlerinde iskân görmüş olduğu, Roma Dönemi'ne kadar ise bir ara bulunduğunu, daha sonra tekrar yerleşim gördüğünü belirtmektedir.

⁴⁸⁰ G. E. Bean tarafından Podalia hatalı bir şekilde Söğle'ye lokalize edilmiştir, bununla ilişkili olarak bk. Bean 1968, 157-163; 1971, 28-32; 1978, 153-156. Ch. Naour da G. E. Bean'in lokalizasyonunu temel alarak Büyük İlla 'yı Podalia teritoryumu içerisine almaktadır, bk. Naour 1980, 118-119. V. Çelgin ve Güler Çelgin Büyük İlla civarındaki Tatgediği mevkinde bir sınır taşı kaydetmişler ve Podalia sınırı olarak değerlendirilmişlerdir, bk. Çelgin – Çelgin 2000, 437; 2001, 394; J. J. Coulton (2012, 81) da bu değerlendirmeyi doğru kabul ederek Büyük ve Küçük İlla yerleşimlerinin de Podalia teritoryumunda olabileceğini belirtmekte ve haklı bir şekilde Podalia teritoryumunun nasıl bu kadar kuzeye kadar uzanabilmiş olduğu sorusunu sormaktadır; daha önceleri bağımsız olan Soklai yerleşimin belki de sonradan, tıpkı Sinda ve Lagbe örneklerinde olduğu gibi, Podalia tarafından alınmış olabileceğini belirtmektedir. Ancak bu sınır taşı olasılıkla Balboura'nın Podalia ile olan sınırını değil, S. Şahin'in de önerdiği üzere Termessos kenti ile olan sınırı gösteriyor olmalıdır, bk. Şahin 2014, 78.

⁴⁸¹ Bean 1971, 33; Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Serkiz Alanı".

⁴⁸² Bean 1971, 33.

⁴⁸³ "Quadergewölbe".

lunduğu eklenmiştir (**ISok11**). Bunun yanı sıra gezginler tarafından İmparatorluk Dönemi'ne ait, bir kısmı kabartmalı olan birkaç adet lahit de belgelenmiştir.⁴⁸⁴

Söğle'de Serkiz Alanı'ndan getirildiği söylenen Erken Bizans bazilikasına ait parçalar da bilinmektedir.⁴⁸⁵ Bunlar arasında bir Ambo parçası ve X ve P harflerinden oluşan bir monogramın da yer aldığı volütlü bir sütun da bulunmaktadır.⁴⁸⁶

Serkiz Ovası'nın 2 km güneydoğusunda bulunan Tanabeli'nin 2 km batısında ise Kakasbos'a adanmış pek çok adak yazıtı belgelenmiştir.⁴⁸⁷ Burası açık bir şekilde kırsal bir tanrı olan Kakasbos'un kült alanıdır.

2.3.4.12. Soklai

İsmine Stadiasmus Patarensis'te rastlanılan Soklai yerleşimi S. Şahin tarafından hem isim benzerliği hem de güzergâh nedeniyle Elmalı'nın güneydoğusunda bulunan Büyük ve Küçük Söğle köylerine lokalize edilmiştir.⁴⁸⁸ Yerleşimin ismi ayrıca *Vita Nicolai Sionitae*'de bir köy olarak (ἕκ τῆς κώμης Σοκλῶν) geçmektedir.⁴⁸⁹

Köyde kireçtaşından poligonal bloklar, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilebilen sütun gövde ve lahit parçaları kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra kaydedilen bir adet Erken Bizans, bir adet Orta Bizans Dönemi'ne ait kabartma parçası burada Erken ve Orta Bizans dönemlerinde kilise yapısı olduğuna, dolayısıyla yerleşimin Bizans Dönemi'nde de iskân edilmeye devam ettiğini göstermektedir.⁴⁹⁰ Ayrıca köyde doğu ve güney tarafı sarp olan kayalık bir tepe yer almaktadır, G. E. Bean tarafından bu tepede Bronz Çağı'ndan başlayarak Demir Çağ'a, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine kadar devam eden çömlek parçaları kaydedilmiştir.⁴⁹¹

⁴⁸⁴ Petersen – von Luschan 1889, 163 (Sirkis-jaila).

⁴⁸⁵ Harrison 2001, 55-57 (fig. 32-33).

⁴⁸⁶ Harrison 1984, 76; 245 (fig. 6-7).

⁴⁸⁷ İplikçioğlu 2003, 71-72; ayrıca bk. **IMil24-39** ve **IMil41**. Kakasbos adaklarının yanı sıra aynı alanda Dioskourlar'a adanmış bir adet adak yazıtı kaydedilmiştir, bk. **IMil40**.

⁴⁸⁸ Adak – Şahin 2004a, 75; Şahin – Adak 2007, 198-199; Şahin 2014, 240-241, GZR 31: Akarassos'tan [Soklai'a *stidia* ...] ve GZR 32: Soklai'dan [Podalia'ya *stidia* ...] ; ayrıca Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Soklai"; Mitchell 2005, 218. Büyük ve Küçük Söğle köyleri G. E. Bean (1968) tarafından hatalı bir şekilde Podalia ile eşleştirilmiştir.

⁴⁸⁹ *Vita Nicolai Sionitae* 108. Yerleşimin ismi her iki kaynaktan da gen. plural halde gözükmektedir, S. Şahin (2014, 240-241), ismin nominatif halinin Σόκλα (neut. pl.) ya da Σόκλαι (fem. pl.) şeklinde olabileceğini belirtmiş, ancak Zgusta'nın (1984, § 1242) da kullanmış olduğu Σόκλαι şeklini tercih etmiştir.

⁴⁹⁰ Bean 1986, 158; Hellenkemper – Hild 2004, 860.

⁴⁹¹ Bean 1968, 161 vd.; 1986, 157-158. "Hüyük" olarak adlandırılan alan günümüzde mezarlık olarak kullanılmaktadır, bk. Hellenkemper – Hild 2004, 860.

Yerleşimden nitelikli epigrafik veri de elde edilmiştir. Bunların arasında Marcus Aurelius ve Lucius Verus'a ithaf yazıtı (**ISok2**) ve asker listesi (Legio II Parthica?)⁴⁹² (**ISok5**) en dikkat çekici olanlarıdır. Bunların dışında yerleşimden mezar yazıtı (**ISok1**)⁴⁹³ ve Herakles (**ISok4**), Dioskourlar (**ISok9**)⁴⁹⁴ ve Zeus *Epekoos* (**ISok3**) için dikilmiş adak yazıtları da bilinmektedir. Zeus *Epekoos* için adanmış adak yazıtı Aurelius Trokondas tarafından “(tapınak) gelirlerinin 2. kez yöneticisi ve tapınak bağlarının bekçisi olduktan⁴⁹⁵ ve Zeus Olympios için rahip olarak görev yaptıktan sonra” dikilmiştir. Yazıtta “*ampelophylaks*” ifadesinin geçiyor olması günümüzde de Söğle’de hala devam eden üzüm yetiştiriciliğinin antik dönemden beri süregelen bir tarım faaliyeti olduğunu açıkça göstermektedir. Erken Bizans Dönemi’nden, bir tanesi olasılıkla bir kilise lentosuna ait olan bir adet yazılı fragman ve bir adet akklamasyon da köyden ele geçenler arasındadır (**ISok6**). Bunların dışında B. İplikçioğlu tarafından 2011 yılında bölgede yapılan yüzey araştırması sırasında “Soklai Egemenlik Alanı” başlığı altında Kakasbos’a adanmış olabileceğini belirttiği fragmanlar kaydedilmiştir.⁴⁹⁶

Soklai’ın 3 km güneyinde, Geçmen köyünün ise 2 km kadar güneydoğusunda kalan Asarlık Tepesi üzerinde bulunan müstahkem kale de önem taşımaktadır. Kale hem Soklai’dan Podalia yerleşimine giden yolu kontrol etmektedir, hem de Soklai çevresindeki ovayı gözetlemektedir.⁴⁹⁷

“*Foedus Antlaşması*” ile birlikte Milyas Bölgesi’nin çoğu Lykia’ya verilirken Podalia gibi Soklai yerleşiminin adına da antlaşmada rastlanmaz. Büyük olasılıkla yerleşim Claudius Dönemi’ndeki eyalet düzenlemesi ile birlikte Lykia Bölgesi’ne dâhil edilmiş olmalıdır.⁴⁹⁸ Tıpkı Akarassos ve Kodopa yerleşimlerde olduğu gibi Soklai için de politik statüsüne dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir. “*Foedus Antlaşması*”nda Milyas’ın doğusunda kalan Soklai’ın Podalia ile birlikte yer almıyor oluşu bu iki yerleşimin teritoryal ya da politik bir ilişkide olduğu fikrini akla getirmektedir.

⁴⁹² Bahsi geçen yazıt ve lejyon hakkında ayrıca bk. Zimmermann 1996, 174.

⁴⁹³ Moles için yaptırılmış olan mezar yazıtı Geç Hellenistik Dönem’e tarihlenmesi itibari ile yerleşimin en erken yazılı verisidir; adak yazıtlarının tümü ise Roma İmparatorluk Dönemi’ne aittir. Epigram olabilecek diğer bir yazıt fragmanı için bk. **ISok8**; ayrıca bk. **ISok7**.

⁴⁹⁴ Olasılıkla Dioskourlar’a adak olan bir diğer yazıt için bk. **ISok10**.

⁴⁹⁵ SEG 41, 1376: yazıtta geçen söz konusu bağların da tapınağa ait olduğuna dair not düşülmüştür (3-6. curator of the funds <of Zeus Temple?>; guardian of the vineyard <of the temple> and priest of Zeus).

⁴⁹⁶ İplikçioğlu 2012, 194. B. İplikçioğlu herhangi bir modern yerleşim adı vermemiş olsa da büyük olasılıkla bu fragmanlar da yukarıda bahsi geçen Tanabeli civarından olmalıdır.

⁴⁹⁷ S. Şahin tarafından tespit edilen müstahkem kale, ovadaki diğer kaleler ile (Afşar ve Gilevge kaleleri) karşılaştırılarak, diğerlerine oranla daha geniş inşa edildiğini, bunun nedeninin de kalenin tehlike anında Soklai ahalisi için bir sığınma yeri olarak kullanılması olduğunu belirtmektedir, bk. 2014, 243-244.

⁴⁹⁸ S. Şahin, Augustus Dönemi’nde de bölgeye dâhil edilmiş olabileceğini belirtir, bk. Şahin 2014, 225.

2.3.4.13. Terpis

Terponella olarak lokalize edilmiş olan Bayındır köyü⁴⁹⁹ yakınındaki Çağıltemeller’de bulunmuş olan Iulius Aelius Hermaios’un mezar yazıtı Terpis isimli bir yerleşimin varlığını göstermektedir. Yazıtta kendisi Terponellalı olan Iulius Aelius Hermaios’un⁵⁰⁰ karısı Ouaua hem Terpisli hem de Terponellalı (Τερπειτῆς καὶ Τερπονελλίς) olarak kaydedilmektedir (**ITer2**). Terpis’in lokalizasyonu henüz bilinmemektedir, ancak Lykia Birliği ve Roma arasında yapılan “*Foedus* Antlaşması”nda da yerleşimin adının hemen Terponella’dan sonra anılmış olması bu iki yerleşimin birbirine çok yakın iki komşu yerleşim olduklarını gösterir niteliktedir. “*Foedus* Antlaşması”nda Lykia Bölgesi’ne bağlanan yerleşimlerden son altısı Phileta, Terponella, Terpis, Kodoppa ve Mikron Oros Akarassos şeklinde sıralanmaktadır.⁵⁰¹ Eğer ki sıralama coğrafi bir düzen içindeyse (lokalizasyonları kesin olarak tespit edilmiş Akarassos ve Terponella yerleşimleri ve aynı zamanda S. Şahin tarafından Nohutlu Dağı’na lokalize edilmiş Mikron Oros Akarassos göz önüne alındığında batıdan doğuya bir sıralama olduğu göze çarpmaktadır; yine aynı şekilde Elmalı Ovası yerleşimlerinden lokalizasyonu daha önce tespit edilmiş olan yerlerin de ovanın batısında konumlandığı görülmektedir) Terpis yerleşimi Terponella’nın hemen doğusunda aranmalıdır.⁵⁰²

2.3.4.14. Terponella

Terponella antik kenti⁵⁰³ (*ethnikon* Τερπονελλεύς, Τερπονελλίς) Elmalı’nın 5-6 km kuzeydoğusunda bulunan Bayındır ve civarında kaydedilen epigrafik buluntularla birlikte antik yerleşim Bayındır’a lokalize edilmiştir.

Bayındır köyünün, güneybatısından 750 m mesafedeki Çağıltemeller’de eski bir Hıristiyan şapelinin yapımında yeniden kullanılmış olan yazılı taşlardan biri *Dekaprotos* ve Zeus Olympios rahibi olup Τερπονελλεύς *ethnikonu* taşıyan Diogenes için çocukları tarafından yaptırılmıştır. Bir diğeri ise veteran asker Terponella’lı Iulius Aelius Hermaios için karısı Termilas’ın kızı olup Τερπειτῆς ve Τερπονελλίς *ethnikonu* taşıyan Ioulia Ouaua ve oğlu Iulius Antonius tarafından diktirilmiştir. Roma vatandaşlık hakkını alan ailenin bu hakla birlikte Roma vatandaşlık kütüklerinde kayıtlı isimlerinin yanı sıra hem eşinin hem de oğlunun önceki isim-

⁴⁹⁹ Bayındır için bk. yuk. “Bayındır”.

⁵⁰⁰ İplikçioğlu et al. 1992a, 188.

⁵⁰¹ Mitchell 2005, 169, str. 58-59: “Ακαρασσός Φιλεττα Τερπονέλλα Τερπις Κοδοππα Μεικρόν Ὀρος Ἀκαρασός”.

⁵⁰² Ayrıca bk. aşağıda “Lokalizasyon Tartışmaları”.

⁵⁰³ Hellenkemper – Hild 2004, s.v. “Terponella”, ayrıca bk. Mitchell 2005, 218-219.

lerini de (ἡ πρότερον Ουαυα ve ὁ πρότερον Μάνης) belirttikleri görülür. Her iki yazıtta da yazıtı diktiren evlatlar kendilerini “Terponellalı-Τερπονελλεύς” olarak tekrar belirtmektedirler.

Kentin adına ayrıca İÖ 46 yılında Roma ve Lykia Birliği arasında yapılan “*Foedus Antlaşması*”nda, Lykia sınırlarına dâhil edilen yerler arasında da rastlanır.⁵⁰⁴ Kente dair bilinen bir diğer önemli eser ise yerleşimin 5 km kuzeybatısında bulunan Yarangediği’nde bulunan ve Terponella – Philetta arasındaki sınırı gösteren yazılı taşır (**IMil1**).

Yerleşim civarındaki en erken veriler İÖ 8./7. yüzyıllara tarihlenen 5 adet tümülüstür.⁵⁰⁵ Karaburun’dan Semayük’e doğru genişleyen alanda İÖ erken 6.-5. yüzyıllara tarihlenen yaklaşık 30-40 adet tümülüs daha bulunmaktadır. Bunların arasında İÖ 480’e tarihlenen bir gömü mezar odası ve İÖ 450 yılına tarihlenen ve Roma Dönemi’nde soyulmuş olan tümülüs altında bulunan *sarkhophagos* da yer almaktadır.

2.3.4.15. Yakaçiftlik

Elmalı’nın 11 km güneyinde yer alan Yakaçiftlik yerleşimi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır, yazılı olarak sadece olasılıkla Erken Bizans Dönemi kilisesine ait bir lento fragmanı bilinmektedir.⁵⁰⁶ Ancak P. Foss Elmalı Ovası’nda yapmış olduğu çalışmalar sırasında yerleşimde sınırlı sayıdaki keramik verisi bulunduğunu ve buluntuların Kalkolitik-Erken Bronz Çağı, Geç Demir-Arkaik ve hatta Hellenistik ve Roma (İS 3.-4. yüzyıllar) dönem özellikleri gösterdiğini kaydetmektedir. Ayrıca P. Foss’un Yakaçiftlik’in hemen kuzeyinde, Karagöl’ün güney kıyısında yer alan Eymir ve Pirhasanlar höyüklerini ve günümüzde mezarlık olarak kullanımda olan Eymir’de Bizans Dönemi’ne ait mimari *spolia* bulunduğunu kayıt altına almış olduğundan bahsetmek gerekmektedir.⁵⁰⁷ Zira Avlan Gölü ve Karagöl arasında kalan bölgenin bataklık olmasından dolayı bu alanın yerleşim görmüş olma olasılığının çok düşük olduğu düşünülmekteydi; alanın yeterince çalışılmaması dolayısıyla söz konusu yerleşimler hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktaydı; dolayısıyla P. Foss’un kaydettiği bu

⁵⁰⁴ Mitchell 2005, 169, str. 58-59: “Ακαρασός Φιλεττα Τερπονέλλα Τερπις Κοδοππα Μεικρόν Ὅρος Ἀκαρασός”.

⁵⁰⁵ Antalya Müzesi tarafından tespit edilen Çağiltmeler’deki iki dere yatağı arasında kalan 5 adet tümülüsten (A-E) 1986 yılında C Tümülüsü ve 1987 yılında ise D Tümülüsü olmak üzere 2 adedi kazımıştır. Her ikisinden de oldukça zengin ölü hediyesi elde edilmiştir. K. Dörtlük tarafından her iki tümülüsün de yapısı, gömü şekli ve buluntular açısından Phrygia etkisi gösterdiği belirtilmiştir, bk. Dörtlük 1989, 174. Yine aynı şekilde mezarlarda bulunan eşyaların Phrygia ve Ionia sanatı ile kültürel bağlantıya işaret etmesine ilişkin bk. Hellenkemper – Hild 2004, 882.

⁵⁰⁶ **IMil42**. Hellenkemper – Hild 2004, 917, s.v. “Yaka Çiftlik”.

veriler ile birlikte Karagöl'ün güneyinde kalan alanda da erken dönemlerden Bizans Dönemi'ne kadar yerleşim görmüş alanlar olduğu belirlenmiş olmaktadır.

Şekil 2.2 Karagöl Güneyindeki Yerleşimler <https://quemdixerechaos.files.wordpress.com/2012/11/fig2.jpg>

2.3.4.16. Zümrütova

Zümrütova Kalesi⁵⁰⁸ ovanın güneyinde bulunan dağlardan ovaya geçişi gözetlemektedir. Doğal sarp bir çıkıntı üzerine duran kale, kuzey, doğu ve batı taraflardan kalın tahkimat duvarları ile desteklenmektedir ve büyük olasılıkla Orta ve Geç Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bir kapı güneydoğudan girişi sağlamaktadır ve olasılıkla doğuda, arazinin en savunmasız olduğu kısımda bir kule yer almaktadır. Tahkimat duvarının doğu köşesinde stel ayaklarına dair veriler vardır (ancak ne kazınmış ne de yazılı parça bulunamamıştır). Afşar Kalesi ve Mursal'daki Eren Tepe ile paralel özellikler göstermektedir. Merkezde, kuzeyde ve doğuda olmak üzere 3 yapı kompleksine dair veriler vardır ancak çok fazla tahrip olmuştur.

Kale alanı, Afşar Kalesi'nin dörtte biri kadardır, belki bir hisar ya da bir iç kale olduğu düşünülebilir; yoğun keramik buluntusu şimdiki modern yerleşim Zümrütova'nın güneyinde ana yerleşime işaret etmektedir. Batı ve güney kısımlarda Geç Demir, Arkaik ve Hellenistik çömlekçilik örneklerine rastlanmaktadır. Güney kısımdaki yağmalanmış mezarlar bu yerleşimi

⁵⁰⁷ Foss 2006, 18-20; ayrıca bk. <https://quemdixerechaos.com/lycia/hs01summary/>.

⁵⁰⁸ Elmalı'nın 25 km güneyinde kalan kale yerleşimi hakkında en detaylı bilgi P. Foss tarafından verilmektedir, başlık altında verilen bilgilerin tümü kendisine aittir, bk. Foss 2006, 15-16. S. Doğan tarafından da Lycia'daki Bizans araştırmaları sırasında görülmüş olan kale hakkında kısa bir bilgi verilmektedir: “*Elmalı İlçesi'nde Zümrütova Köyü'ndeki kale, köyün yanında yer alan tepe üzerindedir. Yaklaşık 0.70-0.80 m boyutlarındaki alanda kale duvarları doğu, batı, güney yönlerde yapılmış; kuzeyde ise kayalıklara yaslanmıştır. Batıda duvarlar kayalar üzerine oturtulmuştur. Surların güneyinde sura bitişik iki kare planlı mekân, kale mimarisinde çoğunlukla görülen bir özelliktir.*”, bk. Doğan 2004, 92-93.

min bu dönemlerde mezarlık olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir. İç kısımlarda kuzey ve doğu kısımlarda Roma malzemesine rastlanır ki duvar da bu dönemde inşa edilmiş olmalıdır. Ovadaki pek çok yerleşimin aksine Bizans ya da Selçuk dönemlerine ait veri yoktur.

2.3.5. Lokalizasyon Tartışmaları

Kodopa: S. Şahin Stadiasmus Patarensis yol anıtındaki Khoma'dan bu yerleşime 3[2] *stadia* (yak. 6 km.) mesafe veren GZR 29 bağlamında yerleşimin lokalizasyonunu tartışmaktadır.⁵⁰⁹ S. Şahin, Karagöl ile Avlan gölü arasındaki bataklıktan dolayı ovayı ortadan geçebilmek mümkün olmadığından ovayı doğu istikametinde geçmek isteyen birisinin ya kuzeydoğu ya da güneydoğu istikametinde ilerlemesi gerektiğini belirtmektedir (Stadiumus Patarensis yol anıtında da Kastabara'dan Khoma'ya gelen yolun Podalia ve Kodopa'ya gitmek üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir).⁵¹⁰ Podalia'dan sonra ise Arneai ve Arykanda'ya bağlantı verilmektedir ki bu da Podalia'nın Khoma'nın güneyinde Kodopa'nın ise kuzeyinde aranması gerektiği yönünde fikir vermektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak S. Şahin – M. Adak tarafından yerleşimin küçük bir antik yerleşimin kalıntılarının bulunduğu Mursal köyünün batı kenarındaki Eren Tepe ya da Hellenistik bir surla çevrilmiş olan Çatal Tepe'ye yerleştirilebileceği önerileri getirilmiştir.⁵¹¹

P. Foss ise yukarıda bahsi geçen önerilerin problematik olduğunu, yazarların bataklık konusunda temel aldığı 20. yüzyıl haritasının yeterli olmadığını; bahsettiklerinin aksine Antik Dönem'de göl ve bataklık sınırlarının zamanla ve mevsime göre değişkenlik gösterdiğini; ayrıca su seviyesinin daha alçak olduğunu söyler.⁵¹² Arazi çalışmaları sırasında Khoma'nın doğusuna doğru bir hat ilerlediğini ve Yakaçiftlik yerleşiminin kuzeyine vardığını belirtir. Yerleşimdeki sınırlı sayıdaki keramik verisinin Kalkolitik-Erken Bronz Çağı, Geç Demir- Arkaik ve hatta Hellenistik ve Roma (İS 3.-4. yüzyıllar) dönem özellikleri gösterdiğini ve Kodopa yerleşimi için önerilebileceğini söylemektedir. Ayrıca Kodopa için Elmalı'ya giden modern yol üzerindeki Yakaçiftlik Höyük yerleşiminin yarısı kadar büyüklükte olan ve Bizans Dönemi'ne ait olabilecek pek çok mimari *spolia* bulunan Eymir yerleşimini de önermek-

⁵⁰⁹ Şahin 2010a, 144, dn. 11 ve Şahin 2014, 229 vd.

⁵¹⁰ Şahin 2014, 230.

⁵¹¹ Adak – Şahin 2004a, 73-74; Şahin 2014, 30.

⁵¹² Foss 2006, 19-20: “We also know from our lake cores and historical sources that the lake and marsh boundaries varied considerably over time, and according to season. Wet ground in winter or spring could be perfectly passable in summer and autumn. Furthermore, water levels in the basin were lower in antiquity than they were one hundred years ago”.

tedir.⁵¹³ Yine de güzergâh önerisini dikkate alarak S. Şahin ve M. Adak tarafından yapılan Çatal Tepe ve kendisi tarafından yapılan Yakaçiftlik önerilerinin Kodopa lokalizasyonu için en uygun yerleşimler olduğunu belirterek tartışmasını sonlandırır.

Mortōn – Mortonos (?)⁵¹⁴: “Hellenistik ve Roma Dönemi Yerleşimleri” arasında listelenen Macun Asarı’nın antik ismine dair kesin bir veri elde edilmemiştir. Yerleşimin kendisinde bulunan Erken Bizans Dönemi’ne⁵¹⁵ ait *topos* satışıyla ilişkili yazıtta geçen bir yerleşim adı dikkat çekmektedir. Yazıtta *anagnōstēs* Georgios’un amcası Paulus’a bir mezar yeri (*topos*) sattığı, Mortōn(?) *khōrion*’undan Kyriakos’un da bu satışa şahitlik ettiği kaydedilmektedir.⁵¹⁶ Dolayısıyla Mortōn çiftliği yakın civarda aranmalıdır.

Terpis: Bayındır köyü (Terponella) yakınındaki Çağıltemeller’de bulunmuş olan Iulius Aelius Hermaios’un mezar yazıtında şahsın karısı Ouaua’nın hem Terpisli hem de Terponellalı (Τερπειτις καὶ Τερπονελλίς) olarak kaydedilmiş olması bu iki yerleşimin birbirinin yakınında olduğuna dair ipucu vermektedir. Lokalizasyonu henüz bilinmeyen Terpis yerleşiminin Lykia Birliği ve Roma arasında yapılan “*Foedus* Antlaşması”nda da Terponella’dan hemen sonra anılmış olması da bunların yakın iki komşu kent olduklarını gösterir niteliktedir. “*Foedus* Antlaşması”nda Lykia Bölgesi’ne bağlanan kentler sıralanırken son 6 yerleşimin (Akarassos, Phileta, Terponella, Terpis, Kodoppa ve Mikron Oros Akarassos) Elmalı Ovası’nda yer aldığı ve şimdiye kadar lokalizasyonu yapılmış olan Akarassos (Elmalı), Terponella (Bayındır) ve Mikron Oros Akarassos (Nohutlu Dağı) yerleşimlerine bakıldığında ise listede coğrafi bir düzenin takip edilerek batıdan doğuya bir sıralama yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu durumda Terpis yerleşiminin Terponella’nın doğusunda olduğunda düşünmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Terpis için Terponella (Bayındır) yerleşiminin hemen kuzeydoğusunda yer alan Gümüsyaka yerleşimi kesin olmamakla birlikte önerilebilir.

⁵¹³ Foss 2006, 19.

⁵¹⁴ Zgusta 1984, § 841; Hellenkemper – Hild 2004, s.v. “Mortōn (Μορτων oder Μορτονος)”.

⁵¹⁵ Yazıttaki numaralandırma sistemi Anastasios’un (481-518) para reformundan sonra olduğunu göstermektedir, dolayısıyla yazıt için *terminus post quem* oluşturmaktadır.

⁵¹⁶ **IMil17:** † ἔδοξεν Γε|οργίου ἀναγνώ|τω δοῦνε τὸ τό|πον πατρίου Παύ|λου εἰς νο(μίσματα) δῶ| ἐπὶ | μαρτούριος Κυρι|άκου χω(ρίου) Μορτονος · | κὲ εἶ τις ΑΝΑΠΕΙΤ|ΕΙΝΑ δώσι νο(μίσματα) ἦ|.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KABALIA BÖLGESİ

3.1. Kabalia Bölgesi Araştırma Tarihçesi

3.1.1. 19. Yüzyıl Gezginlerinde Kabalia Bölgesi

Elmalı Ovası gibi Kabalia Bölgesi'ne de ilk gelen gezginlerden biri R. Hoskyn olmuştur.⁵¹⁷ 1841 yılında Elmalı'dan batıya doğru E. Forbes ile ilerleyerek Kabalia kentlerini ziyaret eden gezgin, bölgedeki arkeolojik verileri kaydetmiş ve birkaç yazıt kopyalamıştır. W. M. Leake ise R. Hoskyn tarafından yayımlanan yazıtlardan biri aracılığıyla arkeolojik kalıntıların bulunduğu kentin Balboursa olduğunu söyleyerek antik kenti ilk kez tanımlayan kişi olmuştur.⁵¹⁸ 1842 yılında A. Schönborn da dağ boyunca Oinoanda'dan Balboursa'ya yürüyerek 5 adet yeni yazıt kopyalamıştır.

Sonraki yıllarda bölgenin T. A. B. Spratt ve E. Forbes tarafından ziyaret edildiği bilinmektedir. Kibyra'dan güneye inen Spratt ve Forbes ilk olarak İbecik köyüne gelerek, köyün hemen kuzeyindeki Boubon antik kentinin kalıntılarına ulaşmışlardır. Burada, yapı ve lahit parçaları, aynı zamanda küçük boyutlu bir tiyatroya ait olabilecek kalıntılar kaydetmişlerdir. Kentin adının da geçtiği yazılı bir sütun kaidesi ve köy yakınında bulunan kaya mezarı da bu kaydedilenlere eklenmiştir.⁵¹⁹ İbecik'ten ayrılarak mezarlıkta bulunan bir yazıt kopyalamış oldukları Trimili (Dirmil) üzerinden Balboursa'ya (eserde modern adı Katara olarak geçmektedir) geçmişlerdir. Özellikle kentteki iki tapınak üzerinde duran Spratt ve Forbes yerleşimi detaylı bir şekilde anlatmışlar ve kentin planını da çıkarmışlardır. Balboursa'dan Oinoanda antik kentine (Urluca) ilerleyerek çoğu Roma Dönemi'ne ait olan pek çok kalıntıyı kaydederek bu kentin de bir planını çizmişlerdir. Tiyatro da Spratt ve Forbes tarafından ilk kez kaydedilmiştir. Gezginlerin kaydetmiş oldukları, kendilerinden öncekilere nazaran hem kalıntıları hem de yerleşim tanımlarını çok detaylı bir şekilde aktarmış olmaları bakımından önemlidir.

1844 sonbaharında İngiliz mimar E. Falkener, Hierapolis'ten Kolossai'a, oradan da Kibyris'e geçmiş, *Tetrapolis*'i oluşturan 4 kenti de ziyaret eden Falkener birkaç yazıt kopya-

⁵¹⁷ Hoskyn 1842, 155-157.

⁵¹⁸ W. M. Leake, "Remarks on Mr. Hoskyn's Paper", Journal of the Royal Geographical Society 12, 1842, 162-169.

⁵¹⁹ R. Hoskyn tarafından daha önce ziyaret edilen "Pejik/İbecik" ve sadece bir kaya mezarı kaydedilen yerleşim, ilk kez E. Forbes, T. A. B. Spratt ve E. T. Daniel tarafından kaydedilmiştir.

lamıştır. Kendisinin almış olduğu seyahat notları kaybolmuş olsa da kopyalamış olduğu yazıtlar G. Henzen tarafından 1852 yılında yayımlanmıştır.⁵²⁰

Bölgeye yapılan ziyaretler 40 yıl kadar bir duraksama gösterdikten sonra 19. yüzyılın sonlarına doğru tekrar hareketlenmiştir. 1882 yılında E. Petersen ve F. von Luschan, Kabalia kentlerinin tümünü ziyaret etmişlerdir. Petersen ve von Luschan yapmış oldukları bu ziyaret ile birlikte kentlerin bitki örtüsü, tarım faaliyetleri, antik kalıntıları hakkında bilgi vermiş, ancak daha çok epigrafik malzemelerin kayıtları üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Petersen ve von Luschan'ın ziyaretinden sonra bölgeye 1884 yılında M. Holleaux, 1889'da G. Cousin ve 1890'da V. Bérard, 1894 ve 1895 yıllarında ise R. Heberdey ve E. Kalinka gelmişlerdir. Bilimsel amaçlı gerçekleştirilmiş olan söz konusu ziyaretler özellikle Oinoanda kentinin epigrafik araştırmaları açısından önem taşımaktadır. Oinoanda kentindeki ilk epigrafik araştırmalar M. Holleaux ve kendisine eşlik eden P. Paris tarafından başlatılmıştır. 1884 yılı kışında yapmış oldukları ziyarette hem Oinoanda kentinin hem de antik dünyanın en önemli belgelerinden biri olan ve İS 2. yüzyılda yaşamış olan Epikürcü Diogenes tarafından stoaya yazdırılmış olan Epikouros felsefesinin (Diogenes Yazıtı) ilk beş fragmanı kendileri tarafından keşfedilmiştir. Oinoanda'nın merkezî alanına "Esplanade" adını veren Holleaux ve Paris, kentin pek çok alanından da "*Inscriptions d'Oenoanda*" başlığı altında yazıtlar yayımlamışlardır.⁵²¹ G. Cousin ise 1890 yılında yapmış olduğu ziyaret ile birlikte M. Holleaux ve P. Paris'in başlatmış olduğu Oinoanda kenti epigrafisi çalışmalarını devam ettirmiştir. İlk olarak 1892 yılında "Diogenes Yazıtı"ne ait 64 fragmanı *editio princeps* olarak yayımlamıştır.⁵²² Yine R. Heberdey ve E. Kalinka da "*Bericht über zwei Reisen im südwestlichen Kleinasien*" adı altında toplamış oldukları Asia Minor yazıtları arasında Kabalia kentlerinin tümünden yazıtlara da yer vermişlerdir, 24 yeni fragman ile birlikte yayımlamış oldukları "Diogenes Yazıtı" yöntem ve bütünlük açısından sonraki araştırmacılar için temel eser olmuştur.⁵²³

20. yüzyılın ortalarında Büyük İskender'in katetmiş olduğu güzergâh üzerine çalışmalar yapan F. Stark da 1954 yılında bölge kentlerine kısa süreli bir gezi düzenlemiş, ancak daha

⁵²⁰ "*Inscriptiones Graecae*" başlığı altında toplayarak yayımlamış olduğu yazıtlar için bk. Henzen 1852; Kibyrtis'ten yayımlamış olduğu yazıtların hepsi Balbura kentindedir, bk. **IB15, IB19, IB110, IB119, IB126, IB139, IB151.**

⁵²¹ Holleaux – Paris 1886.

⁵²² Cousin 1892. 1900 yılında ise "*Voyage en Carie*" başlıklı yayımında kentten 11 yazıt listelemiştir, bk. Cousin 1900, 338-345.

⁵²³ R. Heberdey – E. Kalinka, "*Die philosophische Inschrift von Oinoanda*", BCH 21, 1897, 346-443.

önceden edinilen bilgilerin üzerine yenisini eklememiştir.⁵²⁴ Aynı yıllarda G. E. Bean de bölgede araştırmalar yapmış ve bölge kentlerinin epigrafisine dair verilerin daha da artmasını sağlamıştır. 1956 yılında yayımlanmış olduğu “*Notes and Inscriptions from the Cibyratis and Caralitis*” adlı makale üç kente dair de yazıtlar içermektedir.⁵²⁵ Spratt ve Forbes’tan sonra Balboursa kentinin krokisini, her ne kadar bu kroki eksik olsa, kendisi tarafından çizilmiştir.⁵²⁶ “*Kleinasien 4. Lykien*” eserinde ise yine üç kente dair arkeolojik verileri işlemiş, Oinoanda kentinin de krokisini eklemiştir.⁵²⁷

3.1.2. Yüzey Araştırmaları ve Kazılar

Bölgedeki araştırmalar kent kent şu şekilde özetlenebilir:

Balboursa kentinin mimari araştırması ilk olarak 1960’lı yıllarda Asia Minor tiyatroları üzerinde çalışan D. De Bernardi Ferrero tarafından yapılmıştır.⁵²⁸ 1970’li yıllarda ise Ch. Naour Balboursa kenti ve teritoryumundaki yerleşimleri ziyaret etmiştir, özellikle Tyriaion (Kozagağı) üzerinde çalışmalar yapan Naour, araştırmalarını 1980 yılında yayımladığı “*Tyriaion en Cabalide: épigraphie et géographie historique*” adı altında bir monografide toplamıştır.⁵²⁹ Ancak Balboursa kentine dair en önemli çalışmalar J. J. Coulton tarafından gerçekleştirilmiştir. 1986 yılında başkanlığında başlamış olan yüzey araştırması hem kent içinde hem de kent teritoryumunda 1993 yılına kadar devam etmiştir. Tüm yüzey araştırmalarının gerçekleştirilmesinden sonra elde edilen verilerle birlikte kente dair daha önceden bilinen tüm verileri bir araya getirerek kent ve teritoryumu hakkında detaylı bir çalışma ortaya koymuş ve bu çalışmayı “*The Balboursa Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia*” başlığı altında 2 cilt halinde yayımlamıştır.⁵³⁰

Oinoanda’daki yüzey araştırmaları M. Ferguson Smith’in 1968 yılında kenti ziyaretinde “Diogenes Yazıtı”na ilişkin 38 yeni fragmanı keşfetmesinin ardından başlamıştır. Böylece 1974 yılında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından başlatılan Oinoanda yüzey araştırmaları 1983 yılına dek aralıklarla sürdürülmüştür. Yüzey araştırmaları ağırlıklı olarak “Diogenes

⁵²⁴ Stark 1958a, 191, 193-194, 214, 240-242; ayrıca bk. 1958b, 111 vd. Oinoanda için ayrıca 196-211 ve 244-245.

⁵²⁵ Bean 1956, 141-143.

⁵²⁶ Bean 1976.

⁵²⁷ Bean 1986, 168-180.

⁵²⁸ D. de Bemardi Ferrero, *Teatri classici in Asia Minore*, 1966-1974 Roma.

⁵²⁹ Naour tarafından bölge ve kente dair daha önce yapılan çalışmalar için bk. Naour 1976; 1978a; 1978b.

⁵³⁰ Yüzey araştırmaları hakkında ayrıca bk. Coulton 1986a, 7-8; 1987, 11-13; 1988, 14-17; 1989, 225-231; 1991, 17-19; 1992a, 6-8; 1992b, 47-57; 1993b, 4-6; 1993c, 459-472; 494a, 429-436.

Yazıtı” üzerine yoğunlaşır⁵³¹, ancak İngiliz ekibin araştırmaları kent yazıtlarına, Licinnia Flavilla tarafından yaptırılan ve *Licinnii* seceresine dair önemli bilgiler sunan “Licinnia Flavilla Soy Anıtı”⁵³² ve Gaius Iulius Demosthenes tarafından kurulan şenliğe dair düzenlemeleri anlatan “Demostheneia Yazıtı”⁵³³ gibi önemli yazıtlar eklemiştir.

Oinoanda kentindeki tek kazı, 1997 yılında M. F. Smith ve Fethiye Müzesi idaresinde gerçekleştirilmiştir. Bu küçük kazının ardından kentteki yüzey araştırmalarına kısa bir ara verilmiştir. Ancak 2007 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından tekrar başlatılan Oinoanda kenti yüzey araştırmaları 2013 yılına kadar sürdürülmüştür. Bu yüzey araştırmaları süresince J. Hammerstaedt ve M. F. Smith tarafından “Diogenes Yazıtı” metni üzerine çalışmalar sürdürülürken⁵³⁴ kentin mimari araştırmalarına da yoğunluk verilmiştir.⁵³⁵

İlk olarak T.A.B. Spratt ve E. Forbes tarafından Boubon olduğu kaydedilen yerleşimdeki ilk epigrafik çalışma G. E. Bean ve F. Schindler tarafından 1966 yılında yapılmıştır. Alanda pek çok kaçak kazının yapılmış olduğunu tespit eden araştırmacılar bu sayede toprak üstüne çıkan pek çok yazıt kaydetmişlerdir. Bu araştırma gezisinin ardından F. Schindler araştırmanın sonuçlarını “*Die Inschriften von Bubon (Nordlykien)*” başlıklı çalışmasında 1972 yılında yayımlamıştır. Kaçak kazıların sonucunda Burdur Müzesi 1967 yılında yerleşimde bir kurtarma kazısı yapmış, özellikle Sebasteion olarak adlandırılan yapı civarında yoğunlaşmıştır.⁵³⁶ Ch. Naour 1974 ve 1975 yıllarında Boubon’un kuzeyinde kısa geziler gerçekleştirmiş; Çameli, Hekimler, Sofular ve Kirazlıyayla’dan 15 adet yazıt kaydetmiştir. Ancak kent ve epigrafisi hakkında en kapsamlı çalışma Ch. Kokkinia tarafından ortaya konmuştur. Ch. Kokkinia, Th. Corsten’in yürütmüş olduğu Kibyrtis yüzey araştırması kapsamında kent ve teritoryumunda çalışma yapabileme şansı bulmuş, sonrasında ise elde edilen arkeolojik ve epigra-

⁵³¹ M. F. Smith’in “Diogenes Yazıtı”na ilişkin fragman çalışmaları için özellikle bk. Smith 1970a-b; 1971; 1972; 1974a-b; 1978; 1979; 1980; 1982; 1984. M. F. Smith 1996 yılında tüm fragmanları bir araya getirerek “*The Philosophical Inscription of Diogenes of Oinoanda*” başlığı altında yayımlamıştır; bk. Smith 1996.

⁵³² A. S. Hall – N. P. Milner – J. J. Coulton, “*The mausoleum of Licinnia Flavilla and Flavianus Diogenes of Oinoanda: epigraphy and architecture*”, AS 46, 1996, 111-144.

⁵³³ Demostheneia festivaline ilişkin yazıt M. Wörrle tarafından “*Stadt und Fest im Kaiserzeitlichen Kleinasien*” adlı çalışmasında detaylı olarak ele alınmıştır.

⁵³⁴ Hammerstaedt – Smith 2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012; 2014. J. Hammerstaedt ve M. F. Smith tarafından söz konusu yıllarda yapılan çalışmaların tamamı “*The Epicurean Inscription of Diogenes of Oinoanda. Ten Years of New Discoveries and Research*” adlı bir çalışma altında toplanmıştır. Ayrıca konuya ilişkin Jürgen Hammerstaedt, Pierre-Marie Morel ve Refik Güremen editörlüğündeki bir diğer önemli çalışma ise “*Diogenes of Oinoanda: Epicureanism and Philosophical Debates / Diogène d’Oinoanda Épicurisme et controverses* (Leuven Leuven University Press, 2017)” adı altında yayımlanmıştır.

⁵³⁵ Bachmann 2009; 2010; 2011; 2012; 2013; 2016.

⁵³⁶ Kurtarma kazısı sonucunda ele geçen yazıtlar C. P. Jones tarafından yayımlanmıştır; bk. “*Some New Inscriptions from Bubon*”, *Istanbul Mitteilungen* 27/28 (1977/1978), 1979, 288-296.

fik verileri “*The Inscriptions and Archaeological Remains. A Survey 2004-2006*” başlığı altında toplamıştır.

3.2. Antik Kaynaklarda Kabalia Bölgesi⁵³⁷

Kabalia Bölgesi’ne dair antik kaynaklardaki kayıtlara bakıldığı zaman, Kabalia ismine dair izlerin İÖ 2. bin yılın sonlarına kadar geriye gitmiş olabileceğine dair öneriler mevcuttur. IV. Tudhaliya’nın Batı Anadolu’ya seferleri ile ilişkili Hitit metinlerinde adı anılan ve güney-batı Anadolu’da yer aldığı öngörülen *Kuwaliya*’nın Kabalia ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.⁵³⁸

Yunan yazılı kaynaklarında Milyas Bölgesi’ne dair ilk bilgilerin edinilmiş olduğu Herodotos, Kabalia Bölgesi ve Kabalia halkı hakkında da en erken bilgileri vermektedir. İÖ 522 yılında Pers kralı Dareios’un yeni bir düzenlemeyle imparatorluğu 20 *nomos*’a ayırmış olduğu pasajda Milyas Bölgesi Lykia, Aiolis, Ionia, Karia ve Pamphylia ile birlikte 400 *talanta* gümüş vergi ödemekle yükümlü olan birinci *nomos*’ta yer alırken, Kabalia Bölgesi ise Mysia, Lydia, Lasonia ve Hytenneia ile birlikte 500 *talanta* vergi ödeyecek olan ikinci *nomos*’ta yer almaktadır.⁵³⁹ Bir diğer anlatısında da, Pers kralı Kserkses’in Hellas Seferi’ne katılmış olan halkları listelerken, Milyaslılar’dan hemen önce Kabalialılar’dan (Καβηλέες) bahseder ve “onlar (Kabalialılar) Maionialılardır ve Lasonialı olarak adlandırılırlar” şeklinde betimler.⁵⁴⁰

Strabon ise Kabalia Bölgesi’ne Kibyralılar’dan bahsederken değinir (13.4.17) ve Kibyralılar’ın Kabalia’da yerleşim kuran Lydialılar’ın soyundan geldiği söylencesini (λέγονται δὲ ἀπόγονοι Λυδῶν οἱ Κιβυρᾶται τῶν κατασχόντων τὴν Καβαλίδα) aktarır. Strabon

⁵³⁷ Kabalia hakkında genel bilgi için bk. Ruge 1919, s.v. “Kabalis”; Zgusta 1984, § 397: Κάβαλα, Καυαλα; Drew-Bear 1999, s.v. “Kabalis”; Hellenkemper – Hild 2004, s.v. “Kabalia”.

⁵³⁸ Coulton 2012, 54. *Kuwaliya*’nın lokalizasyonu konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır. J. D. Hawkins (1998, 24, dn. 146; harita için bk. fig. 11) Burdur Gölü’nün kuzeyine yerleştirirken, K. Strobel (2008, 41), Tefenni Havzası’nın güneyine kadar genişletir.

⁵³⁹ Hdt. 3.90. Ayrıca bk. Briant 2002, 391.

⁵⁴⁰ Hdt. 7.77: “Καβηλέες δὲ οἱ Μηίονες, Λασόνιοι δὲ καλεῦμενοι, ...”. Herodotos (7.74), Lydialıların daha önceden Maionialılar adını taşıdıklarını, Lydia adını Atys’ün oğlu Lydos’tan aldıklarını ve eski adlarını unuttuklarını belirtir. Herodotos’un bahsi, Pisidialılar’ın bölgeye gelerek “*polis*” statüsünde kentler kurmalarından önce bölgede yaşamını sürdüren Kabalia halkının Lydialılar ile olan soy bağlantıları olduğunu akla getirmektedir, ayrıca bk. Dökü – Baytak 2017a, 224. Ayrıca Persler’in *nomos*’ları belirlerken, Milyas Bölgesi’nin Lykialılar ile birlikte Ionia Satraplığı’na, Kabalia Bölgesi’nin ise Lydia Satraplığı’na verilmesi (Hdt. 3.90) de bu bağlantıya işaret etmektedir. O. Masson ise (1984, 142-145), Herodotos’un bahsi geçen pasajını değerlendirirken doğu Lydia’da yer alan Καυαληνῶν κατοικία (Le Bas – Waddington 1870, no. 1676) ve Ephesos’tan belgelenen ve Asia Eyaleti’nde yer alan *διοικῆσις*’lerin sıralanmış olduğu yazıtta Sardeis *διοικῆσις*’inde yer alan [K]abalēneis- [K]αβαληνεῖς (IEphesos Ia, no. 13) ile Kabalia ve Lydia bağlantısını desteklemektedir.

ayrıca yerleşimin daha sonrasında Pisidialılar tarafından ele geçirilerek tahkimli başka bir bölgeye taşınmış olduğu bilgisini ekler.⁵⁴¹ Strabon, aynı pasajın (13.4.17) devamında Kibyralılar'ın Pisidce, Solymce, Hellence ve Lydce olmak üzere 4 dil konuştuklarını (τέτταρσι δὲ γλώτταις ἐχρῶντο οἱ Κιβυρᾶται, τῆ Πισιδικῆ τῆ Σολύμων τῆ Ἑλληνίδι τῆ Λυδῶν) belirtir. Strabon'un aktarmış olduğu bu bilgiler, aşağıda Kabalia Bölgesi kentlerinin kuruluşuna dair erken verilerin değerlendirildiği başlıklar altında da görüleceği üzere bölgenin yoğun bir Pisidia kolonizasyonuna uğradığı görüşünü desteklemektedir.⁵⁴² Pisidia kolonizasyonu ile birlikte Strabon'un bahsetmiş olduğu Kibyra dışında bölgede İÖ 3. yüzyıl sonları / İÖ 2. yüzyıl başlarında başka *polis* oluşumları da görülmektedir. Yazıtlardaki Oinoanda yakınındaki Termessoslar ifadesi ile birlikte Pisidia kolonisi olduğu kesinleşen Oinoanda kenti ile birlikte olasılıkla bölgenin diğer iki kenti Balboursa ve Boubon da bu yüzyıllarda Pisidia etkisi ile birlikte *polis* statüsünde yerleşimler olarak var olmuş olmalıdırlar. Strabon'un aynı pasajından (13.4.17) Kibyra ve çevresindeki Boubon, Balboursa ve Oinoanda isimli üç kentin politik bir yapı (*systēma*) oluşturdukları ve bunun “*Tetrapolis*” olarak adlandırıldığı bilgisi öğrenilmektedir.⁵⁴³

Plinius da Kabalia'dan bahseden antik yazarlar arasında yer almaktadır. Lykia Bölgesi'ni tanıtırken “iç kısımlarında Oinoanda, Balboursa, Boubon olmak üzere üç kenti bulunan Kabalia'yı da kapsadığını (*comprehendit in mediterraneis et Cabaliam, cuius tres urbes Oinoanda, Balboursa, Boubon*)” aktarmaktadır.⁵⁴⁴ Ptolemaios da Lykia Bölgesi'nin Kabalia kısmında (Καβαλίας μέρος) bu üç kenti (Βουβῶν, Οἰνεάνδα, Βάλβουρα) listelemektedir.⁵⁴⁵

İS 6. yüzyıl yazarlarından Stephanos Byzantinos ise (s.v. Καβαλίας) Kabalis'i “Menderes'in güneyine doğru Kibyra yakınında *polis* (πόλις πλησίον Κιβύρας πρὸς νότον

⁵⁴¹ Kibyra kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları ışığında Strabon'un bu anlatımı desteklenmektedir, özellikle Uylupınar yerleşimindeki erken veriler yerleşimin taşınmadan önceki lokalizasyonuna dair önem taşımaktadır, bk. Ekinci et al. 2008, 40-41.

⁵⁴² F. E. Dökü ve İ. Baytak (2017a, 225) tarafından “Kabalis Bölgesi”ne ismini veren Kaballerin Lydialı olduğu ve geldikleri bu coğrafyada, Pisidialılar ve Solym halklarının yaşadığını açıkça göstermesi adına oldukça önemlidir.” ifadesi kullanılmaktadır. Ancak bölgedeki Pisidia kolonizasyonu olasılıkla Lydialılar'ın Kabalia Bölgesi'ne gelmelerinden ve yerleşmelerinden çok daha sonra gerçekleşmiş olmalıdır.

⁵⁴³ Anlatımın devamında bu yapı içerisinde askeri gücü daha fazla olan Kibyra'nın iki oy, diğerlerinin ise bir oy hakkı olduğu yazılıdır; Strab. 13.4.17: “προσγενομένων δὲ τριῶν πόλεων ὁμόρων, Βουβῶνος Βαλβούρων Οἰνοάνδων, τετράπολις τὸ σύστημα ἐκλήθη, μίαν ἐκάστης ψήφον ἐχούσης, δύο δὲ τῆς Κιβύρας: ἔστειλε γὰρ αὕτη πεζῶν μὲν τρεῖς μυριάδας ἰππέας δὲ δισχιλίους”.

⁵⁴⁴ Plin. *nat. hist.* 5.101.

⁵⁴⁵ Ptol. 5.3.8. Ptolemaios ayrıca Pamphylia başlığı altında Kabalia kentleri (Καβαλίας δὲ πόλεις) listelemektedir; ancak listelenen kentlerin (Kretopolis, Pogla, Menedemion, Uranopolis, Pisinda [Isinda], Ariassos, Milyas, Termessos, Korbasa) bir kısmının Pisidia Milyası ile ilişkili olduğu dikkat çekmektedir, bk. Ptol. 5.5.5.

Μαιάνδρου)” olarak tanıtır ve *genike*’sini/*genetivus* halini (ή γενική Καβαλίδος) ve *ethnikon*’unu (ὁ πολίτης Καβαλεύς) ekler. Ayrıca bunlara ilaveten Strabon’dan “*Kibyralılar, Kabalia*’yı *iskân eden Lydialıların soyundan gelmektedir* (ὡς Στράβων ἐν τῇ εἰρημένῃ “ἀπόγονοι Λυδῶν οἱ Κιβυρᾶται τῶν κατασχόντων τὴν Καβαλίδα”) şeklinde alıntı yapar. Plinius ve Ptolemaios tarafından Kabalia kentleri olarak listelenen Balboursa⁵⁴⁶, Boubon⁵⁴⁷ ve Oinoanda⁵⁴⁸ kentleri ise Stephanos Byzantinos tarafından Lykia kenti (πόλις Λυκίας) olarak kaydedilmişlerdir.

Son olarak Kabalia adının anıldığı Sion’lu Nikolaos’un hayatını anlatan esere değinmek gerekmektedir. Eserde Milyas Bölgesi yerleşimlerinden biri olan Akarassos Kabalia’da bir yerleşim olarak görülmektedir.⁵⁴⁹

3.3. Yerleşimler

3.3.1. Balboursa

3.3.1.1. Kentin Kuruluşuna Dair En Erken Veriler

Balboursa çevresinde yapılan araştırmalardan elde edilen veriler incelendiğinde Çaltılar Höyük’ün bölgedeki en erken yerleşim olduğu görülmektedir.⁵⁵⁰ Karahasantaşı, Boğapınar mevkisindeki yerleşim ve Gölçük/Yazır civarındaki Çukuryaylası’ndaki Kalkolitik Dönem gömü örneği de erken yerleşimler arasındadır. Erken Demir Çağı’nda ise Çaltılar’daki Göller Mevkisi (Mahallesi) ve Doğanlar’daki Kale yerleşimleri eklenir. Ancak bölgedeki kırsal yerleşimlerde çoğalma Balboursa kentinin *polis* olarak yapılanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu durum büyük ihtimalle kolonizasyon için bölgeye gelmiş olan Pisidialılar’ın tarımsal alanlara yayılması ile açıklanabilir.⁵⁵¹

⁵⁴⁶ Steph. Byz. s.v. “Βάλβουρα·” οὐδετέρως πόλις Λυκίας τὸ ἐθνικὸν Βαλβουρεύς.

⁵⁴⁷ Steph. Byz. s.v. “Βουβῶν·” πόλις Λυκίας.

⁵⁴⁸ Steph. Byz. s.v. “Οἰνόανδα·” πόλις Λυκίας. Ἀλέξανδρος ἐν ᾧ Λυκικῶν (FGrHist 273 F 52). τὸ ἐθνικὸν Οἰνοανδεύς.

⁵⁴⁹ *Vita Nicolai Sionitae* 42. “ἐγὼ γάρ εἰμι ἐν τῇ Καβαλείᾳ ἐν Ἀκαρασσῶ”. H. Hellenkemper – F. Hild (2014, 576) tarafından bu ifade İS 6. yüzyılda Elmalı Ovası’nın Kabalia olarak adlandırılmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Ptolemaios’un (5.5.5) yukarıda da bahsi geçen Pamphylia altındaki Kabalia kentleri listesinde yer alan bazı kentlerin Pisidia Milyası ile ilişkili olması bu ifade ile birlikte düşünüldüğünde geç dönemde Elmalı Ovası ve Pisidia’nın bir kısmına Kabalia denmiş olabileceğini düşündürmektedir.

⁵⁵⁰ Momigliano et al. 2011a-b ve ayrıca Coulton 2012, 344-346, Ç1.19.

⁵⁵¹ Kolonistler tarafından kurulmuş olan yeni kırsal yerleşimlerin Çaltılar havzasından 300-400 m yükseklikte kurulmuş olması gelen yeni yerleşimciler ile birlikte yeni bir tarımsal sistemin de geldiği şeklinde düşünülmektedir, bk. Coulton 2012, 112.

Balboura *polis* oluşumuna dair en erken veri Sidon kentinde belgelenen askerlerin anısına dikilmiş boyalı stel grubundan gelmektedir. Bu stel grubunun içerisinde Balbouralı Dioskourides'in de anısına dikilmiş bir stel bulunmaktadır ve kentin kuruluşuna dair bir *terminus ante quem* oluşturmaktadır: Διοσκουρίδη Ἐξαβόου Πισίδη | Βαρβουλεύ συμμαχῶν | σημεοφόρε χρηστῆ | χαίρε | Κεραίας ὁ ἀδελφὸς ἔστησε.⁵⁵² Bir grup paralı asker adına dikilen bu mezar yazıtlarının tarihlendirmesi konusunda iki seçenek belirmektedir. Bunlardan ilki askerlerin Ptolemaioslar'ın ordusuna mensup olduğu, dolayısıyla stellerin İÖ 199'dan önceye tarihlendirilmesine ilişkindir. Diğeri ise askerlerin Seleukoslar'ın ordusuna mensup olduğu ve stellerin İÖ 2. yüzyıla tarihlendirmesi gerektiğine ilişkindir.⁵⁵³ Stellerin Ptolemios ile ilişkili olduğu konusundaki görüş baskın olsa da N. Sekunda bu görüşlere ek olarak üçüncü bir tarihlendirme önermektedir. Stellerin Ptolemioslar ile ilişkili olduğunu ancak Antiokhos IV Epiphanes'in 164 yılındaki ölümünden sonra gelişen siyasi olaylar ile bağlantılı olması gerektiğini söylemektedir.⁵⁵⁴ Söz konusu tarihsel gelişmeler kısaca şu şekilde özetlenebilir: Antiokhos IV Epiphanes'ün ölümünden sonra hâkimiyet henüz reşit olmayan oğlu Antiokhos V Eupator'a ve vekili Lysias'a geçmiş, bunun üzerine Roma'ya gönderilmiş olan Demetrios I harekete geçmiş ve hâkimiyeti ele almıştır. Ancak zamanla Demetrios I hem Seleukos Hanedanlığı içinde hem de dışında pek çok düşman edinmiş ve bunun sonucunda Attalos II ve Ptolemaios VI Philometor, Smyrna'da bulunan ve Antiokhos IV Epiphanes'in oğlu olduğunu iddia eden Alexandros Balas'ı kral olarak tanımışlardır. Bunun üzerine destek alan Alexandros Balas ve Demetrios büyük olasılıkla 150 yılının yazında karşılaşmışlar ve Demetrios öldürülmüştür. Hâkimiyeti alan Aleksandros Balas kendisine destek veren krallığa müttefik olma teklifinde bulunmuş ve böylece Ptolemaios VI'nın kızı Kleopatra ile evlenmiştir. Ancak Balas'ın yönetiminin zayıflaması ve Demetrios'un oğlu Demetrios II'nin 147 yılında Kilikia'da ortaya çıkmasıyla Ptolemaios VI Philometor müttefikliğe son vererek hem kızını geri çağırması hem de askeri desteğini çekmiş ve bu desteği Demetrios II'ye yönlendirmiştir. Böylece İÖ 147 yılında başlayan Ptolemaios VI Philometor'un Syria'daki müdahalesi kendisinin ölümüne, yani İÖ 145 yılına kadar devam etmiştir. Tüm bu olaylar bağlamında N. Sekunda stellerin ya İÖ 150

⁵⁵² Mendel 1912, 259-261, no. 102; Sayce 1914, 197, no. 3; Sekunda 1995, 27-28, no. 7; ayrıca bk. Coulton 2012, 132

⁵⁵³ Brown 1957, 87; Callaghan 1980, 45; ayrıca bk. Sekunda 1995, 19-21. M. Launey (1949, 41), her iki yazıtta da yer alan *symmakhos* (σύμμαχος) ifadesinin önem taşıdığını, dolayısıyla burada bulunan söz konusu askerlerin bireysel paralı askerlerden ziyade kentleri tarafından gönderilen birliklere ait askerler olduklarını söylemektedir.

⁵⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. N. Sekunda, "The Sidon stelai and their implications for the foundation of Balboura", şurada: Coulton 2012, 129-138.

yılında Ptolemaios VI Philometor'un Balas'ı Demetrios'a karşı desteklemek üzere göndermiş olduğu askeri bir yardımla ya da 147-145 yılları arasında yapmış olduğu askeri müdahaleler ile bağlantılı olabileceğini önermektedir.⁵⁵⁵ D. Rousset ise böyle bir antlaşmanın da Ptolemaioslar'ın Asia Minor'ün güneyindeki hâkimiyetinin İÖ 199'daki bitişinden önce olması gerektiğini (ya da bir Seleukos müttefikliği söz konusu ise İÖ 188'dan önce), stelin de dolayısıyla bu tarihten önceye tarihlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir.⁵⁵⁶

Balboura kentinin en erken yazılı belgelerinden biri arazi paylaşımına ilişkin (Arazi Pay Listesi) yazıttır.⁵⁵⁷ Pek çok pay sahibinin, dolayısıyla da pek çok sayıda şahıs isminin listelenmiş olduğu yazıt, İÖ 2. yüzyıla tarihlenmesi⁵⁵⁸ bakımından kentin erken dönemindeki etnik yapısına dair de fikir vermektedir. Bazı pay sahiplerinin isim – baba ismi şeklinde listede yer aldığı görülürken, bazı isimler etnik ve yerleşim adı ile birlikte verilmektedir; dolayısıyla diğer kent ya da bölgeler ile ilişkilerine dair hem isimler hem de *ethnikon*'lar aracılığı ile bilgi edinmek mümkündür. Yazıttaki bazı isimlerin özellikle Termessos kenti ile bağlantılı olması Pisidia kolonizasyonunu Termessos özeline indirmektedir. İlk olarak listede pek çok kez tekrar edilen Κενδαιβης⁵⁵⁹ ve Κενδηβης⁵⁶⁰ şahıs isimleri dikkat çekmektedir. Bu isimler Termessos kentinde yoğun bir şekilde kullanım görmüş olan Κενδεαχ ismi⁵⁶¹ ile bağlantılı-

⁵⁵⁵ Coulton 2012, 129-130. N. Sekunda bu tarih üzerinde yoğunlaşmakla birlikte yazıtta geçen “σημεοφόρε” rütbesinin yazıtı kesin bir şekilde İÖ 160'lardan sonrasına tarihlediğini söylemektedir, bk. Coulton 2012, 132-134 ve ayrıca bk. 138: “For since the stele of Dioskourides is the earliest attestation of the city and has been used as important evidence for its foundation date, the lowering of the date of the stele to some time after c. 170 BC, and very probably to the years 147-145 BC, is of considerable significance”.

⁵⁵⁶ Rousset 2010, 92-93.

⁵⁵⁷ **IB165** (= Hall – Coulton 1990). Yazıt, R. R. Smith tarafından 1984 yılında J. J. Coulton başkanlığındaki kent ve çevresinde yapılacak olan arkeolojik yüzey araştırması için yapılan hazırlıklar sırasında Geç Antik Dönem sur duvarında bulunmuş, daha sonra Fethiye Müzesi'ne taşınmıştır. 4 tarafı da yazılı olan taşın büyük bir kısmı isim listesinden oluşmaktadır; R. R. Smith ve N. P. Milner'in de üzerinde çalışmış olduğu taşın yorumlanması ve yayımı ise 1990 yılında A. S. Hall ve J. J. Coulton tarafından yapılmıştır.

⁵⁵⁸ Yazıtın İÖ 2. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmesine ilişkin bk. Hall – Coulton 1990, 121-122.

⁵⁵⁹ Zgusta 1964, § 576-4. Kendaibēs ismi “Arazi Pay Listesi”nde 7 kez tekrarlanmıştır, bk. **IB165**: A37, C9, 12, 15-16, 21, 26, 27-28. Kentteki Geç Hellenistik Dönem bir mezar yazıtında da şahsın Kendaibēs ismi taşıdığı görülür, bk. **IB151**. Kent teritoryumunda yer alan Tyriaion'dan da yine Geç Hellenistik Dönem'den iki mezar yazıtında da isim belgelenmektedir, bk. **ITy36**. Ayrıca ismin Hitit ismi Hantabi (Laroche 1966, 58, no. 274) ile ilişkilendirilmesine ilişkin bk. Coulton 2012, 103.

⁵⁶⁰ Zgusta 1964, § 576-9. **IB165**: A9 ve C16. Tyriaion'dan ise Kendaibēs'in belgelenmiş olduğu mezar yazıtında Kendēbēs erkek kardeşi olarak görülür, bk. **ITy36**; kent teritoryumunda kalan Çobanisa'da da bir örnekle Kendēbēs bulunmaktadır, **IB170**.

⁵⁶¹ Zgusta 1964, § 576-1. İsmi belgelenmiş olduğu yazıtlar için bk. TAM III.1, no. 14, 81, 145, 154, 162, 163, 205, 207-209, 280 (= SEG 29, 1431), 315, 321, 345, 391, 450, 552, 555, 556, 613, 625, 628, 645, 655, 689, 731, 770, 798, 808, 874, 918; İplikçioğlu et al. 1992c, 16, no. 6; 2007, 116, no. 43; 121-122, no. 49; 179, no. 109-110; 187-188, no. 11; 268-269, no. 188; 269-270, no. 189.

dır.⁵⁶² Balboursa'dan belgelenen yazıtlar Geç Hellenistik Dönem olsa da Oinoanda'dan ve Boubon'dan birer örnekle belgelenen Κενδηβης ile ilişkili yazıtların Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olması ismin daha sonraki yüzyıllarda da nadir de olsa tercih edildiğinin göstergesidir.⁵⁶³ Ayrıca N. P. Milner'in de belirttiği üzere Kend- köklü isimlerin Termessos ve çevresinde yoğunlaştığı çok belirgindir, bu nedenle Κενδαιβης ve Κενδηβης isimlerinin yanısıra "Arazi Pay Listesi"nde bir kez belgelenen Κενδουργις de Termessos ile ilişkili olmalıdır. "Arazi Pay Listesi"nde yoğun bir şekilde kullanım görmüş olan diğer isimler ise şu şekildedir: Αρτιμης, Έρμαϊος, Μολης, Μόλεσις, Τροκονδας. Moles⁵⁶⁴ ismi Lykia Bölgesi'nde de görülmekle birlikte Pisidia'da, özellikle de Termessos'ta yoğunluktadır. Listede yaklaşık 15 kez belgelenmiş olan ismin kullanımına daha sonraki yüzyıllarda da hem Balboursa'da hem de Kabalia'nın diğer kentlerinde (özellikle Oinoanda'da) devam edilmiştir.⁵⁶⁵ İsmi bir diğer versiyonu olan Μόλεσις de listede çok kez geçmektedir⁵⁶⁶ ve liste dışında bölgenin üç kentinde de kullanım görmüştür.⁵⁶⁷ Yine aynı şekilde yukarıda bahsi geçen yoğun bir şekilde listede varlık gösteren isimlerden Τροκονδας'ın da hem Lykia'da hem de Pisidia'da pek çok defa tercih edilmiş olmasına rağmen Termessos kentindeki kullanımının yoğunluğu ismin Termessos'a ait, yerel bir isim olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.⁵⁶⁸ Pisidia kökenli Moles ve Molesis isimlerinin bölge ile yakın ilişkisi bulunan Milyas Bölgesi'nde de belgelenmiş olması beklenen bir durumdur, ovanın pek çok yerleşiminden (Soklai, Serkiz Alanı, İslamlar, Gümüşyaka, Tanabeli, Akarassos, Sarılar) ismin belgelendiği yazıtlar bulunur.⁵⁶⁹ Trokondas ismi de Moles ve Molesis gibi Elmalı Ovası'nda da kullanılmıştır. Onomastik verilere bakıldığında

⁵⁶² Hall – Coulton 1990, 130.

⁵⁶³ Oinoanda teritoryumundaki Batlıca (Gökben) yazıtı için bk. **IOi164**; Boubon yazıtı için bk. **IBb72**. Çobanisa'da Kendēbēs isminin belgelendiği yazıt yayımını yapan G. E. Bean tarafından tarihlenmemiştir ancak harf karakterleri (lunar *alpha* ve *sigma*) Roma özellikleri göstermektedir.

⁵⁶⁴ Listede geçmiş olduğu satırlar için bk. **IBi65**: A4, 7, 18, 20, 21; C14-17, 25, 30, 33, 35; İsim için ise bk. Zgusta 1964, § 946-1; ayrıca Robert 1963, 353-357 ve Naour 1980, 57, dn. 125.

⁵⁶⁵ Balboursa ve teritoryumu için bk. **IBi47**; **IBi52**; **IBi112**; **ITy16**; **ITy17**; Boubon için bk. **IBb48**; **IBb63**; **IBb78**; **IBb88**; Oinoanda için bk. **IOi3**; **IOi31**; **IOi33**; **IOi52**; **IOi59**; **IOi179**.

⁵⁶⁶ **IBi65**, A7, 10, 29, 36; C15, 25; D4.

⁵⁶⁷ Molesis için bk. Zgusta 1964, § 946-7; kentlerde belgelenmiş olduğu yazıtlar için bk. Balboursa: **IBi47**; **IBi52**; **IBi82**; **ITy18**; Boubon: **IBb23**; **IBb26-27**; **IBb31**; **IBb37**; **IBi62-63**; **IBi72**; Oinoanda: **IOi3**; **IOi74**; **IOi179**. Bu yazıtlardan bazılarında Moles ve Molesis isimlerini kullanan şahısların aynı aileye ait olduğu görülür, bk. **IBi47**; **IBi52**; **IOi3**; **IOi179**.

⁵⁶⁸ Zgusta 1964, § 1512-31; ayrıca bk. Hall – Coulton 1990, 134. P. H. J. Houwink ten Cate (1961, 125-127) ismin Luwi baş tanrılarında hava tanrısı Tarhunt'tan türemiş olduğunu söylemektedir; yine Moles ve Molesis isimleri de Luwi kökenli isimler olarak görünmektedir, bk. Houwink ten Cate 1961, 153-154; ayrıca bk. Kokkinia 2008, 96-97.

Balboursa kentinin de Oinoanda gibi bir Termessos kolonisi olduğu fikri makul görünmektedir.

Ayrıca listede yer alan Μιλυεις ve Μιλυισπης isimleri de göze çarpmaktadır. Başka bir örneğine rastlanmayan bu isimler A. S. Hall ve J. J. Coulton tarafından haklı bir şekilde Milyas Bölgesi ile ilişkilendirilmiştir.⁵⁷⁰ Bunun dışında listede bizzat Μιλλυεύς *ethnikon*'u taşıyan bir şahıs bulunmaktadır; şahsın isminin Asia Minor'de sadece Pisidia Milyas'ı olarak tanımlanan bölgede yer alan yerleşimlerden belgelenen Κωβελλις⁵⁷¹ ile benzeşen Κωβιλλις ismini taşımaktadır. Milyas ile bağlantılı bir başka şahıs da Kombalı Masas (Μασαας Κομβεύς)⁵⁷² olarak geçmektedir. Yazıtta *ethnikon*'larla ilişkili isimler olmasına rağmen (Πισ(ι)δης ve Λυδος gibi) şahsın bölge ya da kent *ethnikon*'u ile birlikte verildiği başka örnek olmaması iki bölgenin erken dönemlerdeki teritoryal ilişkisi bakımından da önemlidir. Oinoanda kentinin Milyas Bölgesi içerisinde yer alan bazı yerleşimleri ele geçirdiği, daha sonra ise Caesar Dönemi'ndeki *Foedus* antlaşmasıyla birlikte bu yerleşimlerin tekrar Lykia'ya verildiği, ancak "Demostheneia Yazıtı" ile birlikte görüldüğü üzere bu yerleşimlerin tekrar Oinoanda teritoryumuna dâhil olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde bir Pisidia kenti olan Termessos'un Hellenistik Dönem'de teritoryumunu sadece batıya doğru değil, Milyas'ın bazı kısımlarını da kapsayacak şekilde güneybatıya da genişletmiş olması muhtemeldir. Dolayısıyla bir Pisidia kolonisi olan Balboursa'nın kentleşmesi süresinde hem orada yerleşik olarak bulunan Kabalia halkı ve hem de göçen Pisidia halkı yanı sıra Milyas Bölgesi'nden küçük de olsa bir nüfus barındırıyor olması şaşırtıcı değildir. Bu duruma bir diğer örnek de Osas ve Osaeis isimleridir⁵⁷³, listede yer alan bu iki isim Oinoanda teritoryumundan tek bir örnek dışında Kabalia Bölgesi'nde kullanılmamıştır.⁵⁷⁴ Nadir olarak kullandığı belirlenen Osaeis şahıs isminin kullanım görmüş olduğu yerleşimlere bakıldığında Pisidia Milyas'ı ile karşılaşılmaktadır.⁵⁷⁵ Bundan

⁵⁶⁹ Moles için bk. **ISok1** (Soklai); **IMil24** (Tanabeli); Molesis için bk. **ISok11** (Serkiz); **IMil3** (İslamlar); **IMil7** (Gümüşyaka); **IMil41** (Elmalı); **IKh4** ve **IKh10** (Sarılar).

⁵⁷⁰ Hall – Coulton 1990, 133.

⁵⁷¹ İsim, Ormeleis/Tefenni (yazıtlar için bk. Sterrett 1888, 67-79, no. 53-55; 91, no. 59); Kalçık/Kaçılıcık (yazıt için bk. Ramsay 1895, 306, no. 107); Karamanlı (yazıt için bk. Sterrett 1888, 45-50, no. 41-42) ve Karacaviran (yazıt için bk. Horsley 2007, no. 283.) yerleşimlerinden bilinmektedir; ayrıca bk. Zgusta 1964, § 774-3.

⁵⁷² **IB165**, A5.

⁵⁷³ Zgusta 1964, § 1117-1,2,3.

⁵⁷⁴ **IB165**, A26, C19 (Οσαας) ve A30 (Οσαεις). "Οσαας" Oinoanda teritoryumunda Dont ve Bekçiler arasındaki Hellenistik Dönem'den (olasılıkla İÖ 2.-1. yüzyıl) bir mezar yazıtı aracılığıyla bilinmektedir, bk. **IOi162**.

⁵⁷⁵ Osaeis ismine Ormeleis/Tefenni (yazıtlar için bk. Sterrett 1888, 38-45, no. 38-40; 57-65, no. 47-50; 67-79, no. 53-55 (= CIG III, 4366w); Sterrett 1888, 100, no. 72-75), Pogle (Bean 1960, 64, no. 113 (= SEG 19, 844); IGR III, 403 ve 408; CIG III, 4367d), Karamanlı (Ramsay 1895, 304, no. 98; Sterrett 1888, 45-50, no. 41-42 (IGR IV, 890); Sibidounda-Bozova/Zivint (Bean 1960, 69-70, no. 121 (= SEG 19, 851); Bean 1960,

dolayı hem Osaeis hem de ona benzerlik gösteren Osas isimleri erken dönem bağlantılar bağlamında değerlendirilebilir.

Kentin İÖ 2. yüzyılın başlarından başlayarak olasılıkla Murena tarafından Lykia Birliği'ne bağlanmış oldukları İÖ 82 yılına kadar devam etmiş olan Hellenistik Dönem otonom baskıları da kentin erken dönem varlığını ispatlar niteliktedir. Ayrıca *Tetrapolis* üyeliğinin yanı sıra kentin bu yüzyıllarda *polis* statüsünde⁵⁷⁶ olduğunu gösteren baskıların hepsi bronzdur. Bu dönem boyunca 5 tipte sikke basmış olduğu görülen kent baskılarında ön yüzde Zeus, Athena başı, kerykeion, başak ve kartal; arka yüzde ise baykuş, Herakles gürzü, Demeter başı ve yıldırım demeti betimlemelerini tercih etmiştir.⁵⁷⁷

3.3.1.2. Kent Çevresinden Elde Edilen Veriler ve Teritoryum Değerlendirmesi

Balboura kent teritoryumunun güneyde Oinoanda (İncealiler), batıda Boubon (İbecik), kuzeyde Kibyra (Göhlisar/Horzum), kuzeydoğuda ise Isinda (Korkuteli) ve doğuda Termessos kentlerinin teritoryumları ile sınırlanmış olduğu görülmektedir. Balboura teritoryumuna bakıldığında, Balbouralılar'ın kent merkezinden doğuya ve kuzeydoğuya (Söğüt) doğru genişlemiş oldukları göze çarpmaktadır.⁵⁷⁸ Bu genişleme olasılıkla 3 aşamalı olarak, önce Küçükklü, Çıvgalar, sonrasında ise Söğüt ve Tyriaion'u kapsayacak şekilde gerçekleşmiş olmalıdır.

Balboura'nın güneyde Oinoanda kenti ile sınırı yazıtlar aracılığı ile belirlenebilmektedir. Kentin güneydoğusunda bulunan Kayabaşı'nda belgelenen ve Roma İmparatorluk Döne-

72-73, no. 125 (= SEG 19, 855); Bean 1960, 73, no. 126); Komama (Smith – Ramsay 1887, 257, no. 42), Andeda (Woodward – Ormerod 1909-1910, 123-125, no. 18), Isinda (French 1994, 64, no. 7) ve Akören (Horsley 2007, no. 108) yerleşimlerinde rastlanır. Bunun dışında tek örnekle Termessos (TAM III.1, no. 335) ve Kibyra'dan (IKibyra, no. 111) da belgelenmiştir. J. J. Coulton tarafından (2012, 118) Osaeis ismi "Milyadic" olarak tanımlanmıştır, ancak yerleşimlerden de görüldüğü üzere Milyas Bölgesi'nin Elmalı Ovası'ndan ziyade Pisidia Milyası'nda yoğunlaşmıştır.

⁵⁷⁶ Martin 1995, özellikle 282.

⁵⁷⁷ Tip 1: ÖY: Zeus başı, AY: Herakles sopası (Babelon 1898, no. 3028); Tip 2: ÖY: Sağa dönük Athena başı, AY: Çelenk içinde cepheden baykuş, ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ lejantı (Babelon 1898, no. 3027; SNG von Aulock 10, no. 4282); Tip 3: Çelenk içinde kerykeion, AY: Çelenk içinde Herakles sopası, ΒΑΛΒΟΥΡ lejantı (SNG Cop. 31, no. 52; SNG von Aulock 10, no. 4280); Tip 4: ÖY: Sağa dönük başı örtülü Demeter başı, AY: başak, ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ lejantı (Babelon 1898, no. 3029; BMC Lycia, 46, no. 1; SNG Cop. 31, no. 51; SNG von Aulock, no. 4281); Tip 5: ÖY: Cepheden kartal, AY: Çelenk içinde yıldırım demeti, ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ lejantı (BMC Lycia, 46, no. 2).

⁵⁷⁸ J. J. Coulton (2012, 83), "Arazi Pay Listesi"ndeki arazi dağılımının batı Balbourike ile ilişkili olması durumunda, bölgeye yeni gelen yerleşimcilerin doğuya doğru genişlemeden önce yerleşim kurmaya ihtiyaç duymuş ve bundan dolayı da kentin batısında bir arazi dağılımı yapmış olabilecekleri şeklinde değerlendirmektedir. Tepedibi kalesinin belki de bu aşama sırasında Oinoandalılar'ın yeni kurmuş oldukları kentin sınırları içerisine girmelerini engellemek amacı ile inşa edilmiş olabileceğini söylemektedir. Fakat kente daha kolay bir şekilde giriş sağlanabilecek yerlerde (Kadra Boğaz ve Yanlıca Kaya gibi) kale olmamasının bu ihtimali düşürdüğünü de eklemektedir.

mi'ne (olasılıkla İS 2. yüzyıl) tarihlenen bir yazıt “Oinoandalılar’ın *boulē* ve *dēmos*’unun kararı (Οἰνοανδέων [βουλ]ῆς κ(αὶ) δήμου κρίματα τὰ ὑπογεγραμμένα) ile dikilmiştir (IOi178). Dolayısıyla bu iki kent arasındaki sınır yerleşimlerinden birinin Kayabaşı olduğunu ve yerleşimin güneyinde kalan Mendan Ovası’nın Oinoanda’ya ait olduğunu söylemek mümkündür. Çaltılar (Yanlıca) yerleşimindeki Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihli bir mezar yazıtında mezarı yaptıran şahıs kendisini Balboursa vatandaşı (Βαλβουρεύς) olarak nitelendirmektedir (IBI78). Dolayısıyla Çaltılar civarının Balboursa’da kaldığı düşünülebilir.⁵⁷⁹ Gökben, Batlıca’dan ise Aurelius Perikles’in kendisi ve ailesi için yaptırmış olduğu mezar yazıtında mezar cezasının “Oinoandalılar’ın kentine (τῆ δὲ Οἰνοανδέων πόλει)” verilmesi gerektiği belirtilmektedir (IOi166). Böylece Balboursa teritoryumu güneyde Gökben ve Kayabaşı yerleşimleri ile sınırlandırılabilir. Bu yerleşimlerin yanı sıra Tepedibi’nde (Eldirek) J. J. Coulton tarafından belgelenen kale, eğer Geç Antik Dönem değilse, Pisidia’dan (olasılıkla Termessos kentinden) gelen yerleşimciler tarafından, güneyde bulunan Oinoanda yerleşimindeki sakinlerden korumak amacıyla dikilmiş olabilir. Dolayısıyla Tepedibi’ndeki müstahkem kale yerleşimi Balboursa kentinin Oinoanda kentiyle olan sınırını belirliyor olabilir.

Balboursa ve Boubon kentleri olasılıkla Dirmil Yaylası (Altınyayla) ile sınırlanmış olmalıdır. Dirmil yakınındaki tepe yerleşiminin yazıtlar aracılığı ile Boubon kenti teritoryumuna ait olduğu bilirse dahi Dirmil Ovası’nın hangi kente ait olduğu tartışmalıdır. J. J. Coulton, ovanın Balboursa teritoryumuna dâhil olması durumunda Boubon kentinin ekilebilir arazisinin İbecik etrafındaki vadi ve Elmalıyurt (Pınaz) ve ayrıca Çameli (Karaman) havzası ile sınırlı olacağını belirtmektedir.⁵⁸⁰

Balboursa’nın kuzeyinde yer alan Kibyra kenti ile olan sınırlarını da kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Ancak Kibyra’nın (Göhlisar) doğusunda yer alan Bölmepınar’da ele geçen mezar yazıtlarının ikisinde Kibyra *era*’sı kullanılmış olması Kibyra teritoryumunun bu yerleşime kadar uzanmış olduğunu göstermektedir.⁵⁸¹ Kibyra teritoryumunun içine almış olduğu Bölmepınar’ın güneyinde yer alan Yazır ve Kırkpınar yerleşimleri olasılıkla bu iki kent arasındaki sınırında yer almaktaydılar. Ch. Naour, Dirmil’in 5 km kuzeydoğusunda yer alan Kırkpınar’ın Balboursa kentine çok yakın olduğunu, Kibyra ve Kırkpınar arasındaki Kocadağ’ın Kibyra’dan bu mevkiye geçişi zorlaştırdığını, buna karşın Balboursa’dan Kırkpınar’a

⁵⁷⁹ Ancak J. J. Coulton (2012, 29) Balboursa’daki mezar yazıtlarına bakıldığında şahısların *ethnikon* kullanmadığını, dolayısıyla Yanlıca’daki lahdin Balbourike dışında kalmış olabileceğinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır.

⁵⁸⁰ Coulton 2012, 30. Ayrıca bk. Naour 1976, 109-123.

⁵⁸¹ Yazıtlar için bk. Milner 1998a, 32-33, no. 76; Bean 1971, 9, no. 8.

vadi yolu ile geçişin daha kolay olduğunu belirtmektedir.⁵⁸² J. J. Coulton (2012, 30-31) ise Kırkpınar, Kızılbel ve Yazır Göl alanlarında bulunmuş olan kaya kabartmalarını ve dağlık alana özgü ancak özellikle Balboursa ile ilişkilendirilmiş olan aslan kapaklı lahitleri temel alarak bu bölgenin de Balboursa teritoryumunun içerisinde yer almış olabileceğini önermektedir. Yazılı veri eksikliği göz önünde bulundurulduğunda Ch. Naour ve J. J. Coulton tarafından önerilmiş olan coğrafi ve kültürel veriler ile bu bölgenin Balboursa teritoryumuna dâhil olduğu söylenebilir.

Tyriaion'dan (Kozagaç) belgelenen Septimius Severus Dönemi'ne ait bir yazıtta geçen “Τοριαειτῶν ἡ [[πεντ]] ακωμία τῆς Βαλ[β]ουρέων πόλεως” ifadesi Tyriaion'un Balboursa kentine ait olduğuna işaret etmektedir (**ITy2**). Ayrıca kentin kuzeydoğu ve doğu sınırına dair bir değerlendirme yapmak iki adet yazılı sınır taşı ile mümkün olmaktadır. Üzerinde ΒΑΛ harflerinin kazınmış olduğu iki taştan birisi Nebiler yakınındaki Göçgediği mevkinde, diğeri ise Tatgediği mevkinde bulunmaktadır.⁵⁸³ Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen kaya sınır yazıtlarından Göçgediği mevkinde bulunmuş olanı kentin Isinda'ya olan sınırını belirlerken, Tatgediği mevkindeki ise olasılıkla Termessos sınırını⁵⁸⁴ oluşturmaktaydı.⁵⁸⁵ Doğuya doğru Tyriaion'a kadar uzanan Balboursa teritoryumunun en çok veri tespit edilebilen Çaltılar ve Çobanisa yerleşimleri ile birlikte bunların doğusunda kalan Bekçiler⁵⁸⁶, Doğanlar, Küçükülü⁵⁸⁷ ve Çıvgalar yerleşimlerini de teritoryumuna dâhil etmiş olduğu açıktır. Çobanisa köyünden bir lahit ve lahit kapağı dışında yazıtlı eserler ele geçmiş olması bakımından önem

⁵⁸² Naour 1976, 128.

⁵⁸³ Çelgin – Çelgin 2000, 437; 2001, 394; ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, s.v. “Balboursa”.

⁵⁸⁴ J. J. Coulton (2012, 28), Balboursa'nın güneydoğuda Podalia kenti ile sınırlanmış olduğunu belirtmektedir, ancak Podalia kentinin sınırlarının kuzeye doğru bu şekilde genişlemiş olduğunu gösterecek herhangi bir veri bulunmamaktadır; ayrıca bk. yuk. “Podalia”.

⁵⁸⁵ Şahin 2014, 78. S. Şahin, *beta* ve *alpha* harflerinin Stadiasmus Patarensis anıtı ile benzeşmekte olduğunu belirterek, Erken Roma İmparatorluk Dönemi olabileceğini, dolayısıyla kent sınırlarının kesin olarak belirlenmesinin de Q. Veranius ile ilişkili olabileceğini söylemektedir. Yine de Balboursa kentinin doğudaki bu genişlemesi daha önceki yüzyılda (İS 1. yüzyıldan önce) olmalıdır.

⁵⁸⁶ Bekçiler'den biri yazıtlı olmak üzere (**IB167**) 2 adet Kakasbos rölyefi (Yarık Pınar, bk. Smith 1997, 32, K3-4) dışında Gavurdamı mevkinde İÖ 4.-3. yüzyıllara tarihlenebilecek bir kaya mezarı; Asar olarak adlandırılan bir tepede/çıkıntıda dikdörtgen şeklinde duvar kalıntıları ve Hellenistik Dönem seramik kalıntıları (J. J. Coulton (2012, 337), toprak kap kalıntılarında hareketle söz konusu yapının ev olarak kullanılmış olabileceğini düşünmüştür ancak yapının iç duvarlarının olmayışına da dikkat çekmiştir); Balıkboğazı mevkinde (batıda kalan kısımda) bir tanesi aslan kapaklı olmak üzere 3 adet lahit ve iki alanda yoğunlaşmış dağınık şekilde toprak kap kalıntıları bulunmaktadır; bahsi geçen tüm veriler için bk. Coulton 2012, 337-340, Bk.30, Bk.31, Bk.35 ve Bk.52.

⁵⁸⁷ Olasılıkla Balboursa kent merkezinden Tyriaion'a giden yol üzerinde konumlanan yerleşimde Hellenistik – Erken Roma dönemlerine tarihlenebilecek bir yapı (kule?) bulunmaktadır, bk. Naour 1980, 9, dn. 30; Coulton 2012, 404.

taşımaktadır. Bunlar; Kakasbos rölyefi taşıyan bir adak yazıtı (**IB168**), silindirik biçimli bir altara kazınmış Kendebes ve Artemeis'in mezar yazıtı (**IB170**); Trokondas'ın erkek kardeşi Kleon için diktirmiş olduğunu kaydeden bir mezar steli (**IB172**) ve yine mezar yazıtları taşıyan altar kaideleri⁵⁸⁸ şeklinde sıralanabilir. Ayrıca köprü ile ilişkili olabileceği düşünülen⁵⁸⁹ fragman halinde yazıtlı bir arşitrav parçası da bilinmektedir (**IB169**). Söz konusu bu veriler Çobanisa'da bir *komē* yerleşimi olabileceği yönünde fikir vermektedir.⁵⁹⁰

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Balboura kenti doğuya doğru Çaltılar, Küçükülü, Çıvgalar ve Tyriaion yerleşimlerini ve olasılıkla Sögüt Göl'ün güneybatısında yer alan Sögüt'ü de⁵⁹¹ içine alacak şekilde uzanmaktadır.

Şekil 3.1 Balboura Kenti Tahmini Sınırları

⁵⁸⁸ Meleagros ve Armasta'nın mezar yazıtı için bk. **IB171**; Menneas ve Artemeis'in mezar yazıtı için ise bk. **IB173**.

⁵⁸⁹ Bean 1971, 13.

⁵⁹⁰ Çobanisa çevresinden de veriler elde edilmektedir. Keten Pınar mevkisinden bir pres ağırlığı; Artemis ve Dioskouroi ile birlikte *Theoi Agrioi* betimli kaya kabartması ve ölü ziyafet sahnesi betimi bulunan bir stel bulunmaktadır (bk. Coulton 2012, 340, Çb.15). Keten Pınarı'nın hemen yakınında yer alan Düden mevkinde yine bir pres ağırlığı ve 2 adet aslan kapaklı lahit bulunmuştur (Coulton 2012, 340, Çb.15a). Keten Pınar ve Düden Mevki yukarıda bahsedilen Çobanisa köy yerleşiminden olasılıkla daha küçüktür ve Çobanisa'ya bağlı mezralar (çiftlik yerleşimleri) olmalıdırlar. Asar denilen kayalık bir mevkide ise iç duvarları ve kapı girişi bulunan dikdörtgen bir yapı (olasılıkla bir konut) ve Suluöz mevkinde ayakta duran bir kadın betimi bulunan kaya kabartması ve aslan kapaklı bir lahit bilinmektedir (Coulton 342-343, Çb.16 ve 344, Çb.17).

⁵⁹¹ Hellenkemper – Hild 2004, 859, s.v. “Sögüt”. Sögüt Göl doğusunda yer alan Sögüt (eski adı Büyük Manay) yerleşiminin ise Lagbe teritoryumuna ait olduğu Lagbeliler'in *demosu*'nun Artemis Lagbene'ye adağı ile bilinmektedir, bk. French 1994, 88-89, no. 2.4: “ὄημος Λα|γβέων ΙΑ|εσειο Λαγβηνῆ ἐ|χρήν”. Sögüt (Büyük

3.3.2. Boubon

3.3.2.1. Kentin Kuruluşuna Dair En Erken Veriler

Araksa kentinden belgelenen yukarıda da söz edilen Orthagoras'ı onurlandırma yazıtı açıkça göstermektedir ki Boubon kenti yazıtın dikilmiş olduğu İÖ 2. yüzyılın ortalarında *polis* olarak varlığını sürdürmekteydi ve yazıtın içeriğinden de anlaşıldığı üzere bir süredir güneyindeki komşu kenti Araksa için sıkıntı çıkarmaktaydı.⁵⁹² Araksa kentindeki bu yazıt dışında kentin numismatik verilerine bakıldığında da Hellenistik Dönem'de varlığını görebilmek mümkündür. Balboursa ve Oinoanda kentlerine oranla daha az baskısı bulunan Boubon kenti, ön yüzde Artemis başını tercih ederken, arka yüzde ise tanrıçanın atribüleri olan geyik, çapraz yay ve sadak betimlemelerini kullanmıştır.⁵⁹³

Kent baskılarının yanı sıra Dikmen Tepe'de belgelenen Hellenistik Dönem'den bir yazıt kentin kuruluşu bağlamında değerlendirilebilir (**IBb3**). Fragman halinde günümüze ulaşan yazıtın okunabilen kısmından bir isim listesi olduğu anlaşılmaktadır. Balboursa'dan belgelenen Hellenistik Dönem "Arazi Pay Listesi (**IB165**)" göz önüne alındığında söz konusu isim listesinin de arazi dağılımı ile ilişkin olabileceği düşünülmektedir. Belki de yeni yerleşim kurulacak olan topraklar olasılıkla buraya yerleşmek üzere gelen kolonistler tarafından paylaşılarak bu şekilde kayıt altına tutulmuş olabilir.

Boubon kentinin de tıpkı Balboursa ve Oinoanda gibi Pisidialı kolonistler tarafından kurulmuş olduğu tahmin edilmekle birlikte buna dair kesin veriler bulunmamaktadır. Ancak Diodoros'un bir pasajından Boubon'un da bir Pisidia kolonisi hatta bir Termessos kolonisi olduğu çıkarımını yapmak mümkün gözükmektedir. Diodoros, Moagetes isimli bir tiranın kardeşi Semias tarafından öldürüldüğünü, Moagetes'in henüz küçük olan çocuklarının akrabalarından biri tarafından Termessos'a kaçırıldığını, büyüdükten sonra ise dönerek tiran olan amcalarını öldürdüklerini ve tiranlığı sonlandırdıklarını aktarır.⁵⁹⁴ Kesin olarak Termessoslu- lar tarafından kurulmuş olan Oinoanda ve verilere bakıldığında aynı şekilde bir Termessos kolonisi olduğu çıkarımı yapılan Balboursa ile karşılaştırıldığında, pasajda ifade edildiği şekil-

Manay) ve Kızıllaliler arasındaki yerleşimlerin ise Lagbe'ye ait olabileceği önerilmektedir, bk. Coulton 2012, 28.

⁵⁹² Yazıt ve tarihi hakkında detaylı bilgi için bk. yuk. "Roma Yönetimi Altında Elmalı Ovası ve Kabalia".

⁵⁹³ Ön yüzde sağa dönük Artemis başı, arka yüzde geyik ve BOY lejanti bulunan baskılar için bk. Waddington 1853, 117 ve SNG von Aulock 10, no. 4286; ön yüzde sağa dönük omzunda sadak bulunan Artemis başı, arka yüzde çapraz yay ve sadak bulunan baskılar için ise bk. BMC Lycia, 47, no. 1.

⁵⁹⁴ Diod. 33.5a; ayrıca bk. Kokkinia 2008, 18-20.

de Moagetes'in çocuklarının Termessos kentine götürülmüş olması diğerleri gibi Boubon kentinin de bir Termessos kolonisi olabileceği şeklinde değerlendirilebilir.⁵⁹⁵

3.3.2.2. Kent Çevresinden Elde Edilen Veriler ve Teritoryum Değerlendirmesi

Boubon kentinin sınırlarını da Balboura kenti gibi kesin bir şekilde belirlemek mümkün gözükmemektedir. Kuzeyinde Kıbyra, doğusunda Balboura, güneyinde Araksa ve Kadyanda, güneydoğusunda ise Oinoanda kentleri ile komşudur.

Batısında bulunan bölgede lokalizasyonu yapılmış herhangi bir antik kent olmadığından batı sınırlarına dair bir değerlendirme yapmak oldukça zordur. Boubon'un 17 km batısında kalan Kirazlıyayla/Deyne (günümüz Bozyaka)⁵⁹⁶ batı sınırı olarak düşünülmektedir. Lykia tipi bir kaya mezarının⁵⁹⁷ belgelenmiş olduğu küçük ovaya en yakın antik yerleşimin Boubon olması ve aynı zamanda ova ve Boubon kenti arasındaki ulaşımın kolaylığı, Hellenistik ve Roma dönemlerinde Kirazlıyayla'nın Boubon kenti teritoryumu dâhilinde olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir.⁵⁹⁸

Doğusundaki Balboura kenti ile sınırları ise epigrafik verilerle birlikte daha belirgin durumdadır. G. E. Bean ve L. Robert tarafından Balboura teritoryumuna dâhil olduğu şekilde değerlendirilmiş olan Dirmil yakınında bulunan antik bir yerleşimin yazıtlar aracılığı ile Boubon teritoryumu içerisinde olduğu kesinleşmiştir.⁵⁹⁹ Boubon'un doğusunda yer alan, İbecik'ten Dirmil'e giden yol üzerinde bulunan Kavaklıpınar köyünde⁶⁰⁰ tespit edilmiş olan yazıtların her ikisinde de Boubon vatandaşı *agoranomos*'ların (Βουβωνεῖς ἀγορανομῆσαντες) söz verdikleri şekilde (καθὼς ὑπέσχοντο)⁶⁰¹ kendi ceplerinden kaidesiyle birlikte heykel dik-

⁵⁹⁵ Ayrıca bk. Corsten 2013, 80-81.

⁵⁹⁶ Hellenkemper – Hild 2004, 517, s.v. “Deyne”.

⁵⁹⁷ Onesas oğulları Akhilleus ve Onobasis tarafından yaptırılmış olduğunu kaydeden bir yazıt (**IBb91**) taşıyan mezar İÖ 4. yüzyıla tarihlenmektedir, bk. Kokkinia 2008, 119.

⁵⁹⁸ Naour 1976, 123-124. Ch. Kokkinia (2008, 13, dn. 74) mezarın tarihlenmiş olduğu İÖ 4. yüzyıla dair Boubon'un kendi teritoryumuna sahip olabilecek kadar geniş bir yerleşim olduğuna dair herhangi bir veri olmadığını belirtmektedir. Bu yoruma Hellenistik Dönem'i de (belki Geç Hellenistik Dönem dışında) eklemek gerekmektedir. Zira olasılıkla İÖ 3. yüzyıl sonunda kurulmuş olan, *polis* statüsüne erişmiş olan Boubon kentinin Hellenistik Dönem'de teritoryumunu batıya doğru, Kirazlıyayla yerleşimine kadar genişletmiş olması mümkün gözükmemektedir.

⁵⁹⁹ Robert 1983, 551-552; Bean 1971, 10.

⁶⁰⁰ Ch. Kokkinia tarafından (2008, 101-106) yerleşimin modern adı verilmeksizin, “Boubon'un Doğusundaki Yerleşim (Settlement East of Boubon)” olarak adlandırılmakta ve yazıtlar bu başlık adı altında verilmektedir. Bahsetmiş olduğu yerleşim Kavaklıpınar olmalıdır, bk. Hellenkemper – Hild 2004, 620, s.v. “Kavaklıpınar”; ayrıca bk. TK Fethiye IIa/30.

⁶⁰¹ Yazıtların birinde “καθὼς ὑπέσχοντο” ifadesinden sonra “Βο[υβωνέων τῆ] πόλ[ει]” ifadesi kullanılarak kent belirtilirken (**IBb71**), diğerinde bu ifade gözükmez (**IBb72**).

tirmiş oldukları kayıtlıdır (**IBb72**).⁶⁰² Yazıtların bulunmuş olduğu noktanın hemen yakınında en az 3 odası bulunan bir yapıya giriş neredeyse *in situ* halinde tespit edilmiştir. Yapı⁶⁰³, büyük olasılıkla zirvesinde tahkimatlı bir yerleşim yer alan ve güney yamacında kalıntıların bulunmuş olduğu “Kale Tepe” olarak bilinen⁶⁰⁴ tepe yerleşiminin bir parçası olmalıdır.⁶⁰⁵ Dolayısıyla yazıtlar en azından Boubon teritoryumunun bu noktaya kadar uzanmış olduğunu göstermektedir.

Boubon kentinin kuzeye ne kadar ilerlemiş olduğu belirlenmesi açısından kuzeydeki komşusu Kibyra'nın teritoryumunun güneye ne kadar ilerlemiş olduğunun bilinmesi önem kazanmaktadır. Ancak iki kent arasındaki sınırın kesin olarak tespit edilmesi her iki kentten de veri yetersizliğinden dolayı mümkün değildir. Kibyra'nın sınırlarının kuzeyde, olasılıkla Karamanlı ve Tefenni'yi de içine alacak şekilde Çamköy'e kadar, kuzeydoğuda Olbasa kentine ait olduğu bilinen Hasanpaşa yerleşimine kadar uzandığı, güneydoğuda ise Bayır/Dengere, Söğüt ve Lagbe'yi kapsadığı tahmin edilmektedir.⁶⁰⁶ Acıpayam Ovası'nın güney kısmına ve Söğüt Havzası'na sahip olan Kibyra'nın Boubon kenti ile arasında kalan Çameli Havzası'na da hâkim olup olmadığı belirsizdir. Ancak havzanın kuzeydoğusunda yer alan dağ silsilesi havzayı Kibyra'dan ayırmaktadır; dolayısıyla büyük ihtimalle, Ch. Kokkinia'nın da belirttiği üzere, havza Boubon kentine ait olmalıdır.⁶⁰⁷ Böylece bölgede yer alan ve tümünde mezar yazıtları belgelenmiş olan Bıçakçı⁶⁰⁸, Çameli/Karaman⁶⁰⁹, Kızılyaka⁶¹⁰, Yeşilde-

⁶⁰² Yazıtlardan birinin Ares' adanmış olması “μεγίστω θεῶ Ἄρει” (**IBb72**), neredeyse aynı formda yazılmış diğer yazıtın da (**IBb71**) Ares'e adandığını düşündürmektedir; bk. Kokkinia 2008, 101.

⁶⁰³ N. P. Milner (1998, 3) tarafından Geç Dönem olarak tanımlanmış ve kilise olabileceği belirtilmiş olan yapı hakkında Ch. Kokkinia (2008, 103-104) ise kilise olduğuna ya da tarihlendirme yapılabilesine ilişkin herhangi bir belirti olmadığını, yazıtlardan yola çıkıldığında ise yapının Ares Tapınağı olabileceğini söylemektedir.

⁶⁰⁴ Yerliler tarafından “Kale Tepe” olarak bilinen tepe üzerindeki yerleşim daha önce de gezginler tarafından ziyaret edilmiş ancak yerel adı bilinmediğinden dolayı çalışmalarda zikredilmemiştir. F. Schindler, yazıtlı iki heykel kaidesinin bulunmuş olduğu noktayı “kleine Anlage” olarak tanımlamıştır; T. A. B. Spratt ve E. Forbes ise “İbecik'ten Trimili'ye giderken yol üzerinde alçak bir tepede eski bir hisara” uğradıklarını, “duvarların üçayak kalınlığında” olduğunu kaydetmişlerdir; bk. Spratt – Forbes 1847 (I), 266. G. E. Bean (1956, 140) de yine aynı şekilde İbecik'ten Dirmil'e giden yol üzerinde, İbecik'in doğusunda “Asar Tepe” olarak bilinen bir tepe üzerinde bir yapıdan bahseder, burası da olasılıkla “Kale Tepe” olmalıdır, bk. Kokkinia 2008, 103; yerleşim hakkında daha detaylı bilgi için bk. Kokkinia 2008, 171-176.

⁶⁰⁵ Kokkinia 2008, 102.

⁶⁰⁶ Kibyra teritoryumu genel değerlendirmesi hakkında bk. Corsten 2002, 4.

⁶⁰⁷ Kokkinia 2008, 13.

⁶⁰⁸ Çameli'nin 5 km güneybatısında bulunan Bıçakçı'da silindirik mezar altarı tespit edilmiştir, bir kadın ve iki çocuğun betimlendiği bir rölyefi bulunan mezarın Moles ve Dydyamos isimli iki şahıs tarafından Nana ile birlikte babaları Attes için yaptırmış olduğu kayıtlıdır (**IBb88**).

re/İbecikdere⁶¹¹, Sofular⁶¹² ve Hekimler⁶¹³ yerleşimleri Boubon kenti sınırları dâhilinde bulunmaktadırlar.

Kentin güneyine doğru inildiğinde ilk olarak Elmalıyurt/Pırnaz, sonrasında ise Balık/Maşta yerleşimleri ile karşılaşılır. Boubon'un 2 km güneybatısına gidildiğinde Boubon teritoryumunda yer alan yerleşimlerden en çok yazıtın belgelenmiş olduğu Elmalıyurt/Pırnaz⁶¹⁴ ile karşılaşılmaktadır. Yazıtların hepsi mezar yazıtı olmakla birlikte daha güneyde kalan Dereköy ile onomastik bağlantıları göstermesi açısından önem taşımaktadır (**IBb58-70**). Roma Dönemi keramik kalıntılarının belgelenmiş olduğu Balık/Maşta yerleşiminin tepesinde ise sur duvarı izlerine ve sütun gövdelerine rastlanmaktadır.⁶¹⁵ Bu iki yerleşim de olasılıkla Boubon sınırları içerisinde kalmış olmalılardır. Yerleşimin hemen 4 km kuzeybatısında yer alan Arıkaya'da dikdörtgen bloklar ve sütun fragmanları kaydedilmiştir; köyün yakınında ise okunamayacak kadar deformasyona uğramış yazıt fragmanı kaydedilmiştir.⁶¹⁶ Bunun yanında Boubon'un 4.5 km güneydoğusunda, Kızılağaç olarak adlandırılan mevkide ise büyük olasılıkla Hellenistik Dönem'e ait tahkim edilmiş bir yerleşim daha tespit edilmiştir.⁶¹⁷ Arıkaya ve Kızılağaç'ta tespit edilmiş bu yerleşimler de Boubon teritoryumu içerisinde kalmışlardır.

Boubon teritoryumunun Sögütlüdere/Dereköy'e kadar güneye ilerlemiş olup olmadığı, bu antik yerleşimi sınırlarına katıp katmadığı belirsizdir. Akçay'ın kuzeyinde bulunan ve Zeus kültüne ait önemli bir yazıtı sahip olan yerleşim, M. Wörrle ve W. W. Wurster (1997, 438-441), Kadyanda vatandaşlarının Sögütlüdere/Dereköy'de arazi sahibi olmalarına dayanarak

⁶⁰⁹ Boubon'un 12 km kuzeybatısında bulunan Çameli, kentin kuzeyinde bulunan yerleşimlerden en fazla mezar yazıtı belgelenmiş olanıdır. Tümü silindirik formda olan taş esrler üzerindeki yazıtlar için bk. **IBb79-85**; ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 604, s.v. "Karaman".

⁶¹⁰ Boubon'un kuzeybatısında bulunan Kızılyaka köyünden 1 tanesi fragman halinde olmak üzere 2 adet yazılı silindirik mezar altarı bilinmektedir (**IBb86-87**); ayrıca bk. Kokkinia 2008, 115.

⁶¹¹ Yazıtlar için bk. **IBb73-76**.

⁶¹² **IBb77** ve **IBb78**. Ayrıca bk. Naour 1976, 122-123; Hellenkemper – Hild 2004, 858, s.v. "Sofular"; Kokkinia 2008, 110.

⁶¹³ Boubon kentinin kuzeybatısında (Çameli'ne 4 km uzaklıkta) bulunan Hekimler köyünde biri Menis ve Kratesros'a ait (**IBb89**), diğeri Diodoros'a ait (**IBb90**) iki adet mezar yazıtı bilinmektedir. Bunun yanı sıra köyün yakınındaki bir tepe üzerinde Geç Roma Dönemi'ne ait keramik parçaları, duvar izleri ve lahit parçaları bulunmuştur, Boubon kentine ait küçük bir köy yerleşimi olmalıdır; bk. Naour 1976, 118-120; Hellenkemper – Hild 2004, 558, s.v. "Hekimler".

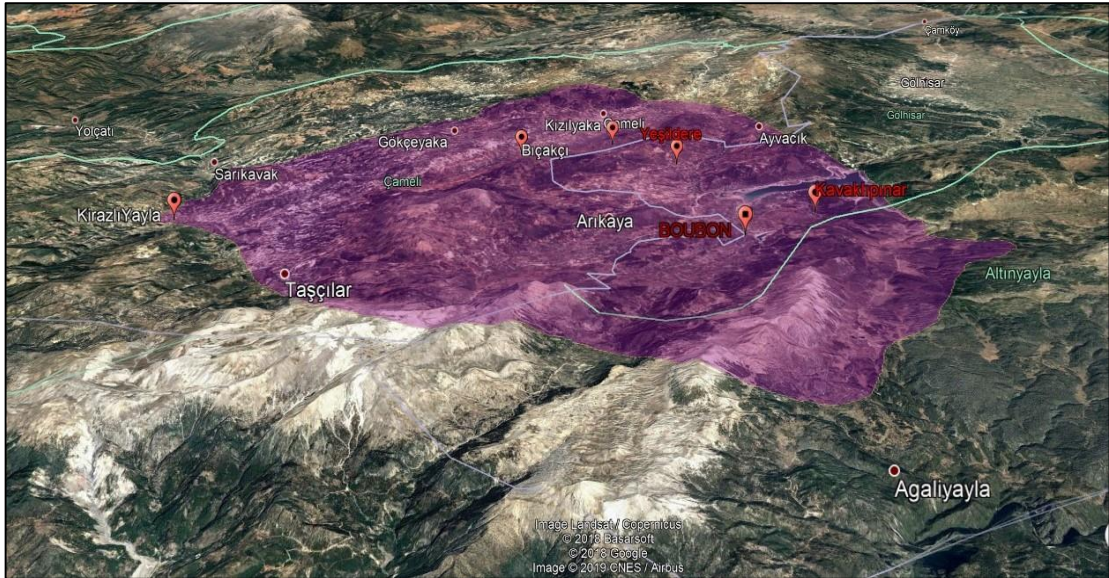
⁶¹⁴ Hellenkemper – Hild, 813, s.v. "Pırnaz".

⁶¹⁵ Milner 1998a, 5. N. P. Milner, yerleşimin antik Orloanda ya da Myangla olarak lokalize edilebileceğini önermektedir; Ch. Kokkinia (2008, 14, dn. 86) Balık'ın Orloanda antik kenti için uygun yerleşim olduğunu belirtir; ayrıca bk. Spratt – Forbes 1847 (I), 263; Hellenkemper – Hild 2004, 716, s.v. "Mašta".

⁶¹⁶ Naour 1976, 122-123; Hellenkemper – Hild 2004, 453, s.v. "Arıkaya"; Kokkinia 2008, 110.

⁶¹⁷ Kokkinia 2008, 14.

yerleşimin Kadyanda ile olan bağlantılarının daha güçlü olduğunu belirtmişler, dolayısıyla yerleşimin Araksa kentine daha yakın olmasına rağmen Kadyanda kentine ait olması gerektiğini söylemişlerdir. Diğer taraftan S. Şahin ise (2014, 197) Söğütlüdere/Dereköy yakınındaki bu yerleşimin büyük olasılıkla Araksa teritroyumunda olduğunu söylemektedir. Ch. Kokkinia ise (2008, 13-14) Boubon ve Söğütlüdere/Dereköy arasında prosopografik ve onomastik bağlantılar bulunduğuna dikkat çekmektedir. Elmalıyurt/Pırnaz'dan bir mezar yazıtında anılan şahsın (**IBb58**) Söğütlüdere/Dereköy'de belgenen yazıt aracılığı ile burada arazi sahibi olduğu bilinmektedir.⁶¹⁸ Bunun yanı sıra söz konusu kült yazıtında bir *agōnothetes*'in oğlu ile Boubon'da *agoranomos*⁶¹⁹ olarak görev yapmış bir şahıs arasında ilişki olduğu ve ayrıca kült yazıtında belgelenmiş ve çok nadir olarak kullanılmış olan şahıs isimlerinin Boubon'da da belgelenmiş olduğu görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı Ch. Kokkinia, Dereköy'ün Boubon ile ilişkili olduğunu, Roma İmparatorluk Dönemi'nde olmasa dahi öncesinde Boubon teritroyumunda olabileceğini ya da yakın politik ilişkiler içinde olabileceklerini belirtmektedir. Yine de Boubon'un Dereköy yerleşimini sınırlarına katmış olduğu fikri düşük bir olasılık olarak görünse de Araksa kentinden belgelenen Orthagoras Yazıtı'nda bahsi geçen Boubon ve Araksa arasındaki çatışmalar sırasında kısa bir süre Boubon ile politik ilişkiler kurmuş olabilir.⁶²⁰

Şekil 3.2 Boubon Kenti Tahmini Sınırları

⁶¹⁸ Wörrle – Wurster 1997, 442-443.

⁶¹⁹ İlgili şahsın belgelenmiş olduğu yazıt için bk. **IBb72**.

3.3.3. Oinoanda

3.3.3.1. Oinoanda Yakınındaki Termessoslular (Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνοάνδοις) / Oinoandalılar (Οἰνοανδεῖς)

Balboura ve Boubon kentlerinden farklı olarak Oinoanda kentine dair en erken verilerin değerlendirilmesinden önce kent adının terminolojisine dair bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Zira kentin epigrafik ve numismatik belgeleri hem Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνοάνδοις hem de Οἰνοανδεῖς *ethnikon*'unun kullanımına dair veri oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu verilerin eş zamanlı olması “Oinoanda yakınındaki Termessoslular’ın kenti” ile “Oinoandalılar’ın kenti” arasındaki ilişkiye dair sorun oluşturmaktadır.

Epigrafik ve numismatik verilerin yanı sıra antik literatür de bu iki ifadenin farklı etnik kökenler ve farklı *polis*'lere işaret edip etmediği konusunun değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Antik yazarlardan bir kısmı kentten bahsederken Οἰνόανδα ismini kullanırken bir kısmı ise Τερμεσσὸς ἢ μικρά (Termessos Minor) adını kullanmayı tercih etmiştir. Oinoanda kent adının ilk olarak Aleksandros Polyhistor (İÖ 1. yüzyıl) tarafından anılmış olduğu Stephanos Byzantinos tarafından aktarılmaktadır. Stephanos Byzantinos, Aleksandros Polyhistor’dan edinmiş olduğu Oinoanda’nın bir Lykia kenti olduğu bilgisini aktardıktan sonra, *ethnikon*'unun “Οἰνοανδεύς” olduğunu eklemektedir.⁶²¹ Strabon ise Kibyra kentini anlatırken bu kentin etrafında Boubon, Balboura ve Oinoanda adlarına sahip üç kentin daha kurulduğunu, Kibyra’nın bu kentlerle birlikte bir *Tetrapolis* oluşturduğunu (προσγενομένων δὲ τριῶν πόλεων ὁμόρων, Βουβῶνος Βαλβούρων Οἰνοάνδων, τετράπολις τὸ σύστημα ἐκλήθη) söylemektedir.⁶²² Appianus’un, Oinoandalılar’ın Ksanthoslular’a karşı düşmanlıkları yüzünden Brutus ile müttefik olduklarını ve kayalıklardan tırmanmak suretiyle de Romalılara yol göstererek kente girmelerini sağladıklarını aktarmış olduğu pasajında yine “Oinoandalılar (Οἰνοανδεῖς)” ifadesini kullandığı görülür.⁶²³ Aleksandros Polyhistor, *Tetrapolis*’in dağılmasından hemen sonra Kabalia kentlerinin Lykia’ya bağlandığı zaman yazmış olmalıdır. Zira Appianus’un aktarımından da anlaşıldığı üzere Oinoanda kenti (olasılıkla Balboura ve

⁶²⁰ Yazıt için bk. Bean 1948, 46-56, no. 11, str. 8-29. Yazıtın ilgili kısmı ve çevirisi “Roma Yönetimi Altında Elmalı Ovası ve Kabalia” başlığı altında verilmiş, tarihlendirilmesi hususundaki değerlendirmeler de detali bir şekilde ele alınmıştır.

⁶²¹ Steph. Byz. s.v. “Οἰνόανδα· πόλις Λυκίας. Ἀλέξανδρος ἐν ᾧ Λυκιακῶν. τὸ ἔθνικόν Οἰνοανδεύς.”; ayrıca bk. Jacoby 1940, 105, FGrH 273, F 52.

⁶²² Strab. 13.4.17.

⁶²³ App. *B Civ.* 4.79: “Οἰνοανδεῖς δὲ γείτονες, διὰ τὴν ἐς τοὺς Ξανθίους ἔχθραν τῷ Βρούτῳ συμμαχοῦντες, διὰ τῶν κρημνῶν ἐπετροβάτου ἄνω· καὶ αὐτοὺς ἰδόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐμιμοῦντο ἐπιμόχθως.”

Boubon ile birlikte) kısa bir süre sonra Lykia'dan ayrılmış olmalıdır. Ancak sonraki yüzyıllarda söz konusu 3 Kabalia kentinin Lykia'nın bir parçası haline geldiği Plinius, Ptolemaios ve Hierokles'in aktarımlarından anlaşılmaktadır. Adı geçen üç yazar da kentten bahsederken Termessos Minor'u değil Oinoanda ismini tercih etmişlerdir. Plinius, Lykia Bölgesi'ni tanıtırken “bölgenin iç kısımlarda Oinoanda, Balboursa, Boubon olmak üzere üç kenti bulunan Kabalia'yı da kapsadığını (*comprehendit in mediterraneis et Cabaliam, cuius tres urbes Oenianda, Balbura, Bubon*)” aktarmaktadır.⁶²⁴ Ptolemaios da Lykia Bölgesi'nin Kabalia kısmında (Καβαλίας μέρος) Oinoanda kentini Balboursa ve Boubon (Βουβών, Οινεάνδα, Βάλβουρα) ile birlikte listelemektedir.⁶²⁵ Geç dönem yazarlarından Hierokles de Oinoanda kentini bir Lykia kenti olarak kaydetmektedir.⁶²⁶

Ancak kentin Termessos Minor (Τερμεσσός ή μικρά) adı ile de edebi verilerde anıldığı görülmektedir. Strabon, Termessos'un bir Pisidia kenti olduğunu ve Kibyra'nın üst tarafında yer aldığını aktarır.⁶²⁷ Ancak burada bahsetmiş olduğu Termessos, Pisidia kenti olan Termessos değil, Kibyra yakınındaki Termessos kolonisi Termessos Mikra yani Oinoanda kentidir.⁶²⁸ Stephanos Byzantinos da “Termessos” maddesinde kentin bir Pisidia kenti olduğu bilgisini tekrarlar, sonra aynı isimle bir kolonisi olduğunu ve “μικρά (küçük)” olarak adlandırıldığını ekler.⁶²⁹ 12. yüzyıl yazarlarından Eustathios da Termessos kentinin, “Termessos Mikra” olarak adlandırılan kolonisinden ayrılması için “büyük-μείζων” olarak adlandırıldığını söyler (Αὕτη δὲ Τερμησσός καὶ μείζων λέγεται, πρὸς ἀντιδιαστολήν ἑτέρας ἀποίκου αὐτῆς, καλουμένης μικρᾶς Τερμεσσού).⁶³⁰

Numismatik verilere bakıldığında da kentin gümüş ve bronz baskılarında farklı ifadelerin, hem “Oinoanda yakınındaki Termessoslular” hem de “Oinoandalılar”, kullanıldığı görülmektedir. E. Kosmetatou tarafından detaylı bir şekilde çalışılan bronz baskıların 15 farklı seriden oluştuğu tespit edilmiştir. Seriler (ön yüz ve arka yüz tipleri ile birlikte) ve seri baskılarında kullanılmış olan lejantlar şu şekilde sıralanabilir:

⁶²⁴ Plin. *nat. hist.* 5.101.

⁶²⁵ Ptol. 5.3.8.

⁶²⁶ Hier. 685.4.

⁶²⁷ Strab. 13.4.16.

⁶²⁸ Radt 2008, 565.

⁶²⁹ Steph. Byz. s.v. “Τερμεσσός· πόλις Πισιδίας. ἔστι καὶ ἄλλη ταύτης ἀποικος καὶ αὐτὴ Πισιδίας, λεγομένη μικρά, ὡς ἡ προτέρα μείζων. τὸ ἔθνικόν Τερμεσσεύς.”

⁶³⁰ Müller 1861, 368.

Seri 1 ⁶³¹	ÖY: Zeus başı, sağa; asa AY: Yıldırım demeti	TEPMHΣΣEΩN	Kosmetatou 1998, <i>Series I</i> , no. 1-39.
Seri 2 ⁶³²	ÖY: Apollon başı AY: <i>Kithara</i>	TEPMHΣΣEΩN	Kosmetatou 1998, <i>Series II</i> , no. 1-24.
Seri 3 ⁶³³	ÖY: Apollon başı AY: <i>Kithara</i>	TEPM OI ⁶³⁴	Kosmetatou 1998, <i>Series III</i> , no. 1-5.
Seri 4	ÖY: Apollon başı, sağa AY: Yay ve okluk/sadak	TEPMH	Kosmetatou 1998, <i>Series IV</i> , no. 1.
Seri 5	ÖY: Başlıklı erkek başı (Apollon?) AY: Yay ve okluk/sadak	TEPMH	Kosmetatou 1998, <i>Series V</i> , no. 1.
Seri 6	ÖY: Artemis başı, sağa AY: Hörgüçlü boğa, sola	TEP	Kosmetatou 1998, <i>Series VI</i> , no. 1-2.
Seri 7	ÖY: Artemis başı, sağa AY: Hörgüçlü boğa, sağ	TEP	Kosmetatou 1998, <i>Series VII</i> , no. 1.
Seri 8	ÖY: Zeus başı, sağa AY: Hörgüçlü boğa, sola	TEPMHΣΣEΩN	Kosmetatou 1998, <i>Series VIII</i> , no. 1-3.
Seri 9	ÖY: Zeus başı, sağa AY: Hörgüçlü boğa, sola	TEP	Kosmetatou 1998, <i>Series IX</i> , no. 1-2.
Seri 10	ÖY: <i>Petasos</i> giymiş Hermes başı, sağa AY: Kartal, sağa	TEP	Kosmetatou 1998, <i>Series X</i> , no. 1-11.
Seri 11	ÖY: Augustus başı, sağa AY: At, sola	TEP OI	Kosmetatou 1998, <i>Series XI</i> , no. 1-3.
Seri 12	ÖY: Augustus başı, sağa AY: At, sağa	TEP OI	Kosmetatou 1998, <i>Series XII</i> , no. 1-4.
Seri 13	ÖY: Augustus başı, sağa AY: Ayakta erkek figürü	TEP	Kosmetatou 1998, <i>Series XIII</i> , no. 1.
Seri 14	ÖY: Tiberius başı, sağa AY: At, sola	TEP OI	Kosmetatou 1998, <i>Series XIV</i> , no. 1-4.
Seri 15	ÖY: Tiberius başı, sağa AY: At, sola	TEP	Kosmetatou 1998, <i>Series XV</i> , no. 1.

Serilerin tarihlendirmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. G. F. Hill tarafından Seri 1-4 ve 6-10 baskıları İÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir; E. Kosmetatou tarafından

⁶³¹ Seri 1'de yer alan ön yüz ve arka yüz ana tiplerinin dışında seriye ait olan bazı baskılarda ana tipe arı motifi de eşlik etmektedir, bk. Kosmetatou 1998, 165, no. 7, 12 ve 14; 166, no. 19, 21-22, 25, 27-29 ve 32-33; 167, no. 36-38.

⁶³² Tıpkı Seri 1'de olduğu gibi Seri 2 içerisinde de tek baskı üzerinde arı görülmektedir, bk. Kosmetatou 1998, 167, *Series II*, no. 6b.

⁶³³ Ön yüz ve arka yüzde arı motifi taşıyan baskı için bk. Kosmetatou 1998, 168, *Series III*, no. 5.

⁶³⁴ R. H. J. Ashton, lejant okumasını TEP OI olarak düzeltmiştir; bk. Ashton 2005, 78 (c).

da tarihlendirmede herhangi bir değişiklik yapılmaksızın ve öneri getirilmeksizin bu şekilde aktarılmaktadır.⁶³⁵ R. H. J. Ashton ise Seri 1 ve 2'ye ait bronz baskıların arka yüzlerinde yer alan lejanttaki *omega* harfine dikkat çekerek E. Kosmetatou'nun okuduğu ve aktardığı şekilde *lunar omega* olmadığını “Ω” şeklinde düzeltilmesi ve dolayısıyla da tarihin daha erken döneme çekilmesi gerektiğini söyleyerek, İÖ 190-180 yıllarını önermektedir.⁶³⁶

Bronz serilerin yanı sıra kent, ön yüzde Zeus başı, arka yüzde yıldırım demeti üzerinde kartal kullanarak bastırılmış olduğu gümüş sikke serilerinde ise OINOAN, OINOANΔE ve OINOANΔEΩN lejantlarını tercih etmiştir.⁶³⁷ Lejantların yanı sıra sikkelerin ön yüzünde basılmış olduğu yılları belirtmesi amacı ile A, B ve Γ harfleri işaretlenmiştir, dolayısıyla gümüş serinin 3 yıl gibi kısa bir sürede basılmış olduğu tespit edilmiştir. R. H. J. Ashton, Apameia Barışı'nı (İÖ 188/187) *era* olarak almış ve stilistik benzerlikleri de göz önünde bulundurarak sikkelerin basımını Pergamon hâkimiyeti altına giren Oinoanda kentinin sur inşasının ödemeleri için kullanılmak üzere Barış'tan sonraki 3 yıl içinde basılmış olduğunu söylemiştir.⁶³⁸ Ancak Fr. De Callataÿ, İÖ 2. yüzyıla işaret eden stilistik argümanları reddederek, sikkelerin basımının Sulla'nın komutanı Murena'nın bölgeye müdahalesi ile ilişkilendirmiş ve kentin gümüş baskılarını bu seferi finanse etmek amacı ile bastırılmış olabileceğini önermiştir; böylece gümüş baskıların tarihini yaklaşık bir yüzyıl sonrasına, yani İÖ 1. yüzyılın ilk çeyreğine (İÖ 85-82?) tarihlemiştir.⁶³⁹ Dolayısıyla eğer R. H. J. Ashton'ın hem bronz baskılar (Seri 1 ve 2) için İÖ 2. yüzyılın başları (İÖ 190-180) hem de gümüş seri için Apameia Barışı'nı *era* olarak yapmış olduğu tarihlendirme kabul edilirse, kentin aynı zamanda her iki *ethnikon*'u da taşıyan sikkeler bastırılmış olduğu görülmektedir. A. T. Tek, “Hellenistik Dönem'de önce OINOANΔEΩN etnik adıyla sikke bastırıldığını, sonra sadece TEPMEΣΣEΩN etnik ismini kullandığını” belirtir ve “ancak Roma İmparatorluk Çağı'nda sikkelerdeki TEP-OI kısaltması ile her iki isim de beraber kullanılmıştır” şeklinde ekler.⁶⁴⁰ Ancak A. T. Tek'in önerdiği üzere

⁶³⁵ BMC Pisidia, 276-277; Kosmetatou 1998, 174-176. Seri 5'e ait tek baskı çok yıpranmıştır, ancak ÖY tipi Seri 2-4 örneklerine benzemektedir, E. Kosmetatou'nun Apollon başı önerisi doğru gözükmektedir ve olasılıkla bu seri de İÖ 1. yüzyıla ait olmalıdır. Ayrıca Seri 3, E. Kosmetatou ve R. H. J. Ashton (2005, 78) tarafından İÖ 1. yüzyıl olarak değerlendirilmiş, ancak RPC I (= Burnett et al. 1992) kataloğunda Tiberius (?) başlığı altında değerlendirilmiştir, bk. Burnett et al. 1992 (= RPC I), no. 3361.

⁶³⁶ Ashton 2005, 77.

⁶³⁷ Gümüş baskılar için bk. Ashton 2005, 65-68, no. 1-13. Ana tip olarak Zeus başı ve kartal kullanılmış olan gümüş serilerden birinde ana tipin yanı sıra arka yüzde üzüm salkımı motifinin de eklenmiş olduğu görülür, bk. Ashton 2005, 66-67, no. 9-13.

⁶³⁸ Ashton 2005, 72-74.

⁶³⁹ De Callataÿ 2007, 203-211.

⁶⁴⁰ Tek 2006, 775.

sikkeler üzerindeki ΤΕΡ ΟΙ kısaltması iki ayrı *ethnikon*'un kısaltması değil, Τερμησσεών τῶν πρὸς Οἰβοάνδοις *ethnikon*'unun kısaltması olarak kullanılmıştır.⁶⁴¹

Epigrafik veriler ise kent adının terminolojisine dair en önemli veri grubunu oluşturmaktadır. Kente dair en erken (*terminus ante quem* İÖ 188?) epigrafik veri kent dışından gelmektedir. Sidon kentinde belgelenen boyalı stel grubunda Oinoanda kentinden Saettas'ın da onurlandırıldığı görülür. Kentin varlığı burada “Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰβοάνδοις / Oinoanda yakınındaki Termessoslular” şeklinde görülmektedir.⁶⁴² Bir diğer önemli epigrafik veri ise yine kent dışından, Letoon'dan gelmektedir. İÖ 2. yüzyılın ortalarında Lykia Birliği ve Oinoanda kenti arasında sınır anlaşmazlıkları üzerine yapılan antlaşmada kentin adı birkaç kez tekrarlanmaktadır.⁶⁴³ Yazıt içinde kent adı “Τερμησσός ἡ πρὸς Οἰβοάνδοις” olarak⁶⁴⁴, *ethnikon* ise “Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰβοάνδοις”⁶⁴⁵ ya da kısaltılmış haliyle sadece “Τερμησσεῖς”⁶⁴⁶ olarak kullanılmıştır.

Kent dışından kent adının geçmiş olduğu yazıtlara bir diğer örnek ise Boubon'dan gelmektedir. Dikmen Tepe'den ele geçen İÖ 2. yüzyıl tarihli onurlandırma yazıtı Oinoanda yakınındaki Termessoslular'ın *boulē*, *dēmos* ve *gerousia*'sının yazıtta ismi okunamayan birini onurlandırdığını kaydetmektedir. Fragman halindeki onurlandırma yazıtında onurlandırılan şahsın adı korunmamış olmakla birlikte, yazıtın buluntu yeri itibari ile bu şahsın Boubon vatanı olması muhtemeldir.⁶⁴⁷ Daha erken tarihlerde, olasılıkla İÖ 2. yüzyıl ortalarında, Boubon kentinden ele geçen fragman halindeki bir diğer yazıtta Roma'ya bağlılık yemini edildiği görülmektedir. Yazıtın son kısımlarında ise bu anlaşmada uzlaşarak yemin eden üç

⁶⁴¹ F. Imhoof-Blumer (1890, 693 ve 703-704, no. 547-548) de Termessos ve Oinoanda arasındaki *sympoliteia* baskıları şeklinde değerlendirmektedir; bu değerlendirme M. Grant tarafından da kabul görmüştür (1946, 355: συμπολιτεία of Termessus minor and Oenoanda). Ancak lejantin Τερμησσεών τῶν πρὸς Οἰβοάνδοις *ethnikon*'unun kısaltılmışı olduğu yönündeki görüş kabul görmektedir, bk. Coulton 1982, 120-121, özellikle dn. 44; Rousset 2010, 83.

⁶⁴² Macridy 1904, 551, no. 2; Mendel 1912, 262-263, no. 103; Sayce 1914, 197, no. 4; ayrıca bk. Rousset 2010, 91 ve Coulton 2012, 135.

⁶⁴³ Çalışmanın bu bölümünde terminolojiye dikkat çekildiğinden D. Rousset (2010) tarafından detaylı bir şekilde ele alınmış olan söz konusu yazıtı dair “Kentın Kuruluşuna Dair En Erken Veriler” bölümünde daha fazla bilgi verilecektir.

⁶⁴⁴ Rousset 2010, str. 3-4: ἐν Τερμησσοῦ τῆ πρὸς Οἰβοάνδοις; str. 36-37: εἰς Τερμησσὸν τὴν πρὸς Οἰβοάνδοις; str. 47-48: ἀπὸ Τερμησοῦ τῆς πρὸς Οἰβοάνδοις; str. 90: εἰς Τερμησσὸν τὴν πρὸς Οἰβοάνδοις.

⁶⁴⁵ Rousset 2010, str. 16; 28-29; 92-93: Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰβοάνδοις; str. 95-96: κατὰ Τερμησσεών τῶν πρὸς Οἰβοάνδοις; str. 96-97; 98-99: Τερμησσεῦσιν τοῖς πρὸς Οἰβοάνδοις; str. 108-109: παρὰ Τερμησσεῦσιν τοῖς πρὸς Οἰβοάνδοις.

⁶⁴⁶ Rousset 2010, str. 22 ve 26.

⁶⁴⁷ **IBb32**: “[Τερ]μησσεών τῶν πρὸς | [Οἰν]οάνδοις ἢ βουλή καὶ ὁ | [δῆμ]ος καὶ ἡ γερουσία ἐτεῖ[[μησ]εν εἰκόνι χαλκῆ ἐν ἀν[[δριά]ντος ἀναστάσει vac.”

kentten bahsedilmektedir.⁶⁴⁸ Yazıtın 2. satırında çok az sayıda okunabilen harfler N. P. Milner tarafından [- - - - - πρὸς Οἰνοά[νδοις - - - -] olarak tamamlanmış; haklı bir şekilde bahsedilen ifadeyi Boubon kentinin komşusu olan “Oinoanda yakınındaki Termessoslular – οἱ Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνόανδοις” olarak yorumlamıştır.⁶⁴⁹

Kent ve teritoryumundan ele geçen epigrafik belgelerde ise *boulē*, *dēmos*, *gerousia* gibi kurumların hem οἱ Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνόανδοις hem de Οἰνοανδεῖς ile birlikte kullanılmış olduğu görülmektedir. Aşağıdaki listede de görüldüğü üzere οἱ Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνόανδοις ifadesi İÖ 1. yüzyıldan başlamak üzere kullanılmaya başlanmış ve İS 3. yüzyıla (ve hatta **IOi97** yazıtının tarihlendirilmesi doğru ise İS 4. yüzyıla) kadar da kullanılmaya devam etmiştir.

ὁ δῆμος ὁ Τερμησσεῶν τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις	- IOi60 : Augustus (İÖ 27-İS 14); IOi1 : İÖ 1. yüzyıl; IOi4 : İÖ 1. yüzyıl; IOi5 : Erken İmparatorluk Dönemi; IOi49 ; IOi55 ; IOi97 : İS 4. yüzyıl ⁶⁵⁰
[Τερμησ]σέ[ων] τ[ῶν] πρὸς Οἰν[οάνδοις ἢ] βουλή καὶ ὁ δῆμος	- IOi56 : Hadrianus – Antoninus Pius
Τερμησσεῶν τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις ἢ βουλή καὶ ὁ δῆμος καὶ ἡ γερουσία	- IOi54 : İS 2. yüzyıl; IOi8 : İS geç 2. yüzyıl – erken 3. yüzyıl; IOi9 : <i>terminus post quem</i> İS 212; IOi11 : İS 256; IOi32 : İS 240-250; IOi33 : İS 240-250; IOi43 : İS 220-240; IOi46 : İS 3. yüzyıl; IOi48 : İS 3. yüzyıl

⁶⁴⁸ Yazıt ilk olarak H. A. Ekinci tarafından 1993 yılı Boubon kurtarma kazısı sırasında, tiyatronun yaklaşık 40 m. güneyindeki kamu binasına ait kalıntıların içinde ortaya çıkarılmış, daha sonra pek çok kez yorumlanmıştır, bk. Ekinci 1995, 336; AE 1995, no. 1536; Milner 2007; Horsley 2007, 231-232, no. 334; Kokkinia 2008, 28-29, no. 1; Rousset 2010, 133-135. Çeviri: “Oinoa[nda yakınında]ki [Termessoslular.....] dindarca davranarak, hem sözüümüz hem icraatlarımız hem de silahlarımızla mücadele ederek, gücümüzün yettiği kadar hiçbir çabadan ve hiçbir onur sever durumdan kaçınmayarak, evrensel koruyucu/kurtarıcı ve velinimet olan Romalılar’a karşı iyi niyetimizi ve ittifakımızı koruyarak ve onların kararlarının aleyhinde davranmayarak (tüm) zorlu/tehlikeli durumlarda yardıma koşacağız. Uzlaşmayı imzalayan 3 kent ise taze kızartılmış kurbanlar aracılığıyla aşağıda yazılı olduğu şekliyle yemin edeceklerdir...”

⁶⁴⁹ Milner 2007, 157-158. D. Rousset (2010, 134) tarafından da bu tamamlama kabul edilmiştir. Aynı satıra Horsley (2007, 232) tarafından ise “[τοῦ]ς Οἰνοά[νδεῖς]” önerisi getirilmiştir.

⁶⁵⁰ Oinoanda yakınındaki Termessoslular’ın *demos*’unun Apollon *Phoibos*’a adağını kaydeden yazıt Lucius Crepereius Fronto’nun Iulius Euarestos tarafından kurulan *panegyris*’in 6’ncısının *agōnothetes*’i olduğu zaman dikildiğini de kaydetmektedir. A. S. Hall ve N. P. Milner (1994, 18, no. 8) bundan hareketle yazıtın İS 370 civarına tarihlenebileceğini belirtmektedir.

Bununla birlikte özellikle İS 2. yüzyıldan itibaren belgelere bakıldığında kent (*polis*) ve kent kurumları (*boulē*, *dēmos*) sadece Οἰνόανδεις *ethnikon*'u ile de yazıtlarda görülmeye başlanmıştır.⁶⁵¹

Kent ve teritoryumundaki yazıtlar, ifadeler ve tarihlendirmeler şu şekilde sıralanabilir: **IOi136**: Οἰνοανδέων πόλιν, (Girdev); **IOi62**: [Οἰνοα]νδέ[ων ἢ] π[όλις], (Antoninus Pius Dönemi); **IOi7**: τῆ λαμπροτάτῃ Οἰνοανδέων πόλει (İS 127); **IOi14**: τῆ λαμπροτάτῃ Οἰνοανδέων πόλει (Alexander Severus Dönemi); **IOi15**: ἐν τῆ λαμπροτάτῃ Οἰνοανδέων πόλει (Alexander Severus Dönemi) ; **IOi22**: ἐν τῆ λαμπροτάτῃ Οἰνοάνδεων [πό]λει, (Alexander Severus Dönemi); **IOi26**: [ἐν τῆ λαμ]προτάτῃ Οἰ[νοανδέων πόλει]; **IOi166**: τῆ δὲ Οἰνοανδέων πόλει, (Batlıca – İS 3. yüzyıl); **IOi67**: Οἰνοανδέων πόλις, (İS 4. yüzyıl); **IOi131**: Οἰνοανδέων τῆς λαμπροτάτης πόλεως τὸν συγγενῆ δῆμον (Kemerarası – İS 2. yüzyılın ortası); **IOi177**: [τ]ῶ Ο[iv]οανδέων δ[ή]μῳ, (Yuva); **IOi175**: τῶ Οἰνοανδέων δῆμῳ (Yuva); **IOi116**: Οἰνοανδέων [τ]ῶ δῆμῳ; **IOi64**: Οἰνοανδ]ΕΩΝΟΔ[ήμος], (İS 210-211 ya da 215-216; **IOi172**: τῶ Οἰνοανδέων δῆμῳ ; **IOi178**: Οἰνοανδέων [βουλ]ῆς κ(αὶ) δῆμου, (Kayabaşı – Roma İmparatorluk Dönemi).

“Demostheneia Yazıtı”nda ise imparator Hadrianus mektubunda kente “Termessoslular’ın *arkhon*’ları, *boulē* ve *dēmos*’una (str. 2-3: Τερμησσέων τοῖς ἄρχου]σιν καὶ τῆ βουλῆ καὶ τῶ δῆμῳ)” şeklinde hitap ederken, aynı yazıtta C. Iulius Demosthenes ise kendini tanıttığı satırlarda “Oinoandalılar’ın *boulē*’sinin *prytanis* ve *grammateus*’i (str. 7: πρύ(τανις) καὶ γραμ(ματεὺς) βου(λῆς) Οἰνοανδέων) ifadesini kullanmıştır (**IOi130**). Antoninus Pius’un Balbouralılar’a kentlerindeki atletik ve müzikal *agōn*’u onayladığını (**IB135**: str. 13-15: [β]εβαιῶν <τὸν> | [ἀ]γῶν[α γυμνικ]ὸν μουσικὸν | ἐν τῆ [ύμετ]έρῃ πόλει) bildirdiği mektubunun son satırlarında “*babam tarafından Termessoslular için onaylandığına göre* (**IB135**: str. 18-20: ἐπεὶ καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ πατρός | μου Τερμησσεῦσι συνεχωρήθη)” ifadesi yer almaktadır. Burada Hadrianus tarafından onaylandığı dile getirilen bayram Demostheneia ve “Termessoslular” olarak bahsedilen halk da “Oinoandalılar” olmalıdır.⁶⁵² Ancak her iki mektupta da görüldüğü üzere Roma İmparatorluğu’nun halkı “Termessoslular” olarak tanımlamasına rağmen kent sakinlerinin kendilerini “Oinoandalılar” olarak tanımlamış oldukları görülür. Kentten ele ge-

⁶⁵¹ Kent dışından ise Balboursa’dan da İS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen tek örnekle belgelenebilmektedir, bk. **IB110**: ὑπὸ τῆς κρατίστης Οἰνοανδέων πόλεως.

⁶⁵² Coulton et al. 1989, 54; Milner 1991, 56; Coulton 2012, 136.

çen ve *ethnikon* barındıran diğer yazıtlarda da kent sakinleri genellikle “Οἰβοανδεύς” *ethnikon*’unu kullanmışlardır.⁶⁵³

Sonuç olarak tüm veriler değerlendirildiğinde “Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰβοάνδοις” ve “Οἰβοάνδεις” ifadelerinin iki ayrı etnik kökene işaret etmediği tespit edilebilmekte⁶⁵⁴, Roma İmparatorluğu’nun ilk üç yüzyılında kent halkının Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰβοάνδοις, Οἰβοάνδεις ve nadir de olsa Τερμησσεῖς olarak tanımlandıkları görülmektedir.⁶⁵⁵ Pisidia’nın Hellenistik Dönem’deki batıya doğru gerçekleştirmiş olduğu kolonizasyon hareketlerinin sonucunda Termessos’tan gelen kolonistlerin burada bulunan yerel halk ile birleşerek ortak bir *polis* oluşturmuş olduklarını düşünmek doğru olacaktır. Kentin idari kurumları da aynı şekilde hem “Oinoanda yakınındaki Termessoslular’ın (Τερμησσεῶν τῶν πρὸς Οἰβοάνδοις) hem de “Oinoandalılar’ın (Οἰβοανδέων)” ifadeleri ile birlikte kullanılmış ve yine sikke basımında da her iki *ethnikon*’a yer verilmiştir. Ayrıca İS 1. ve 2. yüzyıllarda, Plinius⁶⁵⁶ ve Ptolemaios’un⁶⁵⁷ aktarımlarından da görüldüğü üzere, kent adı “Οἰβοάνδα” olarak kaydedilmektedir. Antik yazarların yanı sıra İS 46 tarihli Stadiasmus Patavensis yol anıtında da 3 güzergâhta kent “Τερμησσός ἢ πρὸς Οἰβοάνδοις” olarak değil basit bir şekilde “Οἰβοάνδα” olarak yer almaktadır.⁶⁵⁸ Strabon’un Kibyra’nın Boubon, Balbura ve Oinoanda adlarına sahip üç kent

⁶⁵³ *Ethnikon*’un geçtiği yazıtlar için bk. **IOi10; IOi12; IOi13; IOi16; IOi24; IOi25; IOi31; IOi35; IOi36; IOi56; IOi57; IOi58; IOi77; IOi96; IOi97; IOi117; IOi118.**

⁶⁵⁴ R. Heberdey – E. Kalinka (1897a, 55), ayrı ve bağımsız bir yerleşim olarak düşünmüş oldukları Termessos Minor’ü “Demostheneia Yazıtı” dolayısıyla Kemerarası’na lokalize etmişler, yerleşimin Roma İmparatorluğu Dönemi’nde Oinoanda’ya bağlı hale geldiğini, bu yüzden de kendi bağımsız kurumlarını ellerinde tuttuklarını ancak yazıtlarının daha büyük olan kente dikilmiş olduğunu belirtmişlerdir, ayrıca daha detaylı bilgi için bk. RE, VA.1, col. 775-778; ayrıca bk. Smith 1973, 62 ve 1980, 79-80; Bean 1978, 70. Kemerarası’nın lokalizasyonuna dair karşıt görüş için bk. Coulton 1982, 122 ve Rousset 2010, 87-88. R. Heberdey ve E. Kalinka dışında M. Holleaux ve P. Paris (1886, 216-217) de Termessos’tan gelen kolonistlerin Oinoanda yakınında bir kent kurduklarını, zamanla iki kentin birleşerek iki halkın Oinoanda tepesini ortak kullanmış olduklarını ve yazıtlarda her iki *ethnikon*’un da kullanılmış olmasını temel alarak her iki kentin de ayrı idari yönetime sahip olduklarını belirtmişlerdir. G. Cousin (1892, 57), bu fikre katılmakla birlikte sur kentteki duvarının bu iki topluluğu birbirinden ayırmış olduğunu ekler. E. Petersen ve F. von Luschan (1889, 178) ise Termessos Minor’un Oinoanda yakınında başka bir yerleşimde aranması gerektiğini söylemişlerdir.

⁶⁵⁵ Tartışmalara ilişkin genel değerlendirmeler için bk. Coulton 1982, 122-131; Wörrle 1988, 45-53; Rousset 2010, 87-89; ayrıca Corsten 2013, 79-80.

⁶⁵⁶ Plinius (*nat. hist.* 5.101) Lykia Bölgesi’ni tanıtırken “iç kısımlarında Oinoanda, Balbura, Boubon olmak üzere üç kenti bulunan Kabalia’yı da kapsadığını (*comprehendit in mediterraneis et Cabaliam, cuius tres urbes Oenianda, Balbura, Bubon*)” aktarmaktadır.

⁶⁵⁷ Ptolemaios (5.3.8) da Lykia Bölgesi’nin Kabalia kısmında (Καβαλίας μέρος) Oinoanda kentini Balbura ve Boubon (Βουβών, Οἰνεάνδα, Βάλβουρα) ile birlikte listelemektedir.

⁶⁵⁸ Şahin 2014, 45, GZR 21: ἀπὸ Ἀράζωγ εἰς Οἰνοάνδα σ[τ]άδια ρνβ’; GZR 22: ἀπὸ Οἰνοάνδων εἰς Βάλβουρα διὰ τοῦ π[εδί]ου στάδια ρξ’; GZR 25: ἀπὸ Τλω εἰς Οἰνεάνδα διὰ Πλατα[...] στάδια σ . . .; güzergâhlar hakkında detaylı bilgi için bk. Şahin 2014, 197-199 (GZR 21); 199-202 (GZR 22) ve 212-218 (GZR 25).

ile birlikte bir *Tetrapolis* oluşturduğunu (προσγενομένων δὲ τριῶν πόλεων ὁμόρων, Βουβῶνος Βαλβούρων Οἰνοάνδων, τετράπολις τὸ σύστημα ἐκλήθη)⁶⁵⁹ aktarmış olduğu pasajdan da tek bir *polis* olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yukarıda tartışılan iki ifadenin iki farklı *polis*'i değil tek bir *polis*'i ifade ettiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.⁶⁶⁰

3.3.3.2. Kentin Kuruluşuna Dair En Erken Veriler

“Oinoanda yakınındaki Termessoslular (Τερμησσός ἢ πρὸς Οἰνοάνδοις)” ifadesi kentin Pisidia kolonisi olduğunu açıkça göstermektedir. Ancak kolonistlerin bölgeye ne zaman geldikleri ve ne zaman *polis* statüsünde organize oldukları konusunda kesin bir tarih saptamak mümkün değildir.

Balboura kenti erken verileri arasında da değerlendirilen Sidon kentinden belgelenen boyalı stel grubunda yer alan bir stel, “Oinoanda yakınındaki Termessos” ifadesinin geçmesi bakımından önem taşımaktadır. Stel, Oinoanda yakınındaki Pisidialı Termessoslular’ın *politeuma*’sı tarafından Oinoanda yakınındaki Pisidialı Termessoslu Trokondas oğlu Saettas için dikilmiştir: Σαεττας Τροκονδου Τερμησσεῶν τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις | Πικσίδης σύμμαχος. Τερμησσεῶν | τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις Πισιδῶν | τὸ πολεῖτευμα τὸν ἑαυτῶν πολεῖτην. | Χρηστὲ,

⁶⁵⁹ Strab. 13.4.17.

⁶⁶⁰ J. J. Coulton, tek bir *polis* olduğu düşüncesine yakın olmakla birlikte Oinoanda yakınındaki Termessoslular ve Oinoandalılar arasındaki ilişki sorunsalı üzerinde düşünmüş ve kent baskıları dolayısıyla F. Imhoof-Blumer (1890, 693 ve 703-704, no. 547-548) tarafından iki kent arasında *sympoliteia* olabileceğine ilişkin önerisi ile bu ilişkiyi tartışmıştır (*sympoliteia* hakkında genel bilgi için bk. Giovannini 1971; Buraselis 2003; Walser 2009, özellikle 135-139). Lykia Bölgesi’ndeki *sympoliteia* örnekleri ile karşılaştırarak (Lykia Bölgesi *sympoliteia* oluşumlarına ilişkin bk. Zimmermann 1992a, 123-144; Reger 2004, 171; Schuler 2010a, 394-398; Dinç 2010), kentteki yazıtlarda *sympoliteia* terminolojisine dair herhangi bir veri bulunmadığını, dolayısıyla Oinoanda ve Oinoanda yakınındaki Termessos arasında böyle bir ilişkinin olamayacağını ortaya koymuştur, bk. Coulton 1982, 124-125. D. Rousset (2010, 89) de tek bir kent olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak H. Brandt ve Fr. Kolb (2005, 40), iki halkın politik-hukusal açıdan birlikte olduklarını ancak her iki halkın da kendi halk meclisleri (*demos*’ları) bulunduğunu, Termessoslular’ın bu birliktelikte baş/lider role sahip olduğunu ve bundan dolayı da Roma İmparatorluk Dönemi resmi belgelerinde “Oinoanda yakınındaki Termessoslular” olarak görüldüğünü belirtmektedirler. Ancak Kayabaşı yazıtı (IOi178), “Οἰνοανδέων [βουλ]ῆς κ(αὶ) δήμου” ifadesi taşımaktadır ve bu şekilde bu yazıtlarla birlikte *boulē* varlığı da ortaya konmaktadır. Eğer politik olarak birlikte hareket eden iki halktan söz ediliyorsa, iki farklı *boulē*’nin varlığı söz konusu olamaz. Dolayısıyla Pisidia kolonizasyonu ile birlikte Oinoanda yakınına gelen Termessoslular ile burada yerleşim halinde bulunan kimselerin ortak ve tek bir *polis* kurmuş olduklarını, *dēmos* ve *boulē* gibi idari kurumlarının tek olduğunu düşünmek gerekmektedir. Ayrıca kent yazıtlarında şahısların kendilerini “Oinoandalı – Οἰνοανδέύς” olarak tanıttıkları göz önünde bulundurulduğunda, Fr. Kolb’ün belirttiği üzere iki ayrı *demos*’a sahip olan iki farklı topluluğun aynı tepeyi paylaştıkları ve Oinoanda yakınındaki Termessoslular’ın dominant olduğu fikri pek mümkün gözükmemektedir. Zira böyle bir durumda “Τερμησσεύς” *ethikon*’unun da yazıtlarda kendini göstermesi gerekir.

χαίρε.⁶⁶¹ Stellerin tarihlendirmesine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır, bunlardan ilki askerlerin Ptolemaioslar'ın ordusuna mensup olduğu, dolayısıyla stellerin İÖ 199'dan önceye tarihlendirilmesi gerektiğini savlamaktadır; diğeri ise askerlerin Seleukoslar'ın ordusuna mensup olduğu ve stellerin İÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmesi düşüncesidir.⁶⁶² N. Sekunda ise bu görüşlere ek üçüncü bir tarihlendirme önermektedir. Stellerin Ptolemioslar ile ilişkili olduğunu ancak Antiokhos IV Epiphanes'in 164 yılındaki ölümünden sonra gelişen siyasi olaylar ile bağlantılı olması gerektiğini söylemektedir.⁶⁶³ Yukarıda kısaca özetlenen söz konusu siyasi gelişmelere bağlı olarak N. Sekunda stellerin ya İÖ 150 yılında Ptolemaios VI Philometor'un Balas'ı Demetrios'a karşı desteklemek üzere göndermiş olduğu askeri bir yardım ile ilişkili olabileceğini ya da 147-145 yılları arasında yapmış olduğu askeri müdahaleler ile bağlantılı olabileceğini önermektedir.⁶⁶⁴

D. Rousset ise, Apameia Barışı (İÖ 188/187) ile birlikte Seleukoslar'ın Asia Minor'den çekildiklerini, bununla birlikte de Kabalia Bölgesi'nin bu krallığın hâkimiyetinden kurtulduğunu, dolayısıyla da İÖ 2. yüzyılın ortalarında Kabalia kentlerinin bu hanedanlıklar ile herhangi bir diplomatik/politik ilişkilerinin olamayacağını ifade etmektedir.⁶⁶⁵ İÖ 197 ve İÖ 188 yılları arasında dağlık bölgedeki Ptolemaios ya da Seleukos hâkimiyetine dair belirsizliklerin olduğunu söylese dahi⁶⁶⁶ Kabalia Bölgesi'nin Lykia Bölgesi ile aynı siyasi durumu paylaştığı düşüncesiyle tarihlendirme önerileri getirmektedir. Yazıtta geçen *symmakhos* ifadesinin kentin Seleukos ya da Ptolemaios Krallığı arasındaki bir müttefiklik antlaşması gereği kent tarafından gönderilen bir birliğe işaret ettiğini belirtmekte, ancak tarihi N. Sekunda'nın önerdiği tarihten biraz daha erkene çekmektedir. Böyle bir antlaşmanın da Ptolemaioslar'ın Asia Minor'ün güneyindeki hâkimiyetinin İÖ 199'daki bitişinden önce olması gerektiğini (ya da bir Seleukos müttefikliği söz konusu ise İÖ 188'dan önce), stelin de dolayısıyla bu tarihten önceye tarihlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir.⁶⁶⁷

⁶⁶¹ Macridy 1904, 551, no. 2; Mendel 1912, 262-263, no. 103; Sayce 1914, 197, no. 4; ayrıca bk. Rousset 2010, 91 ve Coulton 2012, 135.

⁶⁶² Brown 1957, 87; Callaghan 1980, 45; ayrıca bk. Sekunda 1995, 19-21. M. Launey (1949, 41), her iki yazıtta da yer alan *symmakhos* (σύμμαχος) ifadesinin önem taşıdığını, dolayısıyla burada bulunan söz konusu askerlerin bireysel paralı askerlerden ziyade kentleri tarafından gönderilen birliklere ait askerler olduklarını söylemektedir.

⁶⁶³ Ayrıntılı bilgi için bk. N. Sekunda, "The Sidon stela and their implications for the foundation of Balboura", şurada: Coulton 2012, 129-138.

⁶⁶⁴ Coulton 2012, 129-130.

⁶⁶⁵ Rousset 2010, 91.

⁶⁶⁶ Özellikle Antiokhos III'ün Lykia'nın dağlık kısımlarına doğru ilerlemiş olup olmadığı konusuna şüphe ile yaklaşmaktadır, bk. Rousset 2010, 92.

⁶⁶⁷ Rousset 2010, 92-93.

Kente dair erken verilerden bir diğeri ise, Lykialılar ve Oinoanda yakınındaki Termessoslular arasında yapılan ve Oinoanda ile Tlos arasındaki sınır sorunlarını çözüme bağlayan antlaşmadır. Yazıtın tarihlendirmesine ilişkin yazıtın ilk satırlarında geçen “(ἔτους) ΔΛ – yıl 34”⁶⁶⁸ ifadesi dikkat çekmektedir.⁶⁶⁹ D. Rousset, kentle ilişkili bir *era* olduğu fikri üzerinde yoğunlaşarak⁶⁷⁰, bu tarihi iki olasılık üzerine değerlendirmektedir. Bunlardan ilki kentin kuruluşunun *era* olarak alınması üzerinedir, dolayısıyla eğer kent kuruluşunun İÖ 2. yüzyılın başlarına, İÖ 200-195 yılları arasına, tarihlendirilmesi doğru kabul edilirse, yazıtta *Thea Rhomē* kültürünün varlığının da göz önünde bulundurularak, antlaşmanın tarihinin İÖ 166-161 yılları arasına tarihlenebileceğini önermektedir.⁶⁷¹ Ancak Asia Minor’de kent kuruluşlarının *era* olarak alınmış olduğu herhangi bir örnek bulunmadığını da belirterek yakın yerleşimlerde *era* olarak kullanılmış olan Apameia Barışı’nın da olasılıklardan biri olduğunu eklemektedir.⁶⁷² Oinoanda kenti çevresine yakın yerleşimlerden Yeşilova⁶⁷³, Karahöyük⁶⁷⁴ ve Ariassos’tan⁶⁷⁵ Apameia Barışı’nın *era* olarak kullanılmış olduğu örneklerle rastlanmaktadır. Ayrıca yukarıdaki satırlarda görüleceği üzere R. H. J. Ashton, A, B ve Γ harfleri işaretlenmiş olan gümüş baskıların tarihlendirilmesinde Apameia Barışı’nı (İÖ 188/187) *era* olarak sikkelerin Barış’tan sonraki 3 yıl içinde (İÖ 188/187-185/184) basılmış olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla ikinci seçenek daha olası gözükmemektedir. Yine de D. Rousset, kesin bir tarih vermekten kaçınarak antlaşmayı İÖ 160-150 yılları arasına tarihlemektedir.⁶⁷⁶

Numismatik veriler değerlendirildiğinde kent baskılarının tarihlendirilmesi konusunda da farklı fikirler bulunduğundan kent kuruluşuna dair kesin bir veri olarak düşünmek doğru olmayacaktır, yine de söz konusu baskılara değinmek gerekmektedir. Yukarıda liste halinde

⁶⁶⁸ Rousset 2010, 20-23.

⁶⁶⁹ Rousset 2010, 6, str. 1-7: “Ἐπὶ ἱερῆως Ῥώμης Λυκίων τοῦ κοινοῦ | Ἀρπάλου, τοῦ δὲ Ἀπόλλωνος Ἀλκίμου, | μνηὸς Δαισίου ΚΑ, ὡς δὲ ἐν Τερμησσῶ | τῆ πρὸς Οἰνοάνδοις ἐπὶ ἱερῶν τοῦ μὲν | Διὸς Τροκονδου Διογένου καθ’ ὑθεσίαν | δὲ Κβαίμιος Τροκονδου τοῦ Διογένου, | τῆς δὲ Ῥώμης Κόμωνος τοῦ υἱοῦ, (ἔτους) ΔΛ | μνηὸς Δαισίου ΙΗ”, çeviri: “*Harpalos Thea Rhomē’nin, Alkimos ise Apollon’un Lykia Birliği adına rahipliklerini yaparken, Daisios ayının 21’i; Oinoanda yakınındaki Termessos’ta ise bu sırada Diogenes oğlu Trokondas Zeus’in; Kbaimis’in evlatlığı, Diogenes oğlu Trokondas’ın oğlu Komon ise (Thea) Rhomē’nin rahipliklerini yapmaktaydılar; yıl 34, Daisios ayının 18’i.*”.

⁶⁷⁰ Rousset 2010, 22: “L’ère ainsi mentionnée doit être, d’après l’intitulé tel qu’il est rédigé, une ère civique de Termessos.”; ayrıca bk. 78.

⁶⁷¹ Rousset 2010, 93.

⁶⁷² Rousset 2010, 94.

⁶⁷³ Yeşilova yakınlarında bulunan yazıtın ilk satırında verilen tarih (67 yılının Ksandikos ayı) Apameia Barışı’ndan (İS 188) sonra başlamış olması muhtemel bir yerel *era*’ya göre hesaplanmıştır; bk. Corsten 2005, 115-125.

⁶⁷⁴ Leschhorn 1993, 288-289 ve 367-369.

⁶⁷⁵ IPisidia, no. 110, 116 ve 128.

verilmiş olan ve G. F. Hill tarafından İÖ 1. yüzyıla tarihlenen⁶⁷⁷ ΤΕΡΜΗΣΣΕΩΝ, ΤΕΡΜ ΟΙ, ΤΕΡΜΗ, ΤΕΡ lejantlı bronz baskılar arasında Seri 1 ve 2'ye ait ΤΕΡΜΗΣΣΕΩΝ lejantlı baskıların tarihi R. H. J. Ashton tarafından daha erken döneme, İÖ 190-180 yıllarına çekilmektedir.⁶⁷⁸ Yine R. H. J. Ashton tarafından ön yüzünde Hermes başı, arka yüzünde ise ayakta cepheden Ares bulunan 7 adet bronz sikkenin, baskıların ikisinin arka yüzünde O ve A, diğerlerinin ise O ve B harflerinin bulunması ve her iki tanrının da kentte tapınıyor olmasının⁶⁷⁹ da desteklemesi dolayısıyla, Oinoanda kentine atfedilebileceği önerilmiştir.⁶⁸⁰ Söz konusu bronz sikkelerin yapısının kentin Seri 1'e ait ön yüzde Zeus başı arka yüzde yıldırım demeti bulunan bronz baskılarına benzemesinden dolayı tıpkı onlar gibi İÖ 2. yüzyılın başlarında (İÖ 190-180 yılları) basılmış olabileceğini belirtmektedir.⁶⁸¹ Dolayısıyla bahsi geçen bronz baskılar kentin İÖ 2. yüzyılın başlarındaki varlığına dair veri olarak değerlendirilebilir. Bronz baskılar dışında ön yüzde Zeus başı, arka yüzde kartal ve ΟΙΝΟΑΝ, ΟΙΝΟΑΝΔΕ ve ΟΙΝΟΑΝΔΕΩΝ lejantlarını kullanarak bastırılmış olduğu gümüş sikke serisi de kesin olmamakla birlikte kentin en erken verileri arasında sıralanabilir.⁶⁸² Zira gümüş baskılar R. H. J. Ashton tarafından İÖ 2. yüzyılın başlarına tarihlendirilirken, Fr. De Callataÿ bu tarihi bir yüz yıl sonrasına çekmektedir. R. H. J. Ashton, yukarıda da değinilen nedenlere bağlı olarak gümüş sikkelerin İÖ 200'den çok sonraya tarihlenemeyeceğini belirtmiş ve Apameia Barışı'nı (İÖ 188/187) *era* olarak Barış'tan sonraki 3 yıl içinde (İÖ 188/187-185/184) basılmış olduğunu söylemiştir.⁶⁸³ Fr. De Callataÿ ise sikkelerin basımını Sulla'nın komutanı Murena'nın bölgeye müdahalesi ile ilişkilendirerek gümüş baskıların tarihini yaklaşık bir yüzyıl sonrasına İÖ 1. yüzyılın ilk çeyreğine (İÖ 85-82?) tarihlemiştir.⁶⁸⁴

⁶⁷⁶ Rousset 2010, 95.

⁶⁷⁷ BMC Pisidia, 276-277; E. Kosmetatou (1998, 174-176) tarafından da tarihlendirme kabul edilmiştir.

⁶⁷⁸ Ashton 2005, 77.

⁶⁷⁹ Hermes ve Ares kültünün kentteki varlığına dair bk. "Hellen Pantheon'una Ait Kültler".

⁶⁸⁰ Baskılar için bk. Ashton 2005, 74-75, no. 1-7; Oinoanda kentine atfedilebileceğine dair ise bk. Ashton 2005, 77.

⁶⁸¹ Ashton 2005, 75.

⁶⁸² R. H. J. Ashton tarafından 2005 yılında yayımlanan baskılara kadar kentin gümüş sikke serisi sadece tek bir örnekle bilinmekteydi, bk. Hill 1897 ve Kosmetatou 1998, 163. Gümüş baskılar için bk. Ashton 2005, 65-68, no. 1-13. Ana tip olarak Zeus başı ve kartal kullanılmış olan gümüş serilerden birinde ana tipin yanı sıra arka yüzde üzüm salkımı motifinin de eklenmiş olduğu görülür, bk. Ashton 2005, 66-67, no. 9-13.

⁶⁸³ Ashton 2005, 72-74.

⁶⁸⁴ De Callataÿ 2007, 203-211.

3.3.3.3. Kent Çevresinden Elde Edilen Veriler ile Yerleşimler ve Teritoryum Değerlendirmesi

Oinoanda sınırlarının doğuya doğru ne kadar genişlemiş olduğu Roma İmparatorluk Dönemi epigrafik veileri ile kısmen belirlenebilmektedir. Elmalı'nın 14 km kuzeybatısında konumlu ve bazıları yazıtlı olmak üzere Roma İmparatorluk Dönemi lahit ve kaya mezarları bulunan Güğü/Yapraklı yerleşimi yer almaktadır.⁶⁸⁵ Yazıtlardan birinde mezarı Moles isimli bir şahsın Orpenna'da ikamet eden (οικοῦντι ἐν Ορπενηοῖς) arkadaşı Elbessoslu Diogenes için yaptırmış olduğu kaydedilmektedir.⁶⁸⁶ Söz konusu yazıtta geçen “οικοῦντι ἐν Ορπενηοῖς” ifadesi ile “Demostheneia Yazıtı”ndan da bilinen⁶⁸⁷ ve Oinoanda teritoryumunda bir *kōmē* olan Orpenna, bahsi geçen mezar yazıtının bulunmuş olduğu Güğü/Yapraklı yerleşimine lokalize edilmiştir.⁶⁸⁸ Ayrıca yazıtta geçen Elbessos⁶⁸⁹ yerleşimi (ἀπὸ Ἐλβησσοῦ) de Demosthenes Yazıtı'ndan bilinmektedir⁶⁹⁰ ve isim benzerliği dolayısıyla Elbis Dağı civarına yerleştirilmiştir. Ancak bir mezar yazıtının içerdiği Ἐλβησεύς *ethnikon*'u Orpenna'nın 11 km güneyinde bulunan Sinanbucağı mevkinin Oinoanda *kōmē*'si Elbessos olduğunu göstermektedir⁶⁹¹ Böylece Oinoanda teritoryumunun doğu sınırı Sinanbucağı'nı da kapsayacak şekilde daha doğuda olmalıdır. Elbis Dağı'nın güney eteğinde kalan Yuva'da tespit edilen mezar yazıtlarında cezaların Oinoandalıların *demos*'una (IOi175: ὀφειλέσει τῷ Οἰοανδέων δήμῳ ve IOi177: ἐκτείσει[ι τ]ῷ Ο[iv]οανδέων δ[ή]μῳ) ödeniyor olması, Oinoanda teritoryumunun bura-

⁶⁸⁵ Köy yakınında Buzağı Kaya mevkinde Hellenistik Dönem özellikleri gösteren kayaya oyulmuş yazılı mezar stelleri de mevcuttur. Bütün mezar yazıtları için bk. IOr1-7; bunların dışında Artemis Lagbene (IOr8) ve Theoi Agrioi (IOr9) için dikilmiş yazıtlar da bulunmaktadır; fragman halindeki diğer yazıtlar için ise bk. IOr10-12.

⁶⁸⁶ IOr4: Μολης Κλεάρχου Οπλεους κατεσκεύασεν τὸ μνήμα Διογένει Αρμονανιος Μίδου ἀπὸ Ἐλβησσοῦ, οἰκοῦντι ἐν Ορπενηοῖς, τῷ φίλῳ αὐτοῦ ἐκ τῶν | ἰδίων μνήμης ἔνεκεν· ἐὰν δέ τις ἀδικήσῃ αὐτὸ ἔστω ἐπάρατος Ἥλιῳ καὶ θε|οῖς πᾶσιν.

⁶⁸⁷ IOi130, str. 73-74: Ορπεννα Σιελια σὺν τα[ίς] | ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βοῦν α' (bağlı çiftlikleriyle Orpenna Sielia 1 boğa).

⁶⁸⁸ Hellenistik Dönem kaya mezarları ve Roma İmparatorluk Dönemi mezarları yanı sıra Nal Pınar mevkinde iki küçük tepe üzerinde yerleşim kalıntıları belgelenmiştir; ayrıca haç formunda yazılı bir taş eser ve bir kilise de var olduğu bilinmektedir. Orpenna hakkında genel bilgi için bk. Hellenkemper – Hild 2004, 768-796, s.v. “Orpenna”.

⁶⁸⁹ Zgusta 1984, 169, § 294 “Ἐλβησσος”.

⁶⁹⁰ IOi130, str. 75-76: Ἐλβησσοῦ σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βοῦν α' (bağlı çiftlikleriyle Elbessos 1 boğa).

⁶⁹¹ IOi180. Elbessos *kōmē* yerleşimi isim benzerliği nedeni ile Oinoanda kentinin 12 km doğusundaki Elbis Dağı civarında olması gerektiği şeklinde yorumlanmıştır, bk. Bean 1978, 175. Ancak metinde de bahsedildiği üzere M. J. Mellink tarafından bulunarak Elmalı Müzesi'ne getirilmiş olan yazıt dolayısıyla yerleşimin Sinanbucağı yakınında olması gerektiği belirtilmiştir, bk. İplikçioğlu et al. 2000, 200; ayrıca bk. Rousset 2010, 140.

ya kadar uzandığını göstermektedir⁶⁹². Elbis Dağı kitlesini de teritoryumu içerisine alan Oinoanda kentinin Khoma ile olan sınırı da Yuva civarı olmalıdır. Daha kuzeyde ise Orpenna (Gügü/Yapraklı) ve Elbessos (Sinanbucağı Mevkisi) hattı ise olasılıkla Akarassos’la sınır hattını belirlemektedir.⁶⁹³

Güneydoğu sınırında da Girdev Gölü⁶⁹⁴ yakınındaki antik yerleşim sınır olarak düşünülmelidir. Gölün güney batısında kurumuş göl yatağında yer alan ve duvarla çevrili olan yerleşimin batısında kireçtaşından bloklar ve yazıtlı ve yazısız lahitler⁶⁹⁵ bulunmaktadır.⁶⁹⁶ Roma İmparatorluk Dönemi’ne ait olan lahitlerden birinin üzerinde bulunan mezar yazıtında mezar cezasının kutsal kasanın yanı sıra Oinoandalılar’ın kentine de (τῶ μὲν ἱερῶτάτῳ ταμείῳ Χ • β • τῆ δὲ Οἰνοανδέων πόλιν Χ) ödeneceği yazılıdır (**IOi136**).⁶⁹⁷ Dolayısıyla güneydoğu sınırı bu antik yerleşime kadar genişletilebilir ve güneydoğu sınırına kadar olan kısım içerisinde kalan Kıncılar, Döğer ve Ceylan yerleşimleri de böylece Oinoanda teritoryumuna dâhil edilebilir. 1994 yılında S. Mitchell ve küçük bir ekip tarafından Oinoanda teritoryumunda yürütülen kısa bir yüzey araştırması esnasında bu üç yerleşimde de yerleşim ve *nekropolis* olduğu saptanmıştır.⁶⁹⁸ Oinoanda’dan güneydoğuya, Girdev’e doğru giderken yol üzerinde kalan Kıncılar mevkisi⁶⁹⁹, “kaya tapınağı” olarak adlandırılmış olan alanda betimlenmiş iki stel ve bir kalkan kabartması bulunması bakımından önemlidir. Kalkanın ortasında kılıfıyla bir kılıç işlidir; hemen solunda bulunan iki stelden kalkana yakın olanda bir niş içerisine ka-

⁶⁹² Yuva yakınındaki bir tepede antik bir yerleşim olabileceğine dair izler (sütun ve kaide fragmanları, etrafa dağılmış şekilde bulunan büyük taş bloklar ve bir yapıya (tapınağı?) ait olabilecek kalıntılar) bulunmuştur, bk. Hoskyn 1842, 155; ayrıca bk. Petersen – von Luschan 1889, 159-160 ve İplikçioğlu et al. 1991-1994, 2, no. 4. Ayrıca metin içinde geçen yazıtlar dışında bir köleye ait başka bir mezar yazıtı daha bilinmektedir, bk. **IOi176**.

⁶⁹³ Rousset 2010, 115.

⁶⁹⁴ “Demostheneia Yazıtı”nda (**IOi130**, str. 77) adı geçen “κερδεβότα” yerleşimi ile ilişkilendirilmesine dair bk. Şahin 2014, 201, dn. 358 ve 220; ayrıca bk. Wörrle 1988, 47, dn. 10.

⁶⁹⁵ Kırılmış halde bulunan pek çok lahit kalıntısı arasında üzerinde figürlü bezeme taşıyan lahit dikkat çekmektedir, ayrıca lahdin kapağı üzerinde bölgeye özgü uzanmış aslan bulunmaktadır; hemen yakınında ise başka bir aslan kapaklı lahit daha durmaktadır, bk. Yılmaz – Çevik 1996, 196. Bölgeye daha sonra N. P. Milner tarafından yapılan ziyarette gölün kuzeyinde bulunmuş olan fragman halinde bir yazıt taşıyan lahdin kapağı da aslan bulundurması bakımından önemlidir, bk. Milner 2004, 74-75, no. 36; yazıt için bk. **IOi135**.

⁶⁹⁶ Yerleşim hakkındaki bilgiler için bk. Hellenkemper – Hild 2004, 546, s.v. “Girdev Gölü”; Milner 2004, 71-72 ve yerleşim planı için bk. 72, Fig. 61.

⁶⁹⁷ Yerleşimden söz konusu mezar yazıtı dışında mezar yazıtları da bilinmektedir, bk. **IOi133; IOi134; IOi137; IOi138; IOi139**; Aynı alanda mezar yazıtları dışında bir lento üzerinde bulunan Hristiyanlık Dönemi yazıtı, yerleşimde bir kilise varlığını göstermektedir, yazıt için bk. **IOi140**; ayrıca bk. Milner 2004, 71.

⁶⁹⁸ Mitchell 1995, 16.

⁶⁹⁹ Oinoanda’nın 9 km güneydoğusunda bulunan Kıncılar’ın yakınlığında bulunan ve Çarsaklı olarak adlandırılan bir tepede tahkim edilmiş Hellenistik (?) bir yerleşim olduğu da söylenir, bk. Hellenkemper – Hild 2004, 632-633, s.v. “Kıncılar”.

bartma halinde iki yanında aslan ile tanrıça Kybele oturur şekilde resmedilmiştir.⁷⁰⁰ Kınıcılar'ın hemen kuzeyinde yer alan Döğer ise Hellenistik surlarla çevrili bir tepe yerleşimidir.⁷⁰¹ Kınıcılar ve Oinoanda arasında kalan bir diğer yerleşim ise, doğu-güneydoğu cephesine *Theoi Agrioi* ve *Dioskouroi* kabartmaları işlenmiş bir kaya mezarı, hemen yakınında başka bir *Dioskouroi* kaya kabartması⁷⁰² ve biri yazıtlı olmak üzere iki mezar altarının⁷⁰³ belgelenmiş olduğu Ceylan'dır.⁷⁰⁴

Yukarıda da değinildiği üzere epigrafik veriler aracılığı ile Oinoanda kentinin kuzeyinde bulunan Balboura ile arasındaki sınırı belirlemek mümkün gözükmemektedir. Oinoanda'nın kuzeydoğusunda kalan Kayabaşı yerleşiminde Roma İmparatorluk Dönemi tarihli bir adak yazıtında “Oinoandalılar'ın *boulē* ve *dēmos*'unun kararı (Οἰνοανδέων [βουλ]ῆς κ(αὶ) δήμου κρίματα τὰ ὑπογεγραμμένα)” ifadesi geçmektedir (**IOi178**).⁷⁰⁵ Kayabaşı yerleşiminin⁷⁰⁶ Oinoanda teritoryumunda kaldığını açıkça gösteren yazıt, aynı zamanda güneyinde yer alan Mendan Ovası'nın⁷⁰⁷ da Oinoanda'ya ait olduğunu göstermektedir.⁷⁰⁸ Oinoanda kentine nazaran Balboura *polis* yerleşimine daha yakın olan Gökben'in de Batlıca'da elde edilen mezar yazıtı aracılığıyla (en azından büyük bir kısmının) Oinoanda kentinin teritoryumunda yer aldığı belirlenebilmektedir. Herakleon oğlu Aurelius Perikles'in kendisi, karısı Agoraste ve çocukları için yaptırmış olduğu mezar yazıtında mezara dokunanların *komē*'nin *ktētōr*'una⁷⁰⁹

⁷⁰⁰ 4 m uzunluğunda 2.20 m yüksekliğinde düzleştirilmiş bir kaya üzerine yapılmış olan kabartmalardan en soldaki stel boş bırakılmıştır. Daha detaylı bilgi için bk. Yılmaz – Çevik 1996, 195-196; ayrıca bk. Işık 1999, 9 ve Milner 2004, 59, no. 19. Bunun yanı sıra mevkiden 2 adet *Theoi Agrioi* kaya kabartması bilinmektedir, bk. Milner 2004, 59, no. 17 ve 18.

⁷⁰¹ Mitchell 1995, 16 ve 1996, 73; ayrıca bk. Milner 2004, 59, no. 20: “A Pisidian ‘Hellenistic’ fort?”.

⁷⁰² Sanduka şeklinde işlenmiş olan kaya mezarının yana uzanmış aslan ile süslenmiş bir kapağı da hemen yakınında yere düşmüş şekilde belgelenmiştir, bk. Milner 2004, 60-61, no. 21; kaya mezarının 100 m kadar yakınındaki diğer *Dioskouroi* kabartması için bk. Milner 2004, 61, no. 22.

⁷⁰³ Roma Dönemi mezar altarı için bk. Milner 2004, 61, no. 23 ve no. 24 (**IOi129**: κατεσκευ[ασεν] | τὸν βωμόν.).

⁷⁰⁴ Ayrıca bk. Bean 1986, 179-180; Hellenkemper – Hild 2004, 499, s.v. “Ceylan”.

⁷⁰⁵ Bu yazıt dışında kireçtaşından bir blok üzerine kabartma şeklinde işlenmiş bir çift stel üzerinde de mezar yazıtı belgelenmiştir, bk. **IOi179**: Μολεσις Μολητος |Α v |καὶ τὸν ὄον Μολην. J. J. Coulton tarafından (2012, 124) harf karakterlerine dayanarak yazıt İÖ 2./1. yüzyıllara tarihlenmiştir, dolayısıyla bölgedeki erken dönem epigrafik verilerinden birini oluşturduğu için önemlidir. Mevkiden ayrıca bir çift şekilde bir de tekli olmak üzere kayaya kabartma şeklinde oyulmuş yazıtsız steller de bilinmektedir, bk. Coulton 1993b, 6 ve Coulton 2012, 439.

⁷⁰⁶ *Dioskouroi* ve Vahşi Tanrılar kabartmalarının da (kabartmalar için bk. Yerel Kültler) belgelenmiş olduğu yerleşim hakkında bk. Hellenkemper – Hild 2004, 621, s.v. “Kayabaşı (2)” ve Coulton 2012, 403.

⁷⁰⁷ **IOi130**, str. 78: Μῦναοῦνδα(?), bk. Şahin 2014, 201, dn. 359.

⁷⁰⁸ Ayrıca bk. Ras 1995, 26, dn. 17; Smith 1997, 46 ve Rousset 2010, 115.

⁷⁰⁹ Cezanın kentin yanı sıra *komē*'nin *ktētōr*'una/mülk sahibine (τῷ μὲν κτήτορι τῆς κώμης) de ödenecek olması, mezar sahibi ve ailesinin özel bir mülkte (bir çiftlik yerleşimi) çalışıyor olduğu şeklinde değerlendirilebilir, krş. Coulton 2012, 122.

(τῷ μὲν κτήτορι τῆς κώμης) 500 *denarii* ve Oinoandalılar'ın kentine ise (τῇ δὲ Οἰνοανδέων πόλει) 1000 *denarii* ödeyeceği yazılıdır (**IOi166**).⁷¹⁰ Bahsi geçen yazıt aracılığı ile bir *komē* olduğu bilinen Batlıca dışında Gökben civarında, bulunan elde edilen keramik verilerin gösterdiği üzere Hellenistik Dönem ve Geç Roma'dan Erken Bizans'a olmak üzere iki ayrı evrede yerleşim gören Sarıçiçek (Beşiktaş) ve Hellenistik Dönem'e ait bir duvarın çevrelediği Düşenli Kalesi önemli yerleşim alanları arasında sayılabilir.⁷¹¹ Böylece Gökben'in güneyinde ve Kayabaşı'nın güneybatısında, Orpenna (Güğü/Yapraklı) yerleşiminin de batısında yer alan Boğalar⁷¹², Dont⁷¹³, Kınık ve Seki alanları da Oinoanda teritoryumu içerisinde kalmaktadır.

İki kent arasında Karaçulha Havzası'nın ise hangi kent teritoryumuna ait olduğu belirsizdir. J. J. Coulton, havzanın Oinoanda'ya ait olabileceği üzerinde durmaktadır. Havzanın ortasında yer alan Epeni mevkisindeki yerleşimde dağınık halde toprak kaplar bulunmaktadır, tüm alana yayılmış olan kapların Avlan örnekleri ile benzerlik göstermesi en azından bu ala-

⁷¹⁰ Batlıca'da söz konusu yazıtın kaydedildiği bir lahit kapağının ait olduğu *khamosorion* dışında pek çok *khamosorion* tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesinin kapağında, diğerinin ise üzerinde bir *tabula ansata* içerisinde mezar yazıtları bulunmaktadır (**IOi164** ve **IOi165**). *Khamosorion* tipi mezar yapılarının dışında konut kalıntılarının da bulunmuş olduğu tepelik yerleşimin bir *komē* olduğu yazıttaki ifadeden de açıkça görülmektedir; Batlıca'daki buluntular hakkında daha detaylı bilgi için bk. Coulton 2012, 371-373, Gk.88. Batlıca'daki yazıtlar dışında Gökben civarından Dont/Esenköy-Gökben yolu üzerinde bir lahit kapağı üzerinde Primus ve ailesine ait bir mezar yazıtı (**IOi163**) ve Gökben Deresi mevkisinde (Dont ve Bekçiler arasındaki anayol üzerinde) ana kayaya oyulmuş 3 stelden biri üzerinde Osas'ın mezar yazıtı (**IOi162**) bulunmaktadır.

⁷¹¹ Coulton 1994a, 432-433; 1994b, 335; 2012, 372; ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 548. Ayrıca Sarıçiçek (Beşiktaş) Kabalia Bölgesi için nadir olan Lykia tipi kaya mezarı belgelenmiş olması açısından da önem taşımaktadır.

⁷¹² Boğalar ve çevresinden ele geçen kalıntılar şu şekilde listelenebilir: Alamanlar mevkisinde duvarları korunmuş halde günümüze ulaşmış bir yapı bulunmaktadır. Duvarlardaki geniş pencere boşlukları savunma amaçlı bir yapıdan ziyade bir konut olduğunu düşündürmektedir. Duvar işçiliğinde kullanılmış olan tenik ve stil Hellenistik Dönem izleri taşımaktadır; detaylı bilgi için bk. Coulton 2012, 335. Bğ.58. Tahtalı Çeşme'de kayaya oyulmuş steller (Coulton 2012, 336, Bğ.59) ve Boğalar köyü ve Seki arasındaki Kızılkaya mevkisinde Lykia tipi kaya mezarı (İÖ 4./3. yüzyıl, bk. Coulton 2012, 336, Bğ.60); ayrıca ev yapı kalıntıları (Milner 2004, 66-68) bulunmaktadır. 2 kaya lahdi, lahit gövdeleri, Dioskouroi rölyefi, kilise olabileceği şeklinde değerlendirilen bir yapı, bir stel ve ölü ziyafet sahneli bir altar ile en çok kalıntı tespit edilen Boyanca mevkisi büyük ihtimalle kırsal bir yerleşim olmalıdır, bk. Coulton 2012, 336, Bğ.62 ve 337, Bğ.67. Alaçam Dağı'nın batı eteğindeki Gözlük mevkisinden yazıtlı Dioskouroi rölyefi (**IBi166**) ve Boğalar köyünden *Theoi Agrioi* rölyefi (Smith 1997, 26, T15) bilinmektedir. Yine Boğalar köyünden erken verilerden birini oluşturması açısından önem taşıyan İÖ 6.-4. yüzyıl tarihli bir tümülüs de belgelenmiştir, bk. Coulton 2012, 336, Bğ.66.

⁷¹³ Günümüzdeki adı Esenköy olan yerleşimden ele geçen önemli buluntular şu şekilde sıralanabilir: Severuslar Dönemi, Diocletianus ve Maximianus yönetiminde dikilmiş bir miltaş, **IOi167** (S. Şahin, Dontköy'ün birkaç kilometre güneybatısında bulunan Zurban Pınarı mevkisinde ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait üç adet diğer miltaşından bahsetmektedir, bk. Şahin 2014, 117-118; 202 ve dn. 363); Lykia tipi kaya mezarı, bk. 1994a, 432 ve 436, Fig. 4; yazıtsız bir Kakasbos rölyefi, bk. Robert 1946, 49, no. 10; Delemen 1999, 136, no. 155; yılan motifi ile betimlenmiş *Theoi Agrioi* rölyefi, bk. Heberdey – Kalinka 1897a, 41; Dont ve Bekçiler arasındaki modern yol üzerinde (Gökben Deresi Mevki) ana kayaya kabartma şeklinde

nın ve güneyinin Oinoanda teritoryumunda kaldığı söylenebilir.⁷¹⁴ Kentin kuzeydoğusunda yer alan ve teritoryum sınırları içerisinde kalan yerleşimlerden bir diğeri ise Kayabaşı'nın hemen güneybatısında kalan Atlıdere'dir. Atlıdere civarında 2 adet kaya teknesi, bir adet ayakta duran aslan heykeli⁷¹⁵, Dioskouroi kabartması ve kabartmanın hemen yakınında bir kaya lahdi ile yerleşimde en fazla veri elde edilen Çıtlık küçük bir çiftlik yerleşimi olmalıdır.⁷¹⁶ Çiftlik olabileceği düşünülen bir diğere alan ise 2 lahdin ve şarap teknesi olarak kullanılan kaya çukurunun bulunduğu Peynirli mevkisidir.⁷¹⁷ Bunların yanı sıra modern Atlıdere yolu üzerindeki Artemis Lagbene kaya kabartması, küçük bir kaya üzerine kabartma şeklinde işlenmiş bir kartal motifi ve Maza Boğaz mevkisindeki gömü odası bulunan tümülüs yakın civar buluntuları arasında listelenebilir.⁷¹⁸

Güneyde Tlos kenti ile olan sınırı ise olasılıkla Tezli Dere Vadisi belirlemektedir. Ksanthos Vadisi'nden Elmalı Ovası'na (Milyas Bölgesi'ne) Akdağ silsilesini güneydoğu-kuzeybatı yönünde ayırarak ilerleyen vadi Oinoanda ve Tlos arasında doğal bir sınır oluşturuyor gözükmektedir. S. Şahin tarafından "Tezli Dere'nin kuzeyinde yer alan dağlık araziler doğal olarak Oinoanda'ya; güneyindekiler ise Tlos'a ait gibi görüldüğü" fikri⁷¹⁹ epigrafik veriler aracılığı ile kısmen de olsa desteklenebilmektedir. Tezli Dere'nin kuzeyinde kalan 1200 m yüksekliğinde küçük bir tepe üzerinde kurulu tahkimatlı bir yerleşim olan Çökek bu bağlamda değerlendirilebilir. Antik yapı kalıntılarının yanı sıra pek çok sayıda lahdin de ele geçtiği yerleşimde 6 tanesi mezar yazıtı olmak üzere 7 adet yazıt kaydedilmiştir.⁷²⁰ Mezar yazıtlarında yerleşimin ne antik adına dair ne de hangi kent teritoryumuna ait olduğuna dair bir veri vardır; fakat Oinoanda teritoryumuna ait olduğuna dair izler mevcuttur. Mezar yazıtları

oyulmuş biri Osas'ın mezar yazıtını kaydeden 3 stel, bk. **IOi162**; yerleşim hakkında genel bilgi için bk. Hellenkemper – Hild 2004, s.v. "Dont (1)".

⁷¹⁴ Coulton 2012, 29 ve 382

⁷¹⁵ Çıtlık mevkinde bulunan heykel için bk. Coulton 2012, 333, At.64, EK1. Heykelin bir lahite yakın alanda tespit edilmiş olması, lahit ile dolayısıyla da gömü ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Ayrıca Balboura ve teritoryumunda yaygın olan ayakta duran aslan heykeli yerleşimin Balboura teritoryumuna ait olabileceğini akla getirir dahi Kayabaşı ve Gökben yerleşimlerinin Oinoanda teritoryumunda kaldığı düşünüldüğünde Balboura kenti sınırlarında olan bu yerleşimde büyük olasılıkla Oinoanda teritoryumunda kalmış olmalıdır.

⁷¹⁶ Coulton 2012, 333, At.64.

⁷¹⁷ Coulton 2012, 334, At.101.

⁷¹⁸ Karabıyıklar Mevki Artemis Lagbene kabartması için bk. Smith 1997, 31, A2; J. J. Coulton tarafından Zeus'e adak olarak tanımladığı kartal kabartması için bk. Coulton 2012, 333-334, At.98. Elmalı'daki örnekleri ile karşılaştırılarak İÖ 5. yüzyıl'a tarihlenmiş olan Maza Boğaz'ındaki tümülüs hakkında daha detaylı bilgi için bk. Coulton 1994a, 432 ve 435, Fig. 2.

⁷¹⁹ Şahin 2014, 214.

⁷²⁰ **IOi168-174**. Çökek için bk. Hellenkemper – Hild 2004, 508, s.v. "Çökek"; ayrıca bk. Rousset 2010, 116, 118.

rından birinde şahıs adı kaybolmuş olmasına rağmen şahsın yapmış olduğu memuriyetler ([ἀρχιερατ]εύσαντι τῶν | [Σεβαστῶ]ν ἐν τῷ ἔθνει, | [γραμμα]τεύσαντι Λυκί[[ων και πάσ]ας ἔθνικὰς | [τε και πολ]ειτικὰς ἀρχὰς | [τετ]ε[λ]ε[κ]ότι, τῷ κτή[[το]ρι τῶν ἐνγαίων, | ἥρωι.) okunabilmektedir (**IOi168**). Oinoanda teritoryum sınırları içinde kalan Çukurceylan'dan da aynı formda bir yazıtın kazanmış olduğu başka bir mezar steli ele geçmiştir.⁷²¹ Her iki yazıtta da şahıs onurlandırılırken Lykia Birliği'nin *arkhiereus*'liğini ve *grammateus*'liğini yapmış, tüm kent ve Birlik memuriyetlerini yerine getirmiş olduğu belirtilmiş, bu görevlerinin yanı sıra arazi sahibi (τῷ κτήτορι τῶν ἐνγαίων) olarak da anılmıştır.⁷²² Dolayısıyla bu iki şahsın aynı kişi olduğu ve hem Çökek'te hem de Çukurceylan'da arazileri olduğu düşünülmektedir.⁷²³ Aynı formdaki bu iki yazıt Çökek yerleşiminin de tıpkı Çukurceylan gibi Oinoanda teritoryumu dâhilinde olduğuna dair veri olarak değerlendirilebilir.⁷²⁴ Tezli Dere vadisinin güneyinde kalan ve antik yerleşim Kastabara ile özdeşleştirilen⁷²⁵ Deliktaş-Darıözü tepe yerleşiminin ise mezar yazıtı⁷²⁶ aracılığı ile İmparatorluk Dönemi'nde Tlos kent teritoryumunda bir yerleşim olduğu görülmektedir.⁷²⁷ Deliktaş-Darıözü (Kastabara) yerleşimin kuzeybatısında yer alan, duvar ve yapı kalıntılarının bulunduğu, aynı zamanda yazıtların kaydedildiği Köristan'ın⁷²⁸ ve

⁷²¹ **IOi126**: [ἀρ]χιερατεύσαντι τῶν [Σε]βαστῶν ἐν τῷ ἔθνει και [γραμ]ματεύσαντι Λυκίων και πά[σ]ας ἔθνικὰς τε και πολειτ[ι]κὰς ἀρχὰς τετελεκότι, τῷ | κτήτορι τῶν ἐνγαίων | ἥρωι. G. Cousin (1900, 341, no. 2) tarafından ilk olarak yayımlanan yazıt, daha sonra L. Robert (OMS II, 887) tarafından bazı satırları düzeltilmiştir, son olarak da Milner (2004, 47-52, no. 1) tarafından tekrar yayımlanarak yorumlanmıştır.

⁷²² N. P. Milner, Pinara'dan belgelenen ἐκφοριαστής (kira toplayıcı) Epityhkanon oğlu Zosimos'un arazi sahibi (τὸν κτήτορα τ[ῶ]ν χωρίων) Licinnius Mousaios'u onurlandırdığı bir yazıtta (IGR III, 576) atıfta bulunarak ve “κτήτωρ” ifadesi üzerinde durarak üç yerleşimde belgelenmiş olan şahsın aynı olabileceklerini, dolayısıyla Çökek ve Çukurceylan yazıtlarındaki şahsın Oinoanda'nın ileri gelenlerinden olan Licinnius Mousaios olabileceğini önermiştir bk. Milner 2004, 50-52. Ancak D. Rousset (2010, 118) Pinara yazıtında şahsın memuriyetlerine değinilmemiş olmasına dikkat çekerek bu fikre şüphe ile yaklaşmaktadır.

⁷²³ D. Rousset, yine de kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını, zira ölen şahsın hem Oinoanda'da hem de Tlos'ta arazi sahibi olabileceğini ve her iki kent tarafından da yine aynı şekilde onurlandırılabilceğini söylemektedir, ancak yine de Çökek yerleşiminin Oinoanda teritoryumunda olmasının daha mümkün olduğunu da eklemektedir, bk. Rousset 2010, 118-119.

⁷²⁴ Çökek'te bulunan yazıtlarda geçen Armasta ve Kbamoas isimleri Lykia değil, Kibyrtis ve Termessos özellikleri göstermektedir. Dolayısıyla teritoryum değerlendirmesi yaparken onomastik bağlantılar da bu bağlamda değerlendirilebilir. İsimler için bk. Zgusta 1964, § 97-6 (Armasta) ve

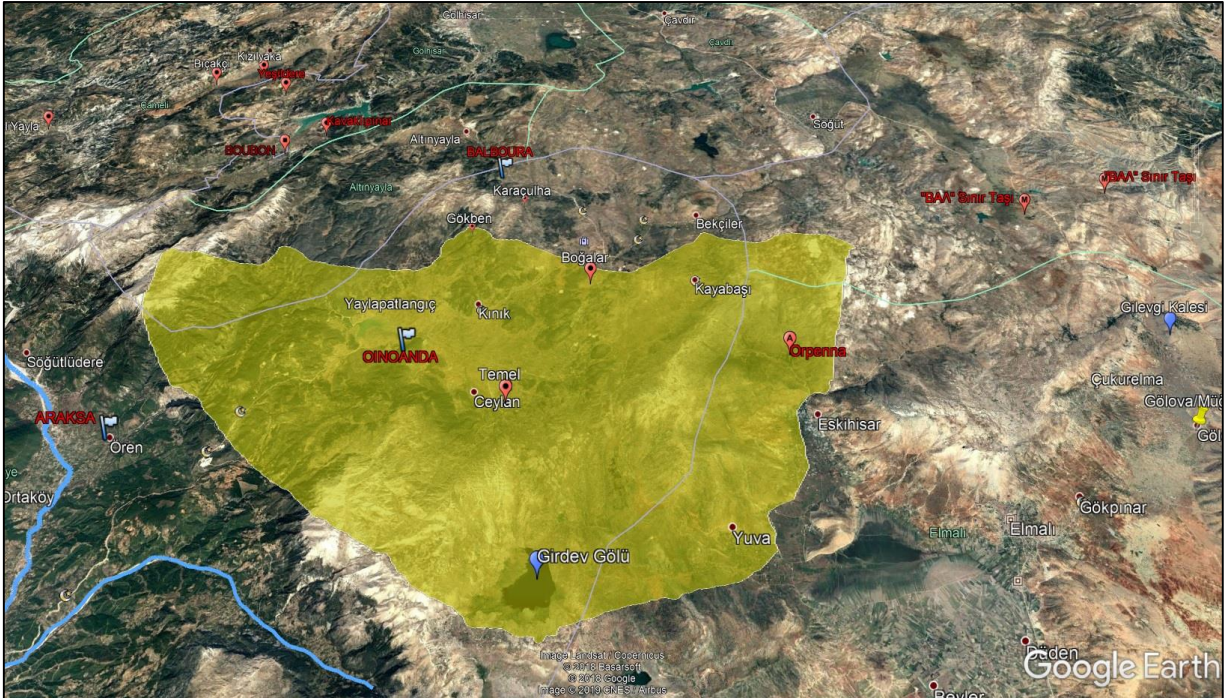
⁷²⁵ Çevik et al. 2003, 190; Şahin 2014, 220 ve dn. 413; ayrıca bk. Rousset 2010, 119.

⁷²⁶ Roma İmparatorluk Dönemi yazıtta mezarı yaptıran şahıslar kendilerini “Τλωεῖς” olarak tanıtmaktadırlar, yazıt için bk. TAM II.3, no. 722.

⁷²⁷ Tlos'un kuzey sınırında stratejik bir konumda bulunan yerleşimde Deliktaş'ta Hellenistik Dönem özellikleri gösteren bir akropolde sur duvarları ve kuleler tespit edilmiş olup, Darıözü ve civarında Roma Dönemi lahitler belgelenmiştir. Aynı zamanda akropolde bulunan bazilika, yerleşimin Bizans Dönemi'nde de varlığını sürdürdüğünü gösterir. Deliktaş-Darıözü'ndeki buluntular hakkında detaylı bilgi için bk. Çevik et al. 2003, 189-232.

⁷²⁸ Hellenkemper – Hild 2004, 653, s.v. “Köristan”.

onun hemen 2 km güneybatısında yer alan tahkimatlı bir tepe yerleşimi olan Dikmen'in⁷²⁹ hangi kent sınırları içinde kaldığı belirsizdir, ancak D. Rousset tarafından bu iki yerleşimin de Tlos teritoryumunda kalmış olabileceği önerisi getirilmiştir.⁷³⁰

Şekil 3.3 Oinoanda Kenti Tahmini Sınırları

3.4. Kabalia Kentleri İdari ve Sosyal Yapısı

3.4.1. “Demostheneia Yazıtı” Örneğinde Kabalia Kentleri Kent Memuriyetlerinin Değerlendirilmesi

Kent memuriyetlerine değinmeden önce kentin temel idari kurumları olan *boulē* ve *dēmos* kurumlarının Kabalia kentlerindeki varlığından kısaca bahsetmek gerekmektedir. Söz konusu iki idari kurum hem politik hem de sosyal açıdan tüm yetkiye sahiplerdir, dolayısıyla meclis kararlarında bu iki kurumun adının çoğunlukla birlikte verildiğini görmek mümkündür.⁷³¹ Balboursa kentine bakıldığında her iki meclisin T. Marcius Deioterianus ve Polydeuskes'i onurlandırma kararlarında ortak yer aldığı görülmektedir (**IBI6** ve **IBI9**), ayrıca kent kölesi (δημόσιος δούλος) Onesimos'un *boulē* ve *dēmos*'u “kendi efendisi (τὸς ἑαυτοῦ δεσπότης)” addederek birer heykel ve *exedra* ile onurlandırmış olduğu yazıtta da iki meclis bir arada görünmektedir (**IBI19**). Ancak Vespasianus Dönemi'nde yapılmış olan *aquaeductus*

⁷²⁹ Hellenkemper – Hild 2004, 520, s.v. “Dikmen (2)”.

⁷³⁰ Rousset 2010, 118.

⁷³¹ Quass 1993, 394-421.

(τὸ ὑδραγῶ[γιον Σεβαστὸν] = *aqua Augusta*) yazıtında sadece Balbouralıları'nın *demos*'unun su yolunu yaptırmış olduğu kaydedilmektedir, *boulē*'nin adına rastlanmamaktadır (**IB139**).⁷³² Oinoanda kentinin onurlandırma kararlarına bakıldığında ise ya *dēmos*'un tek başına yer aldığı (ὁ δῆμος ὁ Τερμησσέων τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις)⁷³³ ya da *boulē* ve *gerousia* ile birlikte yer aldığı (Τερμησσέων τῶν πρὸς Οἰνοάνδοις ἢ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος καὶ ἡ γερουσία)⁷³⁴ görmek mümkündür. *Dēmos*'un onurlandırma kararlarının yanı sıra Augustus'a ithaf yazıtında (**IOi60**) ve Phoibos Apollon'a adak yazıtında (**IOi97**) tek başına bulunmuş olduğu da görülmektedir. *Boulē* ve *dēmos*'un *gerousia* olmaksızın Gaius Licinnius Thoantianos'u onurlandırma kararı ise iki kurumun birlikte yer aldığı tek örnektir.⁷³⁵ Boubon kentinde ise kararların çoğunda *boulē* ve *dēmos* (Βουβωνέων ἢ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος) birlikte yer almışlardır.⁷³⁶

Kabilia kentlerinde yer alan diğeri bir önemli topluluk olan *sitometroumenoi andres*'e kısaca değinmek gerekmektedir.⁷³⁷ Bu topluluk, kentlerde buğday dağıtımını anlamına gelen *sitometria* ile yakından ilişkilidir. Kabilia'nın üç kentinde de eşraf tabakanın kente *sitometria* yaptığını gösteren örnekler bulunmaktadır.⁷³⁸ Boubon kentinde *boulē* ve *dēmos* tarafından onurlandırılan Nearchos IV'ün *Lykiarkhēs*'lik ve *grammateus*'lik yapmış olan atalardan geldiği belirtilmektedir. Bu ataların aynı zamanda buğday dağıtımını yapmış olduğu da eklenmektedir (**IBb26**). Balboursa'da ise yukarıda da bahsi geçen kamu kölesi Onesimos⁷³⁹, heykel ve *exedra*'nın yanı sıra *boulē* ve *dēmos*'a *sitometrion* için yıllık 352 *modii* buğday vermiştir (**IB119**). Oinoanda'da ise C. Licinnius Marcius Thoantianos Fronto kente iki kez buğday dağıtımını (*sitometria*) yapmıştır (**IOi57**). Bunlardan ilkinde herhangi bir durum ifade edilmezken, ikincisini kentin en zor, en sıkıntılı zamanlarında (ἐν δυσχρηστοτάτῳ καιρῷ) yapmış olduğu özellikle belirtilmektedir. Olasılıkla kentte oluşan bir kıtlık durumunda C. Licinnius Fronto

⁷³² 4 blok üzerine kazınmış olan yazıtın sadece 1 adet bloğuna ulaşılmış olmasından kaynaklı yazıtın çoğu tamamlanmamıştır. Daha önceki kopyalarında “ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος κα[τεσ[κ]εύασεν” şeklinde tamamlanmış olan satırlar N. P. Milner tarafından “[ὁ δῆμος κα]τεσκεύασεν” şeklinde düzeltilmiştir.

⁷³³ **IOi1; IOi4; IOi5; IOi49; IOi55.**

⁷³⁴ **IOi8; IOi9; IOi11; IOi32; IOi33; IOi43; IOi46; IOi48; IOi54.**

⁷³⁵ **IOi56:** [Τερμησ]σέ[ων] τ[ῶν] πρὸς Οἰν[οάνδοις ἢ] βουλὴ καὶ ὁ δῆμος.

⁷³⁶ **IBb5; IBb9-10; IBb23-28; IBb31; IBb35-36.**

⁷³⁷ Konuyla ilişkili en güncel çalışma E. N. Akdoğru Arca tarafından kaleme alınmıştır, Akdoğru Arca, Plinius'un Traianus ile yazışmaları ışığında ifadeyi detaylı bir şekilde tekrar ele almıştır, bk. Akdoğru Arca 2016.

⁷³⁸ Lykia'daki diğeri şahıslar için bk. SEG 30, 1535 (Patara); TAM II.2, no. 661 (Kadyanda); TAM II.3, no. 905, col. XIX (Korydalla); TAM II.3, no. 774 (Arneai); Takmer – Oktan 2013, no. 4 (Neisa).

⁷³⁹ Onesimos ayrıca kentte kült heykelleriyle birlikte bir Nemesis tapınağı da yaptırmıştır, bk. IB142; ayrıca bk. Coulton et al. 1988, 121-131.

“hem devlet buğdayından hem de kendi kesesinden verdiği buğdaydan”⁷⁴⁰ yurttaşlara buğday dağıtımını yapmıştır.⁷⁴¹

Kentlerde ayrıcalıklı bir sınıfı temsil ettikleri düşünülen *sitometroumenoi andres* ile doğrudan ilişkili 3 örnek bilinmektedir. Bunların arasından Kabalia Bölgesi ile ilişkili olan “Demostheneia Yazıtı”dır.⁷⁴² Yazıttan *sitometroumenoi* grubunun 500 kişilik olduğu ve *bouleutai*’in da bu gruba doğrudan dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Tlos kentinde ise bu grup 1100 kişiden oluşmaktadır.⁷⁴³ Ksanthos’tan ele geçen yazıtta ise grubun sayısına ilişkin herhangi bir veri yoktur, sadece Opramoas’ın *boulē*, *gerousia* ve *sitometroumenoi andres*’e 1000 *denarii* dağıttığı kaydedilmektedir.⁷⁴⁴ Ancak tüm bu yazıtlarda geçen *sitometroumenoi andres* ile ilişkili kesin bir fikir bulunmamaktadır ve çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. P. Garnsey, bu grubu *plebs frumentaria* ile eşleştirerek buğdayın yetersiz olduğu zamanlarda hububata ilk olarak erişme hakkına sahip olanlar olarak tanımlamaktadır.⁷⁴⁵ M. Wörrle, *sitometroumenoi andres*’in *sitometrion*’u (buğday dağıtımını) finanse eden kimselerden oluştuğu önerisini getirirken⁷⁴⁶, A. Zuiderhoek ise bu ifadeyi buğday alanlar/buğday alıcıları listesinde yer alan kimseler olarak yorumlamaktadır.⁷⁴⁷ E. N. Akdoğu Arca ise Oinoanda kentinden ele geçen ve her ikisinde de 500’ler olarak adlandırılan bir grubun belgelendiği iki yazıtı daha ele alarak bu grubun asıl işlevini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu yazıtlardan birinde onurlandırılan Li-

⁷⁴⁰ Str. 11-12: “ἕκ τε τοῦ δημοσίου πυρο[ῦ] καὶ οὐ ἕκ τῶν ἰδίων”. E. N. Akdoğu Arca (2016, 117), hem Balbou-
ra örneği hem de Oinoanda yazıtındaki bu ifadenin her iki kentte yurttaşlara buğday dağıtımını yapan bir fona
işaret edebileceğini söylemektedir.

⁷⁴¹ P. Garnsey (1988, 263), Oinoanda’dan *sitometria* ile ilişkili iki yazıttan daha bahseder, ancak yazıtlar yayım-
lı olmadığı için sadece kendisinin aktarmış oldukları bilinmektedir: “In a second inscription from Oenoanda,
a benefactor claims to have been the first to perform the Sitometreia or grain distribution, and the first to do
twice; in a third inscription, a woman called Ammias is said to have given 10.000 drachmas to the city for
the grain distribution.”

⁷⁴² **IOi130**: str. 25-27: ...δοθήσεται κριτικὰ τοῖς βουλευταῖς καὶ τοῖς σειτομετρούμενοις κρεινόντων μὲν τῶ[v] |
βουλευτῶν συνκληρουμένων δὲ καὶ τῶν ἔξωθεν τῆς βουλῆς σειτομετρούμενων ἕως οἱ φ' πληρωθῶσιν, ὥστε
ἕκαστον αὐτῶν λαμβάνειν ἀνά * γ', καὶ τὰ | λοιπὰ * τ' καὶ ἐάν τι ἕκ τῶν θεμάτων προσγένηται μερίζεσθαι τοῖς
ἔξωθεν τῶν σειτομετρούμενων πολεῖταις καὶ ἀπελευθέροις καὶ παροίκοις. Çeviri: “geri kalan 1800 *dena-
rii*’den seçilmiş bulunan *bouleutēsler* ile 500 kişilik bir sayıya ulaşmıca kadar *boulē* dışından kura yolu ile
belirlenip bunlara eklenecek olan *sitometroumenoi andres*’e, her birinin 3 *denarii* alacağı şekilde hakemlik
ücreti olarak verilecek; geriye kalan 300 *denarii* ile yine dağıtılacak ödüllerden herhangi bir şekilde artan
olursa bu da *sitometroumenoi* dışında kalan yurttaşlara, azatlılara ve *paroikoslara* verilecek.”

⁷⁴³ Naour 1977, 265-271, no.1. Akdoğu Arca (2016, 118 ve dn. 37), haklı bir şekilde, *sitometroumenoi* sayısının
bu denli büyük olmasının *bouleutai* dışında *gerousiastai*’in da bu grup içinde yer almasından kaynaklı oldu-
ğunu söylemektedir. Tlos’tan *sitometroumenoi* ile ilişkili bir diğer yazıt için TAM II.2, no. 578.

⁷⁴⁴ Balland 1981, no. 67; ayrıca bk. Akdoğu Arca 2016, 118.

⁷⁴⁵ Garnsey 1988, 265.

⁷⁴⁶ Wörrle 1988, 130-131.

⁷⁴⁷ Zuiderhoek 2009, 105: “those on the list of grain receivers?”.

cinnius Longus 500'lerde yer alan kimselere kişi başı yıllık 4 *modii* buğday ve 2 gümüş *denarii* bırakmaktadır (IOi7). Diğerinde ise Marcia Aurelia Polykleia müzikal/teatral (*thymelik*) ve atletik (*gymnikos*) yarışmalar içeren bir şölen kurmuş ve bu şölen boyunca 500'lerin her birine 10 *denarii* dağıtmıştır. Akdoğu Arca burada bahsi geçen 500'ler grubunun *sitometroumenoi*'a işaret ettiğini ve tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda bu grubun buğday dağıtımından sorumlu, dağıtımı finanse eden bir grup olarak algılanmasından ziyade, buğday dağıtımlarında buğday alma önceliğine sahip kimselerden oluşan bir grup olarak yorumlanması gerektiğini belirtmektedir.⁷⁴⁸

Oinoanda kentinden ele geçen ve İS 125 yılına tarihlenen Demostheneia Festivali'ne ilişkin yazıtta (IOi130) bir kentin idari yapısında yer alan memuriyetler statü hiyerarşisine uygun bir biçimde verilmiştir. Kent yönetimine ilişkin bölgedeki en detaylı veri olması dolayısıyla Kabalia Bölgesi'ndeki diğer iki kentin, Balboura ve Boubon'un da idari yapılarını, kent yönetimlerinde yer alan önemli memuriyetlerini bu yazıt çerçevesinde incelemek mümkün gözükmektedir.⁷⁴⁹

Kent yönetimindeki en önemli ἀρχαί memuriyetlerden biri *grammateia*'dir⁷⁵⁰; *boulē* ve *dēmos* tarafından alınan kararların, kent ve şahıslar arasında yapılan anlaşmaların, diğer kentlerle yapılan yazışmaların kaydedilmesi ve arşivlenmesi ile görevli olan *grammateus* her üç kentte de belgelenmektedir. Oinoanda kentinden Lucius Septimius Flavianus Flavillianus'un onurlandırıldığı yazıtın son satırlarından (IOi43, str. 17-20) heykelin dikiminin denetlenmesinden 2. kez *grammateus* olan Publius Sthenius Fronto'nun sorumlu olduğu öğrenilmektedir. Kentin teritoryumundaki Kemerarası'ndan bir yazıtta *boulē'nin grammateus*'i olarak Marcus Aurelius Sarapion kaydedilmektedir ve bir önceki yazıtta olduğu gibi burada da Marcus Aurelius Sarapion'un ikinci kez görevi üstlendiği belirtilmektedir (IOi131: γραμματέως τῆς βουλῆς καὶ τὸ β'). Ayrıca Lykia Birliği *grammateus*'liğine dair örnekler de vardır. Gaius Licinnius Marcus Thoantianos Fronto kent *grammateus*'liği yanı sıra Lykia Birliği *grammateus*'liği de yapmıştır.⁷⁵¹ Gaius Iulius Demosthenes de Birlik düzeyindeki bu

⁷⁴⁸ Akdoğu Arca ayrıca *sitometria* ve *sitometroumenoi*'un Oinoanda çıkışlı olma olasılığını da eklemektedir, bk. 2016, 119 ve 122.

⁷⁴⁹ Kent kuruluşlarının olasılıkla İÖ 2. yüzyılın başlarında olması ve Hellenistik Dönem'den yeterli epigrafik veri sağlanamaması dolayısıyla bu bölümde bahsedilen memuriyetler Roma İmparatorluk Dönemi içinde değerlendirilmektedir.

⁷⁵⁰ Görev ve faaliyet alanları hakkında geniş bilgi için bk. C. Schulte 1994, 29-47; ayrıca bk. Magie 1950, 60; 848-849, dn. 32; 852, dn. 35; Macro 1980, 678-679; Quass 1993, 327.

⁷⁵¹ IOi57: γραμματεῦσαντα Λυκίων τοῦ κοιν[οῦ], γραμματεῦσαντα τῆς πατρίδος φιλο[τε]ίμως (*Lykia Birliği'nin grammateus'liğini yapan, vatanın grammateus'liğini onursever bir biçimde yapan*).

memuriyeti üstlenmiştir (**IOi3** ve **IOi130**). Balboura'dan Polydeukes'in onurlandırma yazıtında kendisinin *hypogrammateus* olduğunu (**IB19**) ve Boubon'dan ise Nearkhos IV'ün onurlandırıldığı yazıtta *grammateus*'lik yapmış atalardan geldiğini belgeleyen yazıtlar aracılığıyla kentlerde *grammateia* memuriyeti tespit edilebilmektedir (**IBb26**).

“Demostheneia Yazıtı”nda belgelenen ve yine resmi kararlar ile ilişkili diğer bir idari memur, *grammeteus* gibi bir yıllığına görevde bulunan ve karar dilekçelerini hazırlamakla sorumlu *prytanis*'tir. Yazıtta *boulē grammateus*'inin ve 5 *prytanis*'in bir araya gelerek (συνθυσία) bayram sırasında 2 boğa kurban edecekleri belirtilmektedir.⁷⁵² Dolayısıyla bu ifade Oinoanda kentinde, en azından Roma İmparatorluk Dönemi'nde, 5 *prytanis*'in aynı zamanda görevli olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte Balboura kentinden 2 *prytanis* belgelenmektedir (**IB115-16**).

Finansal yükümlülüğü oldukça ağır, liturjik bir memuriyet olan *agoranomia* yerel pazarlar ile ilişkili faaliyetlerde etkindi. *Agora*'da bulunan dükkânların denetimi *agoranomos* tarafından yapılır, gerektiğinde bakım ve onarımları da bu memur tarafından sağlanırdı.⁷⁵³ Satılan malların kalitesini ve düzenini denetlemek, özellikle de fiyatlarının uygunluğunu sağlamak yine *agoranomos*'un işidir.⁷⁵⁴ Özellikle tahılın uygun fiyata satılmasının sağlanması çok önemliydi. Zira yaşanan kıtlık zamanlarında tahıl fiyatları dalgalanmakta, halk mağdur duruma düşmekteydi. Böyle durumlarda *agoranomos* cebinden ödemek suretiyle⁷⁵⁵ bu mağduriyeti gidermekteydi ya da buğday, zeytinyağı ve diğer ürünlerin makul fiyatlara satılmasını sağlamaktaydı.⁷⁵⁶ “Demostheneia Yazıtı”nda Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentteki 2 *agoranomos*'un 1 boğa kurban edecekleri kaydedilmektedir.⁷⁵⁷ Boubon kentinde ise İS 3. yüzyıl da *agoranomos* olan Aurelius Troilos, Aurelius Klearkhos, Aurelius Artemon ve Aurelius

⁷⁵² **IOi130**, str. 70-71: “γραμματαεὺς βουλῆς κ[αί] | πρυτάνεις ε' βούς β”; M. Wörrle (1988, 107), συνθυσία durumunun bir ihtiyaçtan ziyade iki memuriyetin resmi faaliyetlerdeki sıkı bağlantısına dayandığını belirtmektedir.

⁷⁵³ Ayrıca pazarda kullanılan ölçüm aletlerinin uygunluğunun denetlenmesi de bu memur tarafından yapılırdı, tüccarlar kullandıkları ölçü aletlerini *agoranomos*'a kontrol ettirerek ağırlıklarını damgalatırlardı, dolayısıyla ağırlıklar üzerinde *agoranomos* isimlerinin görüldüğü örneklerde bulunmaktadır. *Agoranomos*'ların kullandıkları ağırlıklar konusunda yapılan en son çalışmalarla ilgili bibliyografya ve ağırlıklar üzerindeki betimlemeler için bk. Akyürek Şahin – Uyar 2009, 141-144 ve 141, dn. 10.

⁷⁵⁴ Jones 1966, 215-216; Magie 1950, 60-61; Sartre 1995, 226-227; Quass 1993, 260-264; Dmitriev 2005, 148; Brélaz 2005, 72 vd.

⁷⁵⁵ Dmitriev 2005, 144.

⁷⁵⁶ Magie 1950, 645; Quass 1993, 260-264.

⁷⁵⁷ **IOi130**, str. 71: “πολιτικοὶ ἀγορανόμο[ι] β' [βούβ] α”.

Kendebes birlikte Ares'e heykel adanmışlardır (**IBb72**).⁷⁵⁸ Bu iki örnek *agoranomos* sayısının kentten kente değişiklik gösterdiğini açık bir şekilde belgelemektedir.⁷⁵⁹ Balboursa ve teritoryumundan L. Iulius Marinus Caecilius Simplex'i (**IBI7**) onurlandırma yazıtı ve fragman halinde bir diğer yazıt (**IBI113** – Söğüt) ile tespit edilebilmektedir; ancak diğer iki kentin aksine kentteki *agoranomos* sayısı hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

Agoranomia gibi oldukça masraflı olan bir diğer memuriyet, *polis* yaşamında oldukça etkili olan *gymnasiarkhia*'dır. *Gymnasion*'un yönetiminden sorumlu *gymnasiarkhēs*'lerin en önemli görevi, kent için oldukça pahalı olan hem *gymnasion*'daki spor çalışmalarında hem de *agōn*'larda kullanılan zeytinyağını kendi cebinden (ἐκ τῶν ιδίωv) tedarik etmektir.⁷⁶⁰ *Gymnasiarkhia* genellikle bir kez üstlenilmektedir, ancak bir *gymnasiarkhēs* tarafından ömür boyu (εἰς τὸν αἰῶνα) bu görevin yürütüldüğü, masrafların karşılandığı örnekler de bilinmektedir.⁷⁶¹ İmparatorluk Dönemi'nde *gymnasion* sayısının artması ile birlikte bu memuriyetin getirdiği mali yükümlülükleri de artmış, dolayısıyla 1 yıllık memuriyet süresi 6 ya da 4 aya kısaltılmış ve *gymnasiarkhes* sayısında da artış olmuştur.⁷⁶² “Demostheneia Yazıtı”nda Oinoanda'da, olasılıkla biri *neoi* diğeri ise *gerontes* için görevli olan, 2 adet *gymnasiarkhēs*'in görevli olduğu görülmektedir.⁷⁶³ Epigrafik verilerden kentte Gaius Licinnius Marcius Thoantianos Fronto'nun⁷⁶⁴ ve Gaius Licinnius Thoantianos'un *gymnasiarkhēs*'lik yaptığı bilinmektedir (**IOi56**). Balboursa ve Boubon'da ise Oinoanda'daki gibi *gymnasiarkhia* görevinin *neoi* ve *gerontes*

⁷⁵⁸ Bahsi geçen yazıtın çok yakınında kaydedilen fragman halinde bir diğer yazıtta da *agoranomos* görevini üstlenmiş olan kişilerin bir tanrıya (olasılıkla Ares) heykel adadıkları görülmektedir (**IBb71**). Yazıtın üst kısımlarının kırık olmasından dolayı adları okunamamaktadır, ancak alt kısmın diğer yazıt ile aynı *formula* kullanılarak kazanmıştır.

⁷⁵⁹ Roma İmparatorluk Dönemi'nde ekonomik şartların ağırlaşmasına bağlı olarak finansal yükü ağır olan bu memurların sayısı artmış, daha önceden 1 yıl olarak belirlenmiş olan görev süreleri ise kısaltılmıştır. Böylece *agoranomia* memuriyet aynı yıl içinde birden fazla kişi tarafından dönüşümlü olarak üstlenilmiştir. Görev sürelerinin Oinoanda kentinde olasılıkla 6 ay iken, Boubon'da ise 3 ay olarak tespit olduğu tahmin edilmektedir, bk. Wörrle 1988, 112; ayrıca Magie 1950, 1511-1512, dn. 41.

⁷⁶⁰ Bunun dışında hamamın ısıtılması için yakacak sağlanması, *gymnasion*'un bakımını ve burada verilen eğitiminin denetlenmesi, yarışmaların düzenlenmesi gibi konularda da yetkindi. *Gymnasiarkhos*'un yükümlülükleri üzerine genel bilgi için bk. Magie 1950, 61-62 ve 652-653; Jones 1966, 221; Quass 1993, 286-291 ve 317-323.

⁷⁶¹ Asia Minor'den bazı örnekler için bk. TAM III.1, no. 21 ve 57 (Termessos); ISide, no. 103 (Side); SEG 44, 122 (Patara).

⁷⁶² Wörrle 1988, 113-114.

⁷⁶³ Wörrle (1988, 113-114), Lykia'daki diğer kent örneklerine dayanarak olasılıkla Oinoanda'da biri *neoi* biri *gerontes* için 2 adet *gymnasion* olduğunu ve her iki *gymnasion*'a birer adet *gymnasiarkhes* görevlendirildiğini önermektedir.

⁷⁶⁴ **IOi57**. Traianus Dönemi'ne tarihlenen yazıtta Gaius Licinnius Thoantianos Fronto'nun bu memuriyet dışında Lykia Birliği ve kent *grammateus*'liğini ve yine Lykia Birliği'nin *arkhiphylaks*'liğini üstlenmiş olduğu ve kente buğday dağıtımını (*sitometria*) yapmış olduğu görülmektedir.

olarak ayrıldığına dair herhangi bir belge yoktur. Boubon kentinden *boulē* ve *dēmos* tarafından onurlandırılan Nearkhos IV'ün *Lykiarkhes*'lik ve *grammateus*'lik yapmış olan ataların aynı zamanda *gymnasiarhēs* görevini de üstlendikleri ve yağ temininde buldukları da görülmektedir (**IBb26**: γυμνασιαρχησάντων καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἐλαίου ποιησαμέγων ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκτενῶς καὶ πλουσίως). Balboursa'dan iki yazıtta belgelenen *gymnasiarkhia*, bu yazıtlardan ilkinde yazıttaki deformasyondan dolayı ismi okunamayan bir şahıs tarafından oğlu Aurelius Marcianus adına üstlenilmiş,⁷⁶⁵ diğeri ise, Polydeukes tarafından yerine getirilmiştir (**IB119**). Polydeukes aynı zamanda kamu hazinesinden sorumlu *tamias*⁷⁶⁶ olarak da görev yapmıştır. “Demostheneia Yazıtı”ndan Oinoanda kentinde sayılarınının 4 olduğunu⁷⁶⁷ öğrendiğimiz *tamias* memuriyetinin Balboursa ve Boubon kentinden elde edilen verilerden bu kentlerdeki sayısına dair herhangi bir bilgi edinilememektedir.

Kentteki yapı işlerinin denetlenmesinden sorumlu olan ἐπιμελητῆς δημοσίων ἔργων Lykia kentlerinde 2. yüzyılla birlikte görülmeye başlanmıştır.⁷⁶⁸ “Demostheneia Yazıtı”nda sayısı 1 olarak karşımıza çıkan memuriyete Balboursa'dan da bir örnekte rastlanır. Yukarıda da bahsi geçen *prytanis* ve *gymnasiarkhos* memuriyetlerini üstlenmiş olan şahsın aynı zamanda bu görevi de yerine getirdiği görülmektedir (**IB115**). Aynı yazıttan şahsın *eikosaproteia* görevini üstlenmiş olduğu da görülür. “Demostheneia Yazıtı”nda da rastlanan bu ifade⁷⁶⁹, kentin en zenginlerinden seçilen 20 kişiden oluşan bir kurula işaret etmektedir. Olasılıkla Roma İmparatorluk yönetimi ile birlikte ortaya çıkmış olan⁷⁷⁰ bu grubun kentlerin imparatorluk kasasına (*fiscus*) ödemekle yükümlü oldukları vergiyi toplamakla sorumlu oldukları bilinmekte-

⁷⁶⁵ **IB115**: str. 10-12: “γυμνασιαρχήσαντα δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Αὐρ. Μαρκιανοῦ”.

⁷⁶⁶ Kent gelirlerini toplamak ve *boulē*'nin kararları gereğince gereken ödemeleri yapmakla sorumlu olan *tamias* hakkında daha detaylı bilgi için bk. Jones 1966, 241-242; Macro 1980, 679.

⁷⁶⁷ Wörrle 1988, 114-115.

⁷⁶⁸ Roma'daki *curator operum publicorum* memuriyetinden örnek alınarak 2. yüzyılla birlikte ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir, detaylı bilgi için Wörrle 1988, 117-118.

⁷⁶⁹ Yazıtta *eikosaprotos*'ların arazi gelirleriyle ilgilendikleri görülmektedir: str. 28-30: “Ὀνταν δὲ τὰ χωρία ἀποτάξωμεν ἢ ἐγὼ ἢ οἱ κληρονόμοι μου, τότε ὁ εἰκοσάπρωτος τῆ[ς] μὲν πρώτης τριετίας Σιμωνίδης τῶν δὲ ἄλλων τριετιῶν ὃν ἴαν κατὰ χρόνους ἢ πόλις ἔληται καὶ τὸ ἐκ[φ]όριον αὐτῶν εἰσπράξει καὶ ἐκδαν[είσ]ει, καθὼς ἐπάνω γέγραπται, καὶ προνοήσει τοῦ τὰ ἀγρεΐδια μὴ χεῖρ[ο]ἴνα γενέσθαι μηδὲ μειωθῆναι ποτε τὴν [πρ]όσοδον αὐτῶν· Çeviri: “Ben ve varislerim arazileri devredince, ilk 3 yılın *eikosaprotosu* olan Simonides, sonraki 3 yıllık dönemlerde ise her bir dönem için kentin seçeceği *eikosaprotos* bunların (arazilerin) gelirini toplayacak ve yukarıda yazılmış olduğu gibi faize verecek ve arazilerin daha kötü olmamaları için ve o zaman onların kirasınınun azalmaması için tedbir alacak.”

⁷⁷⁰ Roma yönetimi öncesinde Asia Minor'de *dekaproteia*'ya ilişkin hiçbir verinin bulunmayışı bu memuriyetin Roma İmparatorluk Dönemi memuriyeti olduğunu düşündürmektedir, krş. Seeck 1901, 147 vd.; Langhammer 1973, 254; Macro 1980, 668; Dmitriev 2005, 198. Hellenistik Dönem'de de var olabileceğine dair

dir.⁷⁷¹ İlk olarak 10 kişilik bir grup olarak ortaya çıkan ve *dekaprotoi* olarak adlandırılan kurul, Lykia’da olasılıkla Hadrianus Dönemi ile birlikte 20 kişiye çıkarılmıştır.⁷⁷² Balboursa’dan ele geçen bir diğer yazıtta ise *dekaproteia* belgelenmektedir (**IB117**). Bu sorumluluğu üstlenen şahsın 40 yıl boyunca *dekaprotos* olarak hizmet ettiği kaydedilmiştir.

Kamusal arazilerin-mülklerin ve dini mülklerin gelirlerinin, kentin finansal durumunun denetiminden sorumlu *logisteia*⁷⁷³ Kabalia Bölgesi’nin iki kentinde belgelenmektedir. Balboursa kentinde, agoranın kuzey kapısının (*tripylon*) ve çeşme (*hydreion*) yapısının inşasında Tlos’lu Androbios *alias* Eirenaios *logistēs* olarak görev yapmıştır (**IB140** ve **IB141**). *Logistes* Androbios *alias* Eirenaios⁷⁷⁴ yukarıda da bahsi geçen ve kentte pek çok idari memuriyette bulunmuş olan Polydeukes’in miras olarak bırakmış olduğu paranın bu yapılar için doğru şekilde harcanıp harcanmadığını denetlemiş olmalıdır. *Logistēs* Marcus Aurelius Dionysos II⁷⁷⁵ ise Balboursa kenti eşraf tabakasından bir şahsın kamusal işlerin *epimeletes*’liğini kendi cebinden üstlenmiş olduğunu denetlemektedir (**IB115**: str. 1-7: [--- ἐπιμε]λησάμενον καὶ τῶν δημοσίων ἔργων ἐκ τῶν ἰδίων καθὼς ἐμαρτυρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ ἀξιολογωτάτου λογιστοῦ Μ. Αὐρ. Διονυσίου δῖς). Yine benzer bir şekilde, Balboursa ve Attaleia vatandaşı olan Marcus Aurelius Thoantianos’un Lykia Birliği tarafından onurlandırıldığı yazıtta hem kendi hem de vatandaşlık almış olduğu kentte yapmış olduğu *euergesia* faaliyetlerinin *logistēs* Marcus Ulpius Tertullianus Aquila⁷⁷⁶ tarafından teftiş edildiği öğrenilmektedir (**IB113**). Oinoanda’dan, kentin *boulē*, *demos* ve *gerousia*’sının hem *Lykiarkhēs* hem de kentin *logistēs*’i Tiberius Claudius

karşı görüş için bk. Boecklin – Hyatt 1934, 517-519; konuya ilişkin en güncel ve en detaylı çalışma Ch. Samitz tarafından yapılmıştır, bk. Samitz 2013, 1-61.

⁷⁷¹ Ayrıca bk. Liebenam 1900, 490, dn. 1 ve 552-553; Magie 1950, 648 ve 1516-1517, dn. 48; Jones 1966, 139-140; Quass 1993, 178, dn. 570; Adak – Şahin 2004b, 91, dn. 10.

⁷⁷² Idebessos (TAM II.3, no. 838), Arneai (TAM II.3, no. 765) ve Iasos (Iasos, no. 248) kentlerinde belgelenen Hadrianus Dönemi üç adet yazıtta bu iki memuriyetin birlikte kullanılmış olması nedeniyle E. Hula tarafından Hadrianus Dönemi ile birlikte *dekaproteia*’nın yerini *eikosaproteia*’nın aldığı ileri sürülmektedir, bk. Hula 1902, 197 vd. İS 124 yılına tarihlenen “Demostheneia Yazıtı” da E. Hula’nın bu görüşünü destekler niteliktedir, krş. Wörrle 1988, 162-163. Ancak S. Dmitriev (2005, 198-200), *dekaproteia*’nın 2. ve 3. yüzyıllarda da devam ettiğini, dolayısıyla 2. yüzyılın başlarında kurulmuş olan bir kurulun bir başkasıyla yer değiştirmesinin mümkün olmayacağını belirtir.

⁷⁷³ *Logistai (curatores rei publicae)* için bk. Burton 1979, 465 vd.; Jones 1966, 136-138; Eck 1979, 190-228; 1998, 128-131; 2000, 278-281; Dmitriev 2005, 189-197; Takmer – Oktan 2013, 75-79.

⁷⁷⁴ Reitzenstein 2011, 107.

⁷⁷⁵ Burada adı geçen Marcus Aurelius Dionysos II, Neisalı ünlü *Dionysii* ailesine mensup olup Lykia Birliği’nin *arkhiereus*’luğunu ve *grammateus*’liğini üstlenmiştir, bk. Takmer – Oktan 2013, 74-75, no. 5. İS 3. yüzyılın başında *Lykiarkhes* unvanını alan Dionysos II olasılıkla bu tarihten kısa bir süre sonra Balboursa kentinin *logistes*’liğini yapmış olmalıdır, bk. Şahin 2006, no. 2-7; Takmer – Oktan 2013, 75.

⁷⁷⁶ Aynı şahsın Nikomedeia’dan belgelenen bir ağırlık taşında da *curator rei publicae* olarak kaydedildiği bilinmektedir, bk. Haensch – Weiss 2005, 454-456.

Ant[...] Hyperekhios'u⁷⁷⁷ onurlandırmış olduğu bir yazıt bilinmektedir (**IOi8**). Şahsın *praenomen* ve *nomen gentilicium*'u, onun Iulius-Claudius'lar egemenliği (ve olasılıkla Claudius'un egemenliği) sırasında vatandaşlık hakkı elde eden bir ailenin mensubu olduğunu göstermektedir. Yazıtın tarihlemesine ilişkin kesin bir şey söylemek mümkün değildir.⁷⁷⁸ Hyperekhios'un *curator rei publicae* sorumluluğunu kentteki hangi harcama kalemiyle ilişkili olarak üstlendiği de yazıtta belirtilmemektedir.

“Demostheneia Yazıtı”nda çok fazla bahsi geçen ve görevleri üzerinde sıkça durulan diğer bir memuriyet *agōnothetēs*'liktir. Kentlerin eşraf tabakasına mensup bireyleri tarafından *leitourgia* olarak üstlenilen *agōnothesia* memuriyeti kentte yapılan bayramların ve oyunların/yarışların düzenlenmesinden sorumludur.⁷⁷⁹ “Demostheneia Yazıtı”nda bayram düzenlemeleri dâhilinde *agōnothetēs*'in Iulius Demosthenes'in *panēgyris* için yaptırmış olduğu Hadrianus'un yanı sıra Apollon *Patroos*'un da işlenmiş portrelerine sahip olan altın bir çelenki taşıyacağı⁷⁸⁰; önceden bahsedilen altın tacı takacağı ve mor bir elbise giyeceği, yeni yılın başlangıcında, imparator ve kent tanrıları için dindarlığını sergileyerek Dios Ayı'nın Augustus gününde diğer *arkhon*'lara eşlik ederek açılış töreni yapacağı⁷⁸¹; *boulē* ve *eklēsia* toplantılarında ve gösterilerde önceden belirlenen şekilde ön koltukta oturma hakkına sahip olacağı; *agōnothetēs* olduğu yılda *bouleutēs*'ler arasından 3 *panēgyriarkhai* seçeceği⁷⁸²; 10 tane *sebastophoros*⁷⁸³ seçeceği⁷⁸⁴ ve 20 tane *mastigophoros* seçeceği⁷⁸⁵ belirlenmiştir.

⁷⁷⁷ Onurlandırılan şahsın adı str. 9'da “Τιβέριον Κλαύδιον [— — —]” şeklinde geçmektedir, ancak ilk satırda yer alan *vocativus* haldeki “Υπερέχι” şahsın *cognomen*'i olduğundan “Tiberius Claudius Ant[...] Hyperekhos” olarak tamamlama yapılmıştır, bk. Hall – Milner 1994, 42; Reitzenstein 2011, 237, no. 11; Takmer – Oktan 2013, 79, dn. 137.

⁷⁷⁸ D. Reitzenstein tarafından yazıtta yer alan *logistes*'in, 144 yılı Lykia Birlik rahibi Claudius Antimakhos ile aynı kişi olabileceği düşünülmektedir, bk. Reitzenstein 2011, 201-202, no. 50. Aynı zamanda söz konusu *logistes*'lik görevini Birlik rahipliği görevini icra ettikten sonra üstlenmiş olabileceğini de belirtmektedir, bk. Reitzenstein 2011, 237, no. 115. Dolayısıyla yazıt, İS geç 2. yüzyıl ve belki de erken 3. yüzyıla tarihlenebilir.

⁷⁷⁹ Wörrle 1988, 183-209; Jones 1998, 234.

⁷⁸⁰ **IOi130**, str. 52-53: “στέφανον χρυσοῦν [ἔχο]ντα ἔκτυπα πρόσωπα Αὐτοκράτορος Νέρουα Τραιανοῦ Ἀδρια[νοῦ] | Καίσαρος Σεβαστοῦ καὶ τοῦ προκαθη[γέτ]ου ἡ[μῶ]ν πατρῶου θεοῦ Ἀπόλλωνος, ὃν φορήσει ὁ ἀγωναθέτης”.

⁷⁸¹ **IOi130**, str. 56-58: “τὸν ἀγωναθέτην φορεῖν τὸ[ν προδη]λοῦμενον στέφανον χρυσοῦν καὶ στολὴν π[ορφυ]ρᾶν καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ νέου ἔτους ποιεῖσθαι τὴν προπορείαν ἐπιτελοῦντα τὰς εἰς τὸν Αὐτοκρά[τορα] | καὶ τοὺς πατρίους θεοὺς εὐσεβείας ἐν τῇ σ[εβαστ]ῆ τοῦ Δείου μηνὸς καὶ συνπομπεύοντα τοῖς ἄλλοις ἄρχουσι, ...”

⁷⁸² **IOi130**, str. 58-59: “ἐν δὲ ταῖς βουλαῖς καὶ ἐκλησί[αις καὶ] | θεωρίαις προεδρεύειν ἐν τῷ προδ[η]λουμ[ένω] σ[χ]ήματι, ἐν ᾧ δ' ἂν ἔτει ἀγωναθετῆ αἰρείσθαι ὑπ' αὐτοῦ πανηγυριάρχας γ' ἐκ τῶν βουλευτῶν...”

⁷⁸³ Marcia Aurelia Polykleia'nın onurlandırıldığı yazıtta kurmuş olduğu bayramda üç gün için atanmış olan *sebastophoros*'lar ve *mastigophoros*'lar dışında sürekli *sebastophoros*'ların da bulunduğu görülür, bk. **IOi33**, str. 27-31.

“Demostheneia Yazıtı” dışında Gaius Iulius Demosthenes’in kurmuş olduğu bayrama *panegyris*’in 34. kutlamasında çocuklar güreş müsabakasını kazanan Marcus Aurelius Onesiphoros’un (IOi29) ve yine aynı kutlamada kazanan Gagaili Aurelius Onesimeion’un (IOi30) onurlandırma yazıtlarında rastlanır. Oinoanda kentinde Demostheneia dışında Iulius Lucius Pilius Euarestus tarafından tüm Lykialılar’a açık⁷⁸⁶ bir *panēgyris* kurulmuştur. 1. ve 2. kutlamalarda bayramın adı Severeia Aleksandreia Euaresteia; daha sonraki kutlamalarda ise sadece Euaresteia olarak görülmektedir.⁷⁸⁷ Kentteki bir diğer bayram ise Meleagris’in mal-mülkünden (ἀπὸ οὐσίας Μελεαγρίδος) kurulmuş olan *panēgyris*’tir. Agonistik yazıtlarda kent dışından herhangi birinin onurlandırılmamış olması Meleagreia’nın sadece Oinoanda vatandaşlarına açık olduğunu göstermektedir.⁷⁸⁸ Kentten belgelenen Marcus Aurelius Artemon ve eşi Markia Aurelia Polykleia tarafından kurulmuş olan *gymnikos* ve *thymelikos* yarışları da yine tüm Lykia’ya açıktır; ancak bunun yanı sıra (ἀγώνων θυμηλικού καὶ γυμνικουῦ ἐκ πάντων Λυκίων⁷⁸⁹ – ἀγῶνας θυμηλικόν καὶ γυμνικὸν ἐκ τε Λυκίων πάντων⁷⁹⁰), Termessos Maior ve Kibyra kentlerine de açık olarak düzenlenmiştir. Bir diğer şahıs bayramı ise Antipatrianos tarafından kurulmuş olan *panēgyris*’tir (Antipatrianos’un hediyesi / δωρεᾶς Ἀντιπατριανοῦ).⁷⁹¹ İlişkili yazıtlardan birinde *panēgyris*’in 3. kutlamasında *agōnothetēs* olan Marcus Aurelius Hermaios’un *panēgyris*’in kurucusu Antipatros’un babası Androbios’u onurlandırdığı görülür⁷⁹²; bu durum bayramın Androbeia olarak adlandırılmış olabileceğini akla getirmektedir. 3. çocuklar *pankraton* müsabakasını kazanan Aurelius Aleksandros alias Makedonis’in (IOi36) ve çocuklar kategorisinde galibiyet kazanan Aurelius Pamphileanios Phileros’un (IOi35) onurlandırma yazıtlarında her ikisinin de Oinoandalı olarak belirtilmiş olma-

⁷⁸⁴ IOi130, str. 61: “ὁμοίως αἰρεῖσθαι ὑπ’ αὐτοῦ καὶ σεβαστοφόρους ἰ...”.

⁷⁸⁵ IOi130, str. 63: “ὁμοίως αἰρεῖσθαι ὑπ’ αὐτοῦ καὶ μαστειγοφόρους κ’...”.

⁷⁸⁶ Yazıtların sonunda yer alan κοινὰ Λυκίων ve κοινὸν Λυκίων ifadeleri ile müsabakaların tüm Lykialılar’a açık olduğu belirtilmiştir; bk. Wörrle 1988, 239-242.

⁷⁸⁷ Euaresteia’yı kronolojik olarak takip etmek mümkün gözükmemektedir: 1. ve 2. kutlama Severus Alexander (İS 222-235) zamanında (olasılıkla ilki 220’lerin başında, ikincisi ise 220’lerin sonunda); üçüncüsü 230’ların başında; dördüncüsü Maximinus Thrax (İS 235-238); Antoneia Euaresteia olarak anılan beşincisi Gordianus III (238-244); altıncısı ise büyük olasılıkla 240’ların sonunda yapılmış olmalıdır. Bu tarihten sonrasında bayrama dair dair herhangi bir veri yoktur; bayram hakkında detaylı bilgi için bk. Hall – Milner 1994, 26-29.

⁷⁸⁸ Meleagreia ile ilişkili yazıtlar için bk. IOi37-42; IOi44 ve IOi47. Meleagris’in mal-mülkünden (ἀπὸ οὐσίας Μελεαγρίδος) Severeia Aleksandreia için de ödeme yapılmıştır (IOi44); ayrıca Severeia Antoneia Geteia (IOi38) ve Severeia Antoneia (IOi39) için de bağışta bulunulmuştur.

⁷⁸⁹ Marcus Aurelius Artemon’un onurlandırma yazıtı için bk. IOi32, str. 19-27.

⁷⁹⁰ Marcia Aurelia Polykleia’nın onurlandırma yazıtı için bk. IOi33, str. 15-21.

⁷⁹¹ İlişkili yazıtlar için bk. IOi 34-36.

⁷⁹² IOi34: Πανηγυρ[έ]ως . γ’ . δωρεᾶς Ἀντιπατριάνου Ἀ[ν]δροβίου Μάρ(κος) Ἀὐρ(ήλιος) Ἑρμα[ί]ος γ’ ὁ καὶ Πανηγυρικὸς Ἑρμαίου β’ | Θεοαντος Ἑρμαίου ἀγνωοθητής | τὸν ἀνδρέαντα τοῦ Ἀνδροβίου.

sı oyunların sadece Oinoandalılar'a açık olduğuna işaret etmektedir. Balboursa'da ise Meleagros'un hediyesinden (ἐκ δωρεᾶς) ifadesi ile anlaşıldığı üzere Meleagros'un yapmış olduğu büyük bir para bağıışı ile kurulmuş bir *themis* (Meleagreia) bulunmaktadır.⁷⁹³ Ve yine yazıtlardaki ifadelerden anlaşıldığı üzere oyunlar/yarışlar sadece kentin kendi vatandaşlarına açık olarak düzenlenmiştir.⁷⁹⁴ Boubon kent ise bu konuda en az veri elde edilen kenttir; sadece yetişkinler güreş müsabakasını kazanan Marcus Aurelius Hermaios'un (**IBb33**) ve çocuklar pankration'unu kazanan Marcus Aurelius Artemon'un (**IBb34**) onurlandırma kararlarından kentte bir *agōn* (ἀγῶνα θεμίδος τετραετηρικῆς) düzenlenmiş olduğu öğrenilmektedir.

Bahsi geçen bayramlarla ilişkili yazıtlarda tespit edilebilen *agōnothetēs*'ler aşağıda verilen listede görülebilir:

Balboursa		
Kastor oğlu Meleagros oğlu Thoantaios oğlu Thoantianos (διὰ βίου)	Meleagreia <i>themis</i> 1 <i>themis</i> 4 <i>themis</i> 6 <i>themis</i> 7 <i>themis</i> 9 <i>themis</i> 11	IB127; IB137 IB129 IB133; IB130 IB124; IB131 IB125 IB126; IB128; IB132
Boubon		
Marcus Aurelius Troilos		
Oinoanda		
Aurelius Antipatros <i>alias</i> Klearkhos	Meleagreia/ <i>themis</i> ?	IOi41; IOi42
Tlepolemos oğlu Tlepolemos oğlu Kroisos oğlu Simonides	Meleagreia/ <i>themis</i> 2	IOi37
Aurelius Kroisos	Meleagreia/ <i>panegyris</i> 13	IOi40
Aurelius Antikhares	Meleagreia / <i>themis</i> 20	IOi47

⁷⁹³ Balboursa halkı Meleagreia oyunları için Antoninus Pius'tan izin istemiş, imparator ise Balbouralıların arkhon'larına, *boulē* ve *dēmos*'una ithafen bir mektup ileterek Kastor oğlu Meleagros'un karşı göstermiş olduğu cömertliği takdir ettiğini ve kentteki atletik ve müzikal *agōn*'u onayladığını belirtmiştir (**IB135**, str. 11-15: τὴν φιλοτειμίαν, ἣν ἐπιδέδεικται πρὸς ὑμᾶς Μελέαγρος | Κάστορος, [ἐπήν]εσα. [β]εβαιῶν <τόν> | [ἀ]γῶν[α γυμνικ]ὸν μουσικὸν | ἐν τῇ [ὑμετ]έρῃ πόλει')

⁷⁹⁴ **IB124; IB125; IB126; IB130**: ἀνήρ τῶν παρ' ἡμῶν εὐσχημονεστάτων; **IB128**: Βαλβουρεὺς; **IB129; IB133**: ἀνήρ ἐκ τῶν πρώτων ἐν τῇ πόλει.

Marcus Aurelius Orthagorianos	Severeia Aleksandreia <i>/panegyris ?</i>	IOi44
Lucius Claudius Flavianus [. . .]	Severeia Antoneia Ge- teia/ <i>themis 5</i>	IOi38
Aleksandros oğlu Thoas oğlu Erpias(/Herpias) oğlu Er- pias(/Herpias)	Severeia Antoneia <i>panegyris 11</i> <i>themis 7</i>	IOi39
Marcus Aurelius Antimakhos	Demostheneia / <i>panegyris 34</i>	IOi 29; IOi30
Marcus Aurelius Hermaios	Antipatrianos'un hediye- si (δωρεᾶς Ἀντιπατριανοῦ) <i>panegyris 3</i>	IOi36
Iulius Lucius Pilius Euarestos (διὰ βίου)	Severeia Aleksandreia Euaresteia/ <i>panegyris 1</i> <i>/panegyris 2</i> <i>/panegyris ?</i> Euaresteia/ <i>panegyris 4</i> <i>/panegyris 5</i> <i>/panegyris ?</i> Antoneia Euaresteia / <i>panegyris 5</i>	IOi14; IOi15; IOi22 IOi16; IOi17; IOi18; IOi21 IOi23 IOi25 IOi12 IOi24 IOi13

3.4.2. Kabalia Kentleri Eşraf Aileleri, Kent İçi Faaliyetleri ve Diğer Kentler ile Sosyal İlişkileri

Anadolu'daki pek çok kentin yazıtlarına bakıldığında, bu kentlerde kent yönetimini ve kent ekonomisini elinde tutan seçkin ve zengin ailelere rastlanmaktadır. Kent memuriyetlerini (*bouleutikai arkhai*) üstlenen bu ailelerden bazıları eyalet düzeyinde de itibarlı olup Birlik memuriyetlerinde görev yapmış bireylere sahip olmuşlardır. Hatta en seçkin ailelerin bireyleri Roma atlı (*ordo equester*) ve *senatus* (*ordo senatorius*) sınıflarına kabul edilerek imparatorluğun hem yönetiminde hem de ordusunda yer almışlardır. Bu seçkin kimseler sadece kent yönetimde söz sahibi olmakla kalmayıp, toplum hayatını da şekillendiren pek çok bayram, av

şenlikler ve gladyatör dövüşleri düzenlemişler, aynı zamanda kentleri için *gymnasion*, hamam gibi yapılar yaptırmışlar ve böylece kentlerinin daha mamur hale gelmesini sağlamışlardır.

Oinoanda kentine bakıldığında kentin kalkınmasını sağlamış olan pek çok aile görülmektedir. Bu aileler arasından en tanınmış olarak Licinnia Flavilla tarafından yaptırılan anıtın yazıtı aracılığı ile bireylerine ilişkin pek çok bilginin ulaşılabildiği *Licinnii* soyu sayılabilir. İS 2. yüzyıla ait olan ve bloklar halinde kazınmış olan anıt yazıtta *Licinnii* ailesine mensup bireyler 12 kuşak boyunca ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır (**IOi77**).⁷⁹⁵ Aile dışından kimseler ile evlilik yapmış olan bireyler, ailenin diğer aileler ile olan ilişkilerini görmek açısından önem taşırken, önemli memuriyetlerde bulunmuş olan aile bireyleri ise kentin Roma ile ilişkilerini kavramak açısından büyük önem taşımaktadır. Ailenin ilk kuşaklarına bakıldığında Thoas'ın oğulları Licinnius Mousaios ve Marcius Thoas öne çıkmaktadır. Yazıtta her ikisinin de *Lykiarkhēs*'lik yapmış olduğu kaydedilmiş olan kardeşlerden Licinnius Mousaios Nero Dönemi'nde, Marcius Thoas ise Vespasianus Dönemi'nde Roma vatandaşlık hakkı almıştır.⁷⁹⁶

Licinnius Mousaios'un torunu Licinnia Maxima, Oinoanda'nın diğer bir soylu ailesi olan *Iulii* ailesine mensup Iulius Antoninus ile evlenerek bu iki zengin ailenin birleşmesini sağlamıştır. *Licinnii* kadar detaylı bir şekilde bilinmeyen *Iulii* ailesi olasılıkla Roma vatandaşlık hakkını Augustus'tan alan Oinoanda'nın yerli ve zengin ailelerinden biri olarak sayılmaktadır.⁷⁹⁷ Iulius Antoninus'un babası olan ve kentte ünlü Demostheneia'yı kuran Gaius Iulius Demosthenes'in Roma *equester* sınıfı mensubu olarak Sicilia Eyaleti *procurator*'luğuna kadar yükseldiği; ayrıca Lykia Birliği *grammateus*'i olduğu kent tarafından kendisi için dikilmiş onurlandırma yazıtı aracılığı ile bilinmektedir.⁷⁹⁸ Licinnia Flavilla'nın anıt yazıtı ise bu görevlere *Lykiarkhes* unvanını da eklemekte ve babası gibi *equester* sınıfa mensup olan Iulius Antoninus'un da I. Hispania Cohors'u ile I. Celtiberia Cohors'unun *praefectus*'u ve IV. İskit

⁷⁹⁵ *Licinnii* hakkında daha detaylı bilgi için bk. Jameson 1966; Ras 1995, 31 vd.; özellikle Gökalp 2002.

⁷⁹⁶ Jameson 1966, 125. Licinnius Mousaios'un vatandaşlığı torununun adının Mucianus olmasından yola çıkılarak *legatus Augusti propraetore* C. Licinnius Mucianus'tan aldığı görülmektedir; C. Licinnius Mucianus Oinoanda kentinden kendisi için dikilmiş bir onurlandırma yazıtında (bk. **IOi6**: [Γά]ον Λικίνιον Μουκι[[αν]όν, πρεσβευτήν [[Νέρωνος]] | Κλαυδίου Καίσαρος Σεβαστο[ὺ] | Γερμανικοῦ ἀντιστρατήγων | Ἑρμαῖος Σιλλέου, φύσει | δὲ Διογένους, τὸν ἑαυτο[ὺ] | εὐεργέτην.) ve Boubon'dan ise Sebasteion'da fragman halinde bir yazıtta (bk. **IBb9**: [- - - yakl. 3 str. - - -] Βουβωνέων ἢ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἀφιέρωσεν διὰ Γαίου Λικίνιου Μουκιανοῦ πρεσβευτοῦ [[Νέρωνος]] Σεβαστοῦ | ἀντιστρατήγου) belgelenmiştir. Marcius Thoas ise Lykia-Pamphylia'da görev yapan *legatus Augusti propraetore* Sextus Marcius Priscus'tan almıştır, bk. PIR² M242; Eck 1970, 65-75.

⁷⁹⁷ Wörrle 1988, 57 vd.; Syme 1995, 281-282.

⁷⁹⁸ **IOi31**, str. 3-9: γενό[[μενον] ἀρχιερέα τῶν [Σεβασ]]τῶν καὶ γραμματέα Λυ[[κίων] | τοῦ κοινοῦ καὶ ἀγωνοθέ[την] | τῶν πενταετηρικῶν μ[εγάλ]ων ἰσολυμπίων Οὐεσ[[πα]]σιανείων; ayrıca bk. Wörrle 1988, 55-76; Milner – Mitchell 1995, 96-97; Baressi 2003, 501-502.

Lejyonu'nun *tribunus militum*'u olarak görev yapmış olduğu kaydetmektedir.⁷⁹⁹ Licinnia Maxima ve Iulius Antoninus arasında gerçekleşmiş olan bu evlilik iki ailenin birleşmesi açısından önem taşımamasının yanı sıra *Licinnii* ailesinin Roma *equester* sınıfına alınmasını da sağlamıştır. Licinnia Maxima ve Iulius Antoninus'tan doğan Iulia Lysimakhe ise her iki aile için de çok önemli olan bir evlilik yaparak Patara'lı *Lykiarkhes* Claudius Dryantianus ile evlenir. Bu evliliğin en önemli sonucu Iulius Antoninus ve Iulia Lysimakhe'den doğan ve Antoninus Pius Dönemi'nde Roma *senatus*'una giren Claudius Agrippinus'un çocuklarından Claudia Ammiana Dryantilla'nın *senatus* sınıfından Sulpicius Pollio ile evlenmesidir. Zira bu şekilde aile Roma ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Claudia Ammiana Dryantilla ve Sulpicius Pollio evliliğinden doğan Sulpicius Iustus, Lycia-Pamphylia *proconsul*'u⁸⁰⁰, erkek kardeşi Sulpicius Pollio ise "*legatus proconsulis pro praetore provinciae Lyciae et Pamphyliae*" olarak⁸⁰¹ görev yapmışlardır. Kız kardeşleri Sulpicia Agrippina da *consul* sınıfından Sossius Falco⁸⁰² ile ailenin politik anlamda güçlenmesini sağlayacak bir evlilik yapmıştır (Σουλπικία Ἀγριππείνα ἢ γαμηθεῖσα [Σ]οσσίω Φάλκω[ν] ὑπατικ[ῶ]).⁸⁰³ Agrippinus'un kız kardeşi Claudia Helene'nin *senatus* sınıfından Claudius Titanus ile evliliğinden olan Iulia Procla da *consul* sınıfından Gaius Claudius Clemens Licinnianus⁸⁰⁴ ile bir evlilik yaparak ailenin ilişkilerinin devam etmesini ve güçlenmesini sağlamış görünmektedir.⁸⁰⁵ Bu şekilde evlilikler aracılığı ile hem *Licinnii* hem de *Iulii* aileleri Roma ile ilişkilerini güçlendirerek politik anlamda öne çıkmış ve kentteki diğer zengin ve yönetimde söz sahibi ailelerin önüne geçmiş gözükmektedir.

Roma, egemen bir güç haline gelerek Asia Minor'deki bölgeleri eyaletleştirmesinden sonra kentin önde gelen seçkin aileleriyle yakın ilişkiler kurmuş, yukarıda da bahsedildiği üzere kent elitine mensup kişilere vatandaşlık hakkı vermiştir. Bunun temel nedenlerinden birisi de kent yönetimini kent seçkinleriyle birlikte sağlamak istemiş olmasıdır. Böylece eya-

⁷⁹⁹ **IOi77**, str. II. 47-60: ...[Γ]ουλίω Ἀντωνείω, τῷ γενομένῳ ἐπάρχῳ σπείρης πρώτης Σ[π]ανῶν καὶ [σ]πείρης πρώτης Κελτιβήρων, χειλιάρχῳ | λεγεῶνος τετάρτης Σ[κ]υθικῆς, υἱῷ Γαίου [Γ]ουλίου Δημοσθένους, ὃς ἐγένετο χειλιάρχος λεγεῶνος Σιδη(ρᾶς) καὶ ἑπαρχος εἰλης ἐβδόμης Φρυγῶν ἐπίτροπος Αὐτοκράτορος Τραιανοῦ ἐπαρχείας Σικελίας καὶ τῶν συντελουσῶν νήσων καὶ μετὰ τοῦτο | Λυκιάρχης.

⁸⁰⁰ Rémy 1989, 318-319, no. 269.

⁸⁰¹ Rémy 1989, 330, no. 289.

⁸⁰² PIR¹ III, 254, no. 555; ayrıca Jameson 1966, 127-128.

⁸⁰³ **IOi77**, str. III. 12-14.

⁸⁰⁴ PIR² C837; ayrıca bk. Barresi 2003, 501; Reitzenstein 2011, 10, dn. 7. Claudius *gens* adının Gaius *praenomen*'i ile birlikte kullanımının Tiberius tarafından verilmiş bir *cives Romani* hakkı ile ilişkili olabileceği şeklindeki değerlendirmeler kabul edilirse (bk. Holtheide 1983, 159-160, dn. 309), C. Claudius Clemens Licinnianus'un ailesinin vatandaşlık hakkını Tiberius Dönemi'nde elde etmiş olabileceği düşünülebilir.

lete gönderilmiş olan valiler kentin eşraf tabakası ile muhatap oluyordu ve yine vergileri toplumun bu sınıfından teslim alıyordu. Ancak bunun yanı sıra kentteki seçkin tabakanın Roma ile ilişkilerini sadece yönetim ve halk arasında bir bağ olmaktan öte götürmüş olduğu, Roma ilişkileri güçlendirerek imparatorluk düzeyinde görevler alarak Roma *cursus honorum*'u içerisinde kariyer yapma hakkı elde ettikleri ve böylece kendi sosyal statülerini de yükseltmiş oldukları görülmektedir.

Licinnius Mousaios'un kendisi gibi *Lykiarkhes* olan diğer torunu Licinnius Longus'un ise Balboura kentinin tanınmış ailesi *Marcii* ailesine mensup karısı Marcia Lykia ile birlikte *Lykiarkhes*'likten önce Loos ayında Claudius Sacerdos'un başrahipliği sırasında Augustus rahipliği yaptığı, ayrıca av şenlikleri, hayvan dövüşleri ve gladyatör dövüşleri düzenlediği kaydedilmektedir. Longus'un kızı Marcia Ge Lycia ise ilk evliliğini Pinara'dan Titus Flavius Capito, ikinci evliliğini ise Kadyanda'dan Marcus Claudius Flavianus ile yapmıştır. Böylece yapmış olduğu evlilikler ile ailesinin diğer kentlerin eşraf tabakası ile akrabalık bağı taşımasını sağlamıştır. Licinnius Longus'un erkek kardeşi Licinnius Fronto da yine aile içindeki önemli bireyler arasında sayılabilir. Licinnia Flavilla anıtı dışında, kendisi için dikilmiş bir onurlandırma yazıtında daha ismine rastlanmaktadır (IOi57). Traianus Dönemi'ne tarihlenen yazıtta kentte *grammateia* ve *gymnasiarkhia* memuriyetlerini yerine getirdiği, karısı Licinnia Flavilla ile birlikte Augustuslar'ın rahipliğini üstlendiği; bunların yanı sıra Lykia Birliği'nde de *grammateia* ve *arkhiphylakia* memuriyetlerini üstlenmiş olduğu kaydedilmektedir. Yazıtta Fronto'nun kent yönetiminde ve Birlik düzeyinde memuriyetleri üstlenmesinin yanı sıra iki kez *sitometria* yani buğday dağıtımını yapmış olduğu da eklenmektedir. Kent son derece güç bir durumda iken yapmış olduğu ikinci *sitometria*'nın hem devlet buğdayından hem de kendi cebinden vermiş olduğu da belirtilmektedir.⁸⁰⁶ Bu yazıtta da açıkça görülmektedir ki kent eliti yönetimi elinde tutmanın yanı sıra kent ekonomisini de idare etmekteydi. Olasılıkla verimli olan Seki Ovası'nda bulunan tarım arazilerinin çoğuna sahip olan Oinoanda eşrafı,⁸⁰⁷ bu ara-

⁸⁰⁵ Yazıtın ilişkili satırları şu şekildedir; IOi77, str. III. 15-23: ἀπὸ τῆς Κλαυδία[ς] Ἑλένης | τῆς θυγατρὸς Κλ[α]υδίου [Δ]ρυαντιανοῦ καὶ ἀπ[ὸ] Κλαυδ[ί]ου | Τιτιανοῦ συνκλ[η]τικοῦ θυ[γ]ατέρες Κλαυδ[ί]α Τιτια[ν]ή | καὶ Κλαυδία Ἰου[λ]ία Πρόκλα ἡ γαμηθεῖσα Γαίω Κλαυδ[ί]ω Κλήμεντι Λικινν[ι]α[ν]ῶ | ὑπατικῶ.

⁸⁰⁶ IOi57, str. 10-13: "...σειτομετρήσαντα πάλιν | τοὺς πολείτας ἕκ τε τοῦ δημοσίου πυρο[ῦ] | καὶ οὗ ἐκ τῶν ἰδίων ἐπέδωκεν ἐν δυσ|χρηστοτάτῳ καιρῶ, ...".

⁸⁰⁷ Kent eşrafı aynı zamanda yapmış oldukları evlilikler sayesinde kent dışında da arazi sahibi olabiliyorlardı. Licinnius Longus ve Marcia Lykia'nın oğulları Licinnius Mousaios, kız kardeşi Marcia Ge Lycia'nın Pinara'dan Titus Flavius Capito ile yapmış olduğu evlilik sayesinde Pinara'dan arazilere sahip olduğu kendisi için dikilmiş olan bir yazıtla bilinmektedir. Yazıtta ἐφοριαστής (kira toplayıcı) Epityhkanon oğlu Zosimos'un arazi sahibi (κτήτωρ) Licinnius Mousaios'u onurlandırdığı görülmektedir, bk. IGR III, 576.

zilerden sağlamış oldukları tarım ürünlerini/tahılları hem yerel pazarda satıyor, hem de kent dışına ticaretini yapıyor olmalıydılar.⁸⁰⁸

Oinoanda kentinde *sitometria* (tahıl dağıtımı) yapan diğer şahıslar da bulunmaktadır. İS 3. yüzyılın ortalarında⁸⁰⁹ yaşanan başka bir kıtlıkta ise bu defa Marcus Aurelius Artemon'un kente yardım ettiği görülmektedir (**IOi32**). Kendisi için *boulē*, *dēmos* ve *gerousia* tarafından dikilmiş olan onurlandırma yazıtında tüm memuriyetleri yerine getiren ve Birlik'in *hypophylakia*, *arkhiphylakia* görevlerini üstlenen Artemon'un kentteki kıtlık zamanında vatandaşların ihtiyaç duymuş olduğu her şeyi verdiği yazmaktadır.⁸¹⁰ Yazıtta aynı zamanda Artemon'un eşi Marcia Aurelia Polykleia ile birlikte tüm Lykia'ya, ayrıca akraba kent olarak tanımladığı Termessos'a ve Kibyra'ya açık, *thymelikos* (müzikal/teatral) ve *gymnikos* (atletik) bir festival kurmuş olduğu da kaydedilmektedir. Eşi Marcia Aurelia Polykleia için dikilmiş olan yazıttan ise kendisinin de eşi gibi seçkin ve varlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Zira yazıtta (str. 25-33) “*festival boyunca 500'lerin her birine 10 denarii, vatandaşların her birine 2 denarii, sürekli sebastophoroslara ve üç gün için atanmış olan sebastophoroslara ve mastigophoroslara günlük 1 denarius dağıtım*” yaptığı yazmaktadır.⁸¹¹

Soylu ailelerin bu şekilde bayramlar kurarak kent sakinlerinin sosyal hayatını da şekillendirdiği ve bu şekilde kent ekonomisini de canlandırmış olduğu bilinmektedir. Zira bu şekilde bayrama ev sahipliği yapan kentte kalabalık bir insan topluluğu toplanmaktaydı ve bu durum da pek çok tüccarın kente olan ilgisini arttırıyordu. Oinoanda kentinde de Marcus Aurelius Artemon ve eşinin kurmuş olduğu gibi pek çok bayram kurulmuş olduğu yazıtlar aracılığı ile bilinmektedir. Yukarıda da bahsi geçen Demosthenes'in kendi adına kurmuş olduğu Demostheneia, bayramın nasıl kutlanacağını detaylı bir şekilde aktarılmış olduğu yazıttan bilinmektedir (**IOi130**). Ayrıca yine kent seçkinlerinden Meleagris tarafından 2. yüzyılın son-

⁸⁰⁸ Bu gibi güç durumlarda yani kıtlık zamanlarda kent zenginleri, ticaretini yapmak için stoklamış oldukları tahılları halka dağıtıyorlardı. Kentlerdeki tahıl kıtlıkları hasat yetersizliğinden kaynaklı olabildiği gibi, bazı durumlarda üreticilerin daha büyük kazançlar elde etmek için ürünlerini, tahıllarını stoklamış olmalarından da kaynaklanıyordu. Böylece kent zenginleri bu şekilde politik bir hamle ile kentleri için *euergesia* yapma ve kentleri tarafından onurlandırılma şansını yakalamış oluyorlardı; Garnsey 1988, 74-78; Zuiderhoek 2008, 162-163 ve 172-173; Coulton 2012, 104; Akdoğan Arca 2016, 123 ve özellikle dn. 63.

⁸⁰⁹ İS 240-250(?), bk. SEG 44, 1186.

⁸¹⁰ **IOi32**, str. 10-17: “...ἄρξαντα πᾶσ[αν] | ἀρχὴν καὶ λειτουργίαν ἐπιφα[νῶς] | καὶ μεγαλοφρόνως, παρασχόμε[ε][ν]όν <δ>ε καὶ ἐν τῇ σείτοδείᾳ ἐξῆς τ[ᾶ] |[π]άντα τῶν ἐπιτηδίων τοῖς πολ[ε]ί[τ]αις εἰς εὐετηρίαν, καὶ ἐν τῷ ἔθν[ε]ι | ἡμῶν τελέσαντα ὑποφυλακία[ν] | καὶ ἀρχιφυλακίαν, ...”. Çeviri: “... tüm memuriyetleri ve liturgiayı parlak ve cömert bir şekilde üstlenen, kıtlık zamanında ihtiyaç duyulan herşeyi vatandaşlara sürekli bir şekilde sağlamış olan, ve Birlik'te (bizim ulusumuzda/ülkümüzde) hypophylaks ve arkhiphylaks memuriyetlerini yerine getirmiş olan...”.

larında kurulan ve sadece Oinoandalılar'a açık olan Meleagreia da bilinen bayramlar arasındadır.⁸¹² Bayramın zafer kazanmış olan sporcuların onurlandırma yazıtları⁸¹³ ile belgelenmiş olması dolayısıyla Meleagris hakkında pek bir şey bilinmemektedir.

Kent eşrafından bir diğer önemli isim ise Iulius Lucius Pilius Euarestos'tur, Euarestos da tıpkı Meleagris ve Demosthenes gibi kendi adını vermiş olduğu Euaresteia bayramının kurucusudur. Kurmuş olduğu Euaresteia ile ilişkili agonistik yazıtların dışında kendisi adına dikilmiş olan iki adet onurlandırma yazıtı bulunmaktadır. Ancak bu yazıtlarda kendisi ya da ailesi hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır.⁸¹⁴ Euarestos'un taşımış olduğu Pilius *gentilium*'u İtalik kökenli bir aileye mensup olduğunu göstermektedir. *Pilii* ailesi *Licinnii* ve *Iulii* aileleri gibi yerel değil, İtalik kökenli bir aile olmalıdır ve büyük olasılıkla Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarında Batı Anadolu'ya yerleşmiş, daha sonra ise Kabalitis'e geçmiş olmalıdır.⁸¹⁵ Ancak aileden sadece Iulius Lucius Pilius Euarestos ismi bilinmektedir. Ailenin öncellerine dair ise herhangi bir bilgi yoktur. Kendisi için dikilmiş olan onurlandırma yazıtlarından ve ayrıca kendi adına kurmuş olduğu ve yukarıda bahsedilen Birlik bayramı olan Euaresteia'da kazanmış olan bazı yarışmacıların onurlandırıldığı agonistik yazıtlardan kendisinin *grammatikos* (eğitmen) olduğu öğrenilmektedir.⁸¹⁶

⁸¹¹ **IOi33**; yazıttaki ἡ ἀξιολογωτάτη olarak seçkinliği belirtilmiş olan Marcia Aurelia Polykleia'nın kocasıyla birlikte başış yapacak kadar varlıkları olduğu ise “ἐξ οικείας φιλοτιμίας” ifadesinden anlaşılmaktadır.

⁸¹² Meleagris tarafından oluşturulmuş olan fon ile kutlanan Meleagreia'da zafer kazanmış olan sporcuların heykel dikiminin fondan ödenmediği, kent *boulē* ve *dēmos*'u tarafından karşılanmış olduğu görülmektedir; bk. Hall – Milner 1994, 36.

⁸¹³ 3. yüzyıl boyunca bayramın adının belgelenmiş olduğu yazıtlar şu şekilde sıralanabilir: Çocuklar güreş “τῆν τῶν παιδῶν πάλην” kazananı Valerius Hermaios'un onurlandırılması – δευτέρα θέμιδι πανηγύρεως Μελεαγρείων (**IOi37**); çocuklar *pankraton* “παιδῶν π[αν]κράτιον” kazananı Moles oğlu Diogenes'in onurlandırılması – ἀπὸ οὐσίας Μελ[ε]αγρίδος (**IOi38**); Molesis'in onurlandırılması – ἀπὸ οὐσίας Με[λ]εαγρίδος (**IOi39**); çocuklar güreş “παιδῶν πάλην”, erkekler *pankraton* “ἀνδρῶν [παν]κράτιον” ve erkekler güreş “ἀνδρῶν πάλην” kazananı Lucius Septimius Flavianus Flavillianus'un onurlandırılması (sırasıyla πανηγύρεως Μελεαγρείων γ' **IOi40**; θέμιδος [. .] [Με]λεαγρείων **IOi41** ve **IOi42**); çocuklar güreş “παίδ[ω]ν πάλην” kazananı Aurelius Onesiphoros'un onurlandırılması – ἀπ[ὸ] οὐσίας Μελεαγρίδος (**IOi44**); erkekler *pankraton* “ἀνδρῶν πανκράτιον” kazananı Aurelius Lis'in onurlandırılması – ἀπὸ οὐσίας Μελαγρίδος (**IOi47**).

⁸¹⁴ Ancak Hall – Milner (1994, 26) tarafından da dikkat çekildiği üzere Iulius Lucius Pilius Euarestos ismi statüsüne ve ailesine dair ipucu vermektedir. İsmindeki Iulius *gentilium*'u Roma vatandaşlığına işaret etmektedir ve büyük olasılıkla C. Iulius Demosthenes'in de mensup olduğu *Iulii* ailesi ile ilişkisinden dolayı (evlat edinme?) bu vatandaşlık hakkını elde etmiş olmalıdır. Iulius *gentilium*'unu bir *praenomen* ve İtalik kökenli bir *gentilium* izler ve sonrasında genellikle evlat edinilmiş azatlılar ve ardılları tarafından kullanılan bir *cognomen* olan Euarestos ile son bulur.

⁸¹⁵ Hall – Milner 1994, 26.

⁸¹⁶ Bahsi geçen yazıtların tümünde *leitourgia*'dan muaf *grammatikos* “γραμματικὸν ἀλιτουργητὸν” olarak anılmaktadır.

Ancak Euarestos için dikilmiş başka bir onurlandırma yazıtına eklenmiş bir epigramda karısının kardeşinin adının Fronto olduğu görülmektedir (**IOi28**). Bahsi geçen Fronto olasılıkla 5. Euaresteia’da *pankratation* dalında zafer kazanmış olan Publius Sthenius Fronto olmalıdır (**IOi12**). Zira heykelinin Euarestos heykelinin yanında dikilmiş olması epigramda bahsi geçen Fronto ile bu şahsın aynı kişi olduğu fikrini desteklemektedir. Şahsın ismi Oinoanda’daki başka bir İtalik ailenin, *Sthenii* ailesinin varlığına dair kanıt oluşmaktadır. Ancak ailenin diğer mensuplarına dair bir şey bilinmemektedir. Yine Euaresteia bayramlarından birinde *agōnothes*’lik yapmış olan Lucius Crepereius Fronto’nun onurlandırılmış olduğu başka bir yazıt kentteki başka bir İtalik ailenin, *Creperii* ailesinin varlığına bir işaret olarak değerlendirilebilir. Ancak tıpkı *Sthenii* ailesi gibi bu aileye dair de kentten başka bir veri bilinmemektedir.

Balboura kentinde de tıpkı Oinoanda kentinde olduğu gibi hem onurlandırma yazıtları hem de agonistik yazıtlar aracılığı ile kent eşrafına dair bilgi almak mümkündür. Ancak Balboura kentinde sadece tek bir tanınmış aile, *Marcii* ailesi bilinmektedir. Aile üyeleri arasında hakkında en fazla bilgi sahibi olunanlar ise Marcius Titianus ve oğlu Titus Marcius Deioterianus’tur. Deioterianus için dikilmiş olan onurlandırma yazıtında babası Marcius Titianus’un *primus pilus*’luktan sonra terfi ettiği atlı sınıfı kariyerini yukarıdan aşağıya doğru “ἐ|πάρχου σπειρῶν, | χειλιάρχου λε|γιώνων β’ πρε|μιπέλου β’ – *praefectus cohortium, tribunus legionum duarum, primus pilus iterum*”⁸¹⁷ şeklinde görmek mümkündür (**IBI6**).⁸¹⁸ Bu görevlerinin yanı sıra “kentnin kurucusu (κτίστου τῆς πόλεως)” olarak da anılmaktadır. Licinnia Flavilla anıt yazıtında da yine aynı unvanlarla anılmaktadır. Ancak bu kez *primipilaris* unvanının yanında “ikinci kez” ifadesi eksiktir ve ayrıca *Lykiarkhes* unvanı da eklenmiştir (**IOi77**, str. III. 27-31). Onuruna yazıt dikilmiş olan Titus Marcius Deioterianus da “*tribunus legionum XXII Primigenia*” olarak görev yapmıştır ve Kibyra’nın önemli isimlerinden, iki kez *asiarkhes* ve bir kez *arkhiereus* olmuş Flavius Krateros’un kızı ile evlenmiştir.⁸¹⁹ Bu evlilikten doğan Marcia Tlepolemis de yine Kibyra kentinin ileri gelenlerinden, iki kez *Asiarkhes* olmuş olan T. Claudius Hieron ile evlilik gerçekleştirmiştir.⁸²⁰ Marcius Titianus’un oğlu bu şekilde ailenin

⁸¹⁷ Roma vatandaşlığını büyük olasılıkla Lykia valisi Sextus Marcius Priscus (İS 64-72) zamanında almış olmalıdır, bk. PIR2 M242; Eck 1970, 65-75; ayrıca bk. İşkan et al. 2008, 111-115; Hall et al. 1996, 135.

⁸¹⁸ Marcius Titianus, Pinara’dan torunu Licinnius Mousaios’un onurlandırıldığı bir yazıtta da anılmaktadır, “Μαρκίου Τιτιανού χειλιάρχου καὶ δις πρεμοπελαρίου”, yazıt için bk. IGR III, 576.

⁸¹⁹ Titus Marcius Deioterianus hakkında detaylı bilgi için bk. Reitzenstein 2011, 208-209, no. 61; ayrıca bk. IKibyra, no. 63 ve 69.

⁸²⁰ Bu evlilikten doğan Tiberius Claudius Polemon’un onurlandırma yazıtında aileye dair bilgiler edinilmektedir; IKibyra, no. 63: [ἀγαθῆ] τύχη | κατὰ τὰ δόξαντα τῆ βουλῆ | καὶ τῷ δήμῳ τῆς λαμπρο|τάτης Καισαρέων Κιβυρα|τῶν πόλεως ἡ σεμνοτάτη | συνεργασία τῶν σκυτοβυρσέ|ων Τιβέριον Κλαύδιον | Πολέμωνα, ἀσιάρχην,

Kibyra kenti eliti ile ilişkisini evlilik yolu ile gerçekleştirmişken, kızı Marcia Lykia ise yukarıda da bahsedildiği üzere Oinoanda kentinden *Lykiarkhes* Licinnius Longus ile evlenerek ailenin Oinoanda'nın en zengin ailesi ile bağlantı kurmasını sağlamıştır.⁸²¹ Kızılaliler'den bir yazıtta, kızları için bir mezar anıtı diktiren Marcius Prothymos ve Marcia Gorgonis'in Marcius Thoas'ın azatlıları olduğu (Μάρκιος Πρόθυμος καὶ Μαρκία Γοργονίς ἀπελεύθεροι Μαρκ(ί)ου Θόαντος) görülmektedir (**IB192**). Bahsi geçen Marcius Thoas da büyük olasılıkla *Marcii* ailesine mensup olmalıdır⁸²² ve aile büyük olasılıkla burada arazilere sahip olmalıdır.⁸²³

Onurlandırma yazıtlarına baktığımızda *Marcii* ailesine mensup olmayan, ancak kentte önemli memuriyetlerde bulunmuş diğer şahıslara da rastlanır. Bu şahıslardan Aurelius Thoantianos ve Marcus Aurelius Thoantianos'un onurlandırma yazıtları dikkat çekmektedir. Meleagreia bayramının kurucusu Meleagros'un soyundan gelen şahısların kentte ve Lykia Birliği'nde üstlenmiş oldukları memuriyetler bu iki yazıtta açıkça görülmektedir. Kastor oğlu, Meleagros oğlu, Thoantianos oğlu Aurelius Thoantianos'un onurlandırılmış olduğu yazıtta kendisinin yaşam boyu *agōnothetēs*, Lykia Birliği'nde *Thea Rhomē* rahibi ve kentte Dionysos rahibi olduğu görülmektedir (**IB112**). Aurelius Thoantianos'un oğlu Marcus Aurelius Thoantianos'un onurlandırma yazıtında ise kendisinin yapmış olduğu işlerin yanı sıra ailenin diğer üyelerinin görevlerine dair de bilgi edinilebilmektedir:

Str. 7-31: “...*Madem ki Kastor oğlu Meleagros oğlu, Thoantianos torunu, Aurelius Thoantianos oğlu, Balboursa ve Attaleia vatandaşı Marcus Aurelius Thoantianos, dindar ve*

ἰππικόν, Τιβερίου Κλαυδίου | Ἰέρωνος, ἀσιάρχου δις καὶ ἀρχιερέως δις ὄν, Τιβερίου | Κλαυδίου Διοσητριανοῦ | ἀσιάρχου ἀδελφόν, Μαρκίου Διοσητριανοῦ λυκιάρχου καὶ Φλαβίου Κρατέρου | ἀσιάρχου δις καὶ ἀρχιερέως ἕκγονον, ἀνθ' ὧν | τῶν δημοσίων ἔργων | μετὰ ἐπιμελείας | προενοήσατο. Tiberius Claudius Polemon ve kardeşi Tiberius Claudius Deioterianus da Flavius Krateros ve Tiberius Claudius Hieron gibi *Asiarkhes* görevini yerine getirmişlerdir, bk. IKibyra, no. 70: Τιβ(έριον) · Κλ(αύδιον) · Διοσητριανόν, ἀσιάρχην, | ἰππικόν, vac. Τιβ(έριος) · Κλ(αύδιος) · Πολέμων, ἀσιάρχης, | ἰππικός, τὸν γλυκύτατον ἀδελφόν. Ayrıca ilişkili olarak bk. Herz 1992, 93-100; Friesen 1993, 215-217; Hall et al. 1996, 133-137.

⁸²¹ Bahsi geçen kentlerin yanı sıra Tlos kentinden ele geçen fragman halindeki bir yazıtta da Balboursa'lı bir şahıstan bahsedilmektedir, J. J. Coulton (2012, 87-88), bu şahsın *Marcii* ailesi ile ilişkili olabileceğini, Marcius Titianus'un Tlos'tan bir şahısla evlenerek Tlos kenti eliti ile de ilişki kurmuş olabileceğini belirtir.

⁸²² Marcius Deioterianus'un oğlu olabileceği önerisi getirilmiştir, bk. Coulton 2012, 138. J. J. Coulton (2012, 138) aileye ait mensuplardan hiçbirinin Meleagreia ile ilişkili yazıtlarda belgelenmediğini, ancak onurlandırılan şahıslardan birinin Marcianus olduğuna dikkat çekerek, bu şahsın da aile ile ilişkili olabileceğini belirtmektedir, yazıtlar için bk. **IB115** ve **IB116**.

⁸²³ Tyriaion ve Söğüt'ten ele geçen yazıtlar *Marcii* ailesinin Balboursa'nın kırsalında arazilere sahip olduğunu göstermektedir. Tyriaion'dan bir yazıtta mezar sahibi Marcius Gratus'un Marcius Deioterianus'un *pragmateutēs*'i olduğunu kaydeder (**ITy25**); Söğüt'ten belgelenen Marcius Titianus'un *oikonomos*'u Philastratos'un ailesi için yaptırmış olduğu mezar yazıtı (**IB1109**) ve Marcius Deioterianus'un *oikonomos*'u tarafından dikilmiş diğer bir yazıt aracılığı ile de ailenin Söğüt civarında da arazileri olduğu görülür (**IB1110**).

şanlı bir şekilde rahiplik yaptı, son derece saygıdeğer bir kişiliğe sahip ve eyalet içinde önde gelen biri oldu, soyu senator, consul, lykiarkhes, pamphyliarkhes, primipilariislara ve atlı sınıfından gelenlere dayanan atası Kastor Lykialılar'ın hypophylakslığını; büyük dedesi Meleagros Lykialılar'ın hypophylakslık ve arkiphylakslığını yapmış ve arkiphylakslığından dolayı onurlandırılmış, dedesi Thoantianos Lykialılar'ın hypophylakslığını üstlenmiş; babası Thoantianos Lykialılar'ın Tanrıça Rhomē rahipliğini yerine getirmiş ve onurlandırılmış ve bizzat kendisi de Lykia Birliği'nin Tiberius Caesar rahipliğini dindar bir şekilde yerine getirmiş; istek ve düşüncelerini onursever bir şekilde her yerde göstermiş, sadece bizim halkımız için değil, aynı zamanda kendisinin diğer vatani Attaleia kentinde de kendisini en iyi işlerde, hem son derece seçkin consullük rütbesine ulaşmış logistes Marcus Ulpus Tertullianus Aquila hem de Attaleialılar tarafından şahitlik edilecek şekilde ispatlamış. Ayrıca Attaleialılar için de onursever ve dindar bir şekilde memuriyetler üstlenmiş...".⁸²⁴

Aynı yazıtın ilk satırlarında Boubon vatandaşı iki kardeşin bu kararla ilişkili oldukları görülmektedir.⁸²⁵ Dolayısıyla *Tetrapolis*'in dağıtılmasından sonra da iki kentin yakın ilişkilerinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde kent eşrafının Oinoanda kenti ile de ilişkili olduğu görülür. Balboura kentinden Zeus Philios, Herakles ve Ares rahipliği ile *prytanis*'lik görevini yerine getirmiş olan ve karısı Ammia Tertia ile birlikte *Theoi Sebastoi* rahipliği üstlenmiş olan Stephanos kentte iki kez ziyafet vermiş ve herkese 3,5 *denarii* para dağıtımını (*dianomē*) yapmıştır. Hayırları aynı zamanda Oinoanda kenti tarafından da karar ve

⁸²⁴ **IB113**: ἐπεὶ Μάρκος | Αὐρήλιος Θεοαντιανὸς υἱὸς Αὐρηλίου Θεοαντιανῶ δὲ Μελεάγρου Κάστορος Βαλβουρεὺς καὶ | Ἀτταλεύς, ἀνὴρ εὐγενὴς καὶ κόσμιος καὶ ἤθει | καὶ τρόπῳ [ἄ]ριστος διαπρέπων ἐν τῇ ἐπαρχείᾳ, | γένους συνκλητικῶ καὶ ὑπατικῶ καὶ Λυκιαρχι[κ]οῦ καὶ Πα[μ]φυλιαρχῶν καὶ πραιμοπιλαρίων καὶ ἰππικῶν, ἐπιπάππου Κάστορος ὑποφυλάξαντος Λυκίων, προπαππου Μελεάγρου | ὑποφυλάξαντος καὶ ἀρχιφυλακήσαντος Λ[υ]κίων καὶ τειμηθέντος ἐπὶ τῇ ἀρχιφυλακίᾳ, πά[μ]που Θεοαντιανῶ ὑποφυλάξαντος καὶ αὐτοῦ Λυκίων, πατρὸς Θεοαντιανῶ ἱερασαμένου | Λυκίων Θεᾶς Ῥώμης καὶ τειμηθέντος, ἱεράτευσεν καὶ αὐτὸς τοῦ κοινοῦ Λυκίων ἔθνους Τιβερίου Καίσαρος εὐσεβῶς καὶ φιλοτίμως, πανταχοῦ τὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ γνώμην ἐπιδεικνυται ἐν τοῖς ἀρίστοις, οὐ μόνον εἰς τὸ ἔθνος | ἡμῶν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐτέρᾳ πατρίδι αὐτοῦ |τῇ λαμπροτάτῃ Ἀτταλέων πόλει, ὡς μεμαρτυρησθαι αὐτῷ καὶ ὑπὸ τοῦ κρατίστου ὑπατικῶ Μάρκου Οὐλπίου Τερτυλλιανῶ Ἀκύλα λογιστεύσαντος καὶ τῶν Ἀτταλέων ἐφ' αἷς ἐξετέλεσεν καὶ παρὰ τοῖς Ἀτταλεῦσιν φιλοτείμως καὶ εὐσεβῶς ἀρχαίς·

⁸²⁵ **IB113**, str. 1-6: “εἰσηγησαμένου Μάρκου Αὐρηλίου Τρωίλου Μά[γ]αντος τοῦ Τρωίλου Βουβωνέος καὶ Καδυανδέος πεπολιτευομένου δὲ καὶ ἐν ταῖς κατὰ Λυκίαν πόλεσιν πάσαις, ἐπιψηφισμένου Αὐρηλίου | Μάγαντος δὲ, τοῦ Τρωίλου Βουβωνέος γεγονότος ἀρχιφύλακος...”. Çeviri: “*Hem Boubon ve Kadyanda vatandaşı hem de bütün Lykia kentlerinde vatandaşlık hakkı kazanmış Troilos oğlu, Magas oğlu Marcus Aurelius Troilos'in önermesi üzerine, Troilos oğlu Magas oğlu Boubonlu Aurelius Magas'in arkiphylakslığı sırasında karar vermesi/kararı üzerine...*”.

mektuplarla onanmıştır (μαρτυρηθέντα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς κρα|τίστης Οἰνοανδέων πόλεος διὰ | τε ψηφίσματος καὶ ἐπιστολῶν).⁸²⁶

Menophilos torunu Thoas oğlu Polydeukes'in *boulē* ve *dēmos* tarafından onurlandırılmış olduğu yazıtta *gymnasiarkhos*, *tamias* ve Dionysos rahibi olduğu görülür (IB19). Kentin agorasının kuzey kapısının arşitravındaki yazıttan ise 3 kemerli kapının kendisi tarafından bırakılan para ile yapılmış olduğu öğrenilmektedir “Βαλβουρέων ἡ πόλις καθιέρωσεν τὸ τρίπυλον κατασκευασθένἀπὸ χρημάτων τῶν καταλειφθέντων κατὰ δ[ιαθήκην Π]ολυδεύκουσ Θόαντ|ος Μηνοφίλου” (IB140). Bu ailenin diğer üyesi Polydeukes'in kardeşi de Lykia Birliği tarafından onurlandırılmıştır (IB15). Kendisinin Apollon rahibi olduğu öğrenilen yazıttan babası Thoas ve kardeşleri Menophilos ve Polydeukes'in de Birlik memuriyetlerini üstlenmiş olduklarına dair bilgi edinilmektedir. İS 220 yılında kutlanan Meleagreia'da çocuklar kategorisindeki güreş yarışmasını kazanan Aurelius Kalandion'un da bu aileye mensup olduğu atalarının anılması (Αὐρήλιος Καλανδί|ων Θόαντος δις Μη|νοφίλου Θόαντος) dolayısıyla tespit edilebilmektedir.

Aurelius Kalandion örneğinde olduğu gibi agonistik yazıtlar aracılığı ile de kentteki eşraf tabakaya dair bilgiler edinilmektedir. Aurelius Kalandion'un onurlandırılmış olduğu yazıtta atalarının tümünün verilmiş olması ailenin kentteki önemli ailelerden biri olduğunu açıkça göstermektedir. Yine aynı şekilde erkekler güreş müsabakasını kazanan Mousaios *alias* Kalandion'un kentin önde gelen kimselerinden (ἀνὴρ ἐκ τῶν | πρώτων ἐν τῇ πό|[λει] olduğu belirtilmiş ve kendinden önce gelen aile mensuplarının da (Μουσαῖος τρίς Τρω|ίλου Μουσαίου Πολυδεύκουσ ὁ καὶ Καλανδί|ων) ismi anılmıştır.⁸²⁷ Meleagreia *themis*'inin ilk kutlamasında, en seçkin zümreye mensup (τάξε|ως τῆς πρωτευ|ούσης) erkeklerin *pankration* müsabakasını kazanan Thoas da atalarıyla birlikte (Thoas oğlu Thoas oğlu Thoas oğlu Hermaios oğlu Thoas / Θόας Ἑρμαίου Θό|αντος τρίς) yazılmıştır (IB127). Meleagreia *themis*'inin 6., 7. ve 9. kutlamalarında müsabaka kazanmış olan ve yazıtlarda “*bizim nezdimizde en seçkinlerden biri olan*” (ἀνὴρ τῶν παρ' ἡμεῖν εὐσχημονεστάτων) şeklinde anılan sporcuların da kentteki seçkin bir ailenin mensupları oldukları görülmektedir. Yazıtlardan Hermaios oğlu Mousaios oğlu Mousaios oğlu Mousaios oğlu Troilos'un Meleagreia *themis*'inin 6. kutlanışında erkekler güreş ve *stadion* (2. kez) müsabakalarını kazanmış olduğu (IB130), Troilos'un kardeşi Mou-

⁸²⁶ IB118. Şahsın Oinoanda kenti ile ilişkili olması, bu kentte bir memuriyet (*logistēs*) üstlenmiş olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir, bk. Coulton 2012, 92.

⁸²⁷ IB133. Mousaios *alias* Kalandion erkekler güreş müsabakasını iki kez kazanmıştır. Kazanmış olduğu yıllar için bk. Tablo 3.1.

saioş'un ise *themis*'in 7.sinde erkekler *pankration* ve *stadion* yarışlarını kazandığı (**IB124**) ve ailenin bir diğer üyesi Troilos'un oğlu Aurelius Simonides'in de *themis*'in 9. kez kutlanışında erkekler güreşini kazandığı öğrenilmektedir (**IB125**).

Meleagreia'da kazanan eşraf tabakasına ait sporcular şu şekilde listelenmektedir:

Sporcu	<i>Themis</i>	Müşabaka Dalı	Tarih
Thoas IB127	1. kutlama	<i>Pankration</i> (Yetişkin Erkekler)	İS 158'den sonra
N.N. IB137	1. kutlama		İS 158'den sonra
Mousaios <i>alias</i> Kalandion IB129	4. kutlama	Güreş (Yetişkin Erkekler)	yak. İS 170-180
Mousaios <i>alias</i> Kalandion IB133	6. kutlama	Güreş (Yetişkin Erkekler)	yak. İS 180ler
Troilos IB130	6. kutlama	Güreş (Yetişkin Erkekler) <i>Stadion</i> (2. Kez)	yak. İS 180ler
Mousaios IV IB124	7. kutlama	<i>Pankration</i> (Yetişkin Erkekler) <i>Stadion</i>	yak. İS 190lar
Proclianus IB131	7. kutlama	Güreş (Çocuklar)	yak. İS 190lar
Mousaios IB131	7. kutlama	Güreş (Çocuklar)	yak. İS 190lar
Aurelius Simonides IB125	9. kutlama	Güreş (Yetişkin Erkekler)	yak. İS 212'den hemen sonra
Aurelius Sextus IB126	11. kutlama		yak. İS 220ler
Aurelius Kalandion IB132	11. kutlama	Güreş (Çocuklar)	yak. İS 220ler
Aurelius Quintus IB132	11. kutlama	Güreş (Çocuklar)	yak. İS 220ler
Aurelius Troilos IB128	11. kutlama	<i>Pankration</i> (Çocuklar)	yak. İS 220ler

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MILYAS VE KABALIA BÖLGELERİNDE TAPINIM GÖREN KÜLTLER

4.1. Hellen *Pantheon*'una Ait Kültler

Hem yazıtlardan hem de sikke betimlemelerinden Milyas ve Kabalia bölgelerinde tapınım gören tanrı ve tanrıçalar ve bu kültlere ait rahiplikler hakkında bilgi edinilebilmektedir. Genellikle, özellikle de Kabalia Bölgesi'nde, yerel kültürlerin ağırlıkta olmasına rağmen Hellen kökenli tanrı ve tanrıçalar da bulunmaktadır.

Balboura kentinde İS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen onurlandırma yazıtında onurlandırılan şahsın Zeus *Philios*, Herakles ve Ares'in rahipliğini yapmış olması bu üç tanrının kentte tapınım gördüğünü göstermektedir. (IB110). Zeus, Oinoanda kentinde kuruluşundan itibaren tapınım görmüş en önemli tanrı, kentin baş tanrısı olmalıdır. İÖ 2. yüzyılın ortalarında kentin Tlos ile yapmış olduğu sınır sorunlarına dair antlaşmada kentin eponym memuriyetleri olarak *Thea Rhomē* ve Zeus rahiplikleri yer almaktadır⁸²⁸, yine aynı yazıtın son satırlarında yazıtın 4 kopyasından birinin Oinoanda kentindeki Zeus Tapınağı'na konulacağı belirtilmektedir.⁸²⁹ “Demostheneia Yazıtı”nda da, her ne kadar baskın olarak olasılıkla Lykia Birliği ile ilişkili olması nedeniyle Apollon *Patroos* anılsa da kurban sunacakların arasında Zeus rahibi de sıralanmaktadır.⁸³⁰ Kentte tanrının adının geçtiği bir adet rölyef ve altar da bilinmektedir, her iki yazıtta da tanrı *Soter*⁸³¹ *epithehon*'u ile birlikte anılmıştır (IOi108 ve IOi109). İlk örnekte görüldüğü üzere kentin eponym memuriyetlerinden birinin Zeus rahipliği olması ve

⁸²⁸ Rousset 2010, 6, str. 1-8: “Ἐπὶ ἱερέως Ῥώμης Λυκίων τοῦ κοινοῦ | Ἀρπάλου, τοῦ δὲ Ἀπόλλωνος Ἀλκίμου, | μηνὸς Δαισίου ΚΑ, ὡς δὲ ἐν Τερμησοῦ | τῆ πρὸς Οἰνοάνδοις ἐπὶ ἱερέων τοῦ μὲν | Διὸς Τροκονδοῦ Διογένου καθ' ὑοθεσίαν | δὲ Κβαίμιος Τροκονδοῦ τοῦ Διογένου, | τῆς δὲ Ῥώμης Κόμωνος τοῦ υἱοῦ, (ἔτους) ΔΛ | μηνὸς Δαισίου ΤΗ,”; çeviri: “*Harpalos Thea Rhomē'nin, Alkimos ise Apollon'un Lykia Birliği adına rahipliklerini yaparken, Daisios ayının 21'i; Oinoanda yakınındaki Termessos'ta ise bu sırada Diogenes oğlu Trokondas Zeus'in; Kbaimis'in evlatlığı, Diogenes oğlu Trokondas'ın oğlu Komon ise (Thea) Rhomē'nin rahipliklerini yapmaktaydılar; yıl 34, Daisios ayının 18'i.*”; ayrıca Hellenistik Dönem'den itibaren bu memuriyetin eponym bir memuriyet olabileceğine dair bk. 18-19.

⁸²⁹ Rousset 2010, 12, str. 104-111: “Ἀναθήσ<ο>υσιν | δὲ καὶ στήλας λιθίνας τέσσαρας ἐνγράφαντες | τήνδε τὴν συνθήκην, μίαν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Λη|τοῦς τῷ ὄντι παρὰ Ξα<v>θίοις, μίαν δὲ ἐν Τλῷ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, μίαν δὲ παρὰ Τερμεσσεῦσιν | τοῖς πρὸς Οἰνοάνδοις ἐν τῷ τοῦ Διὸς ἱερῷ, τὴν δὲ | τετάρτην παρὰ Καννίοις ἐν ᾧ ἂν ἀποδειξωσιν | ἱερῷ.”; çeviri: “(Taraflar) bu sözleşmeyi dört taş stel üzerine yazarak, birini Ksanthos nezdindeki Leto Tapınağı'na, birini Tlos'ta Artemis Tapınağı'na, bir diğerini Oinoanda yakınındaki Termessoslular nezdindeki Zeus Tapınağı'na, dördüncü (steli) ise Kaunoslular (kendi) belirleyecekleri bir tapınağa koyacaklardır”.

⁸³⁰ Wörle 1988, 12, str. 70: “ὁ ἱερεὺς τοῦ Διὸς βοῦν α’”, ayrıca bk. 105-107.

⁸³¹ Lykia'da Zeus *Soter* için bk. Frei 1990, 1839 vd.; ayrıca krş. Adak – Şahin 2004b, 95.

aşağıda tekrar bahsedilecek olan erken dönem baskıları üzerinde Zeus başının kullanılmış olması kentin kurulmuş olduğu zamandan itibaren Oinoanda’da tapınım görmüş olduğunun göstergesidir. Kentin ana kültü olarak Zeus tapınımı, ana kenti olan Pisidia Termessos’unun baş tanrısının Zeus Solymeus⁸³² olması ile yakından ilişkili olmalıdır.⁸³³ Yazılı malzemelerin dışında hem Balboursa hem de Oinoanda kentinde Zeus başı kullanılmış olan Hellenistik Dönem bronz sikke bilinmektedir.⁸³⁴ Boubon kentinde tapınımı belgelenemeyen Zeus, Milyas’ta ise iki yerleşimde karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki, Roma Dönemi bir onurlandırma yazıtında belgelenen Terponella kentidir, onurlandırılan Diogenes Zeus Olympios rahipliği yapmıştır (**ITer1**: ιερατεύσαντα τοῦ μεγίστου θεοῦ [Διὸς] Ὀλυμπίου), bir diğeri ise Soklai (Söğle) yerleşimidir. Aurelius Trokondas isimli bir şahıs, Zeus Olympios’a adak adamıştır (**ISok3**). Aurelius Trokondas “ἐπιμελητῆς πόρων τὸ β’ καὶ ἀμπελοφύλαξ ιερατεύσας” olarak geçmektedir; bu ifadenin “Zeus tapınağı gelirlerinin *curator*’u ve tapınak bağlarının gözetmeni/bekçisi ve Zeus rahibi” olarak anlaşılması yönünde öneri getirilmiştir.⁸³⁵ Dolayısıyla yazıt, belgelenmiş olduğu Küçük Söğle’de içinde üzüm bağlarının da yer aldığı bir tapınım alanına işaret etmektedir.

Hem Balboursa hem Oinoanda kentinde Herakles daha çok yerel şekliyle Kakasbos olarak tasvir edilmiş olsa da, yukarıda bahsi geçen Herakles rahipliği ve aynı zamanda Hellenistik sikkeler üzerinde tasvirinin kullanılmış olması Balboursa kentinde Hellenize olmuş hali ile de tapınım gördüğünü kanıtlamaktadır.⁸³⁶ Oinoanda kenti teritoryumunda yer alan Kayabaşı’nda Oinandalılar’ın *boulē* ve *dēmos*’unun (Οἰνοανδέων [βουλ]ῆς κ(αὶ) δήμου) aldığı bir kararın ilk satırında tanrının adı Dioskouroi ile birlikte kaydedilmiştir (**IOi178**). Milyas Bölgesi’nde ise sadece Zeus kültürünün de belgelenmiş olduğu Soklai (Küçük Söğle) yerleşiminde ele geçen bir adak yazıtında görülmektedir (**ISok4**).

⁸³² Zeus Solymeus ile ilişkin genel olarak bk. Cook 1925, 973-974; Şahin 2001, 168-170; ayrıca bk. Nollé 2009, 275-278; Talloen 2015, 103-104.

⁸³³ M. Wörrle (1988, 107) Temessos kenti ile bağlantısı olasılığına değinmekle birlikte kentteki Zeus kültürünün daha erken yerel bir kültürün devamı niteliğinde olabileceğini de eklemektedir.

⁸³⁴ Oinoanda baskıları için Kosmetatou 1998, 161-183 ve Ashton 2005, 65-84; Balboursa kent baskısı için bk. Babelon 1898, no. 3028.

⁸³⁵ SEG 41, 1376: 3-6 “curator of the funds <of Zeus Temple?>; guardian of the vineyard <of the temple> and priest of Zeus”; ἐπιμελητῆς πόρων ifadesinin Roma vergi sistemi içinde lokal bir fonksiyon olabileceği yorumuna dair bk. İplikçioğlu et al. 1992a, 189; İplikçioğlu et al. 1992b, 19-20, no. 7.

⁸³⁶ Kent teritoryumunda yer alan Karahasantaşı köyünden de tanrının betimlendiği 2 adet rölyef bilinmektedir, bk. Smith 1997, 8, H1-2. Bunun dışında Tyriaion’da belgelenmiş fragman halindeki bir adak yazıtında (**ITy8**) görülen tanrı tasviri de olasılıkla Herakles’e ait olmalıdır, bk. Naour 1980, 21-22.

Balboura'daki rahipliği dışında Ares'in⁸³⁷ kentte ya da teritoryumunda herhangi bir yazılı taşa adına ya da bir rölyefte betimlemesine rastlanmaz. Boubon kentinin 3 km doğusundaki bir yerleşimde tanrının adının belgelenmiş olduğu her iki yazıtta da kentteki *agoranomos*'ların tanrı Ares'e kaidesiyle birlikte bir heykel adadıkları görülür (**IBb71** ve **IBb72**). Yazıtların hemen yakınındaki yapı kalıntıları Ch. Kokkinia tarafından bir tapınak olarak düşünülmüştür ve kentin doğusundaki bu yerleşimin Ares'e ait bir kutsal alan olabileceği belirtilmiştir.⁸³⁸ Kaya kabartması olarak Oinoanda kentinde varlığı ortaya çıkan Ares "Ταυροπολείτης" *ethnikon*'u ile nitelendirilmektedir (**IOi104**). Seki civarından ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi tarihli gümüş bir madalyondan da Ares'e adandığı okunmaktadır (**IOi161**). Milyas Bölgesi'nde ise tanrının tapınımı sadece Podalia kentinden Gordianus III dönemine tarihlenen bir sikke ile belgelenmektedir.⁸³⁹

Hellen *pantheon*'unda yaygın bir şekilde tapınım gören ve Lykia Bölgesi ile yakından ilişkili olan Zeus ile Leto'nun oğlu Apollon Elmalı Ovası'nda tek örnekle, Podalia kentine ait ön yüzünde Apollon başı kullanılmış olan Lykia Birliği sikkesi ile bilinmektedir.⁸⁴⁰ Kabilia'da ise özellikle Oinoanda kentinde Apollon adına sıkça rastlanmaktadır. *Patroos* olarak anıldığı "Demostheneia Yazıtı" ile belgelenmiş olan Apollon'un kentte bir tapınağı bulunduğu aynı yazıt aracılığı ile belirlenebilmektedir (**IOi130**, str. 32: ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ πατρῶου θεοῦ Ἀπόλλωνος). Yazıtın ilerleyen satırlarına bakıldığında Apollon *Patroos* bayramla ilişkili olarak sık sık anılır; Iulius Demosthenes'in kendisinin kurmuş olduğu *panēgyris* için, Hadrianus'un yanı sıra Apollon *Patroos*'un da işlenmiş portrelerine sahip olan altın bir çelenk yaptırmış olduğu ve bunu *agōnothetēs*'in taşıyacağı⁸⁴¹; ayrıca seçilmiş olan 10 *sebastophoros*'un imparator ikonlarını ve Apollon *Patroos*'un büstünü (τὰς σεβαστικὰς εἰκόνας καὶ τὴν [τοῦ] ἱεροῦ πατρῶου ἡμῶν θεοῦ Ἀπόλλωνος) taşıyacağı⁸⁴² ve bayramın 12. ve 15 gününde tanrı için kurban sunusu yapılacağı yazılıdır.⁸⁴³ Apollon kültünün kentte önemli bir yere sahip olduğu aş-

⁸³⁷ Ares kültünün Asia Minor'deki dağılımı hakkında genel bilgi için bk. Gonzales 2005.

⁸³⁸ Kokkinia 2008, 102-104; Ch. Kokkinia, heykelleri adayan *agoranomos*'ların bu kutsal alanda düzenlenmiş olan bir festival ile ilişkili olduğunu ve adı geçen şahısların festivalden sorumlu *agoranomoi* olduğunu belirtmektedir.

⁸³⁹ Head 1911, 697; ayrıca bk. Gonzales 2005, 281.

⁸⁴⁰ Von Aulock 1974, 51.

⁸⁴¹ **IOi130**, str. 52-53: "στέφανον χρυσοῦν [ἔχο]ντα ἔκτυπα πρόσωπα Αὐτοκράτορος Νέρουα Τραιανοῦ Ἀδρια[νοῦ] ἢ Καίσαρος Σεβαστοῦ καὶ τοῦ προκαθη[γέτ]ου ἡ[μῶ]ν πατρῶου θεοῦ Ἀπόλλωνος, ὃν φορήσει ὁ ἀγωνοθέτης".

⁸⁴² İlişkili satırlar için bk. **IOi130**, 61-63.

⁸⁴³ **IOi130**, str. 42: ἅ' θυσία τ[οῦ πατ]ρῶου Ἀπόλλωνος ve str. 43: ἱε' ἢ δευτέρα θυσία τοῦ πατρῶου Ἀ[πόλλ]ωνος.

ğıda değinilecek diğer verilerle de desteklenecektir ancak tanrının bayramla bu kadar ilişkilendirilmesi olasılıkla Iulius Demosthenes'in kurmuş olduğu bayramın baş tanrısının Apollon *Patroos* olduğunu vurgulama ve ayrıca bayramı Lykia Birliği ile bağlantılı hale getirme isteği ile açıklanabilir.⁸⁴⁴ Apollon rahipliğine ilişkin bir diğer veri de Apollonios oğlu Kapillas'ın mezar yazıtından gelmektedir (**IOi114**: Καπίλλας Ἀπολλωνίου Οἰνοανδεύς, γε[νόμενος] ἱερεὺς πρὸ πόλεως Ἀπόλλωνος). Oinoanda kentinde tanrı *Phoibos* olarak da tapınım görmüş olduğunu gösteren örnekler vardır. Kent *dēmos*'unun *Phoibos* Apollon'a sunmuş olduğu adak yazıtı (**IOi97**: τὸν πάτριον μέγαν | θεὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα | ὁ δῆμος ὁ Τερμησσέων τῶν | πρὸς Οἰνοάνδοις) dışında⁸⁴⁵ kentin doğu yamacında bulunmuş kapı lentosuna kazılı bir epigram “herkese karşı iyi niyet gösteren (dost olan), herkese iyi şeyler söyleyen, hayatını uygun bir şekilde yaşayan *Phoibos Apollon*'un şöhretli rahibinin kötü şeyler söylemediğini, kehanetlerini dile getirdiğini” kaydetmektedir (**IOi99**). Yamaçta ayrıca kültle ilişkili İS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilen Klaros kehanet merkezinin Oinoanda'ya cevabını içeren bir yazıt (**IOi102**)⁸⁴⁶; ve orakl olarak değerlendirilen fragman (**IOi101**) ele geçmiştir. Alanda ele geçen arşitrav ve sütun fragmanları önceleri Asklepios tapınağına ait olarak düşünülse dahi söz konusu epigram

⁸⁴⁴ M. Wörrle (1988, 188-190), Apollon *Patroos*'un bayramın ana kültü olarak tapınım görmesinin sadece Demostheneia'yı Lykia Birliği ile ilişkilendirmek değil, aynı zamanda kentin Lykia Birliği'ne bağlılığını göstermek amacıyla da düzenlenmiş olabileceğini belirtir. Lykia Birliği'nin kurulduğu tarihten itibaren Apollon'un Birlik'in baş tanrısı olduğu örneklerle bilinmektedir. Bunlardan en erkenlerinden biri olan ise Kabalia Bölgesi ile ilişkili olan İÖ 160-150 yıllarına tarihlendirilmiş Lykia Birliği ve Oinoanda arasında yapılan sınır antlaşmasıdır. Antlaşmada Lykia Birliği'nin *Thea Rhomē* ve Apollon rahipliklerinin eponym memuriyetler olarak yer aldığı görülmektedir; bk. Rousset 2010, 6, str. 1-8: “Ἐπὶ ἱερέως Ῥώμης Λυκίων τοῦ κοινοῦ | Ἀρπάλου, τοῦ δὲ Ἀπόλλωνος Ἀλκίμου, | μὴνὸς Δασιίου ΚΑ”, çeviri: “*Harpalos Thea Rhomē'nin, Alkimos ise Apollon'un Lykia Birliği adına rahipliklerini yaparken, Daisios ayının 21'i*”. İÖ 2. ve 1. yüzyıllarda Birlik'e üye olan pek çok kent tarafından Apollon başı kullanılmış pek çok sikke basılmıştır, bk. Troxell 1982, 41-109 (Period II-III); ayrıca bk. Magie 1950, 526 ve 1380-1381, dn. 33. Oinoanda kentinden ise Marcus Aurelius Apollonios'un Lykia Birliği'nin Apollon *Patroos*'un rahipliğini yaptığı görülmektedir (**IOi10**: γενόμενον πρότερον μὲν ἱερέα | θεοῦ πατρῶου Ἀπόλλωνος | Λυκίων τοῦ κοινοῦ). Patara kentinden de Tiberius Dönemi bir yazıtta göre onurlandırılan Polyperkhon diğer memuriyetlerin yanı sıra Apollon *Patroos*'un *prophetes*'liği ve *iereus*'liği görevlerini de üstlenmiştir (IGR III, 680, str. 3-4: προφήτην τοῦ πατρῶου Ἀπόλλωνος, ἱερατεύσαντα τοῦ θεοῦ). Patara'da bulunan Apollon Tapınağı'nın Lykia Birliği kayıt arşivini bünyesinde barındırdığı şeklindeki değerlendirme (bk. Larsen 1956, 166; Troxell 1982, 21 ve 56) Apollon kültünü Birlik idaresi ile yakın bir bağlantı içerisine koymaktadır; ayrıca detaylı bilgi için bk. Reitzenstein 2011, 75-77.

⁸⁴⁵ Iulius Lucius Pilius Euarestos'un mezar epigramında da *Phoibos*'a atıfta bulunmaktadır; **IOi28**, str. B 7: Λητοῖδου Φοῖβου δὲ ταγαῖς ἱεραῖσι πιθήσας (*Leto'nun oğlu Phoibos'un kutsal emirlerine itaat ederek*). Kentten ele geçen Apollon ile ilişkili olarak düşünülen fragman halindeki yazıt için bk. **IOi98**; yazıtın Poseidon ile ilişkilendirilmesine dair ise bk. Milner 2019, 150, no. 4.

⁸⁴⁶ Söz konusu orakl hakkında detaylı bilgi için bk. Robert 1971; Hall 1978; Livrea 1998.

ve oraklar sayesinde Apollon kehanet merkezine ait olduğu anlaşılmıştır.⁸⁴⁷ Bunun yanı sıra epigramın kırık olan başlangıç kısmında geçen “[πρὸ]ς πηγᾶς Νυμφῶν ἄμα καὶ Διονοῖσου” ifadesi hem yamaçta bulunan küçük su kaynakları hem de Apollon’un Nympheler ile ilişkili olması açısından şaşırtıcı değildir. Zira Apollon’un kehanet merkezinin de bulunduğu kutsal alanın hemen yakınında R. Heberdey ve E. Kalinka tarafından belgelenmiş Diogenes oğlu Herakleon’un Nympheler’e adağını kaydeden yazıtlı Nympheler rölyefi⁸⁴⁸ bu alanın aynı zamanda bir Nympheler kutsal alanı da olabileceğini göstermektedir. Kentin batı yamacında ise 1975 yılında yapılan arazi çalışmaları sırasında yapı kalıntılarının yanı sıra bulunmuş olan 4 adet yazıt bu alanın Leto’ya ait bir kutsal alan olduğunun tespit edilmesine yardımcı olmuştur.⁸⁴⁹ Bu yazıtlardan ilki Orromous’un karısının bir çocuk dünyaya getirmesi için Leto’ya diktiği adak yazıtıdır.⁸⁵⁰ Üst kısmı kırık halde olan bir diğer yazıt ise bir tapınak kararını “ψ(ήφισμα) ἱ(ερον)” içerir (**IOi73**). Olasılıkla tapınak mülkleri ile ilişkili yazıtta “*eğer satarsa Leto’ya, Artemis Ephesia’ya, Artemis Pergaia’ya, Apollon’a, Poseidon’a sorumlu olsun* ([ἐ]άν τι πράσῃ, ἔνοχος ἔστω Λητώ, Ἀρτέμιδι Ἐφεσία, Ἀρτέμιδι Περγαία, Ἀπολλῶνι, Ποσιδῶνι)” ifadesi yer almaktadır. Bir diğer yazıt ise Kidramas’in kölesi Noumenios’u azat etmesiyle ilişkidir ve bu yazıtta da Kidramas tarafından belirtilenlere uyulmadığı takdirde Leto, Artemis, Apollon ve Poseidon’a karşı sorumlu olunacaktır.⁸⁵¹ Leto rahipliğine ilişkin ise N. P. Milner tarafından yeni yayımlanmış bir mezar yazıtı veri oluşturmaktadır (**IOi113**: Κατάγραφος Φιλεταίρου ἱερεὺς πρὸ πόλεως Λητοῦς διὰ βίου κα[ι] τῶν ἄλ[λ]ων θ[ε]ῶν).⁸⁵² Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde kentin kurulmuş olduğu tepenin yamaçlarındaki su kaynaklarının etrafında Leto, Apollon ve *Nymphai* kültlerinin oluştuğu açıktır. Kentteki tüm bu verilere kent teritoryumunda yer alan Yuva’dan son dönemde yayımlanmış bir kaya rölyefi de eklenmelidir. Yukarıovacık’da tespit edilen, dikdörtgen bir panel içerisinde soldan sağa

⁸⁴⁷ Coulton 1983, 2; Stenton – Coulton 1986, 18; Milner 2000, 139 vd; ayrıca bk. Tiryaki 2006, 37.

⁸⁴⁸ **IOi105**: Ἡρακλέων υἱὸς | Διογένους ὁ ἐπὶ τοῦ | εἰκονισμοῦ | τὰ ἀγάλματα | τῶν Νυμφῶν. Rölyefte yan yana ayakta, cepheden ve *khiton* ve *himation* giymiş şekilde betimlenmiş üç kadın figürü yer almaktadır, bk. Heberdey – Kalinka 1897a, 54.

⁸⁴⁹ Hall 1977, 193-197.

⁸⁵⁰ A. S. Hall (1977, 194), harf karakterlerine bakıldığında yazıtın İÖ erken 2. yüzyıldan daha geç bir tarihe tarihlenemeyeceğini belirtmektedir; dolayısıyla söz konusu adak kentin en erken yazılı verilerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Yazıt için bk. **IOi103**: Ορρομους | Ἀρτεμείους | Λητώ | εὐχὴν | [ὄτ]ι ἡ γυν[ὴ] | [τέκοι] | τ[έ]κνον.

⁸⁵¹ **IOi74**; azat edilme ile ilgili fragman halindeki bir yazıtta da “*Leto ve çocuklarına karşı sorumlu olsun* (εἰ δὲ μὴ ἔνοχος | ἔστω Λητώ καὶ τοῖς | τέκνοις)” ifadesi yer almaktadır, bk. **IOi75**.

sıralanmış Apollon, Leto (tahtta oturur şekilde), Artemis ve 9 *Nymphē*'nin yer aldığı kaya kabartması Kabalia ve Milyas sınırında da bir tapınım alanı olduğunu göstermektedir.⁸⁵³ Oinoanda kentinde arkeolojik ve epigrafik verilerin yanı sıra kentin erken dönem bronz baskılarında ön yüz tipi olarak Apollon ve Artemis başını tercih etmiş olması nedeni ile numismatik verilerle de belgelenebilmektedir.⁸⁵⁴ Söz konusu kültlerden Artemis Balboursa'da bir adak yazıtı ile⁸⁵⁵ Boubon'da ise erken dönem (İÖ 2.-1. yüzyıl) baskılar⁸⁵⁶ üzerinde tespit edilebilmektedir. Ayrıca Balboursa teritoryumunda yer alan Dirmil/Kozağacı ve Tyriaion'dan *Nymphai* kültürüne ait kaya kabartmaları da bilinmektedir.⁸⁵⁷

Tanrıça Artemis, Milyas Bölgesi'nde ise Macun'da (Phileta?) Dioskouroi kabartması taşıyan bir yazıtta belgelenmiştir (**IMil18**: Ἀρτέμιδι Ἀρκεσίλαος εὐχήν). Bu tek yazılı veri dışında Artemis kültü Podalia kenti sikkeleri ile ortaya çıkmaktadır. Podalia kentine ait olduğu arka yüzde bulunan ΠΟΔΑΛΑ lejantı ile belirlenen Hellenistik Dönem baskısının ön yüzünde sağa bakan Artemis başı görülür.⁸⁵⁸ Artemis gibi bir diğer tanrıça Demeter de her iki bölgede az belgelenmiştir. Balboursa teritoryumunda yer alan Mamatlar'da bulunan ve mezar sahibi şahıslardan birinin Demeter rahibesi olarak kaydedilmiş olduğu mezar yazıtı dışında yazılı başka bir veri yoktur.⁸⁵⁹ Bahsi geçen mezar yazıtı dışında tanrıçanın sikke baskısı ile de kentte varlığı bilinmektedir.⁸⁶⁰ Hellen *pantheon*'undan sikkeler aracılığı ile kentte varlığı bilinen bir diğer tanrıça ise Athena'dır.⁸⁶¹

⁸⁵² Yazıtta geçen “ἄλ[λ]ων θε[εῶν]” ifadesi bize şahsın Leto'nun yanı sıra diğer tanrıların da (Leto'yla ilişkili olarak belki Artemis ve Apollon ya da *Nymphai*) rahipliğini yapmış olduğunu göstermektedir, detaylı bilgi için bk. Milner 2019, 136.

⁸⁵³ Kabartmada yer alan figürlerin ayrıntılı tanımlamaları için bk. Tiryaki 2018, 137. S. G. Tiryaki tarafından detaylı bir şekilde ele alınarak değerlendirilen kaya kabartması, Letoon'dan ele geçen yazıtlar aracılığı ile bilinen Leto, çocukları Artemis ve Apollon, *Nymphai* birlikte tapınımının tasvirinin i olarak betimlenmesi açısından önem taşımaktadır, bk. Tiryaki 2018, 140-143.

⁸⁵⁴ Ön yüzde Apollon ve Artemis başı taşıyan baskılar için bk. “Oinoanda Yakınındaki Termessoslular (Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνοάνδοις) / Oinoandalılar (Οἰνοανδείς)”.

⁸⁵⁵ **IB197**: Ενας Ἀρτε[έ]μιδι εὐχήν.

⁸⁵⁶ Ön yüzde sağa dönük Artemis başı, arka yüzde geyik ve BOY lejantı bulunan baskılar için bk. Waddington 1853, 117 ve SNG von Aulock 10, no. 4286; ön yüzde sağa dönük omzunda sadak bulunan Artemis başı, arka yüzde çapraz yay ve sadak bulunan baskılar için ise bk. BMC Lycia, 47, no. 1.

⁸⁵⁷ Kabartmalar için bk. Naour 1976, 129, no. 20 (Dirmil/Kozağacı) ve Naour 1980, 88, no. 42 (Tyriaion). G. Tiryaki (2018, 139), her iki rölyefinde su kaynaklarının yakınında yer aldığını belirtmektedir.

⁸⁵⁸ Bk. Svoronos 1903, 192, no. 122; Robert 1955, 211, dn. 4.

⁸⁵⁹ **IB195**.

⁸⁶⁰ SNG von Aulock 10, no. 4281.

⁸⁶¹ ÖY: Sağa dönük Athena başı, AY: Çelenk içinde cepheden baykuş, BAΛBOYΠEΩN lejantı, bk. Babelon 1898, no. 3027; SNG von Aulock 10, no. 4282.

Yukarıda da bahsedilen Zeus'in kabartma halinde betiminin yer aldığı, olasılıkla bir çeşmenin (kaynak çeşmesinin)⁸⁶² üzerinde Zeus'in yanı sıra yazıtlarıyla birlikte Dioskourlar'ın⁸⁶³; Helios-Mithras'ın⁸⁶⁴ ve Hermes'in⁸⁶⁵ kabartmaları da yer almaktadır. 9 adet ışıktan oluşan bir taç ile cepheden betimlenmiş olan Helios'un Mithras ile özdeşleştirildiği görülmektedir.⁸⁶⁶ Kentte *boukonisterion*'un arşitravındaki kabartmasının⁸⁶⁷ yanı sıra Helios'a Marcus Eppius Crispus ve karısı Artemeisia'nın kendileri ve çocukları için yaptırdıkları mezarın yazıtında da rastlanmaktadır (**IOi120**). Yazıtın mezar koruma formülasyonunda Helios, Selene ve yer altı tanrıları ile birlikte anılmış ve mezara zarar verecek olan kimselerin söz konusu tanrıları tarafından lanetlenmesi (str. 6-10: ἐὰν δέ τις ἀδικήσῃ τὸ | μνημεῖον, ἐπάρατος | ἔστω Ἡλίω τε καὶ Σελήνῃ καὶ τοῖς καταχθονίοις θεοῖς πᾶσιν) istenmiştir. Söz konusu yazıt ile açık bir şekilde anlaşıldığı üzere ölü kültü bağlamında da kentte tapınım gören Helios ve Selene'nin mezar yazıtlarında bu şekilde birlikte kullanılmalarının sebebi Helios'un gündüz yeryüzünde olan her şeyi görebildiğine dair ve yine aynı şekilde Selene'nin de geceleri karanlığı aydınlatarak mezarları koruduğuna dair olan inanç ile ilişkilendirilmektedir.⁸⁶⁸ Helios ve Selene'nin bir arada mezar yazıtlarında kullanılmış olduğu Balboursa'nın teritoryumundan diğer bir örnekle de bilinmektedir. Tyriaion'dan veteran asker Titus Flavius Herennius'un kendisi, karısı Flavia Secunda, çocukları ve ebeveynleri için yaptırmış olduğu mezar yazıtının ceza formülasyonunda mezara zarar verecek olan kişilerin Helios ve Selene'nin nezdinde suçlu olacaklarını (ἐν[οχος ἔστω] Ἡλίω καὶ Σελήνῃ[η - -]) belirterek bu kişileri lanetlemişlerdir (**ITy29**). Balboursa teritoryumundan Kızıllaliler'den Troilos ve ailesine ait mezar yazıtında ise mezara zarar veren kişiye dair yazılan ceza formülasyonunda bu defa Selene, Helios olmaksızın Leto ile birlikte mezarı korumakla görevlendirilmiştir. Yazıtta ayrıca Selene ve Leto dışında "tüm tanrılar" ifadesi de kullanılarak mezara zarar veren kişinin bütün tanrılar nezdinde suçlu, bütün tanrılara karşı sorumlu olmaları istenmiştir.⁸⁶⁹ Benzer bir formülasyon Oinoanda teritoryumundaki Orpenna (Güğü/Yapraklı) yerleşiminden bilinmektedir. Oples oğlu Klearkhos

⁸⁶² Milner – Smith 1994, 70-71.

⁸⁶³ **IOi108**: Διοσκόροις σωτήρ|σιν.

⁸⁶⁴ **IOi108**: Ἡλίω | Μίθρα.

⁸⁶⁵ **IOi108**: Ἑρμεί προη|γέτη.

⁸⁶⁶ Mithras ve Helios tapınımlarının birlikte görülmesi, hem Helios'un hem de Mithras'ın bütün evrene ve evreni kontrol etme gücüne sahip olması ile yani *kozokratōr* özelliği ile ilişkilendirilmektedir; konu hakkında detaylı bilgi ve konuya ilişkin örnekler için bk. Erten 2007, 36 vd.

⁸⁶⁷ Coulton 1986b, 76-83.

⁸⁶⁸ Erten 2007, 50-53.

⁸⁶⁹ **IB190**, str. 7-9: ἀν δέ τις κολοβώσει, | [ἔ]νοχος ἔστω πᾶσι θεοῖς | καὶ Σελήνῃ καὶ Λητῶ.

oğlu Moles'in Elbessos kökenli olup Orpenna'da ikamet eden dostu Midas oğlu Armonanis oğlu Diogenes için kendi servetinden yaptırmış olduğu mezara zarar veren kimselerin Helios ve bütün tanrılar tarafından lanetlenmesini istemektedir (**IOr4**). Elmalı Ovası'ndan bir örnek de "tüm tanrılar"ın mezarı koruduğu ceza formülasyonuna dair katkı sağlamaktadır. Sarılar'dan Osses ve Monassas'ın mezar epigramının son satırlarında yer alan ceza formülasyonunda "Eğer herhangi bir kimse bu mezarla ilişkili bir şeye zarar verirse, tüm tanrıların nezdinde günahkâr olsun! (ἄν τις βλάβῃ τι τῶν περὶ τὸν τάφον εἶσται ἁμαρτωλὸς θεοῖς πᾶσι) ifadesi yer almaktadır (**IKh12**).

Apollon ile ilişkili kısımda bahsi geçen Oinoanda kentinden Apollon rahibinin mezar epigramındaki "[πρὸ]ς Πηγᾶς Νυμφῶν ἅμα καὶ Διονοῖσου" ifadesi, kentteki Dionysos tapınına dair de veri olarak değerlendirilebilir (**IOi99**). Dionysos'un Nympheler tarafından büyütüldüğü göz önüne alındığında birlikte anılmaları şaşırtıcı değildir. Tanrının Balboura'daki tapınımı ise çok daha belirgin verilerle tespit edilebilmektedir. *Boulē* ve *dēmos*'un Polydeukes'i onurlandırdığı yazıtta kendisinin yaşam boyu Dionysos rahibi olduğu (ἱερέα θεοῦ Διονύσου διὰ βίου) yazmaktadır (**IB19**). Kastor oğlu, Meleagros oğlu, Thoantianos oğlu Aurelius Thoantianos'un onurlandırılmış olduğu yazıtta ise kendisinin yaşam boyu *agōnot-hetēs* ve Lykia Birliği'nde *Thea Rhomē* rahibi olmasının yanı sıra kentte Dionysos rahibi olduğu görülmektedir.⁸⁷⁰ Rahipliklerin yanında kent agorasında bulunan [Θεὸν] | [Διόν]υσον yazılı 2.28 cm yüksekliğindeki heykel kaidesi de Dionysos kültü ile ilişkili malzemeler arasındadır. Bu kadar büyüklükte bir heykel kaidesinin, dolayısıyla kült heykelinin agorada bulunmuş olması, agora yakınlarında bir Dionysos tapınağı olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.⁸⁷¹

4.2. Yerel Kültler

Hem Milyas hem de Kabalia Bölgesi'nde belgelenen ortak yerel tanrılardan en önemlisi atlı tanrı Kakasbos'tur.⁸⁷² Kakasbos, genellikle sağa giden bir at üzerinde tasvir edilir, atlı elinde bir sopayı/lobutu ya da topuzu tutar ya da savurur şekilde betimlenmiştir.⁸⁷³ Sol eli ise

⁸⁷⁰ Yazıtın ilişkili kısmı tamamlamadır, bk. **IB12**, str. 6-8: "[ἱερέα] | διὰ βίου τοῦ [θεοῦ Διονύσιου? τῆς] | πόλεως[ς] ἡμῶν...".

⁸⁷¹ Coulton 2012, 93-94.

⁸⁷² Kakasbos, Lykia'nın diğer kentlerinde de görülmektedir, ancak bu kentlerde tanrı genellikle sikkeler üzerinde betimlenmektedir ve bu betimlemelerde tanrının atribüsü olan sopa/topuz yerine daha çok kalkan ve mızrak kullanılmıştır. Çoğunluğu Gordianus Dönemi'ne ait olan sikkeler şu kentlerde görülür; von Aulock 1974, no. 4-5 (Akalisos; no. 29-35 (Arykanda); no. 73-76 (Korydalla); no. 84-90 (Kyaneai).

⁸⁷³ Kakasbos ile ilgili yapılan çalışmalar için bk. Robert 1946; Horsley 1999; özellikle Delemen 1999, 5-38.

genellikle atın dizginini tutar şekilde olan Kakasbos, *khitoniskos* ve *khlamys* içinde tasvir edilir. Atribüsü olan sağ elinde tutmuş olduğu sopa nedeniyle Herakles ile özdeşleştirilmiş olan Kakasbos, tıpkı Herakles gibi tehlikelerle savaşan ve onları savuran tanrı olarak tapınım görmüştür.⁸⁷⁴

Milyas Bölgesi'nde atlı tanrı⁸⁷⁵ Kakasbos, Khoma kentinden sikke ile ve Tanabeli (Danabeli) mevkisinden epigrafik veriler ile belgelenmektedir. Ovanın diğer yerleşimlerinden külte dair yoğun bir veri bulunmaması dikkat çekicidir.⁸⁷⁶ Diğer yandan Tanabeli'nde yoğun şekilde adak yazıtlarının tespit edilmiş olması, bu mevkinin tanrıya ait bir tapınım merkezi, bir kült alanı olduğunu akla getirmektedir.⁸⁷⁷

Atlı tanrının Balboursa kentindeki varlığı, kentin teritoryumunda yer alan Bekçiler, Çaltılar ve Çobanisa'dan belgelenmiş olan 2 tanesi yazıtlı olmak üzere 6 adet rölyeften bilinmektedir. Atlı tanrı, Bekçiler ve Çaltılar örneklerinde sağa dönük bir at üzerinde, kısa bir *tunica* giymiş ve sağ elinde sopa/lobut tutar şekilde betimlenmiştir.⁸⁷⁸ Bekçiler'deki yazıt Artemon'un adağını (**IB167**), Çobanisa'daki ise Hermaios oğlu Tlepoemos'un adağını kaydetmektedir (**IB168**).⁸⁷⁹

Atlı tanrı Balboursa teritoryumundaki Tyriaion'da ise farklı bir isimle ortaya çıkmaktadır. Atlı bir tanrının betimlenmiş olduğu bir kaya kabartmasında taşçı ustası (*litourgos*) Hermaios oğlu Manes'in Maseis'e adadığı yazmaktadır (**ITy6**). İlk bakışta Maseis adı farklı bir yerel tanrı olarak algılanmasına yol açsa da Kakasbos'un bu yerleşimde *synkretismos*'a uğrayarak bu isimle anıldığı, kabartmadaki tanrı betiminin ikonografik açıdan Kakasbos ile aynı

⁸⁷⁴ Robert 1946, 50 ve 61; Frei 1990, 1809-1810; Delemen 1999, 12-13; Talloen 2006, 748.

⁸⁷⁵ Milyas Bölgesi'ndeki atlı figürler, P. Talloen tarafından Bellerophon ve Pegasus efsanesi ile ilişkilendirilmiştir. Homeros (*Il.* VI, 184 ve 204) tarafından aktarılan Bellerophon'un *Solymoi* ile savaşı ve Herodotos'un (1.173) Milyaslılar'ın önceden *Solymoi* olarak anıldığı bilgisi ile bölgedeki atlı kültürünün Pegasus ile bağdaştırılabileceğini belirtir, bk. Talloen 2006, 751-752. İÖ 6. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen Kızılbel Tümülüsü'nün güney duvarında yer alan Medusa'nın kesilmiş başı ve bu baştan doğan Khrysaor ve Pegasus betimi yerel ilginin bir etkisi olarak nitelendirilebilir, bk. Mellink 1970, 252. Mellink (1971, 248) ayrıca Pegasus ve Khrysaor'un bölgede bilinmiş olduğundan da bahseder.

⁸⁷⁶ B. İplikçioğlu tarafından 2011 yılında bölgede yapılan yüzey araştırması sırasında "Soklai Egemenlik Alanı" altında muhtemelen Kakasbos'a ait olduğunu belirttiği 5 adet fragman kaydetmiştir. Ancak büyük olasılıkla bunlar da Tanabeli civarında olmalıdırlar, zira bu fragmanlardan birinde Glykon isimli bir şahsın adağını yazmıştır ki kendisi tarafından yayımlanmış olan Tanabeli'ndeki yazıtlardan fragman halinde olan bir tane-sinde de Glykon adına rastlanmaktadır, krş. **IMil26**.

⁸⁷⁷ İplikçioğlu 2003, 71.

⁸⁷⁸ Rölyefler için bk. Smith 1997, 30-31, K1-2 (Çaltılar); K3-4 (Bekçiler); Bean 1971, 12-13, no.16 (Çobanisa); G. E. Bean, yazıtı kaydetmiş olduğu evin duvarının ulaşılamayan bir kısmında başka bir Kakasbos rölyefi olduğunu belirtir ancak bunun dışında başka bir bilgi vermez (=Delemen 1999, 147-148, no. 197 ve 198).

⁸⁷⁹ Yazıtta tanrı ismi *dativus* halde "Κακασβᾶ" şeklindedir, dolayısıyla bu durum tanrı adının "Κακασβᾶς" olarak da kullanıldığı şeklinde yorumlanmaktadır, bk. Delemen 1999, 147.

olması ile açıkça görülür.⁸⁸⁰ Tyriaion'dan bir diğer yazıtta ise *porticus*'un inşasından ve taş çıkarma işleminden sorumlu olan (*epimelētēs*) Maramotes isimli birinin Maseis için adanmış bir tapınağın finansmanı ile ilgilendiği kayıtlıdır.⁸⁸¹ Yazıtın bulunduğu yamacın hemen yukarısında ise yazıtta bahsi Maseis'e ait kaya tapınağı hem G. E. Bean hem de Chr. Naour tarafından kayıt altına alınmıştır.⁸⁸² Tapınağın hemen çevresinde ise tanrının betimlenmiş olduğu diğer kaya rölyefleri tespit edilmiştir.⁸⁸³

Oinoanda ve teritoryumu (özellikle Seki), Kakasbos'a dair en çok yazıtlı eser belgelenen alanlardan biridir. Eserlerin çoğu Oinoanda'nın kuzeyinden elde edilmiş olup⁸⁸⁴, aynı şekilde atlı üzerinde, sağ elindeki sopayı/lobutu savurur şekilde işlenmiştir.⁸⁸⁵ Seki yaylasından da Kakasbos'a adanmış pek çok yazılı ve yazısız eser bulunmaktadır.⁸⁸⁶ Oinoanda ve Balboursa sınırında bulunan Dont köyünde ise yazısız bir rölyef üzerinde *khitoniskos* giymiş şekilde betimlenen tanrı, dötrnala bir at üzerindedir.⁸⁸⁷

Her iki bölgede belgelenen bir diğer atlı tanrı kültü ise Dioskouroi/Dioskurlar'dır. Dioskouroi/Dioskurlar Kastor ve Polydeukes⁸⁸⁸ isimlerini taşıyan iki kardeşin ortak adı olarak

⁸⁸⁰ Delemen 1999, 23-24.

⁸⁸¹ **ITy47:** ἐπὶ ἀρχιερέως Λικινίου Λόνγου | Μαραμοτῆς Τρωΐλου δις γενόμενο[ς] | ἐπιμελητῆς προστώου οἰκοδομῆς | καὶ λατομίας τῷ Κυρίῳ Μασεὶ κατασσκεούασα· εἰς ὃ προσωδιάσθην παρὰ τῆς πεντακωμίας καὶ Τορλονγα|σω Χ ξ', καὶ Πτολομαῖος Λεοντίσκου | Χ λε' τὰ δε θυρώματα καὶ τὸ ἐμφάλωμα καὶ στῦλοι γ' ἐκ τῶν ἐμῶν | ἀναλωμάτων.

⁸⁸² Bean 1956, 153-155; Naour 1980, 107-108. Tapınağın tabanında bi ya da iki zıvana deliği bulunan 16 adet dikdörtgen oyuk bulunduğu her iki yazar tarafından da kaydedilmiştir; G. E. Bean bu alanların küçük adak stelleri için yapılmış olabileceğini belirtmiştir.

⁸⁸³ Kaya rölyefleri için bk. Delemen 1999, 163, no. 280; 281 (= Naour 1980, 111, no. 73); 164, no. 282 (Naour 1980, 111, no. 74); 164, no. 283 (Naour 1980, 111, no. 75); 164, no. 284 (Naour 1980, 111-112, no. 76).

⁸⁸⁴ **IOi79; IOi80; IOi82; IOi83; IOi84; IOi86; IOi89; IOi90; IOi91; IOi92; IOi94; IOi95.** Buluntu yeri olarak Oinoanda kentine kayıtlı yazıtların yanı sıra buluntu yeri kayıtlı olmayan pek çok Kakasbos adak yazıtı da İ. Delemen tarafından ikonografik açıdan incelenerek Oinoanda'ya ait olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir, bk. **IOi81; IOi85; IOi87; IOi88; IOi93;** Yazıtlardan birinde tanrı adının *dativus* hali “Κακασβετ” şeklinde yazılmış olduğu görülür (**IOi80**), ismin *nominativus* halinin Κακασβεύς olması gerektiğine ilişkin bk. İplikçioğlu 2003, 71.

⁸⁸⁵ Yazısız eserler için bk. Delemen 1999, 116, no. 86; 117, no. 89; 135, no. 152; 147, no. 194; Oinoanda çevresinden kaydedilenler için ise bk. Delemen 1999, 147, no. 195 ve 196.

⁸⁸⁶ **IOi146-159.** Yazısız ya da yazısı aşınmış rölyefler için Delemen 1999, 100, no. 33; 117, no. 87; 120, no. 96; 123, no. 111. Bu rölyefler arasında 33 no.'lu kabartma, tanrının çıplak betimlenmiş olması bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır; ayrıca Oinoanda teritoryumundaki Çukurceylan'dan ele geçen eserler için bk. Milner 2004, 53, no. 3 ve 54, no. 5.

⁸⁸⁷ Robert 1946, 49, no. 10; Delemen 1999, 136, no. 155.

⁸⁸⁸ Atlı tanrılar olarak Kabalia Bölgesi'nde, özellikle Balboursa kentinde hayli bilindik olan bu iki kardeşin isimlerinin çok nadir belgelenmiş olması ilginçtir. Milyas Bölgesi'nde de yine sadece Soklai'dan ele geçen asker listesinde karşılaşılmaktadır (**ISok5**).

bilinmektedir.⁸⁸⁹ Adak stelleri üzerinde aralarında bir tanrıça⁸⁹⁰ ile betimlenen Dioskouroi, at üzerinde, kısa saçlı, sakalsız, genellikle *tunica* ve manto (bazı örneklerde çıplak olduğu da görülür) ile tasvir edilmektedirler.⁸⁹¹

Dioskouroi ve Tanrıça tapınımı Milyas Bölgesi'nde Soklai (**ISok9** ve **ISok10**), İslamlar (**IMil2**) ve Hacıyusuflar yakınındaki Göçgeçtiği mevkisinde (**IMil21**) epigrafik verilerle belgelenmektedir. Ayrıca yukarıda da bahsedilen Kakasbos kutsal alanı olabileceği düşünülen Tanabeli'nde de Kakasbos'un yanı sıra Dioskouroi'a da adak adanmıştır (**IMil40**). Macun'da belgelenmiş bir adak yazıtı, Dioskouroi arasında yer alan tanrıçanın kimliğinin belirlenmesinde önem taşımaktadır. Dioskouroi rölyefi taşıyan yazıt, Arkesilaos'un Artemis'e adağını kaydetmektedir.⁸⁹² Dolayısıyla atlı tanrıların arasında yer alan tanrıçanın Artemis olabileceğine dair görüşleri destekler niteliktedir.

Balboursa ve teritoryumu, Dioskouroi adakları bakımından her iki bölgenin de en fazla veri belgelenen kentidir. 12 tanesi yazıtlı olmak üzere bölgeden 45 tane kadar kabartma ele geçmiştir. Balboursa kentinden (Asar Tepe) 5 kaya rölyefinin hepsi yazıtlıdır (**IBI44-48**).⁸⁹³ Bu yazıtlardan bazılarının harf karakterlerine göre Hellenistik Dönem'e tarihlenmesi kültün tapınımının bir Roma Dönemi olgusu olmadığını, daha erken dönemlere gittiğini göstermektedir. Çaltılar'da yer alan İntaşı'ndaki mağarada betimlenmiş olan Dioskouroi kabartmaları da bunu destekler niteliktedir.⁸⁹⁴ Bunun yanı sıra kabartmalardan ikisi Oinoandalı Aurelius Artemon ve karısı Sideli Aurelia Nenas tarafından adanmıştır (**IBI75** ve **IBI76**). Bu şekilde kent dışından olan şahısların mağarada adak adaması bu yerin bölge sakinleri tarafından bilindik bir tapınım alanı, bir kutsal alan olabileceğini de akla getirmektedir.⁸⁹⁵ Çaltılar dışında kent teritoryumundan Karahasantaşı⁸⁹⁶, Çobanisa, Doğanlar ve Gölcük mevkilerinden de kabartmalar

⁸⁸⁹ "Zeus'in delikanlıları" olarak bilinen bu iki kardeşin mitolojideki yeri için bk. Bethe 1905, 1087-1088; Delemen 1995, 295-296; Erhat 2008, 96, "Dioskur'lar".

⁸⁹⁰ Dioskourlar'ın arasında yer alan ve atlı tanrılar tarafından korunduğu düşünülen tanrıçanın kimliği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yazıtlarda da adı anılmayan tanrıçanın taşıdığı olduğu hilal motifinden dolayı, bu motif ile simgelenen diğer tanrıçalar Artemis Ephesia, Hekate, Astarte, Selene veya Helena olabileceği düşünülmektedir, bk. Metzger 1952, 22-27; Robert 1983, 569; Mitchell 1993 2, 28; Delemen 1995, 296.

⁸⁹¹ Dioskouroi ve stellerdeki betimlemeleri hakkında detaylı bilgi için bk. Furtwängler 1884, 1154-1177; Bethe 1905, 1087-1123; Chapouthier 1935; Metzger 1952, 22-27; Robert 1983, 553-578; Frei 1990, 1784-1786; Coulton 1992, 48; Delemen 1995, 295-321; Smith 1997, 11-15; Delemen 2005, 160-163; Karayaka 2007, 134-141.

⁸⁹² **IMil18**: "Ἀρτέμιδι Ἀρκεσίλαος εὐχὴν"

⁸⁹³ Yazıtların yer aldığı kabartmalar için bk. Smith 1997, 26, D1-5.

⁸⁹⁴ Mağarada tespit edilen 4 adet rölyeften üçü yazıtlıdır (**IBI75-77**), rölyefler için bk. Smith 1997, 27-28 (D11-14); ayrıca Çaltılar köyünden de 2 adet kabartma daha bilinmektedir, bk. Smith 1997, 28, D15-16.

⁸⁹⁵ Smith 1997, 42.

⁸⁹⁶ Smith 1997, 27, D6 (Kadradere), D7 (**IBI88**) ve D8 (İn Taşı); D9 (Güvendik) ve 28, D18 (Mal Muğara).

bulunmaktadır.⁸⁹⁷ Balboursa teritoryumuna sonradan dâhil edilmiş olan Tyriaion’da da 2 tanesi yazıtlı olmak üzere 5 adet kaya kabartması bulunmaktadır.⁸⁹⁸ Oinoanda teritoryumundan ise Çukurceylan mevkisinden Dioskouroi olarak addedilen, onları temsil eden 2 koni şeklinde şapkanın betimlenmiş olduğu bir kaya rölyefi; Ceylan’dan ise biri bir kaya mezarının yüzeyine işlenmiş olmak üzere 2 adet Dioskouroi rölyefi ve Kayabaşı’ndan da biri yazıtlı olmak üzere 3 adet Dioskouroi kabartması bilinmektedir.⁸⁹⁹ Balboursa sınırında yer alan yerleşimlerden Gökben, Atlıdere ve Boğalar yerleşimlerinden de tapınıma ilişkin rölyefler bulunmaktadır.⁹⁰⁰

Θεοί Ἀγριοί “Vahşi Tanrılar” olarak adlandırılan⁹⁰¹ üçlü tanrı, kısa *tunica* giymiş ve sol ellerinde çift taraflı balta taşır şekilde betimlenen üç erkek figüründen oluşmaktadır. Çift taraflı baltanın yanı sıra bazı kabartmalarda bu üç figüre yılan ya da köpek de eklenmektedir. Sadece Milyas Bölgesi’nde rastlanmayan, Kabalia kentlerinden ise Balboursa ve Oinoanda’dan belgelenen kült, Balboursa teritoryumundan 1 tanesi yazıtlı olmak üzere 19 adet kabartmada görülmektedir. Tyriaion’daki 3 adet kabartmada *Theoi Agrioi* kısa *tunica*, çift taraflı balta ve miğferleri ile betimlenmişken⁹⁰² Karahasantaşı’ndan belgelenen kabartmalarda tanrıların başlarında miğfer yerine külah betimlemesi tercih edilmiştir.⁹⁰³ Tek yazıtlı kabartmanın yer aldığı Gölcük’te bulunan pek çok kabartma içerisinde üçlü erkek figüre bir köpek betiminin ve bir dişi figürün yer aldığı kabartmalar da yer almaktadır.⁹⁰⁴ Asartepe kabartmasında yılan görülürken, Çobanisa’da kaya kabartmasında Artemis ve Dioskouroi ile birlikte bulunan üç figürün solunda tıpkı Gölcük örneğindeki gibi örtülü dişi figürü yer almaktadır.⁹⁰⁵ Oinoanda’da Agora’nın batısında yer alan kayadaki *Theoi Agrioi* kabartmasında da üç erkek figürün sol

⁸⁹⁷ Smith 1997, 27, D10 (Çobanisa/Ketenpınarı); 28, D17 (Doğanlar); 30, D44 ve D45 (**IB184**) (Gölcük).

⁸⁹⁸ **ITy3** ve **ITy4**. Kabartmalar için bk. Naour 1980, 87, no. 40; 115, no. 81-82.

⁸⁹⁹ Çukurceylan için bk. Milner 2004, 55, no. 7; Ceylan için bk. Milner 2004, 60-61, no. 21B ve 61, no. 22; Kayabaşı için bk. Coulton 1993b, 6 ve Smith 1997, 28-29, D19-21. Yazıtlı olan Dioskouroi rölyefinde (Smith 1997, 28, D19 ve 44, no. 8) Dioskouroi yanı sıra Herakles de anılmaktadır (**IOi178**: str. 1: [Δι]οσκόροις, Ἡρακλεῖ, θεοῖς ἀλείπτοις, κατὰ ὄνα[ρ].).

⁹⁰⁰ Smith 1997, 29, D22 ve D23 (**IB166**) (Boğalar); D24 (Atlıdere) ve D25 (Gökben/Dervent Dere Mevki).

⁹⁰¹ Daha çok yazıtsız kabartmalarda görülen bu üçlü figür, Orpenna (Yapraklı) yerleşiminde belgelenen yazıtlı kabartmada geçen “θεοῖς ἀγριοῖς” ifadesi ile birlikte Θεοί Ἀγριοί olarak addedilmeye başlanmıştır, bk. Bean 1971, 27; ayrıca bk. Milner – Smith 1994, 68-69. “Üçlü Tanrılar” Plutarkhos’un (*defec. orac.* 21, 421d) bahsetmiş olduğu ve Lykialılar ile ilişkilendirdiği σκληροί ya da σκιρροί olarak adlandırılan tanrılar ile de özdeşleştirilmiştir, bk. Robert 1946b, 75; 1949, 50-58.

⁹⁰² Naour 1980, 83, no. 36; 87, no. 41; 107, no. 71.

⁹⁰³ Smith 1997, 25, T2, T4 ve T5.

⁹⁰⁴ Smith 1997: 25-26: T7, T8, T9, T12, T13, köpek betiminin yer aldığı kabartma için bk. T10 ve dişi figürlü kabartma için bk. T11; İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen yazıt için bk. **IB186**.

tarafında da bir kadın figürü bulunmaktadır. Diğerlerine oranlara çok iyi şekilde korunmuş olarak günümüze kalmış olan kadın figür *khiton* ve *himation* içinde betimlenmiştir.⁹⁰⁶ Yukarıda da bahsedilen ve çoğunlukla Balboursa'dan belgelenen Dioskourlar'ın yanında betimlenen tanrıça ile benzerlikler gösteren bu kadın figür de tıpkı Dioskourlar adaklarında olduğu gibi Artemis'in yerel bir formu olarak tanrıların yanında yer alıyor olabilir.⁹⁰⁷ Oinoanda teritoryumundan Kınıclar, Ceylan, Boğalar, Kayabaşı ve yanlarında yılanlı şekliyle ise Dont yerleşimlerinden belgelenen yerel külte dair yazıtlı tek rölyef ise Orpenna (Güğü/Yapraklı) yerleşiminden gelmektedir (**IOr9**).⁹⁰⁸ *Theoi Agrioi* ile ilişkili Lykia'nın başka hiçbir kentinde bu kadar yoğun bir şekilde tapınım görmemesi dikkat çekmektedir.⁹⁰⁹ Tıpkı Kakasbos ve Dioskouroi gibi *Theoi Agrioi* tapınımının da yerel bir tapınım ve ayrıca kırsal bir olgu olduğu açıkça görülmektedir.

Bölgede çok nadir de olsa görülen bir diğer yerel kült olan Artemis Lagbene, Lagbe kentinin tanrıça Artemis'i kendi yerel tanrıçaları ile özdeşirmeleri ile ortaya çıkmıştır.⁹¹⁰ Balboursa teritoryumundan rölyeflerde görülen kadın figürü, kültün diğer yerleşimlerdeki yazılı rölyeflerine dayanarak Artemis Lagbene olarak tanımlanmıştır.⁹¹¹ Bunun dışında Tyriaion'da bir kaya kabartmasında da tanrıça betimi bulunmaktadır.⁹¹² Kabalia Bölgesi'nden yazılı tek

⁹⁰⁵ Smith 1997, 25, T1(Asartepe) ve T3(Çobanisa). Ayrıca Boğalar mevkinde yer alan kabartma için bk. 26, T15.

⁹⁰⁶ Milner – Smith 1994, 67-70, no. 2; kabartmanın yazıtı için bk. **IOi107**. Esplanade'nin kuzeyinde kırık bir rölyefte ellerinde çift taraflı balta ile betimlenmiş iki erkek figürü bulunmaktadır. Olasılıkla kırık tarafında diğer bir erkek figür ve diğer kabartmadaki gibi bir kadın figür yer alıyor olmalıdır, bk. Milner – Smith 1994, 70, no. 3.

⁹⁰⁷ Smith 1997, 11.

⁹⁰⁸ Kınıclar(Ören) ve Ceylan için bk. Milner 2004, 59, no. 17-18 ve 60, no. 21A; Dont için bk. Heberdey – Kalinka 1897a, 41; Boğalar için bk. Smith 1997, 26, T15; Kayabaşı rölyefi için bk. Coulton 1993b, 6; Smith 1997, 25, T6. Kayabaşı rölyefi T. Efendioğlu (2010, 152, T375) tarafından Balboursa teritoryumunda değerlendirilmiştir, ancak T. J. Smith tarafından yayımlanan bir Dioskouroi rölyefinin üzerinde bulunan yazıttan (Smith 1997, 44-46, no. 8) açıkça görülmektedir ki bu yerleşim Oinoanda teritoryumuna aittir.

⁹⁰⁹ Idebessos'tan (Frei 1990, 1829) ve Horzum'dan (Duchesne ve Collignon 1878, 365) tek örneklerle belgelenmiş olan kült Lydai (TAM II.2, no. 130 ve 148) kentinde ise sadece iki yazıt aracılığıyla görülmektedir. Lydai'dan ele geçen yazıtlar kült rahipliğinin varlığına ilişkin bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

⁹¹⁰ Artemis Lagbene, Pisidia Milyas'ı sınırları içerisinde kalan kültün ana kenti Lagbe kentinde de belgelenmiştir, bk. Petersen – von Luschan 1889, 168, no. 207; Robert 1983, 594-595 ve French 1994, 88-89. Ayrıca Isinda'da İS 1.-2. yüzyıllara tarihlenen bir adak stelinde de görülen tanrıça, kentteki kültün varlığını göstermektedir, bk. French 1994, 66, no. 14. Ayrıca Kocayayla mevkinde kadın figürlü bir kaya kabartması belgelenmiş, E. Dökü ve İ. Baytak tarafından büyük olasılıkla bir Potnia Theron – Artemis Lagbene olarak düşünülen kabartmanın Ş. Özüdoğru tarafından yayıma hazırlandığı belirtilmiştir, bk. Dökü – Baytak 2017a, 237.

⁹¹¹ Smith 1997, 31-32, A1 ve 3-5; rölyeflerin detaylı tanımlamaları için ayrıca bk. 8-9.

⁹¹² Naour 1980, 114-115, no. 80. Bu kabartmanın dışında Ch. Naour tarafından listelenen (82, no. 35 ve 114, no. 79) diğer iki tanrıça kabartması da J. J. Coulton tarafından Artemis Lagbene olabileceği şekilde değerlendirilmiştir, bk. Coulton 2012, 151.

belge Oinoanda teritoryumunda bulunan Orpenna (Güğü/Yapraklı)'dan bilinmektedir. Tanrıçanın betiminin bulunmadığı, ancak atribülerinden biri olan yaban domuzunun bulunduğu kaya kabartmasında, azatlı köle Neire'nin Artemis Lagbene'ye adadığı kaydedilmektedir (IOr8).⁹¹³ Her iki kentte de Lagbe kökenli bir yerel kültün belgelenmesi, Pisidia kolonileri olmaları dolayısıyla şaşırtıcı değildir. Artemis Lagbene kültüne Milyas Bölgesi'nde rastlanmaz, ancak Artemis ile ilişkili bir diğer yerel kült Artemis Kombike bu bağlamda eklenmelidir. Milyas Bölgesi'nde yer alan Komba (Gömbe) kökenli olduğu düşünülen Artemis Kombike şimdiye kadar Komba yazıtlarında ve de Milyas Bölgesi'nin diğer yerleşimlerinde belgelenmemiştir. Aynı şekilde Kabalia kentlerinde de tapınım görmemiş olan tanrıçanın Lykia'nın kıyı kentlerindeki yayılım gösterdiği adak yazıtları ile ortaya çıkmaktadır. Ἀρτέμιδι Κομβικῆ formunda Patara⁹¹⁴, Letoon⁹¹⁵, Megiste⁹¹⁶, Tlos⁹¹⁷ Arneai⁹¹⁸; *genetivus* Ἀρτέμιδος Κομβικῆς şekli ile Simena ve Arykanda'da⁹¹⁹; Ἀρτέμει Κόμβη⁹²⁰ şeklinde Telmessos'ta tanrıçanın varlığı yazılı veriler ile belgelenmiştir. Ksanthos kentinde Batı Agora'da 2016 yılında yapılan kazıda ortaya çıkan bir mekânda Artemis Kombike'ye ilişkin çok önemli eserler elde edilmiştir.⁹²¹ Artemis Kombike'ye adanmış iki küçük adak sunağın⁹²² yanı sıra İon tapınağı şeklinde bir maketin sütunları arasında Artemis Kombike'nin betimlenmiş olduğu bir tanrıça figürü bulunmaktadır. Artemis Kombike'nin ikonografisine dair belgelenmiş ilk eser olması bakımından çok önem taşımaktadır.⁹²³ Bu üç eserin yanı sıra alanda sunu kapları ve hayvan kalıntılarının da bulunması bu mekânın kutsal alan olarak kullanılmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. T. Korkut,⁹²⁴ Artemis Kombike kültürünün tüm Lykia'da kabul görmesine dayanarak, tıpkı Artemis Eleuthera gibi yerel bir tanrıça olmaktan ziyade Lykia'ya özgü ulusal ana tanrıça kimliğinde olduğu sonucuna varmaktadır.

⁹¹³ Olasılıkla Oinoanda teritoryumu içerisinde kalan Atlidere'den modern Atlidere yolu üzerinde Artemis Lagbene'ye ait bir kaya kabartması bulunmaktadır, bk. Smith 1997, 31, A2.

⁹¹⁴ TAM II.2, no. 407.

⁹¹⁵ Balland 1981, 19-20, no. 2 ve 3; no. 3: Κομβικῆ.

⁹¹⁶ Diamantaras 1889, 335, no. 6.

⁹¹⁷ Adak ve Şahin 2004b, 95-96, no. 9.

⁹¹⁸ TAM II.3, no. 757: Κομβισῆ.

⁹¹⁹ Heberdey – Kalinka 1897a, 17, no. 52 (Simena) ve IARYkanda, 92-93, no. 5.

⁹²⁰ TAM II.1, no. 4. Frei 1990, 1772, 34.10.2'de Myra kenti de bu listeye eklenmektedir. Ayrıca bk. Freyer-Schauenburg 1994, 83.

⁹²¹ Varkıvaç 2017, 49-53.

⁹²² Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen adak yazıtları için bk. Varkıvaç 2017, 54-55.

⁹²³ Varkıvaç 2007, 53: Giysisi, kolyesi, giysisi üzerindeki çıplak göğüsleri ve uzun kuşağı ile hem yerel ve hem de İon tanrıça betimlemelerini yansıtmaları ile kendine özgü birleşik bir ikonografisi ile dikkat çekmektedir.

⁹²⁴ Korkut 2008, 730.

Son olarak Milyas Bölgesi'nin en güneydeki kenti olarak ele alınan Komba (Gömbe) yerleşiminde yoğun bir şekilde belgelenen⁹²⁵ *Dōdekathēoi* (Oniki Tanrılar) kültürüne değinmek gerekmektedir.⁹²⁶ Lykia'ya özgü Geç Roma Dönemi'ne tarihlenmiş⁹²⁷ olan eserler üzerinde iki friz bulunmakta ve üst frizde kabartma şeklinde 12 adet erkek figür kısa *tunica* giymiş ve ellerinde mızrak tutar halde betimlenmiştir; alt frizde ise ortada bir figür ve figürün sağında altı ve solunda altı olmak üzere 12 adet köpek⁹²⁸ figürü yerleştirilmiştir. Üst frizde yer alan erkek figürlerinin ortasında (6'sı sağda, diğer 6'sı solda kalacak şekilde) bir niş içerisine yerleştirilmiş bir figür daha bulunmaktadır. Komba'dan ele geçen rölyeflerden de iki tanesini içeren yazıtlar (**IKom3** ve **IKom12**) aracılığı ile bu figürün Artemis *Kynēgetis*'i temsil ettiği belirlenmiştir.⁹²⁹ Alt frizde ortada bulunan figürün ise kimliği tespit edilememiştir ancak yine yazıtlarda görülen ve “onların babasına” anlamını taşıyan “πατρὶ αὐτῶν” ifadesinin alt frizde yer alan figür ile ilişkili olduğu kesindir.⁹³⁰ Lykia'da ağırlıklı olarak Antiphellos/Kaş ve Teimiussa/Üçağız⁹³¹ kentlerinde belgelenmiştir, ancak kendisine atfedilen 16 yazıtlı Komba en çok eserin ele geçtiği kenttir.⁹³² Dolayısıyla Komba'nın Lykia'daki tek kült merkezi olduğu ve rölyeflerin tek bir merkezden dağıtıldığı, seyyar bir şekilde Lykia'daki diğer yerleşimlere ulaştırılmış olabileceği düşünülmüştür. Ancak Antiphellos/Kaş ve Teimiussa/Üçağız dışında, Myra, Finike, Kızılgöl (Kyaneai) ve Megiste'de *Dōdekathēoi* adakları bulunmuş olması⁹³³, dağılım göz önünde bulundurulduğunda, tek bir kült merkezi olmasından ziyade birçok kült alanına işaret etmektedir.⁹³⁴ Yine de Komba'nın bu kült alanları arasında en büyüğü ve en önemlisi olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

⁹²⁵ Söğle'nin (Soklai) 10 km kuzeybatısında bulunan Gökpinar'da G. E. Bean tarafından yayımlanan fragman halindeki bir yazıtın 3. satırı için “Δώδεκ[α θεοίς]” tamlama önerisi getirilmiştir, bk. Robert 1983, 591, dn. 13.

⁹²⁶ *Dōdekathēoi* (Oniki Tanrılar) hakkında genel bilgi için bk. Weinreich 1913; Long 1987 ve Freyer-Schauenburg 1994; ayrıca bk. Akyürek Şahin 2002, 103-114 ve Efendioğlu 2010, 121-144.

⁹²⁷ İS 2. ile 4. yüzyıl arası, bk. Freyer-Schauenburg 1994, 69 vd.; özellikle 86.

⁹²⁸ Alt frizde işlenmiş olan hayvanların çakal, arslan, kurt, ayı vb. türde yırtıcı hayvanlar olabileceği düşünülmüştür ancak bu figürlerin köpek oldukları yönündeki görüş kabul görmüştür, bk. Freyer-Schauenburg 1994, 61-62.

⁹²⁹ “Ἀρτέμιδι Κυνηγέτιδι”; Komba yazıtları için bk. **IKom3-18**.

⁹³⁰ Komba'dan belgelenen yazıtların ikisinde bu ifadeye rastlanmaktadır, bk. **IKom3** ve **IKom12**.

⁹³¹ Antiphellos/Kaş örnekleri için bk. Freyer-Schauenburg 1994, 2-3, S2; 14, B4; 16, B7; 21-22, C5; 24-25, C12; Teimiussa/Üçağız örnekleri için bk. Freyer-Schauenburg 1994, 7-8, S8; 8, S9; 8-9, S10; 16, B8; 19, B13; 22, C6.

⁹³² Bk. yuk. “Komba”.

⁹³³ Örnekler için bk. Freyer-Schauenburg 1994, 19-20, C1 (Myra); 1, S1 ve 20 C2 (Finike); 9, S11 (Kızılgöl/Kyaneai civarı); 3-4, S3 ve 5, S5 (Megiste).

⁹³⁴ Detaylı bilgi için bk. Freyer-Schauenburg 1994, 46-51; Akyürek Şahin 2002, 109.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

5.1. Etnik Köken ve Kültürel Kimlik

“Siyasi Tarih” ana başlığı altında “Roma Yönetimi Altında Elmalı Ovası ve Kabalia” başlığında da belirtilmiş olduğu üzere Roma tarafından yapılmış düzenlemeler ile birlikte Lykia’ya dâhil edilmiş olan Milyas ve Kabalia bölgeleri modern literatürde bu sebepten dolayı “Kuzey Lykia” olarak adlandırılmaktadır, ancak antik literatüre bakıldığında bu bölgelerde yaşayan halkların Lykialılar’dan farklı olarak Milyaslılar ve Kabalialılar olarak adlandırılmış oldukları görülmektedir.

Herodotos, İÖ 522 yılında Pers tahtına geçen Dareios’un yeni bir düzenlemeyle imparatorluğu 20 satraplığa ayırmış olduğunu anlattığı pasajında Milyas ve Kabalia bölgelerini Lykia’dan ayrı tutarak, Milyas’ı Lykia, Aiolis, Ionia, Karia ve Pamphylia ile birlikte 400 *talanta* gümüş vergi ödemekle yükümlü olan birinci satraplıkta listelemiş, Kabalia’yı ise Mysia, Lydia, Lasonia ve Hytenneia ile birlikte 500 *talanta* ödeyen ikinci satraplıkta listelemiştir.⁹³⁵ Bir diğer pasajında ise Milyas halkından bahsederek kısa kargılar taşıdıkları ve elbiselerini broşla tutturdıklarını (εἴματα ἐνεπεπορπέατο) belirtir.⁹³⁶ Ancak bu iki pasajdan önce ilk kitabında Sarpedon ve arkadaşlarının (yandaşlarının, taraftarlarının) sürgün edilmelerinden sonra, Asia’ya, Milyas’a geldiklerinden bahseder.⁹³⁷ Pasajda *Termilai*’ın yaşamış oldukları toprakların daha önceden Milyas olduğunu ve Milyaslılar’a Solymoslular dendiğini söylemektedir. Dolayısıyla Herodotos’un aktarımından, pasajda geçen halk adlarının ardı sıra gelen adlandırmalar olduğu ve tek bir halka işaret ettiği çıkarımı yapılabilmektedir. Ancak Strabon ise bu konuda, Milyas’ın Termessos ile Apameia arasında dağlık bir bölge olduğunu ve Termessos’un Milyas’a açılan dar geçitlerin kontrolüne hâkim bir tepede kurulduğunu aktarmakta-

⁹³⁵ Hdt. 3.90.

⁹³⁶ Hdt. 7.77. W. W. How ve J. Wells (1912, 2, 158) bu giyim şeklinin dağlık alanlarda yaşayan kimselere uygun bir durum olduğunu söylerler. Bayındır Tümülüs D’de belgelenen *fibulae* örnekleri bu bağlamda değerlendirilebilir; Bayındır *fibulae* için bk. yuk. “Bayındır”. Ancak hem bahsi geçen *fibulae* hem de Karaburun IV’te belgelenen *fibulae* Phrygia ile ilişkilendirilmektedir, bk. Mellink 1972, 262-263; Mellink 1976b, 22.

⁹³⁷ Hdt. 1.173.

dır.⁹³⁸ Dolayısıyla Milyas adının *toponymon*'a işaret ettiği ve Milyaslılar'ın da bu *toponymon*'a göre adlandırılmış ayrı bir halk olduğu açıktır.⁹³⁹

Herodotos'un Kabalialılar hakkında diğer bir anlatısına da bu bağlamda değinilmelidir. Herodotos, Kabalialılar'ı betimlerken “ki onlar Maionialılardır ve Lasonialı olarak çağrılırlar (Καβηλέες δὲ οἱ Μηῖονες, Λασόνιοι δὲ καλούμενοι)” der.⁹⁴⁰ Herodotos, Lydialılar'ın daha önceden Maionialılar adını taşıdıklarını, Lydia adını Atys'ün oğlu Lydos'tan aldıklarını ve eski adlarını unuttuklarını belirtir.⁹⁴¹ Herodotos'un bu bahsi, Pisidialılar'ın bölgeyi iskân etmelerinden önce bölgede yaşamını sürdüren Kabalia halkının Lydialılar ile olan soy bağlantılarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Herodotos'un yukarıda da bahsi geçen pasajında (3.90) aktardığı üzere Persler'in *nomos*'ları belirlerken, Milyas Bölgesi'nin Lykialılar ile birlikte Ionia Satraplığı'na, Kabalia Bölgesi'nin ise Lydia Satraplığı'na verilmesi⁹⁴² ve Strabon'un da Kibyralılar'ın Kabalia'da yerleşim kuran Lydialılar'ın soyundan geldiği söylencesini aktarması da bu bağlantıya işaret etmektedir.⁹⁴³

Dolayısıyla ilk olarak Herodotos'un anlatımlarına dayanarak Lykia'nın kuzeyinde Kabalialılar ve Milyaslılar olarak adlandırılan birbirinden ayrı iki dağ halkının yaşamış oldukları açıkça söylenebilir.⁹⁴⁴

Burdur'da ele geçen ve İÖ 5-4 yıllarına tarihlenen bir yazıt Milyas Bölgesi'nde yaşayan halkın “Milyaslılar / Μιλυάδεις olarak tanımlandığını göstermektedir.⁹⁴⁵ *Thea Rhomē* ve

⁹³⁸ Strab. 13.4. 17; 14.3.9.

⁹³⁹ Zira aynı şekilde Solymos adı da yine Strabon tarafından aktarılan ve kendisi tarafından “Termessos'un kalelerinin üst tarafında” olarak betimlenen Solymos Dağı ile ilişkili olarak gözükmektedir, bk. Strab. 13.4.16.

⁹⁴⁰ Hdt. 7.7.

⁹⁴¹ Hdt. 7.74: “οἱ δὲ Λυδοὶ Μηῖονες ἐκαλεῦντο τὸ πάλαι, ἐπὶ δὲ Λυδοῦ τοῦ Ἄτους ἔσχον τὴν ἐπωνυμίην, μεταβαλόντες τὸ οὖνομα.”.

⁹⁴² O. Masson ise (1984, 142-145, özellikle 143), Herodotos'un bahsi geçen pasajını değerlendirirken doğu Lydia'da yer alan Καυαληνῶν κατοικία (Le Bas – Waddington 1870, no. 1676) ve Ephesos'tan belgelenen ve Asia Eyaleti'nde yer alan *dioikēsis*'lerin sıralanmış olduğu yazıtta Sardeis *dioikēsis*'inde yer alan [K]abalēneis-[K]αβαληνεῖς (IEphesos Ia, no. 13) ile Kabalia ve Lydia bağlantısını desteklemektedir; ayrıca bk. Robert 1939, 178-179 (1331-1332).

⁹⁴³ Strab. 13.4.17: “λέγονται δὲ ἀπόγονοι Λυδῶν οἱ Κιβυρᾶται τῶν κατασχόντων τὴν Καβαλίδα”.

⁹⁴⁴ Bahsi geçen konu hakkında ayrıca bk. P. Talloen (2006, 749-750) Herodotos'a göre Kabalialılar Milyaslılar'dan ayrı olsalar da kentlerin popülasyonu bakımından en önemli elementin (özellikle Oinoanda ve Balboura) Pisidia Milyas'ı olarak adlandırılan bölgeden gelmiş olmalarına dikkat çekmektedir. P. Talloen, Milyas ve Kabalia bölgelerindeki Pisidia kökenli benzerliklere dikkat çekmesi bakımından haklıdır, ancak özellikle Kabalia Bölgesi'ndeki yerleşimlerin *polis* olarak var olmalarından önce burada yaşayan halkın olasılıkla Pisidialılar'dan ve Milyaslılar'dan farklı bir halk olduğunu gözden çıkarmaktadır.

⁹⁴⁵ 3 blok/parça halindeki yazıtın 2 bloğu (A-B) Burdur'un 30 km güneybatısında yer alan Kozluca köyünde bulunmuş, diğer parça ise (C) Boğaziçi'nde bir Osmanlı köprüsünde devşirme olarak kullanılmıştır, bk. Hall 1986, 137-140, no. 1 (= SEG 36, 1207): Πῶμηι καὶ Αἰύτοκρ]άτ[ορι] Κῆσαιρι θε[ο]ῦ [νίωι] Σεβασ[τ]ῶι |

Augustus için dikilmiş olan ithaf yazıtının Milyaslılar ve onların arasında yaşayan Romalı tüccarlar ve Thrakialılar tarafından dikildiği görülmektedir.⁹⁴⁶ Ancak Milyas Bölgesi sakinlerinin kendilerini “Milyaslı” olarak tanımlayıp tanımlamadıklarına dair ise kesin bir veri yoktur.⁹⁴⁷ Balboursa’dan ele geçen “Arazi Pay Listesi” yazıtında arazi sahiplerinden biri “Κωβίλλις Αραπιας Μίλλυεύς” olarak listelenmiştir (**IB165**, C33). Tekil bir örnek dahi olsa şahsın burada kendisini “Μίλλυεύς – Milyaslı” olarak tanımlamış olması, Milyas Bölgesi halkının da kendisini bu şekilde adlandırmış olduğuna dair veri olarak değerlendirilmelidir.⁹⁴⁸ Bunun yanı sıra yine aynı listede bulunan Μίλυεις (**IB165**, C28) ve Μίλυισπης (**IB165**, A9) şahıs adları da açık bir şekilde Milyas ile ilişkilidir.⁹⁴⁹

Kabalia Bölgesi ile ilişkili epigrafik belgelere bakıldığında ise bölge yakınlarından ele geçen bir mezar yazıtı dikkat çekmektedir. R. Heberdey ve E. Kalinka tarafından Osmankalfalar/Manay’da kaydedilen yazıttaki⁹⁵⁰ “Καβαλε[ύς]” *ethnikon*’u Kabalia Bölgesi ile ilişkilimiş gibi görünmektedir, ancak L. Robert tarafından *ethnikon*’un bir yerleşime ilişkin olması gerektiği, bir bölgeye işaret etmediği önerilmektedir.⁹⁵¹ Bununla birlikte Asia Minor dışından yazıtlar *ethnikon*’un aynı zamanda bölge ile ilişkili olduğu şeklinde değerlendirilmelidir.

ἀρχιερεῖ, δημ[αρ]χικῆς ἐξουσίας ἐννε[α]καιδέκα[τ]ον, | ὑπάτωι δωδέ[κ]ατον, αὐτοκράτορι τεσσαρεσκαιδέκα[τ]ον | τῶι ἰδίωι σωτήρ[τ]ι Μιλύαδεις καὶ οἱ πραγματευόμενοι [π]αρ’ αὐτοῖς Ῥωμα[ῖ]οι καὶ Ἰερῆες οἱ κατοικοῦντες παρ’ αὐ[τ]οῖς | καθιέρωσαν. Çeviri: “Milyaslılar ve onların arasında yaşayan Romalı tüccarlar/iş adamları ve onların arasında yaşayan Thrakialılar, Rhomē için ve kendilerinin kurtarıcısı (olan) tanrının oğlu, Augustus, pontifex maximus, tribunicia yetkisini 19 kez elinde tutmuş, 12 kez consul ve 14 kez imparator olmuş İmparator Caesar için (bu altarı) adadılar.”

⁹⁴⁶ Burada bahsi geçen Thrakialılar olasılıkla daha önceden Seleukoslar tarafından ana rotaları gözetlemek/korumak amacıyla yerleştirilmiş olan askeri yerleşimcileri temsil etmektedir, detaylı bilgi için bk. Hall 1986, 153-154.

⁹⁴⁷ J. M. Hall (2002, 9-10) etnikiteyi tanımlarken dil, din, kültür gibi özelliklerin yanı sıra kendini bir etnik gruba ait hissederek o şekilde adlandırmanın da öneminden bahseder.

⁹⁴⁸ S. E. Lockwood (2001, 181 ve dn. 526), Χωματείτης (**IKh4**; **IKh5**; **IKh6**; **IKh7** ve **IKh14**), Τερπονελλεύς (**ITer1** ve **ITer2**) ve Τερπειτής (**ITer2**) örneklerini vererek Elmalı Ovası’nda yaşayan kimselerin kendilerini bölge ismi ile değil de sakini oldukları kent ile tanımladıklarını belirtir.

⁹⁴⁹ Hall – Coulton 1990, 133. G. E. Bean (1971, 25-26) Kapıkaya’dan belgelenmiş ve tahribata uğramış bir mezar yazıtının 2. satırındaki şahıs isminin [AM]ΙΛΥΑΣ / Αμυλιας olarak tamamlamış, bunun daha önceden bilinmeyen bir şahıs adı olduğunu söylemiştir (**IMil14**), Μιλύας tamamlamasının doğru olmayacağını belirtmiştir. A. S. Hall ve J. J. Coulton ise (1990, 133, dn. 82) Μιλύας’ın bir şahıs adı olabileceğini önermektedirler.

⁹⁵⁰ Söz konusu yazıt için bk. Heberdey – Kalinka 1897a, 8, no. 24.

⁹⁵¹ Robert 1939 (OMS II), 181 (1334), dn. 5; ayrıca bk. Masson 1984, 142-143. Ch. Naour da L. Robert’in bu görüşünü aktararak, lokalizasyon için Osmankalfalar yakınında pek çok kalıntının bulunmuş olduğu bir yerleşimi işaret eder, bk. Naour 1980, 10, dn. 31. Ayrıca H. Hellenkemper ve F. Hild tarafından da (2004, 575) söz konusu yazıt “Kabala (Κάβαλα)” yerleşimi ile ilişkilendirilmiş ve *ethnikon* konusunda da yine L. Robert’in söylemi aktararak lokalizasyon ile ilişkili yazıtın buluntu yeri yakınında bulunan Söğüt önerisi getirilmiştir.

Rhodos'tan aynı *ethnikon* ile (Καβαλεύς⁹⁵² / Καβάλισσα) tanımlanmış pek çok şahsa ait mezar altarı bilinmektedir.⁹⁵³ Lindos'tan İÖ ca. 100 dolaylarına tarihlenmiş fragman halindeki bir liste "Ταυρίσκοϋ Καβαλεύς" ismini kaydetmektedir⁹⁵⁴ ve yine Lindos'tan bir mezar yazıtı ise başka bir Kabalı'yı (Ερμαίου [Κ]αβαλέω[ς])⁹⁵⁵ belgelemektedir. Καβαλεύς *ethnikon*'u taşıyan bir diğer Hermaios ise Telos'tan bilinmektedir.⁹⁵⁶ Tüm bu yazıtlardaki şahıslar Kabalı Bölgesi ile ilişkili gözükmektedir ve dolayısıyla bölge halkının kendisini "Kabalı (Καβαλεύς / Καβάλισσα)" olarak tanımlaması bölge etnikitesinin anlaşılması ve en azından erken dönemlerde "Lykialı" olmaktan uzak olduklarının görülmesi açısından önem taşımaktadır.

Kültürel kimliği, etnik kimliği oluşturan en önemli elementlerden biri de dildir. Lykia Bölgesi'nin sahil kesimine bakıldığında Klasik Dönem'e tarihlenen Lykçe yazıtlar görülmesine rağmen Elmalı Ovası'nda Lykçe diline rastlanmamaktadır. Şimdiye kadar bölgeden konuşulan dile dair herhangi bir veri elde edilmemesine rağmen, Lykialılar'dan tamamen farklı özellikler gösteren⁹⁵⁷ Milyaslılar'ın kendilerine ait bir dilleri olduğunu varsaymak gerekmektedir.⁹⁵⁸ Ksanthos'tan belgelenecek geç 5. yüzyıl – erken 4. yüzyıla tarihlenen 255 satırlık Yazıtlı Dikme bu bağlamda değerlendirilebilir. *Kheriga* tarafından yaptırılan dikmede onun başarıları ve Melesandros'a karşı kazandığı zafer anlatılmaktadır.⁹⁵⁹ Dikmenin dört cephesinin üç ayrı dilde kaydedildiği görülmektedir, bunlardan Lykçe ve Hellence bilinirken kuzey cephenin bir kısmında batı cephenin ise tümünde yer alan dil Lykçe B olarak adlandırılmaktadır.

⁹⁵² At, özellikle de binek atı / yük atı anlamlarına gelen "καβάλλης (LSJ)" ve "caballus (OLD)" kelimelerinin bölge *ethnikon*'u ile ilişkisine dair bk. Kretschmer et al. 1928, 191; Kretschmer et al. 1932, 248; Robert 1939, 175-179 (1328-1332).

⁹⁵³ IG XII.1, no. 490: Δαμάτριος | Καβαλεύς; no. 491: Καβαλεύς; no. 492: Μολῆς | {Κ} | Καβαλεύς | χρηστός χαίρε; no. 493: Όμιλία | Κ[αβ]ά[λ]ισσα; no. 494: Πέλοϋ | Καβαλεύς | χρηστός χαίρε. | Άρτεμις Καβάλισσα | χρηστὰ χαίρε; no. 495: Φιλωτέρα | Καβάλισσα; Mauri 1916, 155, no. 51: Ποσειδώνιος | Καβαλεύς; 168, no. 124: Δημήτριος | Καβαλεύς (SEG 46, 1012).

⁹⁵⁴ Blinkenberg 1941, no. 277; söz konusu fragman halindeki liste olasılıkla bir *metoikoi* listesi olmalıdır, bk. Boyxen 2018, 85-86.

⁹⁵⁵ Blinkenberg 1941, no. 690.

⁹⁵⁶ IG XII.3, no. 68.

⁹⁵⁷ Hall 1986, 151; Coulton 1993a, 79; Frei 1993, 97.

⁹⁵⁸ A. S. Hall (1986, 151-152) yerleşim ve şahıs adlarına bakıldığında Pisidia Bölgesi ile dilsel bir bağlantı olduğunu söylemektedir, J. J. Coulton da (1993, 79) bu söyleme katılmaktadır.

⁹⁵⁹ Demargne 1958, 79-105; Bryce 1986, 97-98; Yazıtta mezar sahibinin adının geçtiği satırlardaki boşluktan dolayı *Kheriga* ya da *Kherēi*'e mi ait olduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. J. Bousquet (1975, 141-142) Letoon yazıtlarında *Kheriga*'nın Yunanca formunun Gergis olduğunu belirterek, dikmede bulunan Yunanca epigramdaki fragman haldeki "[- -]ρ[-]ις" isminin de Gergis olarak tamamlanması gerektiğini vurgulamaktadır (TL 44c, 24). W. A. P. Childs ise bu ismin *Kherēi* olması gerektiğini savunmuştur; detaylı bilgi için bk. Childs 1979, 100; Childs 1981, 63.

Ancak Yazıtlı Dikme’de yer alan ve Lykçe B olarak adalarılan bu dilin, kesin bir veri olmasa dahi, bölgesel ilişkiler göz önünde bulundurularak Milyas Bölgesi’ne ait olduğu varsayılmaktadır ve Milyas dili/Milyaca olarak adlandırılmaktadır.⁹⁶⁰ Lykçe B ya da Milyaca olarak adlandırılan dile dair bir başka örnek de Antiphellos’ta bir lahit üzerinde kaydedilmiştir.⁹⁶¹ Bu durumda basit bir şekilde Milyas Bölgesi’nden gelen ve burada yerleşmiş bir şahsın mezar yazıtında kendi dilini tercih etmiş olduğu düşünülebilir. Diğer bir olasılık ise Lykçe B olarak adlandırılan dilin Lykçe’nin bir diyalekti olması ve Milyas Bölgesi’nin yanı sıra Lykia’nın bazı yerleşimlerinde de kullanılması yönündedir. Ancak o zaman başka bir sorun ile karşılaşmaktadır, zira Milyaslılar’ın Lykçe’nin diyalekti olan bir dili kullanmaları Lykia Bölgesi ile yakın kültürel ilişkiler içinde olduklarını gösterir. Fakat özellikle Pisidia (daha erken dönemlerde Phrygia) ile kültürel ilişkilerinin olduğu gözlemlenen ve Lykia ile Klasik Dönem sonlarında ovanın güneyinde belgelenen veriler dışında Lykia ile bağlantılarının olmaması bu durumu güçleştirmektedir. Aynı zamanda Lykçe B’nin Milyas Bölgesi’nde hiç belgelenmemiş olması da Milyaca olduğu fikrine şüphe düşürmektedir.⁹⁶²

Elmalı Ovası sakinlerinin erken dönem gömü tercihi de burada yaşayan halkın Lykia’lılardan farklı olduğunu göstermektedir. “Kültürel İlişkiler” başlığı altında daha detaylı incelenecek olan erken dönem tümülüslerinden elde edilen verilerin Phrygia etkisi göstermesi, Karaburun II’de ikonografik açıdan Pers unsurlarına rastlanması, aynı zamanda Kızılbel ve Karaburun II mezar oda duvarlarının yapı tekniğinin yerel bir işçilikte olması burada yaşayan halkı Lykialılar’dan ayırmaktadır. Aynı zamanda Lykia Bölgesi’nde yaygın olan ve Lykia’ya özgü olan dikme mezarların Milyas Bölgesi’nde görülmemesi de bu ayrımı açık bir şekilde destekler niteliktedir.

Her iki bölgede de yerel tanrılar olarak Kakasbos ve Dioskouroi tapınımı olmasının, sadece yerel ve kırsal bir fenomen olarak ele alınması ya da etnik kökenlerine dair bir izlenim olarak mı düşünülmesi konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Yine de atlı tanrıların betimlemelerini taşıyan kaya rölyefleri, Lykia Milyası ve Kabalia’nın Pisidia Bölgesi’nde inanç ve kültür olarak büyük izler taşısa da Lykia’nın kuzeyini kaplayan bu kapalı dağ halkların özellikle bu iki tapınım bağlamında farklı olduklarını da söylemek yanlış olmaz ve ayrıca bu rölyeflerin Roma İmparatorluk Dönemi’nde de devam etmesi bu farklılıkların geç dönemde de korunmuş olduklarını göstermektedir.

⁹⁶⁰ Lykçe B ya da Milyaca hakkında yapılmış çalışmalar için bk. Childs 1981, 62; Bryce 1986, 71; Carruba 1996, 34; Keen 1998, 8; özellikle Meriggi 1980, 250-264; Gusmani 1992, 223-227; 1993, 27-30.

⁹⁶¹ TL, no. 55; Bryce 1986, 71;

⁹⁶² Lykçe B ve Milyas Bölgesi ile ilişkisine dair ayrıca bk. Lockwood 2011, 183.

5.2. Romalılaşma ve Lykialılaşma(?) Üzerine Değerlendirmeler

İÖ 46 yılında Roma ile yapmış olduğu *Foedus* ile Milyas Bölgesi'ni sınırlarına katan Lykia Bölgesi, sonrasında hem Stadiasmus Patarensis ile hem de Kabalia kentleri yazılı belgeleri ile de görüldüğü üzere Kabalia kentlerini de sınırlarına dâhil etmiştir. Sonrasında ise bölge, Roma İmparatorluğu tarafından İS 43 yılı ile birlikte *provincia Lycia* adıyla eyalet olarak düzenlenmiş ve imparatorluğun bir parçası haline gelmiştir.

Romanizasyon kentlerde en belirgin şekilde kent eşrafının Roma vatandaşlık hakkını elde etmesi ile kendini göstermektedir.⁹⁶³ İS 212 yılı ile birlikte *Constitutio Antoniniana* ile birlikte Roma, imparatorluk sınırları içindeki tüm özgür yurttaşlarına vatandaşlık hakkı tanımıştır, ancak daha öncesinde de Kabalia kentlerinde, diğer Lykia kentlerinde olduğu gibi, Claudius zamanında bölgenin eyaletleştirilmesi ile birlikte bilinçli bir şekilde vatandaşlık hakkı verme politikasını başlatılmış gözükmektedir. Zira meydana gelen karışıklıklar neticesinde bölgenin eyalet olarak düzenlenmesinden sonra hem bölge güvenliğini sağlamak hem Roma idaresini güçlendirmek amacıyla kentlerin önde gelenlerinin desteğine ihtiyaç duyulmuş, böylece Roma vatandaşlık hakkı verilmek suretiyle yerel idareciler imparatorluk çıkarlarına hizmet edecek şekilde yönlendirilmişlerdir. Dolayısıyla bölgenin üç kentine de ait eşraf tabakasından bazı önemli ailelere mensup kimselerin *Constitutio Antoniniana* düzenlenmesinden önce de vatandaşlık hakkı elde ettiği görülmektedir. Bu şekilde hem Lykia Bölgesi'nin bağımsız olduğu dönemde hem de eyaletleştirilmesinden sonra Roma vatandaşlığı almak suretiyle Roma ile bağ kurarak kent içerisindeki üstün konumlarını korumuşlar, aynı zamanda kent yönetimi ve Lykia Birliği dışında Roma *cursus honorum*'u içerisinde de kariyer yapma hakkı elde etmişlerdir. Oinoanda'dan *Licinnii, Iulii*; Balbura'dan *Marcii* aileleri bu durumun en belirgin örneklerini oluşturmaktadırlar.

Kabalia Bölgesi'nde en erken vatandaşlık hakkı alan aile *Iulii* olmalıdır. Bilinen en erken üyesi C. Iulius Demosthenes'in babası C. Iulius Apollonios olan ailenin⁹⁶⁴ Roma vatandaşlık hakkını ne zaman elde ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak M. Wörrle bu durumun *Bellum Civile* ile bağlantısı olması gerektiğini belirtmektedir, hatta vatandaşlık orijininin kentten ele geçen Caesar ve *Demos* için dikilmiş ithaf yazıtında geçen Oksamoas oğlu Moles oğlu Diogenes oğlu Moles'e dayandığını eklemektedir.⁹⁶⁵ Moles'in Caesar tapınağının

⁹⁶³ Roma vatandaşlık hakkını elde etme, hakkın yükümlülükleri ve hakkın kaybına ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Kornemann 1903, col. 300-316, s.v. "*Civitas*"; Galsterer 1997, col. 1224-1226, s.v. "*Civitas*".

⁹⁶⁴ Ailenin soyağacı için bk. Milner – Mitchell 1995, 100.

⁹⁶⁵ Wörrle 1988, 57 vd.

epistatēs'i ve Caesar *Divus* rahibi olarak görev yapması⁹⁶⁶, İç Savaş sırasında Oinoandalılar'ın Brutus ile hareket etmiş olduğu antik kaynaklar ile biliniyor olmasına rağmen, kentte Octavianus-Marcus Antonius-Marcus Lepidus (*triumviratus*) yanlıları olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.⁹⁶⁷ Dolayısıyla kentin daha sonraki dönemde Octavianus ile ilişkiler kurmasında önemli bir rol oynamış olması muhtemel olan Moles'in bu ilişkiler bağlamında da vatandaşlık elde ettiği düşünülebilir.⁹⁶⁸

Lykia'nın *provincia* olarak düzenlenmesi ile birlikte bölgede vatandaşlık hakkı verilmesi yukarıda da kısaca değinilen nedenlerle bilinçli bir politika olarak yürütüldüğünden Caludius Dönemi'nde bölgedeki pek çok vatandaşın *cives Romani* hakkına ulaştığı bilinmektedir. İmparator'un bizzat kendisinden bu hakkı elde eden Lykialılar'ın yanı sıra eyaletin ilk valisi Quintus Veranius aracılığı ile de edinmiş olanlar bulunmaktadır. Ksanthos'taki ünlü *Veranii* ailesi dışından Kabalia Bölgesi'nden ise "Demostheneia Yazıtı" sayesinde varlığı bilinen Oinoandalı Veranius Komon bu hakkı validen almıştır.⁹⁶⁹

Olasılıkla İS 63 yılında Nero tarafından Lykia Eyalet valisi olarak atanan Sextus Marcius Priscus görevini Vespasianus'un hükümdarlığının ilk yıllarına kadar (İS 71 yılının ortalarına) kadar sürdürmüştür.⁹⁷⁰ Kabalia Bölgesi'nde, Balboursa ve Oinoanda kentleri bağlamında, vatandaşlık elde ediniminin söz konusu vali döneminde hareketlilik kazandığı gözlemlenebilmektedir. Balboursa'nın hakkında en fazla bilgi edinilebilen ailesi olan *Marcii* ailesi *cives Romani* hakkını olasılıkla Sextus Marcius Priscus aracılığı ile edinmiş olmalıdır. Ailenin bilinen en erken üyesi Sextus Marcius Titianus'un bu hakkı babasının aracılığıyla almış olmasıdır.⁹⁷¹ Oinoanda kentinden de *Licinnii* ailesinin bir diğer kolunun *Marcii* olduğu bilinmektedir; ailenin adı bilinen ilk ferdi Marcius Thoas da Sextus Marcius Priscus aracılığı ile *cives Romani* hakkına kavuşmuş olmalıdır. *Licinnii* soyağacında Marcius Thoas'ın eşi olarak kay-

⁹⁶⁶ **IOi59**: Μόλης Διογένους τοῦ Μόλη|τος, ὁ Ξάνθου ἐπιστατή|σας τοῦ Καίσαρος ναοῦ | [κ]αὶ τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ[ι] | πάντων σὺν τῷ πε[ριβ]όλ[ω], | καὶ ἱερατεύσας Καίσαρος [τ]ῷ Καίσαρι καὶ δήμῳ.

⁹⁶⁷ Wörrle 1988, 57-58.

⁹⁶⁸ Milner – Mitchell 1995, 101, dn. 40.

⁹⁶⁹ **IOi130**, str. 47; ayrıca bk. Wörrle 1988, 69-70.

⁹⁷⁰ PIR² M242; Eck 1970, 65-75.

⁹⁷¹ Sextus Marcius Titianus ve ailenin diğer üyeleri hakkında bk. yuk. "Kabalia Kentleri Eşraf Aileleri, Kent İçi Faaliyetleri ve Diğer Kentler ile Sosyal İlişkileri". Yukarıda bahsi geçen aile üyeleri dışında Balboursa kentinden Marcius Titianus'un *oikonomos*'u Philostratos'un ebeveynleri Sextus Marcius Damianus ve Marcia Mneme için diktirmiş olduğu mezar yazıtı da bilinmektedir, bk. **IB1109**. Ailenin Marcius *gens* ismini taşıyor olması Marcius Titianus tarafından azat edilmiş olduklarını açıkça göstermektedir. Aile ile ilişkili bir diğer yazıttan bu defa Titianus'un oğlu Marcius Deioterianus'un *oikonomos*'unun kendisi ve eşi Marcius Philostratos'un kızı Marcia Gnome için mezar ve kendisiyle eşinin heykellerini yaptırdığı öğrenilmektedir, bk. **IB1110**.

dedilen Marcia Ge de bir *Marcii* ailesine mensuptur; Ge'nin babası Marcius Molebes'in de yine aynı vali aracılığı ile vatandaşlık aldığını varsaymak doğru olacaktır. Licinnia Flavilla tarafından yaptırılan soyağacı anıtı aracılığı ile aile mensupları hakkında detaylı bilgiye ulaşılabilen *Licinnii* de Oinoanda'nın Roma vatandaşlığı elde etmiş ailelerinden biridir. Licinnius *gens* adının belgelendiği Licinnius Mousaios Nero Dönemi'nde görev yapmış olan *legatus Augusti propraetore* C. Licinnius Mucianus'tan aldığı görülmektedir.⁹⁷²

Önemli aileler dışında Oinoanda kentinden, Veranius Komon örneğinde olduğu gibi ailesine dair bilgi bulunmayan ya da çok az bilgi edinilebilen tekil örnekler de mevcuttur. Kentteki agonistik bir yazıttan bilinen çocuklar kategorisindeki *pankration* yarışımı kazanan Aurelius Aleksandros *alias* Makedonis'in babası Ammianus'un Ulpus *gens* adını taşıyor olması Traianus ile bağlantısına işaret etmektedir (**IOi36**). Traianus'tan sonra imparatorluğu devralan Hadrianus ile ilişkili vatandaşlıklar Kabalia'da yine Oinoanda kentinden Aelia Licinnia Longilla *alias* Arsasis⁹⁷³ ve Aelius Hermaios⁹⁷⁴ ile belgelenmektedir.⁹⁷⁵

Boubon'dan ele geçen Roma *praenomen*'i ve *gentile nomen*'i taşıyan örneklerin Roma vatandaşlığı ve tarihi konusunda ise belirsizlikler bulunmaktadır. Kentin teritryumundaki Sofular'dan ele geçen Marcus Iulius II'nin oğlu Moles'in erkek kardeşi Hermaios için diktirmiş olduğu mezar yazıtı bu bağlamda konu içine dâhil edilebilir (**IBb78**). Yazıtı diken şahsın babasının ve dedesinin adlarının *cognomen* olmaksızın M. Iulius olarak anılması ve ayrıca oğulları Moles ve Hermaios'un da M. Iulius adlarını kullanmıyor olmaları Roma vatandaşlık hakkı edinmiş olmaları fikrine şüphe düşürmektedir.

Hegemon bir gücün etkisi ile Lykia eyaletine dâhil edildikten sonra yerel elitin yukarıda da görüldüğü üzere kent memuriyetlerinin yanı sıra Birlik memuriyetlerinde de görev almış olduğu görülür. Ancak bu durum Lykia Birliği'ni benimsemekten ziyade imparatorluğun *cursus honorum*'unda yer alabilmek adına üstlenilmiş olan bir durum olarak ele alınmalıdır. Kabalia Bölgesi kentlerinin eşrafının Lykia Birliği'nde görevler üstlenmiş olmaları, Ly-

⁹⁷² Jameson 1966, 125.

⁹⁷³ Licinnia Flavilla'nın soy ağacından bilinen Aelia Licinnia Longilla *alias* Arsasis, Licinnia Flavilla'nın eşi Aelius Aristodemos'un annesidir; aynı zamanda Licinnius Longus'un da eşidir (**IOi77**, str. III. 43-56). Oinoandalı olup olmadığı konusunda bilgi vermeyen yazıt, Licinnius Longus'un ikinci kocası olduğu bilgisini vermektedir, dolayısıyla Aelius *gens* ismini yazıtta adı verilmeyen ilk eşi aracılığı ile edinmiş olabilir.

⁹⁷⁴ Oğlu Aurelius Onesiphoros *alias* Hermaios (**IOi44**) ve torunu Marcus Aurelius Onesiphoros (**IOi29**) için dikilmiş agonistik yazıtlardan bilinmektedir.

⁹⁷⁵ Oinoanda teritryumundaki Girdev'den fragman halindeki bir yazıtta (**IOi135**) geçen Titus Aelius Bass[us] hakkında yazıtı yayımlayan N. P. Milner (2004, 75), şahsın tipik bir Romalı ismi taşımasına rağmen ailesindekilerin Elpis ve Troilos adı taşımalarından dolayı Oinoanda yerlisi olduğunu ve Titus Aelius adını Antoninus Pius azatlısı Lykia *procurator*'u T. Aelius Karpos aracılığı ile almış olduğunu söylemektedir.

kiarkhes unvanı taşımaları ve yahut bu unvanı taşımaları dahi onurlandırma yazıtlarında *Lykiarkhes* unvanı almış atalardan geldiklerini belirtme istekleri, Pisidia kökenli kent halklarının kuruluşlarından çok sonraki bir tarihte ve büyük bir egemen gücün etkisiyle bağlanmış oldukları Lykia'ya ait hissettiklerine dair kesin bir veri olarak değerlendirilemez. Bu bağlamda Pisidia kolonileri olan ve Lykia Birliği'ne dâhil olma konusunda direnen Kabalia kentlerinin eyaletleşmeden sonraki durumu, bölgenin etnik kökenlerine bağlı kalıp kalmadıklarını anlamak açısından önem taşımaktadır. Özellikle verileri bakımından Oinoanda kenti bu bağlamda değerlendirmeye imkân vermektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Oinoanda'da kurulmuş olan oyunlar arasında Marcus Aurelius Artemon ve eşi Markia Aurelia Polykleia tarafından kurulmuş olan *gymnikos* ve *thymelikos* yarışlar tüm Lykia'ya açık olmasının yanı sıra (ἀγώνων θυμελικῶν καὶ γυμνικῶν ἐκ πάντων Λυκίων⁹⁷⁶ – ἀγῶνας θυμελικόν καὶ γυμνικόν ἐκ τε Λυκίων πάντων⁹⁷⁷), Termessos Maior ve Kibyra kentlerine de açık olarak düzenlenmiştir. Oinoanda kentinin, kolonisi olduğu Termessos kentini her iki yazıtta da soydaş (Τερμησσῶν τῆς Παμφυλίας τὴν ἀνέκαθεν συγγενίδα – τῆς ἀνέκαθεν συγγενίδος ὑπαρχούσης Τερμησσέων τῆς Παμφυλίας) olarak göstermesi İS 3. yüzyılda dahi Pisidialı kökenlerine olan bağlılığı göstermesi açısından önem taşımaktadır. Yine aynı şekilde Pisidia etkisi ile (Strab. 13.4.17) şekillenmiş olan ve kent devleti (*polis*) haline geldiklerinden itibaren siyasi birlik içinde oldukları Kibyra kentinin de bu oyunlara davet edilmiş olması bu bağlamda değerlendirildiğinde en başından beri her durumda (Brutus örneğinde de görüldüğü üzere, bk. App. *B Civ.* 4.79) Lykia Birliği ile uyumsuz davranan Oinoanda kentinin tamamen Pisidialı kökenlerinden ayrılarak “Lykialılaşması” gibi bir durumdan söz etmek mümkün gözükmemektedir. Oinoanda kentinden bir başka örnek daha bu duruma örnek olarak gösterilebilir. İS 3. yüzyıla tarihli Marcus Aurelius Onesiphoros'un onurlandırma yazıtının kazınmış olduğu taşın profilindeki “Πισίδι” *signum*'u tıpkı Marcus Aurelius Artemon ve eşi Markia Aurelia Polykleia gibi Marcus Aurelius Onesiphoros'un da köklerine olan bağlılığını gösterme isteği ile ilişkili olmalıdır.

5.3. Arkeolojik ve Epigrafik Veriler Işığında Kültürel İlişkilerin Değerlendirilmesi

Pisidia Bölgesi ile Milyas ve Kabalia arasındaki etkileşimler daha çok Kakasbos kültü ve Dioskouroi tapınımı ile kendini göstermektedir. Kabalia kentlerinden Oinoanda ve Balbouira kentlerinde ve teritoryumlarında yoğun bir şekilde tapınım gören atlı tanrı Elmalı Ovası yerleşimlerinden sadece Khoma'dan bir sikke baskısı ile bilinmektedir; ancak Pisidia sınırın-

⁹⁷⁶ Marcus Aurelius Artemon'un onurlandırma yazıtı için bk. **IOi32**, str. 19-27.

⁹⁷⁷ Marcia Aurelia Polykleia'nın onurlandırma yazıtı için bk. **IOi33**, str. 15-21.

da yer alan Tanabeli yerleşimi Kakasbos tapınımı bakımından en fazla veri elde edilmesi bakımından önem taşımaktadır.⁹⁷⁸

Peki Kakasbos kültü, Milyas/Kabalia orijini bir kült müydü yoksa Pisidia etkisi ile Lykia Milyası'nda da tapınım görmüştü? Pisidia Bölgesi'ne bakıldığında Sagalassos, Kremna ve Termessos kentlerinin doğusuna bakıldığında atlı tanrıya tapınım olduğuna dair bir veri yoktur.⁹⁷⁹ Dolayısıyla bu veriler Kakasbos'un bir Pisidia tanrısı olduğunu kesinleştirmez. Pisidia kolonizasyonu ile birlikte doğudan gelen bir tapınım olmasından ziyade bu yerleşimlerde belgelenen Kakasbos kültü Lykia'nın kuzeyine düşen bu iki dağlık bölgenin Pisidia'ya etkisi şeklinde de değerlendirilebilir.

Pisidia Bölgesi ile kültürel bağlantıya işaret eden Dioskouroi, Pisidia Bölgesi'nde ise kaya kabartmaları ve adak stelleri olarak belgelenmektedir, ancak daha çok sikkeler üzerinde karşılaşılmaktadır. Roma Dönemi olan sikkelerin baskı yerlerinin yarısının (Ariassos, Isinda, Kodroula, Sibidounda, Ouerbe)⁹⁸⁰ Pisidia Milyası olarak adlandırılan bölgede olması da bu kültürel bağlantının açık bir şekilde görülmesi bakımından önem taşımaktadır. Ancak Pisidia Milyası'nda ve Pisidia'nın diğer kentlerindeki baskılar üzerinde atlı tanrıların betimi Hellenize olmuş şekilde, yani atlarının üzerinde değil atlarının yanında tasvir edilerek kullanılmıştır.⁹⁸¹ Bu durum, at üzerinde Dioskouroi ikonografisinin Kabalia-Lykia Milyası kökenli olduğunu düşündürmektedir. Çaltılar'da bulunan İntaşı mağarasındaki tapınım alanı burada daha erken dönemlerde de (Erken Demir Çağ?) bu kültün var olduğuna dair bir veri olarak alınabilir. Bunun yanı sıra Balboursa kentinde (hem kent hem de kırsal alanda) belgelenen Dioskouroi tapınımı ile ilişkili yazıtlardan bazılarının Hellenistik Dönem'e tarihleniyor oluşu da (Pisidia

⁹⁷⁸ Bk. yuk. "Yerel Kültler".

⁹⁷⁹ Sagalassos, Kremna ve Termessos buluntularına ilişkin bk. Karayaka 2007, 18-19. Tefenni, Gölhisar Gölü'nün doğusu ve Korkuteli civarından belgelenen Herakles rölyefleri bulunmaktadır. Tefenni'nin güneybatısındaki Kocataş'ta belgelenen kaya rölyefleri Herakles'in adını taşımaktadır. Buna karşın Seki'den pek çok Kakasbos rölyefi bulunmaktadır. Bu tek bir tanrıya işaret etmektedir, ancak Seki Ovası'nda yerel olarak (Kakasbos olarak) kaldığını, ancak Pisidia'daki bu alanlarda Hellenize olmuş şekilde tapınım gördünü göstermektedir, bk. Coulton 2012, 149.

⁹⁸⁰ Baskılar için bk. von Aulock 1977, 70, no. 399-400, 403; 75, no. 477 (Ariassos); 90, no. 796 (Isinda); 101, no. 969-970; 102, no. 974; 104, no. 1003; 107, no. 1021 (Kodroula, ayrıca bk. BMC Pisidia, 211, no. 2); 132, no. 1363 (Sibidounda); 138, no. 1425 (Ouerbe).

⁹⁸¹ Bu yerleşimler arasında sadece Sibidounda baskısı üzerinde Milyas ve Kabalia bölgelerindeki Dioskouroi betimlemeleri ikonografisine benzer şekilde kahraman-tanrılar atlarının yanında değil üzerinde betimlenmişlerdir, bk. von Aulock 1977, 132, no. 1363. Ariassos ve Ouerbe baskıları ise Dioskouroi atlılarının arasında tanrıça yerine hilal bulunması bakımından diğerleri ile farklılık göstermektedir, Ariassos için bk. von Aulock 1977, 70, no. 399-400, 403; ayrıca bir baskısında hilal yanında yıldız da yer almaktadır, bk. 75, no. 477; Ouerbe için bk. 138, no. 1425.

örneklerinin Roma Dönemi olduğu düşünülürken) bu durumu destekler.⁹⁸² Fakat diğer taraftan İntaş Mağarası'nda daha erken bir tapınma dair kesin bir veri olmadığından kültün aslında bu kenti kuran yerleşimciler tarafından, Pisidialı kolonistler tarafından kente getirilmiş olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla Dioskouroi tapınımı bağlamında bakıldığında, belki de Pisidia kolonileri olan Kabalia kentlerinin Pisidia ile kültürel ilişkilerinin kolonizasyon ile başlamış olduğu ve bu tanrılara Roma Dönemi'nde de hala tapınıyor olması göz önünde bulundurulduğunda da Pisidia ile kültürel bağların bu şekilde sürdürülmüş olabileceği de düşünülmelidir.

Termessos kenti ile Kabalia kentlerinin ve Milyas'ın ilişkisi Pisidia Bölgesi'nden ayrı değerlendirilmelidir. Kabalia koloni kentlerinin ana kenti olan Termessos, Vahşi Tanrılar (*Agrioi Theoi*) olarak adlandırılan kültün belgelenmiş olduğu tek Pisidia kentidir. Ayrıca kentte Dioskouroi rölyef ve sikkeleri bilinmekte ve ve kült ile ilişkili olan Kastor ve Dioskourides isimleri de yazıtlarda sıkça kullanılmaktadır.⁹⁸³ Bunlarının tümünün geç dönem olması, bu kültürün Termessos'tan batıya yayılmadığını, aksine bazı Termessoslular'ın Milyas-Kabalia yerel kültürlerini benimsemiş olduklarını göstermektedir, aynı zamanda bu kültlere dair verilerin Termessos'un güneyinde bulunmuş olması Termessos kentinin Milyas Bölgesi ile de güçlü bir ilişki içinde olduğuna işaret etmektedir.⁹⁸⁴

Ayrıca bahsedilen bölgeler tarafından ortak tapınım gören bu kültün betimlemelerinin bölgelerin kırsal/dağlık kesimlerinde yaygın olduğu tespit edilmiştir.⁹⁸⁵ Atlı tanrılarını kaya kabartması şeklinde sarp kayalıklara betimlemiş olan Milyas, Kabalia ve Pisidia halklarının, topografik açıdan benzerlikler gösteren alanlarda yaşamış olmaları da bu şekilde ortak bir tapınım kültürüne sahip olmalarını etkilemiş olmalıdır.

İslamlar yakınındaki Aytaş mevkinde belgelenmiş olan mezarlar, mimari açıdan, özellikle pervaz mimarisi bakımından, Arykanda ve Dağlık Kilikia örneklerine çok benzemektedir.⁹⁸⁶

⁹⁸² Sidon Steli'ndeki Balbouralı askerin adının Dioskourides olması da bu kültün kentin en erken dönemlerinde de var olduğuna dair ipucu vermektedir.

⁹⁸³ TAM III.1, no. 110, 187, 241, 386, 404-405, 593, 542-545, 752.

⁹⁸⁴ Coulton 2012, 150.

⁹⁸⁵ Hem Kakasbos hem de Dioskouroi kentlerde de tapınım görmüşler ancak daha çok Hellenize olmuş şekilde tasvir edilmişlerdir. Kakasbos, kentlerde Grek kentlerindeki geleneksel betimlemesi ile tasvir edilirken, Dioskouroi ise Yunan etkisi göstererek çıplak ve atları yanında (Delemen 1995, 302-303 [Tip 2]) ya da atları olmaksızın (Delemen 1995, 303-304 [Tip 3] betimlenmişlerdir; ayrıca bk. Robert 1983, 573; Talloen 2006, 751; Coulton 2012, 147. Kaya rölyeflerinin işçiliğinin kaba olması, incelikten yoksun olması da bu kültün kırsal bir olgu olduğuna işaret etmektedir; bk. Delemen 1999, 14 ve Talloen 2006, 751.

⁹⁸⁶ Lockwood 2011, 231.

Dağlık Kilikia ile diğer benzerlik ise Kabalia’da, ağırlıklı olarak Balboursa kentinde görülen, Milyas Bölgesi’nde ise az sayıda örnekle karşılaşılan aslan kapaklı lahitlerdir. D. K. Money⁹⁸⁷ tarafından detaylı bir şekilde çalışması yapılmış olan Balboursa lahitleri arasında en göze çarpan nicelik bakımından oldukça fazlalık gösteren, nitelik bakımından ise diğer bölgelerden oldukça farklılık gösteren aslanlı lahit kapaklarıdır. Balboursa’dan D. K. Money tarafından tespit edilen 50 aslanlı lahit kapağında⁹⁸⁸ aslanlar, kapak üzerinde boylu boyunca uzanmış ve genellikle sağa bakar⁹⁸⁹ şekilde tasvir edilmişlerdir. Balboursa’da yoğun bir şekilde tespit edilmiş olan aslanlı lahit kapaklarına az sayıda dahi olsa Kabalia’nın diğer iki kentinde rastlanmaktadır. G. E. Bean (1956, 140), Boubon’dan kırık bir aslanlı lahit kapağı rapor ederken, D. K. Money (1990, 38), İbecik’teki Orman Müdürlüğü bahçesinde bir adet aslanlı lahit kapağı durduğunu belirterek bu sayıyı ikiye çıkarmaktadır. Oinoanda’daki aslanlı lahit kapakları ise ilk olarak T. A. B. Spratt ve E. Forbes tarafından Balboursa’daki örneklere benzerliği vurgulanmak suretiyle kaydedilmiştir⁹⁹⁰, daha sonraki yıllarda ise G. E. Bean tarafından da kaydedilmiştir.⁹⁹¹ Oinoanda aslanlı lahit kapaklarına teritoryumunda yer alan Girdev’den üç adet, Ceylan’dan ise bir adet eklenmektedir.⁹⁹² Kabalia kentleri dışında Elmalı Ovası’nda da nadir örneklere rastlanmaktadır. Macunlar köyünde Macun Asarı olarak adlandırılan kayalık bir tepenin kuzeybatısına doğru kapakları yana uzanmış aslan motifiyle süslenmiş iki lahit bulunmaktadır.⁹⁹³ Armutlu tepe yerleşiminin 3 km güneybatısında yer alan müstahkem bir kale yerleşimi olan Afşar Kale’nin sur duvarları dışında pek çok sayıda lahit bulunmaktadır⁹⁹⁴, bunlardan bazılarının ise aslan bezemeli olduğu bilinmektedir.⁹⁹⁵ Ovanın güneybatısın-

⁹⁸⁷ D. K. Money, “*Lions of the Mountains: The Sarcophagi of Balboursa*”, AS 40, 1990, 29-54.

⁹⁸⁸ Money 1990, 46-54, “Appendix: Catalogue of Sarcophagi”, W1, W4, W10, W12-13, W19, W31, W34-35, W38, W43, W46, S2-3, S6-7, S17, N1, N3, N8, N13-14, N17, N19-20, N22, N24, N27, E1-7, E11, E14, E17-18, E20, E31, E37-38, E42-43 (E33-36), SE6, SE11, C8, C10, C12.

⁹⁸⁹ Listelenmiş olan 50 adet aslanlı lahit kapağından sadece iki tanesi sola bakar şekildedir bk. Money 1990, 48, W35 ve 54, C10.

⁹⁹⁰ Spratt – Forbes 1847 (I), 273: “The lids of one of the sarcophagi were ornamented with crouching lions, and their ends by the emblem of the shield and sword as at Balboursa.”

⁹⁹¹ Bean 1986, 179. Bununla birlikte D. K. Money (1990, 38) ise tiyatrodan ayakta duran bir aslan heykelinin varlığına da dikkat çekmektedir. Ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 753.

⁹⁹² Girdev’den belgelenen aslanlı kapaklar için bk. Petersen – von Luschan 1889, 159; Yılmaz – Çevik 1996, 196; Milner 2004, 74-75, no. 36; Ceylan’da belgelenen aslanlı kapak bir lahde değil, kayaya oyulmuş bir mezara (*khamosorion*) aittir, bk. Milner 2004, 60-61, no. 21.

⁹⁹³ Bean 1971, 33-34.

⁹⁹⁴ Hellenkemper – Hild (2004, 453) tarafından 15 olarak kaydedilen lahitlerin sayısı P. Foss (2006, 13-14) tarafından 40 olarak verilmekte ve Roma İmparatorluk Dönemi’ne (İS 2.-3. yüzyıllar) tarihlendirilmektedir.

⁹⁹⁵ Hellenkemper – Hild 2004, 453; Foss 2006, 13-14; ayrıca bk. Hoskyn 1842, 153-154 ve Petersen – von Luschan 1889, 161. S. E. Lockwood (2011, 231), Hacimusalar yüzey araştırmaları sırasında 7 adet aslan kapaklı lahit kaydedilmiş olduğunu söylemektedir.

da yer alan Komba (Gömbe) yerleşiminden de aslanlı lahit kapağı örneği ele geçmiştir.⁹⁹⁶ Elmalı Ovası'ndaki örnekler ikonografik açıdan tek bir açıdan farklılık göstermektedir, Kabalia Bölgesi lahit kapaklarında aslanlar çoğunlukla kapak boyunca üstte konumlandırılmış iken, ovadaki aslanlar kapakların yan taraflarına kabartma şeklinde işlenmişlerdir.⁹⁹⁷ Diğer bir farklılık ise Elmalı Ovası'ndaki örneklerin aslanların Lykia tipi lahit kapakları üzerine işlenmiş olmalarıdır. Stilistik ve epigrafik açıdan İS 2.-3. yüzyıllara tarihlenmiş⁹⁹⁸ olan lahitlerin ikonografik anlamda benzerlerine komşu bölgeler olan Pamphylia⁹⁹⁹ ve Pisidia¹⁰⁰⁰ kentlerinde rastlanmamaktadır. Ancak Dağlık Kilikia'ya bakıldığında Korykos, Uzuncaburç ve Cambazlı'da¹⁰⁰¹ tekil örneklerle karşılaşmaktadır. Ancak bölgede aslanlı lahit kapağı tipi 13 adet örnekle Adrassos (Balabolu) kentinde yoğunlaşmaktadır.¹⁰⁰² Adrassos kenti lahit kapaklarının stilistik açıdan Balboursa kenti örnekleriyle benzeşmesi ilk bakışta kültürel bir bağlantı gibi gözükse dahi olasılıkla bir zanaatkâr grubuna işaret ediyor olmalıdır. Balboursa'daki yoğunluk göz önüne alındığında bu zanaatkâr grubunun Balboursa kökenli olduğunu, Adrassos kentinde de iş yapmış olduklarını akla getirmektedir.

Aslanlı lahit kapakları Dağlık Kilikia ile doğrudan bir kültürel bağlantıya işaret etmese dahi bu durum Kabalia ve Milyas bölgeleri arasındaki bağlantı için geçerli değildir. İki dağlık bölgenin coğrafik açıdan birbirine çok yakın olduğu düşünüldüğünde kültürel bir etkileşim söz konusu olmalıdır. Balboursa kentinde fenomen haline gelmiş olan lahit kapakları dışında aslan heykelleri de Kabalia kentleri ve Elmalı Ovası yerleşimleri arasında bir ilişki kurmaktadır. Antik Dönem'de bir güç sembolü ya da koruyucu bir figür olarak sıkça kullanılan aslan¹⁰⁰³ genelde arka bacakları üzerinde oturur şekilde betimlenirken bu iki bölgedeki aslanlar ayakları üzerinde durur şekilde betimlenmesi ile diğerlerinden ayrılmaktadır.¹⁰⁰⁴ Tıpkı aslanlı

⁹⁹⁶ Naour 1980, 12 ve pl. V, no. 3.

⁹⁹⁷ S. E. Lockwood (2011, 231-232), Kabalia Bölgesi'ne Dağlık Kilikia örneklerini de ekleyerek Elmalı Ovası'ndaki lahit kapakları ile söz konusu iki bölge örnekleri arasındaki en önemli farklılığın bu olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Balboursa örnekleri arasında nadir de olsa Elmalı Ovası aslanlı kapaklara ikonografik açıdan benzeyen örnekler de bulunmaktadır, bk Money 1990, 48, W34 ve Plate I, (b).

⁹⁹⁸ Balboursa kent verilerinin tarihlendirilmesi için bk. Money 1990, 42; Elmalı Ovası aslan kapaklı lahitlerin tarihlendirilmesine ilişkin öneri için bk. Lockwood 2011, 232.

⁹⁹⁹ Money 1990, 40.

¹⁰⁰⁰ D. K. Money (1990, 39-40), Balboursa kenti ile kültürel bağlantıları olan Termessos kentinde bu tip aslanlı lahit kapaklarının bulunmayışının dikkat çekici olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra Sagalassos kentinden 2 adet ostotek kapağının aslan taşıdığını ancak Balboursa örneklerinden farklı olduğunu söyler.

¹⁰⁰¹ Machatschek 1967, 38 (Korykos); Alföldi-Rosenbaum 1980, 48 (Uzuncaburç); MAMA III, s. 36 (Cambazlı).

¹⁰⁰² Adrassos'taki aslanlı lahit kapakları hakkında detaylı bilgi için bk. Alföldi-Rosenbaum 1980, 47-52.

¹⁰⁰³ Vermeule 1972, 49 vd.; Hanfmann – Ramage 1978, 21; ayrıca bk. Kubinska 1968, 61-63.

¹⁰⁰⁴ Money 1990, 35-37.

lahit kapaklarında olduğu gibi ayakta aslan heykelleri de Balboursa kentinde yoğunlaşmaktadır. D. K. Money, kentte 4 adet heykel kaydetmiştir, J. J. Coulton ise kent teritoryumundan bu sayıya 5 tane daha eklemiştir,¹⁰⁰⁵ böylece Balboursa kenti, tıpkı aslanlı lahit kapağı örneklerinde olduğu gibi, heykel örneklerinde de her iki bölgede en yoğun şekilde verinin tespit edilmiş olduğu kent olmuştur. Oinoanda ve Balboursa kentleri arasındaki sınır yerleşimlerinden biri olan ancak büyük olasılıkla Oionada teritoryumunda kalmış olan Atlıdere'nin Çıtlık mevkiinde de bir adet ayakta duran aslan heykeli bulunmaktadır.¹⁰⁰⁶ Elmalı Ovası'nda ise Aytas (İslamlar) ve Podalia'da sadece baş ve ön gövde kısımları korunmuş halde iki örneğe rastlanmaktadır.¹⁰⁰⁷ Örneklerin dağılımına ve nicelik oranına bakıldığında İS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiş¹⁰⁰⁸ olan bu formdaki aslan heykellerinin olasılıkla Balboursa kentinden etkilenerek hem Seki Ovası yerleşimlerinde hem de Elmalı Ovası yerleşimlerinde taklit edilmiş olduğunu düşünmek mümkün gözükmektedir.¹⁰⁰⁹

Khoma'da belgelenen kırık bir eserde yer alan iki savaşıya ait mezar epigramında geçen "*Mousaios oğlu Pergeli Paion, taşçı ustalarının sanatında en iyisi, yaptı bu betimleri*"¹⁰¹⁰ ifadesi yazıtın başında anılan kalkan, mızrak, kılıç ve miğfer betimlemeleri ile süslenmiş olduğunu ve bu süslemeleri de Pergeli taşçı ustasının kazımış olduğunu göstermektedir. Hellenistik Dönem'e tarihlenen yazıt, S. Şahin tarafından "bölge halkının eskiden beri Pamphylia kentleriyle ilişki içinde olduğu" şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁵ Money 1990, 35-37; Coulton 2012, 174 ve 452. Örnekler için ayrıca bk. Coulton 2012, 363, Dğ.36, EK2 (Balıkboğazı/Doğanlar); 396, Kh.102, EK3-5 (Tokatlık Mevkisi/Karahasantaşı); 400, Kh.115 (Zıncık/Karahasantaşı). J. J. Coulton (2012, 174), Tokatlık aslanlarının gömü ile ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtir. Bunun yanı sıra Tyriaion'da belgelenen ve Ch. Naour (1980, 11) tarafından lahit kapağı olarak tanımlanan aslan fragmanının da bir heykel fragmanı olması gerektiğini, dolayısıyla Balboursa kent ve teritoryum aslan heykellerine de bu örneğin de eklenmesi gerektiğini belirtir, bk. Coulton 2012, 405 ve 452, EK7. Kabalia ve Elmalı dışında ise sadece Gölhisar'dan 2 örnek bilinmektedir, bk. Money 1990, 36.

¹⁰⁰⁶ Coulton 2012, 333, At.64, EK1. Heykelin bir lahite yakın alanda tespit edilmiş olması, lahit ile dolayısıyla da Balboursa kentinde ve teritoryumundaki gömü ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır.

¹⁰⁰⁷ Lockwood 2011, 133-136; ayrıca fig. 95-96.

¹⁰⁰⁸ Money 1990, 42.

¹⁰⁰⁹ S. E. Lockwood (2011, 233, dn. 703) aslan heykeline tesadüfen aynı pozun verilmiş olduğunu belirtir, ancak coğrafya olarak birbirine bu kadar yakın iki dağlık bölgenin, Pisidia ile olan bağlantıları da düşünüldüğünde, maddi kültür bakımından bağlantılı olması ve dolayısıyla tesadüften ziyade bir etkileşim olmuş olması da göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁰¹⁰ **IKh12**, str. 9-10: Παίων Μουσαίου Περγαίος λαίνουουργῶν | τέχνην κάλλιστος σήματα ἔτευξε τάδε.

¹⁰¹¹ Şahin 2014, 224.

Elmalı Ovası'nın erken dönemlerinde belgelenen tümülüsler ise bölgeyi özellikle Phrygia ve Lydia ile ilişki içerisine sokmaktadır.¹⁰¹² Bayındır'da belgelenen tümülüsler hem mezarın mimari yapısı hem de mezar içinden çıkarılmış olan buluntular dolayısıyla Phrygia örneklerini hatırlatmaktadır. Özellikle Tümülüs D olarak adlandırılan mezar hem ahşap oda yapısı hem de gömü buluntuları¹⁰¹³ dolayısıyla bir Phrygia örneği olarak yorumlanmaktadır.¹⁰¹⁴ Tümülüs D içerisinden çıkarılan bir grup yazılı maden eser üzerinde taşımış olduğu Phryg dilindeki yazıtlar nedeni ile önem taşımaktadır.¹⁰¹⁵ Phrygia kökenli *Ates*, *Si↑idos*, *Ata* ve *Dide* isimlerinin belgelenmiş olduğu¹⁰¹⁶ bu parçalar diğer buluntular ile değerlendirilerek ölen şahsın Phrygialı olduğuna dair izlenim vermektedir. Dolayısıyla Phrygia etkisi gösteren Tümülüs D'nin Elmalı Ovası'ndaki varlığı, bölgede Phrygia mevcudiyetinin varlığına işaret ettiği ve Phrygia etkisinin Akdeniz'e kadar ulaşmış olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁰¹⁷ Ancak F. Işık tümülüslerin bölgesel özellikler gösterdiğini, mezar buluntularının da olasılıkla "satın alım" yöntemi ile temin edilmiş olması gerektiğini belirterek bu değerlendirmelere karşı bir görüş oluşturmuştur. Zira mezardan çıkan heykelcikler/yontucuklar üzerinde çalışan F. Işık, Ephesos örnekleri ile kıyaslayarak eserlerin İonia işçiliği ile eşleştirmiş, dolayısıyla da yukarıda bahsi geçen bölgedeki Phrygia etkisini, söz konusu yapıların Lykia Bölgesi'nin de Phrygia gibi İonia etkisinde olduğu dönemlerde ortaya çıkmış olması ile ilişkilendirmiştir.¹⁰¹⁸ Ayrıca Kızılbil ve Karaburun II tümülüsleri de hem Lydia hem Phrygia özellikleri gösterme-

¹⁰¹² Milyas Bölgesi'ndeki tümülüslerde görülen ana toprak, üzerine kil, onun üzerine iri taş dizisi şeklindeki örtü sisteminin bölgesel bir özellik olduğu ve tümülüsleri Phrygia ve Lydia örneklerinden ayırmış olduğu tespit edilmiştir, bk. Tiryaki 2016a, 57.

¹⁰¹³ Buluntular için bk. yuk. Bayındır. Bu buluntular arasında yer alan Phrygia tipi kemer buluntusu ve diğer tümülüslerden elde edilen kemer örnekleriyle karşılaştırılmasına dair bk. Vassileva 2005; ayrıca bk. Baughan 2013, 7.

¹⁰¹⁴ İlseven 1999, 78; Gordion'daki eşzamanlı Phrygia tümülüsleri ile ilişkilendirilmesine dair bk. Şare 2010, 54, dn. 6; Tiryaki 2016a, 57. Ayrıca D Tümülüsü yanı sıra G. Tiryaki (2016a, 56) Çağiltmeler'de (B-C-E) Gordion tümülüslerindeki gibi "kremasyonun, ölü yemeği ve armağanların sunumun ardından gömü çukuru içerisinde gerçekleştiği" bilgisini vermektedir.

¹⁰¹⁵ Varinlioğlu 1992, 10-20; Börker-Klähn 2003, 74-77; Brixhe 2004, 108-118.

¹⁰¹⁶ Börker-Klähn (2003, 74-77), *Si↑idos*, *Ata* ve *Dide* isimlerinin ölen şahsın hala hayatta olan akrabalarını temsil ettiğini, parçalarda 7 kez görülen *Ates* isminin ise bir başrahibi temsil ettiğini belirtmektedir.

¹⁰¹⁷ Dörtlük 1989, 174; Tiryaki 2016a, 60, dn. 82.

¹⁰¹⁸ Işık 2000, 36-44. Bunun yanı sıra yüksek bir konuma sahip olan ölen şahsın da etnik kökeni Phrygia ile ilişkilendirilmek istenmiştir, Börker-Klähn (2003, 77-84 ve 102-103), ölen şahsın Phrygia kökenli bir şahıs (prenses?) olduğunu ve eşrafından biri ile evlilik yoluyla bölgeye gelmiş olabileceği önerisini getirmektedir; ancak F. Işık (2000, 85-86) şahsın Phrygialı değil Lykialı olduğunu belirtmektedir; ayrıca bk. Şare 2010, 74-76 ve Tiryaki 2016a, 60. Ayrıca T. Şare (2010, 75-76), sadece tek bir bölge ile sınırlandırılmak ya da Phrygialı, Lykialı vb. etnik kökenlere yerleştirmek yerine "Batı Anadolu" olarak sınıflandırmanın daha uygun olduğunu belirtmektedir.

sinin yanı sıra duvarlarındaki yapı tekniği bakımından yerel özellikler de göstermektedir.¹⁰¹⁹ Yine de genel olarak değerlendirildiğinde Elmalı Ovası'nın en azından erken dönemlerde daha ziyade Phrygia kültürel alanının bir parçası olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁹ Mellink 1976b, 25; Mellink 1998, 56; ayrıca Kızılbel Tümülüs duvarları ve Lykia ile ilişkisi hakkında bk. Mellink 1998, 11; krş Lockwood 2011, 193.

¹⁰²⁰ Milyas Bölgesi'nin Phrygia ile ilişkisine dair daha sonraki yüzyıllarda bir bağlantı da Arrianus'tan gelmektedir. Arrianus, İskender'in Milyas Bölgesi'ne ilerlediğini aktardığı pasajında Milyas Bölgesi'nin aslında Büyük Phrygia Bölgesi'nde yer aldığını, fakat o sıralarda Büyük Kral'ın bir emri üzerine Lykia vergi bölgesine dâhil edilmiş olduğunu söylemektedir, bk. Arrian. *Anab.* 1.24.5; krş. Hellenkemper –Hild 2004, 98.

ALTINCI BÖLÜM EKONOMİ VE TİCARET

6.1. Ekonomi ve Ticaret

Antik Dönem kentlerinde yaşamın ve ekonominin en temel ve aynı zamanda en önemli ögesi kuşkusuz ki tahıldır. Arpa ve buğday yetiştiremeyen veyahut ithalatını gerçekleştiremeyen kentlerin varlıklarını devam ettirmeleri mümkün değildir. Kabalia kentlerinden her üçünden de kentlerde tahıl yetiştiriciliği olduğuna dair izlenimler edinmek mümkündür. Balboursa kentinden İÖ 2. yüzyıla tarihlenmiş olan “Arazi Pay Listesi” yazıtında arazi paylaşımında yer almış olan 280 kişinin adı listelenmiştir (**IBI65**). Şahıslar arasında pay edilmiş olan bu arazilerin ekilebilir olduğu, muhtemelen de tahıl için kullanılmış olduğu büyük ihtimaldir. Tyriaion’dan bir rölyef üzerinde iki öküzle saban süren bir adam betimi de kentteki tahıl tarımcılığının bir göstergesidir.¹⁰²¹ Yine Balboursa’dan Antonius Pius Dönemi’ne tarihlenen ve *dēmosios doulos* (kamu kölesi) Onesimos’un *boulē* ve *dēmos*’u onurlandırdığı yazıtta *sitometria* için yıllık 352 *modii* buğday vererek kentteki mevcut buğday fonuna ekleme yaptığı görülür (**IBI19**).¹⁰²² Kabalia kentlerinin diğer ikisinde de *sitometria* olgusuna rastlanmaktadır. Boubon kentinden *boulē* ve *dēmos* tarafından onurlandırılan Nearkhos IV’ün *Lykiarkhes*’lik ve *grammateus*’lik yapmış olan atalarının aynı zamanda buğday dağıtımını yapmış olduğu da eklenmektedir (**IBb26**). Oinoanda’da ise C. Licinnius Marcus Thoantianos Fronto kente, biri kentin en zor, en sıkıntılı zamanlarında (ἐν δυσχρηστοτάτῳ καιρῷ) olmak üzere iki kez buğday dağıtımını (*sitometria*) yapmıştır (**IOi57**). Olasılıkla kentte oluşan bir kıtlık durumunda C. Licinnius Fronto “hem devlet buğdayından hem de kendi kesesinden verdiği buğdaydan” yurttaşlara buğday dağıtımını yapmıştır. Yazıtlardan öğrenilen bilgiler dâhilinde Kabalia kentlerinin kendi nüfuslarına yetecek kadar ve belki de ayrıca vergi ödemesi için¹⁰²³ yeterli olacak şekilde tahıl yetiştirmiş oldukları söylenebilir; ancak ihtiyaç fazlası tahıl üretimi stoklanması ve ticareti hakkında herhangi bir şey söylemek mümkün değildir.¹⁰²⁴

¹⁰²¹ Rölyef için bk. Naour 1980, 86-87, no. 39; ayrıca Tyriaion’dan diğer bir öküz/boğa betimi için bk. Naour 1980, 102, no. 66.

¹⁰²² Coulton et al. 1988, 136-139; Akdoğan Arca 2016, 117. Kamu kölesi olması sebebiyle kent dışında arazi sahip olması mümkün olmayan Onesimos’un buğday yardımı yapmış olması kentte yetiştirdiğini göstermektedir, zira diğer türlü ithalat yolu ile buğday temini sağlanıyor olsaydı kente para bağısında bulunurdu, bk. Coulton 2012, 103-104.

¹⁰²³ Mitchell 1993, 245-257.

¹⁰²⁴ Hadrianus Dönemi’nde Patara ve Andriake’de olmak üzere Lykia Bölgesi’nde iki adet *granarium* inşa edilmiştir, bk. Balland 1981, 67 vd.; Rickman 1971, 137-140; Borchhardt 1975, 66-71; Zimmermann 1992a,

Elmalı Bölgesi ve çevresinde yer alan yerleşimler de tahıl üretiminde önem arz etmektedir.¹⁰²⁵ Ancak Elmalı Bölgesi yaşayanları için ticarete büyük rol oynayan unsurlardan en önemlisi bölgede yetişen ağaçlardır. Kızılçam, karaçam, ardıç, meşe ağaçlarının yanı sıra bölgede hem Antik Dönem’de hem de günümüzde bölge ekonomisinde önemli yer tutan sedir¹⁰²⁶ ağacı yetiştirilmektedir.¹⁰²⁷ Antik Dönem’de yapı kerestesi ve yakacak olarak kullanılan ve olasılıkla ticareti yapılan sedir ağacı ovayı ziyaret eden 19. yüzyıl gezginleri tarafından da kaydedilmiştir. Ch. Fellows, kasabanın yakacak odun ihtiyacını dağlardaki sedir ormanlarından sağladığını belirtmektedir.¹⁰²⁸ Bölgedeki sedir ticaretine ilişkin bir diğer kayıt ise O. Benndorf ve G. Niemann tarafından alınmıştır. Araştırmacılar, sedir kerestesi ile yüklü eşekler ve develerden oluşan bir kafilenin Kasaba Ovası’na doğru yol aldığını kaydetmişlerdir.¹⁰²⁹ Günümüzde de hala Elmalı Bölgesi sakinleri için önemli bir ekonomik gelir aracı olarak yetiştirilmektedir.¹⁰³⁰ Kabalia Bölgesi’nde de çam, ardıç, meşe ve sedir gibi Lykia Bölgesi’nde görülen orman ağaçlarını bulunmaktadır. Bölgede yapılan kerestecilik ile ilişkili Kabalia kentlerinden Oinoanda’nın Tlos ile çıkan anlaşmazlık üzerine Lykia Birliği ile yapmış olduğu antlaşma bu bağlamda değerlendirilebilir. Antlaşmada¹⁰³¹ Masa Dağı üzerine alınan kararda “Masa Dağı’nın Tloslular’ın olmasına ancak inşaat ve ekip biçme hakları olmaksızın otlak ve

221-222, dn. 175; Winter 1996, 127; Çevik et al. 2014, 230-237. M. Wörrle, (Borchhardt 1975, 66-68) Andriake ve Patara’daki *granarium*’ların Mısır ticaretinin yanı sıra Kabalia, Elmalı ve Ksanthos ovalarında yetiştirilen tahılın saklanması-depolanması için de kullanılmış olabileceğini belirtir. E. N. Akdoğu Arca (2016, 124) kentlerdeki kıtlık sorununun eşrafın buğdayı saklamasından kaynaklandığı yönündeki değerlendirmelerden yola çıkarak, “*granarium*’ların inşa edilmesinde ihtiyaç fazlası buğdayın zenginlerin stoklarında değil de *granarium*’larda depolanması ve ihtiyaç durumunda buradan temin edilmesi” düşüncesinin etkili olabileceğini söylemektedir. Ancak M. Zimmermann (1992a, 215-216), *granarium*’ların temel amaçlarının Mısır ile ticaret için depo olarak kullanılmaları yönünde olduğunu belirtmektedir ve dolayısıyla da ihtiyaç fazlası yerel tahılla ilişkilendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

¹⁰²⁵ Hellenkemper – Hild 2004, 158.

¹⁰²⁶ Lykia Bölgesi’nin sedir ağaçları bakımından zengin olduğu, bölgenin dağlarında yetiştiği ve sedirinin ünlü olduğu Plinius’un aktarımlarından da bilinmektedir, bk. *nat. hist.* 12.132: “*Eodem et bryon pertinet, uva populi albae. optima circa <C>nidum aut Cariam in sitientibus aut siccis asperisque, secunda in Lyciae cedro.*”; 13.52: “*Iunipiris similem habet Phoenice cedrum mino rem. duo eius genera, Lycia et Phoenicia, differunt foli; ...*”; 16.137: “*cedrum aestuosis partibus dederat, <s>et in Lyciis Phrygiisque montibus nascitur.*”. Ayrıca bk. Broughton 1938, 616; Magie 1950, 1372, dn. 10.

¹⁰²⁷ Toroslar’da süregelen sedir yayılışı hakkında genel olarak bk. Sevim 1955; Evcimen 1963; Boydak 1996a-b; 2014; Ayan et al. 2017.

¹⁰²⁸ Fellows 1852, 382.

¹⁰²⁹ Benndorf – Niemann 1884, 127.

¹⁰³⁰ Elmalı Bölgesi’nde projelendirilen sedir ormanları hakkında bk. “Elmalı Sedir Araştırma Ormanında Aktüel Durumun CBS Tabanlı Sayısal Haritalarla Ortaya Konulması”, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Araştırma Bülteni, 2008, Teknik Bülten no. 30.

¹⁰³¹ İÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlenen yazıt aşağıda daha detaylı yer alacaktır, yazıt için bk. Rousset 2010, 5-13.

kereste kullanım hakkının Oinoanda yakınındaki Termessoslular'a verilmesine"¹⁰³² karar verilmiştir. Dolayısıyla ısınma amaçlı odun teminin dışında hem ticaret için hem de marangozluk ile ilişkili işlerde (mobilya vb.) kullanmak için bahsi geçen Masa Dağı'nın ormanlık alanlarından kereste sağlama hakkı (ξύλισμός)¹⁰³³ ile birlikte Oinoanda yakınındaki Termessoslular'a (Oinoandalılar'a) ekonomik bir hak da tanınmış olmaktadır. Tıpkı Oinoanda gibi Balboura ve Boubon kentleri de kendi teritoryum sınırları içinde yer alan ormanlık alanlardaki ağaçlar sayesinde kereste ticareti, olasılıkla topografyadan dolayı komşu kentler ile daha büyük kereste ticareti (yapı ve gemi kerestesi vb.), kıyı kentlere ise daha küçük kereste ticareti (yakacak odun vb.), yapmaktaydılar.

Antik Dönem'de Elmalı Bölgesi'nde üzüm yetiştiriciliği Küçük Söğle'de (Soklai) belgelenmiş olan epigrafik bir veri ile desteklenmektedir (**ISok3**). Zeus *Epekoos* için adanmış adak yazıtı "(tapınak) gelirlerinin 2. kez yöneticisi ve bağ bekçisi olmuş (ἀμπελοφύλαξ)¹⁰³⁴ ve Zeus Olympios için rahip olarak görev yapmış olan" Aurelius Trokondas tarafından dikilmiştir. "*ampelophylaks*" ifadesi bu yerleşimde üzüm yetiştiriciliği olduğunu açıkça göstermektedir¹⁰³⁵ ve günümüzde de hala devam etmektedir.¹⁰³⁶

Elmalı Bölgesi'nde olduğu gibi Kabalia Bölgesi'nde de üzüm yetiştiriciliği en önemli ekonomik unsurlardan biriydi. Balboura ve Oinoanda kentleri sınırındaki yerleşimlerden Atlıdere'deki Çıtlık¹⁰³⁷ ve Peynirli¹⁰³⁸ olarak adlandırılan mevkiilerde bulunmuş olan kaya çukurları (kayaya oyularak oluşturulmuş olan çukurlar/hazneler) şarap tekneleri olarak addedilmiş-

¹⁰³² Rousset 2010, 6, str. 27-31: Τὸ δὲ Μασα ὄρος ἔστω Τλωέων, τὴν δὲ ἐπι|νέμησιν καὶ ξύλισμὸν αὐτοῦ ἐχέτωσαν Τερ|μησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνοάνδοις εἰς τὸν ἀεὶ χρό|νον, οὐκ ἐξουσίαν ἔχοντες οὔτε ἐποικοδο|μησαι οὔτε φυτεῦσαι οὔτε σπει|ραι.

¹⁰³³ "ὁ ξύλισμός" sözlük anlamı bakımından "ağaç kesme ve taşıma, tahta/odun sağlama, kereste, doğramacılık, marangozluk" gibi anlamlara "ἡ ξυλεία" ile eş tutulmaktadır, bk. LSJ, s.v. "ἡ ξυλεία: felling and carrying of wood, supply of wood, timber, wood-work". Ancak yazıttaki kullanımına dair daha detaylı bilgi için bk. Le Roy 1996, 971-972 ve 974-975; özellikle Rousset 2010, 49-50.

¹⁰³⁴ SEG 41, 1376: yazıtta geçen söz konusu bağların da tapınağa ait olduğuna dair not düşülmüştür (3-6. curator of the funds <of Zeus Temple?>; guardian of the vineyard <of the temple> and priest of Zeus).

¹⁰³⁵ Hellenkemper – Hild 2004, 162; ayrıca bk. Coulton 2012, 108. J. J. Coulton, Elmalı yakınındaki Ovacık'ta bulunan antik bir şarap işliğinden bahsetmektedir, ancak bahsetmiş olduğu bu işlik Ovacık'ta değil Alakili-se'de kaydedilmiştir, bk. Harrison 1986, 386.

¹⁰³⁶ Günümüzde hala devam eden üzüm yetiştiriciliği 19. yüzyıl gezginleri tarafından da kaydedilmiştir. T. A. B. Spratt – E. Forbes (1847 (I), 280-281) Elmalı Ovası'ndan batıya giderken Oinoanda yolu üzerinde bulunan Eskihisar'da "asmaların bolca dikilmiş, yaprakların da hayli gelişmiş olduğunu" kaydetmişlerdir.

¹⁰³⁷ Çıtlık Mevkisi'nde 2 adet kaya teknesi belgelenmiştir, bk. Coulton 1993c, 463; 2012, 333, At.64.

¹⁰³⁸ Coulton 2012, 334, At.101.

tir.¹⁰³⁹ Balboursa sınırları dahilinde şarap teknesi tespit edilememiş olsa dahi kentin sınırları dahilinde bulunan pek çok pres ağırlığı¹⁰⁴⁰ kent çevresindeki yerleşimlerde üzüm yetiştiriciliği ve şarap üretimi yapıldığını göstermektedir.¹⁰⁴¹ Yine Oinoanda teritroyumundaki Çukurceylan'dan da 2 adet pres ağırlığı tespit edilmiştir.¹⁰⁴² Bahsedilen veriler geç dönemlere tarihlenirilmiş olsa dahi bölgede erken dönemlerde de asma bağlarının olduğu ve şarap üretiminin yapıldığı tahmin edilmektedir. Zira Hitit kaynaklarında geçen “*Wiyawawanda*” yerleşim ismi Oinoanda kenti ile eşleştirilmekte¹⁰⁴³ ve bu kelimenin de “asma ve şarap” ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁴⁴ Dolayısıyla eğer bu eşleştirilme doğru olarak kabul edilirse, Kabalia Bölgesi'nde en erken dönemlerden itibaren üzüm yetiştiriciliği-şarap üretimi olduğu *Wiyawawanda* / Oinoanda adı ile de desteklenmektedir.

Şekil 6.1 Oinoanda Kent Baskısı (Ashton 2005, 13 bb)

Oinoanda'nın kent sikkelerinde de üzüm yetiştiriciliğine dair izlere rastlamak mümkündür. Hellenistik Dönem ön yüzünde Zeus başı arka yüzünde ise kartal bulunan kent baskılarının bir serisinde arka yüzde bir üzüm salkımının motif olarak kullanıldığı görülür.¹⁰⁴⁵

Bölgede hayvancılığına dair önemli epigrafik belge Oinoanda kentinden “Demostheneia Yazıtı”dır. Yazıtta köylerle ya

¹⁰³⁹ J. J. Coulton (2012, 108), A. Diler'in (1995) Kilikia ve Lykia'daki yaygın şarap ışıkları üzerine yapmış olduğu çalışmada yer alan örneklerle dayanarak Atlidere'deki teknelerin şarap ışıklarına ait olduğu çıkarımını yapmaktadır; teknelerin detaylı anlatımı için bk. Coulton 2012, 108-109.

¹⁰⁴⁰ “Bell weights” olarak adlandırılan tipte olan pres ağırlıkları Asia Minor'de Mysia ve Kilikia'da tekil örneklerle tespit edilirken, Kabalia'da ve Pisidia'nın batısında ise yoğunluk göstermektedir; J. J. Coulton, bu dağılımın bölgeye özel bir durum olup olmadığı konusunda herhangi bir yorum yapmazken, nedeninin belirsiz olduğunu belirtmekle yetinir, bk. 2012, 109.

¹⁰⁴¹ Ağırlıklar için bk. Coulton 2012; Atlidere: 333, At.97 (1 adet); Çaltılar: 353, Çl.29 (Güzelbey-2 adet) 355, Çl.32 (Hamurdöken-2 adet); Çamköy: 359, Çm.105 (Gökmah-1 adet); Çobanisa: 340, Çb.15 (Keten Pınar-1 adet), Çb.15a (Düden -1 adet); Doğanlar: 363, Dğ.36 (Balıkboğazı-2 adet), 366, Dğ.38 (Aslan Mevki-4 adet); Gölcük/Yazır: 377, Gl.83 (1 adet), 379, Gl.85 (Çakırlar Yaylası-2 adet); Karaçulha: 383, Kç.70 (1 adet); Karahasantaşı: 398, Kh.103 (Kadra-1 adet), 402, Kh.122 (Kadra-1 adet). J. J. Coulton (2012, 111), bu küçük yerleşimlerin tarım yerleşimleri/çiftlik yerleşimleri olduklarını ve burada bulunan ağırlıkların yerleşimlerin büyüklüklerini/sosyal statülerini gösteriyor olabileceğini belirtmektedir.

¹⁰⁴² Milner 2004, 51.

¹⁰⁴³ Bryce 2005, 41 ve 348; Bryce 2009, 765. Ancak *Wiyawawanda* / Oinoanda eşleştirmesi ve problemi hakkında en detaylı çalışma M. Gander tarafından ortaya konmuştur; bk. Gander 2014; özellikle 378 vd.

¹⁰⁴⁴ Zgusta 1984, § 919-2; Poetto 1993, 48-49; Hawkins 1995, 29; Bryce 2005, 41.

¹⁰⁴⁵ Oinoanda kenti üzüm salkımı kullanılan baskılar için bk. Ashton 2005, 66-68.

da köy grupları ile birlikte onlara bağlı *monagrion* yerleşimlerinin de (σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς) verilecek kurbanlık boğaya ortak oldukları görülmektedir. Oinoanda kentinde var olan *boukonistērion* / τὸ βουκονιστήριον¹⁰⁴⁶ (boğa güreşi arenası) ise yine kentteki büyükbaş hayvancılığa dair ipucu verebilecek nitelikte olsa dahi yapının işlevine dair tatışmalar var olduğundan kesin bir veri olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır.¹⁰⁴⁷

“Demostheneia Yazıtı”nda yer alan köyler ve köy grupları şu şekilde sıralanabilir¹⁰⁴⁸:

- ❖ Armadou ve Arissos ve Merlakanda ve Mega Oros ve [- -]lai ve Kirbou ve Euporoi ve Oroata ve [c. 3]rakê ve Oualo ve (H?)yskapha/oi ile birlikte ve bağlı çiftlikleriyle ile birlikte Thersenos 2 boğa
- Bağlı çiftlikleriyle Orpenna Sielia 1 boğa
- Lakistanounda ve Killes’in Kakasboi’u¹⁰⁴⁹ ile birlikte ve bağlı çiftlikler ile birlikte Ogarsan[c. 3]ake – boğa

¹⁰⁴⁶ LSJ, s.v. “βουκονιστήριον”

¹⁰⁴⁷ **IOi66.** Diogenes tarafından Septimius Severus’a ithafen bir *boukonisterion*’un (τὸ βουκονιστήριον) adanmış olduğu öğrenilen yazıtı ilk yayımlayanlar *boukonisterion*’u boğa sporları ile eşleştirerek “boğa sporlarının/dövüşlerinin yapıldığı alan-arena” olarak değerlendirmişlerdir, bk. Heberdey – Kalinka 1897a, 51 (R. Cagnat tarafından da bu tanımlama uygun görülmüştür, bk. IGR III, 484); ayrıca bk. Robert 1940, 316. Ancak J. J. Coulton (1986b, 80-83), bu durumda βούξ yerine ταύρος kelimesi seçilmesi gerektiğini ve yapıya bakıldığında boğa güreşi için uygun olmadığını belirterek bu değerlendirmeye şüpheyle yaklaşmaktadır. Bunun dışında iki öneri daha getirmektedir. Bu önerilerden ilki *palaestra* girişinde bulunan ve sporcuların yağlandıktan sonra pudralandığı oda olarak bilinen *conisterium* / τό κονιστήριον ile ilişkilendirilmesidir. J. J. Coulton, *boukonistērion* olarak adlandırılmış olan bu yapının ön cephesinin kuzeydoğusundaki yapının (M1 1) bir hamam yapısı olduğunu ve *peristylon* alanı (M1 2) ile düşünüldüğünde bir *palaestra*’ya işaret ettiğini söylemektedir. J. Delorme (1960, 276-279) tarafından *konistērion*’un güreşçiler için bir antrenman alanı ve aynı zamanda yağ ve pudra stoklanan-temin edilen bir yer olarak değerlendirmesini de temel olarak *boukonisterion* yapısının (M1 3) diğer iki yapıyla da ilişkili olarak güreş antrenmanı için kullanılmış olabileceğini belirtir. Diğer önerisi ise Hesykhios (s.v. βούα) tarafından Sparta’da erkek çocuk ve gençlerden oluşan birliğe işaret eden βούα ile ilişkilendirilmesidir. İlk önerisi ile ilişkili olmakla birlikte bu defa *konisterion* / *conisterium* odasının sadece belirli bir yaş grubunun kullanımına açık olması ile ilk önerisinden farklılaşmaktadır.

¹⁰⁴⁸ **IOi130:** str. 72-79: “...τῶν δὲ κωμῶν Θερσηνός σὺν Ἀρμαδου καὶ Ἀρισσῶ καὶ Μερλακάνδοις καὶ Μεγάλῳ Ὀρει καὶ [---]λαις καὶ Κίρβου καὶ Εὐπόροις καὶ Οροάτοις κα[ὶ c. 3]ρακη καὶ Οὐάλω Ὑσκαφοῖς σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ β’, Ὀρπεννα Σιελία σὺν τα[ίς] | ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ α’, ΟΓΑΡΣΑΝ[c. 3]ΑΚΗ σὺν Λακιστανούνδοις καὶ Κακάσβοις Κίλλου καὶ ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ[c. 2], | [.]υρνεαὶ σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρ[ίαῖς βούξ] α’, Ελβησός σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ α’, Νιγυρασσός σὺν ταῖς ἀκολουθούσ[αῖς] μοναγρίαῖς βούξ α’, Ουαυτα Μαρακάν[δα σὺν] ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ α’, Μιλγειόταμος Οὐήδασα σὺν ταῖς ἀκολουθούσ[αῖς] | [μ]οναγρίαῖς βούξ α’, Πρεινόλιθος ΚΟΛΑΒΗ[c. 4 σὺν] ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ α’, Κερδεβότα Παλανγειμανακη σὺν ταῖς ἀκολουθ[ούσ]αῖς μοναγρίαῖς βούξ α’, Μιναούνδα ΠΑΝ[c. 5]ΣΥΗΡΑ σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ α’, Ὀρνησός Ἄετοῦ Νοσσία Κοραφα σὺν | ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ [α’, c. 5]α Σαπονδοάνδα σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίαῖς βούξ α’..”

- Bağlı çiftlikleri ile birlikte [.]urneai 1 boğa
- Bağlı çiftlikleriyle Elbessos 1 boğa
- Bağlı çiftlikleriyle Nigyrassos 1 boğa
- Bağlı çiftlikleri ile birlikte Ouauta Marakanda 1 boğa
- Bağlı çiftlikleri ile birlikte Milgeipotamos Ouedasa 1 boğa
- Bağlı çiftlikleri ile birlikte Preinolithos Kolabe[ssos?] 1 boğa
- Bağlı çiftlikleri ile birlikte Kerdebota Palangeimanakê 1boğa
- Bağlı çiftlikleri ile birlikte Minaounda Pan[c. 5]suera 1 boğa
- Bağlı çiftlikleri ile Ornessos Aetou Nossia Korapsa 1 boğa
- Bağlı çiftlikleri ile birlikte [c. 5]a Sapondoanda 1 boğa

Demostheneia için boğa bağışlayan köylerin çok azı tek köy olarak bağış yaparken, 14 adet köy 2'li gruplar halinde, 3 adet köy ise bir grup halinde bağış yapmıştır.¹⁰⁵⁰ Sadece yazıtta yer alan ilk grup 1 adet köye bağlı 11 adet yerleşimden oluşmuştur ve 2 adet boğa sağlamakla yükümlüdür; Thersenos *kōmē*'sinin kendisi ile birlikte (σὺν) pek çok yerleşimle anılması, adı anılan yerleşimlerim kendisine bağlı *khōrion*'lar olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁰⁵¹ Ogarsan[c. 3]ake köyününün de yine aynı şekilde diğer gruplardan farklı olarak Lakistanounda ve Killes'in Kakasboi'u ile birlikte gruplandırılmıştır. Thersones ve Ogarsan[c. 3]ake köylerinin diğerlerinden farklı olarak bu şekilde *khōrion*'ları ile birlikte listelenmiş olması dikkat çekicidir; bu durumun Oinoanda teritoryumu için, kırsal yapılanması için olağan bir özellik olmadığı akla gelmektedir. Zira grupların tümüne bakıldığında tüm köy ve köy

¹⁰⁴⁹ M. Wörrle (1988, 137), Κίλλης isminin yaygın bir şahıs ismi olduğunu, Kakasbos'a ait bir kutsal alanın/tapınağın bu şahıs tarafından adanmış, bağışlanmış olduğunu belirtmektedir; "Kakasboi" şeklinde plural bir kullanımın ise bu yerde çok fazla adak taşı bulunabileceğine işaret ediyor olabileceğini eklemektedir. Oinoanda'da belgelenen Kakasbos adaklarının çoğunun kentin kuzeyinden, özellikle Seki'den belgelenmiş olması bu yerleşimin Seki ile ilişkilendirilebileceğini akla getirmektedir, ancak kesin bir veri bulunmamaktadır. Ancak yine de Kakasbos ile ilişkili bu kırsal yerleşim atlı tanrıya dair en çok verinin geldiği kent kuzeyinde aranmalıdır.

¹⁰⁵⁰ Bazı köylerin tek bazı köylerin ise grup halinde bağış yapmış olmaları büyük olasılıkla köylerin büyüklükleri ya da sahip oldukları mülkler ile ilişkili olmalıdır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere J. J. Coulton, Balboura kırsalına dair tarım yerleşimleri/çiftlik yerleşimlerinden bahsederken yerleşimlerde bulunan ağırlıkların yerleşimlerin büyüklüklerini/sosyal statülerini gösteriyor olabileceğini belirtmiştir. Oinoanda *kōmē*'lerini değerlendirirken de tek *kōmē* olarak 1 boğa bağış yapan [.]urneai, Elbessos ve Nigyrassos *kōmē*'lerinin diğerlerine oranla daha büyük ya da daha zengin olduklarını düşünmek mümkündür.

¹⁰⁵¹ Adı geçen 11 yerleşimden biri olan Οὐάλω, Erken Bizans Dönemi kaynaklarından *Vita Nicolai Sionitae*'de "χωρίον τῆς ἐνορίας Ἡνεανδέων" şeklinde geçmektedir; bk. Anrich 1913, 47. M. Wörrle (1988, 139-140) bu veriyi temel alarak yazıtta köylere σὺν ile bağlanmış yerleşimleri *khōrion* olarak tanımlamıştır. Ancak geç dönemde *kōmē* ve *khōrion* arasındaki fark ortadan kalkmış görünmektedir, bk. Schuler 1998, 52-53. Dolayısıyla M. Wörrle'nin *khōrion* tanımlaması kesinlik göstermese dahi, kent yapılanması dâhilinde mümkün görülmektedir.

gruplarının kedilerine bağlı *monagrion* yerleşimleri ile birlikte (σὺν ταῖς ἀκολουθούσαις μοναγρίας) listelendiği görülmektedir. Dolayısıyla *monagriai*¹⁰⁵² yapılanmasının Oinoanda kırsalının tipik bir özelliği olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

“Demostheneia Yazıtı”nda da açıkça görüldüğü üzere Oinoanda’ya bağlı pek çok kırsal yerleşim ve çiftlik yerleşimi bulunmaktadır. Tespit edilen kırsal yerleşimlerden elde edilen yazıtların nicelik bakımından daha az ve nitelik bakımından ise daha basit olması (çoğunun basit mezar yazıtları olması), bu yerleşimlerde yaşayan halkın sadece hayvancılık ve tarım ile ilgilendiklerini, dolayısıyla da kent halkından kültür ve ticaret bakımından farklı olduğunu göstermektedir.

Hayvan yetiştiriciliğinin Kabalia kentleri açısından önemini göstermesi bakımından yukarıda da bahsi geçen Oinoanda ve Lykia Birliği arasındaki antlaşma da önem taşımaktadır.¹⁰⁵³ Letoon’dan belgelenen ve İÖ 2. Yüzyılın ortalarına tarihlenen yazıtta Oinoanda ve Tlos kentlerinin sınırda kalan Masa Oros’un kullanımı hakkında iki kent arasında bir anlaşmazlık olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan antlaşma ile ise şu karar alınmıştır:

Str. 27-31: Τὸ δὲ Μασα ὄρος ἔστω Τλωέων, τὴν δὲ ἐπι|νέμησιν καὶ ξυλισμὸν αὐτοῦ ἐχέτωσαν Τερ|μησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνοάνδοις εἰς τὸν αἰεὶ χρόνον, οὐκ ἐξουσίαν ἔχοντες οὔτε ἐποικοδο|μῆσαι οὔτε φυτεῦσαι οὔτε σπεῖραι.

“*Masa Dağı Tloslular’ın olacaktır. Oinoanda yakınındaki Termessoslular ise onun otlağını ve kerestesini kullanma hakkına her zaman sahip olacaklar, ama ne inşaat ne de ekip biçme hakları olacaktır.*”

Ve böylelikle Masa Dağı “*çevresine, otlak kullanımı ve kereste temini amacıyla sınır işaretleri*” konulmuştur.¹⁰⁵⁴ Tlos’tan Oinoanda’ya giden yol üzerinde yer alan bir no215ktadan başlanarak konulmuş 18 adet sınır işaretlerinin (*horos*) yerleri detaylı bir şekilde

¹⁰⁵² M. Wörrle (1988, 140) *monagriai* olarak tanımlanan yerleşimlerin/alanların ovaların etrafında bulunan ve köylerin yaylaları olarak kullanılan yerler olduklarını söylemektedir; fakat Chr. Schuler (1998, 32 ve 80-81), listede özellikle köylere eklenmiş olmaları, bu alanların yayla olarak kullanılmadığını ve köy sakinleri dışında başka şahıslar tarafından iskân edildiğini belirtir; ayrıca bu alanların otlak olarak değil ekilebilir arazi olarak kullanıldıklarını ekler.

¹⁰⁵³ Yazıt için bk. Rousset 2010, 5-13. Yazıtın son satırlarında antlaşmanın dört adet stel üzerine yazılarak, bunların Ksanthos’taki (Ksanthos nezdindeki) Leto Tapınağı’na, Tlos’taki Artemis Tapınağı’na, Oinoanda yakınındaki Termessoslular’ın Zeus Tapınağı’na ve Kaunoslular’ın ise kendi belirleyecekleri bir tapınağa konulmalarına karar verilmiştir [str. 104-111: “Ἀναθήσ<ο>υσιν | δὲ καὶ στήλας λιθίνας τέσσαρας ἐνγράψαντες | τήνδε τὴν συνθήκην, μίαν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Λη|τοῦς τῷ ὄντι παρὰ Ξα<ν>θίοις, μίαν δὲ ἐν Τλωῖ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, μίαν δὲ παρὰ Τερμεσσεῦσιν | τοῖς πρὸς Οἰνοάνδοις ἐν τῷ τοῦ Διὸς ἱερῷ, τὴν δὲ | τετάρτην παρὰ Καυνίοις ἐν ᾧ ἂν ἀποδειξωσιν | ἱερῷ.”].

anlatılmış olmasına rağmen Masa Dağı'nın lokalizasyonu tespit edilememiştir.¹⁰⁵⁵ Yine de Oinoanda'nın güneydoğusunda yer alan Eren Tepe'nin etekleri, Tezli Dere'nin kuzeyinde yükselen tepelerin yamaçlarının hayvanlar için otlatma alanları olarak kullanılmış olması muhtemeldir.

Balboursa ve Boubon'dan hayvan otlatmaya dair Oinoanda örneğinde olduğu gibi epigrafik bir belge ele geçmemiştir. Ancak her iki kent de topografik açıdan hayvan otlatmak için bereketli dağlara sahipti. Bunun yanı sıra Balboursa'dan ele geçen arkeolojik kalıntılar arasında hayvancılık ve hayvan otlatmayla ilişkili izler bulunabilir. Balboursa'nın hemen 2 km güneyinde yer alan Karlıağaç Kaya Mevki olarak adlandırılan kayalık tepedeki küçük taşlarla ve basit yapı tekniği ile yapılmış duvar kalıntıları bu alanın bir hayvan otlatma alanı ve çobanların kamp alanı olarak kullanılmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁰⁵⁶ Çiftlik yerleşimi olabileceği şeklinde değerlendirilen Yapı (Çaltılar) yerleşiminde Hellenistik Dönem'e tarihlenebilecek bir yapıdaki dâhili duvarlar hayvan ağılını da içeren bir bina olduğunu göstermektedir.¹⁰⁵⁷

Kabalia kentlerinde herhangi bir veri olmasa dahi Antik Dönem'de büyük bir öneme sahip olan küçükbaş hayvancılık da yapılıyor olmalıdır. Günümüzde de hala yetiştiriciliği devam eden koyun ve keçinin Antik Dönem'de de Balboursa, Boubon ve Oinoanda kentlerinde en çok yetiştirilen hayvanlardan olması mümkündür.¹⁰⁵⁸ Özellikle keçi yetiştiriciliğinin bölgede yaygın olması¹⁰⁵⁹ yün ve dokuma kumaş üretimi ve ticaretini de akla getirmektedir.¹⁰⁶⁰ Kabalia Bölgesi için bu durum ile ilişkili bir kaynak olmasa dahi Cicero'nun yukarıda da bahsi geçen *Commune Milyadum* ile ilişkili pasajı bu konuda ipucu vermektedir. Cicero'nun aktarmış olduğuna göre İÖ 80/79 yıllarında Kilikia eyalet valisi olan Dolabella'nın *quaestor*'u

¹⁰⁵⁴ Rousset 2010, 6-8, str. 31-37: “Τὸ δὲ προ|γεγραμμένον ὄρος περιωρίσθη εἰς τὴν ἐπι|νέμησιν καὶ ξυλισμόν ἀρξ|αμένων ἡμῶν ὀρί|ζειν ἀπὸ τοῦ καταλήγοντος μέρους τῆς κα|ταφερούσης φάραγγος εἰς τὴν ὁδὸν τὴν | φέρουσαν ἀπὸ Τλῶ εἰς Τερμησὸν τὴν πρὸς Οἰνο|άνδοις...”.

¹⁰⁵⁵ Şahin 2014, 214-219; Onur 2017, 289-290. Ayrıca bk. Akyürek Şahin et al. 2018, 392-393.

¹⁰⁵⁶ Alanın çevresinde herhangi bir bina yapısına ya da mezara dair bir kalıntı bulunmaması burasının bir yerleşim olmadığını; ayrıca hemen yakınında bir alanın da günümüzde de çobanlar tarafından bir konaklama/kamp alanı olarak kullanılıyor olması da Antik Dönem'de bu şekilde kullanılmış olduğunu göstermektedir; Karlıağaç Kaya hakkında bk. Coulton 2012, 383, Kç.46.

¹⁰⁵⁷ Yerleşim ve kalıntıları hakkında bk. Coulton 2012, 346, Çl.20; ayrıca Çobanisa, Asar mevkiinde yer alan kalıntılar da bu yerleşimin bir çiftlik yerleşimi olduğuna dair veriler sunmaktadır, bk. Coulton 1992b, 48 ve 2012, 342-342, Çb.16.

¹⁰⁵⁸ Brandt 1992, 130-131; Hellenkemper – Hild 2004, 170.

¹⁰⁵⁹ J. J. Coulton (2012, 114), kentlerde koyun yetiştiriciliğinin genellikle daha yoğun olduğunu belirtmekle birlikte, Limyra kemik koleksiyonundaki (İS 4.-6. yüzyıllar) keçi varlığının koyuna oranla çok fazla olması verisine dayanarak, Lykia'nın dağlık yapısına da dayanarak Balbourike için de durumun aynı olabileceğini belirtmektedir.

Verres'in *commune Milyadum*, Lykia, Pamphylia, Pisidia ve tüm Phrygia'dan tahılın yanı sıra talep ettiği şeyler arasında *cilicium* da bulunmaktadır.¹⁰⁶¹ Keçi kılından/yününden yapılan bir çeşit giyecek/aba¹⁰⁶² olan *cilicium*'un talep edilmesi bu bölgelerde keçi üretimi ve keçi yünü dokumacılığı yapıldığını açıkça göstermektedir.¹⁰⁶³ Her ne kadar pasajda Kabalia Bölgesi'nin adı olmasa dahi İÖ 84 yılında bölge kentleri Lykia'ya dâhil edildiğinden Balboura, Boubon ve Oinoanda kentleri de bu taleplere dâhil edilmiş olmalıdır.

Son olarak bölgede hem iklimin elverişli olması hem de zengin bitki örtüsü dolayısıyla hem Antik Dönem'de hem de günümüzde yerel ekonomiye önemli katkıda bulunan arıcılıktan söz etmek mümkündür.¹⁰⁶⁴ Lykia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem'den itibaren bal üretimi olduğu dolayısıyla arıcılığın yapılmış olduğu Zenon'un kayıtlarından tespit edilebilmektedir. İÖ 259 yılı kayıtlarında bir kargo gemisinde yer alan mal-fiyat listesinde Lykia balı da (1 *hemikadion* Lykia balı 12 *drakhmai*) bulunmaktadır.¹⁰⁶⁵ Lykia'nın dağlık bölgeleri de, tıpkı günümüzdeki gibi özellikle yaz mevsimlerinde, bal üretiminde bölge ticaretine katkıda bulunuyorlardı. Kabalia Bölgesi'ndeki arıcılık etkinliği epigrafik olarak desteklenemiyor olsa da Boubon ve Oinoanda sikkeleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Boubon kent baskıları arasında ön yüzde sağa bakan Artemis başı betimi bulunan bir baskıda arka yüzde ana tip olarak kullanılmış olan geyik betiminin yanı sıra hayvansal bir sembol olarak arı tercih edilmiştir.¹⁰⁶⁶ Yine Oinoanda kentinden de İÖ 1. yüzyıla ait bir baskıda ön yüzde sağa dönük Artemis başının yanında bir sembol olarak görülmektedir.¹⁰⁶⁷ Fakat Oinoanda kentinden ön yüzünde Zeus başı, arka yüzde yıldırım demeti taşıyan¹⁰⁶⁸ ve ön yüzde Apollon başı ve arka yüzde *kithara*

¹⁰⁶⁰ Magie 1950, 518 ve 1373, dn. 10;

¹⁰⁶¹ Cic. *Verr.* 2.1.38.

¹⁰⁶² Hellenkemper – Hild 2004, 170: “*kepenek*”.

¹⁰⁶³ Antik Dönem keçi kılı üreticiliği ve kullanımı hakkında genel bilgi için bk. Ryder 1993, 37-46.

¹⁰⁶⁴ Prehistorik dönemlerden başlamak üzere önemli bir besin maddesi olarak tüketilmekte, ayrıca tedavi amaçlı da kullanılmaktadır, bk. Bulut 2015, 99, dn. 8. Genel olarak arıcılık ve tarihi hakkında bk. Crane 1999 ve Ransome 2004. Lykia Bölgesi özelinde arıcılık hakkında ise bk. Bulut 2015.

¹⁰⁶⁵ Zenon kayıtları için bk. Clarysse – Gallazzi – Kurit 2000, 23-24. S. Bulut (2015, 100-101), hem balın fiyatı hem de arıcılık ve bal hususunda antik dünyada önemli bir yere sahip olan Mısır'a ithal edilmesinden dolayı Lykia balının iyi ve kaliteli ballar arasında yer aldığı şeklinde değerlendirmiştir. Ayrıca bk. Brandt 1992, 81; Zimmermann 1992b, 212, dn. 56.

¹⁰⁶⁶ SNG Cop. 31, no. 55.

¹⁰⁶⁷ Arka yüzünde *kithara* betimi bulunan baskı için bk. SNG von Aulock 10, no. 4459.

¹⁰⁶⁸ ÖY: Apollon başı – AY: Yıldırım demeti, ΤΕΡΜΗΣΣΕΩΝ lejantı, baskılar için bk. Kosmetatou 1998, 165-167, *Series I*, no. 7, 12, 14, 19, 21-22, 25, 27-29, 32-33, 36-38.

taşıyan¹⁰⁶⁹ bronz baskılarda da arı motifinin bulunduğu görülmektedir. S. Bulut, Lykia Bölgesi'ndeki arı betimli baskıları değerlendirirken Zeus'in bir mağarada Girit kralı Melisseus'in kızları Amatheia ve Melissa tarafından keçi sütü ve balla beslendiği mite değinerek Girit Adası kentlerindeki keçi ve arı betimleriyle basılmış sikkeleri bu mit ile ilişkilendirmiştir; diğer yandan Zenon kayıtlarından da bal ürettiği bilinen Rhodos'un sikkelerindeki arı betimini Rhodos ile ilişkili herhangi bir mit bilinmediğinden arıcılık ile ilişkilendirmiştir; dolayısıyla Lykia Bölgesi'nde arı ya da bal ile ilişkili herhangi bir söylence bulunmadığından dolayı kendisi tarafından bölge sikkelerindeki, özellikle Telmessos baskılarındakini¹⁰⁷⁰ temel alarak arı betimini arıcılıkla ilişkilendirmiştir.¹⁰⁷¹ Yine de ilk bakışta her iki kentten (Boubon ve Oinoanda) ele geçen arı motifli baskıların Artemis başı taşıması ve arı betiminin Artemis ile ilişkisinin bulunması bu sembollerin, en azından bu iki kent özelinde değerlendirildiğinde, arıcılık ile ilişkilendirilmesine şüphe düşürmektedir. Fakat Oinoanda kentinin yukarıda da bahsi geçen ön yüzünde Zeus ve Apollon başı taşıyan bronz baskılarındaki arı betimi en azından Oinoanda kenti için arıcılık faaliyeti yapıldığı fikrini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Oinoanda'da Balmumu da ayrıca daha sonraki yüzyıllarda (14. ve 15. yüzyıllar) Adalya'dan ticareti yapılan ürünlerdendir ve 19. yüzyılda da Isparta'dan getirilen balmumu da yine Adalya'dan ihraç edilmiştir.¹⁰⁷² Bölgede yaygın olarak Söğle'nin çevresinde de Geçmen Yaylası ve Çamlarkuyusu'nda arı serenlerini görmek mümkündür.¹⁰⁷³

¹⁰⁶⁹ ÖY: Apollon başı – AY: *Kithara*, ΤΕΡΜΗΣΣΕΩΝ lejantı, baskı için bk. Kosmetatou 1998, 167-168, *Series II*, no. 6; ÖY: Apollon başı – AY: *Kithara*, ΤΕΡΜ ΟΙ lejantı, baskı için bk. Kosmetatou 1998, 168, *Series III*, no. 5.

¹⁰⁷⁰ Lykia'nın diğer kentlerinde sembol olarak kullanılmış olan (Phaselis: SNG von Aulock 10, no. 4414 ve 4415; Myra: SNG von Aulock 10, no. 4365; Kibyra: BMC Phrygia, 131, no. 3 ve 4) arı betiminin Telmessos kentinde ön yüz tipi Hermes olan baskısında (SNG von Aulock 10, no 4452 ve 4453) arka yüzde ana tip olarak kullanılmış olması kentin arıcılıkla ilişkisini güçlendirmektedir, bk. Bulut 2015, 102.

¹⁰⁷¹ Bulut 2015, 102.

¹⁰⁷² Hellenkemper – Hild 2004, 171 ve Bulut 2015, 103.

¹⁰⁷³ Mellink 1976b, 24-25 (fig. 3); Harrison 2001, 56-57, fig. 99.

YEDİNCİ BÖLÜM ULAŞIM SİSTEMİ

7.1. Roma Dönemi Ulaşım Sistemi ve Yol Ağları

Lykia Bölgesi'nin kuzeyinde konumlanan Kabalia ve Milyas bölgelerine hem Ksanthos Vadisi'nden gelen hem de bölge yerleşimleri arasındaki ulaşımı sağlayan yollar hakkında en detaylı bilgi imparator Claudius'un Lykia Bölgesi içinde yürüttüğü yol yapım çalışmalarını aktaran Stadiasmus Patarensis anıtından gelmektedir. Patara yol anıtı dışında seyyahların notları ve yüzey araştırmaları da bölge kentleri ve komşu kentler arasındaki ulaşım için bilgi vermektedir.

Güney ve Batı Lykia ile ticaretin sağlanabilmesi ve bölgeye getirilecek malların taşınması için Milyas Bölgesi'ne ulaşım hayli önem taşımaktadır. Ksanthos Vadisi'ni Elmalı Ovası'na hem güneybatıdan bağlayan iki Roma yolu da Stadiasmus Patarensis aracılığı ile bilinmektedir. Bunlardan bir tanesi Neisa üzerinden Elmalı Ovası'na ulaşan güzergâhtır.¹⁰⁷⁴ Söz konusu yol, Ksanthos'tan çıkarak doğrusal bir hatla Dumanlı Dağ üzerinden Neisa'ya¹⁰⁷⁵, Neisa'dan sonra ise Sinekçibeli geçidini izleyerek Khoma'ya ulaşmış olmalıdır.

Neisa'dan çıkarak Khoma'ya ulaşan yol, Akçay civarında Ksanthos Vadisi'ni Elmalı'ya bağlayan bir diğer yol olan yani Tlos'tan çıkarak Kastabara üzerinden Khoma'ya gelen yol¹⁰⁷⁶ ile birleşmiş olmalıdır. Günümüzde kullanılan Tlos'tan çıkarak Darıözü'ne giden berkitme yol Kayacık ve Söğüt'ten sonra Camialanı/Cemalanı'na ulaşmakta, buradan da Kuruova ve Çiftlik üzerinden Darıözü'ne bağlanmaktadır; ancak Kastabara olduğu kabul edilen Deliktaş mevkiğine girmeden, güneyinden ve doğusundan dolaşarak Tezli Dere Vadisi'ne ve sonrasında Girdev'e ulaşmaktadır. Fakat antik yol modern yoldan farklı olarak başlangıçta ve Camialanı/Cemalanı'ndan sonra başka bir güzergâh izliyor olmalıdır. Tlos'tan çıkan yol ya

¹⁰⁷⁴ Şahin 2014, 152-155, GZR 7: ἀπὸ Νείσων εἰς Χῶμ[α] στάδια ροβ' (Neisa'dan Khom[a]'ya 192 *stadia*).

¹⁰⁷⁵ Şahin 2014, 146-152, GZR 6: ἀπὸ Ξάντου [εἰς Νείσα] στάδια ροζ' (Ksanthos'tan [Neisa'ya] 176 *stadia*). S. Şahin (2014, 146-152) yol güzergâhını kısaca özetlemek gerekirse şu şekilde vermektedir: Yol, Ksanthos'tan çıkan yol, Çavdır ve Çayköy üzerinden ilerleyerek Margaz'a, Margaz'dan sonra Lapaz istikametine dağa tırmanmakta, sonrasında ise Sünnetgediği mevkisinden geçerek İslamlar köyüne; sonrasında da kuzeye yönelerek Lengüme üzerinden Sütleğen'e, Neisa antik kentine ulaşır. Ancak bu güzergâh hem 39-40 km'lik uzunluğuyla mesafesiz (yol anıtındaki mesafe 176 *stadia*, yani yaklaşık 32-33 km), hem de İslamlar ile ilişkili teritoryal soruna yol açmaktadır. F. Onur, doğu yüzünde hâlâ yol izleri durmakta olan Dumanlı Dağ üzerinden, Duman Gediği denilen yerden Neisa'ya ulaşmış olduğunu tespit etmiştir. Söz konusu yolun uzunluğunun ise aşağı yukarı 33 km olması, Stadiasmus Patensis'te verilen 176 *stadia*, yani yaklaşık 32-33 km ile uyusmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Onur 2016c.

¹⁰⁷⁶ Şahin 2014, 219-221, GZR 26: ἀπὸ Τλῶ εἰς Καστάβαρα στάδια ρκη' (Tlos'tan Kastabara'ya 128 *stadia*).

kuzeydoğusundaki Derbent Dere'si kenarından, Camialanı/Cemalanı – Kuruova – Fırnaz üzerinden Deliktaş'a ulaşmış olmalıydı ya da Yakaköy ve Kayacık üzerinden Camialanı/Cemalanı'na ve sonrasında yine Kuruova ve Fırnaz üzerinden Deliktaş'a gelmiş olmalıydı.¹⁰⁷⁷ Kuruova'nın doğu ucundan Yeriçi – Çiftlik - Darıözü yönünde devam edildiğinde ise Deliktaş yerleşiminin doğu girişine ulaşılmaktadır. Olasılıkla bu güzergâh Kastabara'dan çıkarak Khoma'ya ulaşan yol ile bağlantılı olmalıdır.¹⁰⁷⁸ Söz konusu yol, Yumru ve Bozburun dağları arasındaki vadilerden Khoma'ya ulaşmaktadır.¹⁰⁷⁹ Kastabara'dan Elmalı Ovası'nın güneyine ulaşan bir diğer yol ise Yeriçi – Kartal Gediği – Taşkuzluk mevkielelerinden Gömbe (Komba) yerleşimine ulaşmaktadır.¹⁰⁸⁰ Hem Kartal Gediği'nde hem de Taşkuzluk mevkiinde belgelenen atlı kabartmalar ile yolun varlığı tespit edilebilmektedir.

Khoma'dan kuzeye bağlantı veren yol ise Karagöl'ün hemen batı kıyısında yükselen tepelerin eteklerinden ilerlemektedir. Yolun varlığı Çatal Tepe'nin hemen batı eteğinde (Khoma höyüğünden 2 km kadar kuzeyde), ayrıca daha kuzeyde Mursal ve Kuzuköy arasında bulunan yol kalıntıları ile tespit edilebilmektedir.¹⁰⁸¹ Yolun kuzeye doğru devamı Balıkçı Dağı'nın batı eteğinden ilerlemektedir, yol Geçitköy, Ördek Beli, Kışla üzerinden Akarassos'a ulaşmaktadır. Geçitköy ile Ördek Beli arasında 1 km boyunca kesintisiz bir şekilde devam etmektedir.¹⁰⁸² Ayrıca Elmalı'nın 1 km kuzeybatısında modern mezarlık yakınında da yolun kalıntıları görülmektedir. Kodopa istikametinden gelen bu döşeme Roma yolu, kuzeydoğu istikametine devam etmektedir. Bayındır'a kadar takip edilebilen¹⁰⁸³ bu yol, üzerinde Hellenistik Dönem'den bir kalenin bulunduğu Gilevgi yakınından geçerek Isinda'ya (İstanosz/Korkuteli) ulaşmış olmalıdır.

¹⁰⁷⁷ İlk güzergâh bağlamında Derbent girişinden itibaren yol kalıntıları ve destek duvarları tespit edilmiştir. İkinci güzergâh bağlamında Zindan mevkiisi yakınlarında destek duvarları ve Camialanı/Cemalanı'na doğru ilerlendiğinde ise çeşme yapıları kaydedilmiştir Camialanı/Cemalanı içerisinde ise 100 m kadarı tespit edilebilen yol döşemeleri görülmektedir. Yol güzergâhlarının detaylı anlatımı ve yol kalıntıları için bk. Onur 2017, 291-292; ayrıca bk. 298, fig. 1; Akyürek Şahin et al. 2018, 388-390.

¹⁰⁷⁸ Onur 2017, 291-292; ayrıca bk. 298, fig. 1; Akyürek Şahin et al. 2018, 389.

¹⁰⁷⁹ Şahin 2014, 221. F. Onur (2017, 292, dn. 75) söz konusu yol güzergâhı üzerinde bulunan Ahatlı'da Severuslar Dönemi'ne tarihlenen bir miltaşından bahsetmektedir.

¹⁰⁸⁰ Akyürek Şahin et al. 2018, 389-390.

¹⁰⁸¹ Şahin 2014, 229-230, GZR 29: ἀπὸ Χώματος εἰς Κ[όδοπα τῆς Μυλιάδος στάδια λβ'.

¹⁰⁸² Şahin 2014, 238-240, GZR 30: ἀπὸ Κοδόπων εἰς Ἀκαρασσὸν στάδια . . .]. P. W. Foss (2006, 21), İÖ 7.-6. yüzyıldan sonra Erken Bizans Dönemi'ne kadar yerleşim görmemiş olan Ördekbeli yerleşiminin Roma İmparatorluk güzergâhı için uygun olmadığını belirtmektedir (*The site of Ördekbeli, reached by a long and well-preserved portion fashioned both of set stones and cut bedrock, has evidence for the seventh-sixth century B.C., but then (aside from Hellenistic-Roman sarcophagi) shows no activity until the Early Byzantine period. It would not be a reasonable candidate to appear on an imperial itinerary*).

¹⁰⁸³ Hellenkemper – Hild 2004, 882 vd.

Stadiusmus Patarensis GZR 28'te de geçen Khoma ve güneyinde yer alan Podalia kentleri arasındaki yol hem miltaşları hem de antik yol kalıntıları ile belirlenebilmektedir. Tekkeköy'de bulunan ve Aurelius Fabius Faustinus'un Lykia valisi olarak görev yapmış olduğu yıllar arasında (İS 335-337) dikilmiş olan miltaşı uzaklığı *caput viae*'den 4 *milia passuum* olarak vermektedir (IKh15). G. E. Bean ve R. M. Harrison'ın¹⁰⁸⁴ aksine S. Şahin tarafından mesafe gözetilerek *caput viae* olarak Podalia önerilmektedir.¹⁰⁸⁵ Tekkeköy dışında S. Şahin ve ekibi tarafından 2002 yılı araştırmasında Karamık köyünde başka bir miltaşı daha belgelenmiştir. Bir evin girişinde eşik taşı olarak kullanılan taşın üzerindeki yazıtın büyük oranda silinmiş olduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁸⁶ Geç Roma İmparatorluk Dönemi olduğu tahmin edilen miltaşının, tıpkı yukarıda bahsi geçen Tekkeköy miltaşı gibi *caput viae*'si olarak Podalia kenti düşünülmektedir. Karamık köyü doğusundaki mezarlıktaki ve Tekkeköy'deki *in situ* halindeki antik yola ait blok taşlar ve yine Tekkeköy'de Abdal Musa Türbesi'nin yapımında kullanılan Roma yoluna ait taşlar, ayrıca Akçainiş köyünde tespit edilen blok taşlar yoluyla Podalia'dan Khoma'ya giden yol, Karamık-Tekkeköy-Akçainiş güzergâhında izlenebilmektedir.¹⁰⁸⁷

Podalia'dan kuzeydoğusunda bulunan Soklai yerleşimine giden yolun Nohutlu ile Geçmen dağları arasındaki Gavuralı geçidinden ilerleyerek ulaşmış olduğu, Geçmen köyü yakınlarında tespit edilen antik yol kalıntısı ve yine aynı köyün 2 km güneydoğusunda yer alan Asarlık Tepesi üzerindeki olasılıkla yol kontrolünü sağlamak amacı ile inşa edilmiş olan müstahkem kale¹⁰⁸⁸ ile tespit edilebilmektedir.¹⁰⁸⁹ Gavuralı Deresi'nin kıyısı boyunca uzanan Gavuralı Boğazı'nda (Geçidi'nde) yol kenarlarının kesilmiş taşlardan oluştuğu kaydedilmiştir. Podalia'nın hemen kuzeydoğusunda Gavuralı Boğazı (Geçidi) istikametinde metrelerce uza-

¹⁰⁸⁴ Bean – Harrison 1967, 44; French 2014, 71, no. 33: “*caput viae: Choma?*”.

¹⁰⁸⁵ Miltaşının bulunduğu Tekkeköy ile Khoma arası sadece 2 km'dir, bu da miltaşında verilen 4 *milia passuum* yani 6 kilometrelik mesafe ile örtüşmemektedir, ancak S. Şahin tarafından Podalia ile Tekkeköy arasındaki mesafenin 6 kilometreden biraz fazla olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla kendisi tarafından bu mesafenin miltaşındaki mesafe ile uyduğu belirtilerek Podalia kenti *caput viae* olarak önerilmektedir, bk. Şahin, 2014: 228.

¹⁰⁸⁶ Şahin 2014, 228.

¹⁰⁸⁷ Şahin 2014, 228-229.

¹⁰⁸⁸ S. Şahin ve ekibi tarafından ilk defa kaydedilen kale şu şekilde tanımlanmıştır: “*Kale kuzey-güney yönünde 350 m uzunlukta, doğu-batı yönünde ise 70 m genişlikte bir iç sur çemberinden, buna karşılık yak. 400 x 225 m ebadında bir dış sur çemberinden oluşmaktadır. İç içe çift sur çemberinden oluşan kale duvarları birçok kısmında 1 m yüksekliğe kadar günümüze ulaşmış olup kısmen isodom kısmen de polygonal bir yapı tekniği göstermektedir (yük. s. 235* res.c). İç surun kuzeybatısında bir kapı bulunmaktadır. Surlara gelişigüzel örülmüş 7 adet kule sadece boğzdaki yolu değil, aynı zamanda Soklai çevresindeki ovayı da gözetleyebilmektedir*”, bk. Şahin 2014, 242.

¹⁰⁸⁹ Şahin 2014, 241-243: GZR 32: Soklai'dan [Podalia'ya *stadia* ..] (ἀπὸ Σοκλῶν εἰς Ποδάλια στάδια ..).

nan büyük taş kütleleri tespit edilmiştir. S. Şahin, olasılıkla Podalia yerleşimi ile Gavuralı Boğazı'nın girişi arasındaki yolun bataklık olması nedeni ile böyle bir döşeme yol ile ulaşımın elverişli hale getirilmiş olduğu düşüncesini vurgulamaktadır.¹⁰⁹⁰

Elmalı Ovası'ndan güneyine ulaşım ise Podalia üzerinden sağlanmaktaydı. Podalia'dan çıkan yol olasılıkla Avlan Beli dağ geçidine ulaşmakta ve burada iki kola ayrılmaktaydı. S. Şahin GZR 33¹⁰⁹¹ kapsamında yolun “*olasılıkla Mancarlı/Pancarlı ve Kofu/Kuhu dağlarının yüksek yamaçlarını aşarak Ördibek Yaylası üzerinden Arneai'a inmekte*” olduğunu söylemektedir. Avlan Beli geçidinden ayrılan diğer yolun ise Arykandos Vadisi'nde ilerleyerek güneye Arykanda kentine inmiş olabileceği görüşündedir.¹⁰⁹²

Kabalia kentleri ile Ksanthos Vadisi arasındaki ulaşım ise Tlos'tan gelen ve Oinoanda'ya ulaşan yol ile sağlanıyor olmalıdır. Stadiasmus Patarensis'te bu yol “Tlos'tan Oinoanda'ya (*sic*) Plata[...] üzerinden 200 + ? *stadia*” olarak verilmektedir.¹⁰⁹³ Anıtta anılan Plata[...] yerleşiminin kesin lokalizasyonu veri eksikliği nedeniyle yapılamamakla birlikte, bu yer için Dikmen Tepe ve Köristan kalıntıları ya da Çökek Asarı önerilmektedir.¹⁰⁹⁴ Bununla birlikte F. Onur tarafından pek çok yapı kalıntısı ve Lykçe bir yazıtlı “*nitelikli bir yerleşim yapısına*” sahip olan Zindan yerleşimine dikkat çekilerek Plata[...] yerleşiminin Zindan merkezli olmak üzere Köristan ve Dikmen Tepe'yi de içine alan bir yerleşim olabileceği önerisi getirilmiştir.¹⁰⁹⁵ Günümüzde de hala kullanılmakta olan Tlos'tan Köristan'a Yakaköy, Kayaçık ve Söğüt üzerinden giden yolun antik dönemde de kullanılıyor olması muhtemeldir. 2015 ve 2016 yıllarında Stadiasmus Patarensis yol anıtı projesi kapsamında yapılmış olan yüzey araştırmaları esnasında yolun kuzey hattı kısmen takip edilmiştir.¹⁰⁹⁶ Bayırköy – Ortapınar – Kat mevkisi – Nohutlu – Derinçukur – Aykırıtça – Belarısı – Çukuryurt – Kurttaş hattı ile Tlos'tan gelen yol Oinoanda kentine ulaşmaktadır. Bayırköy'ün doğusunda Ambarkavak yakınlarında dağ yamacından kuzeye tırmanan yol modern yolun yak. 200 m kadar doğusundan daha düz bir hatta ilerleyere Kat mevkisine ve Nohutlu Beli'ne ulaşmaktadır. Bu eski yolun

¹⁰⁹⁰ Şahin 2014, 242.

¹⁰⁹¹ Şahin 2014, 243, GZR 33: ἀπὸ Ποδαλί[ων εἰς Ἀρνέαις στ]άδια ρ . ' (Podali[a'da Arneai'a ... *stadia*]).

¹⁰⁹² Şahin 2014, 251, GZR 34: ἀπὸ Ποδ[αλίων εἰς Ἀρύκανδα στ]άδια . . ' Pod[alia'dan Arykanda'ya ... *stadia*]).

¹⁰⁹³ Şahin 2014, 212-219, GZR 25: ἀπὸ Τλω εἰς Οἰνέανδα (*sic*) διὰ Πλατα[...] στάδια σ . . '.

¹⁰⁹⁴ Şahin 2014, 212-215.

¹⁰⁹⁵ Onur 2017, 289.

¹⁰⁹⁶ Söz konusu araştırma sonuçları için bk. Akyürek Şahin et al. 2018, 391-394. Çukuryurt'un 1.5 km güneyinde bulunan Elmaağacı mevkisinde *khamosorion* mezar, hemen yanında 4 asker ve Dioskouroi kabartmaları yer almaktadır. Hemen doğusunda ise yapı ve keramik kalıntılarına rastlanmaktadır. Kalıntılardan doğuya doğru ilerlendiğinde vadi içerisine ilerleyen bir güzergâh daha gözlemlenebilmektedir; bk. Akyürek Şahin et al. 2018, 393-394.

izleri görülebilir durumdadır. Nohutlu Beli'nden sonra yol vadiler arasından zikzaklar yaparak Belarasi'na inmekte buradan da Çukuryurt'a çıkmaktadır. Bu aradaki yol izleri çoğunlukla takviye yolun altında kalmıştır ve yolun kapatmadığı bazı alanlarda eski yol kısmen takip edilebilmektedir. Çukuryurt'tan Kurttaş mevkiine ilerlemekte, bu noktadan itibaren Oinoanda'ya kadar devam etmektedir. Yolun büyük bir kısmı görülebilir durumda olup, istinat duvarları çoğunlukla günümüze kadar ulaşabilmiştir. Yol Oinoanda'ya sırt üzerinden mümkün olduğunca doğrudan ilerlemektedir.¹⁰⁹⁷

Stadiasmus Patarensis'te yer alan güneyden Oinoanda'ya ulaşan bir diğer yol ise Araksa üzerindedir. Güzergâh “ἀπὸ Ἀράξων εἰς Οἰνόανδα στ[τ]άδια ρυβ’”, yani “Araksa'dan Oinoanda'ya 152 *stadia* şeklinde verilmektedir.¹⁰⁹⁸ Araksa'dan (Ören'den) çıkan yol doğu yönüne tırmanarak döşeme yolun görüldüğü Cinlikavak ve geniş kuleli bir çiftlik yapısının kaydedildiği Çevlik mevkiinden geçerek modern yola paralel bir şekilde Karabel'e ulaşmaktadır. Karabel civarında modern yolla birleşen yol döşeme yolun korunmuş olduğu Beşgeçit mevkiine varmakta, buradan ise Belarasi mevkiinden kuzeye yönelerek Oinoanda'ya ulaşmaktadır.

Oinoanda ve kuzeyinde bulunan Balboursa kenti arasındaki ulaşım ovadan ve dağlık alandan olmak üzere iki yol ile sağlanmaktaydı. İki kent arasındaki söz konusu yollar Stadiasmus Patarensis'te de iki güzergâh halinde verilmiştir.¹⁰⁹⁹ Oinoanda'dan Balboursa'ya giden kestirme dağ yolu Kemerası'ndan ovaya giden yoldan ayrılarak kuzeybatıya yönelerek Eldirek'e ulaşmış, buradan da Büyük Karlıağaç Kaya boyunca ilerleyerek kente ulaşmış olmalıdır.¹¹⁰⁰ Olasılıkla Oinoanda – Balboursa sınırında konumlanmış olan Eldirek yerleşimindeki Tepedibi mevkiinde tespit edilen kale, güneyden gelen bu yolu kontrol etme amacıyla inşa

¹⁰⁹⁷ Yol araştırması esnasında yol üzerinde bulunan bir miltaş hattın doğruluğunu ispatlamaktadır. 6 parça halinde bulunan bu miltaşın bir parçasının üzerinde 10 cm çapında zor görülebilen bir *omikron* bulunmaktadır. *Omikron* harfinin içinde *alpha* harfinin izleri okunmaktadır. Yaptığımız ölçümler, burası ve kent girişi arasının 1,5 km kadar olduğunu, dolayısıyla miltaşın yerinin de *in situ* olduğunu göstermiştir; bk. Akyürek Şahin et al. 2018, 393.

¹⁰⁹⁸ Şahin 2014, 197-199.

¹⁰⁹⁹ Şahin 2014, 199-202, GZR 22: ἀπὸ Οἰνόανδεων εἰς Βάλβουρα διὰ τοῦ π[εδί]ου στάδια ρξ' (Oinoanda'dan Balboursa'ya ovadan 160 *stadia*) ve 202, GZR 23: διὰ δὲ τῆς ὀρεινῆς στάδια ρκη' (dağdan 128 *stadia*).

¹¹⁰⁰ Coulton 2012, 33; ayrıca bk. Şahin 2014, 202. S. Şahin (2014, 1999) Schönborn günlüğüne atıfta bulunarak “Türkler Balboursa'dan Almaly (Elmalı)'ya 10 saat vermektedir; Sekia (Seki)'ye, yani Oinoanda'ya ise, Indschebel (İncebel) Tepesi üzerinden gidildiğinde 3½ saat, dağları dolanarak, yani ovadan gidildiğinde ise 4,5 saat sürüyormuş;...” alıntısı üzerinden bu bilgilerin Stadiasmus Patarensis'teki güzergâhlarda yer alan uzaklıklarla örtüştüğünü, zira dağdan verilen 23.7 km'nin yaklaşık 3,5 saat; ovadan verilen 29 km'nin ise yaklaşık 4-5 saatlik bir mesafe olduğunu belirtir.

edilmiş olmalıdır.¹¹⁰¹ Oinanda'dan Balboursa'ya daha uzun sürede ulaşımı sağlayan ova yolu ise Kemerarası'ndan sonra anayoldan ayrılarak, kuzeydoğuya doğru dağ güzergâhına yönelecek Seki Ovası üzerinden Balboursa'ya ulaşıyor olmalıdır.¹¹⁰² S. Şahin, Dontköy'de bulunan Severuslar Dönemi'ne ait miltaş (IOi167) ile Zurban Pınarı mevkisinde ele geçen üç diğer miltaşın¹¹⁰³ Balboursa'ya ulaşan tali dağ yolun ayrımındaki Zurban Pınarı'nda dikili olması gerektiğini belirtmektedir. T. A. B. Spratt ve E. Forbes tarafından Kadra Boğazı'nda kaydedilen antik yol kalıntıları olasılıkla bu güzergâha aittir.¹¹⁰⁴ Bu iki nokta arasında kalan alandaki kalıntılar doğrultusunda yolun Dontköy'den sonra Gökben'deki Dişkaya¹¹⁰⁵ ve Batlıca¹¹⁰⁶ mevkilerinden geçerek Karaçulha Yayla'daki, Epeni mevkisinden¹¹⁰⁷ kente ulaştığı tahmin edilmektedir.¹¹⁰⁸ Ayrıca Çaltılar'a bağlı Yanlıca Kaya'daki yazıtlı kaya lahdinin varlığı yolun Dont ve Gökben arasındaki bir noktadan ayrılarak Çaltılar'a bir hat oluşturduğu, buradan da Bekçiler ve Küçüklü üzerinden doğuya ilerleyen hatta bağlanıyor olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır.¹¹⁰⁹

Balboursa'dan doğuya doğru direkt ulaşım Karaçulha havzası üzerinden doğuya doğru ilerleyerek Bekçiler ve Küçüklü üzerinden Söğüt havzasına ilerlemek suretiyle gerçekleşiyor olmalıdır. Küçüklü'de Hellenistik ya da Erken Roma dönemlerine ait olabilecek bir yapı (kule

¹¹⁰¹ Coulton 2012, 370; ayrıca bk. Coulton 1989, 229.

¹¹⁰² Şahin 2014, 199.

¹¹⁰³ Şahin 2014, 117-118: “Her ne kadar üzerlerindeki yazıtlar bazı kısımlarında okunmaz derecede yıpranmış iseler de, bunların Dontköy'de bulunan Severuslar devrine ait mil taşı yazıtının kısaltılmış versiyonları olduğu saptanabilmekte ve metinleri tamamlanabilmektedir. Söz konusu bu mil taşlarının İ. s. 205 yılında, bugüne kadar ismine ilk kez rastladığımız Helvius Marianus ismindeki prokurator tarafından, yolların bakım ve tamiri vesilesiyle dikildiği anlaşılmaktadır. Bu taşlardan birinin üzerinde alt tarafta mil rakamı açık seçik okunabilmektedir: 6 milia passuum uzaklığı tam olarak Zurban ile Oinoanda arasındaki mesafeyi karşılamaktadır.”; yazıt için ise bk. Şahin 2014, 202, dn. 363; French 2014, 53-54, no. 19A-D.

¹¹⁰⁴ Spratt – Forbes 1847 (I), 272: *The rocky pass is called the “Katara Boguez”. An ancient paved road leads through it.*

¹¹⁰⁵ Mevkide yapı kalıntıları ve aslan kapaklı bir kaya lahdi belgelenmiştir, bk. Coulton 2012, 373, Gk.90.

¹¹⁰⁶ Batlıca'da pek çok *khamosorion* tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesinin kapağında, diğerinin ise üzerinde bir *tabula ansata* içerisinde mezar yazıtları bulunmaktadır. *Khamosorion* tipi mezar yapılarının dışında konut kalıntılarının da bulunmuş olduğu tepelik yerleşimin bir *komē* olduğu yazıttaki ifadeden de açıkça görülmektedir; Batlıca'daki buluntular hakkında daha detaylı bilgi için bk. Coulton 2012, 371-373, Gk.88.

¹¹⁰⁷ Yerleşimin kuzeydoğu ve kuzeybatı yamaçlarında birer adet aslanlı lahit kapağı tespit edilmiştir, bunlardan kuzeybatıdaki lahdin teknesi de günümüze ulaşabilmiştir; ayrıca dağınık halde toprak kaplar bulunmaktadır, bk. Coulton 2012, 382.

¹¹⁰⁸ Coulton 2012, 34. J. J. Coulton ayrıca Gökben Deresi mevkisinde, Dont ve Bekçiler arasındaki anayol üzerinde biri yazıtlı olmak üzere ana kayaya oyulmuş 3 stel bulunduğunu, dolayısıyla antik dönemde bu tali yolun da kullanılmış olduğunu belirtir.

¹¹⁰⁹ Coulton 2012, 35.

yapısı?) ve Kayabaşı'nda belgelenen lahitler ve kabartmalar¹¹¹⁰ bu güzergâhta bir yol olduğuna dair veri oluşturmaktadır. Kayabaşı'ndan sonra Söğüt'e ilerleyen yolun olasılıkla bir kolu Tyriaion'a ilerlerken diğer bir kolu ise kuzeye ilerleyerek Kibyra-Termessos yoluna bağlanıyor olmalıdır. Antik yol, günümüzde de kullanımda olan Karaçulha üzerinden Altınyayla/Dirmil'e giden modern yol ile özdeş gözükmektedir.¹¹¹¹ Kibyra'dan Balboursa teritoryumunun doğusuna gidilmek istendiğinde ise Sorkun üzerinden güneydoğuya yönelerek Uylupınar, sonrasında doğuya doğru Bayır ve sonrasında tekrar güneydoğuya ilerlemek suretiyle bir rota izleyerek Balboursa teritoryumundaki Söğüt'e ulaşabilir.¹¹¹² Yol, Söğüt'ten sonra ise 4 adet miltaşının belgelenmiş olduğu Mamatlar'a¹¹¹³, oradan da yine miltaşlarının tespit edilmiş olduğu (ITy43-46)¹¹¹⁴ Tyriaion'a ulaşıyor olmalıdır. Tyriaion'dan sonra Çalpınar'a (Büyük İlla/İlyag) ulaşır, buradan ise Karamanbeli ve Hangediği aracılığı ile Korkuteli – Antalya yoluna bağlanıyor olmalıdır.¹¹¹⁵

Balboursa kentinden kuzeye ulaşan yol hakkında Patara yol anıtı, Balboursa'dan Kibyra'ya Trimilinda üzerinden giden yolun 136 *stadia* olduğunu kaydetmektedir (GZR 24: ἀπὸ Βαλβ[ούρω]ν εἰς Κιβύραν διὰ Τριμιλίνας στάδια ρλζ'). "Trimilinda" yer ismi S. Şahin tarafından haklı bir şekilde günümüzde resmi adıyla "Altınyayla" olarak bilinen Dirmil ile eşleştirilmektedir;¹¹¹⁶ dolayısıyla antik yolun tıpkı modern yol gibi Dirmil içinden geçerek ilerlemiş olabileceği düşünülebilir.¹¹¹⁷

¹¹¹⁰ Yerleşimde ana kayaya oyulmuş bir çift stel; ölü ziyafet sahneli bir adet kaya steli; kalkan formunda bir anıt; 3 tane kaya lahdi ve Dioskouroi kabartması bulunmuştur; Coulton 2012, 404 ve 439.

¹¹¹¹ Coulton 2012, 34; Şahin 2014, 199.

¹¹¹² Hellenkemper – Hild 2004, 272; Coulton 2012, 34-35.

¹¹¹³ Mamatlar'dan ele geçen miltaşlarından sadece bir tanesi yayımlıdır (IB194); diğerleri için ise bk. Hellenkemper – Hild 2004, 710, s.v. "Mamatlar".

¹¹¹⁴ Söz konusu miltaşlarının yanı sıra Kızılaliler'den henüz yayımlanmamış diğer bir miltaşı da bilinmektedir, bk. Hellenkemper – Hild 2004, 637-638, s.v. "Kızılaliler".

¹¹¹⁵ J. J. Coulton (2012, 35), Söğüt'ü geçip Mamatlar'a ulaştıktan sonra yolun Ekmekçi geçidi üzerinden Isinda ve Termessos'a doğru ilerlediği bir güzergâh daha önermektedir.

¹¹¹⁶ Güzergâhta yer alan Trimilinda yerleşim adının etimolojik bakımdan Lykia için kullanılmış olan "Τριμιλίς" ile ilişkisi ve Trimilinda'nın günümüzde "Altınyayla" olarak bilinen Dirmil ile bağlantısı için bk. Şahin 2014, 203-204. G. E. Bean (1971, 10) Altınyayla/Dirmil'in doğusunda yer alan bir yerleşimden bahsetmekte ve bu yerleşimi Balboursa'ya ait olarak kaydetmektedir; ancak söz konusu yerleşimin yazıtlar aracılığı ile (IBb71-72) Boubon kentine ait olduğu tespit edilebilmektedir, konuya ilişkin daha detaylı bilgi Boubon kent başlığı altında yer alan "Kent Çevresinden Elde Edilen Veriler ve Teritoryum Değerlendirmesi" başlığı altında verilmiştir. F. Onur (2016a, 79-80; 2016b, 91-92), Stadiasmus Patarensis'teki yerleşimlerin otonom bir yapıya sahip oldukları düşüncesi ile bu durumda Balboursa'dan Kibyra'ya giden yolun üzerinde Dirmil çevresinde otonom yapıya sahip başka bir yerleşim beklenmesi gerektiğini söylemektedir. F. Onur'un diğer bir önerisi ise Boubon kentinin Stadiasmus Patarensis'te adının geçmiyor oluşu ile ilişkilidir. Onur, tıpkı Olympos ve Korykos adlandırmalarında olduğu gibi, Claudius Dönemi'nde Boubon'un Trimilinda olarak adlandırılmış olabileceği önerisini getirmektedir. Ancak dönemsel olarak böyle bir çift adlandırma ihtimali olasılığı

Kibyris'ten Balboursa üzeri gelip, Oinoanda teritoryumundaki Elbis Dağı ve Kızılca Dağ arasındaki Güğü Beli ve Güğü'den (Orpenna) geçerek gelen bir başka güzergâh, Elmalı Ovası'na ilerlemiş olmalıdır.

Stadiasmus Patarensis'te yer almamasına rağmen S. Şahin, Araksa'dan Boubon'a Dereköy üzerinden ve Boncuk Dağları arasından doğrudan bir ulaşımın mümkün olduğunu söylemektedir.¹¹¹⁸ Araksa'dan çıkan yol, olasılıkla Söğütlüdere (Dereköy) üzerinden devam ederek, Divre Boğazı'ndan geçmiş ve kuzeye doğru Elmalıyurt (Pınaz) üzerinden Boubona'a ulaşmış olmalıdır. Bu yolun yanı sıra T. A. B. Spratt ve E. Forbes, Kibyra'dan dönerken Maşta/Ballık geçidi aracılığı ile Ksanthos Vadisi'ne indikleri aktarılmıştır;¹¹¹⁹ olasılıkla bahsi geçen güzergâhın doğusunda kalan geçit olmalıdır. Boubon'dan kuzeye Kibyra'ya giden yol bir noktada yukarıda söz edilen Balboursa'dan Kibyra'ya giden yol ile kesişmiş olmalıdır. Ş. Özüdoğru "Balboursa'dan Kibyra'ya devam eden bu yoldan, Kibyra'ya yaklaşık 10 km mesafede Dalaman Çay yatağının kıvrıldığı noktada kavşak yaparak, Boubon'a ikinci bir ara yolla ulaşılmış olması" gerektiğini belirtir; ayrıca Kibyra'nın güneyinde yer alan Çam Tepe üzerinde belgelenen mezar yapılarının konumlarının Kibyra'dan Boubon'a doğru giden bir dağ yolu olduğunu gösterdiğini belirterek iki kent arasında bulunan başka bir yol güzergâhı olduğu önerisini getirir.¹¹²⁰

hayli düşüktür; ayrıca kendisinin de belirttiği üzere "Boubon'un diğer adının Trimilinda olabileceğine dair veri yoktur".

¹¹¹⁷ Ayrıca bk. Stark 1958a, 241.

¹¹¹⁸ Şahin 2014, 197, dn. 322.

¹¹¹⁹ Spratt – Forbes 1847 (I), 263. Ayrıca bk. Hellenkemper – Hild 2004, 264.

¹¹²⁰ Özüdoğru 2016, 666 ve 674, Fig. 12.

SONUÇ

Bu tez çalışması sonucunda elde edilen veriler ve sonuçlar; bölümler bağlamında teker teker aktarılacaktır. “Siyasi Tarih” bölümünde değerlendirilmiş olan bölgelerin sınırlı derecedeki prehistorik/erken dönem verileri Lykia’nın güneyini ve kuzeyini oluşturan bölgelerin kültürel olarak farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Klasik Dönem ile birlikte ise Lykia Bölgesi’nin idari ve siyasi durumunun genel bir çerçevesi içinde bakıldığında Milyas Bölgesi’nin Lykia’dan ayrı hareket ettiği sonucuna varılmış; ayrıca Klasik Dönem mezar yapıları incelendiğinde de kültür bağlamında da ayrıldıkları gözlemlenmiştir. Büyük İskender sonrası dönemin ise özellikle Kabalia Bölgesi’nin politik olarak oluşumu üzerindeki etkileri önemlidir. Büyük İskender’in ölümü ile birlikte ardılları arasındaki anlaşmazlıklar Termessos gibi büyük bir gücün batıya doğru ilerlemesinde etkili olmuş; Pisidia’dan gelen kolonistler Kabalia’da yerleşke halinde bulunan sakinler ile birlikte *polis* statüsünde yerleşimler oluşturmuşlar ve Lykia’dan bağımsız olarak yine Pisidia etkisi ile siyasi ve politik olarak şekillenmiş olan Kibyra kenti ile birlikte *Tetrapolis* adı altında siyasi bir oluşum meydana getirmişlerdir. Bu bağlamda incelenen Hellenistik Dönem’e ait 3 yazılı eser her ne kadar *Tetrapolis*’e doğrudan gönderme yapmıyor dahi olsa varlığı ve işleyişine dair izler taşıması açısından önemlidir. Bunlardan ilki Boubon kentinden ele geçen fragman halindeki yazıttır. Roma’ya bağlılık yemini edildiği görülen yazıtın son kısımlarında ise bu anlaşmada uzlaşarak yemin eden üç kenten bahsedilmektedir. 2. satırında çok az sayıda okunabilen harfler [- - - - - πρὸς Οἰνοά[νδοις - - - -] olarak tamamlanmış ve “Oinoanda yakınındaki Termessoslular – οἱ Τερμησσεῖς οἱ πρὸς Οἰνόανδοις” olarak yorumlamıştır. Yazıtın ilk satırlarında geçen ifadelerle bakıldığında Roma ile daha önceden yapılmış bir ittifaka atıfta bulunduğu düşünülen ifadeler (özellikle *συμμαχία*) söz konusu olduğundan anlaşmayı yapan ve dolayısıyla onu korumaya yemin eden kentin Kibyra olduğu; 9. satırda geçen ve “uzlaşma” anlamına gelen “αἱ διαλλ[λασ[σό]μεναι” ifadesi ile ilişkili kentlerin ise büyük olasılıkla Strabon’un pasajında bahsi geçen *Tetrapolis* üye kentleri Oinoanda, Boubon ve Balboura olması gerektiği ve bu 3 kentin anlaşmaya eklenmiş olduğu önerileri getirilmiştir. Bir diğer önemli belge ise Araksa kentinden ele geçen Orthagoras’ı onurlandırma yazıtıdır. Yazıtta Araksalılar’ın Boubonlular ve Moagetes’e karşı bir savaş yürüttükleri ve bu konuya ilişkin meselelerini görüşmek üzere Kibyra kentine elçi göndermiş oldukları aktarılmıştır. Araksa kentinin Boubon ile arasındaki sıkıntıları görüşmek üzere Kibyra’ya elçi göndermesi bu iki kent arasında bir müttefiklik olduğunu açıkça göstermektedir. Bu bağlamda yine bölge ile ilişkili Oinoanda ve Tlos arasında çıkan anlaşmazlık

üzerine Lykia Birliği ile yapılmış olan antlaşma dikkat çekmektedir. Tlos ve Oinoanda yakınındaki Termessoslular arasındaki anlaşmazlığın karara bağlandığı yazıtta *Tetrapolis* ifadesine ya da bu oluşumun varlığına işaret edebilecek herhangi başka bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bu durum, *Tetrapolis*'in yazıtın yazılmış olduğu dönemde henüz kurulmamış olduğunu mu yoksa anlaşmazlığın sadece üye kentlerden biri ile ilişkili olması dolayısı ile *Tetrapolis*'in müdahalesi olmadığını mı göstermektedir belirsizdir. Ancak, Araksa ve Boubon arasında meydana gelen sorunlar, iki kent arasındaki savaş ve Boubonlular'ın Araksalılar'ı yağmalamış olması, Tlos ve Oinoanda arasındaki teritoryal meselelerden daha büyük ve askeri bir yardıma ihtiyaç duyulacak bir durum olarak gözükmektedir. Dolayısıyla *Tetrapolis* oluşumunun idari bir işlevden ziyade askeri bir fonksiyonda olduğu düşünülebilir. Kibyra ise olasılıkla askeri bakımdan en güçlü olması dolayısı ile bu oluşumun merkez kenti konumundadır. *Tetrapolis*, İÖ 84 yılında Murena tarafından yapılan müdahale ile dağıtılmış ve Kabalia kentleri Lykia Bölgesi'ne bağlanmıştır. Ancak bölgeye dair antik kaynaklar incelendiğinde kentlerin Lykia'ya bağlılığının çok uzun sürmediği şeklinde bir fikir edinmek mümkündür. Caesar'ın öldürülmesinden sonra meydana gelen iç savaş sırasında Brutus'un Ksanthos'a saldırısı sırasında Lykia'nın aksine Kabalia kentlerinden Oinoanda'nın duruma Brutus taraftarı olarak dâhil olması kentin Lykia Birliği içerisinde olmadığını açıkça göstermektedir. Ayrıca her üç kentin numismatik verileri de kentlerin Lykia Birliği'nde kalmadıkları fikrini desteklemektedir. Kısaca özetlemek gerekirse çalışmanın bu bölümünde Kabalia Bölgesi'nde Balboura, Boubon ve Oinoanda adları ile kurulmuş olan söz konusu kentlerin kuruluşları, politik birliktelikleri ve kuruluşlarından Lykia'nın eyalet haline getirildiği döneme kadar Lykia Birliği ile ilişkileri hem antik literatür hem de epigrafik verilerle detaylı bir şekilde ortaya konmuştur.

İkinci Bölüm'de "Milyas Bölgesi'nin tahmini teritoryumu ortaya konmuştur. Tüm antik veriler ve epigrafik materyaller birlikte değerlendirildiğinde Milyas'ın, güneyde Elmalı Ovası yerleşimlerini içine alan, kuzeyde ise Baris (Kılıç) dolaylarına kadar uzanan bir coğrafi alanı kapsadığı anlaşılmaktadır Elmalı Ovası'nın Milyas Bölgesi'nin merkezi kısmını oluşturduğunu düşünmek mümkündür, ancak hem antik kaynaklar hem de Kozluca'daki yazıt en azından Milyaslılar'ın kuzeye doğru genişlemiş olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla güney ve kuzey sınırlarını bu şekilde az çok belirlemek mümkün gözükmektedir. Milyas Bölgesi'nin doğudaki sınırlarını kesin olarak belirlemek ise veri yetersizliğinden dolayı zor görünse de en azından bir Pisidia kalesi olan Kremna ve Sagalassos kentlerinin hizası doğu sınırı olarak alınabilir. Milyas Bölgesi'nin sınırlarının yanı sıra Milyas Bölgesi'nin Lykia'ya verilen güney kısmında yani Elmalı Ovası'nda konumlanan yerleşimler tespit edilerek listelenmiş; söz konusu yerleşimlerden ele geçen tüm veriler aktarılmıştır. Listede yer alan ve İS 46 yılına

tarihlenen Stadiasmus Patarensis yol anıtında da adı görülen Akarassos, Khoma, Kodopa, Podalia ve Soklai yerleşimlerinin ise politik statüleri hem yazılı antik veriler hem de modern kaynaklar değerlendirilerek ele alınmıştır. Özellikle epigrafik veriler incelendiğinde Khoma ve Podalia'nın *polis* statüsünde oldukları açık bir şekilde görülürken, diğer üç yerleşimin statüleri belirsizlik göstermektedir.

Üçüncü Bölüm'de ise "Kabalia Bölgesi"nin gelişim süreci ortaya konmuştur. "Siyasi Tarih" başlığı altında incelenen bölgede gelişen siyasi hareketler ile birlikte Pisidialılar'ın batıya doğru gerçekleştirmiş oldukları kolonizasyon hareketlerinin ardından İÖ 3. yüzyılın sonları-İÖ 2. yüzyılın başlarında kurulmuş olduğu tespit edilen Kabalia kentleri Balboursa, Boubon ve Oinoanda ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Her üç kentin de İÖ 3. yüzyılın sonları-İÖ 2. yüzyılın başlarında kurulmuş olmasına ilişkin veriler değerlendirilmiştir. Balboursa ve Oinoanda kentlerinin İÖ 2. yüzyılın ilk yarısında *polis* olarak var oldukları (kuruluşları konusunda kesin ve net bir tarih vermese dahi) hem Sidon kentinden belgelenen asker yazıtları hem de kent baskıları ile belirlenebilmektedir. Ayrıca Oinoanda kenti özelinde yazıtlarda görülen "Oinoanda yanındaki Termessos" ya da Oinoanda yakınındaki Termessoslular" ifadesi de ele alınmış; bu ifade ile birlikte yerleşim ve çevresinde ve aynı zamanda antik kaynaklarda görülen "Oinoanda" kent adının aynı yerleşimlere mi yoksa farklı yerleşimlere mi ait olduğu konusu değerlendirilmiş ve söz konusu iki ifadenin iki farklı *polis*'i değil tek bir *polis*'i ifade ettiği sonucuna varılmıştır. İsminden de açık bir şekilde görüldüğü üzere Oinoanda bir Termessos kolonisidir; Balboursa ve Boubon kentleri de büyük olasılıkla saldırgan bir yayılım politikası izleyen Termessos'tan gelenler tarafından kurulmuş olmalıdır. Balboursa kent adında açık bir ifade olmasa dahi kentin kuruluş dönemine denk gelen "Arazi Pay Listesi" yazıtında listelenen isimler Termessos kentini işaret etmektedir. Yine aynı şekilde Diodoros'un Moagetes isimli Boubonlu bir tiranın kardeşi Semias tarafından öldürüldüğü ve Moagetes'in henüz küçük olan çocuklarının akrabalarından biri tarafından Termessos'a kaçırıldığı pasajından Boubon'un da bir Pisidia kolonisi hatta bir Termessos kolonisi olduğu çıkarımını yapmak mümkün gözükmemektedir. Daha sonraki alt bölümlerde Kabalia Bölgesi kentlerinin teritoryumları belirlenmeye çalışılmıştır ve tahmini sınırlar coğrafi sınırlar da gözetilerek haritalara aktarılmıştır. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Balboursa kenti doğuya doğru Çaltılar, Küçük, Çıvgalar ve Tyriaion yerleşimlerini ve olasılıkla Söğüt Göl'ün güneybatısında yer alan Söğüt'ü de içine alacak şekilde genişlemiş; Oinoanda ise daha saldırgan bir politika izleyerek sınırlarını hem doğuda hem de güneyde genişletmiş; Boubon ise sınırlı bir alanda yerleşim kurmuştur. Ayrıca Oinoanda kentinden belgelenen "Demostheneia Yazıtı" çerçevesinde genel olarak Kabalia kentleri memuriyetlerine değinilmiş ve Kabalia Bölgesi'ni

oluşturan kentler Balboura, Boubon ve Oinoanda'nın eşraf aileleri ve söz konusu ailelerin birbirleri ile ilişkileri değerlendirilmiştir. Oinoanda'dan *Licinnii, Iulii*; Balboura'dan *Marcii* aileleri bölgenin en zengin ve en belirgin aile örneklerini oluşturmaktadırlar. Bahsi geçen ailelere mensup şahıslar ve kentlerde yapmış oldukları faaliyetler de tek tek şahıslar bağlamında aktarılmıştır.

Dördüncü Bölüm'de, her iki bölgede de Hellen *pantheonun*'dan tanrı ve tanrıçaların tapınım gördüğü tespit edilmiştir. Ancak iki bölge karşılaştırıldığında konuyla ilişkili Milyas Bölgesi'ndeki verilerin azlığı dikkat çekmektedir. Bölgeden ele geçen epigrafik malzemelerin nicelik bakımından az olmasının yanı sıra bu durum Elmalı Ovası'nda konumlanan yerleşimlerin kentleşme bakımından Kabalia kentlerine oranla gelişmediği şeklinde de değerlendirilebilir. Ovanın topografik yapısıyla da ilişkili olarak ekonomik olarak gelişmemesi kentleşme sürecini etkilemiş, dolayısıyla da bölgede tapınım daha ziyade kırsal kültür bağlamında kaya kabartmaları ve taşınabilir küçük adak altarı şeklinde yoğunlaşmıştır. Milyas ve Kabalia bölgelerinin birbirleri olan ilişkileri her iki bölgede de yoğun bir şekilde belgelenmiş olan Kakasbos ve Dioskouroi kültürleri ile ispat edilmiştir. Kakasbos tapınımı Milyas Bölgesi'nde Pisidia sınırındaki Tanabeli yerleşiminde; Kabalia Bölgesi'nde ise Oinoanda ve teritoryumunda yoğunlaşmıştır. Balboura ve teritoryumu, Dioskouroi adakları bakımından her iki bölgenin de en fazla veri belgelenen kentidir.

Çalışmanın diğer bir alanını oluşturan, Herodotos tarafından "Milyaslılar" ve "Kabali alılar" olarak iki farklı halk olarak anılan Kabalia ve Elmalı Ovası sakinlerinin etnik kökenlerine dair verilerin de ele alındığı Beşinci Bölüm'de hem epigrafik materyallerin hem de arkeolojik verilerin aracılığı ile ulaşılmış olan bilgilerin ışığında her iki halkın da Lykialılar'dan ve Pisidialılar'dan farklı olarak ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak özellikle Pisidia ile ilişkileri Kakasbos ve Dioskouroi tapınımı ile kendini göstermektedir. Bunun yanı sıra bölgelerde belgelenen aslan kapaklı lahit örnekleri ise her iki dağlık bölgeyi Dağlık Kilikia ile ilişki içerisine sokmaktadır. Her ne kadar aslanlı lahit kapakları Dağlık Kilikia ile doğrudan bir kültürel bağlantıya işaret etmese de Kabalia ve Milyas bölgeleri arasındaki bağlantıyı göstermesi açısından önem taşımaktadır. İki dağlık bölgenin coğrafik açıdan birbirine çok yakın olduğu düşünüldüğünde kültürel bir etkileşim söz konusu olmalıdır. Epigrafik verileri oldukça fazla olan Kabalia Bölgesi'nin Milyas Bölgesi'nden ayrı bir şekilde dönemin siyasi gücü Roma ile olan ilişkileri gözlemlenebilmiş, Hellenistik Dönem sonrası Roma ile birlikte Lykia Eyaleti dâhiline alınan Kabalia kentlerinde Romanizasyon süreci yazıtlar ile izlenebilmiş, özellikle Roma vatandaşlık hakkı Balboura ve Oinoanda kentlerinde yoğun bir şekilde gözlemlenmiştir. Ancak özellikle Oinoanda kentinin Pisidialı köklerine sadık kaldığı da epig-

rafik verilerle gözlemlenmiştir. Bu süreçte kent halklarının Lykia Bölgesi'ne ait olma ve etnik kökenlerine sadık kalma sorunsalı da irdelenmiştir. Özellikle Oinoanda kentinin 3. yüzyılda dahi Pisidialı kökenlerine sadık kaldığı gözlemlenmiştir.

“Ekonomi ve Ticaret” başlıklı Altıncı Bölüm'de Kabalia ve Milyas bölgelerinde antik çağlarda yaşamın temel ögesi olan tahıl üretimi olduğu özellikle Kabalia Bölgesi kentleri verileriyle belirlenebilmektedir. Elmalı Bölgesi yaşayanları için ekonomide büyük rol oynayan unsurlardan kereste ticareti bağlamında Kızılçam, karaçam, ardıç, meşe ağaçlarının yanı sıra bölgede hem Antik Dönem'de hem de günümüzde bölge ekonomisinde önemli yer tutan sedir yetiştiriciliği bilinmektedir. Ayrıca her iki bölgede de üzüm yetiştiriciliği yapıldığı görülmektedir. Elmalı Ovası'nda Soklai yerleşiminden bir yazıtla belgelenen üzüm yetiştiriciliği; Kabalia dağlık bölgesinden şarap tekneleri ve pres ağırlıkları ile tespit edilebilmektedir. Hayvancılık yapıldığı epigrafik verilerle de destelenen bölgelerde özellikle Milyas Bölgesi'nde arıcılık da yapılmış olduğu görülmektedir.

Yedinci Bölüm her iki bölgenin de ulaşım yollarına ayrılmıştır. Özellikle Patara kentinden belgelenen “Stadiasmus Patarensis” yol anıtı çerçevesinde Roma Dönemi yolları aktarılmıştır. Milyas ve Kabalia dağlık bölgelerinin güney ile ve bölgelerde yer alan yerleşimlerin birbirleri ile ulaşımını sağlayan yollar ve olası güzergâhlara değinilmiştir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- App.
B Civ. Appianus
Bellum civile
 P. Viereck (ed.), Appian's Roman History, Cambridge³ 1964.
- Mith.* Appianus
Mithridatica
 P. Viereck – A. G. Roos – E. Gabba (edd.), Appiani Historia Romana vol. 1, Leipzig² 1962.
- Arrian.
Anab. Arrianus
Alexandri Anabasis / Ἀλεξάνδρου ἀναβάσις
 A. G. Roos – G. Wirth (ed.), Flavii Arriani quae exstant (vol. 1: Alexandri anabasis), Leipzig 1967.
- Cass. Dio
 Cassius Dio
Historiae Romanae / Ἱστορίαι Ῥωμαϊκαί
 U. P. Boissevain (ed.), *Cassii Dionis Cocceiani historiarum Romanarum quae supersunt*, Berlin² 1955.
- Cic.
Att. M. Tullius Cicero
Epistulae ad Atticum
 D. R. Shackleton Bailey (ed.), *Epistulae ad Atticum*. Cicero's Letters to Atticus, Oxford 1965-1968.
- Verr.* M. Tullius Cicero
In Verrem
 W. Peterson (ed.), M. Tulli Ciceronis Orationes III, Oxford 1917.
- Diod.
 Diodoros
Bibliotheca historica / Βιβλιοθήκη ιστορική
 F. Vogel – K. T. Fischer (post I. Bekker – L. Dindorf), Diodori bibliotheca historica, Leipzig 1888-1906.
- Hdt.
 Herodotos
Historiae / Ἱστορίαι
 P.-E. Legrand (ed.), Herodote. Histoires (*Historiae*), Paris 1932-1954.

- Hier.
Syn. Hierokles
 Συνέκδημος
 E. Honigmann (ed.), *Le Synekdèmos d'Hiérokès*, Brüksel 1939.
- Isokr.
Pan. Isokrates
Panegyricus / Κύρου ἀνάβασις
 E. C. Marchant (ed.), *Xenophontis opera omnia*, vol. 3, Oxford 1904.
- Ksen.
An. Ksenophon
Anabasis / Κύρου ἀνάβασις
 E. C. Marchant (ed.), *Xenophontis opera omnia*, vol. 3, Oxford 1904.
- Kyr.* *Kyropaedia*
 Kyropaedia. Ed. E.C. Marchant, *Xenophontis opera omnia*, vol. 4. Oxford 1970.
- Liv.
 T. Livius
Ab urbe condita
 R. S. Conway – C. F. Walters (ed.), *Titi Livi Ab Urbe Condita*, vol. 1–3, Oxford 1919–1950; R. S. Conway – S. K. Johnson (ed.), *Titi Livi Ab Urbe Condita*, vol. 4, Oxford 1953; A. H. McDonald (ed.), *Titi Livi Ab Urbe Condita*, vol. 5, Oxford 1969.
- Not. ep.* *Notitiae episcopatuum*
 J. Darrouzès, *Notitiae episcopatuum Ecclesiae Constantinopolitanae* [Géographie ecclésiastique de l'empire byzantin 1], Paris 1981.
- Plin.
Nat. hist. C. Plinius Secundus
Naturalis historia
 C. Mayhoff (ed.), *C. Plini Secundi Naturalis Historiae Libri XXXVII*, Leipzig 1875-1906.
- Plut.
Mor. Plutarkhos
Moralia
 R. Westman (post M. Pohlenz ed.), *Plutarchi moralia*, Leipzig 1959.

- Pol. Polybios
Historiae / Ἱστορίαι
T. Buttner-Wobst (ed.), Polybii historiae, Stuttgart² 1962-1967.
- Ptol. Claudius Ptolemaios
Geogr. *Geographia*
C. F. A. Nobbe (ed.), Claudii Ptolemaei geographia, lib. 4-8, Hildesheim 1966².
- Steph. Byz. Stephanos Byzantios
Ethnica / Ἐθνικά
A. Meineke (ed.), Stephan von Byzanz. Ethnika, Berlin 1849.
- Strab. Strabon
Geographica / Γεωγραφικά
H. L. Jones (ed.), The Geography of Strabo, Londra 1917-1938.
- Vita Nicolai Sionitae* The Life of Saint Nicholas of Sion. Translated by Ihor Ševčenko and Nancy Patterson Ševčenko. Archbishop Iakovos Library of Ecclesiastical and Historical Sources 10. Brookline, Massachusetts 1984.

Modern Kaynaklar

- ABSA The Annual of the British School at Athens, Londra 1894-.
- Acar – Kaylan 1988 Ö. Acar – M. Kaylan, The Hoard of the Century, Connoisseur 218, no. 918, 74-83.
- Adak 2007 M. Adak, Die rhodische Herrschaft in Lykien und die rechtliche Stellung der Städte Xanthos, Phaselis und Melanippion, Historia 56, 2007, 251-279.
- Adak – Şahin 2004a M. Adak – S. Şahin, Das römische Strassen- und Siedlungssystem in der lykischen Milyas, Gephyra 1, 2004, 67-84.
- Adak – Şahin 2004b M. Adak – S. Şahin, Neue Inschriften aus Tlos, Gephyra I, 2004, 85-105.

- AJA
Akdoğu Arca 2016
Aksoy 2015
Aksoy – Köse 2005
Akşit 1967
Akten Lykien II
Akyürek Şahin 2002
Akyürek Şahin – Uyar 2009
Akyürek Şahin et al. 2018
Alföldi-Rosenbaum 1980
Ashton 2005
AS
ASAA
AST
- American Journal of Archaeology, Boston 1897-.
E. N. Akdoğu Arca, Lykia'ya Özgü bir Kavram Olarak Sitometroumenoi Andres'i Plinius'un X, 116/117. Mektupları Işığında Yeniden Değerlendirme, Adalya 19, 2016, 115-132.
B. Aksoy, Lykia'nın Erken Dönemlerine Ait Bir Anahtar Yerleşim. Çaltılar Höyük ve Çevresi, şurada: İşkan – Işık 2015, 21-32.
B. Aksoy – O. Köse, A Site in the Seki Plateau (Lycia). Ece-ler Höyük, Anatolia Antiqua 13, 2005, 71-83.
O. Akşit, Lykia Tarihi, İstanbul 1967.
Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions (Wien, 6.-12. Mai 1990, J. Borchhardt – G. Dobesch (edd.), Viyana 1993 (ETAM 17, 18).
N.E. Akyürek Şahin, Dodekatheoi. Oniki Tanrıya Adanmış Adak Stelleri. Likya'da Bir Geç Devir Kültü, şurada: S. Şahin – M. Adak (edd.), Likya İncelemeleri 1, İstanbul 2002, 103-114 (Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Dizisi 1).
N. E. Akyürek Şahin – S. Uyar, Ein neues Bleigewicht aus dem Territorium von Tios in Ostbithynien, Gephyra 6, 2009, 137-148.
N. E. Akyürek Şahin – F. Onur – M. Alkan – M. E. Yıldız, Likya/Pamfilya Ulaşım Sistemlerinin Epigrafik ve Tarihi Coğrafik Açılardan Araştırılması 2015-2016 Yılları Sonuçları, AST 35.1, 2018, 387-410.
E. Alföldi-Rosenbaum, The Necropolis of Adrassus (Balabolu) in Rough Cilicia (Isauria), Viyana 1980.
R. H. J. Ashton, The Coinage of Oinoanda, Numismatic Chronicle 165, 2005, 65-84.
Anatolian Studies, Journal of the British School at Ankara, Londra 1951-.
Annuario Regia della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente.
Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1893-.

- Ayan et al. 2017 S. Ayan – E. N. Yer – O. Gülseven, Türkiye’deki Toros Sediti (*Cedrus libani* A. Rich) Ağaçlandırma Sahalarının İklim Tipi Açısından Değerlendirilmesi, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi 18/2, 2017, 152-161.
- Bachmann 2009 M. Bachmann, Oinoanda Arazi Çalışmaları 2008. Fieldwork at Oinoanda in 2008, ANMED 2009-7, 150-157.
- Bachmann 2010 M. Bachmann, Oinoanda Arazi Çalışmaları 2009. Fieldwork at Oinoanda in 2009, ANMED 2010-8, 189-194.
- Bachmann 2011 M. Bachmann, Oinoanda Arazi Çalışmaları 2010. Fieldwork at Oinoanda in 2010, ANMED 2011-9, 200-208.
- Bachmann 2012 M. Bachmann, Oinoanda Araştırmalar 2011. Report on Campaign at Oinoanda in 2011, ANMED 2012-10, 195-203.
- Bachmann 2013 M. Bachmann, Oinoanda 2012. Report on the 2012 Campaign at Oinoanda, ANMED 2013-11, 218-223.
- Bachmann 2016 M. Bachmann, Oinoanda: Diogenes’in Şehrindeki Araştırmalar, Colloquium Anatolicum 15, 2016, 294-315.
- Badian 1956 E. Badian, Q. Mucius Scaevola and the Province of Asia, Athenaeum XXXIV, 1956, 104-123.
- Badian 1958 E. Badian, Foreign Clientela (264 – 70 B.C.), Oxford 1958.
- Balland 1981 A. Balland, Fouilles de Xanthos VII: Inscriptions d’époque imperiale du Letoon, 1981.
- Barbantani 2014 S. Barbantani, Déjà la pierre pense où votre non s’inscrit. R. Hunter – A. Rengakos – E. Sistikou (edd.), Hellenistic Studies at a Crossroads: Exploring Texts, Contexts and Metatexts, Berlin/Boston 2014, 301-334.
- Bar-Kochva 1976 B. Bar-Kochva, The Seleucid Army, Cambridge 1976.
- Baressi 2003 P. Baressi, Province dell’Asia Minore: costo dei marmi, architettura pubblica e committenza, Roma 2003.
- Bass 1967 G. F. Bass, Cape Gelidonya: A Bronze Age Ship Wreck (Transactions of the American Philosophical Society 57.8), Philadelphia 1967.
- Baughan 2013 E. P. Baughan, Couched in Death: Klinai and Identity in Anatolia and Beyond, Madison 2013.
- Bayburtluoğlu 2008 C. Bayburtluoğlu, 2007 Arykanda Kazısı / Excavations at

- Arykanda in 2007, ANMED 2008-6, 6-10.
- BCH Bulletin de Correspondance Hellénique, Paris 1877-.
- Bean 1948 G. E. Bean, Notes and Inscriptions from Lycia, JHS 68, 1948, 40-58.
- Bean 1953 K. Bittel – Arif Müfid Mansel – U. Bahadır Alkım, Summary of Archaeological Work in Turkey, 1952, AS 3, 1953, 9-13.
- Bean 1956 G. E. Bean, Notes and Inscriptions from the Cibyratis and Caralitis, ABSA 51, 1956, 136-156.
- Bean 1958 G. E. Bean, Inscriptions in the Antalya Museum, Belleten 85, 1958, 21-91.
- Bean 1960 G. E. Bean, Notes and Inscriptions from Pisidia. Part II, AS 10, 1960, 43-82.
- Bean 1968 G. E. Bean, The site of Podalia, Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse des Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1968, 157-163.
- Bean 1971 G. E. Bean, Journeys in Northern Lycia 1965-1967, Viyana 1971.
- Bean 1978 G. E. Bean, Lycian Turkey. An Archaeological Guide, Londra 1978.
- Bean 1986 G. E. Bean, Kleinasien 4. Lykien. Stuttgart ²1986.
- Bean – Harrison 1967 G. E. Bean – R. M. Harrison, Choma in Lycia, JRS 57, 1967, 40-44.
- Beck-Brandt et al. 2015 B. Beck-Brandt – S. Ladstätter – B. Yener-Marksteiner (edd.), Turm und Tor. Siedlungsstrukturen in Lykien und benachbarten Kulturlandschaften. Akten des Gedenkkolloquiums für Thomas Marksteiner in Wien, November 2012 (Forschungen in Limyra 7), Viyana 2015.
- Beckmann 1999 G. Beckmann, Hittite Diplomatic Texts (Writings from the Ancient World 7), Atlanta 1999.
- Becks 2016 R. Becks, The Prehistory of Lycia, şurada: İşkan – Dündar 2016, 26-36.
- Behrwald 2000 R. Behrwald, Der lykische Bund: Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung, Bonn 2000.
- Belke – Mersich 1990 K. Belke – N. Mersich, Tabula Imperii Byzantini 7: Phrygien

- und Pisidien, Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 211, Viyana 1990.
- Beloch 1916 K.J. Beloch, Griechische Geschichte, II, 2, Berlin 1916
- Benndorf 1882 O. Benndorf, Vorläufiger Bericht über zwei österreichische archäologische Expeditionen nach Kleinasien, AEMitt 6, 1882, 151-252.
- Benndorf – Niemann 1884 O. Benndorf – G. Niemann, Reisen in Südwestlichen Kleinasien I: Reisen in Lvkien und Karien, Viyana 1884.
- Bethe 1905 E. Bethe, “Dioskuren”, RE 6, 1905, col. 1087-1123.
- Blakolmer 1996 F. Blakolmer (ed.), Fremde Zeiten. Festschrift für Jürgen Borchhardt zum 60. Geburtstag, Viyana 1996.
- Blinkenberg 1941 Ch. Blinkenberg, Lindos. Fouilles et recherches, 1902-1914. Vol. II, Inscriptions, Copenhagen – Berlin 1941.
- Boecklin – Hyatt 1934 R. Boecklin – J. P. Hyatt, New Inscriptions of Jerash, AJA 38/4, 1934, 511-522.
- Borchhardt 1975 J. Borchhardt, Myra. Eine Lykische Metropole in Antiker und Byzantinischer Zeit (Istanbul Forschungen 30), Berlin 1975.
- Borchhardt 1996/1997 J. Borchhardt, Zur Politik der Dynasten Trbbênimi und Perikle von Limyra, Lykia 3, 1996/1997, 1-23.
- Borchhardt – Pekridou-Gorecki 2012 J. Borchhardt – A. Pekridou-Gorecki (e.), Limyra. Studien zu Kunst und Epigraphik in den Nekropolen der Antike (Forschungen in Limyra 5), Viyana 2012.
- Bosch 1967 E. Bosch, Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum, Ankara 1967.
- Boydak 1996a M. Boydak, Toros Sedirinin Ekolojisi, Silvikültürü ve Doğal Ormanlarının Korunması, Orman Bakanlığı, Yayın No. 12/78, Ankara 1996.
- Boydak 1996b M. Boydak, Ecology and Silviculture of Cedar of Lebanon and Conservation of its Natural Forests, Ministry of Forestry, Publication No. 12/68, Ankara 1996.
- Boydak 2014 M. Boydak, Toros Sedirinin Ekolojisi, Doğal Gençleştirilmesi ve Bu Türle Karstik Alan Ağaçlandırmaları, şurada: I.

- Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, “Akdeniz Ormanlarının Geleceği: Sürdürülebilir Toplum Ve Çevre”, 22-24 Ekim 2014, Isparta 2014, 1-25.
- Boyxen 2018 B. Boyxen, Fremde in der hellenistischen Polis Rhodos: zwischen Nähe und Distanz (Klio Band 29), Berlin 2018.
- Börker-Klähn 2003 J. Börker-Klähn, Tumulus D von Bayındır bei Elmalı als historischer Spiegel, şurada: M. Giorgieri – M. Salvini – M. C. Trémouille – P. Vannicelli (edd.), Licia e Lidia prima dell’ellenizzazione. Atti del convegno internazionale, Roma, 11-12 ottobre 1999, Roma 2003, 69-105.
- Brandt 1992 H. Brandt, Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens und Pisidiens im Altertum (Asia Minor Studien 7), Bonn 1992.
- Brandt – Kolb 2005 H. Brandt – F. Kolb, Lycia et Pamphylia. Eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens, Mainz 2005.
- Brélaz 2005 C. Brélaz, La sécurité publique en Asie Mineure sous le Principat (I er – III e s. ap. J.-C.). Institutions municipales et institutions impériales dans l’Orient romain, (Schweizerische Beiträge zur Altertumswissenschaft, 32), Basel 2005.
- Bresson 1999 A. Bresson, Rhodes and Lycia in Hellenistic Times, şurada: V. Gabrielsen – P. Bilde – T. Engberg-Pedersen – L. Hanestad – J. Zahle (edd.), Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society (Studies in Hellenistic Civilization 9), Aarhus 1999.
- Briant 2002 P. Briant, From Cyrus To Alexander: A History of the Persian Empire, (translated by Peter T. Daniels), Wiona Lake, Indiana, Eisenbrauns 2002.
- Brixhe 2004 C. Brixhe, Corpus des inscriptions paleo-phrygiennes: Supplement 2, Kadmos 43, 2004, 108-118.
- Broughton 1938 T. R. S., Broughton, Roman Asia Minor, şurada: T. Frank, An Economic Survey of Ancient Rome IV, Baltimore 1938, 499-918.
- Brown 1957 B. R. Brown, Ptolemaic Paintings and Mosaics and the Alexandrian Style, Cambridge 1957.
- Bruns-Özgan 1987 C. Bruns-Özgan, Lykische Grabreliefs des 5. Und 4. Jahr-

- hun-derts v. Chr., *IstMitt* 33, Tübingen 1987.
- Bryce 1974 T. Bryce, The Lukka Problem and a Possible Solution, *JNES* 33, 1974, 395-404.
- Bryce 1980 T. R. Bryce, The Other Pericles, *Historia* 29, 1980, 377-381.
- Bryce 1982 T. R. Bryce, A Ruling Dynasty in Lycia, *Klio* 64, 1982, 329-337.
- Bryce 1983 T. R. Bryce, Political unity in Lycia during the Dynastic Period, *JNES* 42/1, 1979, 31-42.
- Bryce 1986 T. R. Bryce, *The Lycians in Literary and Epigraphic Sources*, Kopenhag 1986.
- Bryce 2005 T. R. Bryce, *The Kingdom of The Hittites*, Oxford University Press 2005.
- Bryce 2009 T. R. Bryce, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia: The Near East from the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire*, Routledge-New York 2009.
- Bulba 2009 M. Bulba, Frühe kaunische Keramik – Karisch oder Lykisch?, *Adalya* 12, 2009, 11-27.
- Buraselis 2003 K. Buraselis, Considerations on *Symmachia* and *Sympoliteia* in the Hellenistic Period, *şurada: K. Buraselis – K. Zoumboulakis (edd.), The Ideai of European Community in History: Conference Proceedings, 212olüme II: Aspects of connecting poleis and ethne in Ancient Greece*, Atina 2003.
- Burnett et al. 1992 A. Burnett – M. Amandry – P. P. Ripollès, *Roman Provincial Coinage, Volume I: From de Death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC-AD 69)*, Londra 1992 (= *RPC I*).
- Burton 1979 G. P. Burton, The Curator *Rei Publicae*: Towards a Reappraisal, *Chiron* 9, 1979, 465-487.
- Callaghan 1980 P. Callaghan, The trefoil style and second-century Hadra vases, *Annual o f the British School at Athens* 76, 1980, 33-48.
- Chapouthier 1935 F. Chapouthier, *Les Dioscures Au Service d'une Deesse, Etude d'Iconographie Religieuse*, Paris 1935.
- Childs 1981 W. Childs, Relations with Persians and Greeks in the 5th and

- 4th centuries re-examined, AS 31, 1981, 55-80.
- CIG A. Böckh (ed.), *Corpus Inscriptionum Graecarum*, Berlin 1828-1877.
- Clay 1904 A. T. Clay, *Business documents of Murashû Sons of Nippur Dated in the Reign of Darius II (424-404 B.C.)*, Philadelphia 1904 (The Baylonian Expedition of the University of Pennsylvania A.10).
- Clay 1912 A. T. Clay, *Business documents of Murashû Sons of Nippur Dated in the Reign of Darius II*, Philadelphia 1912 (Pannsylvania Museum Publications of the Babylonian Section 2.1).
- Colvin 2004 S. Colvin, *Names in Hellenistic and Roman Lycia*, şurada: S. Colvin (ed.), *The Greco-Roman East: Politic, Culture, Society*, Cambridge 2004.
- Cook 1925 A. B. Cook, *Zeus. A Study in Ancient Religion*, Volume 2.2, Cambridge 1925.
- Corsten 2002 Th. Corsten, *Die Inschriften von Kibyra 1: Die Inschriften der Stadt und ihrer näheren Umgebung*, Bonn 2002.
- Corsten 2005 Th. Corsten, *Eine hellenistische Ehreninschrift aus dem phrygisch-pisidischen Grenzgebiet*, *Gephyra* 2, 2005, 115-125.
- Corsten 2013 Th. Corsten, *Termessos in Pisidien und die Gründung griechischer Städte in Nord-Lykien*, şurada: P. Brun – L. Cavalier – K. Konuk – F. Prost (edd.), *Euploia. La Lycie et la Carie antiques. Actes du colloque de Bordeaux 5, 6, 7 novembre 2009*, Bordeaux 2013, 77-83.
- Corsten – Hüllden 2012 Th. Corsten – O. Hüllden, *Zwischen den Kulturen. Feldforschungen in der Kibyris. Bericht zu den Kampagnen 2008-2011*, *IstMitt* 62, 2012, 7-117.
- Corsten et al. 2010 Th. Corsten – O. Hüllden – J. Gebauer, *Forschungen in der Kibyris im Jahre 2009*, *AST* 28.1, 2010, 67-81.
- Coulton 1976 J. J. Coulton, *The Architectural Development of the Greek Stoa*, Oxford 1976.
- Coulton 1982 J. J. Coulton, *Termessians at Oinoanda*, AS 32, 1982, 115-131.

- Coulton 1983 J. J. Coulton, The buildings of Oinoanda, Proceedings of the Cambridge Philological Society 29 (209), 1983, 1-17.
- Coulton 1986a J. J. Coulton, "Balboura Survey", The Year's Work, British Institute at Ankara, AS 36, 1986, 7-8.
- Coulton 1986b J. J. Coulton, Oinoanda: The Agora, AS 36, 1986, 61-90.
- Coulton 1987 J. J. Coulton, "Balboura Survey", The Year's Work, British Institute at Ankara, AS 37, 1987, 11-13.
- Coulton 1988 J. J. Coulton, "Balboura Survey", The Year's Work, British Institute at Ankara, AS 38, 1988, 14-17.
- Coulton 1989 J. J. Coulton, Balboura Survey 1987, AST 6, 1989, 225-231.
- Coulton 1991 J. J. Coulton, "Balboura Survey", The Year's Work, British Institute at Ankara, AS 41, 1991, 17-19.
- Coulton 1992a J. J. Coulton, "Balboura Survey", The Year's Work, British Institute at Ankara, AS 42, 1992, 6-8.
- Coulton 1992b J. J. Coulton, Balboura Survey 1988-1990, AST 9, 1992, 47-57.
- Coulton 1993a J. J. Coulton, North Lycia Before the Romans, *şurada: Akten Lykien II*, 79-85.
- Coulton 1993b J. J. Coulton, Balboura and District Research Project, AS 43, 1993, 4-6.
- Coulton 1993c J. J. Coulton, Balboura Survey 1991, AST 10, 1992, 459-472.
- Coulton 1994a J. J. Coulton, Balboura Research Project 1992, AST 11, 1994, 429-436.
- Coulton 1994b J. J. Coulton, The fortifications of Balboura, *Revue des Études Anciennes* 96, 1994, 327-335.
- Coulton 1998 J. J. Coulton, Highland Cities in South-West Turkey. The Oinoanda and Balboura Surveys, *şurada: R. Matthews (ed.), Ancient Anatolia. Fifty years' Work by the British Institute of Archaeology at Ankara, Londra 1998*, 225-236
- Coulton 2012 J. J. Coulton, The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia Vol. 1-2: Balboura and the history of highland settlement, Londra 2012.
- Coulton et al. 1988 J. J. Coulton – N. P. Milner – A. T. Reyes, Onesimos and

- Meleager, Part I, AS 38, 1988, 121-145.
- Coulton et al. 1989 J. J. Coulton – N. P. Milner – A. T. Reyes, Balboura Survey: Onesimos and Meleager, Part II, AS 39, 1989, 41-62.
- Courtils 2010 J. des Courtils, Xanthos 2009, ANMED 2010-8, 46-49.
- Courtils et al. 2005 J. des Courtils et al., Xanthos. Rapport sur la campagne de 2004, *Anatolia Antiqua* 13, 2005, 449-466.
- Cousin 1892 G. Cousin, *Inscriptions d'Oenoanda*, BCH 16, 1892, 1-70.
- Cousin 1900 G. Cousin, *Voyage en Carie*, BCH 24, 1900, 329-347.
- CRAI *Comptes rendue de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres*, Paris 1857-.
- Cramer 1832 J. A. Cramer, *A Geographical and Historical Description of Asia Minor; with a Map*, Vol. II, Oxford 1832.
- Çağatay Arıkan 2001 S. Çağatay Arıkan, *The Church at Choma (Hacımusalar Elmalı-Antalya) and Its Materials*, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çelgin – Çelgin 2000 A. V. Çelgin – G. Çelgin, *Doğu ve Kuzeydoğu Lykia Araştırmaları*, şurada: O. Belli (ed.), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, İstanbul 2000, 434-441.
- Çelgin – Çelgin 2001 A. V. Çelgin – G. Çelgin, *Research in east and northeast Lycia*, şurada: O. Belli (ed.), *Istanbul University's Contribution to Archaeology in Turkey*, İstanbul 2001, 392-399.
- Çevik 1996 N. Çevik, *Yeni Bulgular Işığında Elmalı Yaylası*, Adalya 1, 1996, 61-72.
- Çevik et al. 2003 N. Çevik – B. Varkıvaç – İ. Kızıgut – F. Gülşen, *A Settlement in Lycia: Darıözü/Kastabara*, Adalya 6, 2003, 189-232.
- Çevik et al. 2009 N. Çevik – İ. Kızıgut – S. Bulut, *Rhodiapolis 2007 Yılı Kazıları*, KST 30.4, 2009, 297-316.
- Çevik et al. 2014 N. Çevik – S. Bulut – Ç. A. Aygün, *Myra'nın Limanı Andriake*, şurada: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (edd.), *Harbors and Harbor Cities in the Eastern Mediterranean*, *Byzas* 19, 2014, 225-243.
- CTH E. Laroche, *Catalogue des textes hittites*, Paris 1971.
- Darrouzès 1975 J. Darrouzès, *Listes épiscopales du concile de Nicée (787)*.

- Revue des Études Tome 33, 1975, 5-76.
- Davis 1874 E. J. Davis, *Anatolica or The Journal of a visit to some of Ancient Ruined Cities of Caria, Phrygia, Lycia and Pisidia*, Londra 1874.
- De Callataÿ 2007 Fr. De Callataÿ, *Le monnayage en argent d'Oinoanda: après Mithridate (85-82 av. J.-C.)?*, şurada: G. Moucharte - M. B. Borba Florenzano – F. De Callataÿ – P. Marchetti – M. Smolderen (edd.), *Liber Amicorum Tony Hackens*, Louvain-la-Neuve, 2007, 203-211.
- De Vos 2015 J. de Vos, *Le Lukka. Les sources égyptiennes*, *Hethitica* 17, 2015, 53-78.
- Del Monte – Tischler 1978 G. Del Monte – J. Tischler, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte (Répertoire géographique des textes cunéiformes 6)*, Wiesbaden 1978.
- Delemen 1995 İ. Delemen, *Lykia-Kabalia-Pisidia Bölgesinden Roma Dönemi 'Dioskurlar ve Tanrıça' Kabartmaları*, *Belleten* 225, 1995, 295-321.
- Delemen 1999 İ. Delemen, *Anatolian Rider-Gods. A Study on Stone Finds from the Regions of Lycia, Pisidia, Isauria, Lycaonia, Phrygia, Lydia and Caria in the Late Roman Period (Asia Minor Studien 35)*, Bonn 1999.
- Delemen 2005 İ. Delemen, *Haluk Perk Müzesi'ndeki Thrak ve Anadolu Atlıları*, *Tuliya I*, Haluk Perk Müzesi, İstanbul 2005, 149-176.
- Delorme 1960 J. Delorme, *Gymnasion. Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce (des origines à l'Empire romain)*, Paris 1960.
- Derow 1991 P. Derow, *Pharos and Rome*, *ZPE* 88, 1991, 261-270.
- Diamantaras 1889 A. S. Diamantaras, *Epigraphai ek Lykias*, *BCH* 23/1, 1889, 333-339.
- Dinç 2010 S. Dinç, *Hellenistik ve Roma Çağlarında Likya'da Kent Birlikleri*, İstanbul 2010.
- Dmitriev 2005 S. Dmitriev, *City Government in Hellenistik and Roman Asia Minor*, Oxford 2005.

- DNP Der Neue Pauly, H. Cancik – H. Schneider (Eds), Stuttgart 1996-.
- Doğan 2004 S. Doğan, Likya’da Bizans Dönemi Araştırmaları 2003 / Surveys of Byzantine Period in Lycia, 2003, ANMED 2004-2, 90-94.
- Doğan 2012 Y. Doğan, Dynastik Lykia: Sikkeler Işığında İdari Örgütlenme ve Tarihi Coğrafya, Antalya 2012, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dökü – Baytak 2015 F. E. Dökü – İ. Baytak, 2014 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi Yüzey Araştırması, ANMED 2015-13, 208-217.
- Dökü – Baytak 2017a F. E. Dökü – İ. Baytak, Kabalis Bölgesi Demirçag Yerleşim Tipleri ve Gözetleme/Haberleşme Kaleleri, MJH VII/2, 2017, 223-242.
- Dökü – Baytak 2017b F. E. Dökü – İ. Baytak, Korkuteli Karabayır Taş Yığma Tümülüsleri Işığında Demir Çağ Kabalis ve Milyas İlişkileri, Cedrus V, 2017, 11-19.
- Dörtlük 1989 K. Dörtlük, Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı, KST 10.1, 1989, 171-174.
- Drew-Bear 1972 Th. Drew-Bear, Deux décrets héllenistiques d’Asie Mineure, BCH 1996, 1972, 435-471.
- Drew-Bear 1999 Th. Drew-Bear, “Kabalis”, DNP 6, 199, col. 123.
- Drexler 1889 W. Drexler, Der Isis und Sarapis Cultus in Kleinasien, NZ 21, 1889, 1-234.
- Duchesne – Collignon 1878 M. Duchesne – M. M. Collignon, Sur un voyage archeologique en Asie Mineure, BCH 1, 1878, 361-76
- Dunand 1973 F. Dunand, Le culte d’Isis dans le bassin oriental de la Méditerranée III. Le culte d’Isis en Asie Mineure. Clergé et rituel des sanctuaries isiaques, Leiden 1973.
- EA Epigraphica Anatolica. Zeitschrift für Epigraphik und historische Geographie Anatoliens, Bonn 1983
- Eck 1970 W. Eck, Die Legaten von Lykien und Pamphylien unter Vespasian, ZPE 6, 1970, 65-75.
- Eck 1979 W. Eck, Die Staatliche Organisation Italiens in der hohen Kaiserzeit (Vestigia 28), Münih 1979.

- Eck 1998 W. Eck, Die Verwaltung des Römischen Reiches in der Hohen Kaiserzeit. Ausgewählte und erweiterte Beiträge, Band 2, R. Frei-Stolba – M. A. Speidel (edd.), Basel 1998.
- Eck 2000 W. Eck, Government and Civil Administration, CAH XI, 2000, 195-292.
- Efendioğlu 2010 T. Efendioğlu, Hellenistik ve Roma Çağlarında Likya'da Yerel Tanrı ve Tanrıçalar, İstanbul 2010.
- Eilers 1940 W. Eilers, Kleinasiatisches, ZDMG 94, 1940, 189-233
- Eilers 2002 C. Eilers, Roman Patrons of Greek Cities, Oxford 2002.
- Eilers – Milner 1995 C. F. Eilers – N. P. Milner, Q. Mucius Scaevola and Oinoanda: A New Inscription, AS 45, 1995, 73-89.
- Ekinci 1995 H. A. Ekinci, Boubon Kurtarma Kazısı 1993, V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara 1995, 333-343.
- Ekinci et al. 2008 H. A. Ekinci – Ş. Özüdoğru – F. E. Dökü – G. Tiryaki, Kibyra Kazı Çalışmaları 2007 / Excavations at Kibyra in 2007, ANMED 2008-6, 35-41.
- Ekiz 2001 A. Ekiz, Dünden Bugüne Elmalı, Antalya 2001.
- Erhat 2008 A. Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.
- Erkelenz 1998 D. Erkelenz, Zur Provinzzugehörigkeit Kibyras in der römischen Kaiserzeit, EA 30, 1998, 81-95.
- Errington 1987 M. Errington, Θεὰ Ῥώμη und römischer Einfluß südlich des Mäanders im 2. Jh. V. Chr., Chiron 17, 1987, 97-118.
- Ertekin 2013 E. Ertekin, Principatus Döneminde Lycia Et Pamphylia Eyaleti'nde Görev Yapmış Olan Curatores Rei Publicae Ve Correctores, The Journal of Academic Social Science Studies 6, 2013, 497-524.
- Erten 2007 E. Erten, Küçük Asya'nın Güneyindeki Helios Kültleri, İstanbul 2007 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Eslick 1980 Ch. Eslick, Middle Chalcolithic Pottery from Southwestern Anatolia, AJA 84/1, 1980, 5-14.
- Eslick 1988 Ch. Eslick, Hacılar to Karataş: Social Organization in Southwestern Anatolia, Mediterranean Archaeology, Vol. 1, 1988, 10-40.
- Eslick 1992 Ch. Eslick, Elmalı-Karataş I. The Neolithic and Chalcolithic

- Periods: Bağbaşı and other Sites, Bryn Mawr PA 1992.
- Evcimen 1963 B. S. Evcimen, Türkiye Sedir Ormanlarının Ekonomik Önemi, Hasılat ve Amenajman Esasları. Orman Genel Müdürlüğü Yayınları 355/16, Ankara 1963.
- Fedalto 1988 G. Fedalto, Hierarchia Ecclesiastica Orientalis, Series Episcoporum Ecclesiarum Christianarum Orientalium, vol. I: Patriarchatus Constantinopolitanus, Padova 1988.
- Fellows 1841 Ch. Fellows, An account of discoveries in Lycia, Londra 1841.
- Fellows 1852 Ch. Fellows, Travels and Researches in Asia Minor more particularly in Lycia, Londra 1852.
- Fellows 1853 Ch. Fellows, Ein Ausflug nach Kleinasien und Entdeckungen in Lycien, Leipzig 1853.
- Foss 1996 C. Foss, Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor, Norfolk 1996.
- Foss 2006 P. W. Foss, The Hacimusalar Project Regional Survey: landscape and settlement investigations in the elmalı Basin, 2006. Kaynak: <https://quemdixerechaos.com/lycia/>
- Frei 1990 P. Die Götterkulte Lykiens in der Kaiserzeit, şurada: ANRW II, 18.3, 1729-1864.
- Frei 1993 Peter Frei, Solymer-Milyer-Termilen-Lykier, Ethnische und politische Einheiten auf der lykischen Halbinsel, şurada: Akten Lykien II, 87-97.
- French 1994 D. H. French, Isinda and Lagbe, şurada: Studies in the History and Topography of Lycia and Pisidia: In Memoriam A. S. Hall, British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 19, Londra 1994.
- French 2014 D. H. French, Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 3 Milestones, Fasc. 3.6 Lycia et Pamphylia, British Institute at Ankara 2014.
- Fried 1987 S. Fried, The Decadrachm hoard: an introduction, Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires, The Ninth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History (a cura di I. Carradice), Oxford (British Archaeolo-

- gic Report 343), 1987, 1-10.
- Friesen 1993 S. J. Friesen, *Twice Neokoros, Ephesus, Asia and the Cult of the Flavian Imperial Family*, Leiden-New York-Köln 1993.
- Freyer-Schauenburg 1994 B. Freyer-Schauenburg, *Die lykischen Zwölfgötter – Reliefs mit Beiträgen zu den Inschriften von Georg Petzl (AMS 13)*, Bonn 1994.
- Furtwängler 1884 A. Furtwängler, “Dioskuren”, *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie* 1, Ed. W. H. Roscher, Leipzig 1884, col. 1154-1178.
- Galsterer 1997 H. Galsterer, “Civitas”, *DNP* 2, 1997, col. 1224-1226.
- Gander 2010 M. Gander, *Die geographischen Beziehungen der Lukka-Länder*, Heidelberg 2010.
- Gander 2014 M. Gander, *Tlos, Oinoanda and the Hittite Invasion of the Lukka Lands. Some Thoughts on the History of North-Western Lycia in the Late Bronze and Iron Ages*, *Klio* 96.2, 2014, 369-415.
- Garnsey 1988 P. Garnsey, *Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World: Responses to Risk and Crisis*, Cambridge University Press, 1988.
- Garstang – Gurney 1958 J. Garstang – O. Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, Londra 1958.
- Gates 1996 M. H. Gates, *Archaeology in Turkey*, *AJA* 100/2, 1996, 277-335.
- Gay – Corsten 2006 K. A. Gay – T. Corsten, *Lycian Tombs in the Kibyrtis and the Extent of Lycian Culture*, *AS* 56, 2006, 47–60.
- Gebauer 2007 J. Gebauer, *Die Keramik der Grabungen in Limyra 2002/03. Vorrömisches Material*, *şurada*: M. Seyer (ed.), *Studien in Lykien (Erg.-Hefte zu Öjh 8)*, Viyana 2007, 47-72
- Giovannini 1971 A. Giovannini, *Untersuchungen über die Natur die Anfänge der bundesstaatlichen Sympolitie in Griechenland. (Hypomnemata, 33)*, Göttingen 1971.
- Gonzales 2005 M. Gonzales, *The Oracle and Cult of Ares in Asia Minor*, *Greek, Roman and Byzantine Studies* 45, 2005, 261-283.
- Gökalp 2002 N. Gökalp, *Oinoanda’dan Bir Soy: Licinnii*, *şurada*: S. Şahin

- M. Adak (edd.), *Likya İncelemeleri 1*, İstanbul 2002, 91-102.
- Grant 1946 M. Grant, *From Imperium to Auctoritas: A Historical study of AES Coinage in the Roman Empire (49 B.C. – A.D. 14)*, Cambridge 1946.
- Gregory 1997 A. Gregory, *A new Tombstone from Tyriaion: Some aspects of rural society in Northern Lycia*, EA 28, 1997, 33-40.
- Greene et al. 2011 E. Greene – J. Leidwanger – H. Özdaş, *Two Early Archaic Shipwrecks at Kekova Adası and Kepçe Burnu, Turkey*, IJNA 40, 2011, 60-68.
- Gruen 1984 E. S. Gruen, *The Hellenistic World and The Coming of Rome*, Londra 1984.
- Gusmani 1992 R. Gusmani, *Überlegungen zum Lantwert von <z> in Lykischen und Milyischen*, şurada: H. Otten – E. Akurgal – H. Ertem – A. Suelm (edd.), *Hittite and Other Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp: Sedat Alp'e Armağan: Festschrift für Sedat Alp*, *Anadolu Medeniyetleri Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları*, Sayı 1, Ankara 1992.
- Gusmani 1993 R. Gusmani, *Das sogennante Lykisch B*, şurada: *Akten Lykien II*, 27-30.
- Gygax 2001 M. D. Gygax, *Untersuchungen zu den lykischen Gemeinwesen in klassischer und hellenistischer Zeit*, Bonn 2001.
- Haensch – Weiss 2005 R. Haensch – P. Weiss, *Weitere Gewichte mit Nennung von statthaltern von Pontus et Bithynia*, Chiron 35, 2005, 443-498.
- Hall 1977 A. S. Hall, *A Sanctuary of Leto at Oenoanda*, AS 27, 1977, 193-197.
- Hall 1978 A. S. Hall, *The Klarian Oracle at Oenoanda*, ZPE 32, 1978, 263-268.
- Hall 1979 A. S. Hall, *Who Was Diogenes of Oenoanda?*, JHS 99, 1979, 160-163.
- Hall 1986 A. S. Hall, *RECAM Notes and Studies 9: The Milyadeis and their Territory*, AS 36, 1986, 111-145.

- Hall 2002 J. M. Hall, *Hellenicity Between Ethnicity and Culture*, Chicago 2002.
- Hall – Coulton 1990 A. S. Hall – J. J. Coulton, A Hellenistic Allotment List from Balboura in the Kibyris, *Chiron* 20, 1990, 109-158.
- Hall – Milner 1994 A. Hall – N. P. Milner, Education and Athletics. Documents illustrating the Festivals of Oenoanda, *şurada*: D. French (ed.), *Studies in the History and Topography of Lycia and Pisidia. In memoriam A. S. Hall*, 1994, 9-37.
- Hall et al. 1996 A. S. Hall – N. P. Milner – J. J. Coulton, The mausoleum of Licinnia Flavilla and Flavianus Diogenes of Oinoanda: epigraphy and architecture, *AS* 46, 1996, 111-144.
- Hallock 1969 R. T. Hallock, *Persepolis Fortification Tablets*, Chicago 1969.
- Hammerstaedt – Smith 2007 J. Hammerstaedt – M. F. Smith, The Inscription of Diogenes of Oinoanda. *New Investigations and Discoveries* (NF 137-141), *EA* 40, 2007, 1-11.
- Hammerstaedt – Smith 2008 J. Hammerstaedt – M. F. Smith, Diogenes of Oinoanda: The Discoveries of 2008 (NF 142-167), *EA* 41, 2008, 1-37.
- Hammerstaedt – Smith 2009 J. Hammerstaedt – M. F. Smith, Diogenes of Oinoanda: The Discoveries of 2009 (NF 167-181), *EA* 42, 2009, 1-38.
- Hammerstaedt – Smith 2010 J. Hammerstaedt – M. F. Smith, Diogenes of Oinoanda: The Discoveries of 2010 (NF 182-190), *EA* 43, 2010, 1-29.
- Hammerstaedt – Smith 2011 J. Hammerstaedt – M. F. Smith, Diogenes of Oinoanda: The Discoveries of 2011 (NF 191-205, and additions to NF 127 and 130), *EA* 44, 2011, 79-114.
- Hammerstaedt – Smith 2012 J. Hammerstaedt – M. F. Smith, Diogenes of Oinoanda: The Discoveries of 2012 (NF 206-212) and New Light on “Old” Fragments, *EA* 45, 2012, 1-37.
- Hammerstaedt – Smith 2014 J. Hammerstaedt – M. F. Smith, *The Epicurean Inscription of Diogenes of Oinoanda. Ten Years of New Discoveries and Research*, Bonn 2014.
- Hanfmann – Ramage 1978 G. M. A. Hanfmann – N.H. Ramage, *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975*, Cambridge 1978.
- Henzen 1852 G. Henzen, *Inscriptiones Graeca, Annali dell'Instituto di cor-*

- rispondenza archeologica, N.S. 9=24, Roma 1852, 115-197.
- Harrison 1984 M. Harrison, Survey in Central Lycia, AST 1, 1984, 75-77.
- Harrison 2001 M. Harrison, Mountain and Plain. From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period. Edited by Wendy Young, Ann Arbor 2001.
- Hawkins 1995 J. D. Hawkins, The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (Südburg) with an Archaeological Introduction by P. Neve, Wiesbaden 1995.
- Hawkins 1998 J. D. Hawkins, Tarkasnawa King of Mira: "Tarkondemos", Bogazkoy sealings and Karabel, AS 48, 1998, 1-31.
- Head 1911 B. V. Head, Historia Numorum, a Manual of Greek Numismatics, 2. edition, Oxford 1911.
- Heberdey 1898 R. Heberdey, Nisa und Komba, zwei Städte der lykischen Milyas, şurada: Beiträge zur Alten Geschichte und Geographie. Festschrift für Heinrich Kiepert, Berlin 1898.
- Heberdey – Kalinka 1897a R. Heberdey – E. Kalinka, Bericht über zwei Reisen im südwestlichen Kleinasien, Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 45.1, Viyana 1897.
- Heberdey – Kalinka 1897b R. Heberdey – E. Kalinka, "Die philosophische Inschrift von Oinoanda", BCH 21, 1897, 346-443.
- Hellenkemper – Hild 2004 H. Hellenkemper – F. Hild, Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien, Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 320, Viyana 2004.
- Hendy 1985 M. F. Hendy, Studies in the Byzantine Monetary Economy, c. 300-1450, Cambridge 1985.
- Herz 1992 P. Herz, Asiarchen und Archiereiai. Zum Provinzialkult der Provinz Asia, Tyche 7, 1992, 93-115.
- Hill 1897 G.F. Hill, Catalogue of Greek coins in the British Museum: Lycia, Pamphylia, and Pisidia, Londra 1897.
- Hodos 2015 T. Hodos, Lycia and Classical Archaeology. The Changing Nature of Archaeology in Turkey, şurada: C. Antonaccio – D. Haggis (edd.), Classical Archaeology in Context. Theory

- and Practice in Excavation in the Greek World, Boston 2015, 87-118.
- Hoff 2017 C. Hoff, Identität und Politik. Kollektive kulturelle und politische Identität der Lykier bis zur Mitte des 4. Jahrhunderts v. Chr. (Amaltheia 1), Wiesbaden 2017.
- Holleaux – Paris 1886 M. Holleaux – P. Paris, Inscriptions d’Oenoanda, BCH 10, 1886, 216-235.
- Horsley 1999 G. H. R. Horsley, The Rider God Steles at Burdur Museum in Turkey. (Museum of Antiquities Maurice Kelly. Lecture 3), New England 1999.
- Horsley 2007 G. H. R. Horsley, The Greek and Latin Inscriptions in the Burdur Archaeological Museum, British Institute at Ankara Monograph 34, Londra 2007.
- Hoskyn 1842 R. Hoskyn, Narrative of a Survey of Part of the South Coast of Asia Minor; and a Tour into the Interior Part of Lycia in 1840-1841, Journal of the Royal Geographical Society of London 12, 1842, 143-161.
- Houwink ten Cate 1961 P. Houwink ten Cate, Luwian Populations Groups of Lycia and Cilicia Aspera during the Hellenistic Period, Leiden 1961.
- Houwink ten Cate 1970 P. Houwink ten Cate, The Records of the Early Hittite Empire c. 1450-1380 B. C., Leiden 1970.
- Hula 1902 E. Hula, Dekaprotie und Eikosaprotie, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien 5, 1902, 197-207.
- Hülten 2004 O. Hülten, Lykische Grabtypen und ihre anatolischen Wurzeln. Überlegungen zum Terrassengrab von Seyret, dem Kyrosgrab und Gavurkalesi, Boreas 27, 1-13.
- Hülten 2006a O. Hülten, Chamber Tombs, Podium or Terrace Tombs, Tumuli. Recently discovered Grave Types expand our Spectrum of Lycian Graves, şurada: K. Dörtlük et al. (edd.), The 3rd International Symposium on Lycia, 7.-10. November 2005, Antalya, Symposium Proceedings, Antalya 2006, 263-279.

- Hülden 2006b O. Hülden, Gräber und Grabtypen im Bergland von Yavu (Zentrallykien). Studien zur antiken Grabkultur in Lykien I-II (Antiquitas, Reihe 3, Bd. 45), Bonn 2006.
- Hülden 2008 O. Hülden, Ergebnisse der archäologischen Untersuchungen im Stadtgebiet und im Umland von Bubon, *şurada Kokkinia* 2008, 133-178.
- Hülden 2011 O. Hülden, Considerations on the Tumuli of Lycia in the Pre-Classical Period, *Anatolia Antiqua* 19, 2011, 495-514.
- Hülden 2015 O. Hülden, Gipfelbefestigungen in der Kibyris, *şurada: Beck-Brandt et al.* 2015, 195-214.
- IEphesos Ia H. Wankel, Die Inschriften von Ephesos, Teil Ia, Bonn 1979 (IK 11.1).
- IEphesos IV H. Engelmann – D. Knibbe – R. Merkelbach, Die Inschriften von Ephesos, Teil IV, Bonn 1980 (IK 14).
- IG Inscriptiones Graecae, Berlin 1903-.
- IGR R. Cagnat (ed.), *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes I–IV*, Paris 1906-1927
- IJNA The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration, Londra – New York 1972-.
- IK Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien, Bonn 1972-.
- IKibyra Th. Corsten, Die Inschriften von Kibyra I, Bonn 2002 (IK 60).
- Imhoof-Blumer 1890 F. Imhoof-Blumer, Griechische Münzen, Münih 1890.
- IPriene W. Blümel – R. Merkelbach, Die Inschriften von Priene, Teil I: Text / Teil II: Tafeln, Bonn 2014 (IK 69).
- IPisidia G. H. R. Horsley – S. Mitchell, The Inscriptions of Central Pisidia, Bonn 2000 (IK 5).
- ISide J. Nollé, Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse, Band I, Bonn 1993 (IK 43); Band II, Bonn 2001 (IK 44).
- Işık 1999 F. Işık, Doğa Ana Kubaba: Tanrıçaların Ege’de Buluşması, İstanbul 1999.
- Işık 2000 F. Işık, Die Statuetten von Tumulus D bei Elmalı – Elmalı Tümülüsü Yontucakları, *Lykia Anadolu Akdeniz Kùltürleri* 5, Antalya 2000.

- İlseven 1999 Y. İlseven, Elmalı Plain: A Review of its Environmental setting and Archaeological Settlements (Vol I-II), Ankara 1999, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İnan 1993 J. İnan, Neue Forschungen zum Sebasteion von Boubon und seinen Statuen, şurada: Akten Lykien II, 213-239.
- İplikçioğlu 2002 B. İplikçioğlu, Doğu ve Kuzeydoğu Lykia – Güneybatı Pisidia Epigrafik – Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, AST 19.2, 2002, 127-132.
- İplikçioğlu 2003 B. İplikçioğlu, Batı Pamfilya ve Doğu Likya’da Epigrafya Araştırmaları 2001, AST 20.2, 2003, 71-75.
- İplikçioğlu 2011 Doğu Likya – Batı Pamfilya Epigrafik-Tarihî Coğrafi Araştırmalar 2010 / Epigraphic-Historical Geography Surveys in East Lycia – West Pamphylia in 2010, ANMED 2011-9, 198-199.
- İplikçioğlu 2012 B. İplikçioğlu, Doğu ve Kuzeydoğu Likya – Güneybatı Pisidia Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi, ANMED 2012-10, 192-194.
- İplikçioğlu – Schuler 2011 B. İplikçioğlu – Chr. Schuler, Ein Tempel für die Dioskuren und Helena: Eine neue Bauinschrift aus Bozhüyük bei Elmalı im lykischen Hochland, Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse des Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2011, 39-60.
- İplikçioğlu et al. 1991-1994 Epigraphische Forschungen in Nord-Lykien 1991 – 1994, (Yayımlanmamış Manuskript, Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Kleinasiatische Kommission).
- İplikçioğlu et al. 1992a B. İplikçioğlu – A. V. Çelgin – G. Çelgin, Kuzey Likya’dan Yeni Yazıtlar, AST 9, 1992, 183-192.
- İplikçioğlu et al. 1992b B. İplikçioğlu – A. V. Çelgin – G. Çelgin, Neue Inschriften aus Nord Lykien I, (Osterreichische Akademie der Wissenschaften, Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse 584), Viyana 1992.
- İplikçioğlu et al. 1992c B. İplikçioğlu – G. Çelgin– V. Çelgin, Epigraphische Forschungen in Termessos und seinem Territorium II, Viyana

- 1992.
- İplikçioğlu et al. 2000 B. İplikçioğlu – B. Çelgin – A. Vedat Çelgin, Doğu ve Kuzeydoğu Lykia – Güneybatı Pisidia Epigrafik – Tarihi Coğrafî Yüzey Araştırmaları (1991-1998 Çalışmaları), AST 17.1, 2000, 199-207.
- İplikçioğlu et al. 2007 B. İplikçioğlu – G. Çelgin– V. Çelgin, Epigraphische Forschungen in Termessos und seinem Territorium IV, Viyana 2007.
- İşkan et al. 2008 H. İşkan – W. Eck – H. L. Engelmann, Der Leuchtturm von Patara und Sex. Marcius Priscus als Statthalter der Provinz Lycia von Nero bis Vespasian, ZPE 164, 2008, 91-121.
- İşkan – DüNDAR 2016 H. İşkan – E. DüNDAR (ed.), From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas, İstanbul 2016.
- İşkan – Işık 2015 H. İşkan – F. Işık, Patara VII.1. From Sand into a City. 25 Years of Patara Excavations. Proceedings of the International Symposium Antalya, 11-13 November 2013, İstanbul 2015.
- Jacobs 1993 B. Jacobs, Die Stellung Lykiens innerhalb der achämenidisch-persischen Reichsverwaltung, şurada: Borchhardt – Dobesch 1993 (I), 63-69.
- Jacoby 1940 F. Jacoby, Die Fragmente der Griechischen Historiker (FGH Hist), Dritter Teil A (III A), Leiden 1940.
- Jameson 1966 S. Jameson, Two Lycian Families, AS 16, 1966, 125-137.
- Jameson 1980 S. Jameson, The Lycian League: Some Problems in its Administration, ANRW II.7.2, 1980, 832-855.
- JHS Journal of Hellenic Studies, Londra 1880–.
- JNES Journal of Near Eastern Studies, Londra 1942–.
- Jones 1966 A. H. M. Jones, The Greek City from Alexander to Justinian, Oxford 1966.
- Jones 1937 A. H. M. Jones, The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford 1937.
- Jones 1971 A. H. M. Jones, The Cities of the Eastern Roman Provinces (Second Edition), Oxford 1971.
- Jones 1979 C. P. Jones, Some New Inscriptions from Bubon, Istanbuler Mitteilungen 27/28 (1977/1978), 1979, 288-296.

- Jones 1998 A. H. M. Jones, *The Greek City from Alexander to Justinian*, Oxford 1998.
- JRS *The Journal of Roman Studies*, Londra 1911-.
- Kagan 1987 J.H. Kagan, *The Decadrachm Hoard: Chronology and Consequences, Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires*, *The Ninth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History* (a cura di I. Carradice), Oxford (*British Archaeological Report* 343), 1987, 21-28.
- Kaptan 2003 D. Kaptan, *A Glance at Northwestern Asia Minor during the Achaemenid Period*, *şurada: W. Henkelman – A. Kuhrt* (ed.), *A Persian Perspective. Essays in Memory of H. Sancisi-Weerdenburg* (*Achaemenid History* 13), Leiden 2003, 189-202.
- Karayaka 2007 N. Karayaka, *Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları*, İstanbul 2007.
- Kearsley 1994 R. A. Kearsley, *The Milyas and the Attalids: A Decree of the City Olbasa and a New Royal Letter of the Second Century B.C.*, *AS* 44, 1994, 47-57.
- Keen 1998 A. G. Keen, *Dynastic Lycia. A political history of the Lycians and their relations with foreign powers, c. 545-362 B.C.* Leiden 1998.
- Keen – Hansen 2004 A. G. Keen – M. H. Hansen, *Lykia*, *şurada: M. H. Hansen – T. H. Nielsen* (edd.), *An inventory of Archaic and Classical poleis. An investigation conducted by Copenhagen Polis Centre for Danish National Research Foundation*, Oxford 2004.
- Klinkott 2005 H. Klinkott, *Der Satrap. Ein achaimenidischer Amtsträger und seine Handlungsspielräume*, Frankfurt am Mainz 2005.
- Knudtson 1915 J. A. Knudtson, *Die El-Amarna-Tafeln*, Leipzig 1915.
- Kokkinia 2000 Ch. Kokkinia, *Die Opramoas-Inschrift von Rhodiapolis* (*Antiquitas* 3.40), Bonn 2000.
- Kokkinia 2008 Ch. Kokkinia, *The Inscriptions and Archaeological Remains. A Survey 2004-2006*, *Meletemata* 60, Atina 2008.
- Kolb 2004 F. Kolb, *Troy VI: A Trading Center and Commercial City?*,

- AJA 108/4, 2004, 577-613.
- Kolb 2015 F. Kolb, Das andere Lykien. Jenseits der Dynastenresidenzen und Burgen, *şurada*: Beck et al. 2015, 215-225.
- Kolb 2018 F. Kolb, Lykien. Geschichte einer antiken Landschaft, Darmstadt 2018.
- Korkut 2008 T. Korkut, Adak Sunaklar Işığında Likya'da Artemis Kültü, *şurada*: Euergetes: Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı / Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum Geburtstag, Antalya 2008, 727-733.
- Korkut 2012 T. Korkut, Tlos 2010 Kazı Etkinlikleri, AST 33.1, 2012, 453-474.
- Kornemann 1903 E. Kornemann, "Civitas", RE Suppl. 1, 1903, col. 300-317.
- Kosmetatou 1998 E. Kosmetatou, "The Coinage of Lycian Termessos pros Oinoandois", Numismatica e Antichita Classiche, Quaderni Ticinesi, vol. XXVII, 1998, 161-183.
- Kretschmer et al. 1928 P. Kretschmer – W. Kroll – A. Nehring, Literaturbericht für das Jahr 1925, Glotta 16, $\frac{3}{4}$, 1928, 161-252.
- Kretschmer et al. 1932 P. Kretschmer – W. Kroll – M. Laumann, Literaturbericht für das Jahr 1929, Glotta 20, $\frac{3}{4}$, 1932, 218-285.
- KST Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara 1980-.
- Kubinska 1968 J. Kubinska, Les monuments funéraires dans les inscriptions grecs de l'Asie Mineure, Varşova 1968.
- Langhammer 1973 W. Langhammer, Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus municipales und der Decuriones in der Übergangsphase der Städte von sich selbstverwaltenden Gemeinden zu Vollzugsorganen des spätantiken Zwangsstaates: 2.-4. Jahrhundert der römischen Kaiserzeit. Weisbaden: F. Steiner, 1973.
- Laroche 1966 E. Laroche, Les Noms des Hittites, Paris 1966.
- Larsen 1956 J. A. O. Larsen, The Araxa Inscription and the Lycia Confederacy, Classical Philology 51, 1956, 151-169.
- Larsen 1968 J. A. O. Larsen, Greek Federal States. Their Institutions and History, Oxford 1968.
- Launey 1949 M. Launey, Recherches sur les armées hellénistiques, Paris

- 1949.
- Le Bas – Waddington 1870 P. Le Bas – W.H. Waddington, Voyage archeologique en Grece et en Asie Mineure; inscriptions grecques et latines recueillies en Asie Mineure 3, Paris 1870.
- Le Roy 1996 Chr. Le Roy, Une convention entre cités en Lycie du Nord. CRAI 1996, 961-980.
- Le Roy 1998 Chr. Le Roy, Le culte de Léto. Son développement sous le roi Arbinas, şurada: J. Des Courtils et al., Xanthos en Turquie, de la Perse à Byzance, Dijon 1998, 38-41.
- Leschhorn 1993 W. Leschhorn, Antike Ären: Zeitrechnung, Politik und Geschichte im Schwarzmeerraum und in Kleinasien nördlich des Tauros (Historia-Einzelschriften, Band 81), Stuttgart 1993.
- Liebenam 1900 W. Liebenam, Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche, Leipzig 1900.
- Ling – Hall 1981 R. Ling – A. Hall, Building Mk1 at Oenoanda, AS 31, 1981, 31-53.
- Livrea 1998 E. Livrea, Sull'iscrizione teosofica di Enoanda, ZPE 122, 1998, 90-96.
- Lockwood 2011 S. E. Lockwood, Ayaş Mevkii/İslamlar in the Elmalı basin, Turkey. A multi-period sepulchral site in Northern Lycia, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Cincinnati, Cincinnati 2011.
- Long 1987 Ch. R. Long, The Twelve Gods of Greece and Rome, Leiden-New York-København-Köln 1987.
- LSJ H. G. Liddell – R. Scott, A Greek-English Lexicon. Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones. With the assistance of Roderick McKenzie, Oxford 1940.
- Macridy 1904 Th. Macridy, A Travers les Nécropoles Sidoniennes, Revue Biblioque (1892-1940), Nouvelle Série, vol. 1, No. 4 (Octobre 1904), 547-572.
- Macro 1980 A. D. Macro, The Cities of Asia Minor under the Roman Imperium, ANRW 2, 1980, 658-697.
- Magie 1950 D. Magie, Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third

- Century After Christ I-II, Princeton 1950.
- Magie 1953 D. Magie, Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins, *AJA* 57/3, 1953, 163-187.
- MAMA Monumenta Asiae Minoris Antiqua.
- Machatschek 1967 A. Machatschek, Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien, *Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris* Nr. 2, Viyana 1967.
- Marek 1993 Ch. Marek, Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia, *Istanbuler Forschungen* 39, Tübingen 1993
- Marek 1995 Ch. Marek, Der Lykische Bund, Rhodos, Kos und Mithridates: Basis mit Ehreninschrift für Krinolaos, Sohn des Artapates, von Patara, *Likya* 2, 1995, 9-21.
- Marek 2010 Ch. Marek, *Geschichte Kleinasiens in der Antike*, Münih 2010.
- Marek 2015 C. Marek, Zum Charakter der Hekatomnidenherrschaft im Kleinasien des 4. Jhs. V. Chr., *şurada*: E. Winter – K. Zimmermann (ed.), *Zwischen Satrapen und Dynasten. Kleinasien im 4. Jahrhundert v. Chr. (AMS 76)*, Bonn 2015, 1-20.
- Marksteiner 2012 T. Marksteiner, Die Siedlungsgeschichte der ostlykischen Polis Limyra. Ein wissenschaftlicher Essay, *şurada*: M. Seyer (ed.), *40 Jahre Grabung Limyra. Akten des Internationalen Symposiums Wien, 3.-5. Dezember 2009 (Forschungen in Limyra 6)*, Viyana 2012, 199-209.
- Marshall 1976 A. J. Marshall, The Date of Q. Mucius Scaevola's Governorship of Asia, *Athenaeum* LIV, 1976, 117-130.
- Martin 1995 T. R. Martin, Coins, mints and the polis, *şurada*: M. H. Hansen (ed.), *Sources for the Ancient Greek City-State (Acts of the Copenhagen Polis Centre 2)*, Kopenhag 1995, 257-291.
- Masson 1984 O. Masson, En marge de Herodote: les Bacades et les Cabaleens, *Museum Helveticum* 41, 139-145
- Matzke 1997 M. Matzke, Lykische und nicht-lykische Münzen, *Numismatisches Nachrichtenblatt* 46, 1997, 251-259.

- Mauri 1916 A. Maiuri, Nuove iscrizioni greche dalle Sporadi meridionali, ASAA 2, 1916, 133-179.
- McNicoll 1997 A. W. McNicoll, Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates, Oxford 1997.
- Melchert 2004 H. C. Melchert, Dictionary of Lycian Language, New York 2004.
- Mellaart 1954 J. Mellaart, Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey, AS 4, 1954, 175-240.
- Mellink 1964 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1963, AJA 68/3, 1964, 269-278.
- Mellink 1965 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1964, AJA 69/3, 1965, 241-251.
- Mellink 1966 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1965, AJA 70/3, 1966, 245-257.
- Mellink 1967 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1966, AJA 71/3, 1967, 251-267.
- Mellink 1968 M. J. Mellink – J. L. Angel, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1967, AJA 72/3, 1968, 243-263.
- Mellink 1969 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968, AJA 73/3, 1969, 319-331.
- Mellink 1970 M. J. Mellink – J. L. Angel, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1969, AJA 74/3, 1970, 245-259.
- Mellink 1971 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1970, AJA 75/3, 1971, 245-55.
- Mellink 1972 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1971, AJA 76/3, 1972, 257-269.
- Mellink 1973 M. J. Mellink – J. L. Angel, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1972, AJA 77/3, 1973, 293-307.
- Mellink 1974 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1973, AJA 78/4, 1974, 351-359.
- Mellink 1975 M. J. Mellink, Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1974, AJA 79/4, 1975, 349-355.
- Mellink 1976a M. J. Mellink, Excavations in the Elmalı Area, Lycia, 1975, AJA 80/4, 1976, 377-384.

- Mellink 1976b M. J. Mellink, Local Phrygian and Greek Traits in Northern Lycia, *Revue Archéologique, Nouvelle Série, Fasc. 1, Études sur les relations entre Grèce et Anatolie offertes à Pierre Demargne*, 1, 1976, 21-34.
- Mellink 1976c M. J. Mellink, The Symbolic Doorway of the Tumulus at Karaburun, Elmali, *Türk Tarih Kurumu* 8/1, 1976, 383-387.
- Mellink 1984 M. J. Mellink, The Prehistoric sequence in Karataş-Semayük, *KST* 6, 103-105.
- Mellink 1985 M. J. Mellink, The Remains of Second Millenium B.C. Habitation at Karataş-Semayük, *KST* 7, 287-291.
- Mellink 1998 M. J. Mellink (ed.), *Kızılbél: An archaic painted tomb chamber in Northern Lycia*, Philadelphia 1998.
- Mendel 1912 G. Mendel, *Catalogue des Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines, Tome Premier*, 1912.
- Meriggi 1980 P. Meriggi, Le declinatione dei nomi propri e dei pronomi in Licio, *Studi micenei ed egeo-anatolici* 22, 1980, 215-274.
- Metzger 1952 H. Metzger, *Catalogue des monuments votifs du Musée d'Adalia*, Paris 1952.
- Michaelidis 1948 G. Michaelidis, Deux statuettes de divinités égyptiennes à inscriptions étrangères, *ASAE* 48, 1948, 619-623.
- Miller 2011 M. Miller, Town and Country in the Satrapies of Western Anatolia. The Archaeology of Empire, *şurada: A. Ivantchik – L. Sümerer – A. Von Kienlin (ed.), Kelainai-Apameia Kibotos. Stadtentwicklung im anatolischen Kontext. Akten des Internationalen Kolloquiums München 2.-4. April 2009, Bordo* 2011, 319-344.
- Milner 1991 N. P. Milner, Victors in the Meleagria and the Balbouran élite, *AS* 41, 1991, 23-62.
- Milner 1998a N. P. Milner, *An Epigraphical Survey of the Kibyra-Olbasa Region Conducted by A. S. Hall (British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 24)*, Londra 1998.
- Milner 1998b N. P. Milner, A Hellenistic Statue Base in the Upper Agora at Oinoanda, *AS* 48, 1998, 113-116.
- Milner 2000 N. P. Milner, Notes and Inscriptions on the Cult of Apollo at

- Oinoanda, AS 50, 2000, 139-149.
- Milner 2004 N. P. Milner, Ancient Inscriptions and Monuments from the territory of Oinoanda, AS 54, 2004, 47-77.
- Milner 2007 N. P. Milner, A Hellenistic Treaty from Boubon, şurada: Schuler 2007b, 157-164.
- Milner 2015 N. P. Milner, A new statue-base for Constantius II and the fourth-century imperial cult at Oinoanda, AS 65, 2015, 181-203.
- Milner 2016 N. P. Milner, Building Roman Lycia: new inscriptions and monuments from the baths and peristyle buildings MI 1 and MI 2 at Oinoanda, AS 66, 2016, 91-124.
- Milner 2019 N. P. Milner, Leader-gods and pro poleos priests: Leto, Apollo, Zeus and the imperial cult at Oinoanda, AS 69, 2019, 133-154.
- Milner – Smith 1994 N. P. Milner – M. F. Smith, New Votive Reliefs from Oinoanda, AS 44, 1994, 65-76.
- Milner – Mitchell 1995 N. P. Milner – S. Mitchell, An Exedra for Demosthenes of Oenoanda and His Relatives, AS 45, 1995, 91-107.
- Milner – Eilers 2006 N. P. Milner – C. F. Eilers, L. Calpurnius Piso, Moles Son of Moles, and Emperor Worship: Statue Bases from the Upper Agora at Oinoanda, AS 56, 2006, 61-76.
- Mitchell 1989 S. Mitchell, Ariassos and Sagalassos 1988, AS 39, 1989, 63-77.
- Mitchell 1993 S. Mitchell, Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, I-II, Oxford 1993.
- Mitchell 1994 S. Mitchell, Three Cities in Pisidia, AS 44, 1994, 129-148.
- Mitchell 1995 S. Mitchell, “Oenoanda and Western Pisidia”, The Year’s Work, British Institute at Ankara, AS 45, 1995, 3-22.
- Mitchell 1996 S. Mitchell, 1994 Yılı Oinoanda ve Batı Pisidia’da Yüzey Araştırmaları, AST 13.2, 1996, 71-80.
- Mitchell 2005 S. Mitchell, The Treaty between Rome and Lycia of 46 BC, şurada: R. Pintaudi (ed.), Papyri Graecae Schøyen (Pschøyen I), Florenz 2005, 163-258 (Papyrologica Florentina 35).
- MJH Mediterranean Journal of Humanities (Akdeniz İnsani Bilim-

- ler Dergisi), 2011-.
- Momigliano et al. 2010 N. Momigliano – B. Aksoy – A. Greaves – T. Hodos, *Çaltılar Yüzey Araştırması 2008-2009*, ANMED 2010-8, 119-123.
- Momigliano et al. 2011a N. Momigliano – A. Greaves – T. Hodos, *Çaltılar Yüzey Araştırması 2010 Çalışmaları. Report on the Çaltılar Survey Project 2010*, ANMED 2011-11, 159-163
- Momigliano et al. 2011b N. Momigliano – B. Aksoy – T. Greaves – T. Hodos, *Settlement History and Material Culture in Southwest Turkey. Report on the 2008–2010 Survey at Çaltılar Höyük (Northern Lycia)*, AS 61, 2011, 61-121.
- Money 1990 D. K. Money, *Lions of the Mountains: The Sarcophagi of Balbura*, AS 40, 1990, 29-54.
- Moretti 1950 L. Moretti, *Una nuova iscrizione da Araxa*, RFIC 28, 1950, 326-350.
- Mørkholm 1964 O. Mørkholm, *The Classification of Lycian Coins before Alexander the Great*, JNG 14, 1964, 65-76.
- Mørkholm – Zahle 1976 O. Mørkholm – J. Zahle, *The coinages of the Lycian dynasts Kheriga, Kherēi and Erbbina: a numismatic and archaeological study*, Acta Archaeologica 47, 1976, 47-90.
- Mørkholm – Neumann 1978 O. Mørkholm – G. Neumann, *Die lykiscen Münzlegenden*, (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, I. Phil.-hist. Kl. 1978/1), Göttingen 1978.
- Mørkholm – Olçay 1971 O. Mørkholm – N. Olçay, *The Coin Hoard from Podalia*, NC VII, 11, 1971, 1-29.
- Müller 1861 K. Müller, *Geographi Graeci Minores, Volumen Secundum*, Paris 1861.
- Naour 1976 Ch. Naour, *Inscriptions et reliefs de Cibyratide et de Cabalide*, ZPE 22, 1978, 109-36
- Naour 1977 Ch. Naour, *Inscriptions de Lycie*, ZPE 24, 1977, 265-290.
- Naour 1978a Ch. Naour, *Tyriaion en Cabalide*, ZPE 29, 1978, 91-114
- Naour 1978b Ch. Naour, *Nouvelles inscriptions de Balbura*, Ancient Society 9, 165-85
- Naour 1980 Ch. Naour, *Tyriaion en Cabalide. Épigraphie et géographie*

- historique, Zutphen 1980.
- Neumann 1979 G. Neumann, Neufunde lykischer Inschriften seit 1901 (Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 135), Viyana 1979.
- Neumann 1996 G. Neumann, Griechische Personennamen in lykischen Texten, şurada: Blakolmer 1996 (I), 145-151.
- Nollé 2009 J. Nollé, Die Taurische Artemis im Tauros: Zeugnisse und Überlegungen zum Artemiskult von Termessos in Pisidien, şurada: O. Tekin (ed.) Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in Memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan, and in Honour of Nezahat Baydur, Istanbul 2009, 275-289.
- OLD P. G. W. Glare (ed.), Oxford Latin Dictionary, Oxford 2012².
- OMS Opera Minora Selecta.
- Onur 2016a F. Onur, Stadiasmus Patarensis'te Yollar, Yerleşimler ve Territoryumlar, şurada: N. Eda Akyürek Şahin – M. Ertan Yıldız – H. Uzunoğlu (edd.), Akron 10, Eskiçağ Yazıları 8 (Akdeniz Üniversitesi – Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını), İstanbul 2016, 73-126.
- Onur 2016b F. Onur, Parerga to the Stadiasmus Patarensis (16): The Roads, Settlements and Territories, Gephyra 13, 2016, 89-118.
- Onur 2016c F. Onur, Parerga to the Stadiasmus Patarensis (17): A Correction to the Course of the Road between Xanthos and Neissa, Gephyra 13, 2016, 212-224.
- Onur 2017 F. Onur, Patara Yol Anıtı Çerçevesinde Kentler, Kırsal ve Yol Ağı, şurada: Antik Dönemde Akdeniz'de Kırsal ve Kent / Rural Settlements and Urban Center in Mediterranean During Antiquity, Sempozyum Bildirileri, Mersin 2017, 282-301.
- Özgen 2006 İ. Özgen, Elmalı Ovası ve Hacimusalar, şurada: K. Dörtlük et al. (edd.), The 3rd International Symposium on Lycia, 7.-10. November 2005, Antalya, Symposion Proceedings, Antalya 2006, 537-556.

- Özgen – Özgen 1988 E. Özgen – İ. Özgen. *Antalva Museum Catalogue* Ministry of Culture, Ankara 1988.
- Özgen – Öztürk 1996 İ. Özgen – J. Öztürk, *The Lydian Treasure: Heritage Recovered*, İstanbul 1996.
- Özgen – Baughan 2016 I. Özgen – E. Baughan, *Hacımusalar Höyük/Choma. A Regional Center in Northern Lycia, from the Early Bronze Age to the Byzantine Era*, şurada: İşkan – Dündar 2016, 318-335.
- Özüdoğru 2016 Ş. Özüdoğru, *Kibyra'nın Roma İmparatorluk Dönemi Bölgesel Yol Ağları*, şurada: Erkan Dündar – Şevket Aktaş – Mustafa Koçak – Serap Erkoç (edd.), *Lykiarkhissa: Havva İşkan'a Armağan / Festschrift für Havva İşkan*, İstanbul 2016, 661-674.
- Pace 1921 B. Pace, *Escursioni in Licia. Carabel. Annuario 3 (1916-1920)*, 1921, 60-71.
- Perrot – Chipez 1892 G. Perrot – C. Chipez, *History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lykia*, Londra-New York 1892.
- Pertusi 1952 A. Pertusi, *Constantino Porfirogenito, De Thematis* (introduzione, testo critico, commento), Citta del Vaticano 1952.
- Petersen – von Luschan 1889 E. Petersen – F. von Luschan, *Reisen in Lykien, Milyas und Kibyris*, Viyana 1889 (Reisen im südwestlichen Kleinasien II).
- Podvin 2012 J. L. Podvin, *Cultes isiaques en Pont et Paphlogonie*, şurada: G. R. Tsetschladze (ed.), *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity: Aspects of Archeology and Ancient History*, Oxford 2012, 207-211.
- Podvin 2013 J. L. Podvin, *Les Cultes isiaques de la Troade à la Bithynie*, şurada: G. R. Tsetschladze et al. (edd.), *The Bosphorus: Gateway between the Ancient West and East (1st Millennium BC–5th Century AD)*, Oxford 2013, 167-172.
- Poetto 1993 M. Poetto, *L'iscrizione luvio-geroglifica di Yalburt. Nuove acquisizioni relative alla geografia dell'Anatolia sud-occidentale*, Pavia 1993.
- Pulak 1988 Ch. Pulak, *The Bronze Age Shipwreck at Uluburun, Turkey: 1985 Campaign*, *AJA* 92/1, 1988, 1-37.

- Pulak 1995 Ch. Pulak, Das Schiffswrack von Uluburun, şurada: In Poseidons Reich. Archäologie unter Wasser, Mainz 1995, 43-58.
- Quass 1993 F. Quass, Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens. Untersuchungen zur politischen und sozialen Entwicklung in hellenistischer und römischer Zeit, Stuttgart 1993.
- Radet 1893 G. Radet, Les Villes de la Pisidie, RA 22, 1893, 185-218.
- Radt 2008 S. Radt, Strabons Geographika. Band 7, Buch IX-XIII: Kommentar, Göttingen 2008.
- Ramsay 1895 W. M. Ramsay, The Cities and Bishoprics of Phrygia, Vol. I, Oxford 1895.
- Ras 1995 M. Ras, Oinoanda in Lycia. The elite and economy in the Roman Empire, Lykia 2, 1995, 22-38.
- RE G. Wissowa (ed.), Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Neue Bearbeitung, 1893-1980.
- Reger 2004 G. Reger, Sympolitēiai in Hellenistic Asia Minor, şurada: S. Colvin (ed.), The Greco-Roman East: Politic, Culture, Society (Yale Classical Studies XXXI), Cambridge 2004.
- Reger 2010 G. Reger, New Inscriptions from Choma in Northern Lykia, I. Statue Base for an Unknown Honorand, şurada: G. Reger – F. X. Ryan – T. Winters (edd.) Studies in Greek Epigraphy and History in Honor of Stephen V. Tracy, Bordeaux: Ausonius Editions 2010, 87-94.
- Reitzenstein 2011 D. Reitzenstein, die lykischen Bundespriester: Repräsentation der kaiserzeitlichen Elite Lykiens, Berlin 2011.
- Rémy 1989 B. Rémy, Les carrières senatoriales dans les provinces romaines d'Anatolie au Haut Empire (31 av. J.-C.-284 après J.-C.). Pont-Bithynie, Galatia, Cappadocia, Lycie-Pamphylie et Cilicie, Paris 1989.
- Reynolds 1982 J. Reynolds, Aphrodisias and Rome: Documents from the Excavation of the Theatre at Aphrodisias Conducted by Professor Kenan T. Erim, together with Some Related Texts, Londra 1982.
- Rickman 1971 G. Rickman, Roman Granaries and Store Buildings, Camb-

- ridge 1971.
- Ritter 1859 C. Ritter, *Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen usw.* 19. Theil: Klein-Asien, Band II, Berlin ²1859.
- Robert 1939 L. Robert, *Hellenica*, OMS II, 1250-1370.
- Robert 1940 L. Robert, *Les Gladiateurs dans l'Orient Grec*, Paris 1940.
- Robert 1946a L. Robert, *Un dieu anatolien: Kakasbos*, *Hellenica* 3, 1946, 38-73.
- Robert 1946b L. Robert, *Una Trinité Lycienne*, *Hellenica* 3, 1946, 75-76.
- Robert 1949 L. Robert, *Divinités d'Anatolie*, *Hellenica* 7, 1949, 50-58.
- Robert 1955 L. Robert, *Villes et Monnaies de Lycie*, *Hellenica* 10, 1955, 188-222.
- Robert 1963 L. Robert, *Noms Indigènes dans l'Asie-Mineure gréco-romaine*, Paris 1963.
- Robert 1971 L. Robert, *Un oracle gravé à Oinoanda*, *CRAI* 1971, 597-619.
- Robert 1983 L. Robert, *Documents d'Asie Mineure*, *BCH* 107, 1983, 497-599.
- Roller 1999 L. E. Roller, *In Search of God the Mother: The Cult of Anatolian Cybele*, Berkeley 1999.
- Roosevelt 2003 C. H. Roosevelt, *Lydian and Persian Period Settlement in Lydia (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Cornell Üniversitesi, Ithaca 2006.
- Roosevelt 2009 C. H. Roosevelt, *Tumulus Survey and Museum Research in Lyd-ia, Western Turkey. Determining Lydian- and Persian-Period Settlement Patterns*, *JFA* 31, 2006, 61–76; ders., *The Archae-ology of Lydia, from Gyges to Alexander*, Cambridge 2009.
- Roosevelt 2012 C. H. Roosevelt, *Iron Age Western Anatolia: The Lydian Empire and Dynastic Lycia*, şurada: D. Potts (ed.), *A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East*. Blackwell Companions to the Ancient World. Malden, MA: Blackwell, vol. 2, 896-913.
- Rose et al. 2007 C. B. Rose – B. Tekkök – R. Körpe, *Granicus River Valley*

- Survey Project, 2004–2005, *Studia Troica* 17, 2007, 65-150.
- Rousset 2010 D. Rousset, *De Lycie en Cabalide. La Convention entre les Lyciens et Termessos pres d'Oinoanda* Genève 2010.
- Rousset 2013 D. Rousset, *La stadiasme de Patara et la géographie historique de la Lycie: itinéraires et routes, localités et cités*, şurada: P. Brun – L. Cavalier – K. Konuk – F. Prost (edd.), *Euploia. La Lycie et la Carie antiques. Actes du colloque de Bordeaux, 5-6-7 novembre 2009*, Bordeaux 2013, 63-75.
- Rückert 2003 B. Rückert, *Zur frühen Keramik aus dem Gebiet von Kyaneai şurada: B. Rückert – F. Kolb (ed.), Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasien in geometrischer und archaischer Zeit. Internationales Kolloquium, Tübingen 24.3.-26.3.1998 (Antiquitas Reihe 3, Bd. 44)*, Bonn 2003, 13-21.
- Rückert 2008 B. Rückert, *Die Keramik aus den Feldforschungen im Yavubergland und den Ausgrabungen auf dem Avşar Tepesi, Lykische Studien 8*, Bonn 2008, 1-104.
- RPC I *Roman Provincial Coinage, Volume I (= Burnett et al. 1992)*.
- Ryder 1993 M. L. Ryder, *The use of goat hair – an introductory historical review*, *Anthropozoologica* 17, 1993, 37-46.
- Samama 2003 E. Samama, *Les Médecins dans le monde grec: Sources épigraphiques sur la naissance d'un corps médical*, Cenevre 2003.
- Samitz 2013 C. Samitz, *Die Einführung der Dekaproten und Eikosaproten in den Städten Kleinasien und Griechenlands*, *Chiron* 43, 2013, 1-6
- Sarıkaya 2018 S. Sarıkaya, *Anadolu'da Persler: Daskyleion Satraplığı*, İstanbul 2018
- Sartre 1995 M. Sartre, *L'Asie Mineure et l'Anatolie, d'Alexandre à Dioclétien (IVe s. Av. J.-C./IIIe s. Ap. J.-C.)*, Paris 1995.
- Savalli-Lestrade 2001 I. Savalli-Lestrade, *Les Attalides et les cités grecques d'Asie Mineure au Ier siècle a.C.*, şurada: A. Bresson – R. Descat (edd.), *Les cités d'Asie Mineure occidentale au Ier siècle a.C.*, Bordo 2001, 77-91.

- Sayce 1914 A. H. Sayce, Pisidian Stelai, *The Classical Review* 28, 1914, 196-197.
- Schindler 1972 F. Schindler, Die Inschriften von Bubon (Nordlykien), *Viyana* 1972.
- Schmaltz 2003 B. Schmaltz, Frühe lokale Ware in Kaunos, şurada: B. Rückert – F. Kolb (ed.), *Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasien in geometrischer und archaischer Zeit. Internationales Kolloquium, Tübingen 24.3-26.3.1998 (Antiquitas Reihe 3, Bd. 44), Bonn 2003*, 37-42.
- Schmaltz 2009 B. Schmaltz, Klassische Leitkultur und karische Provinz? Archäologische Zeugnisse im südlichen Karien, şurada: F. Rumscheid (ed.), *Die Karer und die Anderen. Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin 13.-15. Oktober 2005, Bonn 2009*, 195-205.
- Schmitt 1982a R. Schmitt, Iranische Wörter und Namen im Lykischen, şurada: J. Tischler (ed.), *Serta Indogermanica. Festschrift für G. Neumann zum 60. Geburtstag, Innsbruck, 1982*, 373-388.
- Schmitt 1982b R. Schmitt, Iranische Namen in den indogermanischen Sprachen Kleinasien, şurada: M. Mayrhofer - R. Schmitt (edd.), *Iranisches Personennamenbuch V.4, Viyana 17-28*.
- Schmitt 2003 R. Schmitt, Lyder und Lykier in den achämenidischen Quellen, şurada: M. Giorgeri – M. Salvini – M. C. Tremouille – P. Vannicelli (ed.), *Licia e Lidia prima dell'ellenizzazione. Atti del Convegno Internazionale, Roma 11-12 ottobre 1999, Roma 2003*, 291-300
- Schuler 1998 Chr. Schuler, Ländliche Siedlungen und Gemeinden im hellenistischen und Siedlungen römischen Kleinasien (*Vestigia* 50), *Münih 1998*.
- Schuler 2007a Chr. Schuler, Ein Vertrag zwischen Rom und den Lykiern aus Tybeissos, şurada: Schuler 2007b, 51-79.
- Schuler 2007b Chr. Schuler (ed.), *Griechische Epigraphik in Lykien. Eine Zwischenbilanz (Akten des int. Kolloquiums, München, 24-26. Februar 2005), ETAM 25, Viyana 2007*.

- Schuler 2010a Chr. Schuler, Sympolitien in Lykien und Karien, *şurada*: R. van Bremen – J. M. Carbon (edd.), *Hellenistic Karia (Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia – Oxford, 29 June – 2 July 2006)*, Bordeaux 2010, 393-413.
- Schuler 2010b Chr. Schuler, Priester *πρὸ πόλεως* in Lykien, Eine neue Inschrift aus dem Territorium von Patara, *ZPE* 173, 2010, 69-86.
- Schulte 1994 C. Schulte, Die Grammateis von Ephessos. Schraibamt und Sozialstruktur in einer Provinzhauptstadt des römischen Kaiserreiches, Stuttgart 1994.
- Schultze 1926 V. Schultze, *Altchristliche Städte und Landschaften, II. Kleinasien II*, Gütersloh 1926.
- Schürr 2007 D. Schürr, Formen der Akkulturation in Lykien. Griechisch-lykische Sprachbeziehungen, *şurada*: Schuler 2007b, 27-40.
- Schürr 2010 D. Schürr, Zur Vorgeschichte Lykiens. Städtenamen in hethitischen Quellen, *Klio* 92, 2010, 7-33.
- Schweyer 1993 A.-V. Schweyer, Essai de definition des *χῶραι* de Telmessos et de Myra, *şurada*: *Akten Lykien II*, 39-42.
- Seeck 1901 O. Seeck, Decemprimat und Dekaprotie, *Klio* 1, 1901, 147-187.
- SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum, Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden et al. 1923-.
- Segre 1938 M. Segre, *Iscrizioni di Licia, Clara Rhodos* 9, 1938, 190-207.
- Seiff 1875 J. Seiff, *Reisen in der asiatischen Türkei*. Leipzig 1875.
- Sekunda 1991 N. V. Sekunda, Achaemenid Settlement in Caria, Lycia and Greater Phrygia, *şurada*: A. Kuhrt – H. Sancisi-Weerdenburg (ed.), *Asia Minor and Egypt. Old Cultures in a New Empire. Proceedings of the Groningen 1988 Achaemenid History Workshop*, Leiden 1991, 83-143.
- Sekunda 1995 N. Sekunda, *Seleucid and Ptolemaic Reformed Armies 168-145 BC, Volume 2: The Ptolemaic Army*, Stockport 1995.
- Sevim 1955 M. Sevim, *Lübnan Sedinin Türkiye'deki Tabii Yayılışı ve Ekolojik Şartları*, *Orman Umum Müdürlüğü Yayını* 143/24,

- Ankara 1955.
- Sherwin-White 1976 A. N. Sherwin-White, Rome, Pamphylia and Cilicia, 133-70 B.C., JRS 66, 1976, 1-14.
- Sherwin-White 1984 A. N. Sherwin-White, Roman Foreign Policy in the East 168 B.C. to A.D. 1, Londra 1984.
- Smith 1970a M. F. Smith, Fragments of Diogenes of Oenoanda Discovered and Rediscovered, AJA 74/1, 1970, 51-62.
- Smith 1970b M. F. Smith, Observations on the Text of Diogenes of Oenoanda, Hermathena 110, 1970, 52-78.
- Smith 1971 M. F. Smith, New Fragments of Diogenes of Oinoanda, AJA 75/4, 1971, 357-389.
- Smith 1972 M. F. Smith, Two New Fragments of Diogenes of Oenoanda, JHS 92, 1972, 147-155.
- Smith 1973 M. F. Smith, Recent Archaeological Research in Turkey, "Termessus Minor: an inscription", AS 23, 1973, 13-68.
- Smith 1974a M. F. Smith, Thirteen New Fragments of Diogenes of Oenoanda, Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 117, Viyana 1974.
- Smith 1974b M. F. Smith, Seven New Fragments of Diogenes of Oenoanda, Hermathena 118, 1974, 110-129.
- Smith 1978 M. F. Smith, Fifty-five New Fragments of Diogenes of Oenoanda, AS 28, 1978, 39-92.
- Smith 1979 M. F. Smith, Eight New Fragments of Diogenes of Oinoanda, AS 29, 1979, 69-89.
- Smith 1980 M. F. Smith, Oenoanda and its Philosophical Inscription, şurada: Actes du Colloque sur la Lycie Antique, İstanbul 1980, 73-87.
- Smith 1982 M. F. Smith 1982, Diogenes of Oenoanda, New Fragments 115-121, Prometheus 8, 1982, 193-212.
- Smith 1984 M. F. Smith, Diogenes of Oenoanda, New Fragments 122-124, AS 34, 1984, 43-57.
- Smith 1996 M. F. Smith The Philosophical Inscription of Diogenes of Oinoanda, (Österreichische Akademie der Wissenschaften,

- Ergänzungsbände zu *Tituli Asiae Minoris* 20), Viyana 1996.
- Smith 1997 T. J. Smith, Votive reliefs from Balboura and Its Environs, *AS* 47, 1997, 3-49.
- Smith – Ramsay 1887 H. Smith – W. M. Ramsay, Notes on a Tour in Asia Minor, *JHS* 8, 1887, 216-267.
- Spier 1987 J. Spier, Lycian Coins in the Decadrachm hoard, *Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires, The Ninth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History (a cura di I. Carradice)*, Oxford (*British Archaeological Report* 343), 1987, 29-37.
- Spratt – Forbes 1847 T. Spratt – E. Forbes, *Travels in Lycia. Milyas and the Kibyris, I-II*, Londra 1847.
- Stark 1958a Fr. Stark, Alexander's Path from Caria to Cilicia, Londra 1958.
- Stark 1958b Fr. Stark, Alexander's March from Miletus to Phrygia, *JHS* 78, 1958, 102-120.
- Stark 2002 S. Stark, Nomaden und Sesshafte in Zentralasien: Nomadische Adaptionsstrategien am Fallbeispiel der Alttürken, *şurada: U. Hartmann – A. Luther – M. Schuol (edd.), Grenzüberschreitungen. Formen des Kontakts und Wege des Kulturtransfers zwischen Orient und Okzident im Altertum*, Stuttgart 2002, 363-404.
- Stenton – Coulton 1986 E. C. Stenton – J. J. Coulton, Oinoanda: The Water Supply and Aqueduct, *AS* 36, 1986, 15-59.
- Sterrett 1888 J. R. S. Sterrett, *Epigraphical Journey in Asia Minor*, *Papers of the American School of Classical Studies at Athens* 2, Boston 1888.
- Strobel 2008 K. Strobel, Neues zur Geographie und Geschichte der alten Anatolien. Eine Einföhrung mit Beiträgen zur hethitischen Geographie des westlichen Anatoliens, *şurada: K. Strobel (ed.), New Perspectives on the Historical Geography and Topography of Anatolia in the II and I Millennium BC*, Florence 2008, 9-61
- Svoronos 1903 I. N. Svoronos, *NOMISMATIKH SYΛΛOΓH Δ. II.*

- MAYPOMIXAAH, *Journal International d'Archéologie Numismatique* 6, 1903, 177-268.
- Syme 1995 R. Syme, *Anatolica. Studies in Strabo*, A. Birley (ed.), Oxford 1995.
- Şahin 2001 N. Şahin, *Zeus'un Anadolu Kültleri*, İstanbul 2001.
- Şahin 2010a S. Şahin, *Parerga zum Patarensis (3). Die Inschrift von Köybaşı in Zentrallykien*, *Gephyra* 7, 2010, 137-152.
- Şahin 2014 S. Şahin, *Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae / Likya Eyaleti Roma Yolları (Tarihi İçerik: M. Adak)*, İstanbul 2014.
- Şahin – Adak 2007 S. Şahin – M. Adak, *Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae (Gephyra Monograph 1)*, İstanbul 2007.
- Şare 2010 T. Şare, *An Archaic ivory figurine from a tumulus near Elmali: Cultural hybridization and a new Anatolian Style*, *Hesperia*, 79/1, 2010, 53-78.
- TAM *Tituli Asiae Minoris I-V*, Viyana 1901-1981.
- Takács 2005 S. Takács, *Cult, Dedicators and Dedications of Isis und Sarapis in Lydia and Mysia*, şurada: A. Hoffmann (ed.), *Aegyptische Kulte und ihre Heiligtümer im Osten des Römischen Reiches*, İstanbul 2005, İstanbul 2005, 155-168.
- Takmer – Oktan 2013 B. Takmer – M. Oktan, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis (11): Die lykische Stadt Neisa*, *Gephyra* 10, 2013, 50-93.
- Talloon 2006 P. Talloon, *Pious neighbours: Pisidian religious ties with Lycia. The case of the rider deities*, şurada: III. Likya Sempozyumu, *Sempozyum Bildirileri, Cilt II*, 747-759, Antalya 2006.
- Talloon 2015 P. Talloon, *Cult in Pisidia: Religious Practice in Southwestern Asia Minor from Alexander the Great to the Rise of Christianity*, Turnhout 2015.
- Tek 2006 A. T. Tek, *Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemlerinde Likya'da Basılan Otonom Şehir Sikkeleri*, şurada: III. Likya Sempozyumu: *Sempozyum Bildirileri, Cilt II*, 767-787, Antalya 2006.
- Tietz 2003 W. Tietz, *Der Golf von Fethiye*, Bonn 2003.

- Tiryaki 2006 S. G. Tiryaki, A Preliminary Evaluation of the Spring Cult and Related Structures in Lycia, *Adalya* 9, 2006, 33-52.
- Tiryaki 2015 S. G. Tiryaki, Milyas Araştırmalarına Katkılar: Müğren Tümülüsü Boyalı Mezar Odası / Contributions to Milyas Studies: The Painted Chamber Tomb of the Müğren Tumulus, *Cedrus III*, 2015, 31-50.
- Tiryaki 2016a S. G. Tiryaki, Demir Çağ Milyas Mezarlıkları ve Ölü-Gömme Gelenekleri Üzerine Bir Ön-Değerlendirme, *Adalya* 19, 2016, 51-74.
- Tiryaki 2016b S. G. Tiryaki, The Milyan Tumuli: An Overview of the Current State of Research, şurada: Erkan Dünder – Şevket Aktaş Mustafa Koçak – Serap Erkoç (edd.), *Lykiarkhissa: Havva İşkan'a Armağan / Festschrift für Havva İşkan*, İstanbul 2016, 841-854.
- Tiryaki 2016c S. G. Tiryaki, Milyas Boyalı Mezar Odaları: Kızılbel, Müğren ve Karaburun II / The Painted Tomb Chambers of Milyas: Kızılbel, Müğren and Karaburun II, şurada: Havva İşkan – E. Dünder (edd.), *Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi / From Lukka to Lycia: The Land of Sarpedon and St. Nicholas*, İstanbul 2016, 388-401.
- Tiryaki 2018 S. G. Tiryaki, The Sanctuary with the Relief of the “Twelve Gods” in the Elmalı Highlands: On the Iconography of “Leto, her children, and the Nymphs” in Ancient Southwest Anatolia, *Adalya* 21, 2018, 135-150.
- TL E. Kalinka, *TAM I: Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti*, Viyana 1901.
- Toteva 2007 G. D. Toteva, *Local Cultures of Late Achaemenid Anatolia*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Minnesota, 2017.
- Treadgold 1977 W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford 1977.
- Treuber 1887 O. Treuber, *Geschichte der Lykier*, Stuttgart 1887.
- Tritsch – Dönmez 1953 F. J. Tritsch – A. Dönmez, *Finding a Colossal Head of Apollo and Other Discoveries in the Ancient Lycia*, Illustrated

- Lon-don News 21.03.1953, 448-449.
- Troxell 1982 H. A. Troxell, *The Coinage of the Lycian League*, New York 1982.
- Tuplin 1987 C. Tuplin, *The Administration of the Achaemenid Empire*, şurada: I. Carradice (ed.), *Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires. The ninth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History (BAR International Series 343)*, Oxford 1987, 109-166.
- Ünlüoğlu 2005 B. B. M. Ünlüoğlu, *The Cult of Isis in Asia Minor*, şurada: A. Hoffmann (ed.), *Aegyptische Kulte und ihre Heiligtümer im Osten des Römischen Reiches*, İstanbul 2005, 95-108 (Byzas I).
- Varinlioğlu 1992 E. Varinlioğlu, *The Phrygian Inscriptions from Bayındır*, *Kadmos* 31, 1992, 10-20.
- Varkıvanç 2017 B. Varkıvanç, *Xanthos Excavations of 2016 / 2016 Yılı Ksanthos Kazıları*, *ANMED* 2017-15, 49-55.
- Vassileva 2005 M. Vassileva, *The Belt of the Goddess: Phrygian Tombs versus Greek Sanctuaries*, şurada: *Studia archaeologica universitatis serdicensis. Supplementum IV - Stephanos archaeologicos in honorem professoris Ludmili Getov*, 2005, 91-101.
- Vermeule 1972 C. Vermeule, *Greek Funerary Animals, 450-300 B.C.*, *AJA* 76/1, 1972, 49-59.
- Vitale 2012 M. Vitale, *Kibyra, die Tetrapolis und Murena: eine neue Freiheitsära in Boubon und Kibyra?*, *Chiron* 42, 2012, 551-566.
- von Aulock 1974 H. von Aulock, *Die Münzprägung des Gordians III und der Tranquillina in Lykien*, *IstMitt* 11, 1974.
- Walbank 1979 F. W. Walbank, *A Historical Commentary on Polybius, Volume III: Commentary on Books XIX-XL*, Oxford 1979.
- Walser 2009 A. V. Walser, *Sympolitien und Siedlungsentwicklung*, şurada: M. Zimmermann (ed.), *Stadtbilder im Hellenismus, Die hellenistische Polis als Lebensform 1*, Berlin 2009.
- Warner 1979 J. L. Warner, *The Megaron and Apsidal House in Early*

- Bronze Age Western Anatolia: New Evidence from Karataş, *AJA* 83/2, 1979, 133-147.
- Warner 1994 J. L. Warner, *Elmalı-Karataş II. The Early Bronze Age Village of Karataş*, Bryn Mawr PA 1994.
- Welles 1934 C. B. Welles, *Royal Correspondence in the Hellenistic Period*, New Haven 1934.
- Weinreich 1913 O. Weinreich, *Lykische Zwölfgötter Reliefs. Untersuchungen zur Geschichte des dreizehnten Gottes*, Heidelberg 1913.
- Wiemer 2002 H. U. Wiemer, *Krieg, Handel und Piraterie. Untersuchungen zur Geschichte des hellenistischen Rhodos (Klio Beih. 6)*, Berlin 2002.
- Wilhelm 1912 A. Wilhelm, *Neue Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde II*, Viyana 1912.
- Will 1982 É. Will, *Histoire politique du monde hellénistique (323-30 av. J.C.), II: Des avènements d'Antiochos III et de Philippe V à la fin des Lagides*, Nancy 1982.
- Winter 1996 E. Winter, *Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den römischen Provinzen des kaiserzeitlichen Kleinasien (Asia Minor Studien 20)*, Bonn 1996.
- Woodward – Ormerod 1909-1910 A. M. Woodward – H. A. Ormerod, *A Journey in South-Western Asia Minor*, *ABSA* 16, 1909-1910, 76-136.
- Wörrle 1979 M. Wörrle, *Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens III: Ein hellenistischer Königsbrief aus Telmessos*, *Chiron* 9, 1979, 83-111.
- Wörrle 1988 M. Wörrle, *Stadt und Fest im Kaiserzeitlichen Kleinasien*, Münih 1988.
- Wörrle – Wurster 1997 M. Wörrle – W. Wurster, *Dereköy: Eine befestigte Siedlung im nordwestlichen Lykien und die Reform ihres dörflichen Zeuskultes*, *Chiron* 27, 393-469.
- Yener – Marksteiner 2007 B. Yener – Marksteiner, *Fundkeramik aus Sondage West 3 an der Ringmauer im Westbereich von Xanthos*, *şurada: S. Lemaître (ed.), Céramiques antiques en Lycie (VIIe s.a.C.-VIIe s.p.C.). Les produits et les marchés. Actes de la Table-Ronde de Poitiers (21-22 mars 2003)*, Bordeaux 2007, 77-

- 113.
- Yılmaz – Çevik 1996 H. Yılmaz – N. Çevik, *Tlos* 1994, AST 13.1, 1996, 185-203.
- Zahle 1979 J. Zahle, *Lykische Felsgräber mit Reliefs aus dem 4. Jahrhundert v. Chr. Neue und alte Funde*, JDI 94, 1979, 245-346
- Zahle 1991 J. Zahle, *Achaemenid Influences in Lycia (Coinage, Sculpture, Architecture). Evidence for Political Changes during the 5th century BC*, in: A. Kuhrt – H. Sancisi-Weerdenburg (ed.), *Asia Minor and Egypt. Old Cultures in a New Empire. Proceedings of the Groningen 1988 Achaemenid History Workshop*, Leiden 1991, 145-160.
- Zgusta 1964 L. Zgusta, *Kleinasiatische Personennamen*, Prag 1964.
- Zgusta 1984 L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg 1984.
- Zimmermann 1992a M. Zimmermann, *Untersuchungen zur Historischen Landeskunde Zentrallykiens*, *Antiquitas Reihe I: Abhandlung zur alten Geschichte* 42, Bonn 1992.
- Zimmermann 1992b M. Zimmermann, *Die lykischen Häfen und die Handelswege im östlichen Mittelmeer*, ZPE 92, 1992, 201-217.
- Zimmermann 1993 M. Zimmermann, *Bemerkungen zur rhodischen Vorherrschaft in Lykien (189/88-167 v. Chr.)*, *Klio* 75, 1993, 110-130.
- Zimmermann 1996 M. Zimmermann, *Probus, Carus und die Räuber im Gebiet des pisidischen Termessos*, ZPE 110, 1996, 265-277.
- Zoroğlu 2006 L. Zoroğlu, *Dağlık Kilikya ve Likya'da Ölü Gömme Gelenekleri ve Mezar Mimarisi İlişkileri Üzerinde Bir Deneme, şurada: III. Likya Sempozyumu: Sempozyum Bildirileri*, Cilt II, 917-929, Antalya 2006.
- ZPE *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bonn 1967–.
- Zuiderhoek 2008 A. Zuiderhoek, *Feeding the Citizens. Municipal grain funds and civic benefactors in the Roman East*, şurada: R. Alston – O. M. Van Nijf (edd.), *Feeding the Ancient Greek City*, Leuven 2008, 159-180.
- Zuiderhoek 2009 A. Zuiderhoek, *The Politics of Munificence in the Roman Empire, Citizens, Elite and Benefactors in Asia Minor*, Cambridge University Press, New York 2009.

EK 1-YAZIT KATALOĞU

MİLYAS BÖLGESİ

Komba

IKom1: İplikçioğlu et al. 1992a, 183-184; İplikçioğlu et al. 1992b, 11, no. 1; SEG 41, 1374.

IKom2: TAM II.3, no. 734.

IKom3: Robert 1983, 592; SEG 33, 1174; Frei 1990, 1774, X 2.10.1; 1802, X 1.10.1; 1832, X 6.10.1; Freyer-Schauenburg 1994, 6-7, S7.

IKom4: Freyer-Schauenburg 1994, 24, C11.

IKom5: SEG 17, 686; Freyer-Schauenburg 1994, 10, A1.

IKom6: SEG 17, 687; Freyer-Schauenburg 1994, 13, B2.

IKom7: Petersen – von Luschan 1889, 157, no. 186 (fig. 73); TAM II.3, no. 724.

IKom8: Weinreich 1913, 3; TAM II.3, no. 725; Long 1987, no. 1; Freyer-Schauenburg 1994, V4.

IKom9: Weinreich 1913, 4; TAM II.3, no. 726; Long 1987, no. 2; Freyer-Schauenburg 1994, V5.

IKom10: TAM II.3, no. 727; Freyer-Schauenburg 1994, 15, B6.

IKom11: TAM II.3, no. 728; Freyer-Schauenburg 1994, 25, V1.

IKom12: TAM II.3, no. 729; Freyer-Schauenburg 1994, 5-6, S6.

IKom13: TAM II.3, no. 730; Freyer-Schauenburg 1994, 4, S4.

IKom14: TAM II.3, no. 731; Freyer-Schauenburg 1994, 26, V3.

IKom15: Petersen – von Luschan 1889, 157; TAM II.3, no. 733; Long 1987, no. 3; Freyer-Schauenburg 1994, V6.

IKom16: TAM II.3, no. 733*; Freyer-Schauenburg 1994, 21, C4.

IKom17: SEG 38, 1456; Freyer-Schauenburg 1994, 11, A3.

IKom18: SEG 38, 1457; Freyer-Schauenburg 1994, 21-22, C5.

IKom19: TAM II.3, no. 735.

Khoma

IKh1: Reger 2010, 87-94; SEG 60, 1535.

IKh2: Bean – Harrison 1967, 41, no. 1; Samama 2003, 396, no. 288.

IKh3: İplikçioğlu 2011, 199; SEG 61, 1233.

IKh4: Bean – Harrison 1967, 41, no. 2.

IKh5: Bean – Harrison 1967, 41, no. 3.

IKh6: Bean – Harrison 1967, 42, no. 5.

IKh7: Bean – Harrison 1967, 42, no. 6.

IKh8: Bean – Harrison 1967, 42, no. 7.

IKh9: Bean – Harrison 1967, 44, no. 9.

IKh10: Bean – Harrison 1967, 44, no. 10.

IKh11: Petersen – von Luschan 1889, 176, no. 225.

IKh12: Bean – Harrison 1967, 43, no. 8.

IKh13: Bean – Harrison 1967, 41, no. 4.

IKh14: İplikçioğlu et al. 1991-1994, 7, no. 16.

IKh15: Bean – Harrison 1967, 44, no. 11; French 2014, 71, no. 33.

Soklai

ISok1: İplikçioğlu et al. 1992a, 192; İplikçioğlu et al. 1992b, 23-24, no. 12; SEG 41, 1377.

ISok2: Bean 1971, 28, no. 49.

ISok3: İplikçioğlu et al. 1992a, 189; İplikçioğlu et al. 1992b, 19-20, no. 7; SEG 41, 1376.

ISok4: İplikçioğlu et al. 1992a, 190; İplikçioğlu et al. 1992b, 21-22, no. 9; SEG 41, 1375.

ISok5: Bean 1971, 29-31, no. 52.

ISok6: Bean 1971, 32, no. 55.

ISok7: Bean 1971, 32, no. 56.

ISok8: Bean 1971, 31, no. 53.

ISok9: Bean 1971, 29, no. 50.

ISok10: Bean 1971, 29, no. 51.

ISok11: Petersen – von Luschan 1889, 163, no. 192.

Terponella

ITer1: İplikçioğlu et al. 1992a, 186-187; İplikçioğlu et al. 1992b, 16-17, no. 5; SEG 41, 1365.

ITer2: İplikçioğlu et al. 1992a, 187-188; İplikçioğlu et al. 1992b, 18-19, no. 6; SEG 41, 1364.

Yarangediği

IMil1: İplikçioğlu et al. 1992a, 188; İplikçioğlu et al. 1992b, 26, no. 15; SEG 41, 1366; İplikçioğlu 2002, 132, no. 28.

İslamlar

IMil2: İplikçioğlu et al. 1992a, 189-190; İplikçioğlu et al. 1992b, 20-21, no. 8; SEG 41, 1370.

IMil3: İplikçioğlu et al. 1992a, 190-191; İplikçioğlu et al. 1992b, 22, no. 10; SEG 41, 1371.

IMil4: İplikçioğlu et al. 1992a, 192; İplikçioğlu et al. 1992b, 25-26, no. 14; SEG 41, 1369.

IMil5: İplikçioğlu et al. 1992a, 186; İplikçioğlu et al. 1992b, 14, no. 3; SEG 41, 1372.

Gümüşyaka

IMil6: İplikçioğlu et al. 1992a, 191; İplikçioğlu et al. 1992b, 23, no. 11; SEG 41, 1368.

IMil7: İplikçioğlu et al. 1992a, 191-192; İplikçioğlu et al. 1992b, 24-25, no. 13; SEG 41, 1367.

Gökpınar

IMil8: Bean 1971, 32, no. 58; Robert 1983, 591, dn. 13; SEG 33, 1173.

Semayük

IMil9: Bean 1971, 32, no. 57.

Bozhöyük

IMil10: İplikçioğlu – Schuler 2011, 39-60; SEG 61, 1230.

Akarassos – Isinda Sınırı

IMil11: İplikçioğlu 2011, 199; SEG 61, 1231.

Ördek Beleni

IMil12: SEG 2, 678; Bean 1971, 23-24, no. 40.

IMil13: Bean 1971, 24-25, no. 41.

Kapıkaya

IMil14: CIG III, 4318; Bean 1971, 25-26, no. 42.

Macun

IMil15: Bean 1971, 34, no. 59.

IMil16: İplikçioğlu et al. 1991-1994, 4, no. 9.

IMil17: Bean 1971, 35, no. 62.

IMil18: SEG 6, 770; Robert 1983, 560, dn. 34; SEG 33, 1176.

IMil19: Bean 1971, 34, no. 60.

Hacıyusuflar

IMil20: İplikçioğlu et al. 1991-1994, 5, no. 11.

IMil21: İplikçioğlu et al. 1991-1994, 5, no. 10.

Balcılar

IMil22: İplikçioğlu et al. 1991-1994, 1, no. 1.

Afşar

IMil23: İplikçioğlu et al. 1991-1994, 1-2, no. 3.

Tanabeli

IMil24: İplikçioğlu 2003, 71, no. 1; SEG 53, 1653.

IMil25: İplikçioğlu 2003, 71, no. 2; SEG 53, 1654.

IMil26: İplikçioğlu 2003, 72, no. 3; SEG 53, 1655.

IMil27: İplikçioğlu 2003, 72, no. 4; SEG 53, 1656.

IMil28: İplikçioğlu 2003, 72, no. 5; SEG 53, 1657.

IMil29: İplikçioğlu 2003, 72, no. 6; SEG 53, 1658.

IMil30: İplikçioğlu 2003, 72, no. 7; SEG 53, 1659.

IMil31: İplikçioğlu 2003, 72, no. 8; SEG 53, 1660.

IMil32: İplikçioğlu 2003, 72, no. 9; SEG 53, 1661.

IMil33: İplikçioğlu 2003, 72, no. 10; SEG 53, 1662.

IMil34: İplikçioğlu 2003, 72, no. 11; SEG 53, 1663.

IMil35: İplikçioğlu 2003, 72, no. 12; SEG 53, 1664.

IMil36: İplikçioğlu 2003, 72, no. 13; SEG 53, 1665.

IMil37: İplikçioğlu 2003, 72, no. 14; SEG 53, 1666.

IMil38: İplikçioğlu 2003, 72, no. 15; SEG 53, 1667.

IMil39: İplikçioğlu 2003, 72, no. 16; SEG 53, 1668.

IMil40: İplikçioğlu 2003, 73, no. 17; SEG 53, 1669.

Elmah(?)

IMil41: İplikçioğlu et al. 1991-1994, 6, no. 15.

Yakaçiftlik

IMil42: Pace 1921, 63.

KABALIA BÖLGESİ

Balboura

IBI1: Naour 1978b, 176, no.3; AE 1978, 806; Coulton et al. 1989, 56, no. 4; SEG 28, 1216; 38, 1449.

IBI2: Le Bas – Waddington 1870, 1230; CIG III, 4380k; IGR III, 469; Coulton 2012, 99, no. 11; SEG 62, 1387.

IBI3: Coulton 2012, 101, no. 12; SEG 62, 1386.

IBI4: Coulton 2012, 98, no. 10; SEG 62, 1385.

IBI5: IGR III, 473; Henzen 1852, 181-184; Le Bas – Waddington 1870, no. 1221; Petersen – von Luschan 1889, no. 235; Milner 1991, 42-44 no. 14; SEG 41, 1358; Smith 1997, 48.

IBI6: Heberdey – Kalinka 1897a, 39, no. 53; IGR III, 472 (= 1499); Coulton 2012, 85, no. 2; SEG 62, 1375.

IBI7: IGR III, 470; Heberdey – Kalinka 1897a, 38-39; no. 52; AE 1899, 175.

IBI8: IGR III, 471; Coulton 2012, 95, no. 8; SEG 62, 1380.

IBI9: Henzen 1852, 188-189; Le Bas – Waddington 1870, no. 1222; Petersen –

von Luschan 1889, no. 237; Bean 1956, 141 no. 21; SEG 17, 711; BE 1959, 248 no. 414; Milner 1991, 40-42 no. 13; SEG 41, 1357.

IBI10: IGR III, 476; Spratt – Forbes 1847 (II), 289; CIG III, 4380i; Petersen – von Luschan 1889, no. 241; Le Bas – Waddington 1870, no. 1227; Henzen 1852, 187-188; Naour 1978b, 171 no. 2; AE 1978, 805; SEG 28, 1217; Coulton 2012, 89-93, no. 4; SEG 62, 1377.

IBI11: Coulton et al. 1989, 55 no. 3; SEG 38, 1448; AE 1996, 1502.

IBI12: Coulton et al. 1989, 60-61; no. 6; Milner 1991, 57-60, no. 20; SEG 38, 1451; SEG 41, no. 1359.

IBI13: IGR III, 474; Le Bas – Waddington 1870, no. 1224; Petersen – von Luschan 1889, no. 236; Coulton et al. 1989, 56-60, no. 5; Smith 1997, 48; SEG 38, 1450; 47, no. 1792.

IBI14: Coulton 2012, 96-98, no. 9; SEG 62, 1384.

IBI15: Milner 1991, 54-55, no. 18; SEG 41, 1360.

IBI16: Milner 1991, 55-56, no. 19; SEG 41, 1361.

IBI17: Coulton 2012, 88-89, no. 3; SEG 62, 1376.

IBI18: IGR III, 475; Petersen – von Luschan 1889, no. 240.

IBI19: Hoskyn 1842, no. 10; Henzen 1852, 189-190; CIG III, 4380k2; Le Bas – Wad-

dington 1870, no. 1228; Coulton et al. 1988, 136 no. 8; SEG 38, 1445.

IBI20: IGR III, 465; Le Bas – Waddington 1870, no. 1226.

IBI21: Coulton 2012, 94-95, no. 7; SEG 62, 1379.

IBI22: Coulton 2012, 102, no. 15; SEG 62, 1381.

IBI23: Coulton 2012, 102-103, no. 16; SEG 62, 1382.

IBI24: Petersen – von Luschan 1889, no. 238; Milner 1991, 33, no. 6; SEG 41, 1348.

IBI25: Petersen – von Luschan 1889, no. 239; Milner 1991, 35-36, no. 8; SEG 41, 1350.

IBI26: Henzen 1852, 189; Le Bas – Waddington 1870, no. 1223; Milner 1991, 36-37, no. 9; SEG 41, 1351.

IBI27: Hoskyn 1842, no. 7; CIG III, 4380e; Milner 1991, 27-28, no. 1; SEG 41, 1343.

IBI28: Hoskyn 1842, no. 9; CIG III, 4380h; Milner 1991, 39, no. 11; SEG 41, 1353.

IBI29: Hoskyn 1842, no. 9; CIG III, 4380h; Milner 1991, 29-30, no. 3; SEG 41, 1345.

IBI30: Milner 1991, 31-32, no. 5; SEG 41, 1347.

IBI31: Hoskyn 1842, no. 11; CIG III, 4380g; Milner 1991, 34-35, no. 7; SEG 41, 1349.

IBI32: Milner 1991, 37-38, no. 10; SEG 41, 1352.

IBI33: Hoskyn 1842, no. 8; CIG III, 4380f; Milner 1991, 30-31, no. 4; SEG 41, 1346.

IBI34: Milner 1991, 52-53, no. 17; SEG 41, 1362; Smith 1997, 48.

IBI35: IGR III, 467; Bean 1971, 11 no. 14; Coulton et al. 1989, 53-54 no. 2; Milner 1991, 56; SEG 29, 1437; 38, 1447; 41, 1342; AE 1996, 1501.

IBI36: Coulton 1991, 40, no. 12; SEG 41, 1354.

IBI37: Coulton 1991, 28-29, no. 2; SEG 41, 1344.

IBI38: Naour 1978b, 166-167, no. 1; AE 1978, 804; SEG 28, 1218; SEG 37, 1219.

IBI39: Le Bas – Waddington 1870, 1225; IGR III, 466; Henzen 1852, 185-187; Coulton 2012, 83, no. 1; SEG 62, 1374.

IBI40: Heberdey – Kalinka 1897a, 38, no. 51; IGR III, 468; Milner 1991, 46-47, no. 15; SEG 41, 1355.

IBI41: BE 1959, 248 no. 414; Bean 1956, 141, no. 20; SEG 17, 710; Milner 1991, 49-52, no. 16; SEG 41, 1356.

IBI42: Heberdey – Kalinka 1897a, 38, no. 50; Coulton et al. 1988, 130 no. 7; SEG 38, 1444.

IBI43: Coulton et al. 1989, 49-53, no. 1; Milner 1991, 60; SEG 38, 1446; SEG 41, 1363.

IBI44: Smith 1997, 37, 3a (rölyef için D2); SEG 47, 1795.

IBI45: Smith 1997, 37-38, 3b (rölyef için D3); SEG 47, 1796.

IBI46: Smith 1997, 36, no. 1 (rölyef için D5); SEG 47, 1793.

IBI47: Smith 1997, 36-37, no. 2 (rölyef için D4); SEG 47, 1794.

IBI48: Smith 1997, 38, no. 4 (rölyef için D1); SEG 47, 1797.

IBI49: Heberdey – Kalinka 1897a, 39, no. 54; Coulton 2012, 85, no. 5; SEG 62, 1388.

IBI50: Coulton 2012, 102, no. 14; SEG 62, 1389.

IBI51: Le Bas – Waddington 1870, no. 1229; Henzen 1852, 190; Coulton 2012, 102-103, no. 17; SEG 62, 1390.

IBI52: Naour 1976, 123-128, no. 19; SEG 26, 1413; Coulton 2012, 103-104, no. 18; SEG 62, 1391.

IBI53: Coulton 2012, 104-105, no. 19; SEG 62, 1394.

IBI54: Coulton 2012, 105, no. 20; SEG 62, 1395.

IBI55: Coulton 2012, 94, no. 6; SEG 62, 1378.

IBI56: Coulton 2012, 107, no. 22; SEG 62, 1397.

IBI57: Coulton 2012, 107-109, no. 23; SEG 62, 1398.

IBI58: Coulton 2012, 109-110, no. 24; SEG 62, 1399.

IBI59: Coulton 2012, 112-113, no. 27; SEG 62, 1402.

IBI60: Coulton 2012, 110-111, no. 25; SEG 62, 1400.

IBI61: Coulton 2012, 106, no. 21; SEG 62, 1396.

IBI62: Coulton 2012, 111-112, no. 26; SEG 62, 1401.

IBI63: Coulton 2012, 113, no. 28; SEG 62, 1403.

IBI64: Coulton 2012, 101, no. 13.

IBI65: Hall – Coulton 1990; SEG 40, 1268.

Boğalar

IBI66: Smith 1997, 47, no. 10; SEG 47, 1803.

Bekçiler

IBI67: Smith 1997, 46, no. 9; SEG 47, 1802.

Çobanisa

IBI68: Bean 1971, 12, no. 16.

IBI69: Bean 1971, 13, no. 17.

IBI70: Bean 1971, 13, no. 18.

IBI71: Bean 1971, 13, no. 19.

IBI72: Bean 1971, 14, no. 20.

IBI73: Coulton 2012, 113-114, no. 29; SEG 62, 1404.

Çaltılar

IBI74: Cousin 1900, 338; SEG 26, 1438.

IBI75: Cousin 1900, 337; IGR III, 1502; Smith 1997, 39-43; no. 6; SEG 47, 1799.

IBI76: Cousin 1900, 338; Smith 1997, 43-44; no. 7; SEG 47, 1800.

IBI77: Cousin 1900, 338; Smith 1997, D11.

IBI78: Coulton 2012, 114-115, no. 30; SEG 62, 1405.

Çıvgalar

IBI79: Naour 1976, 131-132, no. 26, SEG 26, 1414.

IBI80: Naour 1980, 116, no. 83.

IBI81: Naour 1980, 116-117, no. 84.

Doğanlar

IBI82: Coulton 2012, 115-116, no. 31; SEG 62, 1406.

Eldirek

IBI83: Coulton 2012, 117, no. 33.

Gölcük

IBI84: Petersen – von Luschan 1889, 171, no. 214; Smith 1997, 47-48, no. 12; SEG 47, 1805.

IBI85: Petersen – von Luschan 1889, 171, no. 215; Cousin 1900, 337.

IBI86: Smith 1997, 47, no. 11; SEG 47, 1804.

Karahasantaşı

IBI87: Coulton 2012, 122-123, no. 39; SEG 62, 1383.

IBI88: Smith 1997, 38-39, no. 5; SEG 47, 1798.

IBI89: Coulton 2012, 123, no. 40; SEG 62, 1409.

Kızılaliler

IBI90: Petersen – von Luschan 1889, 166, no. 193; Naour 1980, 74, no. 31; SEG 48, 1565.

IBI91: Petersen – von Luschan 1889, 166, no. 194; Naour 1980, 74-75, no. 32.

IBI92: Naour 1980, 75-77, no. 33.

Kızılbel-Kozağacı

IBI93: Corsten 2002, 115-116, no. 87 a-h.

Mamatlar

IBI94: Naour 1980, 71-72, no. 29 ve Naour 1980, 42-43, no. 11; French 2014, 51-52, no. 11.

IBI95: Naour 1980, 72-74.

Sögüt

IBI96: Petersen – von Luschan 1889, 172, no. 216; SEG 49, 1900.

IBI97: Bean 1971, 14, no. 21.

IBI98: Bean 1971, 15, no. 23.

IBI99: Bean 1971, 15, no. 23.

IBI100: Bean 1971, 15-16, no. 25.

IBI101: Bean 1971, 15-16, no. 26.

IBI102: Bean 1971, 16, no. 27.

IBI103: Bean 1971, 16, no. 28.

IBI104: Bean 1971, 16, no. 29.

IBI105: Bean 1971, 17, no. 30.

IBI106: Bean 1971, 17, no. 31.

IBI107: Bean 1971, 17-18, no. 32.

IBI108: Bean 1971, 18, no. 33.

IBI109: Milner 1998a, 6, no. 6; SEG 48, 1562.

IBI110: Milner 1998a, 6-7, no. 7; SEG 48, 1563.

IBI111: Milner 1998a, 7, no. 8; SEG 48, 1564.

IBI112: Milner 1998a, 7-8, no. 10; SEG 48, 1566.

IBI113: Bean 1971, 14-15, no. 22.

Tyriaion

- ITy1:** Naour 1976, 133, no. 28; SEG 26, 1440; Naour 1980, 36-37, no. 6.
- ITy2:** Bean 1956, 156, no. 59; SEG 17, 746; Naour 1980, 37-38, no. 7.
- ITy3:** Naour 1976, 135, no. 30; SEG 26, 1443; Naour 1980, 18, no. 2.
- ITy4:** Bean 1956, 155, no. 56; SEG 17, 744; Naour 1976, 135-136, no. 31; SEG 26, 1444; Naour 1980, 91-92, no. 44.
- ITy5:** Heberdey – Kalinka 1897a, 9, no. 29; Bean 1956, 155, no. 58; SEG 17, 745; Naour 1978a, 109, no. 11; SEG 28, 1231; Naour 1980, 20-21, no. 3.
- ITy6:** Naour 1980, 112-113, no. 77; Delemen 1999, 164, no. 285; SEG 49, 1937.
- ITy7:** Naour 1980, 81-82, no. 34.
- ITy8:** Petersen – von Luschan 1889, 174; Naour 1980, 21-22, no. 4.
- ITy9:** Petersen – von Luschan 1889, 174-175, no. 224a-c; Naour 1980, 22-36, no. 5.
- ITy10:** Heberdey – Kalinka 1897a, 10, no. 30; IGR III, 479; Naour 1980, 38-40, no. 8.
- ITy11:** IGR III, 394(= 503); CIG III, 4381b; Naour 1980, 40-41, no. 9.
- ITy12:** Naour 1976, 133-135, no. 29; SEG 26, 1441; Naour 1980, 52-53, no. 13.
- ITy13:** Naour 1978a, 107, no. 8; SEG 28, 1239; Naour 1980, 53-54, no. 14.
- ITy14:** Naour 1978a, 107-108, no. 9; SEG 28, 1240; Naour 1980, 54-55, no. 15.
- ITy15:** Naour 1978a, 109, no. 10; SEG 28, 1241; Naour 1980, 55-56, no. 16.
- ITy16:** Naour 1978a, 114, no. 14; SEG 28, 1243; Naour 1980, 56-57, no. 17.
- ITy17:** Heberdey – Kalinka 1897a, 10, no. 31; Naour 1978a, 97-100, no. 1; SEG 28, 1232; Naour 1980, 58-60, no. 18.
- ITy18:** Naour 1978a, 100-101, no. 2; SEG 28, 1233; Naour 1980, 60-61, no. 19.
- ITy19:** Naour 1978a, 104-105, no. 6; SEG 28, 1237; Naour 1980, 61-62, no. 20.
- ITy20:** Naour 1978a, 101-103, no. 3; SEG 28, 1234; Naour 1980, 62-63, no. 21.
- ITy21:** Naour 1978a, 103, no. 4; SEG 28, 1235; Naour 1980, 63, no. 22.
- ITy22:** Naour 1978a, 103-104, no. 5; SEG 28, 1236; Naour 1980, 63-64, no. 23.
- ITy23:** Naour 1978a, 105-106, no. 7; SEG 28, 1238; Naour 1980, 64-65, no. 24; SEG 41, 1393.
- ITy24:** Bean 1956, 155, no. 57; SEG 17, 747; Naour 1980, 65, no. 25.
- ITy25:** Naour 1978a, 111-113, no. 12; SEG 28, 1242; Naour 1980, 66-67, no. 26.
- ITy26:** Petersen – von Luschan 1889, 173-174, no. 223; Naour 1980, 67-69, no. 27.
- ITy27:** Heberdey – Kalinka 1897a, 9, no. 28; IGR III, 480; Naour 1980, 69-71, no. 28.
- ITy28:** Petersen – von Luschan 1889, 172, no. 219; Naour 1980, 83-85, no. 37.
- ITy29:** Naour 1980, 89-91, no. 43.
- ITy30:** Petersen – von Luschan 1889, 173, no. 221; Naour 1980, 92-93, no. 49.
- ITy31:** Petersen – von Luschan 1889, 173, no. 222; Naour 1980, 94, no. 50.

- ITy32:** Heberdey – Kalinka 1897a, 10, no. 32 a-b; Naour 1980, 94-95, no. 51-52.
- ITy33:** Petersen – von Luschan 1889, 172, no. 218-219; Naour 1980, 96-97, no. 53-54.
- ITy34:** Naour 1980, 98-99, no. 56.
- ITy35:** Bean 1956, 152-153, no. 54; SEG 17, 742; Naour 1980, 102-103, no. 67.
- ITy36:** Naour 1980, 103-106, no. 68.
- ITy37:** Naour 1980, 116, no. 83.
- ITy38:** Naour 1980, 116-117, no. 84.
- ITy39:** Gregory 1997, 33-40.
- ITy40:** Naour 1976, 136, no. 32; SEG 26, 1442.
- ITy41:** Gregory 1997, 33-40; SEG 47, 1821.
- ITy42:** Naour 1978a, 113, no. 13; SEG 28, 1244; Naour 1980, 16-17, no. 1.
- ITy43:** Naour 1978b, 181-182, no. 8; Naour 1980, 41, no. 10; SEG 28, 1228; French 2014, 48-49, no. 17 (A).
- ITy44:** Naour 1980, 43; French 2014, 50-51, no. 17 (C).
- ITy45:** Naour 1978b, 178, no. 4-5; Naour 1980, 43, no. 12; SEG 28, 1229-1230; French 2014, 49-50, no. 17 (B).
- ITy46:** Naour 1980, 43; French 2014, 51, no. 17 (D).
- ITy47:** Bean 1956, 153-155, no. 55; SEG 17, 743; Naour 1980, 108-111, no. 72; SEG 38, 1474.
- Boubon**
- IBb1:** Ekinici 1995, 336; Milner 2007; Horsley 2007, 231-232, no. 334; Kokkinia 2008, 28-29, no. 1; Rousset 2010, 133-135; SEG 57, 1637.
- IBb2:** Kokkinia 2008, 29-30, no. 2.
- IBb3:** Schindler 1972, 65, no. 38; Milner 1998a, 3, no. 1.37; Kokkinia 2008, 30-31, no. 3.
- IBb4:** Schindler 1972, 9-11, no. 1; Milner 1998a, 2, no. 1.17; Kokkinia 2008, 31-32, no. 4.
- IBb5:** Schindler 1972, 11-23, no. 2; Milner 1998a, 2, no. 1.18; Kokkinia 2008, 32-34, no.5.
- IBb6:** Jones 1979, 288-289, no. 1; SEG 27, 915; İnan 1993, 215 ve 218; Milner 1998a, 1, no. 1.1; Kokkinia 2008, 35-36, no. 6.
- IBb7:** İnan 1993, 218; Kokkinia 2008, 36, no. 7.
- IBb8:** Jones 1979, 295-296, no. 13; SEG 27, 917; İnan 1993, 219, no. 1; Kokkinia 2008, 37, no. 8.
- IBb9:** Jones 1979, 290-291, no. 5; SEG 27, 916; İnan 1993, 218-219; Kokkinia 2008, 37-38, no. 9.
- IBb10:** Jones 1979, 291-292, no. 6; SEG 27, 918; İnan 1993, 219-220, no. 2; Kokkinia 2008, 39-40, no. 10.
- IBb11:** İnan 1993, 220-221, no. 3; Kokkinia 2008, 40-41, no. 11.
- IBb12:** İnan 1993, 221-222, no. 4; Kokkinia 2008, 41, no. 12.
- IBb13:** Jones 1979, 292, no. 7; SEG 27, 927; İnan 1993, 222-225, no. 5; Kokkinia 2008, 42-43, no. 13.

- IBb14:** Jones 1979, 293, no. 12; SEG 27, 919; İnan 1993, 225-227, no. 6; Kokkinia 2008, 43-45, no. 14.
- IBb15:** Jones 1979, 292, no. 8; SEG 27, 920; İnan 1993, 227, no. 7; Kokkinia 2008, 45-46, no. 15.
- IBb16:** Jones 1979, 293, no. 11; SEG 27, 921; İnan 1993, 228, no. 8; Kokkinia 2008, 46-47, no. 16.
- IBb17:** Jones 1979, 289-290, no. 2 ve 4; SEG 27, 922; İnan 1993, 229, no. 9; Kokkinia 2008, 47-48, no. 17.
- IBb18:** Jones 1979, 289-290, no. 3; SEG 27, 923; İnan 1993, 230, no. 10; Kokkinia 2008, 48, no. 18.
- IBb19:** Jones 1979, 292, no. 9; SEG 27, 924; İnan 1993, 233-234, no. 14; Kokkinia 2008, 48-49, no. 19.
- IBb20:** Jones 1979, 292-293, no. 10; SEG 27, 925; İnan 1993, 233, no. 13; Kokkinia 2008, 49-50, no. 20.
- IBb21:** İnan 1993, 230-233, no. 12; Kokkinia 2008, 50-51, no. 21.
- IBb22:** Kokkinia 2008, 51-52, no. 22.
- IBb23:** Spratt – Forbes 1847 (II), 288; CIG III, 4380k; Le Bas – Waddigton 1870, 1219; IGR III, 464; Schindler 1972, 39-41, no. 13; Milner 1998a, 2, no. 1.26; Kokkinia 2008, 52-54, no. 23.
- IBb24:** Heberdey – Kalinka 1897a, 40, no. 56; IGR III, 463; Schindler 1972, 41-42, no. 14; Milner 1998a, 2, no. 1.27; Kokkinia 2008, 54-55, no. 24.
- IBb25:** Kokkinia 2008, 56-57, no. 25; SEG 58, 1592.
- IBb26:** SEG 44, 1162; Milner 1998a, 1, no. 1; SEG 48, 1567; SEG 49, 2514; Kokkinia 2008, 57-59, no. 26.
- IBb27:** Schindler 1972, 29-31, no. 6; Milner 1998a, 2, no. 1.19; Kokkinia 2008, 59-63, no. 27.
- IBb28:** Schindler 1972, 36-37, no. 10; Milner 1998a, 2, no. 1.23; Kokkinia 2008, 63-64, no. 28.
- IBb29:** Schindler 1972, 37-38, no. 12; Milner 1998a, 2, no. 1.25; Kokkinia 2008, 64-65, no. 29.
- IBb30:** Schindler 1972, 33-36, no. 9; Milner 1998a, 2, no. 1.22; Kokkinia 2008, 65-66, no. 30.
- IBb31:** Schindler 1972, 32-33, no. 8; Milner 1998a, 2, no. 1.21; Kokkinia 2008, 66-68, no. 31.
- IBb32:** Kokkinia 2008, 68-69, no. 32.
- IBb33:** Heberdey – Kalinka 1897a, 39-40, no. 55; IGR III, 461; Schindler 1972, 42-43, no. 15; Milner 1998a, 2, no. 1.28; Kokkinia 2008, 69-70, no. 33.
- IBb34:** IGR III, 462; Schindler 1972, 43-44, no. 16; Milner 1998a, 2, no. 1.29; Kokkinia 2008, 70, no. 34.
- IBb35:** Schindler 1972, 31-32, no. 7; Milner 1998a, 2, no. 1.20; Kokkinia 2008, 71-72, no. 35.
- IBb36:** Schindler 1972, 37, no. 11; Milner 1998a, 2, no. 1.24; Kokkinia 2008, 72, no. 36.

- IBb37:** Schindler 1972, 59-60, no. 30; Milner 1998a, 3, no. 1.35; Kokkinia 2008, 73, no. 37.
- IBb38:** Heberdey – Kalinka 1897a, 40-41, no. 58; SEG 13, 549; Schindler 1972, 63, no. 35; Milner 1998a, 3, no. 1.36; Kokkinia 2008, 74, no. 38.
- IBb39:** Bean 1956, 140, no. 17; SEG 17, 707; Schindler 1972, 55-57 ve 66, no. 28; Milner 1998a, 3, no. 1.34; Kokkinia 2008, 75-77, no. 39.
- IBb40:** Schindler 1972, 46-48, no. 21; Milner 1998a, 3, no. 1.33; Kokkinia 2008, 77-78, no. 40.
- IBb41:** Schindler 1972, 45-46, no. 18; Milner 1998a, 2, no. 1.31; Kokkinia 2008, 78-79, no. 41.
- IBb42:** Schindler 1972, 46, no. 20; Milner 1998a, 3, no. 1.32; Kokkinia 2008, 79, no. 42.
- IBb43:** Kokkinia 2008, 79-80, no. 43.
- IBb44:** Schindler 1972, 45, no. 17; Milner 1998a, 2, no. 1.30; Kokkinia 2008, 80, no. 44.
- IBb45:** Heberdey – Kalinka 1897a, 41, no. 59; Schindler 1972, 63-64, no. 36; Milner 1998a, 4, no. 2.11; Kokkinia 2008, 80-82, no. 45.
- IBb46:** Schindler 1972, 46, no. 19; Milner 1998a, 3, no. 2.3; SEG 43, 968; Kokkinia 2008, 82, no. 46.
- IBb47:** Schindler 1972, 48-49, no. 22; Milner 1998a, 3, no. 2.4; Kokkinia 2008, 83, no. 47.
- IBb48:** Bean 1956, 140, no. 19; SEG 17, 709; Schindler 1972, 57-58, no. 29; Milner 1998a, 4, no. 2.8; Kokkinia 2008, 83-84, no. 48.
- IBb49:** Kokkinia 2008, 84-85, no. 49.
- IBb50:** Schindler 1972, 49-50, no. 23; Milner 1998a, 4, no. 2.5; Kokkinia 2008, 85-86, no. 50.
- IBb51:** Schindler 1972, 54-55 ve 66, no. 27; Milner 1998a, 4, no. 2.6; Kokkinia 2008, 86, no. 51.
- IBb52:** Schindler 1972, 62, no. 34; Milner 1998a, 4, no. 2.10; Kokkinia 2008, 87, no. 52.
- IBb53:** Bean 1956, 140, no. 18; SEG 17, 708; Schindler 1972, 64, no. 37; Kokkinia 2008, 87, no. 53.
- IBb54:** Kokkinia 2008, 88, no. 54.
- IBb55:** Schindler 1972, 53-54, no. 26; Milner 1998a, 4, no. 2.7; Kokkinia 2008, 88-89, no. 55.
- IBb56:** Schindler 1972, 62, no. 33; Milner 1998a, 4, no. 2.9; Kokkinia 2008, 89, no. 56.
- IBb57:** Schindler 1972, 28, no. 5; Milner 1998a, 3, no. 2.2; Kokkinia 2008, 89-90, no. 57.
- Elmahyurt / Pirnaz**
- IBb58:** Schindler 1972, 61, no. 31; Naour 1977, 279-280, no. 7; SEG 27, 928; Milner 1998a, 4, no. 4.3; Kokkinia 2008, 90-92, no. 58.

IBb59: Schindler 1972, 61-62, no. 32; Milner 1998a, 4, no. 4.4; Kokkinia 2008, 92-93, no. 59.

IBb60: Milner 1998a, 4, no. 4; SEG 48, 1570; Kokkinia 2008, 94, no. 60.

IBb61: Milner 1998a, 4, no. 3; SEG 48, 1569; Kokkinia 2008, 94-95, no. 61.

IBb62: Schindler 1972, 52, no. 25; Milner 1998a, 4, no. 4.2; Kokkinia 2008, 95-96, no. 62.

IBb63: Schindler 1972, 50-52, no. 24; Milner 1998a, 4, no. 4.1; Kokkinia 2008, 96-97, no. 63.

IBb64: Kokkinia 2008, 97, no. 64; SEG 58, 1593.

IBb65: Kokkinia 2008, 97-98, no. 65.

IBb66: Kokkinia 2008, 98-99, no. 66.

IBb67: Kokkinia 2008, 99, no. 67.

IBb68: Kokkinia 2008, 99-100, no. 68.

IBb69: Kokkinia 2008, 100, no. 69.

IBb70: Kokkinia 2008, 101, no. 70.

Kavaklıpınar

IBb71: Schindler 1972, 24-27, no. 3; Milner 1998a, 3, no. 2.1; Kokkinia 2008, 101-104, no. 71.

IBb72: Schindler 1972, 27, no. 4; Milner 1998a, 3, no. 2; SEG 48, 1568; Kokkinia 2008, 104-106, no. 72.

Yeşildere/İbecikdere

IBb73: Kokkinia 2008, 106, no. 73.

IBb74: Kokkinia 2008, 107, no. 74.

IBb75: Kokkinia 2008, 107, no. 75.

IBb76: Naour 1976, 121, no. 13; SEG 26, 1429; Milner 1998a, 4, no. 2.13; Kokkinia 2008, 107-108, no. 76.

Sofular

IBb77: Naour 1976, 114-115, no. 4; SEG 26, 1420; Kokkinia 2008, 108-109, no. 77.

IBb78: Naour 1976, 122, no. 14; SEG 26, 1430; Kokkinia 2008, 109-110, no. 78.

Çameli

IBb79: Naour 1976, 112, no. 1; SEG 26, 1417; Kokkinia 2008, 110-111, no. 79.

IBb80: Naour 1976, 113, no. 2; SEG 26, 1418; Kokkinia 2008, 111, no. 80.

IBb81: Naour 1976, 114, no. 3; SEG 26, 1419; Kokkinia 2008, 111-112, no. 81.

IBb82: Naour 1976, 115, no. 5; SEG 26, 1421; Kokkinia 2008, 112-113, no. 82.

IBb83: Naour 1976, 115-116, no. 6; SEG 26, 1422; SEG 32, 1304; Kokkinia 2008, 113, no. 83.

IBb84: Naour 1976, 116, no. 7; SEG 26, 1423; Kokkinia 2008, 113-114, no. 84.

IBb85: Naour 1976, 116-117, no. 8; SEG 26, 1424; Kokkinia 2008, 114-115, no. 85.

Kuzeybatıdaki Yerleşim (?)

IBb86: Naour 1976, 120-121, no. 12; SEG 26, 1427; Kokkinia 2008, 115, no. 86.

IBb87: Naour 1976, 121; SEG 26, 1428; Kokkinia 2008, 116, no. 87.

Bıçakçı

IBb88: Naour 1976, 117-118, no. 9; SEG 26, 1425; Kokkinia 2008, 116-117, no. 88.

Hekimler

IBb89: Naour 1976, 119-120, no. 11; SEG 26, 1426; Kokkinia 2008, 117-118, no. 89.

IBb90: Naour 1976, 118-119, no. 10; SEG 26, 1416; Kokkinia 2008, 118, no. 90.

Kirazlyayla

IBb91: Naour 1976, 124-126, no. 15; SEG 26, 1415; Kokkinia 2008, 118-119, no. 91.

Dirmil

IBb92: Milner 1998a, 5, no. 5; SEG 48, 1571; Kokkinia 2008, 119-120, no. 92.

IBb93: CIG III, 4380l; Kokkinia 2008, 120-121, no. 93.

IBb94: Bean 1971, 10, no. 9; Kokkinia 2008, 121, no. 94.

IBb95: Bean 1971, 10, no. 10; Kokkinia 2008, 121-122, no. 95.

IBb96: Bean 1971, 10-11, no. 11; Kokkinia 2008, 122, no. 96.

IBb97: Bean 1971, 11, no. 12; Kokkinia 2008, 123, no. 97.

IBb98: Kokkinia 2008, 123-124, no. 98.

IBb99: Robert 1983, 552; Kokkinia 2008, 124, no. 99.

IBb100: Bean 1971, 11, no. 13; Kokkinia 2008, 124-125, no. 100.

IBb101: Robert 1983, 550-552, no. 10; SEG 33, 1172; Kokkinia 2008, 125-126, no. 101.

IBb102: Spratt – Forbes 1847 (II), 289; Le Bas – Waddington 1870, 1220; Robert 1983, 552, dn. 9; Kokkinia 2008, 126, no. 102.

IBb103: Coulton 2012, 116-117, no. 32; SEG 62, 1407.

Oinoanda

IOi1: Milner 1998b, 114; SEG 48, 1719.

IOi2: Eilers – Milner 1995, 73-89; SEG 45, 1816.

IOi3: Milner – Eilers 2006, 68-70, no. 2; SEG 56, 1756.

IOi4: Milner – Eilers 2006, 65-68, no. 1; SEG 56, 1755.

IOi5: Cousin 1900, 343-344, no. 9; IGR III, 1507.

IOi6: Holleaux – Paris 1886, 217, no. 2; IGR III, 486; OGI 558; ILS 8816.

IOi7: Heberdey – Kalinka 1897a, 46, no. 61; IGR III, 492.

IOi8: Holleaux – Paris 1886, 222, no. 4; IGR III, 491; Ertekin 2013, 505-506, no. 4.

IOi9: Holleaux – Paris 1886, 224, no. 6.

IOi10: Holleaux – Paris 1886, 224, no. 7; IGR III, 488; OGI 565.

IOi11: Holleaux – Paris 1886, 226, no. 8; IGR III, 481, 1501; SEG 47, 1818.

IOi12: CIG III, 4380m; IGR III, 497; Hall – Milner 1994, 9-11, no. 1; SEG 44, 1165.

IOi13: CIG III, 4380n; Hall – Milner 1994, 11-13, no. 2; SEG 44, 1166.

IOi14: Holleaux – Paris 1886, 229, no. 9; Hall – Milner 1994, 13-14, no. 3; SEG 44, 1167.

IOi15: Holleaux – Paris 1886, 231, no. 10; Hall – Milner 14-15, no. 4; SEG 44, 1168.

IOi16: Holleaux – Paris 1886, 231, no. 11; SEG 20, 52; Hall 1979, 161-162, no. 4;

- SEG 29, 1440; Hall – Milner 1994, 15, no. 5; SEG 44, 1169.
- IOi17:** Holleaux – Paris 1886, 232, no. 12; Hall – Miner 1994, 15-17, no. 6; SEG 44, 1170.
- IOi18:** Holleaux – Paris 1886, 233, no. 13; Hall – Milner 1994, 17-18, no. 7; SEG 44, 1171.
- IOi19:** Cousin 1900, 343, no. 7; Hall – Milner 1994, 18-19, no. 9; SEG 44, 1173.
- IOi20:** Heberdey – Kalinka 1897a, 49, no. 65; SEG 38, 1463; Hall – Milner 1994, no. 10; SEG 44, 1174.
- IOi21:** Hall – Milner 1994, 19 – 20, no. 11; SEG 44, 1175.
- IOi22:** Hall – Milner 1994, 20-21, no. 12; SEG 44, 1176.
- IOi23:** Hall – Milner 1994, 21, no. 13; SEG 44, 1177.
- IOi24:** Hall – Milner 1994, 21-22, no. 14; SEG 44, 1178; Milner 2016, 103-104, no. 6.
- IOi25:** Hall – Milner 1994, 22-23, no. 15; SEG 44, 1179; Milner 2016, 104-105, no. 7.
- IOi26:** Hall – Milner 1994, 23, no. 16; SEG 44, 1180.
- IOi27:** Hall – Milner 1994, 23, no. 17; SEG 44, 1181; Coulton 2012, 106; SEG 62, 1477.
- IOi28:** Hall – Milner 1994, 23-26, no. 18a-b; SEG 44, 1182; SEG 50, 1354; 53 1689.
- IOi29:** Cousin 1900, 344, no. 10; Hall – Milner 1994, 30-31, no. 19; SEG 44, 1183.
- IOi30:** Cousin 1900, 345, no. 11; Hall – Milner 1994, 31, no. 20; SEG 44, 1184.
- IOi31:** Heberdey – Kalinka 1897a, 47, no. 62; IGR III, 487; Hall – Milner 1994, 32, no. 21; SEG 44, 1185; Milner – Mitchell 1995, 94-97, no. 1; SEG 45, 1819.
- IOi32:** Holleaux – Paris 1886, 219, no. 3; IGR III, 489; OGI 566; Hall – Milner 1994, 32-34, no. 22; SEG 44, 1186.
- IOi33:** Cousin 1900, 338, no. 1; Hall – Milner 1994, 34-35, no. 23; SEG 44, 1187
- IOi34:** Ling – Hall 1981, 52 (a); SEG 31, 1291; Hall – Milner 1994, 35, no. 24; SEG 44, 1188.
- IOi35:** Ling – Hall 1981, 52 (b); SEG 31, 1292; Hall – Milner 1994, 35, no. 25; SEG 44, 1189.
- IOi36:** Ling – Hall 1981, 53 (c); SEG 31, 1293; Hall – Milner 1994, 35-36, no. 26; SEG 44, 1190.
- IOi37:** Heberdey – Kalinka 1897a, 50, no. 67; Hall – Milner 1994, 36-37, no. 27; SEG 44, 1191.
- IOi38:** Hall – Milner 1994, 37, no. 28; SEG 44, 1192.
- IOi39:** Heberdey – Kalinka 1897a, 50, no. 66; IGR III, 499; Hall – Milner 1994, 38, no. 29; SEG 44, 1193.
- IOi40:** Heberdey – Kalinka 1897a, 49, no. 64; Hall 1979, 161, no. 1; Hall – Milner 1994, 38, no. 30; SEG 44, 1194.
- IOi41:** Hall 1979, 161, no. 2; SEG 29, 1439; Hall – Milner 1994, 39, no. 31; SEG 44, 1195.

- IOi42:** Hall 1979, 161, no. 3; SEG 29, 1441; Hall – Milner 1994, 39 – 40, no. 32; SEG 44, 1196.
- IOi43:** Milner 2011, 153; SEG 61, 1238.
- IOi44:** Hall – Milner 1994, 40 – 41, no. 33; SEG 44, 1197.
- IOi45:** Petersen – von Luschan 1889, 179 – 180, no. 229; Hall 1979, 163, no. 7; SEG 29, 1442; Hall – Milner 1994, 41, no. 34; SEG 44, 1198.
- IOi46:** Holleaux – Paris 1886, 222, no. 5; IGR III, 490; Hall – Milner 1994, 41 – 42, no. 35; SEG 44, 1199.
- IOi47:** Hall – Milner 1994, 42 – 43, no. 36; SEG 44, 1200.
- IOi48:** Heberdey Kalinka 1897a, 50, no. 68; Hall – Milner 1994, 43, no. 37; SEG 44, 1201.
- IOi49:** Milner – Mitchell 1995, 97, no. 2; SEG 45, 1820.
- IOi50:** Milner – Mitchell 1995, 97-98, no. 3; SEG 45, 1821.
- IOi51:** Milner – Mitchell 1995, 98, no. 4; SEG 45, 1822.
- IOi52:** Milner – Mitchell 1995, 98, no. 5; SEG 45, 1823.
- IOi53:** Hall 1984, 27-35; SEG 34, 1312; SEG 39, 1411; SEG 41, 1384; SEG 45, 1817.
- IOi54:** Cousin 1900, 341, no. 3; IGR III, 1505.
- IOi55:** Cousin 1900, 341 – 342, no. 4.
- IOi56:** Petersen – von Luschan 1889, 179, no. 226; IGR III, 495.
- IOi57:** Heberdey – Kalinka 1897, 48, no. 63; IGR III, 493.
- IOi58:** Milner 2016, 101, no. 3.
- IOi59:** Petersen – von Luschan 1889, 180, no. 230; OGIS 555, IGR III, 482; SEG 38, 1464.
- IOi60:** Milner – Eilers 2006, 70-72, no. 3; SEG 56, 1757.
- IOi61:** Cousin 1900, 343, no. 8; IGR III, 1504.
- IOi62:** IGR III, 483.
- IOi63:** Milner – Eilers 2006, 73 – 74, no. 5; SEG 56, 1759.
- IOi64:** Ling – Hall 1981, 50; SEG 31, 1294; SEG 38, 1465.
- IOi65:** Petersen – von Luschan 1889, 180, no. 233; IGR III, 485.
- IOi66:** Heberdey – Kalinka 1897a, 51, no. 70; IGR III, 484; Hall 1979, 163, no. 5; SEG 29, 1443; Coulton 1986b, 76-83; SEG 36, 1213; SEG 38, 1460.
- IOi67:** Milner 2015, 181-203.
- IOi68:** Milner 2016, 95-99, no. 1.
- IOi69:** Milner – Eilers 2006, 72-73, no. 4; SEG 56, 1758.
- IOi70:** Heberdey – Kalinka 1897a, 51, no. 70; Hall 1979, 163, no. 5.
- IOi71:** SEG 59, 1566.
- IOi72:** Holleaux – Paris 1886, 216, no. 1.
- IOi73:** Hall 1977, 194, no. 2; SEG 27, 930.
- IOi74:** Hall 1977, 195-197, no. 3; SEG 27, 931.
- IOi75:** Hall 1977, 197, no. 4; SEG 27, 932.
- IOi76:** Cousin 1900, 341 – 342, no. 5.

- IOi77:** Heberdey – Kalinka 1897a, 41, no. 60; IGR III, 500; SEG 46, 1709.
- IOi78:** Heberdey – Kalinka 1897a, 53, no. 75.
- IOi79:** Bean 1956, 142 – 143, no. 23; SEG 17, 713; Delemen 1999, 134, no. 147.
- IOi80:** Bean 1956, 142, no. 22; SEG 17, 712; Delemen 1999, 118-119, no. 92.
- IOi81:** Delemen 1999, 99-100, no. 30.
- IOi82:** Delemen 1999, 114-115, no. 80.
- IOi83:** Delemen 1999, 115, no. 82.
- IOi84:** Delemen 1999, 116, no. 83.
- IOi85:** Delemen 1999, 117, no. 88.
- IOi86:** Delemen 1999, 116, no. 90.
- IOi87:** Delemen 1999, 118, no. 91.
- IOi88:** Delemen 1999, 119, no. 93.
- IOi89:** Delemen 1999, 119, no. 94.
- IOi90:** Delemen 1999, 120, no. 95.
- IOi91:** Delemen 1999, 133, no. 144.
- IOi92:** Delemen 1999, 133, no. 145.
- IOi93:** Delemen 1999, 133-134, no. 146.
- IOi94:** Delemen 1999, 144, no. 186.
- IOi95:** Delemen 1999, 145, no. 187.
- IOi96:** Cousin 1900, 337; IGR III, 1502; SEG 38, 1466.
- IOi97:** Cousin 1900, 342, no. 6; Hall – Milner 1994, 18, no. 8; SEG 44, 1172.
- IOi98:** Petersen – von Luschan 1889, 180, no. 232; Milner 2019, 150, no. 4.
- IOi99:** Milner 2000, 139-145; SEG 50, 1354 bis.
- IOi100:** Milner 2019, no. 2.
- IOi101:** Milner 2000, 145-146, no. 2; SEG 50, 1352 bis.
- IOi102:** Bean 1971, 20-22, no. 37; Robert 1971, 597-619; SEG 27, 933; Hall 1978, 263-268; Livrea 1998, 90-96; SEG 48, 1720; SEG 53, 1691.
- IOi103:** Hall 1977, 193-194, no. 1; SEG 27, 935.
- IOi104:** Heberdey – Kalinka 1897a, 53-54, no. 76.
- IOi105:** Heberdey – Kalinka 1897a, 54, no. 77.
- IOi106:** Milner – Smith 1994, 65-67, no. 1; SEG 44, 1202.
- IOi107:** Milner – Smith 1994, 67-70, no. 2; SEG 44, 1203.
- IOi108:** Milner – Smith 1994, 70-75, no. 4; SEG 44, 1204.
- IOi109:** Bean 1971, 18, no. 35.
- IOi110:** Heberdey – Kalinka 1897a, 54, no. 79; SEG 49, 1929.
- IOi111:** CIG III, 4380p; SEG 38, 1467.
- IOi112:** Holleaux – Paris 1886, 234, no. 14.
- IOi113:** Milner 2019, no. 1.
- IOi114:** Milner 2019, no. 3.
- IOi115:** Heberdey – Kalinka 1897a, 52, no. 72; Hall 1979, 163, no. 6; SEG 29, 1513.
- IOi116:** Petersen – von Luschan 1889, 183, no. 234.
- IOi117:** Petersen – von Luschan 1889, 179, no. 228; IGR III, 494.
- IOi118:** Petersen – von Luschan 1889, 179, no. 227; IGR III, 496.

IOi119: Heberdey – Kalinka 1897a, 54, no. 78.

IOi120: Heberdey – Kalinka 1897a, 52, no. 71.

IOi121: Heberdey – Kalinka 1897a, 52, no. 73.

IOi122: Heberdey – Kalinka 1897a, 53, no. 74.

IOi123: IGR III, 501.

IOi124: Milner 2004, 70, no. 31; SEG 54, 1415.

IOi125: Petersen – von Luschan 1889, 180, no. 231.

Çukurceylan

IOi126: Cousin 1900, 341, no. 2; Robert 1928, 416; SEG 6, 747; IGR III, 1506; Milner 2004, 47-52, no. 1; SEG 54, 1417.

IOi127: Milner 2004, 52, no. 2; SEG 54, 1418.

IOi128: Milner 2004, 53, no. 4; SEG 54, 1419.

Ceylan

IOi129: Milner 2004, 61, no. 24; SEG 54, 1416.

Kemerarası

IOi130: Wörrle 1988; SEG 38, 1462; 41, 1385; 44, 1164; 46, 1708

IOi131: Rousset 2010, 153-154, no.7; SEG 57, 1668.

IOi132: Rousset 2010, 154-155, no. 8; SEG 60, 1545.

Girdev

IOi133: Milner 2004, 72-73, no. 34; SEG 54, 1420.

IOi134: Milner 2004, 74, no. 35; SEG 54, 1421.

IOi135: Milner 2004, 74-75, no. 36; SEG 54, 1422.

IOi136: Petersen – von Luschan 1889, 159, no. 187; IGR III, 571

IOi137: Petersen – von Luschan 1889, 160, no. 190.

IOi138: Petersen – von Luschan 1889, 160, no. 189.

IOi139: Petersen – von Luschan 1889, 159, no. 188.

IOi140: Bean 1956, 143, no. 24; SEG 17, 714.

Seki

IOi141: Milner 2004, 68-69, no. 29; SEG 54, 1424.

IOi142: Milner 2004, 69-70, no. 30; SEG 54, 1425.

IOi143: Rousset 2010, 159-160, no. 12; SEG 60, 1559.

IOi144: Milner – Mitchell 1995, 101, dipnot 39; SEG 45, 1824; Milner 2004, 65, no. 26; SEG 54, 1423.

IOi145: Robert 1983, 553-556; SEG 33, 1180.

IOi146: Rousset 2010, 159, no. 11; SEG 60, 1543 (=1558).

IOi147: Robert 1946, 50, no. 21; Delemen 1999, 97, no. 24.

- IOi148:** Delemen 1999, 98, no. 25.
IOi149: Delemen 1999, 98, no. 26.
IOi150: Delemen 1999, 98-99, no. 27.
IOi151: Delemen 1999, 99, no. 28.
IOi152: Robert 1946, 50, no. 20; Delemen 1999, 99, no. 29.
IOi153: Delemen 1999, 116, no. 84.
IOi154: Delemen 1999, 116, no. 85.
IOi155: Delemen 1999, 127, no. 125.
IOi156: Delemen 1999, 131-132, no. 140.
IOi157: Delemen 1999, 132, no. 141.
IOi158: Delemen 1999, 132, no. 142.
IOi159: Delemen 1999, 132-133, no. 143.
IOi160: SEG 33, 1179; SEG 38, 1461; Rousset 2010, 161-162, no. 13; SEG 60, 1560.
IOi161: Rousset 2010, 162-166, no. 14; SEG 60, 1561.

Gökben

- IOi162:** Bean 1971, 12, no. 15; Coulton 2012, 117-118, no. 34; SEG 62, 1392.
IOi163: Coulton 2012, 118-120, no. 35; SEG 62, 1408.
IOi164: Coulton 2012, 120, no. 36; SEG 62, 1478.
IOi165: Coulton 2012, 120-121, no. 37; SEG 62, 1479.
IOi166: Coulton 2012, 121-122, no. 38; SEG 62, 1480.

Dont

- IOi167:** Heberdey – Kalinka 1897a, 41; SEG 31, 1295; SEG 36, 1210 (=1467);

(Milner 2004, 56-57, no. 12); French 2014, 54-55, no. 20.

- IOi168:** TAM II.2, no. 713.
IOi169: TAM II.2, no. 714.
IOi170: TAM II.2, no. 715.
IOi171: TAM II.2, no. 716.
IOi172: Rousset 2010, 156, no. 9; SEG 60, 1546.
IOi173: Rousset 2010, 156-158, no. 10; SEG 60, 1547.
IOi174: TAM II.2, no. 717.

Yuva

- IOi175:** İplikçioğlu et al. 1991 – 1994, 2, no. 4.
IOi176: Bean 1971, 23, no. 39.
IOi177: CIG III, 4380o.

Kayabaşı

- IOi178:** Smith 1997, 44-46, no. 8; SEG 47, 1801.
IOi179: Coulton 2012, 123-124, no. 41; SEG 62, 1393.

Sinanbucağı (Elbessos)

- IOi180:** İplikçioğlu et al. 1996, 2, no. 3.

Orpenna (Güğü/Yapraklı)

- IOr1:** SEG 2, 680; Bean 1971, 26, no. 43.
IOr2: SEG 2, 681; Bean 1971, 26, no. 44.
IOr3: Bean 1971, 26-27, no. 45.
IOr4: Bean 1971, 27 – 28, no. 48.
IOr5: İplikçioğlu et al. 1991 – 1994, 3-4, no. 7.
IOr6: İplikçioğlu et al. 1991 – 1994, 3, no. 6.

IOr7: SEG 2, 682.

IOr8: Bean 1971, 27, no. 46; SEG 2, 684.

IOr9: Bean 1971, 27, no. 47.

IOr10: SEG 2, 683.

IOr11: SEG 2, 679.

IOr12: SEG 2, 685.

ΕΚ 2-ΣΑΗΙΣ ΙΝΔΕΚΣΙ

Ἄβα	Αρμαστα
Ἄβας	Αρμοασις
Ἄββαίτης	Αρμονανις
Ἄγοράστη	Αρσιμ[
Ἄγόραστος	Αρτειμας
Ἄθηναγόρας	Αρτειμις
Ἄθηνόδωρος	Αρτεμ[
Ἄκίλα	Αρτεμανης
Ἄλος	Ἄρτεμᾶς
Ἄλικρης	Ἄρτεμεις
Ἄματα	Ἄρτεμῆς
Ἄμη	Αρτειμις
Ἄμμία	Ἄρτεμισία
Ἄμ(μ)ιανή (?)	Ἄρτέμιον
Ἄνδρῆς	Ἄρτέμων
Ἄνδρόβιος	Ἄρτίμας
Ἄντώνιος	Αρτιμης
Ἀπολλόδωρος	Αρτιμοπλης
Ἄπολλώνιος	Αρτιμος
Ἄπολώνις	Αρτιμουκας
Ἄράκιος	Αρτιμουμεικους (?)
Αραπιας	Ἄρχέλαος
Ἄρατοφάνης	Ἄσσύρις
Αργογομις	Ἄττας
Αργναμμις	Αττατης
Αργυλαμις	Ἄττης
Αρδαμωας	Αυδαιμις
Ἄριστενέτη	Ἄφίας
Ἄριστος	Ἄφροδισίη
Αρλοσης	Ἄφροδισεία
Αρμαζους	Ἄχιλλεύς
Αρμανανις	Βασιλεανός

Βίας	Ἐλεύθερος
Βίλη	Ἐλιξ
Βορέας	Ἐνας
Γάιος	Ἐπαίνετος (?)
Γάλατος	Ἐπαφρᾶς
Γβαιμος	Ἐπαφρόδιτος
Γελάσιος	Ἐπίχαρις
Γῆ	Ἐρένιος
Γης	Εριδαιος
Γιδλασις	Ερμαιοκτης
Γίλλος	Ἐρμαῖος
Γνώμη	Ἐρμᾶς
Γοργονίς	Ερμαστα
Γουκ[Ἐρμείας
Γράτη	Ἐρμῆς
Γρᾶτος	Ἐρμόλαος
Δαϊκράτης	Ερμολησις
Δαμιανός	Ερμολησιος
Δάφνος	Ἐρμων
Δεξύβιος	Εὐαγάπητος
Δηιοταριανός	Εὐανθος
Δηιοτηριανος	Εὐδωρος
Δημήτριος	Εὐτυχίδης (?)
Δίδυμος	Εὐτυχος
Διογένης	Ἐφεσος
Διόγνητος	Ζήνων
Διόδωρος	Ζωῖλος
Διονύσιος	Ζωσίμης
Δομετία	Ηετος
Δοῦλος	Ηλαις
Εβεγοριος	Ἡρακλέων
Ἐβενος	Ἡρακλήτιος
Ειας	Ἡρακλής
Εἰρηναῖος	Θοαντιανός
Ἐλέγχιος	Θόας
Ἐλένη	Ἰάσων

Ίερεία	Κέλων
Ίέρων	Κενδαιβης
Ίκέσιος	Κενδηβης
Ίλαρος	Κενδουργις
Ινδαλας	Κενμηβης
Ινμους	Κεραΐας
Ίουέντιος	Κερδαλος
Ίουλία	Κερέας
Ίουλιανός	Κερελλαιος
Ίούλιος	Κερμολασιας
Ιπιτος	Κιδιος
Ίσικράτης	Κιζος
Ισβουρος	Κιλλαερας
Ίχνευτής	Κιλλαηρας
Καδαας	Κινδαιος
Καδαουας	Κλαύδιος
Καδερλας	Κλέαρχος
Κάθων	Κλεομισπης
Καιδως	Κλεομσπης
Καικίλιος	Κλεονισπης
Καλανδίων	Κλέπτος
Κάλλιππος	Κλέων
Καλλικλῆς	Κλήμης
Καλλίστη	Κλονισπης
Καλλιστής	Κοβαμις
Καματος	Κοδικος
Καμοτος	Κοδλαπιμις
Καννις	Κοζαρας
Κάνωπος	Κόϊντος
Καπιλλας	Κολικος
Κάρμων	Κολοβας
Καρταπονως	Κόμων
Κάσιος	Κομωτις
Κάστωρ	Κορλας
Κβαμις	Κορλασνι
Κειρμηλος	Κορνηλία

Κορνήλιος	Μάρκιος
Κορνος	Μας
Κορνους	Μασας
Κοροβανσας	Μασης
Κορραυας	Μεις
Κότης	Μείλων
Κουλασις	Μελέαγρος
Κουρνους	Μεμανος
Κράτερος	Μεμισκος
Κρίτος	Μενέλαος
Κροκάς	Μενεσθεύς
Κυας	Μεννεας
Κυβαιβιμις	Μερλαμνασις
Κωβας	Μερλαμνατασις
Κωβίλλις	Μερλατας
Λαροδισκις	Μερλατος
Λεοντίσκος	Μηνᾶς
Λιαμις	Μηνίδωρος
Λικίννιος	Μήνις
Λούκιος	Μηνόφιλος
Λυκίδας	Μιανομος
Λυδός	Μίδας
Μάγας	Μίδης
Μαλας	Μίκρος
Μαλοτος	Μιλυεις
Μάμα	Μιλυισπης
Μαμοτης	Μιμνασος
Μάνεις	Μνήμη
Μάνης	Μόλεσις
Μανησας	Μόλης
Μανητας	Μολκος
Μαραμοτας	Μολσος
Μαραμοτης	Μορλατασις
Μαρείνος	Μορσαλις
Μαρκία	Μορσος
Μαρκιανός	Μοταλως

Μοτέλλος	Οπνης
Μουοβαρας	Οπραμοας
Μουσαίος	Ορδηλις
Μουσῶς	Ὅρθᾶς
Μυσεκκελλας	Οραμοας
Μυσκελλας	Ὅρέστης
Ναιούιος	Ορρομους
Νάνα	Ορσισβος
Νανας	Ορτακιας
Νανιος	Οσαεις
Νάννα	Οσας
Νας	Οσβαρος
Νασις	Οτανης (?)
Νέαρχος	Οτιμως
Νενας	Ουα
Νης	Ουάλέριος
Νιμασας	Ουαουα
Νώνιος	Ουαουας
Ξενορτητεις	Ουαυα
Οαα	Ουάρπειμιος
Οβανδισ	Ουλίάδης
Οβρασις	Ουΐλιος
Οβρατασις	Ουναυας
Ὅκρᾶς	Ουοουας
Ολιαμις	Ουρσίων
Ολπανηλας	Παελλος
Ομοβαρας	Παναμυοπλης
Ὅνησᾶς	Παναμυας
Ὅνήσιμος	Πανεις
Ονοβαμις	Πάπας
Ονοβαρος	Πάπης
Ονοβασις	Παυλείνα
Οξαλβιας	Παυσανίας
Οξαλβιος	Περικλής
Οξαμοας	Περπενδυβερις
Οπλεσις	Πία

Πιας	Ῥόδων
Πιατηράβιος	Σαιεις
Πιγασις	Σακοργος
Πιλακοας	Σαμης
Πιλλακοας	Σάμος
Πικιστης	Σασεις
Πικιστηγος	Σεδμαεις
Πιλλους	Σεκοῦνδα
Πιρπαραλμιος	Σέργιος
Πισαλαμτης	Σέξτος
Πισδης	Σιδαυλος
Πισσαλαμτης	Σιδαυρυας
Πλάντας	Σιλλέας
Πογαρηλις	Σιμονίδης
Ποδανας	Σιμώνις
Ποκομος	Σινδιλις
Πολέμων	Σινδουργις
Πολυδεύκης	Σινπλήξ
Πομπήος	Σιπιτος
Πουας	Σισινης
Πρεΐμα	Σόλων
Πρεΐμος	Σονδεις
Πρενδέας	Σροημις
Πριανδρυας	Στέφανος
Πρόκλα	Συνέγδιμος
Προκλιανός	Σύρος
Προσδόκιμος	Σωκράτης
Πρόθυμος	Ταραντίνος
Πρωτέας	Τας
Πτολεμαΐος	Τατα
Πυθᾶς	Τατας
Πύθεος	Τατεινα
Πυθίας	Τατεις
Πυθόδωρος	Τατης
Ρησία	Τέκνος
Ριπανός	Τερμιλας

Τερτία
Τερτυλλιανός
Τηλέμαχος
Της
Τιτιανός
Τληπόλεμος
Τοαλις
Τοαλλις
Τορλονγασως
Τροΐλος
Τροκονδαβειμις
Τροκονδας
Τροκονδισ
Τρυφίων
Τρωΐλος
Τρωΐλος
Φειλείνος
Φείλος
Φιλέτας
Φιλόκομος
Φιλόστρατος
Φιλώτας
Φλαουία
Φλαουιανός
Φλαούιος
Φλέγων
Χερήμων
Χρυσάνθη

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Yadigâr DOĞAN
Doğum Yeri - Tarihi	İstanbul – 18.08.1986
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Gebze Anibal Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya 2004-2009.
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Antalya, 2009-2012.
Tez Konusu	Dynastik Lykia: Sikkeler Işığında İdari Örgütlenme ve Tarihi Coğrafya
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, Almanca
BİLİMSEL FAALİYETLER	
BİLİMSEL YAYINLAR	
SCI, SSCI, AHCI İndekslerine Giren Dergilerde Yayımlanan Makaleler	
1- Y. Doğan – F. Avcu, Nallıhan ve Çevresinden Yeni Yazıtlar II, OLBA XXVI, 2018, 415-429.	
Alan İndekslerine Giren Dergilerde Yayımlanan Makaleler (Scopus & L'Année Epigraphique)	
1- F. Avcu – Y. Doğan, Epigraphic Research around Juliopolis II: New Inscriptions from Nallıhan, Gephyra 11, 2014, 85-99.	
2- Y. Doğan, New Funerary Epigrams from Bilecik/Territory of Nikaia, Gephyra 18, 2019, baskı için kabul edildi.	
Kitap veya Kitaplarda Bölümler	
1- Y. Doğan, Anadolu'dan Epigramlar 5. Nikaia'dan Rahip Sacerdos Epigramları, şurada: N. E. Akyürek Şahin - B. Takmer - F. Onur (ed.), Akron 7. Eskiçağ Yazıları 5 (Akdeniz Üniversitesi - Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını), İstanbul 2013, 217-229.	
2- Y. Doğan, Yazıtlar Işığında Ephesos Esnaf ve Zanaatkâr Dernekleri, şurada: N. E. Akyürek Şahin - M. E. Yıldız - H. Uzunoglu (ed.), Akron 9. Eskiçağ Yazıları 7 (Akdeniz Üniversitesi - Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını), İstanbul 2015, 121-156.	
3- Y. Doğan, Sezgin Köksal Koleksiyonu'ndan (Mudanya/Apameia Myrleia) Yeni Yazıtlar, şurada: B. Takmer - E. N. Akdoğu Arca - N. Gökçalp Özdil (ed.), Vir doctus anaticus. Studies	

in memory of Sencer Şahin/ Sencer Şahin Anısına Yazılar İstanbul 2016, 269-277.

4- Y. Doğan, Eskişehir Çevresinden Yeni Yazıtlar, şurada: A. V. Çelgin – H. Uzunoğlu – Y. Doğan – F. Avcu (ed.), Akron 14, Eskiçağ Yazıları 11 (Akdeniz Üniversitesi - Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını), İstanbul 2017.

5- Y. Doğan, Bilecik Müzesi'nden Yeni Bir Yazıt, şurada: N. E. Akyürek Şahin – H. Uzunoğlu – Y. Doğan – F. Avcu (ed.), Akron 17, Eskiçağ Yazıları 13 (Akdeniz Üniversitesi - Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını), İstanbul 2019, hazırlık halinde.

Hakemli Konferans/Sempozyum Bildiri Kitaplarındaki Makaleler

1- Y. Doğan, Dynastik Lykia: Sikkeler Işığında İdari Örgütlenme ve Tarihi Coğrafya, Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II Sempozyum Bildirileri

EDİTÖRLÜK FAALİYETLERİ

a) Kitap Editörlüğü

1- A. Vedat Çelgin - H. Uzunoğlu – Y. Doğan – Fatma Avcu (eds.), Eskiçağ Yazıları 11 [Akron 14], (Akdeniz Üniversitesi - Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Yayını), İstanbul 2017.

b) Dergi Faaliyetleri

1- Gephyra, Doğu Akdeniz Bölgesi Eskiçağ Tarihi ve Kültürlerini Araştırma Dergisi, Bilimsel Çalışma Grubu Üyesi

BİLDİRİLER /SUNUMLAR

1- Sempozyum adı: Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu

Düzenleyen: Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü

Bildiri Başlığı: Dynastik Lykia: Sikkeler Işığında İdari Örgütlenme ve Tarihi Coğrafya (Konuşmacı)

Tarih: 4-7 Kasım 2015 – Antalya/ Türkiye

2- Sempozyum adı: V. Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Öğrenci Sempozyumu

Düzenleyen: Akdeniz Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü & Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi

Bildiri Başlığı: Oinoanda Soylu Aileleri ve Komşu Kentler İle İlişkileri (Konuşmacı-Düzenleme Kurulu Üyesi)

Tarih: 3-6 Mayıs 2017- Antalya/Türkiye

BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

2009 TÜBİTAK – ARDEP – SOBAG Proj. No: 108K437, “Stadiasmus Patarensis” Çerçevesinde Orta Likya (Teke Yarımadası) Ulaşım Sistemi ve Sorunları” başlıklı projede araştırma-

c1.

06 – 17 Ağustos 2014 Doç. Dr. Fatih Onur başkanlığında “Nallıhan Çevresi ve Eskişehir Müzesi’nde Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Çalışmaları” başlıklı ve 2014.01.0116.003 no’lu Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesinde araştırmacı.

2015 – 2017 Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin başkanlığında “Likya/Pamfilya Ulaşım Sistemlerinin Epigrafik ve Tarihi Coğrafik Açılardan Araştırılması” projesinde araştırmacı (Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri Birimi tarafından desteklenmektedir, No: SBA-2015-937).

2017 – halen Elmalı Müzesi, Latince ve Eski Yunanca Yazıtlarının Epigrafik Çalışması, Epigrafist.

KAZANDIĞI BURSLAR

2011-2012 Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yüksek Lisans Bursu

01. 03. 2017 - 30. 04. 2017 Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Forschungsstelle Asia Minor’de Erasmus Bursu

2016 Koç Üniversitesi, Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi tarafından verilen 2000 Euro’luk Doktora Araştırma Bursu

25.06.2018-06.07.2018 Koç Üniversitesi Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen “Monetary History and Numismatics Summer School [Para Tarihi ve Numismatik Yaz Okulu]” isimli yaz okuluna yarım burslu olarak katılım hakkı

2019 Yüzey Araştırması/Seyahat Bursu (Travel Fellowship), Ernst-Kirsten-Gesellschaft, Internationale Gesellschaft für historische Geographie der alten Welt.

E-Posta

yadigardogan@hotmail.com